

**SIĞINMACILARIN GÜNLÜK YAŞAM DENEYİMLERİ,
TEMEL SORUNLARI ve SORUNLARLA BAŞETME STRATEJİLERİ:**

ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

MİNE KARAKUŞ YETKİN

Mayıs, 2017

**SIĞINMACILARIN GÜNLÜK YAŞAM DENEYİMLERİ, TEMEL SORUNLARI ve
SORUNLARLA BAŞETME STRATEJİLERİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ**

Mine KARAKUŞ YETKİN

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bilhan KARTAL

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs, 2017

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Mine KARAKUŞ YETKİN'in "Sığınmacıların Günlük Yaşam Deneyimleri, Temel Sorunları ve Sorunlarla Başetme Stratejileri: Eskişehir Örneği" başlıklı tezi 24 Mayıs 2017 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **Sosyoloji** Anabilim Dalında, **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Bilhan KARTAL

.....

Üye : Prof.Dr.Nadir SUĞUR

Üye : Prof.Dr.Bülent AÇMA

Üye : Doç.Dr.Fusun YENİLMEZ

Üye : Doç.Dr.Aylin AKPINAR

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

SIĞINMACILARIN GÜNDELİK YAŞAM DENEYİMLERİ, TEMEL SORUNLARI VE SORUNLARLA BAŞETME STRATEJİLERİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Mine KARAKUŞ YETKİN

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs, 2017

Danışman: Prof. Dr. Bilhan KARTAL

Bu tez çalışmasının temel amacı, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların gündelik hayat deneyimleri, karşılaştıkları temel sorunlar ve bu sorunlarla başetme stratejilerinin tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın hedef kitlesi olan Irak, İran, Sahara-altı Afrika ve Afganistan’dan gelip mülteci olarak üçüncü ülkelere yerleşmeyi bekleyen sığınmacılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yanısıra alan araştırması süreci boyunca bazı katılımcılarla kurulan yakın ilişkiler sayesinde gündelik hayat deneyimleri ve yaşam koşulları yakından gözlemlenmiştir. Alan araştırması sürecinde elde edilen veriler NVivo 11 programının yardımı ile analiz edilmiştir. Alan bulguları üzerinden yola çıkarak katılımcı sığınmacıların sınır geçişi ile vatandaşlık haklarını yitirdikleri, bu yitirişle birlikte sığınmacıların gündelik hayatta ciddi sorunlarla başetmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Bu sorunlar sömürüye açık kayıt dışı çalışma, uygun olmayan barınma koşulları, yerelle temas anlarında deneyimlenen dışlanma ve yabancılık hissi ile sınırdalık/eşiklik hali şeklinde kendini göstermektedir. Yaşadıkları sorunlarla başetme stratejisi olarak ise sığınmacıların, sahip oldukları sosyal sermayelerini harekete geçirerek kendi grupları içinde dayanışma ağları kurdukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sığınmacı, Düzensiz göç, Küreselleşme, Neo-liberalizm, Maduniyet, Toplumsal Ağlar, Mensubiyet Yitimi, Eskişehir

ABSTRACT

EVERYDAY EXPERIENCES, MAIN PROBLEMS AND COPING STRATEGIES OF ASYLUM SEEKERS: A CASE STUDY IN ESKİŞEHİR

Mine KARAKUŞ YETKİN

Department of Sociology

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, February, 2017

Supervisor: Prof. Dr. Bilhan KARTAL

The main purpose of this dissertation is to examine the asylum-seekers' daily life experiences, the kind of problems they face in their daily life and what kind of coping strategies they develop. For this purpose, indepth interviews were conducted with the target group of the research. The target group includes the asylum-seekers from Iraq, Iran, Afghanistan and Sub-Saharan Africa who are living in Eskişehir and waiting to be resettled in third countries. The data obtained from the field research was analysed with NVivo 11 qualitative data analysis software. Based on the findings of the research it can be asserted that the asylum-seekers who loose their citizenship rights as they cross the borders, face serious problems in their daily lives. These problems involve irregular work that is open to severe exploitation, housing with poor conditions, sense of isolation and ailenation especially during times of contact with the locals and state of liminality. As coping strategies with these problems, it is found out that asylum seekeres mobilize their social capital and develop a solidarity network within their group.

Key Words: Asylum-seekers, Irregular Migration, Subalternity, Social Ties, Disaffiliation, Eskişehir

TEŞEKKÜR

Eskişehir’de yaşayan sığınmacılar üzerine doktora yapmam konusunda beni yüreklendiren ve yönlendiren, uzun tez sürecinin tamamlanmasında, benimle değerli bilgilerini paylaşan, zorlandığım anlarda, yaşadığım sorunlarda sabır ve samimiyetle yaklaşarak desteğini esirgemeyen, kıymetli tecrübeleri ile akademik hayata girmem konusunda beni cesaretlendiren ve bu konuda yolumu açan danışmanım Prof. Dr. Bilhan Kartal’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme jürisine katılarak bu uzun süreçte sabırla çalışmamı takip eden, izleme jürilerindeki kıymetli öneri ve fikirleriyle çalışmaya yön veren Prof. Dr. Bülent Açma ve Prof. Dr. Nadir Suğur’a; tez savunma jürisinde yer almayı kabul edip zamanlarını ayırarak değerli görüş ve tecrübelerini benimle paylaştıkları için Doç. Dr. Aylin Akpınar ve Doç. Dr. Füsun Yenilmez’e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Önerdiği kaynaklar ve paylaştığı değerli fikirleriyle özellikle kuramsal tartışmalara verdiği katkılarından dolayı Doç. Dr. Fuat Güllüpinar’a teşekkür etmek isterim. İranlı katılımcılarla tanışıp onlarla güzel arkadaşlıklar kurmama ve alanda ilerleyebilmeme vesile olan sevgili arkadaşım Gülcan Ergun’a, yine alan araştırması sürecinde bana yardımcı olan Özlem Mete’ye, özellikle yazım aşamasında disiplinden ayrılmamam için desteğini esirgemeyen, titizlikle okuduğu bölümlerle ilgili görüş ve önerilerini benimle paylaşan sevgili dostum Selma Toral’a, okuduğu bölümlerde yaptığı düzeltmelerle yükümü hafifleten sayın Seval Özkurt’a, yoğun çalışma dönemlerimde bana anlayış gösteren Doç. Dr. Zerrin Sungur ile Açıköğretim Fakültesi Kalite Güvence Koordinatörlüğü’ndeki tüm hocalarım ve mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi özellikle belirtmek isterim.

Eğitim hayatım boyunca bana inanan, her zaman yanımda bana destek olan benim bugünlere gelmemi sağlayan sevgili annem Şevval Karakuş’a ve babam Memduh Karakuş’a, tüm zamanlarımda olduğu gibi tez çalışması sürecinde de yanımda olan, titizlikle okuduğu bölümlerle ilgili görüş ve önerilerini benimle paylaşan sevgili kardeşim Melis Karakuş’a minnetlerimi borçluyum. Özellikle tezimin son dönemecinde karşılaştığım sıkıntılarda desteğini benden eksik etmeyen Canan Yetkin’e de teşekkür etmek isterim. Sevgisi ve anlayışıyla bu

sürecin zorluğunu benimle paylaşarak hafifleten sevgili hayat arkadaşım Can Yetkin'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Son teşekkürüm ise bana hayatlarını açan, deneyimlerini ve umutlarını benimle paylaşan, beni güvenlerine layık görerek bu çalışmanın gerçekleşmesini mümkün kılan değerli alan araştırması katılımcılarınadır.

....../....../2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “Bilimsel İntihal Tespit Programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

.....
Mine Karakuş Yetkin

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar DİZİNİ	xiii
GRAFİK ve ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
1 GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	8
1.3. Araştırmanın Önemi	9
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	10
1.5. Kavramsal Çerçeve: Operasyonel Tanımlar	11
1.6 Tezin Planı.....	16
2. ALANYAZIN	18
2.1 Giriş	18
2.2 Sığınma Hareketinin Kavramsal ve Kuramsal Temelleri.....	20
2.2.1 Sığınmacılık olgusunun kuramsal temelleri.....	21
2.2.1.1 Çatışma Modeli ve Dünya Sistemleri Analizi	21
2.2.1.2 İkili emek piyasası kuramı	27
2.2.1.3 Kurumsal kuram	32

2.2.1.4 Ağlar kuramı	33
2.2.2 Küreselleşme, neo-liberalizm ve ulus-devlet bağlamında uluslararası göç tartışmaları: sığınmacılığın küresel, ekonomik ve siyasi arka planı.....	35
2.2.3 Sığınmacıların toplumsal ve ekonomik eklemlenme süreçlerine ilişkin kuramsal tartışmalar.....	59
2.2.4 Mensubiyet yitimi ve maduniyet tartışmaları çerçevesinde sığınmacılık olgusu	70
2.3 Sonuç	73
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE MÜLTECİ VE SIĞINMACI HAREKETLERİ.....	77
3.1 Giriş	77
3.2 Dünyada Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri.....	79
3.3 Türkiye’ye Yönelik Kayıt Dışı Göç Ve Sığınmacı Hareketlerini Tetikleyen Siyasi Ve Ekonomik Arka plan	92
3.3.1 Irak’ın son 40 yılı	93
3.3.2 İran’ın son 40 yılı	104
3.4 Türkiye’de Kayıt dışı Göç ve Sığınma Hareketleri: Tarihsel Süreç, Yasal Çerçeve ve Mevcut Durum.....	114
3.4.1 Türkiye’ye yönelik sığınma hareketlerinin tarihsel süreci.....	118
3.4.2 Türkiye’ye yönelik kayıt dışı göç.....	122
3.4.3 Türkiye’deki mevcut durum.....	126
3.4.3.1 Yasal çerçeve ve sığınmacılara tanınan haklar	126
3.4.3.2 Bu süreçler sığınmacıların Türkiye’deki durumunu nasıl biçimlendiriyor: yeni madunlar	134
3.4.4 Türkiye’ye yönelik uluslararası göç üzerine ampirik çalışmalar	141
3.5 Sonuç	153
4. YÖNTEM.....	157
4.1 Giriş	157

4.2 Araştırma Deseni.....	159
4.3 Çalışma Grubu	163
4.4 Veri Toplama Aracı.....	166
4.5 Veri Analizi.....	166
4.6 Alan Süreci ve Deneyimi	168
5. ESKİŞEHİR’DE YAŞAYAN SIĞINMACILARA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARININ İNCELENMESİ	176
5.1 Giriş	176
5.1.1 Demografik yapı	179
5.2 Hareketlilik Öncesine Dair Anlatılar ve Ayrılış Hikayeleri.....	180
5.2.1 Hareketlilik öncesine dair anlatılar	180
5.2.2 Ayrılış hikayeleri	192
5.2.3 Geride bırakılanlar	197
5.3 Eskişehir’de Sığınmacılık Deneyimleri	201
5.3.1 Aidiyetlik-yabancılık.....	202
5.3.2 Toplumsal temaslar	206
5.3.2.1 Yerelle temas	206
5.3.2.2 Grup içi temas.....	215
5.3.2.3 Güvenememe	216
5.3.2.4 Soyutlanma ve yalnızlık hissi.....	221
5.3.3. Toplumsal konumun dönüşümü	223
5.3.4. Sonuç olarak: kimliğin yeniden inşası	224
5.4 Mücadele Alanları	229
5.4.1 Kaynakların yoksunluğu	229
5.4.1.1 Çalış(ama)ma.....	231
5.4.1.2 Barın(ama)ma	236

5.4.1.3. Kaynakları Paylaş(ama)ma	239
5.4.1.4 Maddi yoksulluğun boyutları.....	241
5.4.2 Statü kaynaklı sorunlar: belirsizlik-eşiklik-kısıtlılık	246
5.4.3 Sonuç olarak: temel sorunlar.....	248
5.5 Sorunlarla Başetme Stratejileri.....	251
5.5.1 Dayanışma ve sosyal ağlar	253
5.5.1.1 Bağlayıcı ağlar	253
5.5.1.2 Köprü kurucu ağlar	257
5.5.2 Ulus-ötesi dayanışma ağları	262
5.6 Sığınmacıların Geleceğe Dair Planları	266
5.6.1 Umut-umutsuzluk arasında: akuna matata	267
5.6.2 Gitmek-kalmak arasında.....	269
5.6.3 Yerel halktan ve kurumlardan beklentiler.....	271
5.7 Genel Değerlendirme.....	275
5.7.1 Çatışma ve insani güvensizlik hissi olguları çerçevesinde katılımcıların hareketlilik sürecinin değerlendirilmesi	277
5.7.2 Eşiklik, mensubiyet yitimi ve toplumsal temaslar.....	287
5.7.3 Yeni madunlar?	296
5.7.4 Dayanışma ve ağların etkililiği	307
SONUÇ	310
KAYNAKÇA.....	320
Ek-1 Görüşme Soruları	333
Ek 2: Katılımcı Profili.....	340
Ek 2.1: Katılımcıların Kalış Süresi, Konuştukları Dil, Göç Şekli ve Görüşme Süresi	340
Ek 2.2: Katılımcıların Eğitim, Meslek, Çalışma Durumu, Aylık Gelir ve İkamet Şekilleri	341

Ek-3 Türkçe'ye Çevrilmiş Görüşme Alıntılarının İngilizce Orijinali.....	342
ÖZGEÇMİŞ.....	368

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3. 1: AB Ülkelerine Yerleştirilen Kişilerin Yıllık Sayısı.....	83
Tablo 3. 2: Nisan 2016 Tarihinden İtibaren Teslim Alınan Düzensiz Göçmenler....	91
Tablo 3. 3: Kasım 2015-Eylül 2016 Tarihlerinde Irak'taki Saldırlar, Aktörler ve Kayıp Sayıları.....	102
Tablo 3. 4: Türkiye’de BMMYK’nın İlgi Alanına Giren Kişiler 2010-2017.....	124
Tablo 3. 5: Türkiye’de Sığınma Talep Eden Kişilerin En Yoğun Kaynak Ükelere Göre Dağılımları (2010-2016)	124
Tablo 3. 6: 2017’de BMMYK’ya Kayıtlı Sığınmacıların Ükelere Göre Dağılımı	127
Tablo 4. 1: Görüşülenlerin Geldikleri Ükelere Göre Dağılımları	164
Tablo 5. 1: Katılımcıların Yaş, Cinsiyet ve Köken Ülkeye Göre Dağılımları.....	180
Tablo 5. 2: Katılımcıların Geliş Sebebi ve Ükelere Göre Dağılımları.....	181
Tablo 5. 3: Katılımcıların Türkiye’ye Varış Yolları ve Varış Biçimleri.....	195
Tablo 5. 4: Katılımcıların Meslek-Eğitim Düzeyi, Gelirleri ve İkamet şekilleri.....	242

GRAFİK ve ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1: Neoliberal Döngü	42
Grafik 3. 1: 2010-2015 Arası Yerlerinden Edilmişlerin Sayısı (Milyonlar)	81
Grafik 3. 2: Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan’da Sınırdaki Bekleyen ve Varış Noktalarına Ulaşabilen Göçmenler	86
Grafik 3. 3 Yıllara Göre Göçme Kaçakçıların Sayısı	89
Grafik 3. 4: 1998-2016 Yılları Arasında Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Yıllara Göre Dağılımı	122
Grafik 3. 5: Nisan 2016 Tarihinden İtibaren Teslim Alınan Düzensiz Göçmenler...	123

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
HRW	: Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü)
IOM	: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
UNDP	: United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1.GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Problemi

Bu tez çalışması, Eskişehir’de sayısı hızla artan sığınmacı nüfusun yaşam koşullarını; bu koşulların yarattığı belirsizlik, yabancılık ve yoksunluk deneyimlerini nasıl temsil ettiklerini ve içinde bulundukları bu belirsizlik ortamında nasıl var olma mücadelesi verdiklerini incelemektedir. Eskişehir’deki sığınmacılık durumunun sığınmacıların kendi anlatılarından yola çıkılarak değerlendirildiği bu çalışma, krizlerden, çatışmalardan, şiddetten ve yoksulluktan kaçarak daha özgür, daha refah ve daha güvenli olana varış yolunda, Eskişehir’de bekleyen sığınmacılarla yapılan görüşme ve mülakatlara dayanmaktadır.

Türkiye’de bulunan sığınmacı ve kayıt dışı göçmenler, sömürgecilik sonrası küreselleşme ve neo-liberal yeniden yapılanma süreçlerinden olumsuz etkilenen, siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın hakim olduğu Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelmektedir. 1970’lerin sonundan itibaren sorunlu bir bölgenin kavşak noktasında yer alan Türkiye, Ortadoğu, Afrika ve Yakın Asya’daki şiddet, baskı ve çatışmalardan kaçan çok sayıda sığınmacı kabul etmektedir. Bu süreç 1979 İran Devrimi ile başlayıp, 1989’da Bulgaristan’dan gelen Türk ve Müslüman kökenli nüfusun, 1990 ve 1991’de Halepçe katliamı ve Körfez Savaşı’ndan kaçan Kürtler ve Iraklıların yine 2000’lerin başında Irak’a yapılan askeri müdahale sonrası bölgenin istikrarsızlaşmasından dolayı Türkiye’ye sığınan Iraklıların, Afganistan’da Taliban rejiminden kaçan Afganların ve 2011’den itibaren içsavaştan kaçan Suriyelilerin akınıyla devam etmektedir. Bunun yanı sıra yine 1980’lerin sonlarından itibaren Sahara-altı Afrika ülkelerindeki çatışmalardan, kıtlık ve yoksulluktan kaçıp gelişmiş ülkelere ulaşmaya çalışan transit göç-düzensiz göç-sığınmacı hareketliliğinin yarattığı yoğun bir nüfusun varlığı da önemlidir. Söz konusu çalışma kapsamında ‘sığınmacı’ olarak ifade edilen bu kişiler Amerika, Kanada,

Avustralya ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ülkelere ulaşma amacıyla Türkiye'ye gelip kendilerine belirli bir tarih verilmeksizin yerleştirilmeyi beklemekte ya da kaçak yollarla bu coğrafyalara ulaşmaya çalışmaktadır.

Castles ve Miller'ın (2008, s.144) ifadesiyle, 1960'lardan itibaren ekonomik kazanç elde etmek amacıyla ortaya çıkan işgücü göçünden farklı biçimde 1980'lerden günümüze kadar dramatik bir ivme kazanarak büyüyen sığınmacı ve mülteci hareketliliğinde, savaştan, şiddetten, baskılardan ve yokluktan kaçarak hayatta kalabilmek için ülkelerini zorunlu olarak terk eden kişiler yer almaktadır. İleride ayrıntılı ele alınacak olan 'mülteci' ve 'sığınmacı' kavramını tartışmanın bu noktasında kısaca açıklığa kavuşturmak gerekirse;

"(M)ülteci, özel bir sosyal veya politik gruba üyeliği, milliyeti, dini, ırkı gibi nedenlerle şiddete maruz kalma korkusu yaşayan ve bu nedenle ülkesine dönme imkanına ve isteğine sahip olmayan, milliyetine tabi olduğu ülkenin sınırları dışında yaşayan kimsedir. Sığınmacılar ise, uluslararası sınırlar içinde koruma arayışında olan ancak mülteci statüleri henüz karara bağlanmamış kişilerdir" (Castles ve Miller, 2008, s. 144-145).

Yukarıdaki tanımdan yola çıkarak söylenebilir ki; sığınmacı, statüsü henüz yasallaşmamış olan ve hayati tehdit altında olduğu iddiasında bulunan kişidir. Bu durum, sığınmacı kabulü alan ülkelerdeki karar vericilerin ve toplumun gözünde bu kişinin, maddi çıkar peşinde ve macera arayışında olduğu algısı yaratabilmektedir. Ancak uluslararası insan hareketliliğinin katmanlaştığı, karmaşıklaştığı ve toplumsal dinamiklerin iç içe geçtiği günümüzde, "yaşamı idame ettirmek için gerekli olan ekonomik ve sosyal altyapının yok olmasından kaynaklanan ayrılışla siyasi baskı nedeniyle yaşanan kaçıışı birbirinden ayırmak zordur" (Castles ve Miller, 2008, s. 145-146). UNDP İnsani Kalkınma Raporu 2014'te aktarılan Papa I. Francis'in şu sözleri bu günümüzdeki ekonomik temelli göçün kazançların arttırılmasına yönelik değil, hayatta kalma ve açlıktan kaçmaya yönelik bir strateji olduğunu özetler niteliktedir:

“İnsan hakları sadece terör, baskı ya da cinayetlerle değil aynı zamanda muazzam eşitsizlikler yaratan ekonomik yapıların haksız uygulamalarıyla da ihlal edilmektedir.”¹

İleride bulguların tartışıldığı bölümlerde görüleceği gibi, Afrika ülkelerinden gelen sığınmacılar ekonomik ağırlıklı kaygılarla sığınma talep ediyor olsalar da bu durum, geçim imkanının ve ailenin geçiminin sürdürülmesinin mümkün olmadığı koşullarda açlıktan ve sefaletten kaçış, geride bırakılan ailenin yaşamını idame ettirebilecek yegane strateji olarak değerlendirilmelidir.

1970’li yılların sonlarından itibaren kendini gösteren bir süreç olarak küreselleşme ve de bu sürecin ilerlemesinde etkili olan neoliberal politikalar toplumsal hayatı dönüştürmekte, ekonomik krizlerle, sanayi sektöründe istihdamın gerilemesiyle ve çevre ülkelerde borç krizleriyle günümüze damgasını vurmaktadır. Yine bu dönemde, Ortadoğu, Orta Asya ve Afrika’da siyasi çalkantılar, etnik çatışmalar ve iç savaşlar alt üst olan ekonomik koşullarla birlikte nüfus hareketliliğinin şeklini değiştirmektedir. 1950 ve 1960’lardaki Avrupa’ya yönelik işgücü göçü artık yerini düzensiz, kayıt dışı göçe bırakmıştır.

Bu yeni göç sürecinin küresel niteliği, farklı ülkelerin özgül koşullarına göre çeşitlilik gösterse de tüm dünyanın bu süreçten etkilendiği söylenebilir. Devletler çok uluslu şirketlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde mal ve finansal sermayenin dolaşım serbestliğini tanıırken, kişilerin dolaşım özgürlüğünü kısıtlayıcı kontrollerini korumakta ve arttırmaktadır. Bu sınırlamaların artmasında, ulusal ve uluslar arası siyasi konjonktürün, güvenlik temelli politikaların ve güç kazanan milliyetçi söylemlerin rolü yadsınamaz. Türkiye de kendi içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde bu sürecin içinde yer almıştır.

Daha önce belirtildiği üzere, sığınmacılar, BMMYK’nın tanıdığı kalıcı statüyle gelişmiş ülkelere güvenli bir şekilde yerleşme imkanı veren mültecilik statüsünü bekleyen kişilerdir. Tanımı gereği sığınmacılık, bekleyişi, belirsizliği ve her an geri

¹ “Human rights are violated not only by terrorism, repression or assassination, but also by unfair economic er structures that create huge inequalities.” Papa Francis I akt. UNDP Human Development Report, 2014: 14 (Yazar tarafından çevrilmiştir.)

gönderilmeyi de içinde barındıran bir sınırdalık ve eşiklik durumudur. Türkiye’de olduğu gibi, bu bekleyişin gerçekleştiği ara ülkelerde -ki bu ülkeler genellikle kaynak ülkelerin sınırdaşları olmakla birlikte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdir- sığınmacıların çalışma ve sosyal hizmetlere erişimleri yasal düzenlemelerle ciddi bir şekilde kısıtlanmış ya da tamamen engellenebilmektedir. Castles ve Miller’ın (2008, s. 44) ifade ettiği üzere, sığınmacıların ilk sığınma yeri komşu ülkeleridir ve sığınma hareketleri ağırlıklı olarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Devam eden süreçte hedef alınan gelişmiş üçüncü ülkelere ulaşım ise sadece yeterli ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeye sahip bir azınlık için mümkündür. Dolayısıyla riskli göç ve geçiş ülkesindeki uzun bekleyiş sürecinin olumlu bir şekilde sonuçlanacağını belirli bir garantisi yoktur. Öyle ki 31 Aralık 2016 tarihli BMMYK rakamlarına göre Türkiye’de bulunan Suriyeliler dışında sığınmacı sayısı 293.000 iken bu tarihe kadar üçüncü ülkelere yerleştirilenlerin sayısı sadece 28.900’dür (BMMYK: Key Facts and Figures, Aralık 2016). Durumu daha da netleştirmek gerekirse, 2015 Ocak-Kasım döneminde 114.127 yeni başvuru söz konusuysa bekleyen başvuru sayısı 200.720’dir. Buna karşın aynı dönemde sadece 6432 kişi BMMYK aracılığıyla üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir (<http://www.asylumineurope.org/reports/country/TURkey/statistics>, Erişim tarihi, 09.03.2017).

Verilerden de anlaşıldığı üzere, geride bıraktıkları şartların olumsuzlukları ve hayati tehditler, üçüncü ülkeler tarafından kabul edilemeyen sığınmacılar için ara ülkelerde sağlanan geçici koşullar kalıcı hale dönüşebilmektedir. Tezin dayandığı saha çalışmasının temel odak noktası olan Eskişehir’deki sığınmacıların koşulları da bu çerçevede incelenmiştir. Araştırmanın yola çıktığı temel sorulara geçmeden önce, aşağıda Türkiye’de sığınmacıların koşullarını belirleyen yapısal durum kısaca tartışılacaktır.

1945’ten itibaren oluşturulmaya başlanan uluslararası mülteci rejimi, kitlesel zorunlu göç yoğunluk ve ivme olarak artıp, ulusal sınırları ve toplumsal yapıları zorlamaya başladıkça hem ulusal hem de uluslararası siyasette önemli bir başlık haline gelmiştir. Mülteci rejimi başta 1951 Cenevre Konvansiyonu ve BMMYK

olmak üzere, UNICEF, Sınır Tanımayan Doktorlar, Uluslararası Af Örgütü, Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi birçok kurum ve sivil toplum örgütlerinin katılımından oluşmaktadır (Castles ve Miller, 2008, s.147). Türkiye de, bu mülteci rejiminde Mültecilerin Statüsünü Belirleyen 1951 Cenevre Sözleşmesinin ve 1967 Protokolünün imzacısı olarak rol almıştır. Ancak taraf olduğu Cenevre Sözleşmesinde coğrafi sınırlandırmayı koruyarak sadece Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci statüsü vereceğini, Avrupa dışı coğrafyalardan gelenleri ise üçüncü ülkelere yerleştirilene kadar geçici olarak sığınmacı statüsü altında barındıracağını şart koşmuştur.

Türkiye, mülteci ve sığınmacıların uluslararası statülerini belirleyen ve onları uluslararası koruma altına alan Birleşmiş Milletler Cenevre anlaşmasına getirdiği coğrafi kısıtlamadan dolayı son derece kısıtlayıcı imkanlar sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu kısıtlama sebebiyle sığınmacılar, mülteci olarak kabul edilecekleri ülkelere gidene kadar bekleme süresini Türkiye’de geçirmekte ve bu süreçte çalışma ve hareketlilik imkanı bulamamaktadır. 1990’lardan itibaren AB ülkeleri, oluşturdukları Avrupa Kalesi ile mülteci ve sığınmacı göçünü engelleme noktasına gelmesi, ABD, Kanada ve Avustralya’nın ise son derece sınırlı sayıda mülteci kabul etme eğilimi, diğer yandan siyasi çatışma ve ekonomik istikrarsızlığın yakın coğrafyalarda artarak devam etmesi, sığınmacıların Türkiye’de sayısını arttırmakta ve bekleme sürelerini de uzatmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’nin sorunlu coğrafyalardan gelişmiş ülkelere yönelik olan mülteci ve kaçak göç akımlarının kavşağında yer alması ve taraf olduğu Cenevre Sözleşmesinde coğrafi sınırlandırmayı kaldırmamasından dolayı akademik yazındaki sığınmacı ve mülteci çalışmalarında Türkiye önemli bir araştırma sahası olma özelliği taşımaktadır.

Türkiye’de sığınmacıların koşullarını belirleyen bir diğer önemli politika da uydu kent uygulamasıdır. Sığınma statüsü tanınan kişiler İçişleri Bakanlığı’nca, önceden belirlenen uydu kentlere yönlendirilmekte olup, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre sadece bu şehirlerde ikamet edebilmektelerdir. Böylesi bir uygulamanın hem kentlerdeki sosyal ve ekonomik yapıyı ne şekilde etkilediği, hem de sığınmacı deneyimlerini nasıl biçimlendirdiği konusu önemli bir meseledir. Bu uygulamanın gerçekleştirildiği kentlerden biri

olarak Eskişehir, çok ciddi travmatik deneyimler yaşamış, sosyal ve ekonomik güvencesi olmayan, uygun barınma koşullarından yoksun ayrıca temel gereksinimlerini karşılamaktan uzak yabancı bir nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. 2012 yılında tez çalışması başladığında 2000 civarında olan sığınmacı sayısı Aralık 2016 itibarıyla resmi olmayan rakamlara göre 9000'e çıkmış ve ağırlıklı olarak Suriyeliler dışında sığınmacı barındıran Kayseri'den sonra ikinci büyük uydu kent olmuştur.² Bu çerçevede, araştırma grubu, BMMYK'ya başvurma sürecinde olan ya da başvurusu sonuçlanmış, yerleştirilmek üzere bekleyen ya da olumsuz sonuçlandığı için ülkesine de geri dönemeyip belirsiz bir süre Eskişehir'de kalacak olan, Suriyeliler dışındaki –uluslararası koruma kapsamında değerlendirilen– sığınmacıları kapsamaktadır. Tez kapsamında sığınmacı olarak özellikle Irak, İran, Afganistan, Somali, Nijerya ve Kamerun'dan gelip Eskişehir'de bekleme sürecini geçiren kişiler ifade edilmektedir.

Söz konusu tez çalışması ile, Türkiye'deki ve Eskişehir'deki tüm sığınmacıların bütününe dair genellemelere ulaşılması gibi bir amaç güdülmemiştir. Ancak öznel hikayelerden ve deneyimlerden sığınmacılığın aldığı biçimleri, günlük hayatta yabancılık ve yersiz yurtsuz kalma deneyimini anlama saikiyle hareket edilmiştir. Sığınmacıların tanıklıklarından ve ifadelerinden içinde bulundukları toplumsala dair ipuçları çıkararak sosyal alandaki ve ekonomik toplumdaki izdüşümleri takip edilmeye çalışılmıştır.

Bu tartışma kapsamında çalışmanın temel sorusu şu şekilde yöneltilebilir: Eskişehir'de yaşayan sığınmacılar günlük hayat deneyimleri içinde hangi sorunlarla karşılaşmaktadırlar ve bu sorunlarla başetmek için ne gibi başetme stratejileri geliştirmektedirler?

Tez çalışmasının odaklandığı sığınmacıların durumuna dair olan bu temel soru Necmi Erdoğan'ın (2011) yoksulluk ve maduniyet üzerine yaptığı çalışmanın epistemolojik bakış açısından yola çıkılarak geliştirilmiştir. Erdoğan (2011, s. 29), yoksulluk üzerine yaptığı tartışmada, "yoksullar hakkında konuşmak" ile

² İstanbul ve Ankara kayıt dışı göçmen nüfusu açısından çok daha yoğun olmasına rağmen resmi uydu kent olmaması ve bu nüfusun izinsiz olarak büyük şehirlerde kalıyor oluşundan dolayı dışarıda tutulmuştur.

“yoksullar adına konuşmak” arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır. Ona göre sessiz ve temsilsiz kitlelerin kendilerini ifade etme araçları yok sayılmış ve egemen güçlerin kendileri adına ve kendileri hakkında konuşmaları üzerine kararlar alınmış ve politikalar üretilmiştir. Ancak Erdoğan, başkalarının aktardığı kurgusal söylemlerin, sessiz kitlelerin gerçekleriyle örtüşmediği, bu kitlelerin gerçeklerinin ancak kendi ifadeleriyle kavranabileceğini söylemiştir. Erdoğan’ın, altını çizdiği bu ilişkiselliğe dayanarak, sığınmacıların da temsilsiz ve sessiz kitleler olduğu ve başkalarının onların hakkında ve onların adına konuştuğu söylenebilir. Bu çerçevede çalışma şu sorulara cevap aramaktadır:

Sığınmacılar;

- sığınmacılık durumuna içkin eşiklik ve belirsizlik hallerini nasıl anlamlandırmaktadırlar?
- dışlanmaya ve belirsizliğe karşı ne tür stratejiler geliştirmektedirler?

Çalışmada, Erdoğan (2011, s. 34)’ın yoksullara ve yoksulluğa dair yaklaşımının izini takip ederek sığınmacılarla konuşup, onların anıları, yol hikayeleri ve günlük deneyimleri üzerinden yürütülen bir analiz ile egemen toplumdaki temsillerin sığınmacılar tarafından nasıl anlamlandırıldığı ve sığınmacıların kendi alanlarıyla yerel halkı barındıran toplumsal alan arasındaki ilişkiyi nasıl kurdukları incelenmiştir. Böylelikle, sığınmacıların iktidar temsilleriyle ve yerel toplumla temas anları irdelenmiş olup, sığınmacılık durumu ile sığınmacılık öncesi yaşantılarının varoluşsal koşulları arasındaki ilişkiyi kurma biçimi ele alınmıştır.

Bu çerçevede aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Sığınmacılar yerel, toplumsal ve egemen söylemlerin temsiliyetleri karşısında kendilerini nasıl konumlandırmaktadırlar?
- Sığınmacıların misafirlik, vatandaş olmama, geçicilik vurgularını içselleştirdikleri ve meşrulaştıkları söylenebilir mi?
- Egemen iktidar ilişkilerinin ve politikaların yarattığı toplumsal koşulların kısıtlayıcılığı içinde nasıl stratejiler üretmektedirler?

- Toplumsal sınıfsal konumlarını, toplumsal hiyerarşiler içinde aşağı doğru hareketliliklerini ve içinde bulundukları toplumsal koşulları nasıl değerlendirmektelerdir?
- Erdoğan'ın (2011, s.36) Senett'i izleyerek yoksullar adına sorguladığı ancak sığınmacılık durumu ile de paralellik sergileyen 'hayatın kendi denetiminin dışında olması' durumu ile kendi eylemlerinden ve kararlarından sorumlu olmanın iç içe geçtiği bir durumdan söz edebilebilir mi?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışması Eskişehir'de yaşayan sığınmacıların içinde bulundukları toplumsal koşulları, bu koşulları deneyimleme ve anlamlandırma biçimlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede tez çalışmasının temel amacı, Eskişehir'de yaşayan sığınmacıların günlük yaşam deneyimleri içinde mücadele alanlarını ve karşılaştıkları temel sorunları tespit etmek ve bu sorunlarla başetme stratejilerine ışık tutmaktır. Aynı zamanda sığınmacıların, içinde bulundukları koşulların getirdiği sosyo-ekonomik, sosyal ve hukuki düzenlemeler kaynaklı sorunlar Eskişehir özelinde ele alınmıştır. Eskişehir'de yaşayan sığınmacı grupların sosyal ve ekonomik alanlara dahil olma/olamama durumları, geliştirdikleri yaşam stratejileri ve dayanışma ağları ile genel yaşam koşulları hakkında bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda şekillenen yan amaçları maddeler halinde ifade etmek gerekirse:

- Sığınmacıların Eskişehir'deki sığınmacılık deneyimlerine ve toplumsal koşullarına ışık tutulması;
- Sığınmacıların Eskişehir'deki hayatlarını, yaşamlarındaki değişimi nasıl algıladıkları konusunun irdelenmesi;
- Yerel halkla temaslarına ve bu temasları nasıl deneyimlediklerine dair ipuçları sunulması;

- Sığınmacıların yaşadıkları sorunlarla başedebilmek için ne gibi stratejiler geliştirdiklerinin tespit edilmesidir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, alan yazına sunacağı düşünülen katkıları açısından, son dönemlerde artış gözlemlenen Eskişehir'deki sığınmacı nüfusun deneyimleri ve koşullarını anlamaya yönelik güncel veriler sunmuştur. Ayrıca Eskişehir'de sığınmacıların mağduriyetleriyle başa çıkmak için ne gibi resmi olmayan stratejiler geliştirdikleri ilk defa bu çalışmada ele alınmıştır. Yine buna paralel olarak sığınmacıların toplumsal ve ekonomik eklemlen(eme)me sürecinde hangi faktörlerin etkili olduğu, gündelik hayatta yerelle temas anlarındaki deneyimlerinin katılımcılar tarafından nasıl algılanıp ifade edildiği, sığınmacılık ve vatansızlık üzerinden belirlenen yeni toplumsal konumlarıyla ilişkili olarak içinde bulundukları sınırdalık ve eşiklik durumunu ne şekilde dile getirdikleri irdelenmiştir.

Bu araştırma, Eskişehir'de son dönemlerde sayıları giderek artış gösteren ve derin bir yoksunluk içinde olan sığınmacıların kendi ifadeleri ve anlatımlarından yola çıkarak toplumsalın resmini çizebilen ev sahibi toplumda nasıl bir sivil inisiyatif oluştuğunu ortaya koyan ilk çalışma olarak önem taşımaktadır. Bu açıdan, Eskişehir üzerine yapılan bu alan araştırması daha önce burada sığınmacılara yönelik bu kapsamda bir çalışma yapılmadığı için bir boşluğu doldurur niteliktedir.

Araştırma, bu bağlamda daha önce Kayseri'deki İranlı sığınmacılar ve Konya'daki Somalili sığınmacıların din algısı ve kimlik meselelerine değinen araştırmalara, toplumsal-siyasi açıdan eklemlenmiştir.³ Araştırmada sığınmacı meselesine hem sığınmacıların toplumsal statülerindeki ve sosyo-ekonomik koşullarındaki dönüşümü mevcut ev sahibi toplum içindeki konumlarını nasıl

³ Örneğin bkz. Çalhan (2008), *National and Religious Identities of Children of Iranian Asylum-Seekers in Kayseri. Doktora Tezi*; Gedik, M. (2009). *Somalili Mültecilerin Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi.

değerlendirdikleri açısından yaklaşmıştır. Bunu yanı sıra bu çalışmanın, daha önce sığınmacılarla ilgili İstanbul'da yapılmış olan araştırmalara yerel ölçekten eklenerek bu alanda alan yazına farklı bir boyut katacağı düşünülmektedir.⁴

Temel olarak bu araştırmanın sonuçlarının, sığınmacılarla ilgili çalışan resmi kurumlara, yerel yönetimlere, STK'lara ve akademisyenlere kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, araştırma ile STK'ların ve yerel oluşumların Eskişehir'deki sığınmacılara yönelik geliştirecekleri stratejiler, politikalar ve programlarla ilgili bir rehber niteliğindedir. Sığınmacıların içinde bulundukları toplumsal ve ekonomik koşulların yarattığı sorunların neler olduğu, kendilerinin bu sorunları nasıl deneyimledikleri katılımcıların kendi ifadeleriyle aktarılmıştır. Bu açıdan, söz konusu tez çalışması, ileride Eskişehir'de sığınmacılara yönelik geliştirilecek politika ve faaliyetlerde hangi konulara ağırlık ve öncelik verilebileceğine dair ipuçları barındırmaktadır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sınırlılıkları açısından, zaman ve kaynak kısıtları göz önünde bulundurulduğunda çalışma Eskişehir ile sınırlandırılmış ve araştırmanın iki sene içinde tamamlanması planlanmıştır.

Bir diğer sınırlılık ise katılımcı seçiminde olup, katılımcı gruba sadece sığınmacılar dahil edilmiştir. Suriyeli geçici koruma statüsündeki sığınmacılar çalışma kapsamına alınmamıştır. Hem STK'lar hem de ev sahibi toplumun üyeleri olarak kent halkının sığınmacılara yönelik algısının, sığınmacılara karşı tutumunun ve onlarla olan iletişimlerinin sorgulanmasının önem taşıdığı açıktır. Bu bağlamda, okul, cami gibi ev sahibi toplumla sığınmacıların temas ettiği kamusal alanlar, işgücü piyasasında sığınmacıların varlığına kent halkının bakış açısı gibi meseleler de mercek altına alınabilir. Ancak bu altı çizilen meseleler tamamen başka bir araştırma konusu olup tezin amaç ve kapsamını aşacağı düşünülmüş ve aynı

⁴ Örneğin bkz. Danış, Taraghi ve Perouse (2009). Brewer ve Yüksekler, (2009).

zamanda yöntem olarak da böylesi bir sorgulamanın çalışmaya eklemlenmesi süre ve kaynak kısıtları göz önünde bulundurulduğunda imkân dâhilinde görülmemiştir.

Bir diğer sınırlılık da veri toplama ile ilgilidir. Sığınmacılarla iletişime geçmek ve sığınma sürecindeki travmatik deneyimler, burada yaşadıkları sıkıntılar gibi hassas meselelerle ilgili bulgulara ulaşmak, doğası gereği uzun bir süreç gerektirmiştir

1.5. Kavramsal Çerçeve: Operasyonel Tanımlar

Bu bölümde, çalışma kapsamında kullanılan temel kavramlar ele alınmıştır. Türkiye'ye yönelik göç hareketleri çeşitlendikçe ve iç içe geçtikçe, devletin bu hareketleri denetleme ve yönetme çabasıyla değiştirdiği mevzuat yeni kavramsallaştırmalar ortaya çıkarmaktadır. Transit göçmen/düzensiz göçmen/sığınmacı/mülteci gibi farklı statülerin son derece değişken ve muğlak olması, medyada ve gündelik hayatta kullanılan kavramlar açısından kafa karıştırıcı olabilmektedir. Tam da bu sebeple, çalışma kapsamında görüşülenlerin neden sığınmacı kavramı ile tanımlandığına, alan yazında sık rastlanan mülteci/düzensiz göçmen/transit göçmen/şartlı mülteci vb. kavramların hangi durumlarda kimleri ifade etmek için kullanıldığına açıklık getirmek amaçlanmıştır.

İçduygu (2015, s. 280) 1980'lerden itibaren Türkiye'ye yönelen uluslararası göç hareketleri sonucunda Türkiye'ye yönelik dört temel yabancı akışından söz eder: çalışma amaçlı düzensiz göçmenler; düzensiz transit göçmenler; sığınmacılar ve mülteciler ile düzenli göçmenler. Çalışmadaki söz konusu grupta yer alanlar yasal statüleri açısından sığınmacı olsalar da, ülkeye giriş biçimleri ve geleceğe yönelik niyetleri açısından düzensiz transit göçmenlerin koşullarıyla; Türkiye'de bulundukları sürece yaşamlarını idame ettirebilmek için emek piyasasında yer edinebilmeleri açısından ise çalışma amaçlı düzensiz göçmenlerin koşullarıyla paralellik arz etmektedir. İçduygu (2015, s. 280)'nun ifadesiyle, göçmenlerin

“koşullara ve fırsatlara bağlı olarak bir statüden diğerine sürüklenebilmesi” ve bu durumun çalışma kapsamındaki görüşmeciler için de geçerli olması gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

Bu çerçevede, tez çalışmasının hedef kitlesi olan İran, Irak, Sahara-altı Afrika ve Afganistan’dan zorunlu olarak ülkelerini terk etmiş, BMMYK’ya mülteci statüsü için başvurarak Eskişehir’de üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek için bekleme sürelerini geçiren bireyler sığınmacı kavramı ile ifade edilmektedir. Kayıt dışı göçmen kavramı ise sığınmacıları da kapsayan kayıt dışı insan hareketliliğine katılanları tanımlamak için kullanılmıştır. Alanyazında bu kavram yasa dışı göç, düzensiz göç gibi kavramlarla dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. Ancak özellikle tehdit ve hayati risklerden dolayı, gerekli belgeler olmadan gerçekleştirilen sınır geçişlerinin yasa dışı ya da düzensiz olarak tanımlanması bu hareketliliğe katılan kişilerin suçlu ya da düzeni bozan, düzensizlik yaratanlar olarak değerlendirilmelerini de içinde barındırır. Bu sebeple tez çalışması kapsamında, zorunlu olarak ülkelerini terk eden ve sınırları kaçak yollarla geçmek zorunda kalan kişilerin kayıtsızlık, görünmezlik ve bundan dolayı her türlü istismara açık olma durumlarını kapsayabilecek bir kavram olarak kayıt dışı insan hareketliliği kavramı tercih edilmiştir.

Tez çalışması kapsamında kullanılan mülteci kavramı ise, BMMYK tarafından statüleri tanınıp üçüncü ülkelere kabul edilen ve yerleştirilenleri belirtmektedir. Ayrıca tez kapsamındaki tartışmalar boyunca göç kavramı yerine mümkün olduğunca insan hareketliliği ifadesi kullanılmıştır. Göç kavramı, kişinin geldiği topluma yerleşmesini ve toplumsal yapılara eklemlenmesini içeren tamamlanmış bir süreçtir. Ancak günümüzde yaşanan kayıt dışı insan hareketlilikleri devam eden ve sona ermeyen bir süreci temsil eder (Sirkeci ve Cohen, 2013).

Gelinen bu noktada, tez çalışması kapsamında sıklıkla kullanılan kayıtdışı insan hareketliliği ile ilgili temel bazı kavramları kısaca tanımlamak yerindedir.

Kayıtdışı insan hareketliliği:

Ülkeye girmek veya ülkede kalmak için hukuken izin alamayan göçmenlerle ilgilidir. Üçüncü bir ülkeye geçerken Türkiye’yi kullanan kişileri ya da gerekli

belgeleri olmadan ülkede kalan ya da çalışan kişileri ele alır. Sığınmacıların ve mültecilerin hareketleri de hukuksal bir statü içinde olmalarına rağmen çoğu zaman sınırlardan düzensiz olarak geçilmesini içerdiği için bu düzensiz göç hareketleri ile iç içe geçebilmektedir (İçduygu, 2015, s. 282).

Transit Göç:

Transit göçmenler, başka bir ülkeye, genellikle daha gelişmiş bir ülkeye ve çoğunlukla Avrupa'ya seyahatleri sırasında Türkiye topraklarını kullanan kişilerdir. Transit göçmenlerin vatandaş olduğu ülkeleri değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin Doğu ve Güney sınırlarından girmeye teşebbüs ederken yakalanan göçmenlerin ezici bir çoğunluğunun Türkiye'yi Batı ve Kuzey'deki varış ülkelerine ulaşmak için bir köprü olarak kullandığını öne sürebiliriz; dolayısıyla bu kişiler büyük ihtimalle transit göçmenler olarak nitelendirilebilirler (İçduygu, 2015, s. 283).

Türkiye'nin kalıcı statü vermemesi ve sığınmacıların daha gelişmiş batı ülkelerine ulaşma isteği, bu hareketliliğin birçok açıdan transit göç olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Mülteci:

Mülteci, genel olarak "katlanılamaz olan koşullardan ya da kişisel durumlardan kaçıp kurtulmak isteyen bir kişi" olarak tanımlanmaktadır (Goodwin-Gill ve McAdam, 2007, s. 15). Mülteci teriminin özünde bireyin kaçışına neden olan olaylar ve sonuçları karşısında yardım görmeye ve korunmaya layık olduğu varsayımı yatmaktadır. Bu nedenle devletler, adaletten kaçanlar ile ekonomik mülteciler olarak adlandırılan ve ekonomik nedenlerle ülkelerden göç etmek zorunda kalan kişileri mülteci kavramı içinde değerlendirmemektedir. Mültecileri bu bağlamda diğer göçmen kategorilerinden ayırmak gerekir. Mülteciler serbest iradeleriyle ülkelerinden ayrılma tercihinde bulunmazlar, ancak zulüm korkusu nedeniyle bunu yapmak zorunda kalırlar (Çiçekli, 2014, s. 240).

Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci şu şekilde tanımlanmaktadır:

"İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; veya bir tabiiyeti olmayıp bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesi dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen...(her şahıs)..." (BMMYK, 2000, s. 23)

Bir yaklaşıma göre, iltica etme hakkı ile mülteci olmak hukuki bir statünün kazanılmasını, sığınma hakkı ile sığınmacı olmak ise hukuki bir statünün kazanılmasından çok, fiili ve kısa süreli bir barınma durumunu ifade etmektedir (Odman, 1995, s. 189). Mülteci, mültecilik statüsü hukuken (de jure mülteci) kabul edilmiş bir yabancıyı ifade ederken, sığınmacı, mültecilik statüsü incelenen ve bu sebeple kendisine geçici koruma sağlanan (de facto mülteci) kişiye karşılık gelmektedir (Çiçekli, 2014, s. 246).

Sığınmacı:

Sığınmacı kavramı, 19 yy. da devletlerarası suçluların iade edilmemesi bağlamında kullanılmıştır. Günümüzde sığınmacı kavramı mülteci kavramı ile sıkça karıştırılmaktadır. Sığınmacılar, iltica talebinde bulunan ancak statüleri resmen tanınmamış kişilerdir.

Bu tanımdan yola çıkarak söylenebilir ki, bir sığınmacının mülteci olabilmesi için en önemli kriter, etnik, dini ve siyasi nedenlerle ülkesinde zulüm görmekten haklı bir korkunun varlığıdır. Çok açık uçlu bir tanım olarak, Cenevre Sözleşmesi ve coğrafi sınırlandırmayı kaldıran 1967 Protokolü siyasi suçluların, savaş ve diğer insan kaynaklı felaketlerden kaçan nüfusların korunmasına yönelik taraf devletlerin üstüne düşen yükümlülükleri belirtmemektedir. Bu açıdan uluslararası düzeyde mültecilere yönelik standart bir uygulama bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, 1951 Konvansiyonundaki coğrafi ya da tarihi sınırlandırmayı kaldırmayan bir ülkede mülteci kategorisine girmeyecek bir göçmen, diğer bir ülkede iltica haklarından faydalanabilmektedir, çünkü aynı kriterler farklı hükümetlerce farklı şekilde yorumlanmakta ve uygulamaya konmaktadır. Ayrıca zulüm kavramı da tam

olarak açıklanmamış olup, bireyler, ulus-devletin hukuksal yapılarının inisiyatifine bırakılmıştır.

Vatansızlar:

Vatansızlar kavramı herhangi bir devletle yasal bağı bulunmayan, vatandaş olmayan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kişiler hiçbir devletin sosyal, sivil ve siyasi haklarından faydalanamadıkları gibi, yasal statüleri olmadığından dolayı her türlü zulüm ve baskı karşısında korumasız kalmaktadır. UNHCR kayıtlarına göre yaklaşık 11 milyon kişinin bu kategori altında olduğu tahmin edilmektedir. 1954 yılında vatansız kişilerin statüsüne ilişkin konvansiyon 1951 sözleşmesine eklenmiş olup bu değişiklik ile taraf ülkelerin vatansızlara yasal oturma hakkı vermeleri talep edilmiştir. 1961’de vatansızlığın azaltılmasına ilişkin protokol benimsenmiştir.

Yerlerinden edilmişler:

Yerlerinden edilmişler zulüm, çatışma ya da doğal afetler sonucu evlerini ve bölgelerini terk etmek zorunda bırakılan ancak, ülke dışına çıkamayıp uluslararası korumadan yoksun olan bireyleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Mültecilerden farklı olarak, mülteciler benzer sebeplerle sınırları geçip uluslararası barınma ve korunma imkanlarına sahip olabilirken, IDP’ler (Internally Displaced People-Ülke İçinde Yerinden Edilmişler) yerlerinden edilmiş olmalarına sebep olan yönetimlerin korumasına muhtaç bırakılmaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşları:

Sivil Toplum Kuruluşları (STK) oldukça geniş ve açık uçlu bir kavram olup gönüllü, devlet ve piyasa mekanizmalarından bağımsız insan hakları organizasyonları, dini gruplar, çevreciler gibi her türlü oluşumları kapsamaktadır. Neticede, genellenebilir bir yargıya varmak yanıltıcıdır çünkü bütün bu kuruluşlar sadece şu asgari ortak paydalarda birleşirler: Gönüllülük, devletten bağımsızlık ve kar amacı gütmemek. Kimi düşünürlere göre sivil toplum, STK, kâr amaçsız kuruluşlar gibi farklı kavramlarla ifade edilen, devlet ve piyasa arasındaki toplumsal alanı oluşturan hastane ve üniversitelerden dini cemaatlere, meslek

örgütlerinden aile danışma ajanslarına kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Salamon, Sokolowski & List 2004, s. 3).

1.6 Tezin Planı

Tez çalışmasının temel amacı, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların içinde bulundukları toplumsal koşulları, bu koşulları deneyimleme ve anlamlandırma biçimlerini analiz etmektir. Bunu yaparken, sığınmacıların temel sorunları ve bu sorunlarla başetme stratejilerinin tespit edilmesi de amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda biçimlenen tezin metni Giriş bölümü de dahil olmak üzere altı ana başlıktan oluşmaktadır.

Giriş Bölümü, tezin temel problematiğinin, amaçlarının, çalışmanın alan yazındaki hangi eksikliklere yanıt verdiğinin tartışıldığı, tezin ana hatlarının genel bir çerçeve içinde sunulduğu bölümdür.

Alanyazın bölümünde, tezin amaçlarına ve temel sorusuna paralel olarak sığınmacıların hareketlilik sürecine, gündelik hayat deneyimlerine ve yaşadıkları sorunlara dair elde edilen bulgulara kavramsal ve kuramsal temel oluşturacak tartışmalar dört farklı altbaşlıkta irdelenmiştir. İlk altbaşlıkta Çatışma Modeli ve Dünya Sistemleri Analizi katılımcıların ülkelerini terk edip sığınmacı olmaları ile sonuçlanan sürecin siyasi ve toplumsal dinamiklerine kuramsal bir arkaplan sunması açısından ele alınmıştır. Sığınmacıların Eskişehir’deki toplumsal ve ekonomik koşulları, İkili Emek Piyasası Kuramı, Ağlar Kuramı ve maduniyet tartışmalarının varsayımlarına dayandırılarak açıklanmıştır.

Dünyada ve Türkiye’de Kayıtdışı Göç ve Sığınmacı Hareketleri anabaşlığındaki üçüncü bölüm güncel veriler ışığında özellikle Ortadoğu ve Afrika’dan gelişmiş Batı coğrafyalarına yönelik kayıt dışı hareketliliğin bir resmini sunmaktadır. Bu bölüm, Dünya genelindeki mülteci ve sığınmacı hareketliliğini, Türkiye’ye yönelik sığınmacı hareketlerini tetikleyen siyasi ve ekonomik arkaplanı ve Türkiye’de düzensiz göç ve sığınma hareketlerinin tarihsel süreci ile mevcut durumu hukuki ve toplumsal açıdan ele alan üç altbaşlıktan oluşmaktadır. Bu

bölümdeki tartışmanın genel çerçevesi şöyle bir akış izler, dünyada özellikle belirli bölgelerde yoğunlaşan iç savaş, çatışma, şiddet ve fakirlik gibi insani olmayan koşullar, milyonların hayatta kalabilmek için daha güvenli bölgeler arayışına yol açmaktadır. Bu arayış genellikle gelişmekte olan coğrafyalardan gelişmiş ülkelere yönelik bir nüfus hareketliliği olarak ifade edilebilir. Ancak AB özelinde de görüldüğü üzere bu nüfus hareketliliği, kabul edici bir yaklaşımdan ziyade gelişmiş coğrafyaların sınırlarını tamamen kapatmalarına yönelik uygulamalarla karşılığını bulmaktadır. Bu durumun dramatik insani boyutları, göç yollarında yaşanan trajediler, insanlık dışı müdahaleler ya da tampon ülkelerde geçici statüde belirsiz bir süre bekleme, bu süreçte en temel sosyal yardım ve insani çalışma ve barınma koşullarından bile mahrumiyeti içermektedir. Bu tez çalışması, ülkelerindeki katlanılmaz koşullardan kaçan ve Türkiye’de üçüncü ülkelere yerleştirilmeyi bekleyen sığınmacıların durumuna odaklanmaktadır. Bu açıdan Üçüncü Bölüm, çalışma kapsamında görüşülenlerin, sığınmacı olarak Türkiye’de bulunma koşullarının ve genel olarak sığınmacılık sürecinin hem küresel hem de ulusal boyuttaki siyasi, hukuki ve toplumsal arka planını açıklamaktadır.

Dördüncü Bölüm, tez kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmasının deseninin, katılımcıların belirlenmesinde ve katılımcılara ulaşılmasında izlenen yolun, veri toplama aracının ve veri analizinin detaylandırıldığı, alan deneyiminin aktarıldığı Yöntem bölümüdür. Bu bölümde, alan araştırması sürecindeki temel prosedürler ve deneyimler aktarılmaktadır.

Beşinci Bölümde ise alan araştırmasından elde edilen bulgular analiz edilip alan yazın çerçevesinde değerlendirilmektedir. Alan araştırmasından elde edilen veriler doğrultusunda bulgular beş farklı altbaşlık altında gruplandırılmıştır: Hareketlilik Öncesine Dair Anlatılar ve Hareketlilik Süreci; Eskişehir’de Sığınmacılık Deneyimleri; Mücadele Alanları; Sorunlarla Başetme Stratejileri; Sığınmacıların Geleceğe Dair Planları ve Yerel Toplumdan Beklentileri. Bu başlıklar altında sunulan alana dair bulgular Genel Değerlendirme altbaşlığında, alan yazındaki kuramsal ve kavramsal tartışmalar temelinde detaylı bir şekilde irdelenmektedir.

2. ALANYAZIN

“İnsanoğlu müthiş silahını keşfetmiştir, doğum belgeleri, pasaport ve hatta vergi makbuzları sadece resmi belgeler olmaktan çıkmış, toplumsal ayrımcılık meselesi haline gelmiştir” (Arendt, 1945)

2.1 Giriş

Bir önceki bölümde sığınmacılık meselesinin Türkiye ve Eskişehir ekseninde hukuki statü ve toplumsalla ilişkiler açısından önemi üzerinde durulmuştur. Sayıları son 4 yılda dörde katlanan ve ciddi bir yabancı nüfus oluşturan grubun doğasına ve temel dinamiklerini açıklamaya yönelik, onların anlatılarına dayalı bir bilimsel çalışmanın bugüne değin yapılmamış olması nedeniyle bu çalışmanın önemine vurgu yapılmıştır. Bu bölümde ise sığınmacıların ve sığınmacılık olgusunun kuramsal ve kavramsal temelleri ele alınmış; bu kuramsal ve kavramsal tartışmaların çalışma kapsamında değerlendirilecek bulgular açısından ne kadar açıklayıcı ve anlamlı olduğu tartışılmıştır.

Ulus aşırı göç hareketlerini açıklamaya yönelik farklı disiplinlerde geliştirilen kuramsal çabalar söz konusudur. Her kuram doğası gereği göç hareketlerinin belirli bir boyutuna odaklanmaktadır. Bu nedenle bir göç hareketini tek bir kurama temellendirerek açıklamak olanaksızdır. Bu çalışmada da elde edilen bulgular mevcut kuramların içinden seçilen belirli kuramlara dayandırılarak irdelenmeye çalışılmıştır. Dünya Sistemleri Analizi ile Çatışma Modelinin Türkiye’de ve Eskişehir’deki sığınmacıları kendi ülkelerini terk etmeye yönlendiren faktörlerin kuramsal çerçevesini sunabileceği açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Yine Kurumsal Kuram göç sürecinde sınır geçişlerindeki dinamiklere işaret etmesi açısından dikkate değer bir tartışma ortaya koymaktadır. Sığınmacıların Eskişehir’deki toplumsal ve ekonomik koşulları ise İkili Emek Piyasası Kuramı,

Kurumsal Kuram ve Ağlar Kuramının varsayımlarına dayandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Alan yazında, göç sosyolojisi alanında insan hareketliliğinin dinamiklerine ve göç süreçlerine yönelik kavramsallaştırmalar yerini almıştır. Bu çerçevede, çalışmada küreselleşme, neoliberalizm ve ulus-devlet anlayışı, maduniyet ve sosyal sermaye kavramlarının sığınmacı hareketliliğinde toplumsal ve ekonomik eklemlenme süreçlerinin yapısı açısından derinlemesine bir anlayış sunacağı düşünülmektedir. Ancak bu kuramsal ve kavramsal tartışmalar analiz edilirken unutulmaması gereken, genel olarak kayıt dışı göçün özelde de bu sürecin içinde yer alan sığınmacı hareketinin çok katmanlı ve farklılaşmış olduğu, farklı özelliklere sahip grup ve bireylerin çok farklı dinamikler ve süreçlerden geçerek özgün koşullar ve deneyimler yaşadığıdır. Dolayısıyla ele alınan hiçbir kuramın bütün sığınmacıların durumu ve koşulları için bir genelleme sunduğu iddiası söz konusu olamaz.

Bir kez daha vurgulamak gerekirse, alan yazında genel olarak göçün özelde de farklı göç türlerinin tek bir kuramla kavranabileceği ve kapsanabileceğinin mümkün olmadığı sıklıkla dile getirilir. Bu çalışma da Eskişehir'deki sığınmacılık deneyimlerinin farklı süreçleri ve farklı alanları, anlamlı olduğu düşünülen belirli kuramlara temellendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Alan yazın bölümünün devamında, dünyada sığınmacı hareketliliğinin özet bir sunuşunu takiben Türkiye'de 1979 yılından günümüze değin kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliği sürecinin gelişimi dört dönem kapsamında incelenmiş; mevcut sığınmacı rejiminin pratikte sığınmacıların toplumsal alanını nasıl biçimlendirdiğine ve sosyoloji ve siyaset bilimi alanındaki konuya ilişkin ampirik çalışmaların bulgularına değinilmiştir.

2.2 Sığınma Hareketinin Kavramsal ve Kuramsal Temelleri

Bu bölümde farklı disiplinlerde uluslararası göç hareketlerini açıklamaya yönelik geliştirilen kuramlar ele alınmıştır. Çalışmanın temel odak noktası olan sığınmacı göçünün altında yatan dinamiklere, ev sahibi toplumdaki sığınmacıların sosyo-ekonomik durumlarına, işgücü piyasasına eklemlenme biçimlerine ve alan yazındaki mevcut tartışmaların çözümlemelerine dayanarak çalışmanın kuramsal altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla göçü coğrafi, ekonomik ve sosyo-ekonomik açıdan ele alan makro ve mikro kuramlar aracılığı ile zorunlu göçü, mülteci ve sığınmacı hareketliliğini tetikleyen dinamiklerin analizi yapılmış ve bu kuramların çalışmanın ana meselesini açıklayacak şekilde bütünleştirici bir değerlendirilmesi sunulmuştur. Kuramsal analizde, göç sürecini başlatan dinamikleri ve göç sürecini açıklar nitelikte olan ve varılan toplumdaki dinamikleri, sosyo-ekonomik yapıyı ve sığınmacıların toplumsalla kurdukları ilişki mekanizmalarını açıklayan kuramlar ile bir tartışma çerçevesi çizilmiştir. Esas tartışmalara geçmeden önce göç yazınındaki genel kuramları kısaca ele almak yararlı olabilir.

İtici ve Çekici Faktörler modelinde, göç hareketini ve hacmini etkileyen faktörler ev sahibi ülkedeki fırsatlar, menşe ülkedeki etkenler ve kişisel etkenler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Lee'nin (akt. Sert, 2012, s. 31) İtici ve Çekici Faktörler modeline göre, demografik büyüme, yaşam standartlarının düşüklüğü, ekonomik ve siyasi dinamikler menşedeki itici faktörler olarak ifade edilir. Ev sahibi ülkedeki çekici faktörler ise, ekonomik fırsatlar, siyasi özgürlüklerdir. Türkiye'ye yönelik sığınmacı hareketliliği incelendiğinde, menşe ülkedeki itici faktörlerin, Türkiye'deki olası çekici faktörlerden daha önemli olduğu söylenebilir. Özellikle, yasal sistemin gelen sığınmacıları formel işgücü yapısına dahil etmemesi ve sığınmacıların siyasi toplumda da söz hakkının olmaması, bu göç hareketliliğinin ancak gelinen coğrafyalardaki itici faktörlerle açıklanabileceğini ortaya koymaktadır.

İkinci grup yaklaşımlar içinde yer alan ekonomik temelli göç kuramları kapsamında değerlendirilen Neoklasik Makro ve Mikro Ekonomik Kuramlar, uluslararası emek göçüne odaklanmıştır. Makro teorilerde, ülkeler arasındaki ücret ve işgücü piyasasının farklılığı uluslararası göçün temel dinamikleri olarak ele alınarak uluslararası göç, düşük ücret piyasasına sahip emek fazlası ülkelere, ücret düzeyi yüksek sınırlı emek piyasasına sahip ülkelere yönelik bir hareket olarak açıklanır (Abadan-Unat, 2002, s. 6; Sert, 2012, s. 32). Neoklasik Mikro Kuramlara göre ise, aktörler rasyonel düşünerek maliyet kar hesabı yapar ve daha yüksek gelir elde etmek amacıyla göç etme kararı alırlar. Salt işgücü piyasasına odaklanarak uluslararası göçün dinamiklerini ele alan bu yaklaşımlarda günümüz sığınma hareketlerinin altında yatan savaş, çatışma, doğal afetler, salgınlar, siyasi ve kültürel baskılar gibi etkenler kapsam dışı bırakılmaktadır. Çalışma konusunu sığınmacıların oluşturması ve sığınmacılık hareketlerine ilişkin nedenlerin çeşitliliğini açıklayamaması itibarıyla bu kuramlar çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

2.2.1 Sığınmacılık olgusunun kuramsal temelleri

2.2.1.1 Çatışma Modeli ve Dünya Sistemleri Analizi

Göç yazınında Çatışma Modelini geliştiren Sirkeci ve Cohen (2015, s. 9), insan hareketliliğinde belirleyici olanın güvensizlik algısı ve çatışmalar olduğunu vurgular. Neoliberal ideolojinin bireyi merkeze alan ve rasyonel karar alan bireyin aktif karar verici olarak hareketliliğe katıldığı görüşünü eleştiren bu yaklaşım, bireylerin üyesi oldukları aile, etnik veya dini gruplar, cinsiyet grupları gibi yapıların etkilerinin de öneminin göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizer. İtici ve Çekici Faktörler Kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde, genelde iyimser bir bakış açısıyla insan hareketliliği, varılmak istenen ülkenin çekici faktörleri ile daha iyiye kavuşma çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak sığınma hareketliliğinde de görüldüğü gibi, kişileri göç etmeye, doğdukları toprakları terk etmeye zorlayacak

faktörler daha etkilidir. Bu faktörleri ‘çatışma’ olgusu ile kavramsallaştıran Sirkeci ve Cohen, küçük veya büyük gerilimler, çıkar uyumsuzlukları ve bu durumun yarattığı güvensizlik algısının önemini vurgular. Bu bağlamda genel olarak göçün özelde ise sığınmacı hareketinin özgür bir tercih olmadığı gerçeği ile birlikte insan hareketliliği güvensizlik, sahip olunan kaynaklar ve kaynakların potansiyeli, ağlar ve imkânlar gibi birçok etkene bağlıdır (Cohen 2004; Cohen ve Sirkeci, 2011; Sirkeci ve Cohen, 2015, s. 11).

Rummell’e (1976) referansla ulusasıırı alanların potansiyel çatışma alanlarını içinde barındırdığı ve çatışmalar ve göçlerle sürekli bir dönüşüm içinde olduğunu belirten Sirkeci (2012, s. 358), bu dönüşümün göç hareketlerinin yapısı ve doğasını da etkileyip yeniden biçimlendirdiğini dile getirir. İleri bölümlerde Avrupa Kalesi uygulamaları tartışmalarında da görüleceği üzere, çatışmalar ve göçlerle yoğunlaşan ulusasıırı alanlar, göç hareketliliğinin yöneldiği devletlerin göç politikaları ve sınır kontrol mekanizmalarını dönüştürür. Daha kısıtlayıcı uygulamalara evrilen sınır politikaları da “yeni göç yollarının, göç mekanizmalarının ve yeni göç tiplerinin” ortaya çıkmasına yol açar (Sirkeci, 2012, s. 358).

Sirkeci’nin insani güvenlik ve çatışmanın sürekliliği olgularına dayanan göç ve hareketliliği açıklayan çatışma modeli şu varsayımlara dayanmaktadır:

“1.Göç, taraflar arasında uzlaşmaz çıkarların ortaya çıktığı çatışma durumlarında gündeme gelir.

2. Çatışmanın düzeyi, yoğunluğu, algılanan zarar ve yıpranma düzeyi göçün hız ve tipini belirler.

3. Göç kabul kuralları, çatışma durumlarının sonuçlarından yakın olarak etkilenir ancak çoğunlukla göç hareketinin yapı ve değişimlerini arkadan takip eder. Dolayısıyla bu kabul kuralları da sıklıkla göçü etkileyen çatışma kaynakla-rındandır.

4. Çatışma insani güvensizlik algısı yaratır. Bu algı da göç sürecinin tamamını etkiler.

5. Bu insani güvensizlik algısı göç süreci boyunca zayıflayabilir de şiddetlenebilir de. Bazen bir kez daha göç etmeye, geriye göç etmeye veya yeniden göç etmeye de yol açabilir.

6. İnsani güvensizlik ortamı maddi veya maddi olmayan kaynaklar üzerine çatışmalara dayanabilir.

7. Makro (devlet, ulus; örn. Yabancı işgücünü sınırlayan devletler karşı işgücü fazlası olan devletler), mezo (hane halkı, topluluk; örn. Geride kalmış ha-ne reisi kadına karşı geri dönmüş göçmenkocanın hane halkı reisliği için çatışması) ve mikro (örneğin daha iyi bir kariyer, iş güvenliği peşinde olan birey) düzeyler çatışma düzeyleri olarak teşhis edilebilir. Aynı zamanda düzeyler arası gerilimler de mümkündür.” (Sirkeci, 2012, s. 360)

İnsani güvenlik ve güvensizlik algısının bireyler ve hanelerin hareketliliğe karar verme sürecindeki etkisini açıklaması, hareketliliğin çeşitli aşamalarında sığınmacıların deneyimlerinin çatışma eksenin de anlamlandırılması açısından bu çalışma kapsamında işlevseldir. İleride bulguların analizinde detaylandırılacağı üzere, katılımcıların hareketlilik öncesi içinde bulundukları toplumsal ve siyasi koşulların açıklanması ve çatışma kaynaklı insani güvensizlik algıları, geldikleri toplumda, kurumlarla, yerel halkla temas anlarındaki çatışma anları, işgücü piyasasında üretim ilişkilerinde yerle işgücüyle ve işverenle yaşanan çatışma anları, sığınmacıların içsel olarak yaşadıkları geçmiş, gelecek ve şimdinin anlatılarında çatışması gibi simgesel çatışmalar bu model çerçevesinde değerlendirilebilir.

Ancak, tez çalışması kapsamında ele alınan sığınmacı hareketliliğinin kuramsal temelli açıklamalarının bütünsellik kazanması için küresel ekonomik yeniden yapılanmanın, üretim biçimlerindeki dönüşümün ve bu dönüşümün özellikle gelişmekte olan coğrafyalarda topraksızlaşma, kırsalın tasfiyesi ve yerinden yurdundan edilmiş nüfusların ucuz işgücü olarak emek piyasasına eklemlenme biçimlerinin ele alınması gereklidir. Wallerstein’in geliştirdiği Dünya Sistemleri Analizi sığınmacı hareketliliğinin makro çerçevede küresel ekonomik boyutuyla ilgili kuramsal çerçeveyi sunar.

Wallerstein, göçü küresel sermayenin ve piyasanın çevre ülkelerin ulusal sınırlarına nüfuz etmesiyle açıklar. Buna göre, küresel sermaye birikim rejimi, nüfuz ettiği çevre ülkelerin sosyo-ekonomik yapısını dönüştürmekte; tarım alanlarının daraltılması sonucunda işsiz kalan tarım işçileri, şehirlerde kurulan montaja dayalı fabrikalarda iş bulabilmektedir. Yoğun işsiz nüfusu besleyemeyen

çevre ülke kentlerinde kökleri sarsılmış, göç etmeye hazır dinamik bir nüfus ortaya çıkmaktadır.

Toprak, hammadde ve işgücüne müdahale eden küresel kapitalist düzen çevre ülkelerin nüfuslarını yerlerinden etmektedir. Gelişmiş ülkelerin piyasa sistemi çevre ülkelere girince, uluslararası göç akımı doğal olarak harekete geçmekte, aynı zamanda kapitalist ekonomiler denizaşırı yatırımlarını korumak için siyasi ve askeri müdahalelerde bulunmakta ve bu tür müdahaleler çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru sığınmacı akımlarına yol açmaktadır (Abadan-Unat, 2002, s. 15-18). Politik ve çevresel nedenlerle meydana gelen zorunlu göçlere dair kuramsal analizler, uluslararası göçü insanların savunmasızlığına, güvenliğe (Newman ve Van Selm, 2003) ve insani yardıma (Martin ve diğerleri, 2005) bağlamaktadır (Akt. Sert, 2012, s. 37).

Wallerstein, Dünya Sistemleri Analizi'ni yeniden değerlendirdiği *Globalization Or The Age Of Transition?: A Longterm View Of The Trajectory Of The World-System* adlı makalesinde, sermaye hareketliliğinin durgunluk, kriz ve canlılık dönemlerinden oluşan çevrimler izlediğini belirtir. Wallerstein, süreç analizinde özellikle gelişmiş sanayileşmiş ülkelerin ekonomik sistemlerinin 1970'lerle birlikte durgunluk dönemine girdiğini belirterek bu durgunluğun, sermaye sahiplerinin üretimden finans alanına kayması ve üretimlerini daha düşük ücretli işgücünün bulunduğu bölgelere taşınması şeklindeki sonuçlarını vurgular. Yine bu dönemde Keynezyen ekonomik sistem yerini Thatcher'ın neo-liberal modeline bırakmıştır. Bu model 1848'den beri uygulanmamış boyutlarda agresif bir ekonomik muhafazakarlığı yani refahın tamamen üst sınıfların lehine olacak şekilde yeniden dağılımını içerir (Wallerstein, 2000, s.10-12).

Bu dönüşümü izleyen yıllarda dünya ekonomisindeki temel eğilim, üretim masraflarını işgücünün ücretlerini kısararak azaltmak ve böylelikle karı arttırmak şeklinde tezahür etmiştir. Sermayenin karlılığını etkileyen ücretler ise, belirli bölgedeki işgücü, dünya ekonomi sistemi ve işverenler arasındaki güç dengesi içinde belirlenir. Bu güç dengesinde işçiler kurdukları sendikalarla ve siyasi baskı lobi faaliyetleriyle sermayeye karşı pazarlık gücü elde ederken, işverenler de işletmelerini başka coğrafyalara taşımak şeklinde bir strateji izlerler. Özellikle

gelişmiş ülkelerdeki demokratikleşme süreci ile refah devlet uygulamalarının işgücüne siyasi düzlemde önemli manevra alanları sağladığı söylenebilir. Bunun karşılığında ise sermaye, üretimlerini “kaçak fabrikalar” olarak tabir edilen, demokratikleşme sürecini yaşamamış ve işgücünün siyasi bir yaptırım olanağının söz konusu olmadığı düşük ücret alanlarına taşımıştır (Wallerstein, 2000, s. 17-18).

Gelişmiş ülkelerden “kaçan fabrikalar”ı geliştirmekte olan coğrafyalara çeken düşük ücretliliğin kaynağının ne olduğu sorusuna Wallerstein (2000, s. 19)’ın verdiği yanıt, kırsal bölgelerden gelen yeni göçmenlerdir. Bu kır kökenli göçmenlerin düşük ücreti kabul etmeleri, ilk olarak bu ücretlerin görece olarak kırdaki kazançlarının üstünde olması ve köklerinden uzaklaşmanın sebebiyle siyasi olarak haklarını arayacak, kendilerini savunacak mekanizmalardan yoksunluklarıyla açıklanabilir (Wallerstein, 2000). Ancak on yıllar geçtikçe bu kır kökenli işçiler bulundukları bölgelerde çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve daha yüksek ücret için baskı unsuru oluşturmaya başlamış, bu gelişmeler de sermayenin ücretli emek piyasasına tam olarak eklemlenmemiş kırsal bölgelerin ağırlıklı olduğu yeni coğrafyalara kaymasına yol açmıştır (Wallerstein, 2000, s. 19). Bu durum, gittikçe daha geniş bölgelerde kırsal nüfusun yerlerinden edilmesi, topraksızlaşma ve yerlerinden edilen nüfusların düşük ücretli işgücü ordusuna katılması anlamına gelmektedir. Wallerstein (2000, s. 19) küresel ekonomiye eklemlenmemiş, sermaye için yeni fırsatlar ve işgücü potansiyeli taşıyan bu kırsal bölgelerin yakın gelecekte tamamen tükeneceğini, düşük ücretli alt gelir gruplarının çoğaldığını, yüksek ücret talep etmekte gecikmediğini, bu sürecin sermaye sahiplerinin aleyhine işleyerek alt gelir gruplarının toplumsal baskısı karşısında daha adil ücretlendirmeye ve çalışma koşullarına gideceğini öngörmektedir. Ancak Wallerstein’in bu iyimser öngörüsü, özellikle kayıt dışı göçmen ve sığınmacı hareketliliğinin, aynı zamanda bulundukları ülkelerin vatandaşı olan kır kökenli eski göçmen işçilere alternatif olarak talepkar olmayan ve çok daha düşük ücrete rıza gösterecek yeni bir işgücü ordusu oluşturduğu gerçeğini gözardı etmektedir.

Yerleřtięi coęrafyalarda tasfiye edeceęi ve sunduęu dűşűk űcretli iřlere razı gelecek kır kűkenli iřçilerin kalmaması ve mevcut iřçilerin taleplerinin artması sonucunda sermayenin ihtiyaç duyduęu ucuz iřgűcűnűn temini için kayıt dıřı olan, siyasi ve toplumsal olarak varlık gűsterme mekanizmaları bulunmayan, vatandař olmadıkları için hak arama yolları kapanmıř ve hayatta kalabilmek için űcretli herhangi bir iře ihtiyaç duyan, zorla yerlerinden edilip farklı coęrafyalara sığınan kayıt dıřı gűçmen nűfusuna yűneldięi bir gerçektir. Bűylelikle yerel iřçilerin de sermaye űzerinde oluřmaya bařlayan siyasi baskısı, popűlist sűylemlerde kendilerine rakip gűrdűkleri ve iřlerini elinden aldıklarını dűřűndűkleri bu kayıt dıřı gűçmen iřçilere kaymıřtır. Dolayısıyla hem asgari űcretin altında olumsuz çalıřma kořullarına razı gelecek űretici gűcű oluřturan hem de karlılıęı arttıran bir iřgűcűne kavuřan sermaye, yerel iřçilerin “iřlerini ellerinden aldıkları ve iřsizliklerinin sebebi olarak gűrdűkleri” kayıt dıřı gűçmenleri hedef almasıyla, siyasi baskıların odaęından da uzaklařmıřtır.

Bu analiz, Tűrkiye’deki űcretli çalıřma sűrecini de açıklar niteliktedir. űzellikle 1960’lardan itibaren yoęunlařan kırdan kente gűç sűrecinde gelenler, kentlerin çeperlerine altyapıdan ve temel hizmetlerden yoksun mahallelere yerleřerek sanayinin ihtiyaçı olan dűřűk űcretli vasıfsız, talepkar olmayan iřgűcűnű oluřurmaya bařlamıřlardır. 1980’lerde űzelleřtirmeler, yabancı sermayeye açılma ile bařlayan neoliberal dűnűřűm çalıřma kořullarının esnekleřmesi, űcretlerin dűřmesi, istihdam ve űzel sektűr űzerindeki devletin denetim mekanizmalarının azalması ile enformal kayıtdıřı sektűrlerin, gűvencesiz çalıřmanın artması gibi sonuçları doęurmuřtur. Daha yűksek karlılık hedefi ile daha dűřűk űcretli iřgűcű talep eden sermaye zamanla iřgűcűnűn yűkűnden kurtulmak için tařeronlařmaya gitmiř ve tařeron kűçűk űretim atűlyeleri de sigortasız, gűvencesiz, esnek, kolaylıkla iřten çıkarılabilir, asgari űcretin altında űcretlendirilen iřgűcűne aęırlık vermiřtir. Bu iřgűcű talebi ise genellikle hem gűneydoęu ve doęu bűlgelerinden gelen yeni gűçmenler hem de űlkelerini terk etmek zorunda kalıp geliřmiř űlkelere kaçak yollarla ulařmaya çalıřan kayıt dıřı gűçmenler tarafından karřılanmıřtır.

2.2.1.2 İkili emek piyasası kuramı

Wallerstein (2000), sermayenin dünyanın farklı coğrafyalarındaki işgücünü, üretim ilişkilerini ve ücretli çalışmayı nasıl etkilediği konusunu ele alırken, emek piyasasının ve düşük ücretli üretimin ilk aşamalarda kırsal kökenli işçiler tarafından karşılandığını belirtmiştir. Ancak, zamanla kır kökenli göçmen işçilerin yerleşmesinin, sürece aşinalık kazanmalarının taleplerini arttırmaları anlamına geleceğini ve bu baskıların da sermayeyi ücretleri yükseltmek zorunda bırakabileceğini öngörmüştür. Ne var ki, kayıt dışı göçmenlerin özellikle son on yıllarda yoğunluk kazanan hareketliliği, çok daha ağır koşullarda çalışmaya boyun eğmek zorunda kalan yeni bir işgücü ordusu da yaratmıştır. Bu işgücünün emek piyasasındaki konumu, bu altbaşlıkta İkili Emek Piyasası Kuramına dayandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

İkili Emek Piyasası Kuramı, uluslararası göç hareketinin temel taşıyıcısının ve kaynağının sanayi toplumlarının işgücü talebi olduğunu savunur ve uluslararası göçün temel dinamiğini modern sanayi sisteminin yapısal gereksinimleri ile açıklar (Abadan-Unat, 2002, s. 10-11; Sert, 2012, s. 33). Endüstrileşmiş toplumlar düşük ücretlerde çalışacak ucuz ve esnek işgücüne ihtiyaç duyar. Yerli işçilerin yanaşmayacakları düşük ücretli vasıfsız işler için tek çözüm buna razı olacak işgücü ithal etmektir. Ayrıca statü ve itibar kaygısı nedeniyle yerli işçiler en alt tabadaki işleri kabul etmediğinden, işverenler sadece geçimini sağlayabilmek ve para biriktirmek isteyen bir işgücü olarak göçmen işçilere yönlendirirler. Alt tabakalardaki esnek, güvencesiz düşük ücretli işler için işgücü arzının kesilmemesi buna paralel olarak uluslararası göç akımının tükenmezliği de bu kuramın öne sürdüğü yapısal özelliklerdendir.

Piore (1979, s. 5), *Birds of Passage* adlı klasik çalışmasında, “Neden bazı sektörler asgari ücretin altında ödeme yaparken tüm sektörler asgari ücret kuralını ihlal etmez? Bir şekilde asgari ücret uygulaması yaptırıma tabi olabiliyorsa neden aynı yaptırımlar göçmenlerin çalışma koşullarında da etkili olmaz?”

sorularından yola çıkarak sanayileşmiş bölgelere yönelik işgücü göçünü göçmenliğin doğasını ve göçmenlerin sanayileşmiş, gelişmiş ülkelerdeki rolünü tartışır. Bu faktörlerin uluslararası göç ile bağlantısını İkili Piyasa Kuramı ile açıklayan Piore, sermaye yoğun birinci sektör ve emek yoğun ikinci sektör ayrımını ortaya koyar (1979, s. 35). Sermaye yoğun birinci sektör işçileri, yoğun bilgi gerektiren vasıflı işlerde çalışan, sendikal haklara sahip, dikey geçiş fırsatlarından yararlanan, kalıcı ve güvenli işlerde çalışan yerli işçilerden oluşur. Diğer yandan emek yoğun ikincil sektörde çalışanlar, istikrarsız vasıfsız işler yaparlar. Bu sektör çoğunlukla ekonomik bunalım dönemlerinde kolaylıkla işlerine son verilebilecek, uzun çalışma saatleri ve temel haklardan yoksun çalıştırılabilecek göçmen iş gücünden oluşur (Piore, 1979, s. 35-37). Kuram, hedef ülkelerin göç politikalarının bu ülkelerdeki sermaye sahiplerinin taleplerine göre belirlendiğini savunur (Abadan-Unat, 2002, s. 13-14). Ancak ulus devletlerin göçü son derece sınırlandırıcı politikalar izlemeleri ve sınır kontrollerini arttırmaları gerçeği karşısında söz konusu kuramın bu varsayımı eleştirilebilir. Yine de özellikle kayıt dışı göçmenlerin ve kalıcı yasal statüsü olmayan sığınmacıların ev sahibi toplumdaki emek piyasasına eklemlenme biçimini açıklayan bir temel oluşturur.

Amerika ve Avrupa'daki göçmen işçilerin toplumsal koşullarını ve emek piyasasına eklemlenme biçimini analiz etmek için yola çıkan Piore'nin çalışması günümüzde sığınmacıların emek piyasasına eklemlenme biçimini de açıklar niteliktedir. Piore alanyazındaki klasik katkılarında, Avrupa'daki göçmen işçilerin, evsahibi toplumdaki ve kaynak ülkelerdeki ağırları ile evsahibi ülkede hak talepleri, aileleriyle birlikte yerleşme süreçleri ve bunun yerel halkla aralarında yarattığı gerilimlere değinmiştir. Ancak, Danış v.d.'nin de belirttiği üzere, prekarya gibi üretim ilişkilerinde yeni konumlanmanın birinci ve ikincil sektör içinde de varolması, yine ikincil sektörde yerel işçilerle yabancı işçilerin birarada çalıştığı gerçeği günümüzde kesin çizgilerle belirlenmiş ikili bir işgücü piyasasının kavramsallaştırılmasını zorlaştırmaktadır. İleride detaylı bir şekilde tartışılacak alan araştırması bulgularının da ortaya koyduğu üzere, aynı sektörde, aynı işyerinde, aynı işte ve kayıtdışı olarak çalışsalar da yerli işçilerin sığınmacılardan daha yüksek ücretlendirildiği, sığınmacılara daha çok iş yüklendiği bir gerçektir.

Buradan yola çıkarak söylenebilir ki, -katılımcıların da dahil olduğu- sığınmacıların eklemlendiği işkollarında yatay bir parçalanma söz konusudur. Ancak bu parçalılık, Piore'nin işaret ettiği gibi işkollarının ve sektörlerin keskin bir çizgiyle ayrışması değildir; aynı işyerinde farklı çalışma koşulları ve ücretlendirmeyi, yabancı ile vatandaş arasındaki hem simgesel hem de fiziksel ayrımı içerir.

İkili Emek Piyasası Kuramı, gelişmekte olan coğrafyalardan gelişmiş ülkelere yönelik olan ve daha çok işverenler ve devletlerin kontrolünde başlayan işgücü göçünün doğasını ve dönüşüm biçimini açıklamakla birlikte, kısmen de olsa sığınmacıların emek piyasasına katılım biçimlerini de açıklar niteliktedir. Özellikle işgücü göçü döneminde Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da göçmen işçilerin belirli sektörlerde -ki bu sektörler ülkenin toplumsal ve ekonomik koşullarına göre değişmektedir- yoğunlaşmış olması, günümüzde sığınmacıların daha çok niteliksiz, geçici, güvensiz ve düşük statülü işlerde çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Bu araştırmada her ne kadar sığınmacıların çalıştığı sektörlerin yerel halkın tercih etmediği işkolları olduğuna dair bir genellemeye varılamasa da, sığınmacıların yerel halkla aynı işlerde fakat yerel halkın rıza göstermediği ücret ve çalışma koşullarına tabi oldukları bulgulanmıştır.

Piore (1979)'nin öne sürdüğü kuram, geliştirildiği dönem olan 1970'li yıllar dikkate alındığında, II. Dünya Savaşı sonrası özellikle emek yoğun işkollarında oluşan işgücü açığını karşılamak için sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere göçmen işçi alımını ve bu göçmen işçilerin zaman içinde dönüşen toplumsal koşullarını analiz etmektedir. Ancak sığınmacı hareketi devletlerin kontrolü dışında gelişen ve ağırlıklı olarak gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan bir hareketliliklerdir. Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerin emek yoğun sektörlerdeki işgücü açığını karşılamak için talep ettiği yabancı işgücü göçünden farklıdır.

Bu durum Türkiye özelinde dikkate alındığında, sığınmacılara kalıcı statü tanınmaması, uyum politikaları yerine geçici barınma sürecini meşrulaştıracak politikaların yapılandırılması söz konusudur. Bu da, sığınmacıların hayatlarını idame ettirebilmeleri için ancak kayıt dışı olarak emek yoğun, sömürüye açık ve güvencesiz işlerde çalışmalarına neden olmaktadır. Sığınmacıların nitelikli, güvenli

işlerde kayıtlı bir şekilde çalışmalarını son derece zorlaştıran bu yapı, sermayenin inşaat, tekstil ve hizmet sektörlerinde ihtiyaç duyduğu, asgari ücretin bile altında çalışacak, durgunluk zamanlarında kolaylıkla işten çıkarılabilecek bir işgücünün teminini de sağlamaktadır.

Yine de, Piore'nin dile getirdiği üzere, farklı coğrafyalar ve tarihsel dönemler incelendiğinde, göçmenlerin çalıştığı işlerin belirli ortak noktalarda bulunduğu söylenebilir. Bu işler genellikle niteliksiz, düşük ücretli, düşük sosyal statülü, zahmetli ve olumsuz çalışma koşulları içeren, güvencesiz, yukarıya doğru hareketlilik vaatmeyen işlerdir. Üretim ilişkileri açısından ise denetlenmemiş, yapılandırılmamış bir çalışma ortamı ve enformellik barındırır, işveren ve çalışan arasında resmi olmayan ve sözleşmeye dayanmayan ikincil bir ilişki söz konusudur (Piore, s. 1979, s. 17).

Piore (1979), Avrupa ve Amerika'da geçici olarak düşünülen işgücü göçünün kalıcılaşma seyrini izlemesinin, göçmenleri ve göçmenlerin ekonomik sistemdeki rollerini, konumlarını nasıl etkilediğini tartışmıştır. Gelişmiş sanayi ülkeleri bu göçmen işçilerin geçici olma durumlarını değerli kılmış ve bu geçicilik üzerinden toplum içindeki rollerini ve konumlarını tanımlamıştı. Ancak göçmen işçiler zaman içinde kalıcı olmaya başlayınca kendilerine biçilen bu rollerin dışına çıkmaya başladılar. Göçmen işçilerin toplumsal eklemlenme süreci, egemen toplumun ve siyasi yönetimin arzu etmediği şekilde gelişince, toplumsal çatışma zemini oluşmuş ve göçmenlerin varlığının siyasi bir mesele haline geldiği görülmüştür (Piore, 1979, s. 52).

Piore'nin bu temel tezi, sığınmacılar açısından da kısmen geçerli olabilir. Örneğin Almanya'nın 1970'lere kadar misafir işçi (Gastarbeiter) olarak tanımladığı göçmen işçilere yönelik yaklaşımı, Suriyelilerin ve genel olarak sığınmacıların Türkiye'de misafir olarak tanımlanması ve misafirden beklenen davranışları sergilemelerinin talep edilmesinde görülebilir. Araştırma bulgularının gösterdiği gibi, katılımcılar mevcut duruma itiraz ettikleri ve taleplerde bulundukları durumlarda "bizim ekmeğimizi aldınız" "misafirsiniz siz de ne çok şey istiyorsunuz" şeklindeki tepkilerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Göçmen işgücü piyasasının yapısını ve karakteristiğini tartışırken Piore (1979, s. 86), göçmen işçilerin eklemlendikleri sanayi işkollarında işleriyle kalıcı bir bağ kurmadıklarına, kimliklerini ve kendilerini çalışmaları ve işleri üzerinden değil daha çok geldikleri ülkelerdeki toplumsal konumları ve çalışma dışı aktiviteleri üzerinden tanımladıklarına işaret ederek göçmen işçileri *homo economicus* olarak tanımlar (1979, s. 87). Göçmen işçilerin evsahibi toplumda emek piyasasına katılma biçimlerinin altında yatan tek faktörün ekonomik motivasyon olmasından dolayı Piore (1979), *homo economicus* kavramını kullanır. Başka bir ifadeyle, özellikle işgücü göçüne katılanlar, vasıfsız ve yerel işçilerin itibar etmediği işleri tamamen ekonomik getiri açısından değerlendirmiş, kendilerini ve kimliklerini var eden bir unsur olarak görmemişlerdir. Diğer yandan sığınmacıların bu koşullarda çalışmayı kabul etmelerinin genelde kayıt dışı olma, işgücü piyasasına eklemlenme sürecinde vatandaşlık statüsünün temel belirleyici unsur olması, yabancılığın yarattığı toplumsal koşulların ve toplumsal kabulün ekonomik olarak topluma dahil olma biçimlerini de sınırlandırması gibi dışsal faktörlere dayandığı söylenebilir. İleride bulguların analizinde de tartışılacağı üzere, görüşülen sığınmacıların nitelikli mesleklere sahip olmaları ancak, çalışma izinlerinin olmamasından dolayı meslekleri ve eğitimleriyle kesinlikle örtüşmeyen işlerle hayatlarını kazanmaya çalışmaları ve kimi durumlarda bu şekilde çalışmayı reddederek sadece ailelerinin desteğiyle ayakta kalmaya çalışmaları, Piore'nin analizindeki *homo economicus* olarak tabir edilen göçmen işçilerle benzer motivasyona sahip olmadıklarını göstermektedir.

Toparlamak gerekirse, Piore'nin 1970'lerde göçmen işçileri açıklamak üzere öne sürdüğü kurama paralel olarak, günümüzde de benzer toplumsal ve ekonomik konumdaki yerel gruplara göre daha esnek ve değişen ekonomik koşullara uyum gösterebilen bir grup olan göçmen işçiler sermaye tarafından tercih edilmektedir. Ancak Piore'nin tartışmalarının sığınmacılar için kısmen geçerli olduğu ve kuramının belirli bir dönemin toplumsal ve ekonomik koşullarının analizi çerçevesinde geliştirildiği unutulmamalıdır. Piore, 1970'lere kadar sanayi üretiminin gelişmiş ülkelerde merkezi olduğu, sosyal devlet politikalarıyla üretim ilişkilerinin işçiler lehine denetiminin daha fazla sağlanabildiği, yerel işgücünün refah devletinin düzenlediği işkollarında çalışma imkanını daha rahat bulduğu

toplumsal koşulları analiz etmiştir. Ancak neoliberal sistemde, hizmet sektörünün ağırlık kazanması, sosyal denetleyici devlet rolünün kaybolması, sosyal refah mekanizmalarının erimesi ve gelişmekte olan ülkelerin toplumsal, ekonomik koşulları açısından değerlendirildiğinde, kayıt dışı göçmenlerin/sığınmacıların ve yerel halkın çalıştığı işkollarının kesin bir ayrıma gittiğini söylemek mümkün değildir. Ancak buradaki ikilik ya da parçalılık durumu, sektörel olarak tanımlanmak yerine aynı sektörde ve işlerde vatandaşlık statüsü üzerinden belirlenen çok katmanlı çalışma koşulları ve ücretlendirme biçimleri çerçevesinde tartışılabilir.

2.2.1.3 Kurumsal kuram

Kurumsal Kuram, gelişmiş ülkelerin vize, ikamet ve çalışma izinleri gibi resmi uygulamalarının mevcut uluslararası göç hareketliliğini karşılayamayacak seviyede olmasının iki tür kurumsallaşmaya yol açtığı varsayımında bulunur. Bir taraftan, bu hareketliliği yönetecek ve yönlendirecek karaborsalar ve yeraltı örgütleri ortaya çıkar. Bu kurumlar, ülkelerini terk etmek ve güvenli gelişmiş ülkelere sığınmak isteyen sığınmacılara son derece yüksek ücretler karşılığında, her türlü sömürü ve istismara açık, son derece tehlikeli ve hatta ölümcül kanallar sunar. Kazanç peşinde koşan ve karmaşık bir örgütlenme yapısı olan bu kurumlar göçmenleri kara sınırlarından ya da kaçak olarak teknelerle ve şişme botlarla farklı deniz rotalarından geçirir, sahte belgeler ve gidilmek istenen ülkenin vatandaşlarıyla sahte evlilikler düzenler (Abadan-Unat, 2002, s. 20).

Diğer taraftan sivil toplum kuruluşları, insan hakları savunucuları ve diğer gönüllü kuruluşlar, resmi yollarla göçmenlerin kabulünü sağlamak için sosyal hizmet, danışmanlık hizmetleri sunmakta, sığınmacı ve göçmen yanlısı kampanyalar düzenlerler.

Kurumsal Kuram, özellikle ilk tip yeraltı örgütlenmenin artmasına gelişmiş ülkelerin sıfır göçmen alımı politikalarının neden olduğunu varsayar. Dünya üzerinde çatışma, şiddet, açlık gibi olumsuzluklar devam ettiği sürece uluslararası

göç hareketleri de hızını kesmeyecek aksine artacaktır. Ancak artan kontroller, sınırların fiziki olarak kapatılması gibi uygulamalar, göçmen kaçakçılığı faaliyetlerini arttırmakta, göç yollarını daha da tehlikeli ve ölümcül hale getirmektedir (Abadan-Unat, 2002, s. 21).

Kurumsal Kuram, araştırmaya katılan sığınmacıların Türkiye'ye geliş ve Eskişehir'de bekleme sürecinde, belirsizlik durumunda başvurmayı düşündükleri alternatif kaçak yolları açıklaması nedeniyle önemli bir kuramsal temel olarak değerlendirilmiştir.

2.2.1.4 Ağlar kuramı

Ağlar Kuramı, göçmenlerin yerleştikleri ülkede kendi aralarında ve yerel halkla "soydaşlık, köken ve dostluk temelinde" kurdukları kişiler arası bağlantılardır. Bu bağlar yabancısı olunan bir toplumda iş bulmak, sosyal hizmetlerden yararlanmak, yararlanılamadığı durumlarda maddi ve manevi destek ve dayanışma sağlamak konusunda yarar sağlayan sosyal sermayelerdendir. İleride Faist'e referansla detaylı bir şekilde ele alınacak olan Ağlar Kuramı, özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki ve Amerika'daki göçmen işçilerin iş bulma, dayanışma ve aile birleşimi gibi uygulamalarla göçü devam ettirme süreçlerini inceler. Ancak, Ağlar Kuramı bu çalışma kapsamında, sığınmacıların kısıtlı toplumsal koşullarda hayatta kalabilmek için diğer sığınmacılarla, geride bıraktıkları aile bireyleriyle ve yerel halkla kurdukları sınırlı ilişkilerle geliştirdikleri stratejileri, sahip oldukları sosyal sermayenin işlevselliği açısından açıklayıcı bulunmuştur.

Bu tez çalışmasının odağında yer alan Eskişehir'de yaşayan sığınmacı gruplar için sözü edilen uluslararası göç kuramları, sığınmacıların doğdukları ülkeleri geride bırakıp Türkiye-Eskişehir üzerinden gelişmiş ülkelere yönelik istikametlerini şekillendiren yapısal süreçleri açıklamaktadır. Örneğin Dünya Sistemleri Kuramı, dünyadaki ülkeleri merkez ve çevre ülkeler olarak ayırarak,

küresel piyasa ekonomisinin merkez ülkelerin lehine ve çevre ülkelerin aleyhine sonuçlanacak şekilde işlediğini varsayar. Çevre ülkelerin üzerindeki bu olumsuz etkiler zamanla nüfusların işsizleşmesine, yoksullaşmasına ve topraksızlaşmasıyla yerlerinden edilmelerine yol açar. Ancak, bu tez kapsamında merkez ve çevre ülke kavramı yerine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kavramı uygun görülmüştür ve gelişmekte olan ülkeler UNDP'nin indeksinden yola çıkarak tanımlanmıştır. Bu kuram, küresel dinamiklerin yol açtığı nüfus hareketliliğinin sığınmacı hareketleri özelinde ele alınması açısından işlevseldir.

İkili Emek Piyasası Kuramı ise, göçmenlerin evsahibi toplumdaki emek piyasasına eklemlenme sürecini açıklamaktadır. İşgücü göçünde Batı Avrupa'daki göçmen işçilerin sürecini açıklamak için oluşturulmuş bu kuram günümüzde sığınmacıların evsahibi toplumdaki istihdam biçimlerini de açıklar nitelikte olması açısından bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. Kurumsal Kuram, gelişmiş ulus devletlerin göçü engelleme ve sıfır göç politikalarının sıkılaştırdığı kontroller sonucunda ortaya çıkan yeraltı örgütleri ile insan hakları savunuculuğu yapan STK'ların varlığını ele almaktadır. Bu kuramın varsayımları, özellikle sığınmacıların sınır geçişlerinde tek alternatif olarak düşündükleri kayıtdışı yolları ve bu yollarda karşılaştıkları istismar, sömürü ve ölümcül tehditleri açıklaması açısından önemlidir.

Ağlar Kuramı ise göçmenlerin evsahibi toplumda hayatta kalabilme stratejileri olarak sahip oldukları aile, akraba ve arkadaşlık ilişkilerinin önemini vurgular. Çalışma kapsamında, görüşülen sığınmacıların maddi ve manevi dayanışma, iş ve konut bulma süreçlerinde sahip oldukları bu ağların sosyal sermaye şeklinde önemli bir yere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, Dünya Sistemleri Kuramı ve Çatışma Kuramı, sığınmacıların göç süreci öncesi koşullarının açıklanması, Kurumsal Kuram, yasa dışı göç sürecinin anlaşılması, Ağlar Kuramı ise sosyal sermaye kavramı ile sığınmacıların belirsiz koşullar ve son derece kısıtlı kaynaklar içinde ürettikleri hayatta kalma stratejilerinin anlaşılması açısından bu tez çalışması kapsamında önemli görülmüştür. Bir sonraki başlık altında, sığınmacılık meselesi küreselleşme, onun ekonomik mantığı neo-liberalizm ve ulus-devletler ekseninde ele alınmıştır. Böylelikle genel olarak

sığınmacıların, özelde Eskişehir'deki sığınmacı çalışma grubunun, içinde bulundukları durumun küresel, ekonomik ve siyasi arkaplanı irdelenmiştir.

2.2.2 Küreselleşme, neo-liberalizm ve ulus-devlet bağlamında uluslararası göç tartışmaları: sığınmacılığın küresel, ekonomik ve siyasi arka planı

Bu bölümde, Dünya'da, Türkiye'de ve Eskişehir'deki sığınmacıların toplumsal ve ekonomik koşullarını belirleyen, hareketliliğin dinamiklerini ve oluş koşullarını biçimlendiren süreçlerin kavramsal bir tartışması sunulmuştur. Yerel ve ulusal dinamiklerle oluşan ve küresel bir boyut kazanan göç hareketliliğini ve buna bağlı olarak mülteci ve sığınmacı hareketliliğini daha etkin bir şekilde ele alabilmek için, küreselleşme sürecine onun ekonomik mantığı olan neoliberalizme ve bu süreçteki ulus-devletlerin rolüne kısaca değinmek faydalıdır. Ulus-devletlerin bu küresel düzene eklemlenme sürecinde kendi toplumsal ve sosyo-ekonomik yapılarını dönüştürmelerine, ekonomik alanda küresel aktörlerle paylaştıkları egemenliklerini pekiştirebilmek için nüfuslar ve sınırları arasındaki insan hareketliliğine odaklanmalarına dair kuramsal tartışmalara da yer verilecektir. Böylelikle Türkiye'de ve Eskişehir'deki sığınmacıların koşullarının oluşumunun sosyo-ekonomik ve siyasi kuramsal arka planı sunulmuş olacaktır.

Tanya Maria Golash Boza (2015) çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri'nden sınır dışı edilen Meksikalı göçmenlerin ve sınır dışı etme pratiklerinin neo-liberal ekonomi ve emek piyasası durumu ile ilişkisini ele almıştır. Golash-Boza bu çalışmasında, küresel kapitalizmin, kitlesel sınır dışı etme pratiklerini mümkün kılan dinamiklerini tartışır. Aynı zamanda, kayıt dışı göçmen ve sığınmacıların dünya genelinde ve Türkiye özelindeki emek piyasasındaki konumlarını açıklayan bu dinamikler şu şekilde belirtilebilir:

- Göçmenleri daha iyi fırsatlar arayışıyla sınırlar arası hareketliliğe iten küresel eşitsizlik;

- İşçi sınıfı ve yoksul uluslararası göçmenlerin mağduriyetine yol açan sınır kontrol sistemleri ve uygulamalar;
- Amerika Birleşik Devletleri'nde 1980'lerden sonra yayılan ve emek piyasasının yapısını yeniden şekillendiren ekonomik ve toplumsal dönüşümler;
- Göçmenlerin yoğunlaştığı geçici ve yoksulluk sınırında düşük ücretli işlerin artışı;
- İşsizliğin artışı;
- Afrika ve Latin Amerika kökenli göçmenlere odaklı sınır dışı ve göçmen kontrolü sistemi.

Golash-Boza'nın öne sürdüğü, yukarıda maddelenen ve ABD'de göçmenlerin emek piyasasındaki konumunu belirleyen koşullar, Türkiye ve Eskişehir özelinde sığınmacıların emek piyasasındaki koşulları ile kısmi paralellikler taşımaktadır. Sığınmacı hareketliliği kapsamında özellikle Afrika ülkelerinden gelen ve transit göçmen olarak da değerlendirilebilecek sığınmacılar, küresel ekonomik ve siyasi konjonktürün yarattığı olumsuzluklar nedeniyle, daha yaşanabilir bir ülke arayışıyla Türkiye'ye gelmektelerdir. Ancak Türkiye'nin mevcut hukuki düzenlemeleri bu sığınmacı/transit göçmenlerin düzenli işlerde ve kayıtlı olarak çalışmalarına imkân sağlamamakta ve sığınmacılar Türkiye'de yoksulluk sınırında ücretler sunan geçici ve nitelsiz işlerde yoğunlaşmaktadırlar.

Bauman (1999), bugün tanık olduğumuz küreselleşmenin “dünya çapında bir yeniden tabakalaşma” olduğunu savunarak, bu süreçte yeni bir “toplumsal kültürel hiyerarşi”nin oluştuğunu ileri sürer.⁵ Bu küreselleşme sürecinde, “ayrıcalık” ve “mahrumiyet”, “servet” ve “yoksulluk”, “kaynaklar” ve “acizlik”, “güç” ve “güçsüzlük”, “özgürlük” ve “kısıtlama” yeniden dağıtılır. Neo-liberal sistemde sermayenin küresel yer değiştirmesi, az gelişmiş ve gelişmekte olan coğrafyalarda topraksızlaşma, iş güvensizliği, denetimsizlik, insan altı çalışma ve yaşam koşulları ile ekonomik bağımlılık gibi sonuçlar doğurmaktadır.

⁵ Baumann aynı zamanda, bütünleşme ve parselleşme, küreselleşme ve yurttaşmanın, hız teknolojisindeki köklü hamlenin ateşlediği birbirini tamamlayan süreçler olduğunu belirtir.

Bauman'ın bahsettiği küreselleşme sürecinin özellikle gelişmekte olan coğrafyalardaki nüfus üzerindeki olumsuz etkileri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Ajansı'nın (İnsani Kalkınma Raporu, 2014, s.3) verileri üzerinden somutlaştırılabilir. İnsani Kalkınma Raporu'na göre, çok boyutlu fakirlik içindeki nüfus 2.2 milyarı geçmektedir ki bu dünya nüfusunun yüzde 15'ine denk gelmektedir⁶. Yine dünya nüfusunun yüzde 80'i kapsamlı bir sosyal korumadan mahrum olup 842 milyon kişi kronik açlıkla mücadele etmektedir. İşgücüne katılım açısından ise, işçilerin yarısı yani 1.5 milyar işçi kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışmaktadır (UNDP; Human Development Report, 2014, s. 3). Bu sayısal veriler, dünya nüfusunun ciddi bir kısmının yoksulluk içinde ve sosyal korumadan mahrum bir şekilde yaşadığını ve yine ciddi bir kısmının güvencesiz ve ağır sömürü altında çalıştığını göstermektedir. Dünya çapındaki yoksulluğun ve güvencesizliğin temel dinamiklerinin, Bauman'ın vurguladığı üzere, sermayenin küreselleşmesine ve neoliberal üretim sürecine dayandığı söylenebilir.

Sermayenin küreselleşmesine paralel olarak gelişen bir diğer olgu da göçün küreselleşmesidir. Göç küreselleştikçe, göçmenler ve göçmen olmayanlar ile farklı göçmen kategorileri arasındaki uçurumlar genişlemiştir (Castles ve Miller, 2008, s. 267). Bir tarafta muazzam bir zenginlik ve emeğinin karşılığını fazlasıyla alan uzman istihdamının ve gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen beyaz yakalı profesyonellerin küresel serbest dolaşımı, diğer tarafta artan vasıfsız hizmet endüstrisi istihdam edilen ve az gelişmiş ve gelişmekte olan coğrafyalar içinde yoğunlaşan kayıtdışı insan hareketliliğinin aynı küreselleşme süreçlerinden beslenmesi paradoksal bir duruma işaret etmektedir. Kayıt dışı göçe odaklanan bazı çalışmalar, bu hareketliliği emek piyasasının taleplerinin karşılanması olarak değerlendirmektedir. Zira kayıtdışı göçmenlerin varlığı, sermayenin talep ettiği şekilde ucuz işgücüne kaynak sağlamaktadır. Buna paralel olarak söylenebilir ki kayıt dışı ve sığınmacı göçünün farklı sosyal tabakalar üzerinde eşitsiz etkileri vardır. Yatırımcılar ve sermaye sahipleri, emek piyasasının kontrolsüzleşmesinin bir parçası olarak bu tip göç hareketliliğinin kazançlarından faydalanmaktadırlar.

⁶ UNDP Human Development Report 2014 (BMKA İnsani Kalkınma Raporu 2014, çok boyutlu yoksulluğu, sadece ekonomik yoksulluk değil, eğitim, sağlık, barınma, gıda ve işgücü koşulları gibi çok boyutlu olarak tanımlar.

Bu süreçte zarar görenler ise, yukarı hareketlilik şansı olmayan, güvencesiz işlerde ve sömürü altında çalışmaya zorlanan sığınmacı ve kayıt dışı göçmenlerin kendileridir (Castles ve Miller, 2008, s. 264-268).

Neoliberal sürecin Birleşik Devletler'deki izdüşümleri göçmen işgücü açısından değerlendirilecek olursa, 1980'lerde iyi ücretler vadeden üretime dayalı işkolları, kar ve rekabet edebilirlik arayışı içinde denizaşırı coğrafyalara taşınmış ve geriye sadece hizmet sektörü işkollarını bırakmıştır. Avukatlık, doktorluk gibi uzmanlık gerektiren alanlarda istihdam olanağı bulamayan eski fabrika işçileri ise yeni düşük ücretli ve güvencesiz hizmet sektörü işlerinde çalışma konusunda isteksiz bir tutum sergileyince göçmen işçiler düşük ücretli ve güvencesiz bu iş kollarında çalışmaya rıza göstermişlerdir (Golash-Boza, 2015, s. 16).

Bu durum Türkiye'de yaşayan sığınmacılar açısından da değerlendirilebilir. Türkiye'de gelişmiş sanayi ülkelerinde olduğu gibi üretimin denizaşırı coğrafyalara kayması gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak Türkiye, sanayileşmesini tamamlayamamasından kaynaklı olarak neo-liberal düzene ara üretim, hammadde ve ucuz işgücü temini ile eklemlenmiştir. Bu durum zaten çok kısıtlı olan sanayi işkollarını tamamen daraltmış ve geriye yan sanayide çoğu kayıt dışı ya da güvencesiz niteliksiz işler, inşaat sektöründe beden gücüne dayalı benzer nitelikteki işler ve hizmet sektörünü bırakmıştır. Meseleyi somutlaştırmak gerekirse, TÜİK Kasım 2016 verilerine göre toplamda kayıtlı 27.067.000 çalışanın 14.682.000'si hizmet sektöründe çalışırken çeşitli sanayi kollarında sadece 5.000.000 kişi çalışmakta olup geri kalanlar tarımda istihdam edilmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim 01.2017). Yine TÜİK verilerine göre, 2016 yılında hizmet ve satış elemanlarının yıllık brüt ücreti 19.177 TL, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların yıllık ortalama brüt ücreti ise 17.056 TL'dir (http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_81_20160713.pdf, erişim 20.01.2017). 2016 'da kayıt dışı istihdamın en yüksek olduğu sektörün %81,2 ile tarım, en düşük olduğu sektörün ise %19,1 ile sanayi olduğuna işaret etmektedir. Hizmet sektöründe kayıt dışı istihdam oranı %20,1 iken bu oran inşaat sektöründe %35,6'dır.

(http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_79_20160630.pdf, erişim 03.2017).

Görünen o ki, çalışan nüfusun ciddi bir oranı sanayi sektörü dışındaki işlerde çalışmakta ve asgari ücretin altında maaşla geçinmeye çalışmaktadır.⁷ TÜİK rakamlarıyla netleştirilmeye çalışılan mevcut durum, tarım ve inşaat gibi kayıt dışı göçmen ve sığınmacıların yoğunluklu olarak çalıştıkları gündelik işlerde ise kayıt dışı istihdam oranının yüksekliğidir. Bu sosyo-ekonomik duruma yasal olarak da belirsiz ve güvencesiz bir statüye sahip yüzbinlerce sığınmacı ve kayıt dışı göçmen eklenmektedir; yaşamlarını idame ettirebilmek için küresel piyasanın talep ettiği ucuz işgücü havuzunu doldurmaktadır.

Ucuz esnek işgücünün taşıyıcısı olan inşaat sektörü, hizmet sektörü, çeşitli sanayi kolları ve üretim atölyelerinde, yasal çalışma izni alarak düzenli işgücü piyasasına eklenme şansı olmayan kayıt dışı göçmenler ve sığınmacıların yoğunluklu olarak çalıştırıldıkları akademik çalışmalarda da ele alınmıştır. Alan yazında konuyla ilgili ampirik çalışmalarda (bkz. Danış, 2009; Brewer ve Yüksek, 2009; Kaşka, 2009) ve bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmasında da ortaya çıktığı üzere, sığınmacılar hak talep etme, örgütlenme gibi haklardan yoksundur ve kayıt dışı olma durumlarını kullanan işverenler tarafından mevcut ücret seviyesinin çok altında ve yasalarla belirlenen çalışma sürelerini aşacak şekilde, güvencesiz olarak çalıştırılmaktadır.

Gelinen bu noktada görülmektedir ki küreselleşme, sermaye, mallar ve üst düzey profesyonellerin hareketliliğini kolaylaştırıp önlerindeki sınırları kaldırırken, sistemin yersiz yurtsuzlaştığı topraklarını terk etmek zorunda kalan kitlelerin önündeki bariyerleri yükseltmektedir. Varsanyi (2009, s.879) bu durumu neoliberal paradoks olarak tanımlamıştır. Neoliberal paradoks (Varsanyi, 2009), göçün güvenlikleştirilmesi ve ekonomikleştirilmesi (İçduygu, 2015) ile Harvey'in (2005)'in neoliberal devlet tartışmaları birlikte ele alındığında ulus-devlet, insan hareketliliği ve güvenlik çelişkileri şu şekilde ortaya konulabilir: Neoliberal düzende hem gelişmekte olan ülkeler küresel rekabete ve dış

⁷ 2015 yılında aylık net asgari ücret 1000 TL, 2016 yılında 1300 TL'dir.

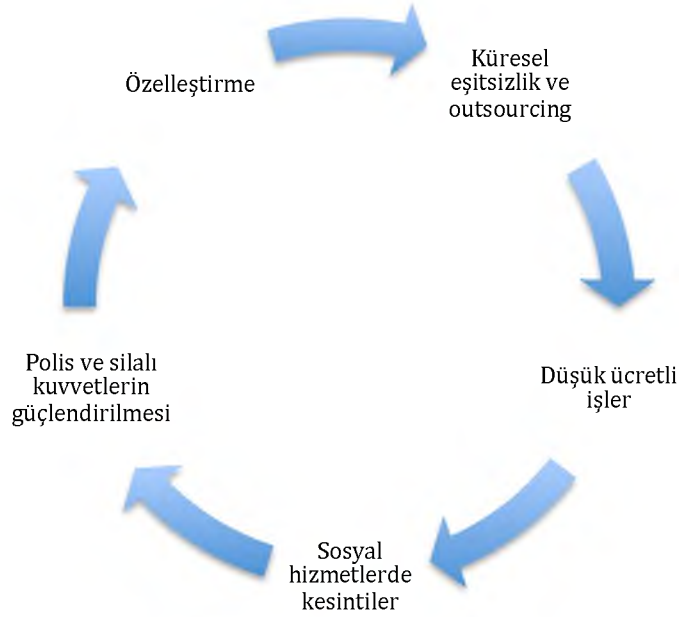
sermayeye açık olabilecek şekilde düşük ücretli istihdam yaratabilmek için hem de gelişmiş ülkeler yerli halkın rağbet etmediği sanayi dışı vasıfsız işlerde istihdam edecek işgücünü karşılamak için sessiz ve rıza gösteren yabancı işgücüne ihtiyaç duyarlar. Ancak neoliberal düzende, devletin refah politikalarından kesintiye uğratıp güvenlik birimlerine aktardığı kaynaklar, polis ve askeri gücün arttırılması, beraberinde katı sınır kontrollerini ve sıfır göçmen alım politikalarını da getirmektedir. Yani bir tarafta ucuz, talepte bulunmayan, uysal bir işgücüne güçlü sermaye tarafından duyulan ihtiyaç, diğer tarafta da aynı sermayeyi çekmeye çalışan devletlerin bu işgücünün girişini engelleyecek uygulamaları bulunmaktadır. Bu durum Varsanyi (2009)'nin ifadesiyle bir neoliberal düzenin paradoksudur.

Castles (2011, s. 312), bu paradoksal durumu küresel bir sınıf hiyerarşisi olarak tanımlar. Bu hiyerarşide yüksek insan sermayesine sahip olan gelişmiş ülkelerin vatandaşları sınırsız bir hareketlilik hakkına sahipken, bu sınıfın dışında kalanlar ayrıştırıcı, kontrol edici ve dışlayıcı mekanizmalara maruz kalırlar. Bu kontrol ve baskılar göçmen emeğini neo-liberal düzenin talep ettiği boyun eğen ve uysal bir emek gücüne dönüştürmektedir. Zira özellikle kayıt dışı göçmenlerin ve sığınmacıların bulundukları ülkeyle vatandaşlık bağları yoktur ve çalışmaları da çoğu zaman yasal düzenlemelere tabi değildir. Her an yakalanma ve sınır dışı edilme tehdidi, kayıtlı ve güvenceli işlerde çalışma imkânının yasal yollarla engellenmiş olması kayıt dışı göçmen emeğini düşük ücret, güvencesizlik ve sömürü karşısında güçsüzleştirmektedir. Bu durum aslında paradoks gibi gözükken göçün ekonomikleştirilmesi ve güvenlikleştirilmesi ikilemine de ışık tutar. Küresel eşitsizlik insanları farklı coğrafyalara yöneltirken, ulaşmak istedikleri ülkelerin neoliberal yapıları, olumsuz koşullara rıza gösterecek göçmen emeğine ihtiyaç duymaktadır. Uygulanan sıkı kontroller ve kısıtlayıcı politikalar ise içeri bir şekilde girmiş ve kalmayı başarmış kayıt dışı göçmenleri daha kırılgan, uysal ve itaatkâr kılmayı sağlar.

Neoliberal düzenin küresel göç süreçleri ile nasıl ilişkilendirildiğini Golash-Boza (2015) neoliberal döngü ifadesiyle açıklamıştır. Neoliberal döngü, neoliberal reformların birbiri ile bağlantılı olan özelliklerine gönderme yapar. Şekil 2.1'de

sunulduğu üzere bu unsurlar, taşeronlaşma-dış tedarik, ekonomik yeniden yapılanma, sosyal hizmetlerde kesintiler, polis ve askeri gücün göçü önleyecek şekilde güçlendirilmesi, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi şeklinde birbirini etkileyen ve üreten döngülerden oluşmaktadır. Kısacası neoliberal döngü, ekonomiyi küresel piyasalara açan devletin refah harcamalarını kısıtlayan ekonomik dönüşümler olarak ifade edilebilir. Bu reformlar birbirinin devamı niteliğinde olup bir sonrakini üretmektedir. Şekil 2.1'deki döngünün parçalarından özelleştirme, neoliberal devlet açısından kilit konumdadır. Günümüzün neoliberal tahayyülünde devletin işlettiği ya da denetleyip düzenlediği sektörler özel alana devredilmelidir ve devlet düzenleyici denetleyici vasfından soyutlanmalıdır. Özelleştirme ve serbest rekabet ortamında, küresel ekonomik düzeni egemenliğine alan şirketler karlarını en üst düzeyde tutabilmek için ulusal sınırların üstünde bir hareketlilik serbestisine sahip olmalıdır. Bu durum, yani kar artışının sağlanması ve hareket serbestisi bir sonraki döngüyü yani dış tedarikçiliği getirir. İnsel'in (2011, s. 49) Toyotizm olarak tabir ettiği üretim örgütlenmesi ile şekillenen dış tedarikçilik döngüsü aynı üretimi daha az istihdamla ve daha az işgücü gideriyle gerçekleştirme girişimleri olarak tanımlanabilir. Bu süreçte işletmeler, birçok ürün ve üretim faaliyetini dışarıdan farklı coğrafyalardan satın alma yoluna gitmektedir. Giderleri azaltma motivasyonu, aynı işi farklı coğrafyalardaki çok daha düşük ücretle çalışan, vergi ve denetimlerden muaf olan üretim alanlarına kaydırmak, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu üretim biçimini kendine çekip dış sermayeye cazip olanaklar sunmak için düşük ücretli işlerin artmasına ve zaten sınırlı olan sosyal devlet harcamalarının ve düzenlemelerinin tamamen erimesine sebep olmaktadır. Tabii bu olumsuz koşullarda ortaya çıkabilecek toplumsal tepkileri sertçe bastırabilmek için az gelişmiş ve gelişmekte olan coğrafyalarda devletler bütçelerini ağırlıklı olarak polis ve silahlı güçlere aktarmaktadır. Neticede kısıtlanmış işgücü ve göç hareketliliğine karşı devletlerin getirdiği engeller küresel ayrımcılığın oluşmasını ve devamını sağlar. Küresel ayrımcılık ile varlıklı, Batılı ve profesyonel vatandaşların dünyanın herhangi bir bölgesine seyahat etme konusunda yaşadığı serbestliğin karşısında yoksulların ve zorunlu göçe tabii olanların hareketlerinin ciddi bir şekilde kısıtlanması ve engellenmesi ifade edilmektedir (Golash-Boza, 2015, s. 3).

Şekil 2. 1: Neoliberal Döngü

Kaynak: Golash-Boza, 2015: 3

Ülkeler, IMF⁸’nin de dayatmasıyla neoliberal ideolojiler temelinde şu ekonomik reformları öne sürmüştür: 1- deregülasyon 2- kamu varlıklarının özelleştirilmesi 3- ticari serbestlik 4- doğrudan yabancı yatırımın teşvik edilmesi 5- vergi indirimleri 6- kamu harcamalarında kısıtlamalar (Harvey, 2005; Golash-Boza, 2015, s. 12). Bu düzenlemeler yabancı yatırımcıların ve yabancı para akışının lehine işlerken, işgücünün dayanıklılığını ve gücünü sarsmakta, topraklarından ve düzenli, güvenli işlerinden olan kitleleri, daha güvenli ve daha yaşanabilir coğrafyalar arayışında yersiz yurtsuzlaştırmaktadır.

Özetle, 1979’lardan bu yana neoliberal dönüşüm ve küreselleşme süreci içinde göç hareketleri kilit ve dinamik bir role sahip olmuştur. Bu açıdan küreselleşme, yatırım, ticaret, fikirler ve insanların artan bir biçimde sınırlar arası dolaşımını ve bu dolaşımı kontrol eden ulus aşırı ağların yaygınlaşmasını ifade eder (Castles ve Miller, 2008, s. 3). Bu perspektiften bakılacak olursa, göçlerin her biçimi, kaynak ve hedef ülkelerdeki demografik, ekonomik ve toplumsal yapıyı

⁸ IMF(International Monetary Fund, Uluslararası Para Fonu, 1945 kurulmuş ve 189 üye ülkeye sahip bir ulus-üstü devlet dışı örgüttür. Uluslararası para akışını denetleyen bir kurum olarak IMF, ülkelere ulusal ve yerel düzeyde uygulamaları gereken ekonomik programlar dayatır ve finansman sağlar (<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/glance.htm>, erişim Mart 2017.)

dönüştürecek ve ulusal kimliğin sorgulanmasına yol açan yeni farklılıkları da içeren bir potansiyel taşır (Castles ve Miller, 2008, s. 7).

Küreselleşme ve neoliberal politikaların göç dinamikleri bağlamında tartışılmasından sonra ulus-devletlerin bu tartışmanın neresinde olduğu ve vatandaşlık, yabancılık, güvenlik ve ekonomik sürece eklemleme biçimlerinde sığınma hareketi ile sığınmacılığı nasıl biçimlendirildiği kuramsal ve kavramsal tartışmalar ışığında ele alınmıştır.

Westphalia⁹ anlayışındaki dünya politikasını yöneten güçlü ulus devletlerin oluşturduğu bir dünya sisteminin, küreselleşme süreci ile sarsıldığı söylenebilir. Ancak bu yargı, devletlerin sonunda dünya siyaset sahnesinden silineceği bir küreselleşme süreci yanılması doğurmamalıdır. Aksine, küresel ekonomi ve finans ekseninde gücünü paylaşan ulus devletler, ulusal/uluslar arası siyaset arenasında ve piyasa ilişkilerindeki güçlerini korumaktadır. Devletler çok uluslu şirketlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde mal ve finansal sermayenin dolaşım serbestliğini tanıırken, kişilerin dolaşım özgürlüğünü kısıtlayıcı kontrollerini korumakta ve arttırmaktadır. Sığınmacı-mülteci-kayıt dışı göç gibi kavramların ontolojik tartışması çerçevesinde ulus-devlet pratikleriyle nasıl normalleştirilip doğallaştırıldıklarını ortaya koymak için sığınmacı ve mülteci olgusunun tarihsel süreç içindeki gelişimini ele almak önemlidir.

Küreselleşme ve ulus-devletlerin egemenlik alanının kayması göç ve sığınmacılar konusu açısından önemlidir, zira ulus devletlerin egemenlik alanı, sınır kontrollerinde ve insan hareketliliğini denetleme ve göç akımını engelleyici tedbirler alma süreçlerinde belirginleşir. 20. yy'ın başında devletler sınırlarını sadece belirli bir ulusa aidiyet duygusu paylaşan toplumları içerecek şekilde tanımlamaya başlamış ve ulusal vatandaşlık kimliği taşıyan bireyler ile ulusal kültüre çeşitlilik getirerek ulusal birliğe ve bütünleşmeye zarar verecek dışarıdaki yabancılar şeklinde bir ayrıma gitmiştir (Wimmer ve Schiller, 2002). Bu yaklaşım,

⁹ 1648 yılında Almanya'nın bugünkü Münster eyaletinde imzalanan Westphalia Barış Anlaşması, Avrupa'da dini ve siyasi temelli Otuz Yıl Savaşlarını ve İspanya ile Hollanda arasındaki Seksen Yıl Savaşları'nı sona erdirmiştir. Bu Anlaşma, günümüz Avrupa ulus devlet sisteminin ve Avrupa'daki laik düzenin temellerini atmıştır (<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0073.xml>, erişim tarihi, Mart 2017).

dışarıdan gelenin bütünlüğü, güvenliği bozan bir tehdit olarak algılanması ile sınır ve göç politikalarının bu algı çerçevesinde şekillenmesi, günümüzdeki insan hareketliliğini, sığınmacı ve mülteci koşullarını ve genel göç rejimlerini de belirlemektedir. Bu açıdan, göç çalışmalarında ve insan hareketliliği ile ilgili tartışmalarda ulus-devlet ve küreselleşme arka planını göz ardı etmemekte fayda vardır.

“Sığınmacı’, ‘mülteci” kavramı kullanılmaya başlanmadan önce, sınırların görece olarak daha geçirgen olması, pasaport uygulamalarının yaygınlaşmaması nüfus hareketliliğini de göreceli olarak kolaylaştırmaktaydı. Ancak Fransız Devrimi’ni takiben ulus devletlerin doğuşu ile bu süreç değişti ve bu devletler sınırlarını zorlayan kitlesel nüfus hareketlilikleri ile yüzleşmeye başladılar. Özellikle 1917 Rus Devrimi ile Avrupa ülkelerine yönelen bu yeni tür hareketlilik, ilk devletlerarası mülteci rejiminin oluşturulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda kurulan, ileriki bölümlerde detaylı olarak ele alınacak olan Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) de kurulmasına temel oluşturmuştur (Soğuk, 1999).

İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden dönemde, özellikle Sovyetler Birliği’nin işgali altında olan Avrupa topraklarında Batı Avrupa’ya yönelik yoğun bir nüfus hareketliliği doğmuş, 1970’lerin başındaki Petrol Krizi ile özellikle Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik temelli göçmen alımlarını durdurduğu dönemde, mülteci akımlarının hız kazanması, bu kişilerin sahte sığınmacı veya yasa dışı göçmen olarak algılanmaları şeklindeki yanılsamalara yol açmıştır. Ancak Teresa Hayter’in de (2003) çalışmasında özetlediği gibi, bu dönemde özellikle küresel ekonomik krizin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yıkıcı etkisi ile mülteci hareketliliği yeni bir yoğunluk kazanmıştır. 1970’lerin sonunda Batı dünyasının ekonomik krizi gelişmekte olan coğrafyaya aktarması; bu ülkelerin temel ihracat maddeleri olan ham maddelerin fiyatlarının düşürülmesi; Dünya Bankası, IMF ve batı hükümetleri kartelinin baskısıyla sosyal hizmetlerin, ücretlerin ve kamu harcamalarının kısılması, bu gelişmekte olan coğrafyanın nüfusunun daha fazla fakirleşmesi, marjinalleşmesi dolayısıyla aşırı İslami hareketlerin (Cezayir) ya da aşırı milliyetçi uçların (Yugoslavya) güçlenmesine yol açmıştır. Nijerya, Zaire, Latin

Amerika ülkelerinde baskıcı sağ kanat parti rejimleri merkez ülkeler tarafından desteklenirken, sol kanat partiler sistem dışına bırakılmıştır.

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki bu olumsuz siyasi ve ekonomik koşullara paralel olarak, gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde ve özellikle Batı Avrupa’da “1990’lı yılların başları sığınma konusunda paniğin hakim olduğu bir dönemdi” (Castles ve Miller, 2008, s. 149). Bu durumun bir yansıması Avrupa Kalesinin¹⁰ kurulması olmuştur:

- *Mülteci statüsüne geçişi sınırlandırmak için yasal mevzuatta değişiklikler*
- *Eski Yugoslavyadaki savaşlar nedeniyle yerinden olan insanlar için sürekli mülteci statüsü yerine geçici koruma rejimlerinin uygulamaya konulması*
- *Bazı ülke vatandaşlarının yeterli belgelere sahip olmadıkları sürece Batı Avrupa ülkelerine geçişlerinin önlenmesi için tasarlanan ulaştırmama politikası*
- *Yön değiştirme politikaları: Batı Avrupalı devletler Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi Orta Avrupa ülkelerini güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirdiler. Şayet sığınmacılar bu ülkeler üzerinden giriş yapmışlarsa bu ülkelere geri gönderilebiliyorlardı.*
- *Afganistan’daki Taliban hareketinde olduğu gibi devlet dışı aktörlerin baskısına maruz kalmış kişilerin mülteci statüsü edinmesinin engellenmesini öngören 1951 BMMYK konvansiyonunun sınırlandırıcı yorumu.*
- *Schengen ve Dublin konvansiyonları örneklerinde olduğu gibi sığınma ve göç konularında Avrupalı devletler arasında işbirliğinin artırılması. 1997 Amsterdam antlaşması, Avrupa Birliği ortak göç ve sığınma politikasının temelini attı.” (Castles ve Miller, 2008, s. 149-150).*

Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerde baskıcı rejimler altında ciddi kısıtlamalara, fakirliğe ve işkenceye maruz kalan nüfus kitlelerinin iltica hareketliliği de tetiklenmiş oldu. Bu durumda fakirlik ve iktidar politikaları milyonlarca insanın ülkelerini terk edip yabancı topraklarda güvenlik arayışına

¹⁰ Avrupa Kalesi, ileride detaylı bir şekilde ele alınacak olup, son 10 yılda artan mülteci krizi ve kayıt dışı göçe karşı AB ülkelerinin, Bulgaristan ve Yunanistan’daki sınır kontrollerini arttırıcı önlemlere yönelik fonlarını arttırması, geçiş yollarını kamerayla ve silahlı devriyeler şeklinde takip sisteminin güçlendirmesi, Macaristan’daki gibi geçiş yollarının tellerle kapatması, Türkiye, Ukrayna gibi sınırdaki AB üyesi olmayan ülkelerle imzalanan ikili anlaşmalar ile kayıt dışı göç için tampon ülkeler oluşturması strateji ve uygulamalarının bütünü olarak ifade edilebilir.

geçmelerini gerektiren iki ana faktör olarak kabul edilebilir (Madsen, 1983). Bunun karşılığında ise hedef coğrafyalar olarak gelişmiş ülkeler, kabul koşullarını son derece kısıtlayıcı ve sıfır göç politikasına yönelik uygulamaları benimseyerek göç hareketliliğinin günümüzde aldığı rotaları, biçimleri ve bunların insani boyutlarını şekillendirmişlerdir.

Faist, mülteci hareketliliği ve ulus devletlerin bu hareketlilikteki rollerini irdelerken, “Mülteci üreten ulus devletler hangi koşullar altında nüfusun belirli kategorilerini zulüm, bütünüyle sınır dışı etme ve riskli bir kaçışa itecek olan koşulları yaratma hedefleri olarak seçerler? Bununla birlikte, kabul edici ulus devletler hangi koşullar altında belirli göçmen kategorilerini mülteci olarak kabul ederler ve tanırlar?” sorularını yöneltmektedir (Faist, 2003, s.100). Sığınmacı ve mülteci hareketlerine yönelik bu sorulara, ulus devletlerin oluşum sürecini özetleyerek yaklaşan Faist, mülteci üretim sürecini, Afrika, Asya ve Ortadoğu’daki dekolonizasyon süreci sonrasında ulus devlet oluşum süreci ile açıklamaktadır (Faist, 2003, s.101-102). Kendi ifadesiyle:

“Afrika ve Asya’daki sömürge ve yarı-sömürge bölgelerinde, Avrupalı modeli yakalayıp sonra geçmeye çalışan bir çeşit kendi kaderini tayin etme çabası, daha sonra emperyal yönetimi takip etmişti. Fakat bu görevin asıl zorlukları sosyo-ekonomik az gelişmişlik ve yanlış iç yönetim tarafından kat kat artırılmıştır.” (Faist, 2003, s. 101).

Yöneticilerin, politik gücü sürdürmek, kimlikleri şekillendirmek, ekonomiyi canlı tutmak için gerekli desteği sağladığına dair inanç, otoriter yönetim çabalarını da pekiştirmiştir. Bu otoriter stratejilerin benimsenmesi de nüfusun belli kesimlerine yönelik zulmü beraberinde getirmiştir.

Dekolonizasyon süreci mülteci/sığınmacı hareketliliğini beklenmedik bir şekilde başlatmış, siyasi iktidar mücadelesi ve küresel veya bölgesel güçlerin eşanlı müdahalesi gibi iç ya da dış koşullardaki değişimlerle tetiklenmiştir (Arendt, 1968; Faist, 2003, s. 102). Bir ya da birkaç grubun bir ulus devletin iktidarını sürdürmesinde engel olarak belirtilmesi ve gerçekten de bu hale gelmeleri, ırk, etnisite, milliyet din veya siyasi aidiyet gibi çeşitli kesimlere yönelik zulmün ilk saldırıları olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun örnekleri ilk Körfez Savaşı sırasında

Kuzey Irak'taki Kürtler, Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna'da dini ve etnik azınlıkların yaşadığı zulüm, baskı ve kitlesel olarak göçe zorlanmalarında görülebilir.

Sığınmacı ve mülteci hareketliliği, yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere ulus devlet yapım sürecinde ortaya çıktığı gibi, siyasi rejim değişikliği ile toplumun ve ekonominin yeniden yapılandırılışına eşlik eden devrimlerin de bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. Faist (2003), Güneydeki birçok devletin, şiddetli saldırıların içine çekildiğini vurgularken, neden sadece belirli devletlerden çok fazla mülteci ve sığınmacı akımı olduğu ve neden çok az devletten bu kadar göçmen olduğu sorularını yöneltmektedir. Bu soruların cevaplanması için, güney-kuzey göç akışlarını gözlemlediğimiz ülkelerin içinde bulundukları göç sistemlerine, tarihsel, siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal bağlantılarına bakmamız ve yanıtı bu ülkeler arasındaki ilişkilerin göç akışlarını taşıyıcı olmalarında aramamız gerektiğini savunur (Faist, 2003, s. 103).

Özetle bahsedilen tarihsel süreçten de anlaşılacağı kadarıyla, mülteci kavramı 19. yy.'dan sonra ulus-devlet sisteminin inşa edilmesiyle oluşturulmuş oldukça modern bir söylemdir. Nevzat Soğuk (1999) kitabında da belirttiği üzere, sığınmacı ve mülteci terimleri, yerlerinden edilmiş insanların kategorize edilmesinde modern ve daha önce benzeri görülmemiş bir yoldur. Bu bakımdan, bu kategorilerin tanımlanması, bu bireylere bir takım hak ve koruma sağlamış olsa da, onları tamamen devlet kontrolünün bir nesnesi haline getirmiştir. Bu kavramsallık çerçevesinde, birey ya vatandaş – devletin yasal olarak tanıdığı üyesi- olabilir ya da normal dışı, başka bir devletin korumasına muhtaç bir konumda olabilir. Başka bir deyişle, sığınmacı ve mülteci terimleri ancak karşıtı olan vatandaşlık terimi ile anlam kazanmaktadır.

Mülteci ve sığınmacı kavramları, devleti doğallaştırarak devlet-merkezci dünya görüşünü yeniden ürettiği sürece devletlerin konumunu güçlendirmek için kullandığı bir araç olarak da algılanabilir. Sığınmacı kavramı günümüzde mülteci kavramı ile sıkça karıştırılmakla beraber iltica talebinde bulunan ancak statüleri henüz tanımlanmamış kişilerdir. Ayrıca, üçüncü ülkelerde bulundukları devletin mevzuatına göre mülteci kapsamına girmeyen bireyler de sığınmacı statüsü ile geçici olarak korunma hakkına sahip olurlar. Sözleşmenin uygulanmasında, sadece

“Avrupa’da meydana gelen olaylar’ ifadesini kıstas alan devletler ve sözleşmeyi coğrafi sınır gözetmeksizin uygulayan devletler arasında fark vardır. Ayrıca 1951’den önce meydana gelen olaylar kıstasını dikkate alan ve almayan devletlerin ayırımına dikkat çekmek gerekir. Bu da şu anlama gelir bir kişi Sözleşmeye göre örneğin Norveç’te mülteci statüsüne hak kazanabiliyorken, sözgelimi Türkiye’de kazanamamaktadır, bu da iki devletin aynı kriterleri farklı şekillerde okumalarından ve yorumlamalarından kaynaklanır (Madsen, 1983, s. 17).

Devleti merkezileştiren sığınmacı ve mülteci kavramları, devletsizlik üzerinden tanımlanmakta olup devleti olabilecek tek siyasi birim şeklinde normalleştirir. Bu söylemsel çerçevede, vatandaşlık da yasal olarak var olmanın tek yolu olarak gösterilir. Zira sosyal bilimlerde en tartışmalı konulardan birisi küreselleşmenin yayılmasıyla birlikte ulus devletlerin siyasi ve ekonomik arenadaki rollerinin değişmesidir. Bir taraftan da, dünyanın *ulusuzluğa* ve *sınırsızlığa* doğru gittiğine dair spekülasyonlar yapılmaktadır. Bu varsayımlar öne sürülürken küresel ekonomiye, bilgi, meta ve insan hareketliliğinin yoğunluğuna vurgu yapılır ve olgulardan yola çıkılarak ulus devletlerin ekonomi ve sınırları üzerindeki kontrollerinin yani egemenliklerinin zayıfladıkları iddia edilir. Diğer taraftan, gerçek resmin bu iddiaların öne sürdüğü gibi devletlerin sınırları olmayan bir dünyada önemini yitirdikleri şeklinde gelişmediği açıktır. Küreselleşme ulus-devletleri de içine katarak gelişmekte ve ulus-devletler egemenlikleri, kontrol alanlarındaki kısmi kaymalarla devam ettirmektedir (Sassen, 2001). Diğer yandan şu da bir gerçektir ki; ulus-devletlerin hakimiyeti ve küreselleşme süreci birbirinden beslenerek devam eder; ulus-devletler küresel ekonomiye ihtiyacı olduğu kaynakları sağlarken aynı zamanda küresel sermayenin yatırımlarıyla ekonomik güçlerini sürdürürler (Appadurai, 2001; Sassen, 2001).

Bu çerçevenin ışığında söylenebilir ki, ulus-devletlerin ekonomi üzerindeki kontrol gücü zayıfladıkça egemenlik alanlarını kendi sınırları içindeki nüfus kontrolüne ve sınırlarındaki hareketliliğe kaydırmışlardır. İçeriye göçü kısıtlayan yasal düzenlemelerle, göç hareketlerini ‘yasal’, ‘yasadışı’, ‘düzensiz’, ‘kaçak’ gibi kavramlarla ayırtıran devletler böylelikle, insanlar, sınırlar ve toprak üzerindeki egemenlik alanlarını güçlendirmektedir. Çünkü bu gruplar çeşitli çatışma

durumlarından bir kaçını örneklemektedir. Örneğin sığınmacılar ve mülteciler (ve tüm yerinden edilmiş nüfuslar) sınırlayıcı göçmen kabul politikalarının temel hedefindedir ve aynı zamanda yüksek oranda insani güvensizlik algısı yaratan tehdit ve uygulamalara da maruz kalmaktadırlar. Bu çatışmanın temelinde aynı zamanda bu grupların transnasyonal hareketliliğinin ulus devletin iktidarını da dolaylı olarak zayıflatıyor olması vardır. Çünkü onlar “devletlerin sınırlarını, ulusal kimliklerini ve kendi vatandaşlarını kontrol etme yeteneğine meydan okumaktadırlar” (Koser, 2007, s. 242, akt. Sirkeci, 2012, s. 355).

Dauvergne (2004, s. 590) egemenliği “belirli sınırlar içinde tanımlanmış alan ve nüfusun, dış müdahale olmaksızın kontrolü” şeklinde tanımlar. ‘Düzensiz’ göç ise BMMYK tarafından “ Bir ülkenin otoritelerinin izni, o ülkeye giriş vizesi ve/veya yetersiz, sahte seyahat belgeleriyle o ülkeye giriş” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan da görüleceği üzere, devletler göçün yasadışı olup olmadığına, yasal düzenlemeleriyle, talep ettikleri prosedür ve belgelerle karar verebilmekte ve bu şekilde potansiyel göçmen ve sığınmacılar için hareketliliği caydırıcı hale getirebilmektelerdir. Başka bir ifadeyle, savaş, siyasi ve ekonomik baskılar, doğal afetler gibi sebeplerle korunmaya muhtaç, sığınma arayan kişiler, gerekli belgeleri temin etme ve prosedürleri yerine getirme imkânları olmadığı takdirde ‘yasa dışı’ durumuna düşebilmektelerdir.

Göçle ilgili yasal düzenlemeler ve belgeler, vatandaşlar ve ötekiler ayrımının oluşmasında kilit role sahiptir. Devletler, vatandaşlık ve göçmenlik yasalarıyla, talep ettikleri belgeleri kullanarak kategoriler oluşturup, bu kategorilere kimlerin dahil edilip edilmeyeceğini tanımlamaktadırlar. Nüfusun bir bölümünü, gerekli belgelerden yoksun oldukları için ‘yasa dışı’ ilan etmeleri ve onları bu gerekçeyle temel haklardan mahrum etmeleri, sınırları içinde var olmalarına rağmen yok saymaları, devletlerin nüfus üzerindeki egemenliğinin bir göstergesidir. Bu durum Arendt’in (1945, s. 273) şu ifadesini akıllara getirir: “İnsanoğlu müthiş silahını keşfetmiştir, doğum belgeleri, pasaport ve hatta vergi makbuzları sadece resmi belgeler olmaktan çıkmış, toplumsal ayrımcılık meselesi haline gelmiştir”. Arendt (1968) Totalitarizmin Kaynakları kitabında I. Dünya Savaşı döneminde ve sonrasındaki ulus-devlet inşa sürecinde yüzyıllardır o topraklarda yaşayan

nüfusların nasıl bir anda istenmeyen azınlık gruplara; nasıl vatansız ve sığınmacı durumuna düştüğünden bahseder. Arendt, vatansızlık durumunun tüm mağduriyet ve yoksunluklardan daha derin olduğunu çünkü hakkı olmaya hakkı olmaktan mahrum olunduğunu belirtir (Arendt 1968; Krause, 2008; Şenses-Özcan, 2015). Bu durum vatandaş olan yoksulların durumundan daha derindir ve mevcut tabakalaşmayı da karmaşıktırlandırmaktadır. Pasaport uygulamaları ve vatandaşlık kaynaklara kısıtlı erişimin de ötesinde erişmeye hakkı olmamanın resmileşmiş durumudur. Bu durum da sığınmacıları kapana kısılmışlık, çaresizlik hallerini derinleştirmekte, devlete karşı sığınmacıları mutlak bir tahakküm altında bırakmaktadır.

Castles ve Miller'ın (2008, s. 56) ifadesiyle devlet, "kendi vatandaşlarından sadakat ve itaat bekleyen bir güç, yasal ve siyasal bir örgüttür ve sınırlı bir coğrafya üzerinde siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkileri düzenler." Anderson (2011) ise, ulusun tahayyül edilmiş bir siyasal birlik olduğunu ve egemenlik kazandığı bir coğrafyada uluslaşıp ulus devlet kurduğunu ifade eder. Egemenliğini kurmanın en önemli yollarından biri de hakim olduğu coğrafyaya yönelik hareketliliği kontrol etmektir ve bunun için "işverenlere yaptırımlar; yasallaştırma ve af programları; sığınma politikaları; insan kaçakçılığıyla mücadele; denizasırlı ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak bölgesel entegrasyon önemleri" gibi çeşitli stratejiler izlemektelerdir (Castles ve Miller, 2008, s. 130). Dolayısıyla, göçmen ülkelerin devletleri şu meselelere ilişkin bir dizi politika ve kurum geliştirmek zorunda kalmıştır: "Bir vatandaşın kim olduğunu tanımlama? Yeni gelenlerin nasıl vatandaş olabileceği ve vatandaşlığın anlamlarının neler olduğu?" (Castles ve Miller, 2008, s. 59).

İleriki bölümde de görüleceği üzere Türkiye'de halk veya etnik modele (Castles ve Miller 2008, s. 60) dayalı bir vatandaşlık anlayışı söz konusudur. Ulus devlete üyelik dolayısıyla temel hak ve sorumluluklara erişim de kesin çizgilerle belirlenmiştir. Türkiye'de vatandaşlık, Türk soyu ve kültürüne dahil olduğuna inanılan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı anne ve/veya babadan doğmuş olanlara tanınır. Ancak Türkiye'de doğmuş büyümüş fakat vatandaş anne/babadan doğmayan ve bu kültür/soyu paylaşmadığı düşünülen yani farklı etnik veya milli

kimliğe mensup kişilere vatandaşlık hakkı ancak İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine ve Bakanlar Kurulu kararınca ve istisnai durumlarda tanınmaktadır.¹¹ Dolayısıyla vatandaşlık, geçici sığınmacı statüsü, misafir kavramı, Türkiye'de kimlerin homojen kültürü bozmayacak kimlerin bu homojenliğe tehdit oluşturabilecek öteki yabancılar olduğunu net bir şekilde tanımlar. Çalışmanın konusu olan sığınmacılar özelinde düşünüldüğünde, bu kişiler içinde bulundukları siyasal, ekonomik ve kısmen sosyal topluma üyelikleri vatandaş ve vatandaş olmama, geçici misafir olma durumlarına yönelik pratiklerle belirlenmektedir.

Ulus-devletin doğal üyesi ve normali olarak ifade edilen vatandaşlığın karşısında öteki olarak konumlandırılan yabancı-göçmen-sığınmacı tartışmasını derinleştirmeden önce, alanyazında vatandaşlık olgusunun kavramsallaştırılmasına yer vermek faydalı olacaktır. Geniş bir tanımla vatandaşlık iki farklı özelliği içerir: verili bir topluma üyelik ve bu üyelerin o topluma karşı belirlenmiş hak ve görevleri. Örneğin Dell'olio (2005) vatandaşlığın hak ve görevlere odaklanan hukuki tanımının, kültürün önemli bir payı olduğu sosyolojik boyutunu göz ardı ettiğini vurgulamıştır. Bu toplum üyeliği genel olarak ulus-devlet üyeliği olarak ifade edilmiştir. Böylesi bir tanım, vatandaşlığı sadece sivil ve ekonomik haklar taşıdığı durumlardan vatandaşların aktif olarak siyasi katılımının da hak olarak tanındığı durumlara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Buna ilaveten, bu tanım etnik, cinsiyet ve dini temelli vatandaşlık koşullarını da dahil ederek oldukça sınırlayıcı vatandaşlık uygulamalarını da içerebilmektedir (Castles ve Davidson, 2000, s. 103-104).

Marshall'ın anlayışında vatandaşlık, verili bir topluluğun üyelerinin tam aktif katılımıdır. Halfmann (1997) da bireylerin devletle olan ilişkilerini siyasi katılım ve

¹¹ 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre Türk Vatandaşlığı doğumla veya sonradan kazanılabilir (Madde 5). Türkiye'de doğan ve yabancı ana babaya sahip olan çocuk başka ülke vatandaşlığına geçemeyeceği için, Türk Vatandaşdır (Madde 8). Bakanlar Kurulu'nun belirlediği şartları karşılayan yabancılar, İçişleri Bakanlığının Teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararı ile vatandaşlık hakkını kazanabilirler (Madde 12). İstisnai durumlar, a) Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler.b) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler. c) Göçmen olarak kabul edilen kişilerdir (Madde 12). Ayrıca evlilik ve evlat edinme yoluyla da Türk Vatandaşlığı kazanılabilir (Madde 16 ve 17). (Türk Vatandaşlığı Kanunu, No. 5901 Kabul Tarihi: 29.05.2009 <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5901.html>, erişim tarihi: Mart 2017)

devlet aracılığıyla katılım olarak ikiye ayırmıştır. Bu tanıma göre vatandaşlık farklı sistemlere üyelik şeklinde ifade edilebilir. Örneğin ikamet sahibi ancak vatandaş olmayanların bazı sistemlerle işgücü piyasasına katılımı sağlanırken siyasi alanda varlık göstermeleri engellenebilmektedir. Dolayısıyla devletler vergilendirme, sosyal yardım, mecburi eğitim gibi pratiklerle vatandaş olmayan ikamet sahiplerini de sistemin içine dahil ederler. Ancak tasavvur edilmiş bir ulusun ortak kimlik etrafında toplanan ve vatandaş olarak tabir edilen üyeleri devletin hem sosyal korumasına hem de siyasi katılımına tabidir. Dolayısıyla bir ulusa üyelik sadece vatandaşlık yoluyla olmaz ama vatandaşlık bu üyeliğin sınırlarını belirler.

Tez çalışmasının hedef kitlesi olarak sığınmacılar özelinde düşünülecek olursa, yabancı kimlik kartları, zorunlu imza, zorunlu ikamet şehirleri, kısıtlı çalışma izinleri gibi uygulamalarla devlet, vatandaşlar ve yabancılar üzerindeki ayrımı netleştirirken, hegemonyasını ve güç ilişkilerini somutlaştırmaktadır. O halde ulus olarak ifade edilmiş ve ulus-devlet sistemi içinde var olan ortak kimliği paylaşanlar ve paylaşmayanlar olarak ayrılan ve vatandaşlar ile yabancılar-sığınmacılar-göçmenler olarak kategorileştirilen gruplar sistem içinde nasıl konumlanmışlardır? Tartışmanın devamı ulus-devlet ve göç yazınına referansla bu soru etrafında şekillenmektedir.

Massey (1999) ve Wimmer ve Schiller (2002)'in tartışmalarında da bahsettikleri gibi, göçmenler vatandaşların karşısında, ulusal birliğe tehdit olarak resmedilmiş, idealize edilen homojen yapının içinde marjinalleştirilerek ulus devletin kendi üyelerine yani vatandaşlarına sunduğu birçok haklardan mahrum bırakılmıştır. Kayıt dışı yani 'yasadışı' göçmenler ise bu grubun içinde en dezavantajlı ve mağdur kesimdir. Artan yabancı korkusu, kayıt dışı göçmenlerin hastalık taşıyıcısı, potansiyel suçlu olduklarına dair önyargılar, bu grubun etiketlenmesi, dışlanması ve hatta saldırılara maruz kalmasına yol açabilmektedir (Uehling, 2004; Cholewinsky, 2001). Oluşturulan yapay ve muğlak bir "yasadışı göçmen" kimliği ve buna atfettikleri tüm negatif söylemlerle, özellikle Batı ülkeleri, kendi vatandaşlarını korumak adı altında, gerekli belgelerden yoksun bir nüfusa her türlü katı önlemi almaktadır. Daha açık bir ifadeyle, devletler, homojen nüfus, yabancı korkusu ve milliyetçilik olgularına yoğunlaşıp bu doğrultuda nüfus

politikalarını çizdikçe göçmenlerin yasadışılığı ve kayıt dışılığını da tanımlamaktadırlar.

Tarih boyunca, insanların yer değiştirme ve göç etme ihtiyaçları ve eğilimleri var olagelmıştır. Günümüzde de bu ihtiyaç ve gereklilikte bir değişiklik olmamışken, değişen, devletlerin sıfır göçmen alımı politikaları benimsemeleridir (Wimmer ve Schiller, 2002). Sonuç olarak, yerlerinden edilmiş ve göç etmek zorunda kalmış nüfuslar da hayatta kalabilmek ve başka topraklara sığınabilmek için alternatif yollar arayışına girmektedir. Devletler uyguladıkları sıkı göç politikalarıyla, uluslararası korunmaya ve yardıma ihtiyaç duyan ciddi bir nüfusu, güvenli bir şekilde başka bir ülkeye sığınma araçlarından yoksun bırakmaktadır.

Mülteci ve sığınmacı konusunda, gönderen ve kabul eden ülkeler arasında bu hareketliliği düzenleyecek ikili anlaşmalar olmamakta ve bununla ilgili müzakerede bulunulmamaktadır. Sığınmacı ve mülteci statüsünün belirlenmesinde, ev sahipliği yapan ülkelerle uluslararası örgütler otoritelerdir. Bireysel sığınma hakkı arayanlar, ev sahibi ülkeyle direkt olarak karşılaşırlar. Uluslararası boyutta da mültecilere yönelik kanunlar, bu hareketliliğe ev sahipliği yapan ülkeleri belirli yükümlülükler altına sokacak bir koordinasyon oluşturmuşlardır. Bu koordinasyon, tanımını Cenevre Sözleşmesi'nde ve sonraki düzenlemelerde bulmuştur (Faist, 2003, s. 112).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Cenevre Sözleşmesi ve New York Protokolü, bunlara taraf ulus devletleri bağlayan bazı faktörlere öncülük etmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. Maddesi de "Herkesin, baskı ve kısıcılık karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkeler tarafından sığınık olarak kabul edilmesi hakkı..."nı tanımaktadır (akt. Faist, 2003, s. 112). Ancak bu uluslararası sözleşmeler, Türkiye'nin coğrafi çekince koyması örneğinde olduğu gibi ulus devlet egemenliği ilkesini öncelemede bu da sığınmacıları kabul edici devletlere giriş hakkı olarak yerleşmesinin önünü kesmektedir. Sığınma hakkı vermek, ulus devletlerin bir ayrıcalığı olmaya devam etmekte ve kişinin herhangi bir kabul edici devletle ilişkili iddia edebileceği bir hak tanınmamaktadır. Bu nedenle kimin mülteci olup kimin olmadığını belirleyen evrensel ölçütlerin bulunmaması, söz konusu anlaşmalardaki tanımların muğlâklığı, ulus devletlere geniş bir manevra

alanı sağlarken sığınmacı ve mülteciler açısından belirsizlik ve şüpheli olasılıklar doğurmaktadır.

Bu noktaya kadar küreselleşme sürecinin ve bu sürecin taşıyıcı aktörlerinden ulus devletlerin genelde göç özelde ise mülteci ve sığınmacı hareketliliğindeki etkileri mevcut alan yazına referansla ele alınmıştır. Tartışmanın bu noktasında ise ulus devletçi söylemlerle bağlantılı olarak alan yazında kaçak, yasadışı gibi kavramların kullanımındaki sorunsala da dikkat çekilmektedir.

Devletçi ve milliyetçi söylemlerin temel oluşturduğu bu kavramların kullanımı devletin doğal, verili bir mevcudiyet olarak ele alınmasına yol açar. Yasadışı göç, ulusal kimlik, homojenlik gibi kavramlar devletin egemenliğini doğallaştırıp normalleştirmekte, devlet meşruiyetini güçlendirmektedir. Ayrıca insan hareketliliğini yasadışı, yasal, düzenli düzensiz gibi kavramlarla nitelendirmek insanların temel hakkı olan hayatta kalma ve güvenlik ihtiyaçlarının doğal olmayan, anormal bir olgu olarak yeniden kurgulanmasına yol açmaktadır. Göçmenler ve nüfus hareketliliği de bu kavramlar normalleştikçe, devletin düzenini ve akılsallığını bozan aykırılıklar olarak görölmektedir. Bu tartışmadan yola çıkarak, önemli olan, göç özellikle sığınmacılar ve kayıt dışı göç çalışılırken, göçmenlerin kendilerinin göçü nasıl deneyimledikleri, kendilerini nasıl tanımladıkları, yasallığı, yasadışılığı, devleti temsil eden bürokratik uygulamaları nasıl algıladıklarıdır.

Ulus devlet söylemlerinden etkilenen göç ve kayıt dışı göç tartışmaları göçün itici ve çekici faktörlerine ve devletin göçü nasıl etkilediğine (bkz. Massey, 1999), devletlerin göçü siyasette nasıl araçsallaştırdığına (bkz. Kirişçi, 2003) odaklanır. Ancak nüfus hareketliliğinin en az iki aktörü vardır: Bir taraf öne sürdüğü yasal düzenlemelerle devletse, diğer taraf da yerinden edilmiş ve sığınma statüsü arayan nüfuslardır. Tartışmanın ana noktasına gelecek olursak, göçü tamamen ekonomik sebeplere bağlamak ve göçmen grupları da geliştirmekte olan ya da az gelişmiş ölkelerden “batının zenginliğinden pay almak için” yola çıkmış nüfuslar olarak algılamak; özellikle sığınmacı ve kayıt dışı göçün niteliğini daraltmaktabilir. Aynı zamanda bu bakış açısı, sığınmacıların maruz kaldığı insanlık dışı muameleleri, vermek zorunda oldukları yaşam mücadelesini göz ardı ederek sığınmacıları ev

sahibi ülkelerin zenginliğinden yararlanan topluluklar olarak yansıtmaktadır (Uehling, 2004). Uehling (2004)'e göre kayıt dışı ve sığınmacı göçü ile ilgili çalışmalar, “savunmasız sığınmacıların göze aldıkları riskleri göz ardı etmektedir”. Dolayısıyla, sığınmacı ve kayıt dışı göç hareketliliklerinin anlaşılabilmesi için, devlet merkezli bakış açılarının yanında, bu göç hareketlerine katılan bireylerin kendi deneyimleri ve bakış açlarına da eşit şekilde yer vermek önemlidir.

İnsan hakları ihlalleri, şiddet, iç savaş, kıtlık, doğal afetler gibi sebeplerle bulundukları ülkeleri terk etmek durumunda kalan kişileri sığındıkları ev sahibi ülkelerin kendilerini reddetme özgürlükleri vardır. Bu açıdan sığınmacılık durumu ile ‘yasadışı’ göçmenlik durumu birbiri ile çakışır. Sığınmacı olabilmek için, bireyin başvurduğu ülkeye giriş yapmış ve o ülkede kalıyor olması ve aynı zamanda başka bir ülkenin de vatandaşı olma ve o ülkede ciddi güvenlik riskinin olması şartı vardır (Uçar, 1996). Korunmaya ihtiyacı olan kimseler, ancak o ülkenin sınırlarından geçiş yaptıklarında başvuru yapabilirler ve içinde bulundukları koşullar dikkate alınırsa çoğunlukla sınırdan geçişler o devletin bilgisi ve izni dışında gerçekleşir. Aynı zamanda devletlerin sığınma kararı verip vermeme konusunda tam yetkisi vardır ve bir devletin korumasına muhtaç kişilerin sığınma talebi karşılanmadığında ‘yasadışı’ durumuna gelmeleri söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla devletlerin uluslararası yardıma muhtaç nüfusları kabul edip etmeme konusunda tam yetkilerinin varlığından söz edebiliriz. Uluslararası toplumlar ve STKların baskıları da bu konuda zaman zaman yetersiz kalabilmektedir.

Her bireyin bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlanma hakkı vardır ancak özellikle baskı, zulüm ve savaştan kaçanların başka ülkelere sığınma taleplerinin kabul edilmediği durumlar evrensel vatandaşlık hakkıyla da çelişkilidir¹². Ayrıca, uluslararası insan hakları ve baskı grupları da devletlerin keyfiliği karşısında sığınmacı ve kayıt dışı göçmenlerin hakkını koruyacak yeterliliğe sahip değildir.

¹² İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 15: “Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından ya da yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz.” Kaynak: <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarienvrenselbeyannamesi.pdf>, Erişim tarihi: Mart 2017

Sonuç olarak, küreselleşme süreci ile hak ve özgürlüklerin dağılımında ciddi eşitsizlikler bulunmaktadır; kimileri, küreselleşmenin getirdiği refah ve özgürlüklerin tadını çıkarırken, dünya nüfusunun önemli bir kısmı da yoksulluk, iç savaşlar, şiddet ve ayrımcılığa karşı yaşam mücadelesi vermektedir. Yine küreselleşmeyle birlikte, kitlesel nüfus hareketliliğin ve yerinden edilmenin öncekilerden farklı niteliklerine tanıklık edilmektedir. Göç ve yerinden edilme süreci, tehlikeli olumsuz şartlarda gerçekleşmekte ve trajik hikâyelerle sonuçlanabilmektedir. Gerekli belgelerden yoksun ve izinsiz bir şekilde Batı ülkelerine giriş yapabilenler de ayrımcılık, soyutlanma ve dışlanmayla karşılaşabilmektedirler. Dolayısıyla ev sahibi ülkenin kaynaklarından ve zenginliğinden faydalanan göçmenler algısının sorgulanması ve vatandaşlarla aynı mekânları paylaşmalarına rağmen sığınmacı ve kayıt dışı göçmenlerin tamamen farklı uygulamalara maruz kaldığı gerçeğinin göz ardı edilmemesi gereklidir.

Diğer yandan göçün güvenlikleştirilmesi, AB ülkelerinin, ABD ve Kanada'nın mülteci alımlarını gittikçe kısıtlaması, sığınmacıların gelişmiş ülkelere ulaşma niyetlerini uzun vadelere yaymaktadır. Hatta bir kısmının mülteci statüsü kazansa bile ülkelere kabul almadıkları için Türkiye'de geçici statüde kalıcı olarak barınmalarını gerektirmektedir. Bu da geleceği belirsiz, güvencesiz bir yabancı nüfusun gittikçe artışı anlamına gelmektedir.

Bu bölümde küreselleşme süreci ve bu sürece eklenmeye çalışan ulus-devletlerin sosyo-ekonomik politikalarının bir yansıması olarak göçmen istihdamı ve göçmenlerin emek piyasasındaki konumları üzerine yapılan kuramsal tartışmalar ele alınacaktır. Genel olarak göçmenleri ele alan bu yaklaşımlar, kayıt dışı göçmenler ve sığınmacıları da içermekte ve kayıt dışı göçmen işgücünün günümüzde sığınmacı ve mülteci hareketine katılanlar tarafından doldurulduğu görülmektedir.

Göçün güvenlikleştirilmesi ve ekonomikleştirilmesi tartışmasında da ele alındığı üzere, istihdam açısından göçmenler ve özelde sığınmacılar siyasi açıdan ve ekonomik açıdan farklı değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan, yerli halkın talep etmediği ancak sermayenin ihtiyaç duyduğu işkollarında çalıştırılmaları açısından ve çalışma bulgularının da ortaya koyduğu üzere eğitim seviyeleri, o

işlerde çalışacak olan yerel işçilerden daha yüksek olduğu için bir fırsat olarak değerlendirilirler. Özellikle Amerika'daki göçmen işçilerin istihdam koşullarını ifade etmek için öne sürülen 3D işlerin (difficult, dangerous and demanding- zor, tehlikeli ve talepkar) Türkiye ve Eskişehir'deki sığınmacıların çalışma şartlarını için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Bu durumu dışlanma kavramı ile açıklayan de la Rocha (2001, s. 87), istihdam süreçlerinin ve mekanizmalarının koşullarının bozulması ile belirlenen sosyal ve yapısal bir süreç olarak öne sürer. Figueroa, Altamirano ve Sulmont'a referansla (1996), ekonomik dışlanma, hakim ekonomik yapılanmanın, ilişkiler, eylemler ve makbul değerli kaynaklara belirli grupların erişimini engellemesi olarak tanımlanabilir (akt. De la Roche, 2001, s. 87). Türkiye genelinde ve Eskişehir özelinde de, yasal düzenlemeler ve uygulamaların sığınmacıların formal sektörde eğitimlerine uygun düzeni ve güvenceli işlere yani makbul kaynaklara erişimlerini nasıl engellediği, Türkiye'deki Yasal düzenlemeler başlığı altında ve bulguların tartışıldığı bölümlerde detaylı olarak ele alınmıştır.

Castles ve Miller (2008) genel olarak göçmenlerin emek piyasasındaki konumlarından bahsederken, yoksul ülkelerden gelen göçmenlerin, yerel bilgi veya ağlardan yoksun oldukları için, geldikleri ülkenin dili ve çalışma koşulları hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ve bundan dolayı emek piyasasının en alt seviyesinde çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Göçmen işçilerin emek piyasasındaki konumlarının iyileştirilip iyileştirilemeyeceğini ise Castles ve Miller devlet politikaları ile açıklamışlardır. Mesele Türkiye'deki sığınmacılar özelinde ele alındığında, onların da benzer şekilde geldikleri ülkenin dili, çalışma koşulları hakkında gerekli bilgi sahibi olmadıkları ve bu durumun toplumsal ve ekonomik ekmlenme sürecinde önemli bir engel teşkil ettiği söylenebilir. Ancak sığınmacıların işgücü piyasasındaki konumlarını belirleyen temel etken devlet politikasının izlediği yoldur. Türkiye'de Nisan 2014'te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile sığınmacılara çalışma izni hakkı verilmiş olsa da, uygulamada işverene maddi ve prosedürel yük getirmesi, yasal düzenlemenin muğlaklığı ve özellikle sığınmacıların istihdam edildiği hizmet, inşaat ve sanayi sektörünün vasıfsız ucuz esnek işgücü talebini karşılaması

bakımından sığınmacıların emek piyasasındaki dezavantajlı konumlarının devam edeceği bir gerçektir.¹³

Bu altbaşlıkta ele alınan tartışmaları toparlamak gerekirse, 1980'lerden itibaren, kapitalist birikim süreci yeniden düzenlenmekte ve uluslararası göç hareketleri için de bu yeniden düzenlenme içinde farklı bir boyut kazanmaktadır. Mülteci ve sığınmacı göçleri, artık 1970'lere kadar olan ve emek güçlerini ücret karşılığında satmaya çalışan bireylerin göçlerinden farklılık gösterdiği bir gerçektir. Örneğin bu göçler doğrudan sermaye birikim süreçleri tarafından değil, politik ve ekonomik ilişkilerin eklemlenmesi ile belirlenmektedir (Miles ve Satzewich, 2007, s. 306-311). Dünya Sistemleri Analizinden yola çıkacak olursak, yayılmacı küresel sermaye çevre ülkelerde sadece ekonomik yeniden yapılandırmayla bu ülkelerin üretim süreçlerini ve ekonomik toplumsal yapısını değiştirmekle kalmamakta aynı zamanda askeri, siyasi ve hukuki dayatmalarıyla da bu coğrafyalarda istikrarsızlık yaratmaktabilmektedir. Bunun sonucu olarak yerlerinden edilmiş, yersizleştirilmiş, köksüzleştirilmiş geniş kitleler kayıt dışı, düzensiz, kaçak göçmen gibi çeşitli kategorilerle adlandırılarak sığınma ve iltica hareketliliğine katılıp gelişmiş coğrafyalara yönelmişlerdir. Gerek gelişmiş ülkeler gerekse de Türkiye gibi geçiş ülkelerinde ise devletler, sığınmacı, mülteci ve kayıt dışı göçmenlerin emek piyasalarına girmelerini ve buralarda yer edinmelerini yapılandırmak için müdahalelerde bulunmaktadırlar. Kayıt dışı göçmen ve sığınmacılar ise yeni geldikleri toplumda niteliklerine ve birikimlerine uygun işlerde çalışma hakkından mahrum kalıp bağımlı ücretli emeğe dönüşmüşler ve ev sahibi toplumla üretim ilişkilerinde niteliksel olarak farklı bir konuma kaymışlardır (Miles ve Satzewich, 2007, s. 320).

Bu tez çalışmasının odağında yer alan Eskişehir'de yaşayan sığınmacı gruplar için sözü geçen uluslararası göç kuramları, sığınmacıların doğdukları ülkeleri geride bırakıp Türkiye, Eskişehir üzerinden gelişmiş ülkelere yönelik istikametlerini belirlemelerini şekillendiren yapısal süreçleri açıklamaktadır. Ancak bu tartışmalar, bekleme süresinde oluşturdukları hayatta kalma

¹³ Yasal çerçevenin çalışma izni ile ilgili getirdiği düzenlemeler ve uygulamadaki durumu ilerleyen başlıklarda detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

stratejilerinin açıklanması açısından eksik kalmaktadır. Bu sözü edilen eksiklik; sığınmacıların Türkiye’de ve Eskişehir’deki toplumsal ve sosyo-ekonomik koşulları, bu koşullar içinde geliştirdikleri stratejilerin kuramsal ve kavramsal temelleri bir sonraki bölümde İkili Emek Piyasası Konumları, sosyal ağlar, sosyal sermaye ve kaynakların yoksunluğu ve maduniyet kavramsal çerçevesi içinde ele alınmıştır.

2.2.3 Sığınmacıların toplumsal ve ekonomik eklemlenme süreçlerine ilişkin kuramsal tartışmalar

Bu noktaya kadar özetlenen ve göç hareketliliğinin dinamiklerini makro yapılarla açıklayan kuramlar çerçevesinde, gittikçe daha da bütünleşen bir dünya ekonomisinde göçün önemli belirleyenlerinden sermayenin küresel dağılımının, yeni üretim biçimlerinin ve devletlerin göç politikalarının rolleri değerlendirilmiştir.

Göç hareketlerini açıklayan yukarıda verilen makro sosyo-ekonomik kuramlar ve mikro yaklaşımlar genel olarak Eskişehir özelinde ele alınacak olan sığınmacı hareketliliği, sığınmacıların sosyo-ekonomik bütünleşme meselesi ile işgücü piyasasındaki konumlarını irdelemek açısından bir zemin sağlamaktadır. Makro kuramlardan İkili Emek Piyasası Kuramı ve Dünya Sistemleri Kuramı, sığınmacıların yaşam stratejilerini şekillendiren sosyo-ekonomik ve hukuksal koşulların açıklanması açısından önemlidir. Mikro düzey kuramlar kapsamında dayanışma ağları ve sosyal sermaye kavramları ise, sığınmacıların elverişsiz koşullarla başa çıkma ve ekonomik sistemle bütünleşme stratejilerinin çözümlenmesine yönelik bir bakış açısı sunmaktadır. Bu açıdan Eskişehir’deki sığınmacılar değerlendirildiğinde, formel işgücü piyasasına ve toplumsal süreçlere eklemlenemeyen, belirsiz ve elverişsiz koşullar içindeki sığınmacı gruplarının sahip oldukları aile bağları ve dayanışma ağları ile hayatta kalma stratejilerinin incelenmesinde, enformel ağlar etrafında oluşturdukları dayanışma ağları ve sosyal sermaye yaklaşımı ışık tutacaktır. Diğer yandan, sığınmacıların formel

işgücüne eklemelenememeleri ve sahip oldukları kültürel sermayenin oldukça altında vasıfsız, esnek ikincil işgücü piyasasında kayıt dışı olarak çalışmaları da İkincil Piyasa Kuramı ve Dünya Sistemleri Kuramı ışığında irdelenebilecektir.

Genelde kayıt dışı göç, özelde ise sığınma hareketini oluşturan dinamiklerin daha etkin bir şekilde ele alınabilmesi için, bu dinamiklerin içinde geliştiği küreselleşme süreci ve sermayenin yeni birikim stratejileri ile ulus-devletlerin bu süreçteki konumu bir önceki bölümde tartışılmıştır. Diğer yandan mikro yapılar olarak ağılar ve sosyal sermaye genelde göçmenlerin özelde ise kayıt dışı göç hareketine katılan sığınmacıların kendileri tarafından geliştirilen göç ve yerleşme sorunlarıyla başetme stratejileri olarak ele alınmıştır. Bugün pek çok göç hareketinin başlaması ve sürdürülmesinde bilginin ve kültürel sermayenin rolüne vurgu yapılmaktadır -diğer ülke hakkında bilgi, yolculuğu organize edebilme, iş bulma ve yeni çevreye uyum sağlayabilme kapasitesi- (Castles ve Miller, 2008, s. 37). Enformel ağılar ise kişisel ilişkileri, aile ve ev kalıplarını, arkadaş ve cemaat bağlarını, sosyal ve ekonomik konularda karşılıklı yardımlaşmayı kapar. Bu tür bağlantılar özellikle zor koşullarda yaşam mücadelesi vermeye çalışan sığınmacılar için hayati kaynaklar sağlamakta ve önemli bir sosyal sermaye teşkil etmektedir. Özellikle aile bağlantıları göçü mümkün kılan kültürel ve ekonomik sermayeyi sağlar. Bu bağlar barınma, iş bulma ve bürokratik işlemlerin halledilmesinde yardımcı olur (Castles ve Miller, 2008, s. 37). Ayrıca göç ağıları, cemaat oluşumu sürecine de bir temel sağlar, zincirleme göç yoluyla gelenler ya da aynı dine ve etnik kimliğe mensup göçmenlerin göç bölgesinde oluşturdukları toplumsal ağılar, dışlandıkları sosyo-ekonomik sistem içinde hayatta kalmalarını mümkün kılar.

Coleman (1988; 1990, akt. Bankston 2014, s. 15), ağların bilgi kanalları olarak işlediğini ifade etmiştir. İletkenliği yüksek olan çoklu katmanlı ağılar, bilgi paylaşımını yoğunlaştırdığı gibi içeriye doğru bilgi akışını sınırlandırabilmektedir. Bazı grup üyeleri, iş ve barınma imkanıyla ilgili bilgi ve fırsat sahibiyse bu bilgi diğer üyelere de ulaşabilir. Dolayısıyla paylaşılan bilginin niteliği oldukça kritiktir, ne tür bilginin grup üyeler tarafından erişilebileceği ağların doğasını da etkiler. Alan araştırması sırasında karşılaşılan ve ileride detaylı bir şekilde tartışılacak olan, Afrika ülkelerinden gelen sığınmacıların aralarında oluşturdukları bilgi ve

ilişki ağları sonucu aynı üretim atölyelerinde iş bulmaları ya da inşaat işlerinde yoğunluklu olarak İran ve Afganların çalışmaları bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu açıdan sığınmacıların belirli işkollarında yoğunlaşmaları sosyal ağlardan oluşan bilgi kanallarının niteliği ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. (Bankston, 2014, s. 16). Dolayısıyla ağların niteliği gruplar arası ilişkileri biçimlendirmekte ve bilginin akışını ve türünü yönlendirebilmektedir. Böylelikle sığınmacılar özelinde somutlaştırıldığında, belirli bir ailenin ya da grubun sahip olduğu bilgiler sadece güvencesiz kayıtdışı işkollarına dair bilgilerse, o aile ya da grubun sahip olduğu ağlar aracılığıyla yine grubun içindeki bireyler benzeri işkollarında iş bulabilirler. Farklı sektörlerde, daha iyi imkânlarla sahip işlere erişime dair bilgi akışının o grup içinde mevcut olmaması bireylerin daha iyi koşullara nasıl erişeceğine dair kaynaklara sahip olmaması sonucunu doğurabilir.

Sığınmacılar açısından ağların niteliği ve önemini, alan araştırmalarına dayalı ampirik verilerle somutlaştırmak tartışmanın bu aşamasında işlevseldir. Danış'ın (2010, s. 192) İstanbul'daki Iraklı göçmenler üzerine yaptığı çalışma kapsamında ifade ettiği üzere, göçmenlerin eklemlenmesi, yerel toplum ile kurulan ilişkiyi içerir ve bu ilişki toplumsal ağlar aracılığıyla mümkündür. Danış bu süreci "parçalı bütünleşme" kavramı ile açıklamıştır. "Resmi kabul mekanizmalarının yetersizliği ve yasal çerçevenin belirsizliği" (Danış, 2010, s. 192), aşına olunmayan resmi, kamusal, sosyal ve ekonomik ilişki örüntülerinde sığınmacılar, kendi yöntemleriyle, sorunlarla başetme stratejileri geliştirdikleri bu tez çalışması kapsamında da irdelenmektedir. Buna paralel olarak, Eskişehir'de de akrabalık ilişkileri, etnik ve coğrafi aidiyetler sığınmacıların sosyo-ekonomik süreçlere eklemlenmesinde önemli etkenler olarak ortaya çıktığı varsayılmaktadır.

Danış (2010, s. 200) göçmenlerin bütünleşmesi alanında göç yazınında var olan kavram karmaşasına dikkat çekerek, bütünleşme kavramının kültürel boyutu ifade ettiğini belirtmiştir. Sosyo-ekonomik ve yapısal yönlerini ele almak için eklemlenme ve dahil olma kavramlarını tercih etmenin uygun olduğunu ifade etmiştir. Collyer (2005)'in çalışmasına referansla sığınmacıların toplumsal ağlarının araştırılmasında ülkedeki göçmenlere yönelik politikaların, iktisadi faktörlerin rolünün de önemli olduğunu vurgulayan. Danış'ın (2009; 2010, s.202)

İstanbul’da yaşayan Iraklı göçmenler üzerine yaptığı araştırma bulguları şu şekilde maddeleştirilmiştir:

- Devletin kurumsal ve siyasi olarak yarattığı boşluk ve yetersizlik sığınmacılar açısından toplumsal ağların önemini arttırmıştır.
- Türk toplumunun heterojen yapısı ile göçmen toplumu farklı alanlarda farklı düzeylerde bütünleşme sergilemektedir. Bu durum ‘parçalı bütünleşme’ olarak kavramsallaştırılabilir. Portes ve Zhou’nun ifadesiyle doğrusal bir çizgi halinde ilerlemeyen bütünleşme süreci, aktörlerin farklı alanlarda yerel toplumla farklı seviyelerde bütünleşmeleri söz konusudur.
- Toplumsal ağlar, içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi koşullardan ve devlet pratiklerinden etkilenir. “Göçmenlerin eklemlendiği toplumsal ve iktisadi nişlere yönelik politikalar göçmen ağlarının işleyişini etkiler.”

Bu kavramsal çerçeve Eskişehir özelinde yaşayan sığınmacıların kurduğu toplumsal ağların yapısının, etkililik düzeyinin analizi açısından son derece anlamlıdır. Bulgular ve yorum bölümünde de görüleceği üzere, devlet politikalarının yasal kayıtlı istihdam alanına erişimi zorlaştıran düzenlemeleri, sığınmacıların kısıtlı ekonomik koşulları ve yerel toplumla kurulan kırılmalı ve kısıtlı temaslar sığınmacıların sahip oldukları toplumsal ağlar ve sosyal sermayenin etkililik düzeyini ve hareket alanını son derece kısıtlı tutmaktadır. Danış’ın ifade ettiği gibi (2010, s. 203), devletin bütüncül bir destek politikası olmaması, STK’ların son derece yerel ve sınırlı hizmet sunmaları ve sığınmacıların statülerinden dolayı yasal, toplumsal ve iktisadi alandan dışlanmaları onları sorunları karşısında yalnız bırakmaktadır. Bu yalnızlık ve yoksunluk durumunda bireylerin sahip olduğu sosyal sermayeleri aracılığıyla kurdukları ağlar hayati önem taşımaktadır.

Bu noktada Bourdieu’nün (1986) sosyal sermaye kavramına açıklık getirmekte fayda vardır. Bourdieu (1986, s. 243)’ye göre sermaye üç farklı biçime gizlenmiştir: ekonomik sermaye, sosyal sermaye ve kültürel sermaye. Ekonomik sermaye, doğrudan paraya dönüşebilen varlıkları kapsar ve mülkiyet hakları ile kurumsallaşır; kültürel sermaye ancak belirli koşullarda ekonomik sermayeye dönüşebilir, eğitim süreci ve benzeri süreçlerle kurumsal bir yapıya kavuşur

(Bourdieu, 1986, s. 243). Sosyal sermaye ise grup üyeliğine dayalı karşılıklı tanışıklık ilişkilerinin oluşturduğu kalıcı ağlara sahip olmanın getirdiği kaynaklar bütünü olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, bireylerin gruplara olan üyeliklerinden doğan kolektif bir sermaye olup üyelere belirli bir referans kaynaklığı eder. Örnek olarak, aile adı, sınıf, okul, aşiret üyeliği pratiklerle toplumsal olarak kurumsallaşmış oluşumlar gösterilebilir. Bireylerin sahip olduğu sosyal sermaye hacmi, ilişki ağlarının boyutuna ve ilişkisi bulunduğu kişilerin sahip olduğu sermayenin (sosyal, kültürel, ekonomik) hacmine bağlıdır. Doğal ya da sosyal olarak verili olmayan bu ilişki ağları, uzun veya kısa dönemde fayda sağlayabilecek sosyal ilişkilerin, bilinçli ya da bilinçsiz, bireysel ya da kolektif olarak üretilmesini sağlayan yatırım stratejilerinin ürünü olarak ifade edilebilir (Bourdieu, 1986, s. 249).

Ağ Kuramı içerisinde sosyal sermaye olgusunun anlaşılabilmesi için, bu sermaye türünün bileşenlerinden toplumsal bağlar ve sembolik bağlar kavramlarını kısaca açıklamak uygun olacaktır. Aktörler arasındaki toplumsal ve sembolik bağlar, sosyal sermaye olarak adlandırılacak kaynak bütünleri taşır. Sosyal sermaye, kimilerine göre kişiler tarafından kullanılacak sosyal ve ekonomik kaynaklar (Bourdieu, 1986), kimilerine göre ise işbirliği ağlarında ve karşılıklılık ilkesinde somutlaştırılan bir olgudur (Coleman, 1990, s. 306-313; Putnam, 2000, s. 20; Faist, 2003, s. 147). Bu iki anlamı bir arada kullanarak analitik bir araç olarak ele alan Faist (2003, s. 147) sosyal sermayeyi, “insanların ya da grupların bağlar içerisinde hedeflerine ulaşmalarına yardım eden bütün kaynaklar ile aktörlere, grupların ve sembolik toplulukların kaynaşmasında bir mekanizma işlevi gören ağlar ve örgütler içerisinde işbirliği yapmalarını sağlayan kalıplaşmış toplumsal ve sembolik bağlarda içkin bulunan sermaye” olarak tanımlar.

“Toplumsal sermaye, bireyin din, etnisite, cinsiyet gibi doğuştan gelen özelliklerine dayanır ve bireylerin ihtiyaç durumunda bunları seferber etme becerisi olarak tanımlanır” (Portes, 1995, s. 12-13; Danış, 2010, s. 205; Bankston, 2014, s. 23). Dolayısıyla, bir grubun üyeleri, ortak norm ve değerlere sahip olduklarında ve bu sayede yapıcı ortaklıklar elde ettiklerinde sosyal sermayeye sahip oldukları ifade edilebilir (Bankston, 2014, s. 23). Kısaca Fukuyama (1999, s.

16, akt. Bankston, 2014, s. 23), sosyal sermayeyi grup üyeleri arasında paylaşılan ve işbirliği sağlayan enformal değer ve normlar olarak tanımlar.

Coleman ise (1990) *Foundations of Social Theory* adlı eserinde, sosyal sermayenin üç sacayağı üzerinden oluştuğunu söyler. Birincisi, bireyler arasında aile bağları, okul ya da mahalleler gibi yapılandırılmış ilişkilerdir. İkinci olarak bu etkileşimler sonucunda üretilen ya da korunan normatif eğilimler- değerler vardır. Üçüncü olarak ise, bu etkileşimlerin davranışsal sonuçlarıdır. Dolayısıyla sosyal sermaye, sosyal yapılar içinde ve ortak bir normatif eğilim sonucu ortaya çıkan eylemlerin bir bütünü olarak ifade edilebilir. Ayrıca sosyal sermayenin üç boyutundan söz etmek mümkündür. İlk olarak sosyal sermaye bir toplumsal mübadele modeli olarak aktörelere yükümlülükler dayatır. Bunlar genellikle değiş tokuş temelindeki yükümlülüklerdir, örneğin, sığınmacıların iş ve konut bulmalarına, hukuki meselelerine yardım etmekle ilgilenen kişiler para gibi maddi kazançlar ve toplumsal statü gibi manevi kazançlar sağlama beklentisine girebilirler. İkinci olarak, toplumsal bir norm olarak karşılıklılık, bir tarafın diğer taraftan aldığı şeyin iadeler gerektirdiği durumlarda ortaya çıkar daha açık bir ifadeyle iyi davranışın iyi davranış, kötü davranışın da kötü davranış olarak döndüğü denk değerlerin mübadelesi anlamına gelir (Coleman, 1990, s. 307; Faist, 2003, s. 151-152). Sosyal sermaye açısından karşılıklılık, yeni toplumsal ve sembolik bağların sürmesi, yenilenmesi ya da güçlenmesine yardım eder ve akrabalık, din, etnik esaslara dayanan göçmen ağlarının oluşumu için bir önkoşul meydana getirir. Son olarak kolektif simgelere dayalı dayanışma ise, bir grup içinde aynı toplumsal ve sembolik bağları paylaşan diğerleriyle dayanışmayı ifade eder. Üretim ve değişimin beraberinde getirdiği standartlaşma, kimlik akrabalık sistemlerinin, çeşitli topluluk ve cemaatlerin farklılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Dayanışma bu gruplar içinde başkalarıyla kurulan duygusal özdeşleşme esasına dayanır ve kişisel çıkarı aşma isteği bulundurur (Faist, 2003, s. 155). Örneğin, uluslararası sınırları geçen sığınmacı ve mülteciler, genellikle güçlü sembolik yakınlık paylaştıkları dini, etnik ve cinsel kimlik grupları tarafından cömertçe karşılanırlar.

Sosyal sermayenin iki yönü özellikle önemlidir, ilk olarak sosyal sermaye birey ve kolektif aktörler için bir kaynaktır, bu kaynakların sahibi olan insanlara kapı açma hizmetinde bulunur. İkincisi ise, sosyal sermaye toplumsal yapının işbirliğini kolaylaştıran bir boyutudur. Sosyal sermaye, insanları toplumsal ve sembolik bağlar aracılığıyla ağlara, gruplara ve örgütlere bağlamak görevini yerine getirir (Faist, 2003, s. 147-148). Genel olarak göçmenler, özelde de sığınmacılar açısından düşünüldüğünde, bireyler sahip oldukları sosyal sermaye yani tanışıklıkları aile ve akraba ilişkileri aracılığıyla barınma, iş bulma, resmi işlemleri takip etme gibi karmaşık süreçlerde destek alırlar. Yine bu tanışıklıklar ve yakınlıklar sığınmacıların daha geniş toplumsal bir alanda var olmalarını sağlar.

Bu kavramsal çerçeve içinde düşünüldüğünde, sosyal sermaye iltica ve sığınma hareketlerindeki grupların stratejilerini nasıl biçimlendirmektedir? Faist, (2003, s. 139) göç ağlarının varlığı ve bunların desteği ile yurtdışında iş ve barınma imkanlarının, yeni süreçlere uyumun, ana vatanla bağlantıları devam ettirmenin, komünal ve ruhsal ihtiyaçları karşılamanın daha kolay bir hal aldığını öne sürer. Zorunlu göçe katılan sığınmacı ve mülteciler, belirli göç sistemleri içerisinde belli başlı ülkelere gitmektedirler, bunu etkileyen faktörler ise kendi ülkelerindeki baskı ve zulüm ile yurtdışında hangi ülkelerde sığınma bulabileceklerine dair beklentileridir (Faist, 2003, s. 139-140).

Genelde gruplar özelde ise göçmen ve sığınmacı gruplarının bu ağlar ve sahip oldukları sosyal sermaye aracılığıyla nasıl kendi içlerinde ve gruplar arası akışı sağladıkları sorusu bu noktada önemlidir. Sosyal sermaye yazınında, köprü kurucu ağlar ve bağlayıcı ağlar ayrımının üstünde sıklıkla durulur. Putnam (2000, s.22) göçmenler özelinden sosyal sermaye kavramını köprü kurucu ve bağlayıcı sermayeler olarak ayırmıştır. Sığınmacıların kendi etnik ve aile bağları dışındakilerle kurduğu ağlar köprü kurucu sosyal sermaye içerir. Bağlayıcı sosyal sermaye de sığınmacıların kendi grupları içinde iletişimini ve dayanışmasını içerir. Bu iki tür, ağların karakteristiklerini temsil eder. Bu ayrım, ağların grup içi üyelerle ve gruplar arası etkileşimin nasıl işlediğini açıklaması açısından önemlidir.

Karlan da (2009; akt. Bankston, 2014, s. 19), bağlayıcı ve köprü kurucu ağların farklı bilgi transferlerine işaret ettiğini ileri sürmüştür. Bağlayıcı ağlar,

önemli bilgileri grup içinde iletilmesini; köprü kurucu ağlar ise, daha fazla bilgiye ulaşmayı sağlamaktadır (Bankston, 2014, s. 19). Köprü kurucu ve bağlayıcı ağların önemi, Mark Granovetter'in (1973) "Strength of Weak Ties" (Zayıf Bağların Gücü) makalesindeki tartışmada açıklığa kavuşur. Zayıf ağlar, bireylerin daha geniş çevrelerle ilişki kurmasına ve farklı iş kollarına erişimlerine imkan tanır. Çünkü zayıf ağlar daha geniş alana yayılmayı sağlayarak daha fazla bilgiye erişimi mümkün kılar. Özellikle sığınmacıların yerel halkla ve farklı gruplarla olan temaslarında, iş bulma süreçlerinde, hastane işlemlerinde ve ev satın alma sürecinde grup dışında kurduğu zayıf bağların gücü oldukça belirgindir. Yine, ileride detaylı olarak tartışılacağı üzere, İranlı bir katılımcının özel ders vermek için çevre edinmesi de yerel halkla kurduğu zayıf bağlarla mümkün olmuştur. Ancak grup içi güçlü ağlar, sığınmacıları kayıt dışı ikincil sektörde iş bulma süreçlerinde ve ilk gelişlerinde barınma konusunda etkili çözüm sağlar.

Yalnız grubun toplumsal yapı ve güç ilişkilerindeki konumuna bağlı olarak içeriye aktarılan bilgi ve sermayenin niteliği de değişmektedir. Örneğin dışarıya kapalı bir sığınmacı ailenin kendi içinde ilettiği bilgi ve kaynaklar da son derece sınırlı olmaktadır. Bu tür sosyal sermaye ve toplumsal ağların toplumsal ve yasal çerçevelerle sınırlandığını da göz ardı etmemek gerekir. Sığınmacıların kısıtlı imkânlarını yeni gelenlerle bölüşmeye çalışmaları mevcut kısıtlı kaynakların daha fazla birey arasında dağılımına yani yoksulluğun bölüşülüp çoğalmasına yol açmaktadır.

Sosyal sermaye, toplumsal ve sembolik bağlar ve dayanışma ağları, Eskişehir'deki sığınmacıların, dışlandıkları sosyo-ekonomik sisteme enformel olarak eklemlenme sürecinde izledikleri stratejilerin kavramsallaştırılması açısından kilit olgulardır. Dayanışma ağları aracılığıyla gelir ve varlıkların değiş tokuşu, yoksullar genelinde olduğu gibi sığınmacılar için de hayati bir öneme sahiptir (de la Roche, 2001, s. 78).

İleriki bölümlerde bulguların çözümlenmesinde detaylı bir şekilde görüleceği üzere, İran'dan gelen Hristiyan sığınmacıların oluşturdukları enformel cemaatler, Afrika kökenlilerin barınma, iş bulma gibi konularda birbirlerine destek olması, lgbt sığınmacıların benzer aidiyetleri taşıyan bireylerle bir araya gelmeleri ya da

aile büyüklerinin maddi destekleriyle ekonomik dezavantajlı konumlarıyla baş etmeye çalışan Iraklı sığınmacılar, yukarıda özetlenen dayanışma ağlarını kurarak ya da kurulmuş olan bu ağlara sonradan eklenilerek kendi sosyal ve ekonomik kaynaklarını üretmektedirler. Bu ağların oluşmasında da, din, etnik köken, cinsel kimlik ve aile akrabalık ilişkileri gibi sembolik ve toplumsal ağlar kilit rol oynamaktadır.

Türkiye’de sosyal ağlar ve dayanışma ilişkileri, yoksullukla baş etmedeki önemi yoksulluk yazınında sıklıkla vurgulanır (Şen, 2011, s. 249). Kente göç etme, ev bulma, iş bulma süreçlerinde hemşehrilik akrabalık gibi yapıların ağlarının etkilerinden söz etmek mümkündür (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2000; akt. Şen, 2011, s. 249). Kökene dayalı dayanışma ağları tartışması ve hemşehrilik akrabalık ağlarının işlevi, sığınmacılar açısından da önemlidir. Bulgular tartışılırken detaylı olarak ele alınacağı üzere, sığınma ülkesi ve yerleşilecek şehir seçilirken, ilk geldiğinde resmi işlemler, ev bulma ve yerleşme ve sonrasında işe girme süreçleri daha önce Eskişehir’e gelip yerleşmiş aile, akraba ve tanıdık aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu ilişki ağlarının varlığı, iş ve konut piyasasına eklenilebilme, belirsizlik ve yoksunluk içinde var olabilme imkânı tanımaktadır.

Ancak de la Rocha’nın (2001) kaynakların yoksunluğu¹⁴ tartışmasına dayanarak, son on yılda ekonomik yeniden yapılanmalar ve krizler, bu bahsedilen ağları da zayıflatmaktadır. Neo-liberal politikalarının yıkıcı etkisi, devletin sosyal işlevlerinden kendisini soyutlaması da özellikle mevcut olumsuz ekonomik koşullara gelen sığınmacıları kendi başlarının çaresine bakma durumunda bıraktığı ifade edilebilir. Ancak toplumun yararlanacağı bu kaynaklar da yine neo-liberal politikalar sonucu yani ücretlerin düşmesi, işlerin güvencesizleşmesi, esnekleşmesi, zaten zayıf olan düzenli sanayi kollarının ve sanayi üretiminin tükenme noktasına gelmesi, toplumun kullanabileceği ve harekete geçirebileceği kaynakları da eritmektedir (De la Rocha, 2001; Şen, 2011). Kaynaklar kısıtlandıkça, dayanışma ve yardımlaşma ağları da zayıflamaktadır.

¹⁴ De la Rocha (2001)’nin öne sürdüğü poverty of resources kavramı, yazar tarafından kaynakların yoksunluğu olarak Türkçeleştirilmiştir.

De la Rocha (2001), yoksulluk çalışmalarında hane halkının hayatta kalma stratejilerine ve bu stratejiler çerçevesinde ortaya koydukları mücadelelere odaklanılmasının eksikliğini vurgular. Meksika'daki yoksul haneler üzerinde yaptığı çalışmada de la Rocha, ekonomik yeniden yapılandırmaların, neo-liberal politikaların yoksulların sahip oldukları kaynakları erittiğini ve yoksulların kaynaklarının artık yoksunlaştığını savunmuştur. De la Roche'ya (2001, s. 72) referansla, birey ve hanelerin ekonomik koşullarının, işgücü piyasasının önemli bir rol oynadığı karmaşık bir sosyal yapının içinde belirlendiği söylenebilir. Yoksul bireylerin eylemleri de, devletin ve piyasanın hareketliliği ve üretimleri yeniden yapılandırıcı stratejilerine bağlı olarak gelişir. Sığınmacılar özelinde Türkiye, işgücü piyasasına erişimi son derece kısıtlayıcı politikalarıyla, sığınmacı bireyleri ve haneleri düzenli ve güvenli gelirden mahrum ve yine düzensiz ve anlık sosyal yardımlara bağımlı kılmaktadır. De la Rocha'nın Meksika örneği üzerinden ileri sürdüğü tartışma, hane halkının kısıtlılıklarla başa çıkmak için farklı gelir getirici unsurların bir arada uygulandığı ve birden fazla üyenin faaliyetlere katıldığı gerçeğine ışık tutar. İlerideki tartışmalarda sığınmacılar için de görüleceği üzere, aile bireylerinden oluşmayan hane halkında¹⁵ bireylerin aile yardımı, düzensiz kayıt dışı gelir ve diğer yardımların bir araya getirildiği bir geçim stratejisi izledikleri söylenebilir. Ancak, mülakatlarda da sıkça vurgulandığı üzere sahip oldukları kaynakların yoksulluğu ve kısıtlılığı sığınmacıların birbirleri arasında dayanışmayı da en düşük düzeyde tutmakta ve yoksulluğun bölüşülmesine ve çoğalmasına yol açmaktadır. Hane halkı ve aile içi ilişkiler açısından de la Rocha'nın (2001, s. 79) kavramsallaştırmasına paralel olarak hane, günlük karıştıklıkların pazarlıkların yaşandığı, kaynakların, ödüllerin ve giderlerin eşitsiz bölüşüldüğü ve fakirliğin üyesi olan kadınları, erkek ve çocukları farklı etkilediği toplumsal alanlar olarak ele alınabilir. Bu kavramsal çerçeve içinde, görüşülen sığınmacı gruplar da ebeveynler olarak kadın ve erkeğin ellerindeki imkanları ve kendi harcamalarını son derece kısıtlı tutup çocuğun ihtiyaçlarına kanalizettiler, erkeğin kısıtlı gelirler ve asgari ücretin çok altında ücretli işlerde çalışma

¹⁵ Hane kavramı, sosyal bilimlerde, demografi çalışmalarında ve resmi nüfus araştırmalarında araştırma birimi olarak kullanılır ve aynı hane içinde yaşayan bireyleri kapsar. Hane çekirdek aileden oluşacağı gibi, aile üyesi olmayan bireyleri de kapsayabilir, aynı evde yaşayan arkadaşlar gibi.

durumuna rağmen kadının (alternatif bakım hizmetinin yokluğundan dolayı) evde çocuğun bakımıyla ilgilenip gelir getirici faaliyetlere katılamaması ancak, temel ihtiyaçları ve üretilebilecek gıda malzemelerin satın alma yerine evde üretilmesi yoluna gidildiği görülmüştür.

Çalışma kapsamında görüşülen sığınmacılar arasında mülakatın gerçekleştirilemediği¹⁶ ancak hane koşullarını gözlemleme şansının yakalandığı 8 aylık, 4, 7 ve 12 yaşlarında dört çocuklu yalnız yaşayan Iraklı kadının durumu bu açıdan dramatiktir. Çocuklarının bakımı, yoksunluk, dil bilmemek ve yabancılığın verdiği çekingenlik kadının çalışmasını ve dışarıyla bağlantı kurmasını engellemektedir. 4 küçük çocuklu beş kişilik ailenin dışarıyla tek bağlantısı Türkçe konuşabilen 12 yaşındaki kız çocuğudur. Bağlayıcı ağlara sadece Irak'taki eş/baba aracılığıyla sahip olan ailenin köprü kurucu ağları ise sadece 12 yaşındaki kız çocuğuyla sağlıyor olması, ailenin eşinin Irak'tan getirdiği cüzi miktardaki düzensiz gelire ve ailenin durumunu bir şekilde öğrenmiş hayırseverlerin yardımına muhtaç bırakıyordu. Bu örnekte yoksul ve yoksun sığınmacılar için ağların önemi belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktayken, kadınların ve çocukların yabancı bir ortamda sığınmacı olarak bu ağları kurmakta ve dolayısıyla gelir getirici faaliyetlere katılmakta daha fazla zorlandığı ve yoksulluğu daha derin yaşadığı da görülmektedir.

Kaynakların yoksunlaşması kavramsallaştırmasını yapısal dönüşüm süreçleri içerisinde inceleyen de la Rocha (2001), 1980 öncesi ekonomik refah döneminde kısıtlı iş imkanlarının ve sınırlı kaynakların yoksullara belirli bir miktar gelir ve yaşamı idame ettirme kaynağı sunduğunu ifade etmiştir. Ancak Meksika'da krizlerden sonra yaşanan ekonomik ve yapısal dönüşümlerle bu zaten kısıtlı olan bu kaynaklar zamanla erime noktasına gelmiştir. Benzer şekilde Türkiye'de de neoliberal sistemin krizlerinin derinden hissedildiği özellikle üretime dayalı işkollarında, düşük ücretli çalışanların işsiz kaldığı ya da düşük ücretli esnek düzensiz işkollarına kaydığı sıklıkla vurgulanmaktadır.¹⁷ Ancak Eskişehir'de

¹⁶ Yöntem kısmında görüşme yapılamamasının sebebine ayrıntılı olarak değinilmiştir

¹⁷ Özellikle prekarya kavramı çerçevesinde Türkiye'deki yeni çalışma koşulları ve üretim ilişkileri tartışmaları için Tanıl Bora ve Çağlar Keyder.

sığınmacıların durumu on yıllara yayılan bir süreç içinde yaşanan bir sosyo-ekonomik gerileme olarak tanımlanamaz. Aksine özellikle çalışma kapsamında görüşülen sığınmacılar, çatışma ve güvensizlik koşullarının etkisiyle, orta ve üst-orta sınıfsal konumlarını ve yaşam koşullarını keskin bir şekilde yitirmiş ve yabancı bir coğrafyada, oradaki göç ve nüfus politikalarının toplumsal ve ekonomik koşullarını şekillendirdiği bir alana geçmişlerdir. Farklı bir ifadeyle, sığınmacılar açısından kaynakların yoksunluğu söz konusu olup, yoksullaşması yani bir süreç içinde sahip oldukları kaynakların daha da zayıflaması geçerli değildir. Sığınmacıların Türkiye’de belirsiz koşullarda çalışmadan ve düzenli bir gelire sahip olamadan yanlarında getirdikleri ve ailelerinin desteğiyle sahip olduğu kaynaklarının zaman içinde aşınması söz konusudur. Ancak yine aynı zaman içinde sahip oldukları köprü kurucu ağlarla iş koşullarını ve yardımlaşma dayanışma ağlarını genişlettiklerine de tanık olunmuştur. Dolayısıyla tez çalışması kapsamında sığınmacılar özelinde bir süreç ifade eden kaynakların yoksunlaşması ifadesi yerine kaynakların yoksunluğu ifadesinin daha anlamlı olduğu kararlaştırılmıştır.

2.2.4 Mensubiyet yitimi ve maduniyet tartışmaları çerçevesinde sığınmacılık olgusu

Önceki tartışmalarda, neo-liberal düzen içinde sığınmacıların ev sahibi toplumsal yapı içindeki konumları bu konumları belirleyen süreçlerin kuramsal temelleri ele alınmıştır. Sığınmacıların içinde bulundukları toplumsal koşulların, sınır geçişiyle birlikte deneyimledikleri toplumsal dönüşümün irdelenmesi açısından mensubiyet yitimi ve maduniyet mefhumları kavramsal araçlar olarak ele alınabilir. Neo-liberal politikalar sonucunda Avrupa’da refah devlet yapısının ve sosyal hakların büyük ölçüde erimesi süreci mensubiyet yitimi olarak tanımlanmıştır (Castel, 2014; Özatalay, 2014). Söz konusu bu yitim, bireysel tercihlerin, özgürlüğün ve bağımsızlığın yitimidir. Sosyal devletin, sunduğu destekleri geri çekmesiyle birlikte birey tüm bu haklarını yitirmiş bir şekilde serbest piyasa ekonomisinin ve sermaye sahiplerinin insafı karşısında yalnız

kalmıştır. Castel'in ücretli çalışma ve sosyal güvencesizlik analizleri Bulguların Değerlendirilmesi başlığı altında elde edilen bulgular çerçevesinde detaylı bir şekilde ele alınmış olup bu başlık altında tanım ve tartışmalar özet niteliğinde sunulmuştur. Ayrıca tez çalışması kapsamında görüşülen katılımcı sığınmacıların toplumsal konumlarına dair anlatılarının, maduniyet tartışmalarının sunduğu çerçeve temelinde değerlendirilebileceği tespit edilmiştir. O açıdan maduniyet çalışmalarının temel tartışmalarına bu başlık altında kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Maduniyet Çalışmaları, Hindistan tarih yazımına dair Ranajit Guha'nın editörlüğünde 1980'lerde yayınlanan bir dizi makale ve dergi ile gelişmiştir. Bu çalışmaların temel amacı, madun sınıfları milliyetçi tarih yazımına eklemek ve tarih yazımındaki seçkinliğin önünü kesmektir. Böylelikle madun sınıfları tarihin egemen özneleri kılacak, tarihsel süreçlerin faileri olarak tarih sahnesine kazandıracak, seslerini dinleyip, deneyimlerini ve düşüncelerini ciddiye alacak bir yöntemsel ve kuramsal bir yol izlemişlerdir (Chakrabarty, 1998, s. 474).

Spivak (2016)'ın Üçüncü Dünyada madunların durumunu tartıştığı ve 'Madun konuşabilir mi?' sorusundan yola çıktığı ünlü tartışmasında, egemen söylem ve kurumların Üçüncü Dünya madunlarını nasıl marjinalleştirip güçsüzleştirdiğini irdelemiştir. Spivak (2016, s. 81-83) Hindu geleneğindeki dul kadın fedasını (sati) kolonileşme döneminde İngiltere'nin yasaklarken, geleneksel Hindu kültürü de bu geleneği kutsallaştırıp bu eylemi gerçekleştiren kadınları yüceltmektedir. Spivak (2016), egemen Hindu kültürü ve emperyalist egemen güç arasında kalan madun Hindu kadınının kendi tercihine ve sesine yer verilmediğini söyler. Spivak'ın ifadesiyle (2016, s.81) bir tarafta "Beyaz adamların esmer kadınları esmer adamlardan kurtarması" olarak tanımladığı İngiltere'nin yasaklayıcı tutumu sivil bir misyon olarak meşrulaştırılmıştır. Diğer tarafta ise, egemen Hindu konumu da dul kadınların kendilerini "cesaret" ve "arınmanın" göstergesi olarak kendi özgür iradeleri ve istekleriyle yaktıkları iddiasını savunmuştur. Bu iki taraf arasında kadınların "kendi ses-bilincinin tanıklığı"nın ortaya çıkamamıştır. Emperyalizm ve ataerkil gelenek arasındaki kadın özne

olarak kaybolmuş ve madun kadının kendi sesiyle konuşabileceği bir alan kalmamıştır (Spivak, 2016).

Üçüncü dünya madunlarının Hindistan'daki kadın madunlar örneğinde ele alındığı şekliyle temsiliyetleri, temsiliyetin iki farklı anlamını bünyesinde buluşturmaktadır: *Adına konuşma* olarak temsil ve *yeniden taktim* anlamında temsil. İngiltere'nin Hindu kadınları temsil etme biçiminde olduğu gibi egemenin madun temsili hem siyasi olarak egemenin madunun adına konuşmasını hem de egemenin madunun "madunun kendisini olduğu gibi" resmettiği iddiasını taşır. Bu temsiliyet biçimleri madunun susturulmasına, egemenin madunun kendisi adına konuştuğu için madunun kendi sesini duyuracak alanın kalmamasına yol açtığı gibi, madunun da objektif olarak olduğu gibi resmedildiği yanılgısını doğurabilmektedir (Spivak, 2016, s. 26-30).

Yukarıda, Hindistan'ın madun kadınları üzerine Spivak'ın kuramsal analizine paralel bir durum günümüz kayıt dışı göçmenleri ve sığınmacıları üzerine de öne sürülebilir. Özellikle temsil meselesinde, sığınmacılar adına konuşan çeşitli aktörlerin mevcudiyeti söz konusudur. Siyasi aktörlerin, sermaye sahiplerinin, sivil toplum temsilcilerinin ve egemen yerel halkın kendileri adına konuşup söylemler ürettiği, "sınırları geçen davetsiz misafir", "yardıma muhtaç, kurbanlar", "işleri elimizden alan rakipler", "tehlikeli yabancılar" şeklindeki genel temsiller arasında kayıt dışı göçmen ve sığınmacıların kendi sesleri nadiren, süreksiz ve yine bu söylemler etrafında gelişerek duyulmaktadır.

Lübnan'da göçmen işçi olarak yaşayan Suriyeliler üzerine yaptığı ampirik tartışmada, Chalcraft (2006, s.11) Suriyeli göçmenlerin Lübnan'daki madun konumlarını, göç koşullarının getirdiği toplumsal ve ekonomik güçsüzlüklerine, toplumsal damgaya ve siyasi haklardan mahrumiyete bağlamıştır. Yeni gelen göçmenlerin yoksulluğu ve yabancılığı, siyasi haklarının olmaması, mekânsal olarak dışlanmaları, ev sahiplerinin Suriyeli göçmenlere evlerini kiralamaması ya da Suriyelilerin görünür olmamaya ya da saygın, güvenilir görünmeye yönelik çabaları Lübnan'da madun bir sınıf oluşturan Suriyeli göçmen işçilerin genel toplumsal konumlarını karakterize etmektedir. Lübnanlı bir işverenin de Suriyeli işçileri tercih etme sebebini "... (K)endilerini feda etmeye gönüllü çalışanlar arama"

şeklinde açıklaması (Chalcraft, 2006, s. 14) Suriyeli göçmen işçiler özelinde kayıt dışı göçmenlerin ve sığınmacıların madun konumlarını ve aynı zamanda emek piyasasına eklemlenme biçimlerini çarpıcı bir şekilde özetler niteliktedir.

2.3 Sonuç

Bu bölümde Türkiye'deki ve Eskişehir özelindeki sığınmacıların durumunu, göç sürecine katılmalarının altında yatan küresel, neo-liberal ekonomik süreçleri ve ulus-devlet pratiklerini içeren dinamiklerin kuramsal altyapısı sunulmuştur. Ayrıca Eskişehir'de barınan sığınmacıların geldikleri toplumda hayatta kalabilmek için ürettikleri stratejilerin kuramsal ve kavramsal çerçevesi sosyal sermaye, ağlar ve yoksulluk olgularıyla göç ve küreselleşme yazınındaki temel tartışmalara yer verilerek incelenmiştir.

Sığınmacıların, hareketlilik öncesi süreçler Dünya Sistemleri Analizi, Çatışma Modeli, Kurumsal Kuram; ev sahibi toplumdaki sosyo-ekonomik eklemlenme sürecini de İkili Emek Piyasası Kuramı ve Ağ Kuramı ışığında ele alınabileceği vurgulanmıştır. Küreselleşme, günümüzdeki küreselleşmenin ekonomik mantığı olan neo-liberalizm ve bu süreçlerin ana aktörlerinden ulus-devletlerin iktidar mekanizmalarının ve yeni üretim biçimlerinin farklı coğrafyalardaki etkilerinin genelde göç ve özelde sığınmacı hareketliliğini nasıl etkilediği, sığınmacılık, vatansızlık ve vatandaşlık kavramlarının nasıl kurgulandığı yine alan yazına referansla ele alınmıştır. Böylelikle Eskişehir'deki sığınmacıların mevcut statülerinin onların günlük hayat deneyimleri ve sorunlarla başetme stratejilerini doğrudan etkileyen koşulların nasıl belirlendiğinin kuramsal altyapısı oluşturulmuştur. Bölümün son tartışması ise, yine sığınmacıların hayatta kalabilmek ve ekonomik topluma eklemlenebilmek için sosyal sermayeleri aracılığıyla ürettikleri sosyal ağların, niteliği, içeriği ve işlevselliği mevcut alan yazına referansla ele alınmıştır. Ülkedeki sosyal ve ekonomik politikaların sınırları içinde gelişen bu sosyal ağların ve kaynakların kısıtlı imkanların ve yaşanan

yoksulluğun bölüşümü olarak gerçekleştiği yine yoksulluk üzerine yapılan çalışmalara referansla vurgulanmıştır.

Küreselleşme ve neoliberal ekonomi-politik tartışmalarından yola çıkarak söylenebilir ki sığınmacıların bireysel kararları, statüleri ve toplumsal eklemlenme biçimleri küreselleşme sürecinin etkileri altında ve devlet pratikleri tarafından şekillenmektedir. Bu kapsamda, sığınmacılar da kendi stratejilerini bu sistemlerin içinde var olabilecekleri şekilde biçimlendirmektedirler. Aynı zamanda sığınmacılar sahip oldukları emek gücü ve insan sermayesi/kültürel sermayeyle, üretimin küresel olarak dağıldığı bu neo-liberal sistemin içinde önemli aktörler haline gelmişlerdir. Üretimlerini denizaşırı coğrafyalara taşıyarak, üretim ilişkilerinin dünya çapında yayılmasını sağlayan, esnekleşme, güvencesizleşme ve düşük ücretler ile karakterize edilen neo-liberal sistemin ulus-aşırı sermayesinin ihtiyaç duyduğu nitelikteki emek gücü büyük ölçüde göçmen, kayıt dışı göçmen ve sığınmacılar tarafından karşılanmaktadır.

Şu da unutulmamalıdır ki, sığınmacılık olgusu kendiliğinden ve doğal olarak gelişen bir süreç değildir. Aksine, bu olgu ulus-devletlerin hem nüfus politikaları, tanımladıkları farklı statüler ve bu statüler etrafında şekillenen haklara erişim stratejileri ile üretilmiştir. Bahsedilen bu haklar, kimin sosyal devlet imkanlarından yararlanıp yararlanamayacağı, kayıtlı-kayıt dışı olarak vasıflı güvenceli-vasıfsız güvencesiz işkollarında çalışabileceğini, kimlerin siyasi katılım ve temsil hakkına sahip olup kimlerin siyasi toplumdan dışlanacağını belirlemektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse, mülteci kavramı, devleti doğallaştıran devlet merkezli dünya görüşünün bir ürünüdür. Bu çerçevede vatandaşlık da belirli bir coğrafya içinde var olabilmenin tek yolu olarak gösterilmektedir. Uluslararası sözleşmelerde, zulümden kaçan bireylere bir takım hak ve koruma sağlamak amacıyla inşa edilen mülteci ve sığınmacı kavramlarının, aslında bireyi tamamen devlet hegemonyasının bir nesnesi haline getirdiği söylenebilir. Devlet mevzuatının sınırlılıkları çerçevesinde tanınan koruma ve haklar kapsayıcı olmaktan uzak kalıp daha ziyade “biz” ve “öteki”; “normal” ve “anormal” yani “vatandaş” “vatandaş olmayan” ayrışmalarını derinleştirmektedir. Bu sayede

devletler bireyi ya vatandaş ya da korunmaya muhtaç, normal dışı bir konumda kabul ederek, egemen ulus-devlet ideolojisini yeniden üretmiş olurlar. Zira, resmi mülteci tanımları ve ilticaya yönelik uygulamalar aslında, üye vatandaşların türdeşliğine karşı vatandaş olmayan yabancı bireylerin oluşturduğu tehdidi engelleme amacı gütmektedir.

Bu noktada bir parantez açıp Wimmer ve Schiller'in (2003) tartışmalarına vurgu yapmakta da fayda vardır. Özellikle sosyal bilimlerde milliyetçiliğin ve ulus-devlet kavramının içselleştirilmesine karşı eleştirel bir duruş sergileyen bu yazarlar, göç çalışmalarının ulus-devlet anlayışı içinde yürütülmesinin sakıncaları üstünde durmaktadır. Savaş sonrası göç çalışmaları yazını ulus-devlet ideolojisini içselleştirerek ulusal aidiyetleri sorgulamazken sınır aşırı nüfus hareketliliği üzerinde çalışılması gereken bir anomali olarak görmektedir (Wimmer ve Schiller 2003, s. 584-585).

İlk mülteci çalışmaları, indirgemeci bir yaklaşımla göçü ekonomik faktörlere ve ilticayı da siyasi faktörlere bağlamıştır. Bu ikili ayırımı yapılan eleştirilerde ise, mülteci kavramının, siyasi kaygılarla devletlerin oluşturduğu bir bürokratik etiket olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, zenginliğin eşit olarak dağıtılmadığı dünyada, genel olarak fakir ülkeler daha çok baskıcı rejimlerle yönetilirken mülteci hareketliliğine de kaynaklık etmektedir. (Madsen, 1983, s. 16).

Eskişehir'de yaşayan sığınmacılar bağlamında düşünüldüğünde, sığınmacıların, her coğrafyanın kendi özgün siyasi ve ekonomik koşulları içinde yaşanan katlanılmaz durumlarından dolayı bu hareketliliğe katıldıkları ancak bu koşulların küresel neo-liberal dinamiklerin siyasi ve ekonomik yansımaları oldukları ifade edilebilir. Kimi ülkelerde bu iç çatışma, etnik savaşlar ve askeri müdahaleler (Irak'ta olduğu gibi), ekonomik yeniden yapılanma, yoksulluk ve açlık ile iç çatışmalar (Sahara Altı Afrika ülkeleri) ya da baskıcı rejimler (İran ve Sahara Altı Afrika Ülkeleri) olduğu söylenebilir.

Sığınmacıların, Eskişehir'de sosyo-ekonomik eklemlenmesi ve emek piyasasındaki konumları da yine ekonomik süreçler ve devlet politikaları

tarafından belirlenmekte olup, sahip oldukları hukuki statüleri sadece ikincil sektör diye tabir edilen kayıt dışı, sosyal güvencelerden yoksun, asgari ücretin altında gelir getiren ve sömürüye açık işkollarında çalışmalarına izin vermektedir. Ancak sığınmacıları, dahil oldukları yapıların ve içinde bulundukları süreçlerin pasif birer nesnesi olduklarını düşünmek meselenin önemli bir boyutunun gözardı edilmesi anlamına gelir. Sığınmacı bireyler, mevcut koşullar içinde var olabilmek için ellerindeki kısıtlı kaynakları seferber ederek çeşitli stratejiler geliştirmektedirler. Bu stratejiler, sığınmacıların sahip oldukları sosyal sermayenin niteliği ve kapsamına bağlı olarak gelişen sosyal ağlardır. “Neyi bildiğinin değil, kimi tanıdığının” (Putnam, 2000), öncelikli olduğu böylesi durumlarda, iş bulma ve barınma imkanlarıyla ilgili bilgi ve dayanışma ağları hayati önem kazanmaktadır. Ne var ki, ileride Alan Bulguları kısmında tartışılacağı üzere, sığınmacıların dil becerileri, güven sorunu ve sahip olunan kaynakların yoksunluğu/kısıtlılığı bu bağların etkililik düzeyini de sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla mevcut durum sığınmacılar açısından, sahip olunan kısıtlı imkanların bölüşülerek daha da azalması yani bir bakıma yoksulluğun ve yoksunluğun bölüşülmesidir.

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MÜLTECİ VE SIĞINMACI HAREKETLERİ

“Daha kaç defa yer değiştireceğiz? Neden sırf güvende olmak için bir yerden bir yere gitmek zorundayız? Kalabileceğimiz ve güvende olacağımız yer neresi?”¹⁸

3.1 Giriş

Bu bölümün amacı, BMMYK, Uluslararası Af Örgütü ve BM Kalkınma Programı verilerinin ışığında günümüzdeki mülteci ve sığınmacı hareketliliğinin bir resmini sunmak ve Türkiye'nin bu resme ne şekilde eklemlendiğini tespit etmektir. Böylelikle sığınmacı ve mülteci hareketliliğini de içine alan kayıt dışı göç hareketinin küresel boyutlarının ortaya konulması planlanmıştır. BMMYK verilerine göre, Mart 2017 itibarıyla 3.3 milyon sığınmacıyla¹⁹ Türkiye, dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Bu bölümde şu sorulara yanıt aranmıştır: Türkiye'nin bu konumunun yanında, dünya genelinde mülteci ve sığınmacı hareketliliğinin boyutları nelerdir? Türkiye'deki sığınmacı nüfusunun hareket biçimi, yönü ve sığınmacıların Türkiye'deki geleceklerin hangi süreçler ve mekanizmalarla belirlenmektedir? Türkiye'de sığınmacılık hareketi nasıl bir süreç içinde günümüzdeki haline gelmiştir ve genel olarak sığınmacılık hareketinin ve sığınmacıların Türkiye'deki mevcut durumu nedir? Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca göç ülkesi olmayı reddetmiş ve mülteci statüsünü Avrupa dışından gelenleri dışlayacak şekilde tanımlamıştır. Ayrıca uluslararası göç rejiminde son 30 yıla kadar Türkiye iş gücü göçüne kaynaklık eden ülke olagelmıştır. Bu bilgiler

¹⁸ Al Windawi, 2004, s. 49 Thura's Diary: My Life in Wartime Iraq, akt. Sadig Al-Ali, 2009, s. 2659

¹⁹ Bu rakam ağırlıklı olarak geçici koruma statüsüne sahip Suriyeliler'i kapsamaktadır.

ışığında düşünöldüğünde Türkiye hangi süreçler içinde dünyada sığınmacı nüfusuna sahip ölkeler arasında birinci sıraya gelmiştir?

Bu sorular çerçevesinde kaleme alınan bu bölüm, Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Göç Örgütü, BM Kalkınma Programı ve BMMYK raporlarından hareketle dünyada sığınmacılık meselesinin genel durumunun, Irak ile İran örneklerinden yola çıkarak Ortadoğu'da sığınmacı ve mülteci hareketliliğine yol açan gelişmelerin ve 1970'lerin sonundan itibaren Türkiye'nin küresel göç rejimindeki değışen rolünün tartışıldığı altbaşlıklarından oluşmaktadır.

Türkiye'nin son 30 yılda transit göç, sığınmacı/mülteci göçü, mekik göçü gibi farklı hareketlilik biçimlerinin kavşak noktası haline geldiğı daha önce belirtilmiştir. Bu dönüşüm ölkenin göç politikalarını da biçimlendirmektedir. Türkiye genelinde ve Eskişehir özelinde, sığınmacıların koşullarını ve toplumsallaşma biçimlerini belirleyen yasal ve siyasi çerçevenin sunulması da önem arz eder. Bu açıdan Türkiye'nin sığınmacılık ve göç ile ilgili mevzuatı ile uygulamaya yansımaları da dördüncü alt başlık altında kısaca ele alınmıştır. Son olarak ise Türkiye'de kayıt dışı göç alanında yapılan belli başlı alan araştırmaları kısaca analiz edilerek bu çalışmanın hangi açılardan mevcut alanyazına eklemlendiğı belirtilmiştir.

Bu bölümdeki tartışmanın genel çerçevesi şöyle bir akış izlemektedir; dünyada özellikle belirli bölgelerde yoğunlaşan iç savaş, çatışma, şiddet ve fakirlik gibi insani olmayan koşullar milyonların hayatta kalabilmek için daha güvenli bölgeler arayışına yol açmaktadır. Bu arayış genellikle gelişmekte olan coğrafyalardan gelişmiş ölkelere yönelik bir nüfus hareketliliğı olarak ifade edilebilir. Ancak AB özelinde de görüldüğü üzere bu nüfus hareketliliğı, kabul edici bir yaklaşımdan ziyade gelişmiş coğrafyaların sınırlarını tamamen kapatmalarına yönelik uygulamalarla karşılığını bulmaktadır. Ölkelerinde ciddi insan hakları ihlali ve hayati tehlikelere maruz kalma riski taşıyan diğer taraftan gelişmiş ölkelerde kalıcı ve güvenli bir statüye sahip olma şansları kapanan milyonlarca insan Türkiye gibi gelişmekte olan komşu ölkelerde belirsiz bir geleceğı ve kısıtlı haklara sahip olarak beklemekte ya da tehlikeli kaçak yollara başvurarak refah ölkelerine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu durumun dramatik insani boyutları, göç yollarında

yaşanan trajediler, insanlık dışı müdahaleler ya da tampon ülkelerde geçici statüde belirsiz bir süre bekleme, bu süreçte en temel sosyal yardım ve insani çalışma ve barınma koşullarından bile mahrumiyeti içermektedir. Bu çalışma da, bahsedilen olumsuz koşullardan kaçan ve Türkiye’de ne kadar süreceği belli olmayan sığınma prosedürleri kapsamında üçüncü ülkelere yerleştirilmeyi bekleyen sığınmacıların durumuna odaklanmaktadır. Bu açıdan bu bölümün, çalışma kapsamında görüşülen sığınmacıların içinde bulundukları makro süreçleri açıklaması amaçlanmıştır.

3.2 Dünyada Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri²⁰

Dünya kamuoyu son beş yıldır, II. Dünya Savaşı’ndan beri yaşanan en büyük zorunlu göç ve mülteci hareketliliğine tanıklık etmektedir. Öyle ki 2015²¹ yılı için dünyada 65.3 milyon kişi zorunlu göçle yerlerinden edilmiş olup nüfus büyüklüğü dünyada 21. sırada yer alabilecek bir ülkeye denk gelmektedir. Sözü edilen 65.3 milyon kişinin 21.3 milyonu mülteci olup, 40.8 milyonu ülke içinde yerlerinden edilenlerden oluşmaktadır ve 3.2 milyon kişi ise sığınmacıdır. Ancak bu rakamlar, BMMYK’nın kapsamında değerlendirilen kişileri kapsamaktadır. Dolayısıyla yasal statülerden bağımsız olarak düşünüldüğünde BMMYK kapsamına girmeyen ancak ülkesindeki katlanılmaz koşullardan dolayı yer değiştirme durumunda kalanların sayısının çok daha fazla olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. 2015 yılında, yıl içindeki baskı ve çatışmalardan dolayı zorunlu göç sürecine 12.4 milyon kişi eklenmiştir. Bu rakamlarda yola çıkarak, dünya genelinde her dakikada 24, bir günde ise yaklaşık olarak 34.000 kişi zorunlu olarak yerlerinden edilmektedir.

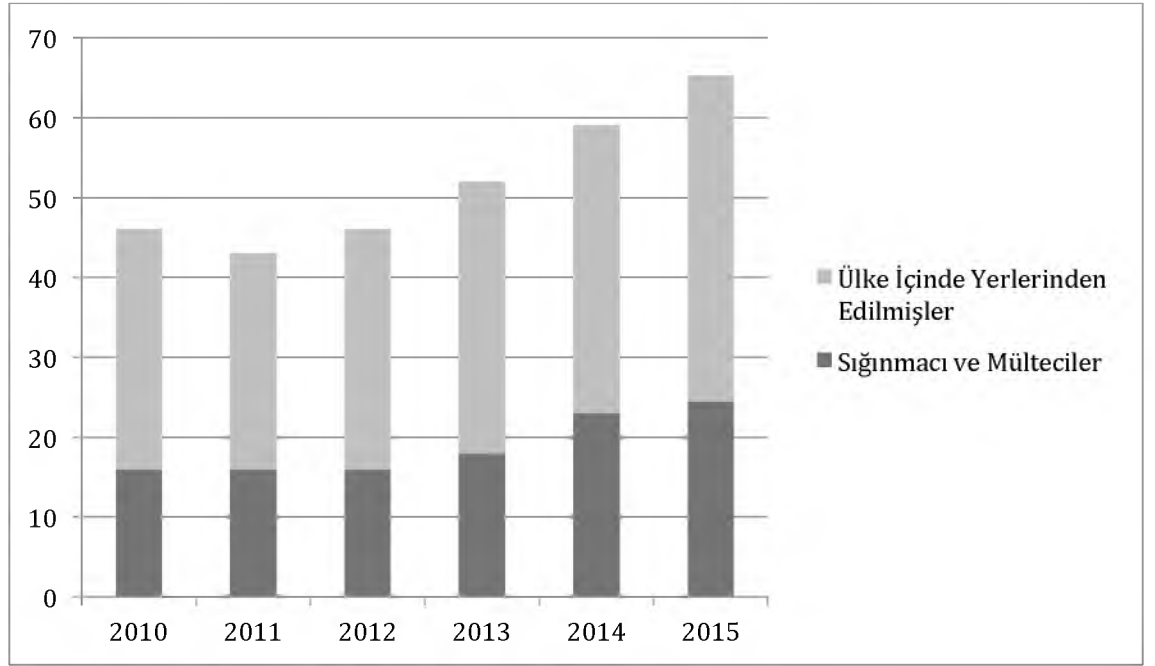
Grafik 3.1’de görüldüğü üzere, son beş yılda hem uluslararası hem de ülke sınırları içinde zorunlu göç hareketi ile yerlerinden edilmişlerin sayısında ciddi bir

²⁰ Bu bölümdeki veriler BMMYK 2015 Global Trends Forced Migration raporu, UNDP Vulnerability 2014 Raporu ve Uluslararası Af Örgütü’nün Raporundan derlenmiştir.

²¹ Tez çalışması son şeklini Mart 2017’de almış olup o tarihe kadar 2016’a ait veriler yayınlanmadığı için tez kapsamında dünya geneline ait veriler 2015 yılına aittir.

artış meydana gelmiştir. 2011’de 42.5 milyon kişi zorunlu yerinden edilme sürecine maruz kalmış ve bu rakam 2012’de 45.2 milyona ulaşmıştır. 2013’te ise 51.2 milyon kişi çeşitli sebeplerle yerlerinden edilmiş olup 2014’de yüzde 50 artarak bu sayı 59.5 milyon kişiye ulaşmıştır. 2015’te ise 60 milyondan fazla insan zorunlu göçe maruz kalarak II. Dünya Savaşı’ndan beri en yoğun zorunlu göç hareketliliğine tanık olunmaktadır (bkz. Grafik 3.1). Grafik 3.1’de zorunlu yerlerinden edilmelerin ağırlıklı olarak ülke sınırları içinde gerçekleştiği açıktır. Ancak, ülke içinde yerinden edilmek uluslararası zorunlu göç, sığınmacı, mülteci ve kayıt dışı göç hareketliliğinin ilk aşaması olarak da değerlendirilebilir. Şöyle ki, özellikle çatışmalardan, şiddetlerden ve baskılardan kaçanların ilk önce kendi ülkelerinin sınırları içinde güvenli bölgelere kaçarak, sonrasında gerekli bağlantılar ve kaynakları sağlayıp komşu ülkelere geçmek gibi bir yol izledikleri söylenebilir. Dolayısıyla, ülke içinde yer değiştiren kişilerin de orta ve uzun vadede sığınmacı, mülteci veya genel anlamda kayıt dışı göç hareketliliğine katılacakları varsayılabilir. Ülke sınırları içinde yerlerinden edilmeden sonraki zorunlu göç hareketliliği ise gelişmekte olan ülkeler arasında olmaktadır. 2015 BMMYK dayanarak gelişmekte olan ülkeler dünya BMMYK’nın sorumluluğu altına giren mülteci nüfusunun yüzde 86’sına yani yaklaşık 14 milyon mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.

Grafik 3. 1: 2010-2015 Arası Yerlerinden Edilmişlerin Sayısı (Milyonlar)

Kaynak: BMMYK, Global Trends Forced Migration 2015

Dünyada 3.2 milyon kişi sığınmacı olarak mülteci statülerini beklemektedir. Bu sığınmacı hareketine kaynaklık eden ülkeler arasında başı Suriye (4.9 milyon), Afganistan (2.7 milyon) ve Somali (1.1 milyon) çekmekte ve dünyadaki toplam sığınmacıların yüzde 54'ünü oluşturmaktadır. Türkiye 2016 verilerine göre 2.8²² milyon kişiyle en fazla sığınmacı barındıran ülkeler arasında dünyada ilk sıradadır.

1. Türkiye 2.8 milyon
2. Pakistan 1.6 milyon
3. Lübnan 1 milyon
4. İran İslam Cumhuriyeti 978.100
5. Etiyopya 742.000
6. Ürdün 664.100

(BMMYK, 2016, s. 9)

Bu duruma karşın 2015 yılı içinde dünya genelinde BMMYK tarafından

²² Bu rakamlar BMMYK 2016 yıl ortası raporunda ilan edilmiş olup, ileride de görüleceği üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Mart 2017 verilerine göre 3 milyonu geçmiştir.

134.000 sığınmacı gelişmiş ülkelere yerleştirmek üzere sunulmuş olup bunlardan 107.000'i mülteci olarak üçüncü ülkelerce kabul edilmiştir.

Rakamlarda görüleceği üzere, çeşitli zorlayıcı sebeplerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan on milyonlarca kişi Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan yakın coğrafyalara ulaşip o ülkelerde sığınma şansı bulabilmektedir. Esas ulaşılmak istenen ve olumlu barınma koşulları sağlayabilecek gelişmiş ülkelerin bu nüfusun ancak onda birini kabul ettiği açıktır. Örneğin, Suriyeliler 4.8 milyonla sığınmacıların büyük bir kısmını teşkil edip uluslararası örgütler aracılığıyla 200 bin kadar Suriyeli gelişmiş ülkelerce kabul edilmiştir. Geri kalanlar Türkiye'nin de dahil olduğu Suriye'ye komşu ülkelerce barındırılmaktadır. Benzer şekilde 2.6 milyon Afgan sığınmacı ve mültecinin yüzde 95'i İran ve Pakistan'a sığınmışlardır (Uluslararası Af Örgütü, 2016).

Gelişmiş ülkelerin oldukça sınırlı sayıda mülteci kabul etmeleri ve göç politikalarını gittikçe sıkılaştırmaları, AB bünyesinde oluşturulan Avrupa Kalesi ile somut ifadesini bulur. Bu politikalar ve stratejiler kapsamında, kara sınırlarına dikenli tel örgülerin çekilmesi, sınır kontrollerinin ve silahlı güvenlik güçlerinin arttırılarak komşu ülkelere gelecek akımların durdurulması en belirgin pratiklerdir (Uluslararası Af Örgütü, 2016, s. 9). Güvenli geçiş yollarına imkan tanımayan ve yasal geçiş yollarının da önünü kapatan AB ülkeleri 2015 yılı içinde sadece 8 binin biraz üstünde sığınmacının yerleşmesine izin vermiştir (bkz. Tablo 3.1). Tablo 3.1 incelendiğinde AB yerleştirme stratejisinin yük paylaşımı esasına göre belirlendiği ve daha önce sığınmacı kabul etmemiş ve yerleştirilme yapılmamış ülkelere daha çok yönelindiği görülmektedir. Örneğin Çek Cumhuriyeti, Latviya, Litvanya ve Kıbrıs, daha önce hiç mülteci kabul etmemiş ya da son derece sınırlı sayıda kabul etmiş ülkeler olarak görülmektedir. Ancak 2016'da bu ülkelere yerleştirilenlerin sayısı 100'ü geçmektedir. Genel sığınmacı durumuna ve özellikle kayıt dışı geçiş yoğunluğuna kıyasla yine de son derece sınırlı kalan bu rakamlar, o tarihe kadar hiç mülteci/sığınmacı kabul etmemiş ülkelerin de dahil edilmesi açısından önemlidir.

Tablo 3. 1: AB Ülkelerine Yerleştirilen Kişilerin Yıllık Sayısı

Ülke/Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
AB(28 Ülke)	4825	7120	4925	4050	4945	4905	6550	8155	9940
Belçika	:	45	:	25	0	100	35	275	206
Bulgaristan	:	:	:	:	0	0	0	0	29
Çek Cumhuriyeti	:	0	40	0	25	0	0	0	12
Danimarka	500	175	355	475	480	575	370	450	0
Almanya	0	2070	525	145	305	280	280	510	1099
Estonya	0	0	0	0	0	0	0	0	66
İrlanda	100	190	20	45	50	85	95	175	240
Yunanistan	:	:	:	0	0	0	0	0	
İspanya	:	:	:	:	80	0	125	0	609
Fransa	195	520	360	130	100	90	450	620	2702
Hırvatistan	:	:	:	:	:	0	0	0	19
İtalya	70	160	55	0	0	0	0	95	:
Kıbrıs	0	:	0	:	:	0	0	0	65
Latviya	0	0	0	0	0	0	0	0	163
Litvanya	:	:	:	0	5	0	0	5	185
Lüksemburg	:	30	5	0	0	0	30	45	197
Macaristan	0	0	:	0	0	0	10	5	
Malta	0	0	0	0	0	0	0	0	80
Hollanda	695	370	430	540	430	310	790	450	1216
Avusturya	0	0	0	0	0	0	390	760	:
Polonya	:	:	:	:	0	0	0	0	:
Portekiz	10	0	35	30	15	0	15	40	781
Romanya	0	0	40	0	0	0	40	0	556
Slovenya	0	0	0	0	0	0	0	0	124
Slovakya	0	0	0	0	0	0	0	0	9
Finlandiya	750	725	545	585	730	675	1090	1005	919
Ülke/Yıl	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İsveç	1865	1890	1790	1620	1680	1820	2045	1850	39
İngiltere	640	945	720	455	1040	965	785	1865	:
İzlanda	30	0	5	0	10	0	10	15	0
Lihtenştayn	:	:	:	0	0	0	5	20	0
Norveç	:	1390	1095	1270	1230	955	1285	2375	256
İsviçre	:	:	0	0	0	0	0	610	368

Kaynak:Eurostat
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00195>, Son güncelleme Tarihi 15.02.2017, Erişim tarihi, 03.2017

AB ülkelerinin mülteci kabul sayılarındaki dalgalanmalar küresel sığınmacı ve zorunlu göç artışıyla paralellik göstermez. Bu durum da AB'nin göç politikaları, denetimleri sıkılaştırılması ve Avrupa Kalesini oluşturmasıyla açıklanabilir. 2015 yılına baktığımızda, BMMYK tarafından tüm AB ülkelerine resmi olarak yerleştirilenlerin sayısı 8000'dir. Ancak aynı yıl içinde kayıt dışı olarak Akdeniz üzerinden ya da Balkanlardan kara yoluyla AB ülkelerine geçenlerin sayısı 1.046.599 'dur (IOM, 2017, s.1). 2016 yılında ise bu geçişler dramatik olarak düşmüş ve ancak 380 binin biraz üstüne çıkmıştır. Bu ani düşüş, 2015'deki

sığınmacı krizinin ardından AB ülkelerinin uygulamaya koyduğu bir dizi kontrol ve önleme politikalarının bir yansımasıdır. Örneğin ileride açıklanacak olan AB ve Türkiye arasında nisan 2016'da imzalanan Geri Kabul Anlaşması'ndan sonra Avrupa'ya geçiş yapanlar arasında Suriye, Irak ve Afyanların oranı yüzde 68.5'dan yüzde 41'e düşmüştür. Söz konusu Anlaşma, Doğu Akdeniz ve Balkan güzergahından Avrupa'ya girişleri durdurma noktasına kadar getirmiştir.

2015'te savaş bölgelerinde insani krizlerin şiddetini arttırmasının etkisiyle milyonlarca kişiyi içeren ve yoğunluklu olarak AB sınırlarına yönelen mülteci krizinin durdurulması için 2016 başından itibaren AB ülkeleri bir dizi uygulama geliştirmişlerdir. Örneğin şubatta, Nato, deniz birlikleri ve havadan gözlemleme yöntemleri ile Yunan ve Türk sahil güvenliklerine istihbarat ve destek sağlamıştır. Bu durum da göç güzergahında daha fazla kayıt dışı göçmenin tespit edilip yakalanması ve geri gönderilmesi anlamına gelmektedir. Yine aynı ay içinde Avusturya, Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan ve Slovenya, sığınmacıların incelenmesi ve seçimi konusunda bir ortak bir anlaşmaya vararak Makedonya-Yunanistan sınırında yapılacak inceleme sonucunda sadece seçilen sığınmacıların Avusturya sınırından geçirilmesi kararını almışlardır. 18 Mart'ta ise, bu sığınmacı ve kayıt dışı göç hareketini ciddi şekilde sınırlandıracak ve tamamen engellenmesini amaçlayan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Temmuz ayında ise, Macaristan, sınırlarının 8 km dahilinde yakalanan sığınmacıların en yakın sınır kapısından geri gönderilmelerini öngören bir düzenlemeyi yasallaştırarak Macaristan sınırından geçişleri belirgin ölçüde azaltmıştır (IOM, 2017).

AB ülkelerinin, daha güvenli rotalara katı engeller koymasının etkileri açısından, 2012 Ağustos ortasında Yunanistan'ın Kalkan Operasyonu (Operation Aspida) anlamlı bir örnek sunar. Bu operasyon çerçevesinde Yunanistan, Türkiye kara sınırına 1800 ek polis görevlendirip, 10.5 km boyunca tel örmüştür (Uluslararası Af Örgütü, 2014, s. 11). AB Sınır Ajansı Frontex'e göre, bu uygulamalar sonucunda kara sınırında haftada en fazla on kayıt dışı göçmen tespit edilmiştir. Ne var ki bu uygulamalardan sadece bir hafta öncesine kadar haftada 2000 kayıt dışı göçmen tespit edilmekteydi (Uluslararası Af Örgütü, 2014, s.11). Ancak Yunanistan'ın kara sınırında güvenlik kontrollerini arttırması, sığınmacı ve

göçmenlerin hareketliliğini durdurmamış, bunun yerine kişileri daha tehlikeli olan deniz yoluna yöneltmiştir. Öyle ki deniz yoluyla kaçak olarak Yunan adalarına ulaşmaya çalışırken yakalananların sayısı 2012’de 169’ken 2013’te Kalkan Operasyonu’ndan sonra 3265’e çıkmıştır. Kara sınırlarının kapatılması üzerine Ege ve Doğu Akdeniz’de yoğunlaşan sığınmacı ve kayıt dışı göçmen hareketliliği karşısında Yunan sahil güvenlik ve devriyelerin, sığınmacıları taşıyan botlara zarar verme, batırmaya teşebbüs ya da geri itme gibi insanlık dışı müdahalelerine dair ciddi iddialar mevcuttur (Uluslararası Af Örgütü, 2014, s.11)²³.

AB ve üye ülkeler, göç ve sığınmacı hareketliliğini sınırlarına ulaşmadan önce durdurmak amacıyla izledikleri bir diğer strateji de, AB’ye komşu ülkelerin sınır kontrol sistemlerini desteklemektir. Türkiye, Libya, Fas ve Ukrayna gibi ülkelerle yapılan işbirliği anlaşmaları, bu ülkeleri tampon bölge haline getirme eğilimi taşır. Bu anlaşmalar, ikili ya da bölgesel olup, vize uygulamaları, geri kabul, sınır kontrolünde teknik ve personel desteği ve bilgi paylaşım ağı oluşturulması gibi sığınmacı ve kayıt dışı göçmenleri Avrupa’ya ulaşmalarından önce durdurmaya yönelik uygulamaları kapsar. Görüldüğü gibi AB, şiddet ve ölümcül koşullardan kaçan sığınmacıların güvenli yollara erişimini ve haklarını genişletmek yerine sığınmacıların gelmesini engelleyecek ve gelenleri de geri gönderecek politikalar izlemektedir. Bu uygulamalar hem kayıt dışı göçmenlere hem de bu grup içindeki sığınmacılara, iltica prosedürlerine erişme fırsatı tanınmadan geri gönderilmeleri gibi son derece ciddi hak ihlallerine yol açabilmektedir.

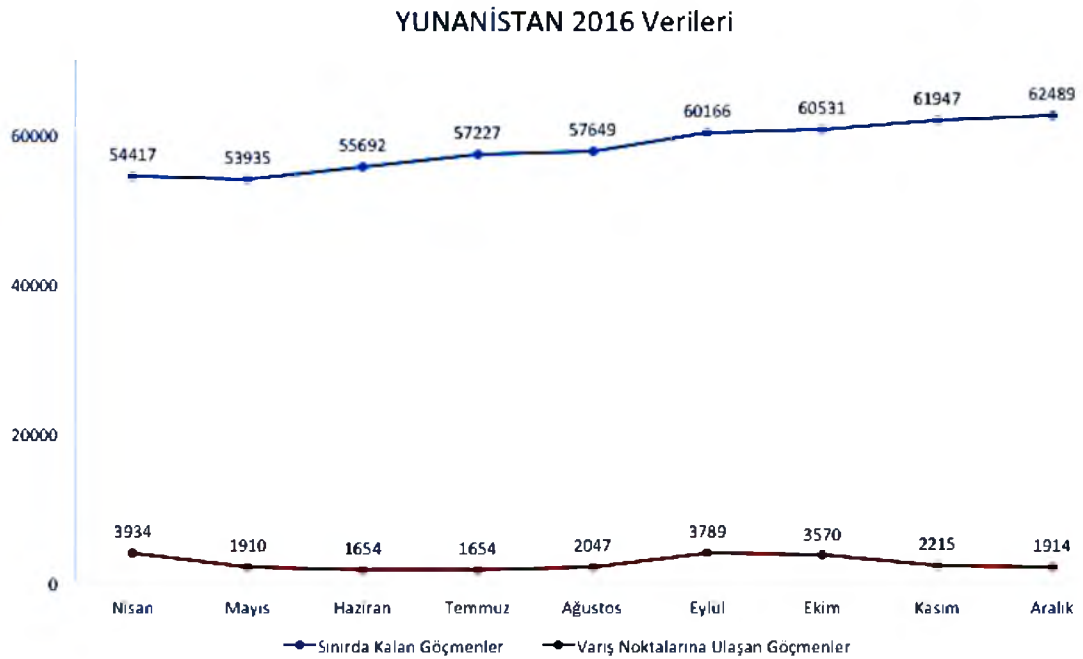
Bu uygulamalar sonucunda sığınmacılar, vatandaşı olmadıkları ve temel haklara erişimin bile sağlanamadığı geçiş ülkelerine geri gönderildiklerinde ise, zaten kaçtıkları işsizlik, belirsizlik, yoksulluk gibi sorunların içinde muğlak bir bekleyişe terk edilmekteLERdir (Uluslararası Af Örgütü, 2014, s. 14).

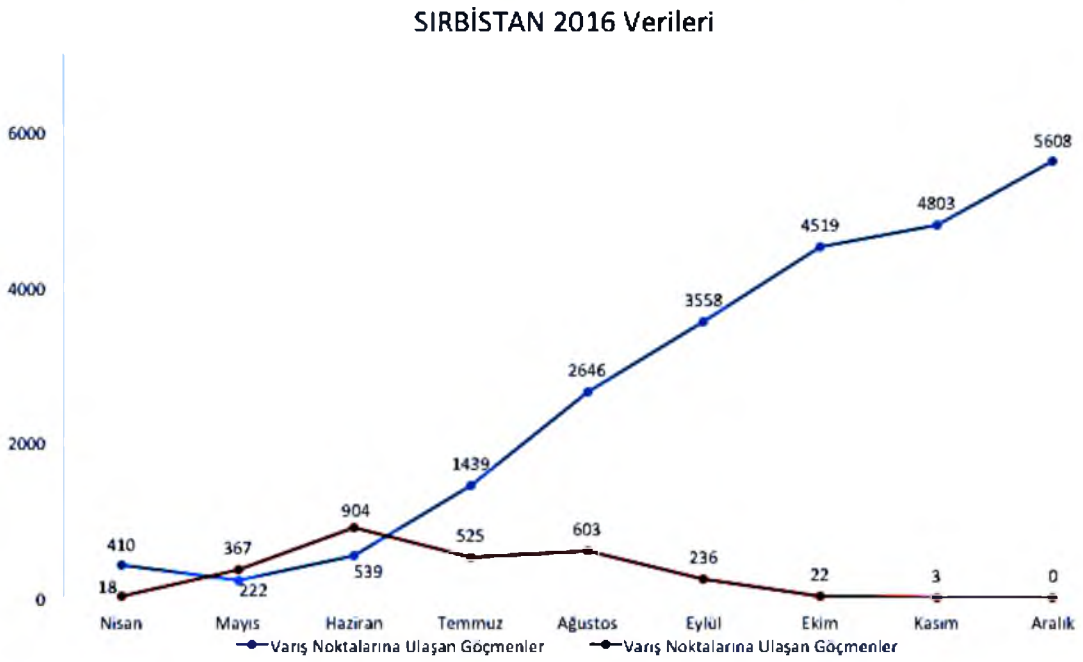
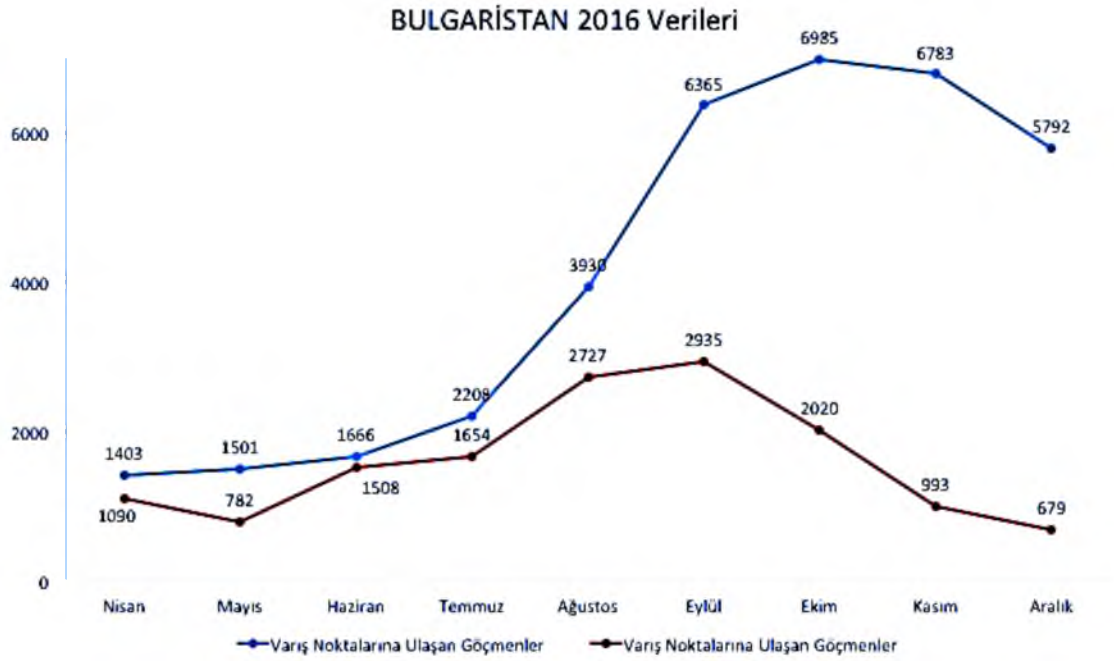
Grafik 3.2, AB sınır ülkelerinde, AB sınırında sığınmacıların arada kalmışlık durumlarının bir resmini sunar. Örneğin Aralık 2016’da Yunanistan’da, sınırda

²³ Uluslararası Af Örgütü’nün raporu, resmi birimlerin inkarları ya da suskunluklarına karşı, bu uygulamaların varlığı kazadan kurtarılan sığınmacıların tanıklıklarına ve kamuoyuna medya aracılığıyla yansıyan haberlere dayanmaktadır

(adalarda ya da kara sınırında) bekletilen sığınmacı ve kayıt dışı göçmenlerin sayısı 62 binin üzerindeyken sadece 1900 kişi Avrupa'ya geçiş yapabilmıştır. 2016 yılı boyunca ise bekleyenlerin sayısı 60 bin civarında seyretmiş ancak AB ülkelerine Yunanistan üzerinden ulaşabilenler en fazla 3 bin civarına çıkabilmıştır. AB'ye ulaşma ve sınırda takılıp kalma açısından en dikkat çeken ülke, Sırbistan olup Aralık 2016'da 5.600 kişi sınırda bekletilmekteyken AB ülkelerine geçiş yapabilen olmamıştır. Grafikte verilen bu rakamlar da, sınır kontrolleri ve genel olarak Avrupa Kalesi uygulamasının binlerce sığınmacı ve kayıt dışı göçmeni, sınırlar arasındalık durumlarını ve sonrasında ya transit ülkelere ya da kendi ülkelerine geri gönderilme süreçlerinin başlangıcını yansıtmaktadır.

Grafik 3. 2: Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'da sınırda bekleyen ve varış noktalarına ulaşabilen göçmenler

Kaynak: Uluslararası Göç Örgütü, 2017:

Sonuç olarak AB ülkelerinin, kendi güvenliğini ön planda tutarak zorunlu göç mağdurlarının girişini engelleyecek politikalar üretmesi bu kişilerin geçiş ülkelerinde belirsiz bir süre katlanılmaz koşullara maruz kalmasına ve en sonunda güvenli olmayan kaçak yollara başvurmalarına yol açmaktadır. Bu durum Kurumsal Kuramın açıkladığı meselenin somutlaşmış hali olarak varsayılabilir.

Geride bıraktıkları ülkelerine dönüş şansı olmayan ve AB ülkelerine de güvenli bir şekilde ulaşabilecek imkanı bulunmayan ve rakamları dramatik seviyelere ulaşan sığınmacı ve sığınmacı adayları yaşamlarını riskli kara ve deniz yolu ulaşımıyla tehlikeye atmaktadır. BMMYK, 2016 yılında deniz yoluyla kayıt dışı olarak Avrupa'ya ulaşan kişilerin 372.377 kişi olup 2017 yılında 25 Nisan'a kadar 44,059 kişinin geçiş yaptığını belirtmiştir. Yine BMMYK verilerine göre 1092 kişi Akdeniz'den deniz yoluyla Avrupa'ya erişmeye çalışırken hayatını kaybetmiştir (<http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> son güncelleme tarihi 25 Nisan 2017, erişim tarihi 30 Nisan 2017). Uluslararası Göç Örgütü'nün verilerine göre ise 26 Nisan 2017 itibariyle 2017 yılı içinde Avrupa'ya 44,096 yeni giriş yapılmıştır. Bu girişlerin 43,357'si denizden 739'u karadan gerçekleşmiştir. Nisan 2017 itibariyle 1089 kişi kaybolmuş veya hayatını kaybetmiştir. 2016 yılı içinde 387.739 kişi Avrupa'ya ulaşmış olup aynı yıl içinde 5098 kişi yaşamını yitirmiş veya kaybolmuştur (<http://migration.iom.int/europe/>. Son güncelleme 26 Nisan 2017, erişim tarihi, 30 Nisan 2017).

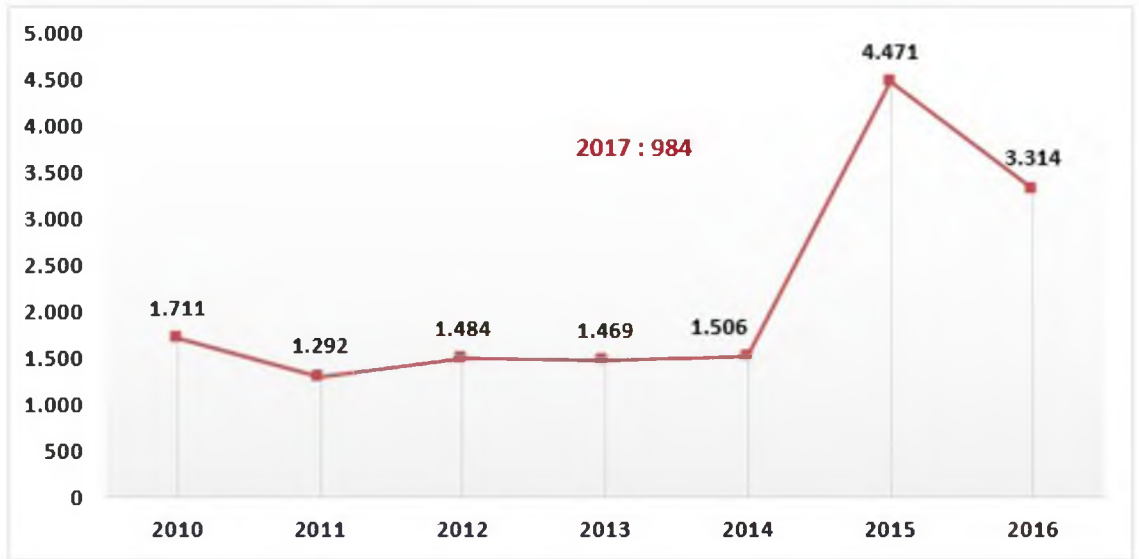
Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) kayıt dışı göç hareketliliği için yayınladığı yıllık raporlarda belirtilen rakamlarla BMMYK verileri birbiri ile tam olarak örtüşmediği açıktır. Bu da hareketliliğin niteliği ve boyutlarını ve uluslararası kuruluşların bile bu boyutları tespit etmekteki farklılıkları, durumun belirsizliğinin çarpıcı bir yansımasıdır. Kayıtdışı göç hareketliliğine katılan bireyler kimliksiz ve kayıtsız bir şekilde bu yolculuğa çıkmakta ve ancak beraber yola çıktıkları tanıdıklarının, aile ve akrabalarının bilgilendirmesi ile kayıplar tespit edilebilmektedir (IOM, 2014, s. 28-30). Tamamen kişisel ifadelerle dayanan bu bilgilendirmelerden yola çıkarak özellikle kayıp sayısının belirtilenden daha fazla (kayıd olmayıp kişisel beyanlarda da belirtilmeyenler) olabileceğini varsaymak hatalı olmaz. Bu makro düzeyde verilerin toplanması konusundaki farklılıklar da aslında genel durumun trajik bir boyutudur. Öyle ki, çatışmalardan ve çeşitli risklerden dolayı evlerini terk etmek zorunda kalan bireyler, kimliksiz ve isimsiz olarak son derece tehlikeli ve meçhul bir yola çıkmaktadırlar. Ancak sansasyonel haberler aracılığıyla kamuoyuna yansıyan bu durum karar alıcılar için önlenmesi gereken bir olağan dışılık ve siyasi malzeme olarak değerlendirilmektedir. Meselenin insani boyutu, bireyleri böylesi bir yolculuğu göze almaya razı edecek

koşulların varlığı, tehlikeli yollardan başka güvenli ve sağlıklı alternatiflerin olmaması, bu süreci göze alanların nasıl karar verdikleri ve bu yolculuk süresince deneyimlenenler ayrıca ele alınması gereken meselelerdir.

Bu çerçevede kayıt dışı geçişlerin organize edilmesi kaçakçılar tarafından yeraltı ve kayıtdışı olarak gerçekleşmektedir. 2015 yılında kayıt dışı hareketliliğin yüzde 90'ı kaçakçılar tarafından organize edilmiş olup yaklaşık 5-6 milyar dolarlık bir hacme sahiptir. INTERPOL ve Europol ajanslarına göre, insan kaçakçılığı AB'nin sınır politikalarını kısıtlamasıyla birlikte artış göstermiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2016, s.9; Interpol-Europol, 2016, s. 4). Grafik 3.3 Türkiye'de yıllara göre yakalanan göçmen kaçakçılarının sayısını göstermektedir. 2015 yılında bir önceki yola göre dört katına çıkan göçmen kaçakçıların sayısı aynı yıl 1 milyonun üzerine çıktığı ve bir sonraki yılda yani 2016'da ani bir düşüşle 300 binlere indiği dikkate alınırsa göçmen kaçakçıların sayısındaki artışla paralel bir çizgi izlediği söylenebilir.

Grafik 3. 3 Yıllara Göre Göçme Kaçakçıların Sayısı

YILLARA GÖRE GÖÇMEN KAÇAKÇILARI

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710 (erişim tarihi, 30 Nisan 2017).

Avrupa Kalesi uygulamalarının Türkiye'yi ilgilendiren ve insani boyutta da dramatik sonuçları olan Geri Kabul Anlaşması'dır. Bu Anlaşma, bir şekilde tüm tehlikeleri ve zorlukları atlatarak AB topraklarına ulaşabilmiş göçmenleri tekrar

kaçtıkları coğrafyalara geri gönderilmeleri gibi son derece dramatik insani sonuçları barındırır.

AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması

18 Mart 2016'da, sınırlarını zorlayan ve artış gösteren kayıt dışı göç hareketinin önünü kesebilmek için AB, Türkiye ile bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma 2015 yılında tavan seviyesine ulaşan, Ege ve Akdeniz üzerinde yaşanan trajedilerle dünya gündemine damga vuran kayıt dışı göç akınlarını durdurmak amacıyla masaya yatırıldı. 20 Mart 2016 tarihinde yürürlüğe giren bu Geri Kabul Anlaşması, uluslararası koruma kapsamında olmayan ve Türkiye'den Yunanistan'a kaçak yollarla ulaşan kişileri Türkiye'nin geri almasını öngörmektedir. Dolayısıyla Yunanistan'da sığınma başvurusu yapmamış ya da sığınma başvurusu yapmaya uygun görülmemiş kişiler Türkiye'ye geri gönderilmektedir (IOM, 2016). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü rakamlarına göre, 4 Nisan 2016'dan günümüze kadar toplam 915 kişi bu anlaşma çerçevesinde Türkiye'ye geri gönderilmiştir. Türkiye'nin geri kabul ettiği kayıt dışı göçmenlerin ülkelere göre dağılımı Tablo 3.2'de sunulmaktadır. Bu 915 kişi prosedür gereği sığınmacı uluslararası koruma sürecine dahil edilmiş, buna göre sığınmacılığı kabul edilmiş ya da geri gönderilmek üzere kaçak durumuna düşmüşlerdir. Tabloda Pakistanlıların sayısı dikkat çekmektedir. Pakistan'ın güvenli bölge olarak görülmesi bu ülkeden gelenlerin ekonomik nedenlerle harekete geçtikleri varsayılarak sığınmacı kriterlerini karşılamadıkları için geri gönderildikleri düşünülebilir. Ancak kuramsal tartışmalarda ele alındığı üzere son derece olumsuz ekonomik koşullar da insanları zorunlu göçe mecbur bırakabilmektedir. Dolayısıyla ekonomik yokluktan dolayı ülkelerinden ayrılmak zorunda kalanların bu hareketini hayatta kalma stratejisi ve ailenin geçimini sağlama yolu olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Günümüzde yoksulluk da sığınmacılık ve zorunlu göç kapsamında değerlendirilmelidir.

Tablo 3. 2: Nisan 2016 Tarihinden İtibaren Teslim Alınan Kayıt dışı Göçmenler

UYRUK	TOPLAM
Pakistan	390
Suriye	166
Cezayir	89
Afganistan	75
Bangladeş	59
İran	30
Fas	26
Irak	22
Sri Lanka	16
Myanmar	9
Nijerya	6
Demokratik Kongo	5
Nepal	4
Hindistan	3
Mısır	3
Lübnan	2
Filistin	2
Nijerya	2
Dominik	1
Fildişi	1
Ürdün	1
Yemen	1
Gana	1
Mali	1
GENEL TOPLAM:	915

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/geri-alim_363_378_10093_icerik Erişim, Mart 2017.

Bu bölümdeki tartışmalarla, temel veriler ışığında sığınmacı ve kayıt dışı göçmen hareketliliğinin boyutlarına ışık tutarak Türkiye ve Eskişehir'deki sığınmacıların, küresel resmin neresinde konumlandığına dair bir altyapı sunulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla bir sonraki altbaşlıkta, Irak ve İran'ın siyasi ve toplumsal koşulları tarihsel süreci içinde ele alınmış ve günümüzdeki duruma dair ipuçları sunulmuştur. Sığınmacı hareketliliğinin kaynağına dair ipuçları sunmak amacıyla bu iki ülkenin seçilmesinin sebebi, alan araştırması katılımcılarının ve

Eskişehir’deki sığınmacı nüfusunun ağırlıklı olarak Irak ve İran’dan gelmiş olmaları ve görüşmecilerin anlatıları ile geldikleri ülkelerin somut koşulları arasında paralellik kurulmasının sağlanmasıdır.

3.3 Türkiye’ye Yönelik Kayıt Dışı Göç Ve Sığınmacı Hareketlerini Tetikleyen Siyasi Ve Ekonomik Arka plan

Türkiye’ye yönelik sığınmacı hareketliliğinin, ülkenin bulunduğu coğrafyadaki siyasi ve ekonomik gelişmeler ve küresel dönüşümlerle doğrudan ilişkili olduğu literatürde sıklıkla belirtilmektedir. Bu başlık altında Türkiye’deki Suriyeliler dışında yoğunluklu olarak barınan BMMYK sığınmacılarının kaynak ülkelerindeki siyasi ve ekonomik gelişmeler tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Kitlesele ve bireysel sığınma hareketliliği incelenirken geniş kapsamlı bölgesel siyasi, ekonomik ve demografik ilişkilerin de ele alınması önemlidir. Kayıtlı, kayıt dışı, zorunlu, sığınmacı gibi göçün hangi türü olursa olsun bireysel kararlar ve sosyal grupların kararları son derece belirleyici olmaktadır. Ancak bu bireysel kararlar ve grup kararları belirli bir siyasi, ekonomik ve toplumsal içerik içinde şekillenmektedir. Daha açık bir ifadeyle bireyler ya da gruplar içinde bulundukları siyasi ekonomik ve toplumsal koşulların gereklerine istinaden, bulundukları toprakları terk edip terk etmeme kararı almakta ve kimi durumlarda bu kararı gönülsüz aldıkları çalışma bulgularında da ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan, Eskişehir’deki görüşülen sığınmacıların hangi siyasi koşullar ve baskılar sonucu ülkelerini terk etme ve Türkiye’ye sığınma talebinde bulunduklarını açıklamaya yönelik bir arka plan sunulmuştur. Ele alınan ülkeler, çalışma grubunun kaynak ülkelere göre belirlenmiş olup, Türkiye’de kayıt dışı göçmen ve sığınmacılara kaynaklık eden Suriye, Pakistan ve Filistin gibi diğer ülkeler, çalışma kapsamı dışında kaldığı için bu başlık altında ele alınmamıştır.

Bu başlık altında, Türkiye’de ve Eskişehir’de yoğun olarak bulunan ve tez kapsamında da çalışma grubunda ağırlıklı olarak yer alan iki köken ülkedeki toplumsal ve siyasi durum tarihi arka plan ve güncel veriler ışığında incelenmiştir.

Bu bölümdeki tartışmalar ile bulgulara görüşmecilerin anlatılarına destek olacak ve daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak olumsuz toplumsal ve siyasi koşullara açılım sağlanması amaçlanmıştır. Böylelikle zorunlu göç/terk ediş sürecinin boyutları, bütün bir toplumun kaderini belirleyip bireyleri sonu belirsiz ve tehlikeli bu göç kararlarını almaya yönlendiren olaylar zinciri ve dinamikler kısaca sunulmaya çalışılmıştır.

3.3.1 Irak'ın son 40 yılı

Kuramsal kısımda Dünya Sistemleri Analizi ve Çatışma Modelinin, merkez ülkelerin uluslararası müdahalelerinin çevre ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri ve bu olumsuz etkilerin yarattığı çatışma koşullarının, sığınmacı hareketliliğine yol açtığı bahis konusu edilmiştir. Bu tartışmalar Irak'ın son kırk yılı ve günümüzdeki durumunu açıklar niteliktedir. ABD'nin ekonomik çıkarları ve petrol ihtiyacı peşinde izlediği Ortadoğu politikaları, bu politikalarla Irak'ta otoriter Saddam rejiminin birleşmesi ve bu birleşimin halk üzerindeki yıkıcı etkileri, bahsedilen kuramsal tartışmalara dramatik bir örnek teşkil eder. Irak'ın günümüzdeki kaotik şiddet ve çatışma sarmalının içine girişinin temelinde, Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile ABD'nin bölgede tek süper güç olması buna karşılık Baas Partisinin lideri olarak Saddam Hüseyin'in baskıcı diktatörlüğü ve uluslararası politikada izlediği agresif strateji gibi dinamiklerin yattığı söylenebilir. Bu dinamiklerin en belirgin yansıması, 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ve ABD'nin uluslararası koalisyonla Irak güçlerini Kuveyt'ten çıkarmasıdır (Cleveland, 2008, s. 411). Ayrıca 1973 OPEC petrol krizi²⁴ de Irak ve diğer Ortadoğu

²⁴ 1960'larda ucuz ve bol petrolün temin edilebilmesi, Batılı sanayi ülkelerinin ekonomik büyümesi ve refahlarının artması da hız kazandırmıştı. Ancak bu durum Batı ülkelerini Ortadoğu'da petrol ihraç eden ülkelere bağımlı hale getirmekteydi. Öyleki Suudi Arabistan, Avrupa petrol ihtiyacının yüzde 21.6'sını ve dünya ham petrol üretiminin yüzde 13'ünü sağlamaktaydı. Örneğin ABD'nin petrol ithalatının yüzde 8'i Suudi Arabistan'dan gelmekteydi. Bu durum petrol üretici ülkelerin sahip oldukları kaynağı bir siyasi araç olarak kullanmalarını geciktirmedi. 1973'teki Arap İsrail savaşında, ABD'nin İsrail'e askeri yardımı karşısında OPEC, petrol nakliyatında ambargo koyma kararı aldı. Diğer Arap ülkeleri petrol satışlarına kota koydu. İlerleyen dönemlerde, Irak'ın Kuveyt'i işgal sebeplerinden biri, Kuveyt'in bu kotaya uymaması ve satış miktarlarını arttırması olacaktır. Bu dönemde varil fiyatı 2.74 dolardan 11.65 dolara yükseldi (Cleveland, 2008:502).

lkelerinde statükoyu koruyacak otoriter yönetimlerin Batı ve ABD tarafından desteklenmesine yol açmıştır. 1973 yılında Arap-İsrail savaşı sırasında petrol ihraç eden Arap lkeleri, satışlarına kota getirerek Batı ülkelerine yönelik boykot uygulamaya başlatmışlardır. Petrol fiyatları hızla artarken, Batı da bu ülkelerdeki dostane monarşileri destekleyerek statükoyu muhafaza etmenin yollarını aramışlardır. Irak 1990'da Kuveyt'i işgal ederek bu statükoyu bozmaya niyetlenince, ABD petrol çıkarlarını korumak için Irak'a yönelik muazzam bir savaş kampanyası yürütmüştür (Cleveland, 2008, s. 412).

Yine 1970-1990 arası dönemde, Irak ve İran'ın da dahil olduğu Ortadoğu bölgesinde aynı kişiler tarafından yönetilen otoriter rejimler bir norm olmaya başlamıştır. İran, Irak ve Arap Yarımadası'nda, güçlerini ve güvenliklerini arttırma yönünde otoriter liderler, kendilerine yönelik her türlü muhalefeti şiddetle bastırma yoluna gitmişlerdir. Böylelikle tabandan yönelecek her türlü memnuniyetsizlik ve taleplerin dile getirileceği tüm yollar baskılanmıştır. 1970'lerin sonunda İran'da ve 1990'lardan sonra Irak'ta görüldüğü üzere, bu baskılar sonucunda siyasi alanda tepkiselliklerin gösterilebileceği tek alan olarak İslami rgtler ve dini hareketler kalmıştır (Cleveland, 2008, s. 412).

Irak, 1960'ların sonunda BAAS rejimi²⁵ ve Saddam Hüseyin'in diktatör yönetimi altında baskı gören kuzeyde Kürt ve güneyde şii nüfus, dönem dönem kitlesel hareketliklere, ülke içinde yer değiştirmelere ve Türkiye ile İran sınırına sürülmeleri şeklinde iltica hareketliliğine kaynaklık etmiştir. Bu hareketliliğin arka planının aktarılabilmesi açısından, kısaca Baas rejiminin, Kuveyt işgali, Koalisyon güçlerinin Irak'a yönelik l Fırtınası Operasyonu, tüm bu olayların toplumsal etkileri, Saddam Hüseyin'in şii ve Kürtlere yönelik baskıları (Enfal Kampanyası ve Halepçe Katliamı), ABD'nin nükleer silah iddiası ile 2003'te Irak'ı işgali ve Irak'taki Baas rejiminin devrilmesini ve takip eden kaos, terör ve iç savaş döneminin kapsayan 40 yıllık sürecin insani yıkımının boyutları zet olarak ele alınmaktadır.

²⁵ Baas partisi, 1950'lerde, sol eğilimli ve aynı zamanda Panarapı bir ideolojiyle, Arap milletlerinin bulunduğu ülkelerde millileştirme yoluyla kalkınmayı öngören bir partidir. Irak'da Saddam Hüseyin ve Suriye'de Hafız Esad Baas parti yeleri olarak dikta rejimlerini kurmuşlardır.

1968 darbesinden sonra Irak'ın iktidar partisi haline gelen Baas Partisi, ideolojik olarak Arap milliyetçiliği, emperyalizm karşıtlığı ve sosyalizmin bir karışımından oluşuyordu. Parti ideolojisinde sosyalizmin, zenginliğin eşit dağılımından çok, ekonominin millileştirilmesi ile ilgili olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Yönetim, bir siyasi parti tarafından kontrol edilen katı bir güvenlik birimine dayanan Saddam Hüseyin ile ailesi ve aşiretinden oluşan iç grubun çevresinde şekillenmiştir. Zamanla Irak yönetimi sadakat ve imtiyaz ilişkisiyle kurulan bir himaye şebekesine dönüşen bir diktatörlük haline gelmişti. Saddam Hüseyin'in yaptığı konuşmalar ve izlediği politikalar, açık bir parti çizgisini takip etmiyor, tersine Irak içinde değişen ekonomik, politik ve sosyal koşullarla, İran İslam Devrimi İran-Irak Savaşı ve 1990'lı yılların başında ortaya çıkan yeni dünya düzeni gibi bölgesel ve küresel gelişmeler ile bağlantılı olarak radikal değişiklikler gösterebiliyordu (Al Ali, 2009, s.152).

1970'li yılların sonunda partinin, komünistler ve Baas muhalifleri üzerine baskıları, tutuklamalar, işkenceler ve öldürmeler şeklinde tehlikeli bir hal almıştır. Bu yıllarda Irak'ta toplumsal ve siyasi iklim muhalif gruplara baskı -ki bu siyasi kimliği olmayanları da kapsıyordu- petrol fiyatlarındaki artış ile ülkenin gelirinin artması (1973'de OPEC'in petrol krizi ile birlikte), gelir artışıyla birlikte hükümetin izlediği kalkınma politikaları, ekonomik büyüme, Irak nüfusunun büyük bölümünün refahını yükseltmesi şeklinde özetlenebilir (Al Ali, 2009). Irak'ın petrol endüstrilerini millileştirmesi ve OPEC'in petrol ambargosu sonucunda, Irak'ın petrol gelirleri 1972 yılında 600 milyon dolardan 1976 yılında 8.5 milyar dolara, 1980'de 26.5 milyar dolara çıkmıştı (Abdullah, 2003, s. 169, akt. Al Ali, 2009, s. 163). Baas rejiminin ilk on yılı, geniş kitleler yukarı doğru bir hareketlilikle ekonomik refahı yaşadığı aynı zamanda daha çok ideolojik muhalefetin sertlikle bastırıldığı -ki bu baskılar sonraları etnik ve dini bir nitelik alacaktır- bir dönem olarak nitelendirilebilir.

1980-1990 döneminde ise Irak toplumu savaş, etnik temizlik, şiddetli baskıların pençesinde kalmış, Saddam Hüseyin, mutlak iktidarını sağlamak amacıyla baskı, tutuklama ve idamlarını arttırmıştır. Binlerce Şii, İran'a sınır dışı edilerek, Kürtler de nüfus mühendisliği ile Araplaştırılmaya çalışılarak bu sürecin

nesneleri olmuşlardır. Yine 1980-1988 arasında süren İran-İrak savaşı²⁶, aynı zamanda bir dizi kanlı savaş, şiddet, zulüm ve yoksulluk döneminin de başladığını işaret etmiştir. Irak-İran savaşı döneminde yaklaşık 400 bin Şii'nin²⁷ İran'a sınırdışı edilmesi , mülklerine el konulması söz konusu olmuştur (Al Ali, 2009, s. 18).

Diğer yandan 1980'li yıllarda Irak hükümeti Kürt bölgesini Araplaştırmak amacıyla Kürt aşiretlerini göçe zorlayıp yerlerine Arap nüfusunu yerleştirmek stratejisini izledi. Bunun karşılığında 1985 yılında Barzani ve Talabani'nin ittifak kurarak güçlenmesi, Irak ordusuna karşı faaliyetlere başlaması, Saddam Hüseyin rejiminin Enfal kampanyası adı altında giriştiği etnik temizlikte 200 bine yakın kişinin öldürülmesi ile sonuçlanmıştır.²⁸ İleride bahsedileceği üzere bu dönemde sadece Türkiye sınırına 500 bin kişi sığınmış sonra uluslararası güvenli bölge rejimi kapsamında geri gönderilmişlerdir.

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, ABD'nin bölgedeki petrol çıkarlarına ciddi zarar vereceği endişesiyle 1991 başında Irak'a yönelik koalisyon güçlerinden oluşan bir hareket başladı. Ağır bombardıman ve askeri kara hareketi Irak'ta harap olmuş bir altyapı, toplumsal düzen, ekonomi; iç karışıklıklar, zorunlu göç ve mülteci sorunu; ağır ekonomik ambargolar karşısında bitap düşmüş bir halk bırakmıştı²⁹ (Cleveland, 2008, s. 525-531).

²⁶ Irak-İran arasında süregelen sınır, seyrüsefer hakları, kültürel rekabet gerginlikleri, İran'da 1978 İslam Devriminden sonra Devrimi yayma stratejileri ile Irak Şiilerine Saddam Hüseyin yönetimini devirme çağrısında bulunması aynı zamanda Irak'ta Kürt ayaklanmasını desteklemesi üzerine 22 Eylül 1980'de Saddam Hüseyin İran'a yönelik bir hareket başlattı. 20. Yüzyılın en uzun savaşı olarak 8 yıl süren bu savaşın bilançosu her iki ülke için de oldukça ağır olmuştur. ABD'nin desteğini alan Irak karşısında İran'ın geri çekilmesiyle 1988 yılında sonuçlanan İran-İrak Savaşı'nda İran 262 bin, Irak 105 bin kayıp vermişti. İran'da 1.6 milyon kişi evsiz kalmış, Irak sınırındaki kentler, liman tesisleri, petrol rafineleri, sulama ağı, yollar ve köprüler imha edilmişti. Irak da 80 milyar dolar dış borçla savaştan çıkmıştı (Cleveland, 2008, s. 460-465-480).

²⁷ Irak tarihinde, Şii gruplar, daha önce de belirtildiği gibi diğer muhalif kanalların kapanması ve dini kimliklerinin önemini korumaları ciddi bir muhalif güç olarak varoldular ve günümüzde de 2003 Amerika İşgali'nden sonra yönetimde ağırlık kazanarak iktidar mücadelesinde ciddi bir silahlı örgütlenme içindelerdir.

²⁸ 1988'deki Halepçe Katliamında sadece o gün 5000 sivil ölmüş, binlercesi ciddi yaralar ve hasarlar almıştır.

²⁹ Kesin rakamlar bilinmemekle birlikte, hava ve kara savaşlarında en az 82 bin Irak askeriyle 7 bin sivilin öldürüldüğü, güneydeki ayaklanmalarda ise 6 bin kişi ile kuzeyde kaçış sırasında 20 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Cleveland, 2008, s. 535).

Savaş sonrası bu olumsuz koşullar, ülke genelinde iki büyük memnuniyetsizlik dalgası ve sonrasındaki ayaklanmaları tetiklemiştir. 1991, Irak'ın Kuveyt İşgali ve sonrasında ABD'nin Irak'a yönelik Çöl Fırtınası Operasyonu'nda yaşanan bozgunu takiben kuzeyde Kürt nüfus ve güneyde Şii bölgelerinde bir dizi isyan hareketi başlamıştı. İlk önce güneyde başlayan bu ayaklanmaları, yenilginin faturasını ödeyen askerlerle Şii sivil muhalifler başlattı. Rejimin Irak halkını soktuğu politikaların reddi şeklinde gelişen bu gösteriler sırasında güneydeki önemli kentler ele geçirildi ve birçok Baasçı yönetici öldürüldü (Cleveland, 2008, s. 532). Kuzey Irak'ta Kürt topraklarında ise, özerklik elde etmek amacıyla Kürt nüfusu kent ve kasabaların kontrolünü ele geçirmeye başlamıştı.

Bu isyanların temel hedefi Saddam Hüseyin liderliğindeki Baasçı yönetimdi zira, Saddam Hüseyin liderliğindeki rejim, ezdikleri toplumların düşmanı haline gemişti. Bu isyanlar sırasında on binlerce Baaslı'nın öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Ancak aralarında bağ bulunmadan kendiliğinden gelişen Kürt ve Şii isyanları şiddetli bir şekilde bastırıldı. Baas rejiminin kimyasal saldırılarından korkan iki milyon Kürt, kuzeyde uluslararası kamuoyunun gözü önünde Türk ve İran sınırlarına yığılmıştı. Türkiye ve Fransa'nın uluslararası baskıları ile BM Güvenlik Konseyi Irak'ın kuzeyinde güvenli bölge oluşturarak bu sığınmacıların güvenli geri dönüş sürecini sağladı (Cleveland, 2008, s. 533; Bozarslan, 2011, s. 259). Şiilerin kaderi ise, uluslararası kamuoyunun gözlerinden uzak olmalarının da sebebiyle daha trajik şekil almıştı. Saddam'ın birlikleri 1993'e kadar ayaklanmayı kitlesel katliamlarla bastırmış ve tahminen bu baskınlar sonunda 300 bine yakın kişi hayatını kaybetmiştir (Cleveland, 2008, s. 533; Bozarslan, 2011, s. 259).

1991-2003 dönemi Irak'ta uluslararası ambargolarla, rejimin keyfi, genişleyen ve bireyselleşen zorbalıklarıyla damgalanmıştır. Uluslararası düzeyde Irak'a uygulanan ambargo büyük sıkıntılar yaşatırken kaçak petrol ticareti yoluyla rejime yakın kesimler, milyarlarca dolarlık bir servet biriktirmişlerdir. Bu dönemde rejim "yeniden inşa cihadı" ile gaddar bir biçim aldığı ifade edilebilir:

Spekülasyonla suçlanan kırk iki tüccar 26 Temmuz 1992'de, rejimin sapasağlam ayakta durduğunu halka hatırlatmak için idam edildiler. Bin beş yüz kişi politik gerekçelerle idam edildi. 1994 ve 1996'da gerçek veya uydurma darbe projelerinin failleri olarak suçlanan subaylar ve yüzlerce muhalif Irak ordusunun Ağustos 1996'da Erbil'e yaptığı baskında idam edildiler veya vurularak öldürüldüler (Bozarslan, 2011, s. 260).

Bu dönemde bireyselleşen baskılar yeni çıkan yasalarda da kendini göstermiştir, öyle ki, Devrim Komuta Konseyi'nin kararnamesi ile hırsızların sağ ellerinin, asker kaçaklarının kulaklarının kesilmesi, tüm kadın sekreterlerin işten çıkarılması ve töre cinayetinden suçlu bulunan tüm erkeklerin afla salıverilmesi öngörülmüştür (Bozarslan, 2011, s. 261). Bu uygulamalar, ambargolar yüzünden yoksul düşen halkı baskı altında tutmakta ve aşiretlere de geniş haklar tanımaktaydı. Şeyhler, toplulukları baskı altında tutacak güçler olarak görülüp, geniş hak ve kaynaklara sahip kılınmıştı (Bozarslan, 2012). Kısaca 2003 ABD işgaline kadar Irak, her tür memnuniyetsizlik ve muhalefeti sistematik olarak bastıran, yüz binlerce kişiyi tutuklayan, işkenceden geçiren ve öldüren bir diktatörlük tarafında yönetilmiştir (Sadıg Al Ali, 2009, s.146). İlerde savaşlar sonrası dönemde, İslamlaşma politikaları ile güçlenen aşiretlerin, ülkeyi şiddete açık bir hale getirmesindeki rolü daha da belirginleştirmektedir.

Savaş sonrasında imzalanan ateşkes belgesi ile Irak'a yönelik ticari yaptırımlar kapsamında, petrol ihracatı üzerine ciddi bir ambargo konmuştu. Bu ambargolar, savaş sonrası harap olmuş temiz su, hastane, ulaşım gibi hayati altyapıların yeniden inşası, savaş sonrası halkın ihtiyacı olan tıbbi malzeme, ilaç ve en temel gıda maddeleri de dahil olmak üzere ihtiyaç malzemelerine erişimi tamamen engelliyordu. Irak, BM Güvenlik Konsey kararlarına uyduğu yani, silah birimlerini BM denetim birimlerine açtığı ve silahlarını imha ettiği taktirde bu yaptırımlar hafifletilecekti (Cleveland, 2008, s. 534). Ancak Saddam Hüseyin'in Batı güçleri ve BM birimleri ile uzlaşmaz tutumunun faturası Irak halkına çıktı ve bu ağır ticari ambargolar 2003'e değin sürdü. Bu durumun Irak halkı üzerinde yıkıcı etkisi açıktır. Hemen hemen bütün altyapısı imha edilen ülkenin su arındırma tesisleri, kanalizasyon sistemleri, elektrik santralleri ve sulama sistemleri neredeyse tamamen devre dışı kalmıştı. Kötü beslenme, tıbbi malzeme eksikliği,

yetersiz su ve kanalizasyon arındırma sistemlerinin olumsuz etkileri olarak çocuk ölümlerinin 1991'den 1996'a beş kat arttığı görülmüştür (Cleveland, 2008, s. 537).

Ambargoların toplum üzerindeki etkisine Sadıg Al Ali'nin, 1997 yılında Irak'ta ailesini ziyaretine ilişkin anılarına yer vererek ayna tutulabilir:

Salima halam divanda oturuyor, etrafında çocuklar, yengelerim, amcalarım var. Herkesin bakışları oturma odasının ortasında duran halıya serilmiş çeşitlik kutulara ve içindekilere odaklanmış. İki kutunun içinde ilaç var, öyle belli başlı ilaçlar değil, Almanya'daki St. Tönis adlı küçük kasabadaki iyi niyetli eczacıların ayırabildiği bazı şeyler. Akrabalarımın çeşitli haplara, ilaçlara ve kremlere şeker ya da çikolataymış gibi özlemle bakmaları bende çok güçlü ve rahatsız edici bir etki bırakmıştı.... herkes diğerlerinin öfkesini çekmeden mümkün olduğunca çok ilaç istiflemeğe çalışıyordu. Özellikle de ağrı kesiciler, uyku ilaçları ve anti-depresanlar popülerdi, yedi yıllık ambargonun ardından herhangi bir zamanda ortaya çıkabilecek yeni bir duruma karşı herhangi bir ilaca sahip olmak iyi bir şeydi...(Sadıg Al Ali, 2009, s. 213).

2003 ABD'nin³⁰ Irak işgali ve Saddam rejimini devirmesinden sonra ise, istikrarlı ve güvenli ortamın sağlanamaması, tüm altyapı ve sağlık gibi temel hizmet kurumlarının çökmesi, şiddet ve kaosun hüküm sürdüğü bir düzenin çeşitli radikal grupların sivil halk üzerinde terör ve katliamları ile sonuçlanmıştır. 2006'da Samara'daki türbelere plastik patlayıcılar ile saldırılar gerçekleştirilmesi, mezhepler savaşı ve kitle katliamlarının şekillendirdiği ve günümüze kadar devam eden kaotik sürecin ilk işaretleri olarak ifade edilebilir (Bozarslan, 2011, s. 330). 2003-2005 arasında sadece Bağdat'ta yaklaşık 15 bin sivil ve 450 polis öldürülmüş, Irak'ta 2006'da ölenlerin sayısı 35 bini geçmiştir (Bozarslan, 2011, s. 330). Sadıg Al Ali (2009), 2003 Amerikan İşgali'nden sonraki kaos, kanunsuzluk ve korku iklimini çarpıcı tanıklıkların ifadeleriyle aktarırken, alan araştırması katılımcılarının deneyimlerini de teyit etmektedir. Bu deneyimler, katılımcıların özgün ifadeleriyle bulgular ve yorum bölümünde detaylı olarak incelenmiştir.

³⁰ 11 Eylül 2001'de ABD New York Kentinde Dünya Ticaret Merkezi'ne yönelik terör saldırılarının El Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıktıktan sonra, Saddam yönetimi bu örgütle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca ABD'de dönemin Başkan George W. Bush'un Irak'ta kitle imha silahları ve nükleer silahların bulunduğu yönelik iddiaları karşısında Saddam Hüseyin'in silah depolarını BM denetimine açma yönündeki isteksizliği, ABD'nin 2003'te kara harekati ve sekiz yıl sürecek işgali ile sonuçlanmıştır. 2011'de ABD çekildikten sonra istikrarlı bir yönetimin kurulamaması, Irak'ı aşiretlerin, milis güçlerinin ve çetelerin günümüze kadar gelen şiddetli bir egemenlik mücadelesi alanına dönüştürmüştür.

Silahlı çetelerin sokaklarda terör estirmeleri, fidye ve cinsel saldırılar için insanların kaçırlmalarının artması, İslamcı milisler ve terör örgütlerinin katliamları ve bu kaotik durumun yanında işgal kuvvetlerinin de yargısız infaz ve cinayetleri Sadıg Al-Ali (2009)'nin ve görüşmecilerin sıklıkla dile getirdikleri travmalardır. Iraklı katılımcının, “(D)aha önce biz Şii Sünni bilmezdik, bir akşam kapımızı çalan Amerikalı askerler, bize Şii mi Sünni mi olduğumuzu sorduğunda çok şaşırdık” (Irak23E) şeklindeki ifadesi de bu bölünme sürecinin dış dinamiklerine işaret edebilir. Bu süreçte, Şii milisler ve Sünni militan gruplar, ele geçirdikleri mahalleleri etnik temizlikten geçirip hizipçi bir şiddete başvurmuşlardır. Şiddetin boyutlarını, Sadıg Al-Ali, Riverbend adlı Iraklı bir blogger’a referansla Temmuz 2006’daki bir olayı örnek vererek aktarmaktadır:

...Sabah saatlerinde siyah giysili milisler arabayla gelip sokaklara ve hatta evlere ateş açmışlar. İnsanları yoldan çekip çıkartmış, kimliklerindeki isimlerin Sünni ismi mi, Şii ismi mi olduğuna bakmış, Sünnileri ayırmış, arabalara götürerek öldürmüşler. Kimilerini ise hemen orada sokakta öldürmüşler...bölgedeki insanlar sayının 60’a yakın olduğunu söylüyorlar. Cinayetlerle ilgili en korkunç şey de bölgenin yaklaşık iki haftadır İçişleri Bakanlığına bağlı güvenlik güçleri ve Amerikalılar tarafından kapatılmış olması. Amerikalıların ya da İçişleri Bakanlığının neden hemen duruma müdahale etmediklerini kimse bilmiyor. Onlar yalnızca orada bölgenin kenarında oturmuş ve katliamın olmasına izin vermişler. (Riverbend, Temmuz 2006; akt. Sadıg Al-Ali, 2009, s. 292).

Ciddi bir şekilde derinleşen hizipçi duygularla nefret, zamanla tabana da yayılmaya başlamıştır. Bu hizipçilik, Eskişehir’de görüşülen Iraklıların birbirlerine güvenmemeleri, sosyal medyada istihbarat için gelenleri ihbar ederek kendi gruplarını uyarmaları gibi durumlarda da kendisini göstermektedir. Tez çalışması kapsamında, özellikle Iraklı görüşmecilerin araştırmacıyı sürekli diğer Iraklılara güvenmemesi konusunda uyarmaları, Iraklıların genelde kendileri gibi olmadığı anlık çıkarları için çok rahatlıkla kendileriyle ilgili gerçekleri çarpıtabilecekleri konusunda uyarmaları da içselleştirdikleri derin bölünmüşlüğün bir yansıması olarak ileriki bölümlerde tartışılmıştır.

2003’ten beri hüküm süren terör ve kaos ortamının sivil halk üzerindeki yıkıcı etkisinin boyutlarını ifade etmek gerekirse, sadece 2014- Eylül 2016 yılları arasında iç çatışmalar, terör ve diğer şiddet eylemlerinde 24.243 sivil hayatını

kaybetmiş ve 47.368 sivil yaralanmıştır (UNAMI/OHCHR Report on Protection of Civilians, Kasım 2015-Eylül 2016, s. 4). Ancak bu rakamlar, gıdasızlık, sağlık hizmetleri ve temel ilaçlara erişememe, temiz içme suyunun bulunmaması, hamile, yaşlı, çocuk ve engelli grupların durumlarını yansıtmamaktadır.³¹ Dolayısıyla iç çatışma, terör ve kaos ortamının dolaylı etkileri de hesaba katıldığında bu süreçte hayati boyutlarda zarar görenlerin sayısının çok daha fazla olduğu açıktır. Irak'ta sivil halkların korunması ile ilgili Birleşmiş Milletler'in yayınladığı 2016 tarihli son rapor, IŞİD/DAEŞ/DAİŞ³² kısaltma adlarıyla bilinen terör örgütünün Irak'ta gerçekleştirdiği ve kaydedilmiş bombalı saldırı, kimyasal saldırı, insan kaçırma ve farklı dinlere uyguladıkları şiddetli baskı eylemlerini; Irak Güvenlik Güçleri ve bağlı grupların sivil hakları ihlal eden meşru olmayan yasa dışı faaliyetleri eylem tiplerine, bölgelere ve aylara göre listelemiştir. 2012 Kasım'dan Şubat 2017'e kadar Irak'taki terör, şiddet eylemlerinden ve silahlı çatışmalarda toplam 35.964 kişi hayatını kaybetmiş, 71.845 kişi yaralanmıştır (http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=6365:uncasualties-figures-for-iraq-for-the-month-of-february-2017&Itemid=633&lang=en, erişim: Mart 2017). Kasım 2015- Eylül 2016 tarihleri arasında Irak'ta Birleşmiş Milletler'in kaydettiği şiddet eylemleri, bu eylemlerin aktörleri ve yol açtığı kayıplar, Irak'taki insani trajedinin boyutlarına çarpıcı bir şekilde ayna tutabilmek için Tablo 3.3 'de sunulmuştur. Tablodan da görüleceği üzere, sivil kayıplar, Daeş'in intihar saldırıları, roket saldırıları, işkence ve infazlarından, Irak güvenlik güçleri ile onların Şii destekçi grupları ile peşmergelerin hava saldırıları ile infazlarından ve bu radikal gruplar arasındaki sokak çatışmalarından kaynaklanmaktadır. Kısaca, 2003 Amerika işgali ve 2011'de Amerika'nın çekilmesi

³¹ Örneğin, Amerikan işgali sırasında uygulanan gece sokağa çıkma yasakları, çetelerin ve Amerikan askerlerin akşam saatlerinde dışarda gördükleri her canlıya ateş açmaları ya da kaçırmaları, özellikle doğum sürecindeki kadınlar ve acil müdahale gerektiren hastalar açısından son derece dramatik etkileri olmuştur. Sadig Al-Ali (2009) çalışmasında, özellikle hamile kadınların akşam saatlerinde doğum yapma riskinin boyutlarını çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır.

³² 2013'te Irak'taki El Kaide'nin bir kolu olarak ortaya çıkan ve kendisini Irak Şam İslam Devleti (İşid-Daeş) olarak isimlendiren Daeş terör örgütü, 2014 yılında Irak'ın batısını ve Musul'u işgal etmiş, Suriye ve Irak'ta hükümet güçleriyle çatışarak bazı şehirleri ele geçirmiştir. Daeş özellikle sivillere yönelik vahşi infaz ve işkenceler, toplu katliamlar gerçekleştirmekte ve küresel düzeyde terör saldırılarında bulunmaktadır. 2016 sonunda Musul'u Daeş'ten temizlemek üzere başlatılan operasyon mevcut Iraklı mülteci ve yerinden edilmişlere yüzbınlarcasını eklemiştir.

üzerine, Irak'ta daha önce şiddetle bastırılmış gruplar ile küresel bir terör örgütü olarak ve İslam Devleti kurma iddiasıyla Suriye'de ortaya çıkıp Musul'u işgal ederek Irak'a da yayılan Daeş'in iktidar savaşları ve vahşi uygulamaları beş yılda on binlerce kişinin hayatına mal olmuş ve yine milyonlarca kişi zorla yerlerinden edilmiştir.

Tablo 3. 3: Kasım 2015-Eylül 2016 Tarihlerinde Irak'taki Saldırıları, Aktörleri ve Kayıp Sayıları

Eylem	Aktör	Vaka	Yaşam Kaybı	Yaralanma/Alıkonma
Sivillere yönelik terör saldırıları	Daeş	38	770	1242
Roket atışları	Daeş	12	20	86
	Irak Güvenlik Güçleri, Hizbullah, Peşmerge vb. bağlı gruplar	26	288	224
Kimyasal Silah	Daeş	12	3	598 (kimyasal silahların etkilediği kişiler)
Daeş'in uyguladığı infaz ve işkenceler	Daeş	24	116	93 (90'ı kaçırma vakalarıdır)
Daeş'in kontrolü altındaki bölgelerden kaçmaya çalışanlara yönelik saldırılar	Daeş	25	90	10 yaralı 17 kaçırılma
Etnik ve dini gruplara yönelik saldırılar ³³	Daeş	6	18	
Cinayetler ve alıkonmalar	Irak Güvenlik Güçleri, Hizbullah, Peşmerge vb. bağlı gruplar	25	700	1051 alıkonma çoğunun akıbeti meçhul
	Faili Meçhul			

Kaynak: Tablo, UN Report on the Protection of Civillians in the Armed Conflict in Iraq: 1 November 2015-30 September 2016 verilerine dayanarak oluşturulmuştur. <http://www.refworld.org/docid/5885c1694.html> Erişim Tarihi, 30 Nisan 2017.

2003-2011 ABD işgali sürecinde ve sonrasında sokak çatışmaları, hava saldırıları ve terör eylemleriyle radikal grupların güçlenmesi, 2014'de IŞİD'in Musul'u işgal etmesiyle bir iç savaş niteliği kazanmıştır. Daeş ve Daeş'e destek veren aşiretlerinin ve radikal örgütlerin karşısında, Irak Güvenlik güçleri,

³³ UNAMI/OHCHR verilerine göre Mayıs 2016 itibarıyla 1934 Ezidi kadın ve çocuk Daeş'in

peşmerge, Şii milisler, etnik ve dini azınlık grupların (Ezidi gibi) savaşıları, Türkmen aşiretler arasında sokak çatışmaları, hava saldırıları, infaz, intihar saldırıları gibi çeşitli formlar alan şiddetin tüm olumsuzlukları sivil halk üzerinde ölümcül etkilere sahiptir. Saldırıları sonucu doğrudan yaşanan can kayıpları ve ciddi bedensel ve psikolojik travmaların yanında, gıda, temiz içme suyu, ilaç temininin sağlanamaması ve sağlık hizmetlerinin, altyapı hizmetlerinin, konutların onarılmaz zarar görmesi sivil halka güvenli yerlere sığınmaya çalışmaktan başka kaçış yolu bırakmamaktadır. Ancak yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, bu ölümcül koşullardan kaçıp yaşamını devam ettirmek isteyen sivil halk, özellikle Daes'in devriyeleri, mayınlar, doğal koşulların zorlukları gibi ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Son olarak Ekim 2016'da' başlayan ve oradaki radikal grupları temizlemeye yönelik başlatılan operasyonlar sonucunda 225 bin kişi yerlerinden edilmiş olup toplamda yerlerinden edilmiş Iraklıların sayısı 3.3 milyonu geçmiştir. 2015 verilerine göre 1.5 milyon kişi Irak dışına göç etmiştir. (<http://www.unhcr.org/news/latest/2017/3/58cab1634/street-fighting-rages-mosul-residents-run-safety.html>, <http://www.iom.int/news/displacement-iraq-exceeds-33-million-iom>, <http://www.iom.int/countries/iraq>, Erişim, Mart 2017). Yine UNICEF'in Şubat 2017 Irak İnsani Durum Raporu'na göre 750 bin sivil hâlâ Batı Musul'da operasyonların sürdüğü bölgede, temiz içme suyundan yoksun, un ve yağ gibi temel gıda maddelerine ulaşımın bile imkansız noktasına geldiği, okul ve hastane gibi kamusal alanların silahlı saldırılara hedef olduğu bir ortamda bulundurulmaktadır.

Bozarslan (2011:331), Irak'ta şiddet ve terörün halkın direnme cesareti gösteremeyecek şekilde "günlük dehşet görünümüne bürün"düğünü ifade eder. Bozarslan bu durumu Saddam Hüseyin rejiminin baskıcı doğasıyla açıklar. Ona göre, Saddam'ın baskıları, savaşlar ve savaşın yönetimi Irak toplumunda içkin olan çeşitliliği parçalanma ve çatışma noktasına getirmiş ve çözümsüz bir şiddet sürecinin içine sokmuştur.

Bu başlık altında Irak meselesinin detaylı bir şekilde ele alınmasının sebebi, gelişmiş ülkelerin ve küresel güçlerin ekonomik çıkarlarının gözetimini, küresel ekonomik düzene kapalı ekonomileri açma girişimleri zaman içinde bir ülke

halkının nasıl zarar gördüğüne; çatışma, savaş ve mahrumiyete ve ciddi bir sığınmacı hareketliliğine yol açtığına çarpıcı bir örnek teşkil etmesidir. Örneğin, İran-Irak Savaşı'nda ABD, petrol kaynaklarının Şii yönetimin eline geçmesi tehdidine karşı Irak'ı desteklemiştir. Ancak zamanla Irak yönetimi otoriterleşip, petrol sanayiini millileştirip Batılı ülkelere yönelik kota uygulamasını katı bir şekilde sürdürmüştür. Saddam Hüseyin yönetiminin izlediği bu Batı karşıtı strateji, Kuveyt'in petrol kaynaklarını ABD'nin kullanımına açıp petrol varil fiyatlarını düşürdüğü iddiasıyla birleşince, Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesiyle sonuçlanmış ve bu işgal ile ABD'nin petrol çıkarları bu sefer Irak tarafından tehlikeye düşmüştür. Bunun üzerine yine petrol çıkarlarını bu sefer Irak'a karşı koruyabilmek için gerçekleştirdiği saldırıyı uzun yıllar süren ve halkı derin bir yoksunluğa iten ambargo dönemi ve ABD tarafından ikinci bir Irak operasyonu takip etmiştir. Bu tarihsel süreç, küresel güçlerin ve gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerdeki baskıcı otoriter rejimleri nasıl destekleyebilecekleri ve yine aynı güçlerin, çıkarlarına ters düştüğü anda aynı rejimleri nasıl yıkarak ülke halkını derin bir yıkımın içinde bırakabileceğinin çarpıcı bir örneğidir. Ayrıca, ilerideki bölümlerde dile getirildiği üzere, özellikle sığınmacılara yönelik yerel halk tarafından yöneltilen, "Neden ülkenizi terk ettiniz, neden kalıp mücadele etmediniz?" gibi sorular ve onlara yönelik yanlış algılar, insanların geride bıraktığı toplumsal ve siyasi koşulların anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bu tarihsel süreci, toplumsal yıkımları ile birlikte tez kapsamında ele almak önemli görülmüştür.

3.3.2 İran'ın son 40 yılı

Yukarıda detaylı bir şekilde ele alındığı üzere, Irak'ta baskıcı rejim, savaş, işgal, sonrasında etnik ve dini bölünmelerin yarattığı şiddet, kaos ve korku ortamı yüz binlerce sivilin topraklarını terk etmelerine yol açmaktadır. İran'da ise durum biraz daha farklı olup, sığınmacıların İran'ı terk etmesinin temel sebebi, İslam Devrimi sonrası iktidarların muhalif kişi ve gruplara yönelik süresiz gözaltı,

işkence, infaz ve idam cezalarının yaygın olarak uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Bu baskı ve devletin şiddet uygulamaları, farklı dini gruplardan, eşcinsellere, evlilik dışı beraberlik yaşayanlardan, siyasi muhalif kişi ve gruplara kadar geniş bir çevreyi kapsayabileceği gibi ihbarlar üzerinden ne zaman kimin suçlanıp gözaltına alınacağı ve alındıktan sonra akıbetinin ne olacağı da belirsizdir. Konuyla ilgili araştırma bulguları ve Uluslararası Af Örgütü gibi kurumların raporları meselenin boyutlarına ışık tutar. Bu başlık altında İran'daki İslami Devrim sürecinini özet niteliğinde aktardıktan sonra, güncel raporlar üzerinden İran'daki mevcut baskı ortamının boyutları kısaca sunulmuştur.

1979 İran Devrimi ve ardından İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması, Rıza Şah Pahlevi yönetimine ve genel olarak Şah yönetimine karşı toplumda duyulan genel memnuniyetsizliğin tüm ülkeye yayılan ve çeşitli muhalif grupların İslam etrafında birleştiği bir dizi protesto gösterileri sonucunda gerçekleşmiştir.

Rıza Şah Pehlevi dönemi, zamanla olumsuzlaşan ekonomik koşullar, Batılı ülkelere tanınan imtiyazlar, muhalif seslerin baskılanması, 1963'te Ayetullah Humeyni'nin liderliğini çektiği protesto hareketlerine yol açmıştır. Kitlesel hareketlerde Humeyni, Şah'ı halkın taleplerine karşı ilgisizlikle ve Amerika ve İsrail'in çıkarlarına göre hareket etmekle suçlamıştı. Bunun üzerine Humeyni'nin yakalanarak sürgün edilmesi ve ayaklanan silahsız kalabalıkların, Şah'ın askeri gücüyle bastırılıp yüzlerce sivil protestocunun hayatını kaybetmesine yol açmıştır. 1970'lerde de dış müdahaleler, temel sanayi ve petrol firmalarının emperyalist güçlerce yönetilmesi, Şah yönetiminin baskıcı yaklaşımları devam etmiştir. Bu süreçte topraksızlaşan kırsal nüfusun kentlerde işsiz kitlelere eklenmesi, servetin adaletsiz dağılımı geleneksel ve dini bağlılıkları olan işçi ve göçmenlerde de memnuniyetsizlik yaratmaya başladı. Çoğunlukla öğrenci ile sol görüşlü grupların başı çektiği muhalif hareketlere bu yeni kitleler de eklenmiş oldu. Bu açıdan 1978 yılı İran'daki Şah rejimine karşı ayaklanmalarda bir dönem noktasını teşkil eder. O yıldaki ayaklanmalar da yüzlerce silahsız sivilin hayatını kaybettiği şiddetli bastırmalarla karşılaşmıştır. En sonunda askerlerin de silahsız sivil halka karşı gösterdikleri şiddetten rahatsız olup karşı tarafa geçmeleriyle Şah, İran toplumu üzerindeki yönetiminin meşruiyetini kaybetmiş ve 16 Ocak 1979'da ülkeyi terk

etmiştir. Uzun sürgün döneminden sonra İran'a gelen Humeyni yönetimi devralıp İslami Cumhuriyeti kurmuştur.

Pehlevi döneminde tüm alternatif siyasi hareketliliğin önü kapandığı için din olgusunun muhalefetin gelişeceği tek alan olduğu düşüncesiyle, Humeyni'nin liderliğinde ve Şii İslam etrafında örgütlenen bu halk hareketine laik orta sınıf reform yandaşları, solcu gruplar ve liberaller de katılmışlardır (Roy, 1994; Cleveland, 2008).

İslam Devriminin karizmatik lideri Humeyni, batı güdümündeki seküler bir yönetimden, İslami bir yönetim biçiminin Müslümanların çıkarlarını gözeteceğini düşünerek mollaların rehberliğinde ve şariat hükümlerine dayalı bir İslami Hükümet kurmuştur. Başka bir ifadeyle, tüccarlardan, kırsal göçmenlere, Marksistlerden, teoloji öğrencilerine ve mollalara kadar toplumun tüm kesimi 2500 yıllık monarşiye karşı bir birlik oluşturmuşlardı. Seküler orta sınıflar, Şah'ın devrilmesinde Humeyni ve mollalarla işbirliğinde olup sonradan mollaları siyasetten uzaklaştırmayı planlıyorlardı. Ancak İslami ideoloji ve mollaların egemenliği devrim sürecini ve devrim sonrası kurulan yönetimi devralmış ve bu süreçte kendilerine iş birliği sağlayan sol ve liberal grupları marjinalleştirerek baskılarla siyaset sahnesinden uzaklaştırmışlardır.

Bu sürecin günümüze de yansıyan ve ciddi bir sığınmacı hareketliliğine yol açan niteliği ve boyutları iki türlü olarak ifade edilebilir. İlk olarak, 1979 Devrimi'nden sonra, Şah Dönemi'nin ileri gelenleri ve Şah yanlıları, devrim sonrasındaki infaz ve baskılardan kaçmak için Türkiye'ye sığınmışlardır. İleride de tartışılacağı üzere o dönemde yaklaşık bir milyon İranlı ilk başta Türkiye'ye kaçmış ve oradan çeşitli Avrupa ülkelerine ve ABD'ye geçmişlerdir. İkinci olarak, ilerleyen dönemlerde günümüze kadar gelen süreçte, rejime muhalif gruplar ve farklı kimlik aidiyetleri taşıyanlar her tür baskıya maruz kalanlar, kaçak yollarla Türkiye'ye sığınmış ve bireysel siyasi mülteci olarak üçüncü ülkelere geçmişlerdir.

Ancak Devrim'den sonra siyasi istikrarın sağlanıp Devrim adına kurulan İslami Cumhuriyet Partisi'nin egemenliğini tek başına ele alması, hükümet ve hükümet dışı oluşumların halk ve muhalif örgütlenmeler üzerinde ciddi baskıları,

infazlar ve cinayetler şeklinde bir terör ve şiddet sarmalı içinde gerçekleşmiştir. Şii Müslüman olmayan ve şeriat hükümlerine aykırı bir yaşam biçimi sergileyen türlü baskı, dışlanma, işkence, alıkonma, toplum içinde cezalandırma ve toplu infazlar şeklinde caydırıcı cezalar uygulayan son derece otoriter bir rejimin kurbanlarının can güvenliklerinin garantileneceği ülkelere sığınma süreçleri başlamıştır.

Devrimin hemen ardından ortaya çıkan bu baskı süreci, aslında Şaha karşı ittifak kuran farklı grupların, rejim devrildikten sonra nasıl bir yön izleneceğine dair kendi aralarındaki çatışmalarının bastırılması ve mollaların rakiplerinin de Şah rejimi ile birlikte bertaraf edilmesi çabalarının bir ifadesidir. Cleveland (2008, s. 475), bu çatışmanın İslami teokrasi ile ılımlı anayasal rejim destekçilerinin çatışması olduğunu ifade ederek, bu kararın verilmesi sürecinin “binlerce insanın canına mal olduğunu ve din kurumunun İran hayatının tümüne hakim olduğunu ifade eder”³⁴.

Devrimi takip eden dönemde, özerk devrimci örgütler ortaya çıkmıştır. Bu yerel komiteler, militan dini yapısıyla ülke genelinde dini kurumların etkisini yaymak ve sonrasında Devrim Muhafızları şeklinde silahlı bir güce evrilerek devrim muhaliflerine karşı güç kullanan önemli aktörler haline gelmişlerdir. Buna ek olarak devrim mahkemeleri de başlarındaki dini yargıçların yönetiminde şah hükümetinin eski yetkilileriyle devrim karşıtı faaliyetlerde bulunduğu iddiasıyla suçlananlara cezalar veriyorlardı. Bu dönemde içlerinde eski bir başbakanın da bulunduğu yüzlerce eski bürokrat ve yüksek rütbeli subay idam edilmiştir (Cleveland, 2008, s. 476). Yine Devrim Muhafızları, muhalefet toplantılarını basma, muhalifleri tutuklama ve ikna faaliyetleriyle İslami Cumhuriyet Partisi ile birlikte toplumsal yapının önemli bir baskı ve denetim mekanizması haline geldiler.

ılımlı ve liberal laik muhalifler bastırılmışken militan İslami sol kesimden yeni bir hareket yükseldi. 1981 yılında Mücahidin örgütü çeşitli terör saldırılarında

³⁴ Örneğin, o dönemde, Humeyni Mehdi Bezirgan'ı başbakanlığa atadı. Bezirgan laik ılımlılardan oluşan bir hükümet kurdu. Ancak hükümetin hareket alanını İslam Cumhuriyeti Konseyi sınırlıyordu ve bu konsey ulemeden oluşan ve Humeyni tarafından yönlendirilen bir kurumdur. Ülkenin en üst idari ve yasa koyucu kurumu olan Konsey, sahip olduğu çok geniş yetkilerle hükümetin programını uygulamasına fırsat tanımadı ve bunun üzerine Bezirgan 1979 Kasım ayında istifa etti (Cleveland, 2008, s. 475).

bulundu. Ancak hükümet, bu gruba kitle tutuklamaları ve idamlarla karşılık vererek bir “iktidar terörü” başlatmış oldu (Cleveland, 2008, s. 479).

Devrimden sonra İran toplumu, bir mühendislik anlayışıyla hızlı bir İslamileştirme sürecine girdi. Bu süreçte özellikle hukuk, kadın ve aile alanlarında kökten dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Örneğin bu dönemde sadece İslam hukukunu bilen kişiler yargıç olabilmekteydi, 1982’ye gelindiğinde İran mahkemelerinin tamamı kararlarını sadece İslam hukukuna dayandırmaya başladı (Cleveland, 2008, s. 481). Kadınlara yönelik ise, tüm kadınların hicab ile örtünmeleri ve bol giysiler giymeleri zorunlu oldu, bu şekilde giyinmeyenler ise tutuklanıyordu (Cleveland, 2008, s. 481). Kadınların boşanma davası açma, çocuğunun vesayetini almaları da yasaklanmıştı. Kamusal hayata katıldıklarında aile rollerini devam ettiremeyecekleri gerekçesiyle bu tarz işlere girmeleri yasaklanmıştı. Rejim izlediği bu politikalarla kadın özgürlüğüne açıkça karşı çıkmıştır (Cleveland, 2008, s. 481). Yine halka açık yerlerde müzik, dans gibi etkinliklerin yasaklanması da toplumsal İslamileştirme sürecinin sonuçlarındandır. Ancak Humeyni, bu durumu kişisel bir diktatörlüğe dönüştürmemiş, çeşitli hükümet grupları arasında dengeleyici aktör olarak hiçbir grubun üstünlük kurmasına izin vermemiştir. İslami Cumhuriyet Partisi de yine bu strateji çerçevesinde, din adamlarının ve mollaların otoritesini sağlamlaştırınca görevini tamamladığı düşünülmüş ve daha fazla güçlenip otoriterleşip parti yönetimine dönüşmemesi için kapatılmıştır. Merkezi bir güvenlik kurumunun olmaması Devrim Muhafızları ve rejim adına hareket ettiğini iddia eden çetelerin toplumsal alanda hüküm sürmesine yol açmıştır. İslam normlarına aykırı hareket ettikleri düşünülen kişiler keyfi olarak halkın gözü önünde dövülüyor, tutuklanıyor hatta idam ediliyordu (Cleveland, 2008, s.485). Resmi olmayan ama yönetimin bilgisi ve onayı dahilinde keyfi ve ürkütücü cezalar veren yerel oluşumlar da dönemin toplumsal baskı aygıtları haline gelmişti (Cleveland, 2008, s. 485). Tez kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sırasında, Devrim sürecinde çocuk yaşta olan İranlı katılımcılar, o yaşlarda idamlara ve infazlara dair tanıklıklarının travmatik anılarının sonrasında tepkisel bir çizgi izleme ve rejime karşı muhalif bir çizgi izleme eğilimine girdiklerini belirtmişlerdir.

Humeyni'nin 1989'da ölümünden sonra yerine Ayetullah Hamaney geçmişti, cumhurbaşkanlığında ise Ali Ekber Rafsancani bulunmaktaydı. Zamanla halkta ulemanın ve mollaların icraatına karşı bir hoşnutsuzluk başgöstermeye başladı ve 1997 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hamaney'in desteklediği aday yerine Hatemi'nin yüzde 70'e yakın bir oy oranıyla seçilmesi bu hoşnutsuzluğun bir ifadesi oldu. Özellikle sistemde dışlanan gençler ve kadınların desteğini alan Hatemi, toplumsal reform ve kadınlara daha fazla yer verilmesi vaatlerine dayanan bir kampanya ile cumhurbaşkanı seçildi. Devletin günlük hayattaki baskı ve dayatmaları, evlilik dışı her türlü kadın erkek ilişkisini, batı müziği dinlenmesini, film ve uydu tv izlenmesini yasaklayan, sokaklarda bu toplumsal yasaklara uymayanları avlamaya yönelik gezen devriye ve gönüllülerden bakan gençler Hatemi'ye olan desteğin tabanını oluşturunuyordu (Cleveland, 2008, s. 578-579). Hatemi'nin ve özgürleşmenin yanında tabandan gelişen bu harekete Hamaney ve ulemanın yanıtı, reformcu gazetelerin kapatılması muhalif gazeteci ve aydınların tutuklanması, seçilmiş ve reformcu meclisten çıkan yasaların İslami ilkelere uygun olmaması yüzünden sürekli veto alması şeklinde daha da otoriter ve baskıcı stratejiler yönünde gelişti (Cleveland, 2008, s. 580). Özellikle yabancılaşmış mutsuz ve huzursuz genç nüfus, orta ve üst sınıflar, İslam Cumhuriyeti'nin politikalarının kendi arzu ettikleri yaşam biçimiyle bağdaşmadığını görerek yeni arayışlar içine girdiler.

Özellikle gençlerin, aydınların, aktivistler ve azınlık grupların başı çektiği siyasi karşı duruş, sert bir yargı ve ceza mekanizmasıyla bastırılmaktadır. Günümüzde devam eden bu baskı mekanizması, 2017'de yayınlanan İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2016 ve Uluslararası Af Örgütü'nün 2016-2017 Dünya İnsan Hakları Durumu (State of the World's Human Rights 2016-2017) raporlarında tüm boyutlarıyla detaylandırılmıştır. Her iki rapor da İran'daki mevcut durumu Kadın Hakları, Çocuk Hakları, Siyasi Baskılar, Azınlık Gruplara Baskılar, Ölüm Cezaları, İşkence ve İnsanlık Dışı Muameleler başlıkları altında ele almaktadır. İran'dan gelen sığınmacıların, kaçtıkları mevcut siyasi ve toplumsal resmi yansıtabilmek açısından bu raporlarda sunulan verileri özetlemek yerindedir.

İran'ın Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'dan sonra seçilen Hassan Rouhani'dir.

Ruhani lideri ise Ayetullah Sayed Ali Hamaney'dir. Her ne kadar seçimlerde liberal bir kampanya yürütmüş ve Ahmedinejad'dan sonra özgürleştirici bir toplumsal düzen vaadiyle seçilmişse de Ruhani yönetiminin hâlâ geçmiş yönetimlerden miras aldığı baskıcı uygulamaları devam ettirdiği söylenebilir.

Bu baskıcı mekanizmaların en dramatik ve etkili olanı günümüzde de infaz edilmeye devam eden idam cezalarıdır. Human Rights Watch Raporuna göre, 2016 ilk yarısında 203 kişinin idam kararının infaz edilmiş olup 2016 yılı sonuna kadar bu rakamın 437'e çıkacağı tahmin edilmektedir. İranlı yetkililere göre, idam cezası ile sonuçlanan suçların büyük kısmı uyuşturucu ile ilgilidir. "Peygambere hakaret", din değiştirme, eş cinsel ilişkiler, evlilik dışı birliktelikler ve narkotik suçlar – madde bağımlılığı da dahil- gibi şiddet içermeyen eylemler suç kapsamına girip ölüm cezası ile cezalandırılmaktadır (HRW, 2017). Örneğin 2 Ağustosta, muharebe iddialarıyla yargılanan 20 kişi adil olmayan yargılama sürecinin sonunda ve işkence altında alınan ifadelere dayanarak idam edilmiştir.³⁵

Daha trajik olarak çocuklara verilen idam cezaları da infaz edilebilmektedir. Örneğin Hassan Afshar, 17 yaşında zorla eş cinsel ilişkiye girdiği için tutuklanmış ve idam edilmiştir. 18 yaşından küçükken işlenen suçlar yüzünden idam cezalarının infazını bekleyen 49 mahkumun bulunduğu da ayrıca belirtilmelidir (HRW, 2017).

İnsanın en temel hakkı olan yaşama hakkını elinden alan, geri dönüşü olmayan, keyfi uygulamalar ve adil olmayan yargılama gibi istismara son derece

³⁵ Muharebe, dine, devlete karşı gelme, İslami sistemi çökertme ve yabancı ajanlara çalışma suçlarını ifade eder. İran İslam Cumhuriyeti bu suç tanımını, siyasi muhalifleri, LGBT bireyler, etnik ve dini azınlıkları ve uygun gördüğü kişiler ölüm cezasına çarptırmak için kullanabilmektedir. Bu suç tanımı ayrılıkçı örgütlere üyelik, devlete karşı propaganda, İslami Devlet düzenini ortadan kaldırma ve suikast/komplo girişimlerini de içerebilecek oldukça muğlak kavramdır. Bu mesele birçok haksız ve geri dönüşü olmayan infazlara yol açmaktadır. Bunların bir örneği uluslararası kamuoyunda da yankı bulan öğretmen ve sosyal çalışmacı Farzad Kamangar 9 Mayıs 2010'da idam edilmesidir. Sadece yedi dakika süren yargılanmada kendisiyle işbirliği içinde olarak "Farzad Kamangar'la iş birliği içinde" bölücü faaliyetlerde bulunma iddiası ile suçlanmıştır. Mahkeme sürecinde avukatıyla konuşma hakkı bile tanınmaması, işkence altında alınan ifadelere iddiayı inkar etmesi, hatta kendisini sorgulayan istihbaratçıların bile suçsuz olduğuna inanmaları yapılan mahkemenin adaletsiz ve göstermelik olduğunu ifade eder niteliktedir.

Kaynak: <https://www.iranhumanrights.org/tag/farzad-kamangar/>; <http://iran.elple.net/node/36> Erişim tarihi: Mart 2017.

açık bir süreç içinde karara bağlanabilen idam cezaları, günümüzde İran'daki en temel toplumsal baskı mekanizmalarından ve sığınmacıların İran'dan kaçma nedenlerinden sayılabilir.

Bunun yanında, kamusal alanda kırbaç cezaları, gözaltında işkence, adil olmayan ve savunma hakkı tanınmayan yargılama süreçleri ile İslam Devleti'ne, devletin güvenliğine, dini normlara aykırı olarak sayılabilecek her türlü davranışın uzun hapis cezaları, işkence ve insani olmayan müdahalelere maruz bırakabileceği bir siyasi, hukuki ve toplumsal alanın varlığı söz konusudur. Örneğin 25 Mayıs'ta 17 maden işçisi arkadaşlarının işten çıkarılmalarını protesto ettikleri için işverenleri tarafından mahkemeye verilmiş ve mahkemede işçileri kırbaç cezasına çarptırmıştır (HRW, 2017).

İran devrim mahkemeleri, adil yargılama sürecinin sağlanmasında genel olarak başarısız olup işkence altında alınan ifadeleri delil olarak değerlendirebilmektedir. İran'ın ceza hukuku, siyasi ve medya suçları veya idam cezası, ağır hapis cezası gerektiren diğer suçları işlediği iddia edilen sanıkların gözaltındayken bir haftaya kadar hukuki destek almalarını engeller. İfade özgürlüğü de HRW raporuna göre son derece kısıtlandırılmış olup, yetkililer gazetecilerin, bloggerların ve sosyal medya aktivistlerinin tutuklanmaları ve hapis cezaları almaları sıklıkla rastlanan bir gerçektir. Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformlarının erişime kapalı olduğu İran'da, yüzlerce sosyal medya kullanıcısı, içlerinde modanın da dahil olduğu birçok konuyu kapsayabilecek 'hassas' meseleleri konuştukları için tutuklanmıştır (HRW, 2017). Örneğin önde gelen insan hakları aktivistlerinden Nargees Mohammadi, bir yıllık tutukluluk sürecinden sonra idam karşıtı insan hakları kampanyasına katılımı da dahil olmak üzere benzer sebeplerden dolayı 16 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

İran'da günümüzde kadınların durumu da ayrıca ele alınması gereken bir meseledir. Mevcut kanunlar çerçevesinde kadınlar evlilik, boşanma, miras ve çocukların velayeti gibi en temel meselelerde bile çok ciddi bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Örneğin evli kadınlar eşlerinin yazılı izni olmadan pasaport alamaz ya da ülke dışına çıkamazlar. BM Çocuk Hakları Komitesinin raporuna göre, kız

çocukların evlenme yaşı 13 olup, 9 yaş ve üzeri kız çocuklarına yönelik her türlü cinsel istismar suç kapsamında sayılmamaktadır. Yine yargıçlar namus cinayeti işleyenlere herhangi bir ceza uygulamama inisiyatifini kullanabilmektedir. (<https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/iran#72cd39>, Erişim Mart 2017)

Tarihsel süreci içinde verilen İran'da İslam Cumhuriyeti'nin egemenliğini kurması ve özellikle toplumsal hayatın her alanına çeşitli baskı mekanizmalarıyla hükmetmesi, İran'da muhalif hareketlere katılan, farklı dinlere mensup olup bu yüzden baskı gören, toplumsal hayatta İslami normlara aykırı olduğu düşünülen yaşam biçimlerini ve cinsiyet ilişkilerini benimseyen bireyler, siyasi muhalifler keyfi cezalandırmalardan, işkence ve infazlardan kaçmak üzere bireysel sığınma hareketlerine katılmaktadırlar. Bu açıdan İran'dan gelen sığınmacıların durumu, Irak'tan farklı olarak savaş ve şiddetten kaçan kitlesel sayılabilecek bir hareket değil, daha çok hoşnutsuz ve ağırlıklı olarak aydın kesimleri içeren rejime muhalif bireylerin varlığıyla karakterize edilebilir. Bulguların tartışıldığı bölümlerde, bu keyfi uygulamaların, gazete kapatmaların ve ceza süreçlerinin boyutları İranlı sığınmacı görüşülenlerin anlatılarının analizinde açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bu noktaya kadar, dünyada sığınmacı ve kayıt dışı göç hareketliliğinin yoğunluğu sayısal veriler ışığında sunulmuştur. Bu durum dünya çapında yaşanan ve tüm toplumları ilgilendiren günümüzün en ciddi insani krizlerindendir. Milyonlarca insanın yerlerinden edilme durumu aynı zamanda bu yerinden edilme sürecinin savaş, şiddet, baskı ve yoksullukla biçimlenen trajik arkaplanının bir yansımasıdır. Aynı zamanda bu kitleler ulaşmak istedikleri güvenli coğrafyalarda da ciddi bariyerlerle karşılaşmakta, yüzbinlerce sığınmacı, hedef ülkelere varamadan yine gelişmekte olan tampon bölgelerde geleceği belirsiz, arada kalmışlık durumuyla karşı karşıya kalmaktadır.. Bu durum sığınmacı hareketliliğinin diğer önemli boyutunu ifade eder. O da, bu hareketliliğin daha çok gelişmekte olan ülkeler arasında şekillenmesidir. Mevcut sosyo-ekonomik koşullarının yeterince elverişli olmadığı bu tampon ülkelerde, muhtaç topluma yüzbinlerce hatta milyonlarca yeni nüfuslar bir anda eklenmektedir. Bu durum da

tampon konumundaki ülkelerin sahip olduğu kıt kaynakların ve yetersiz hizmetlerin daha fazla yoksul nüfus arasında paylaşılması, yerli ve yabancı nüfus arasında artan rekabet ve bunun yaratacağı yeni toplumsal çatışma alanları gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Sığınmacı hareketliliğinin oluşumu ve sığınmacıların ara ülkelerde kısıp kalma durumu aslında gelişmiş ülkelerin ve küresel güçlerin yine küresel kaynakları yönetme mekanizmalarının bir sonucu olarak düşünülebilir. Irak özelinde somutlaştırıldığı üzere, otoriter kapalı ekonomileri küresel sisteme açılmasını sağlama amaçlı askeri müdahaleler o topluma daha fazla yıkım, istikrarsızlık getirmekte ve bu da kitlesel sığınma hareketlerini tetiklemektedir. Sonuç olarak komşu coğrafyalar milyonlarca yerlerinden edilmiş nüfusa yeterli imkan sunamazken, sığınmacılar, ulaşmak istedikleri ülkelere doğru tehlikeli ve ölümcül yolları göze almak zorunda bırakılmaktadır. Gelişmiş ülkeler sınırlarını daha fazla kapaması bu hareketliliği engellemesi bu insani krizin daha fazla derinleşmesine yol açabilmektedir.

Takip eden bölümde, Türkiye'nin yukarıda özetlenen bu sürecin neresinde durduğu ve tampon bölge olarak şekillenen konumu, tarihsel süreç ve güncel durum, yasal düzenlemelerin sığınmacılara tanıdığı hakların sınırlılıkları ve bunun toplumsal yansımaları üzerinden tartışılmıştır.

Irak ve İran üzerine ele alınan analizlerden yola çıkarak kayıt dışı göçmen ve sığınmacı hareketliliğinin kaynağının iki temel tarihi süreç içinde geliştiği söylenebilir: gelişmekte olan coğrafyalarda yeni ulus-devlet oluşum süreçleri ile verili bir devlette toplumsal düzen üzerine farklı grupların verdiği mücadeleler. Bu süreçlerde ulusal bağımsızlık savaşımı, ulus-devlet oluşum süreci, çok-etnili toplumlarda kaynaklara ve iktidara erişim üzerinde eşitsizlikler ve şiddete yol açan siyasi devrimlerdir (Zolberg, 1989; Keely, 1996 akt. Brewer ve Yüksek, 2009, s. 643). Bugünkü şekliyle kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliği kolonilerin tasfiye edildiği ülkelerde 20. Yüzyıl gerçeği olarak ortaya çıkmakta ve bu hareketlilik ağırlıklı olarak gelişmekte olan coğrafyalar içinde sınırlı kalmaktadır. Her ne kadar bu hareketlilik Avrupa'nın kolonileşme ve sömürge politikalarının ve askeri müdahalelerinin doğrudan bir etkisi de olsa bu gelişmiş ülkeler kayıt dışı

göç hareketliliğinin yükünden çok az pay alırlar (Brewer ve Yüksek, 2009, s. 643).

Sahara-altı Afrika coğrafyasında da sömürge ve kolonileşme sonrası dönemin faturası son derece ağır olmuştur. Bu bölgede toplam nüfusun yarısı (300 milyon kişi) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Derin yoksulluk, çete savaşları, şiddet ve kıtlık gibi çevresel ve toplumsal felaketler Sahara-altı Afrika'da sığınmacı hareketliliğine yol açan temel sebeplerdir. Günümüzde, Afrika'dan insan hareketliliğinin temel iki nedeni, ekonomik yıkım ve yoksullukla insanların hayatta kalabilmek için yeni varış ülkeleri arayışına girmeleri; etnik çatışma ve devletlerin güvenliği sağlama konusundaki başarısızlıkları (Brewer ve Yüksek, 2009, s. 652)

Alan araştırmasına Afrika bölgesinden katılan katılımcıların geldikleri ülkeler çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla bu sığınmacı hareketliliğine sebep olan dinamikler her ülkenin kendi özgün siyasi, toplumsal ve ekonomik koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu dinamikleri detaylı bir şekilde ele almak çalışmanın kapsamını oldukça genişleteceği ve tez çalışması sınırları içinde mümkün görülmediği için detaylı bir şekilde ele alınamamıştır. Ancak Afrika ülkeleri kökenli katılımcıların deneyimleri ve anlatıları bu dinamiklere dair ipucu sunar niteliktedir ve bulguların yorumlanma sürecinde bu koşullara değinilmiştir.

3.4 Türkiye’de Kayıt dışı Göç ve Sığınma Hareketleri: Tarihsel Süreç, Yasal Çerçeve ve Mevcut Durum

Bu bölümün amacı, Türkiye’de kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliğinin, bu hareketin tarihsel süreçteki evriminin, hukuki çerçevesi ve uygulamaları ile mevcut durumunun literatüre ve uluslararası kuruluşların verilerine dayanarak genel bir resmini sunmaktır. Çalışmanın amacının Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların günlük hayat deneyimlerini ve toplumsal konumlanışlarını ele almak olduğunu hatırlatmak gerekirse, Eskişehir’deki durumu mevcut genel durum içinde konumlandırarak aktarmak ve arka planı sunmak önemlidir. Yine Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların koşullarını belirleyen yasal düzenlemeler ve

uygulamalara da ışık tutulacak olup böylelikle çalışma bulguları belirli bir uzama yerleştirilebilecektir. Bu bölümün amaçlarından biri 1970'lerin sonundan bu yana Türkiye'ye yönelik göç hareketliliğinin yapısındaki dönüşüm süreçlerini tarihsel bütünlüğü içinde, sistematik bir çizgide değerlendirmektir. Bu süreçler dahilinde; göç politikaları ile nüfus yapısının etkileşimi ve ulus-devlet ideolojisi merkezli bu etkileşimin sosyal, ekonomik ve toplumsal yansımaları ele alınacaktır. Bu kapsamda, ilk olarak küreselleşen dünyada dönüşen insan hareketliliği açısından Türkiye'nin değişen konumu son otuz yılda öne çıkan bir konu olarak incelenmiştir. 1980'lere kadar literatürde ve diğer çalışmalarda göçe kaynaklık eden ülke olarak konumlanan Türkiye, günümüzde birçok kayıt dışı göç hareketliliğinin geçiş ve hatta gayri resmi nihai noktası konumundadır.

Öncelikle, Türkiye, Balkanlar'daki ve Ortadoğu'daki siyasal karışıklıklardan dolayı, sığınma amaçlı nüfus hareketliliğine açık hale gelmiştir. 1980 sonu ve 1990 başlarında Bulgaristan'dan sürülen Türk kökenli gruplar ve 1990-1991 yıllarında Irak'taki savaş ve baskı ortamından kaçan Kürt nüfus sığınma talebi ile Türkiye'ye yönelmiştir. Bu iki büyük sığınmacı hareketinin yanı sıra, 1990'ların ikinci yarısından itibaren, Asya ve Afrika kökenli göçmenlerin de sığınma talebi ile Türkiye'ye göç ettikleri görülmektedir. Sığınma talebinde bulunan göçmenlerin geldikleri ülkeler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin 1951'de imzaladığı Cenevre Sözleşmesinde koyduğu coğrafi sınırlama koşulu ile tezat bir durum oluşmaktadır. Öyle ki, Coğrafi Sınırlama koşulu ile Türkiye sadece Avrupa'dan- özellikle Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimle yönetilen ülkelere- gelen talepleri değerlendirmeye alıp, diğer sığınmacılar için yükümlülük altına girmeyeceğini garantilemek istemiştir. Ancak bu kısıtlama, mevcut durumdaki sığınma rejimini zorlaştırmakta ve sığınma ihtiyacının yoğun olduğu bölgelerden gelenlerin konumunu belirsiz kıldığı ölçüde, uluslararası eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Bu soruna kısa vadede çözüm olarak sunulan bir yönetmelik ile coğrafi sınırlama koşuluna uymayan taleplere karşı geçici sığınma hakkı tanınarak, üçüncü ülkelere yerleştirme uygulamasına gidilmiştir.

Coğrafi Sınırlandırmanın kaldırılmaması, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kavramsal değişiklikler dışında hak ve görevler açısından önceki

mevzuatın bir devamı niteliğinde olması homojen toplumun varlığını koruma çabasını yansıtır. Bu gerçeğin bir göstergesi, 2014 YUKK yasasında yasal göçmenlerin “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı” olarak tanımlanması şeklinde ifade edilebilir. Yeni göç koşullarında, eski önemini yitirmiş ulus-devlet mantığı ile üretilen ve yalnızca Türk kökenlilerin göçmenliğinin kabul edildiği bu idari ve yasal düzenlemeler; küresel göç konjonktüründe Türkiye’nin konumu ve açısından bir paradoks oluşturmaktadır.

Çalışmanın kapsamındaki sığınmacı hareketliliği dışında Türkiye 1990’ların ortasından itibaren Irak, Banladeş, Pakistan ve çeşitli Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerin geçiş noktası olarak küresel göç rejiminde yerini almaktadır. Kaçak olan ancak BMMYK kapsamında değerlendirilmediği için sığınmacı da olamayan ve hedef ülkelere gidene kadar bekleme süresini geçiren yabancıların durumu, resmi kayıtları olmadığı için sığınmacılarınkinden daha belirsiz ve daha sancılıdır. Ancak çalışma kapsamında ele alınmadıkları için tartışma dışında tutulmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye; Moldova, Ukrayna, Rusya, Gürcistan ve Romanya gibi ülkelere, ev işleri, fuhuş, eğlence, tekstil, inşaat ve turizm gibi sektörlerde emeğe dayalı göç hareketliliğine de ev sahipliği yapmaktadır. Aynı kişinin defalarca gidip gelmesi olarak mekik göçü adı verilen bu hareketlilikte, göçmenler yasal yollarla giriş yapmakta ancak vize süreleri dolduktan sonra da kalmaya devam edip kayıt dışı göçmen durumuna düşmektedir (İçduygu, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş aşamasında ve takip eden on yıllarda, homojen ulus-devlet oluşumunu gerçekleştirmek için göç hareketlerini bir araç olarak kullanmıştır. Bu kapsamda 1934 İskan Kanunu, Türk soyu ve kültürüne mensup kişilerin göçünü teşvik edip, bu tanıma uymadığı düşünülen Gayri Müslim grupların dış göçüne yönelik politikaların çerçevesini çizer. Soğuk Savaşın bitimine kadarki Türkiye’ye yönelik devlet kontrolündeki göç hareketlerini biçimlendiren bu süreç eski Osmanlı toprağı olan Balkanlardan gelen Müslüman ağırlıklı ancak farklı etnisitelere de mensup 1.6 milyona yakın insanı kapsamıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 299).

Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye’de sığınmacıların durumunu daha doğrusu varlığını belirleyen en önemli faktör Türkiye’nin imzalayıcısı olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesinde coğrafi kısıtlamayı hâlâ sürdürmesidir. Buna göre Türkiye, Avrupa dışında meydana gelen olaylardan kaynaklanan sığınma başvurularına mülteci statüsü vermemekte, onun yerine bu gibi sığınmacılara geçici koruma sağlamaktadır. Mülteci statüsü kazananlar üçüncü ülkelere yerleştirilirken; başvuruları reddedilenlerin ise ülkelerine geri dönmeleri beklenmektedir. 1980’lerden itibaren Türkiye, İran ve Irak’tan, sonrasında ise farklı Afrika ve Asya ülkelerinden gelen artan sayıda sığınmacı ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye’de sığınma başvurularında kayda değer bir artış olduğu söylenebilir. BMMYK’ya göre 2016’da Türkiye sığınmacı kabul eden ülkeler arasında üç milyonun üzerinde sayıyla birinci sıradadır.

Göç hareketliliğinin yapısı ve hacmindeki dönüşüme karşılık Türkiye, yakın zamana kadar bütüncül ve sistematik bir göç mevzuatı geliştirmemiştir. Göç yönetmelikleri daha çok ani ortaya çıkan ve öngörülmeleyen hareketlilikleri düzenleyebilmek amacıyla oluşmuştur. Örneğin, Türkiye’nin ilk göç mevzuatı olan Sığınma Yönetmeliği, 1991 yılında Irak’taki rejimin baskılarından kaçan Irak Kürtlerinin Türkiye sınırına kitlesel olarak gelmesine karşılık olarak 1994 yılında kabul edilmiştir. Bu mevzuat gelenlerin ihtiyaç ve haklarını belirlemek yerine sınırların kapatılması güvenlik ve kontrolün arttırılmasını öngörecekle şekilde düzenlenmiştir. Ancak kayıt dışı göçün, kitlesel hareketlerin ve buna bağlı olarak insan kaçakçılığının artış göstermesi, sürecin bu gibi geçici yönetmeliklerle yönetilmesini imkansız kılar. Bu durumun bilinciyle Nisan 2013’te Türkiye’nin ilk ve kapsamlı sığınma yasası kabul edilmiştir. Türk sığınma sistemini tamamen yenileyen, göç ve sığınma yönetimini Göç İdaresi Genel Müdürlüğü birimi altında sivilleştirilen yasa, statü belirleme sistemini ve prosedürleri netleştirmiştir. İleride detaylı bir şekilde ele alınacak olan yasa, kitlesel mülteci akınları konusunda da çeşitli statüler altında (insani ikamet, geçici koruma, vb.) koruma imkanı tanımaktadır.

Ancak Türkiye’de sığınmacılığın güncel durumunu tartışmadan önce, sığınmacılık ve kayıt dışı göç hareketinin Türkiye’deki gelişim sürecini kısaca ele

almakta fayda vardır. İçduygu (2015, s. 281) Türkiye'ye yönelik kayıt dışı göç sürecini dört dönemde inceler: 1979-1987 ortaya çıkış dönemi, 1988-1993 olgunlaşma dönemi, 1994-2000 doygunluk dönemi ve 2001 yılından günümüze kurumsallaşma dönemidir. Bir sonraki altbaşlıkta, tarihsel süreç İçduygu'nun dönemselleştirmesine paralel olarak sunulmuştur.

3.4.1 Türkiye'ye yönelik sığınma hareketlerinin tarihsel süreci

Türkiye'ye yönelik kayıt dışı göçün ve sığınmacı hareketliliğinin gelişimi ve mevcut yapısı, ülkenin bulunduğu coğrafyayla ve bu coğrafyadaki siyasi gelişmeler, ekonomik dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Bu gelişmeler süresince 1980'lerden sonra Türkiye'ye yönelik kitlesel sığınma hareketleri şu şekilde maddeleştirilebilir:

- 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişinin,
- 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişinin,
- 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişinin,
- 1992-1998 yılları arasında Bosna Hersek'ten 20 bin kişinin,
- 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişinin,
- 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişinin,

• Nisan 2011- Eylül 2013 arasında Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 500 bin kişinin Türkiye'ye gelişi günümüze kadar devam etmekte olup tüm sığınmacılarla birlikte toplam sayı 3 milyonu geçmiştir (http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380, erişim tarihi Mart 2017).

Bu gelişmeler dört dönemde özetlenebilir.

1979 yılında gerçekleşen İran devrimi ve İranlıların akını, Türkiye'nin kontrolü dışında gelişen ilk sığınmacı akını olarak ifade edilebilir. İran İslami devrimin ardından, başta Pehlevi döneminin burjuvazisi olarak devrimden olumsuz olarak etkilenen kesimlerden yaklaşık bir milyon sığınmacı Türkiye'ye gelmiştir. Ancak bu göçmenlerin çoğu, ülkelerinden siyasi nedenlerle ayrılan ve sahip oldukları sermaye ve birikim sayesinde kısa bir süre içinde Avrupa ya da Amerika'ya geçebilen transit göçmenlerdi (İçduygu, 2015, s. 281).

Türkiye'nin kitlesel sığınmacı hareketliliğiyle karşılaştığı ikinci dönem ise 1988-1993 yıllarını kapsar. Bu dönem birbirinden farklı iki göç akını ile karakterize edilir: Bulgaristan'dan gelen Müslüman Türkler, Irak'tan gelen Kürtler; eski Sovyet ülkelerinden ekonomik sebeplerle gelen (bavul ticareti ve farklı sektörlerde istihdam edilmek üzere ve genellikle kayıtdışı olarak) kişilerin hareketleridir (İçduygu, 2015, s. 281).

Bulgaristan'daki asimilasyonist ve siyasi baskılar³⁶ karşısında ülkelerini terk etmek zorunda bırakılan 200-300 bin kadar Türk ve Pomak'ın yaya olarak, trenlerle ya da özel araçları ile Türkiye sınırını geçmeye başlaması 1980'lerden sonra Türkiye'ye yönelik ikinci büyük sığınmacı akını olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda 1989 yazı boyunca 300 binden fazla kişinin Bulgaristan'da Türkiye'ye göçe zorlanması Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan o güne kadar gerçekleşen en büyük kitlesel insan hareketliliklerinden sayılır (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 301). Bu süreçte dönemin Başbakanı, sınırı açarak Türklerin tamamını kabul etmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin Bulgaristan'dan gelen kitlesel hareketliliği yönetme stratejisi, bu kişileri sığınmacı olarak değil soydaşlar olarak değerlendirmesi şeklinde gelişmiştir. 1934 İskan Kanunu kapsamında değerlendirilen bu kişilere hızla vatandaşlık vermenin yanı sıra birtakım destekler de sunulmuştur. Bu süreçte yaklaşık 1 milyon kişi Türkiye'ye yerleşmiş ve 204

³⁶ "Bulgar hükümetleri için Türk azınlığın varlığı uzun süredir bir güvenlik problemi halini almıştı. Türk azınlığı sadakatinden duyulan şüphe, periyodik olarak, Türkçe eğitim veren okulların yasaklanmasına, camilerin kapatılmasına, Türklerin ülke içinde yer değiştirmesine ve Slav isimleri almaya zorlanmalarına kadar vardı. Söz konusu asimilasyonist politikalara karşı gösterilen rahatsızlık, aynı dönemde, demografik dengeyi sağlamak adına Türkleri Bulgaristan'ı terk etmeye zorlayan Bulgar otoritelerini teşvik etmiştir." (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 301).

binden fazla Bulgar Türkü Türk vatandaşlığına geçmiştir (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 302-303).

Türkiye'nin İskan Kanunu ve ulus-devlet geleneğinden gelen Bulgaristan Türklerine yönelik uyguladığı kapsamlı ve kabul edici politikanın, Irak'tan gelen Kürt sığınmacılara yönelik uygulamalarla bir zıtlık teşkil ettiği söylenebilir. Irak'ta Baas rejiminin uyguladığı baskı ve kimyasal silahlarla uyguladığı katliamdan kaçan Kürt nüfus Türkiye sınırına ulaşmıştır. Dönemin hükümetinin Irak'tan gelen sığınmacılara sınır kapısını açmama yönündeki politikası uluslararası baskılar karşısında uzun sürmemiş ve 50 binden fazla sığınmacı sınıra yakın kurulan kamplara yerleştirilmiştir. Bu kamplara geçici sığınma kampları gelenlere de misafir demeyi tercih eden egemen söylem, Bulgaristan'dan gelen sığınmacıların aksine Irak'tan gelenlerin benzer şekilde kabul edilmeyeceğine yönelik bir intiba yaratmıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 303). Sonuç olarak 1991 Nisan'ında yaklaşık 500 bin Kuzey Iraklı sınırı aşmaya başlayınca, Türkiye'nin çağrısıyla BM Güvenlik Konseyi'nin girişimiyle uluslararası güvenli bölge yaratılır. Takip eden bir ay içinde mültecilerin büyük bölümü evlerine dönmüş, Türkiye'de kalan 140.000 kadar Iraklı da mülteci olarak üçüncü ülkelere yerleştirilmişlerdir (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 305).

Bulgaristan ve Irak'tan gelen farklı iki kitlesel hareketliliğe (her ikisinin de baskılardan kaynaklanması ve belirli bir gruba yönelik olması ve ani gerçekleşmesi gibi birçok ortak özellik taşımalarına rağmen) yönelik farklı stratejiler izlenmesi, genel olarak ulus-devlet mantığının özelde de Türkiye'nin insan hareketliliğini nüfus politikaları açısından araçsallaştırmasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü olarak, 1994-2000 döneminde transit göçmenlerin sayısı gittikçe yükselmiş, ayrıca vize süresini aşan, kayıt dışı çalışma amaçlı gelen ve mekik göçü olarak tabir edilen hareketliliklerin artışıyla bu dönemde göç hareketliliği çeşitlenmiştir. Kuzey Irak'tan insan hareketliliğinin yaşanması karşısında Türkiye, 1994 yılında sığınma ve kitlesel göçlere dair yönetmeliği hayata geçirmiştir. Bu dönemde Körfez Şavaşı, Afganistan'daki karışıklıklar, Afrika'dan ve Asya

lkelerinden Avrupa'ya geçmeye alışanların Türkiye'yi transit ülke olarak kullanması belli başlı g hareketlerini oluşturmaktadır. Kısacası, 1990'lerden sonra insan kaçakçılarının organize ettiği kayıt dışı g hareketliliği hız kazanmış ve g hareketliliğinin yönü de değişmiştir. Savaş sonrası dönemde ge kaynaklık eden Türkiye de artık hem g veren hem de g alan ülke konumuna gelmiştir.

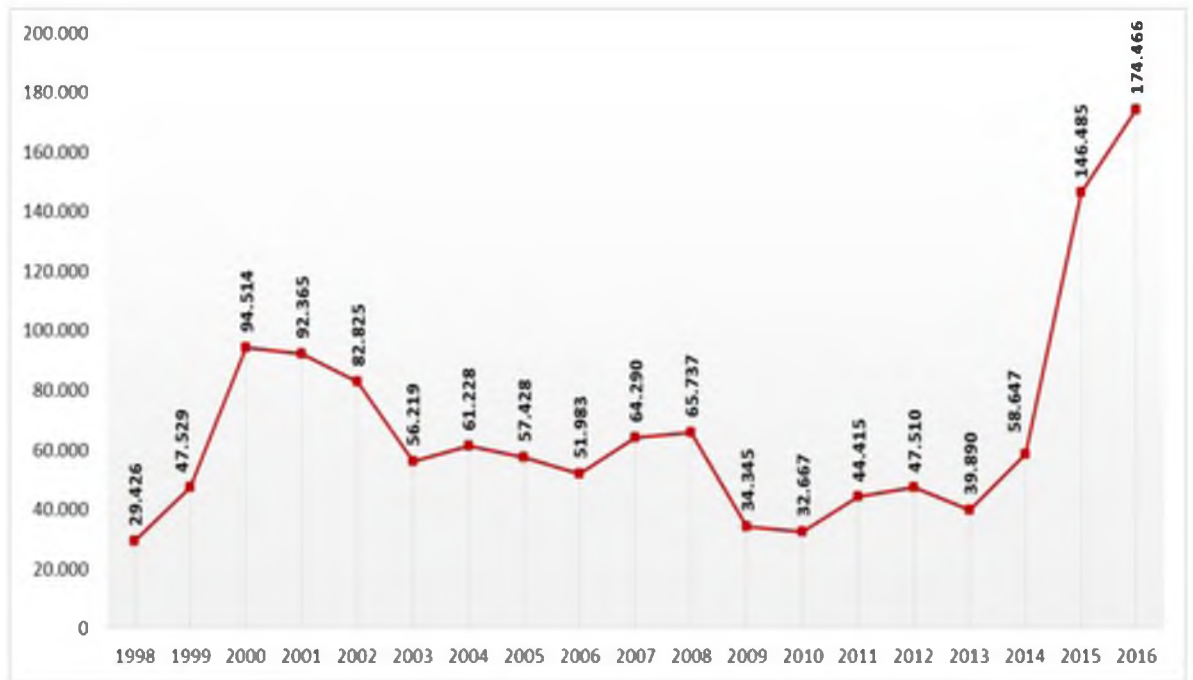
Yaklaşık son otuz yıldır Türkiye'yi etkileyen göç hareketlerinin arka planında, yakın coğrafyadaki siyasi karışıklıklar ve ekonomik yapılanmanın etkisi büyüktür: İran Devrimi, Körfez Savaşı, Sovyetler Birliği'nin kş, Irak'ın Amerika tarafından işgali ve Afganistan'daki karışıklıklar Türkiye'yi kayıt dışı g konusunda merkezi hale getirmiştir. Afrika lkelerindeki i çatışmalar ve ekonomik sıkıntılar da ciddi göç dalgaları yaratmış, Avrupa ülkelerine geçmek isteyenler için Türkiye bir geçiş noktası olmuştur. Yine Sovyetler Birliği'nin kş ile Doğu Avrupa lkelerinden Türkiye'ye ekonomik kaynaklı bir nüfus hareketliliği gerçekleşmiştir. Ortadoğu, Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya uzanan kara ve deniz yolları üzerinde olan Türkiye, bu bölgelerde yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılardan Avrupa'ya kaçmak isteyen kişiler için bir geçit niteliğindedir. (Brewer ve Ykseker, 2010, s. 648-650).

Son olarak, 2001 yılından itibaren Türkiye kayıt dışı g için bir kurumsallaşma dönemine girmiştir (İçduygu, 2008). Kayıt dışı g, insan ticareti ve insan kaçakçılığı gibi meseleleri yönetebilmek, bununla ilgili idari, hukuki ve teknik alt yapıları oluşturmak amacıyla gerçekleşen çabalar önemlidir. Bu çabaların sonucunda YUKK yasası 2013 yılında yürürlüğe girmiş ve Nisan 2014'te uygulamaya başlanmış, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bu sürecin idari alt yapısını, sınır kontrollerindeki işbirlikleri, kontrolleri arttırıcı uygulamalar aynı zamanda Afad'ın Suriyelileri barındırmak için oluşturduğu kamplar ve sunulan hizmetler de teknik alt yapıyı oluşturmaktadır.

3.4.2 Türkiye'ye yönelik kayıt dışı göç

Son on yılda Türkiye'ye yönelik kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliğinin boyutlarını güncel verilere dayanarak sunmak faydalı olacaktır. Örneğin, 2000'lerden itibaren güvenlik güçleri tarafından yakalanan kayıt dışı göçmenlerin sayılarının ciddi bir artış gösterdiği açıktır. Grafik 3.2'de görüleceği üzere, 1998 yılında 29.400 kayıt dışı göçmen yakalanmışken, , 2000 yılında bu sayı 94 bine ulaşmıştır. 2001 yılından başlayarak yakalanan kayıt dışı göçmen sayısı 2005 yılında 50 bin seviyelerine inmiş ve 2010'da 30 bine kadar düşmüştür. Ancak yakalanan kayıt dışı göçmenlerin sayısı 2010'dan günümüze gelene kadar sergilediği dalgalı bir artışla 179 binlerin üzerine çıkmıştır (bkz. Grafik 3.4). Bu rakamların yalnızca yakalanan kaçak göçmenleri ifade ettiği düşünüldüğünde, Türkiye'deki kayıt dışı göçün boyutlarının bu figürlerin çok daha üstünde olduğu varsayılabilir.

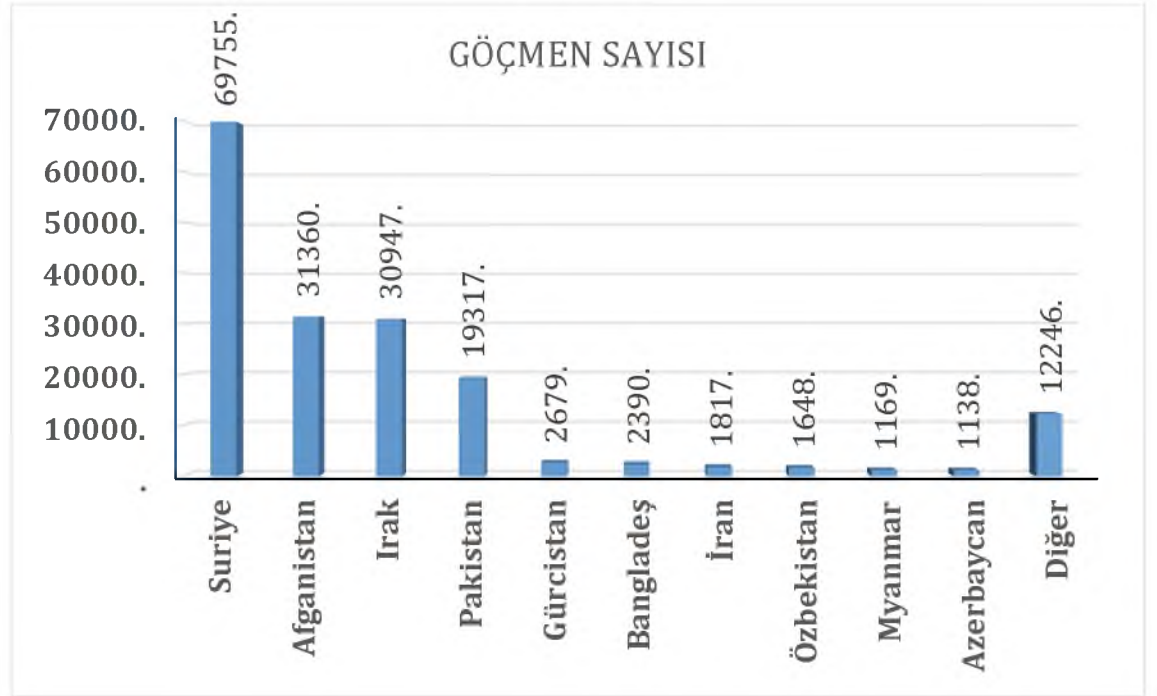
Grafik 3.4 1998-2016 Yılları Arasında Yakalanan Kayıt dışı Göçmenlerin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710, erişim tarihi, Mart 2017

Grafik 3.5’den görüleceği üzere, resmi makamlara ve BMMYK’ya başvuru yapmayan ve Türkiye’yi geçiş ülkesi olarak kullanarak geçerli belgeler olmadan ülkede bulunan ve bu sebeple yakalananların 70 bine yakını Suriye’den gelenler olup, Suriyelileri 31 bin kişiyle Afganistan, Irak ve 19 bin kişiyle Pakistan takip etmektedir. Pakistanlılar normalde BMMYK ve Türkiye tarafından sığınma ve mülteci ülkesi olarak kabul edilmemekte ve sığınma başvurusu yapamamaktalar. Ancak düzenli ve resmi yollarla gelişmiş ülkelere geçme şansının da tanınmadığı ve ekonomik ve siyasi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan on binlerce Pakistanlı kayıt dışı yollarla gelişmiş ülkelere ulaşmaya çalışırken 2016 yılında güvenlik güçlerince tespit edilmişlerdir.

Grafik 3. 5: Nisan 2016 Tarihinden İtibaren Teslim Alınan Kayıt dışı Göçmenler

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710 (erişim tarihi, Mart 2017).

Son yedi yıl içinde sığınmacıların niceliksel büyüklüğüne baktığımızda, 2010 yılında Türkiye’de BMMYK’nın ilgi alanında yaklaşık 16.500 kişi varken bu rakam 2017’nin başında 300 bine yaklaşmıştır. Bunların 45 bini mülteci ve yaklaşık 254 bini de sığınmacıdır (Bkz. Tablo3.4).

Tablo 3. 4: Türkiye’de BMMYK’nın İlgi Alanına Giren Kişiler 2010-2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ³⁷
BMMYK’nın ilgi alanına giren kişiler	16.747	25.429	32.672	39.137	55.546	250.004	291.209	299.589
Yerleştirilen Mülteciler	5336						28.901	
Mülteciler	10032	14.465	18.621	24.458	36.901	37.804	45.436	45.486
Sığınmacılar	6715	10.964	14.051	14.679	18.645	212.200	245.773	254.103

Kaynak: BMMYK İstatistikleri <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=178>

Son altı yılda yeni gelen sığınmacıların sayısında da bir artış söz konusudur. 2010 yılında 9 bin civarında olan bu rakam 2016’da 35 bini geçmiştir. (bkz. Tablo 3.5). Yeni gelen sığınmacılar ağırlıklı olarak Iraklı olup onları Afganlar ve İranlılar takip etmektedir. Suriyeliler ise BMMYK kapsamının ve çalışmanın dışında tutulmakla birlikte geçici koruma statüsünde olup 3 milyonla en kalabalık yabancı nüfusu teşkil etmektedir.

Tablo 3. 5: Türkiye’de Sığınma Talep Eden Kişilerin En Yoğun Kaynak Ülkelere Göre Dağılımları (2010-2016)

Yıl	Yeni gelen Sığınmacıların Toplam Sayısı	Irak	İran	Afganistan
2010	9226	3656 %40	2881 %31	1248 %14
2011		7912	3411	2.486
2012	26.500	6942	3589	14.146
2013	44.800	25.280	5897	8726
2014	87.800	50.510	8202	15.652
2015	133.300	55.574	11.383	63.443
2016 ³⁸	36.400	11.900	4900	18.200

Kaynak: Global Trends Forced Displacement 2015, Midyear Trends 2016 raporlarından derlenmiştir.

Avrupa ülkeleri, sınırlarına yönelik kayıt dışı göç hareketliliğini durdurmak için sıkı tedbirler alırken Türkiye, Afrika, Asya, Ortadoğu ve Asya’dan Avrupa’ya yönelen göç hareketliliğinde önemli bir geçit haline gelmiştir. Her yıl 40’tan fazla ülkeden binlerce sığınmacı gelen Türkiye, Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü tanımamaktadır. Bunun sebebi daha önce de belirtildiği üzere, 1951 Sözleşmesi’ne konulan bu sınırlamadır. Türkiye yalnızca Avrupa ülkelerinden sığınma talebinde bulunan kişilerin taleplerini değerlendirecek ancak Avrupa

³⁷ Şubat ayı rakamları

³⁸ Rakamlar 2016’nın ilk altı ayı için geçerlidir.

dışından gelen sığınmacılar konusunda herhangi bir yükümlülük altına girmeyecektir (İçduygu, 2009). Diğer yandan, coğrafi sınırlama olmaması durumunda, Türkiye'nin siyasi karmaşaların şiddetini arttırdığı bölge ülkelerinden yoğun bir sığınma hareketiyle karşı karşıya kalacağı endişesi de vardır. Bu tür değişikliğin sadece AB üyeliğinin gerçekleşmesi durumunda düşünülebileceği dile getirilmektedir.

Mülteci başvuru süreci ve sonuçlanması aylar hatta yıllar alan bir süreçken bu süre zarfında geçici olarak Türkiye'de bulunan sığınmacılar, geçici ikamet izinleri için İçişleri Bakanlığı'na ve mültecilik talepleri için BMMYK'ne başvurmaları gerekmektedir. Geçici sığınma izni için İçişleri Bakanlığı'na başvuran sığınmacılar, önceden belirlenmiş uydu kent olarak ifade edilen illerden birine gönderilmektedir. Sığınmacılar, başvuru süreçleri tamamlanana kadar bu belirlenen şehirde kalmak zorunda olup, herhangi bir sebeple şehir dışına çıkmaları İl Göç İdaresi'nden alacakları resmi izne tabidir.

Bu kısa tarihsel süreçten yola çıkılarak söylenebilir ki, Türkiye bir göç ülkesi olmayı reddetmiş ve göç hareketliliği geçici bir olgu olarak kabul edilmiştir. Mülteci statüsünün güncel koşullarda çok az kişiye tanınmasına yol açacak şekilde tanımlanması da bu durumun bir göstergesidir. Tarihsel süreç ile ilgili tartışmadan da görüleceği üzere küresel gelişmelerin ve uluslararası insan hareketliliğinin ani ve hızlı dönüşümlerin gerekliliklerine aynı hızda karşılık vermekte gecikmektedir.

Bu bölümde, Türkiye'de sığınmacı hareketliliğinin gelişim süreci özet niteliğinde sunulmuştur. Küresel ve siyasi gelişmelerin toplumsal sonuçları olarak Türkiye, yerlerinden edilmiş, insanca yaşam kalitesine kavuşmak isteyen milyonların beklediği bir tampon bölge konumuna gelmiştir. Ancak Avrupa Kalesi'nin inşası, ABD'nin sertleşen göçmen alım politikaları da gösteriyor ki, Türkiye yasal düzlemde olmasa bile pratikte sığınmacı hareketliliği kapsamında göçün kalıcılışacağı yeni bir döneme giriş sürecindedir. Bu durum, üçüncü ülkelere gidemeyen kendi ve ülkelerine de dönme şansı olmayan yüzbinlerce yabancı nüfusun ve onların yetişen nesillerinin Türkiye'de kalıcı olacağını göstermektedir. Bu kalıcılık, barınma imkanlarından ve eğitimden çalışma hayatına kadar temel

toplumsal alanlarda haklara erişim meselelerinde sığınmacıların karşılaşacağı önemli sorunları da derinleştirebilecektir.

3.4.3 Türkiye’deki mevcut durum

3.4.3.1 Yasal çerçeve ve sığınmacılara tanınan haklar

Bu başlık altında Sığınmacıların tabi olduğu yasal prosedürler ve bu prosedürlerin sığınmacıların toplum içindeki konumlarını genel olarak nasıl etkilediği, güncel veriler ve literatür tartışmaları ışığında ele alınacaktır. Türkiye 3,5 milyondan fazla sığınmacıyla dünyada en fazla sığınmacı nüfusu barındıran ülke konumundadır. Söylenebilir ki, küresel sığınmacı ve mülteci krizinin yükü ağırlıklı olarak az sayıda gelişmekte olan ülkelerin üzerindedir. Türkiye’de en yüksek sığınmacı nüfusuyla bu durumdan payını almıştır. Bu nüfus yoğunluklu olarak komşu Suriye’deki çatışmalardan kaçıp Türkiye’ye sığınan kitlelerden oluşmakta olup aynı zamanda bireysel olarak Afganistan, İran, Irak ve çeşitli Afrika ülkelerinden kaçıp sığınma başvurusunda bulunanları içermektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün güncel verilerine göre 2016 yılı içinde uluslararası koruma başvurusunda bulunan 282.518 kişi vardır. Buna ek olarak Mart 2017 itibariyle 2.957.454 Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapılmaktadır. 2016 yılı içinde uluslararası koruma başvurusu yapanların sayısı BMMYK ve IOM Şubat 2017 verilerine göre 300 bine yakın olup Türk makamlarının resmi rakamlarından farklılık göstermektedir. AİDA (Asylum Information Database, 2015, s. 10) raporu farklı kaynakların yayınladığı sayılardaki çeşitliliği üç temel gerekçeyle açıklar. İlk olarak, mevcut durumda yeni gelen sığınmacılar öncelikle BMMYK’a ulaşip oraya kayıt yaptırdıktan sonra kendilerine belirtilen ile gidip Göç İdaresine bildirimde bulunmaktadırlar. Bu işleymden dolayı, BMMYK’nın yayınladığı rakamlar henüz GİGM’e ulaşmamış sığınmacıları da içerebilmektedir. Ayrıca, BMMYK’a kayıt yaptıran tüm sığınma başvuru sahiplerinin kendilerine söylenen illere gidip resmi makamlara bildirimde bulunmadıkları da tespit

edilmiştir. Çeşitli sebeplerden dolayı birçok Iraklı ve Afgan başvuru sahipleri kendilerine belirtilen illere gitmekten ziyade İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlere geçtikleri düşünülmektedir. Uygulamadaki bu durum da rakamların farklılaşmasına yol açmaktadır. İkinci olarak kurulma sürecinde olan GİGM'deki işyoğunluğu da başvuruların kayda geçme sürecini uzatabilmektedir. Üçüncü ve son gerekçe de, özellikle Bazı Iraklı sığınmacılar BMMYK kaydı yaptırmış olsalar dahi, Yasa'nın 46. Maddesi kapsamında Türkiye'de insani ikamet sahibi statüsüyle bulunmaktadır ve sığınmacı olarak kayıtlara geçmemektedir. Dolayısıyla, BMMYK kayıtlarına dayanarak, 2017'nin Mart ayı itibarıyla Türkiye'de 299.589 uluslararası koruma başvuru sahibi yani sığınmacının varlığı bulunduğu ifade edilebilir. Tablo 3.6 uluslararası koruma başvurusunda bulunan sığınmacıların ülkelere göre dağılımları sunulmuştur. Tablodan da görüleceği üzere en fazla sığınmacı grubu Irak ve Afgan sığınmacılardır, bu grubu İran'dan gelen sığınmacılar takip etmektedir. Yaklaşık 3 milyon Suriyeli, 300 bin sığınmacıya ek olarak Türkiye'de içinde insani ikamet izninin ³⁹ de verildiği 461.217 yabancı uyruklu da bulunmaktadır.

Tablo 3. 6: 2017'de BMMYK'ya Kayıtlı Sığınmacıların Ükelere Göre Dağılımı

Ülke	Sayıları
Irak	132.642
Afganistan	122.973
İran	32.149
Somali	3.581
Diğerleri	8.280
Toplam	299.589

Kaynak: Uluslararası Göç Örgütü Site Report 2017 Turkey, Erişim Tarihi Mart 2017

Kısaca, Türkiye'de sığınmacılar yasal prosedürlere göre iki farklı gruba ayrılmaktadır. Suriyelilerin durumunda olduğu gibi kitlesel olarak savaştan kaçan nüfuslar, Bakanlar Kurulu Kararı ile Geçici Koruma Statüsüne tabiidir. Diğer yandan, kitlesel nüfus hareketliliğine dahil olmayan bireysel sığınmacılar da Uluslararası Koruma Statüsü kapsamında değerlendirilip aynı zamanda BMMYK'nın düzenleyiciliğinde üçüncü ülkelere yerleştirilmek üzere bekleme süresini Türkiye'de geçirmektelerdir. Bu açıdan Nisan 2013'de imzalanan ve Nisan

³⁹ İnsani ikamet izni konusu yasal çerçeve ve sığınma prosedürü alt başlığı altında tanımlanmıştır.

2014’de yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) Türkiye tarihinde ilk defa yabancılar, göç ve sığınmacılar konusunda kapsamlı ve bütüncül bir yasal ve kurumsal çerçeve sunmaktadır. Aynı zamanda bu Kanun ile İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş olup göç ve sığınmacılarla ilgili kurumsal yapıyı polis teşkilatından devralarak sivilleştirmiştir. Birçok sivil toplum örgütü, BMMYK ve Avrupa Konseyi ile işbirliği içinde oluşturulan bu Kanun, AB’nin iltica ve göç müktesebatına uyumlu olacak şekilde düzenlenmiştir.

Türkiye, 2012’den beri devam eden Suriye’deki iç savaştan kaçan sığınmacılara geçici koruma rejimi uygulamaktadır. Geçici Koruma Kanunu kapsamında, kitlesel hareketlilik durumunda bireysel başvuru sürecinin cevap veremeyeceği koşullarda kitlesel olarak belirli bir gruba yönelik çıkmıştır, bu yasa ve Suriye’den gelen Suriyelileri kapsamaktadır. Ancak, Irak’tan ve Filistin’den Suriyeye kaçıp yine ordaki çatışmalardan dolayı Türkiye’ye gelenler bu kapsamda değerlendirilememekte olup insani ikamet izni ya da bireysel sığınma başvurusu ile yasal koruma sürecine dahil olmaktadır. YUKK’un 91. Maddesine göre, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bu kişilerin kayıt altına alınmasında ve statülerinin belirlenmesinde yetkili kurumdur.

Tez konusu kapsamında ele alınan sığınmacılar ise, farklı bir prosedüre tabi olup uluslararası koruma statüsüne bireysel olarak başvurumaktadırlar. Statülerinin belirlenmesi, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün il temsilciliklerinde gerçekleşen mülakatlar sonucuna dayalıdır. Buna paralel olarak BMMYK da uluslararası koruma başvurularını alıp sığınmacı ve mülteci kriterlerini karşılayıp karşılanmadığının belirlenmesi ve üçüncü ülkelere yerleştirilmesi süreçlerindeki tek etkin aktördür. Ancak BMMYK’nın kararı Türkiye açısından bağlayıcı değildir, yani BMMYK’nın sığınmacı ya da mülteci statüsü için uygun gördüğü bir kişi Türkiye yetkili kurumlarınca uygun görülmebilir. Ancak pratikte henüz böyle bir durum söz konusu olmamıştır.

YUKK, uluslararası koruma statüsünü üç farklı başlık grup altında tanımlamıştır:

1. Avrupa'daki olaylardan dolayı Türkiye'ye sığınan ve uzun dönem Türkiye'deki uyum sürecini tanımlayan mülteci statüsü

2. Avrupa dışındaki olaylardan dolayı Türkiye'ye sığınan ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalması gereken şartlı mülteciler. Şartlı mülteci kavramı, hukuki ve teknik bir terim olup coğrafi sınırlandırmanın farklılaştırmasını belirginleştirmek amacıyla ortaya konmuştur. Şartlı mülteciler, normalde mültecilerin sahip olması gereken temel haklara sahip olmamakla beraber aile birleşimi ve uzun vadeli uyum politikalarının da kapsamı dışında tutulmaktadır.

3. Mülteci ve şartlı mülteci kapsamında değerlendirilemeyecek ancak ülkelerindeki karışıklıklar ve çatışmalardan dolayı işkence veya hayati tehlikesi bulunan kişileri tanımlayan ikincil koruma statüsü. (YUKK Madde 61, 62 ve 63).

Türkiye'nin uluslararası koruma statüsüne başvuran sığınmacıların yerleştirilmesi, uydu kent stratejisi ile yönetilmektedir. Bu stratejiye göre, sığınmacıların, İçişleri Bakanlığınca onlara gösterilen şehirlerde kalmaları gerekir. Sığınma başvurularını bu şehirlerin İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne yapmaları ve birkaç gün içinde adreslerini beyan etmeleri beklenmektedir (YUKK Madde 71 ve Madde 82). Ayrıca, sağlık, eğitim ve birtakım yardım hizmetleri bağlamında sadece o ilin imkanlarından yararlanmaları sağlanır. Bu uydu kentler daha çok İç ve Doğu Anadolu bölgelerinde olup İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Adana gibi büyük şehirleri kapsam dışında tutmaktadır. Uydu kent uygulaması, haftada belirli günler imza uygulaması ile birlikte ileride bulgular bölümünde de tartışılacağı üzere, sığınmacılar üzerinde ciddi bir kısıtlama getirmektedir.

Temeli Türkiye'nin geçmişten gelen vatandaşlık geleneğinin devamına dayanan YUKK, Avrupa dışından gelenlere kalıcı mülteci statüsü vermemekte ve uzun vadeli bir uyum programı sürecine dahil etmemektedir. Kalış süreleri belirsiz olan ve hatta Afgan ve Iraklı sığınmacılarda olduğu gibi pratikte kalıcı olan bu sığınmacılara, misafir, geçici yabancı olarak bakıldığı için, düzenli iş gücü piyasası gibi birtakım temel haklar ve uyumlaştırma mekanizmalarına erişimlerine imkan tanınmamaktadır.

Uyumlaştırma mekanizmalarına erişimle ilgili olarak barınma ve sosyal yardım konusunda YUKK'un öngördüğü çerçeveyi kısaca özetlemek gerekirse, Madde 95, sığınmacıların kendi barınma ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla gidermeleri gerektiğini belirtir. Dolayısıyla uydu kente yeni gelmiş toplumsal düzene yabancı olan ve herhangi bir ön hazırlık yapma şansı da olmayan bir sığınmacı en temel olan barınma ihtiyacını kendi imkanlarıyla karşılamak zorundadır. Maddi destek açısından ise Madde 94, ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilen sığınmacıların GİGM bütçesince maddi yardım desteği alabileceğini öngörür. Bu madde, maddi yardımı bir hak olarak değil ancak imtiyaz olarak tanımlar ve koşullarının GİGM tarafınca belirlendiği ihtiyaç sahibi sığınmacılara sağlanabileceğini ifade eder.

Sağlık açısından YUKK Madde 89 herhangi bir sosyal güvencesi ve maddi imkanı olmayan sığınmacıların Genel Sağlık Sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanabileceğini öngörür. Bu durumda Genel Sağlık Sigortası primleri GİGM tarafından karşılanır. Sığınmacının maddi imkanları düzeldiği takdirde GİGM ödemelerin bir kısmını ya da tamamını talep etme yetkisine sahiptir. Ancak maddi imkanların tespiti konusunda kurumsal bir çerçevenin çizilmesine ihtiyaç vardır (AİDA, 2015, s. 86-87). Ayrıca sağlık hizmetlerinden yararlanılabilmesi için sığınmacının yabancı kimlik numarasına sahip olması gereklidir. Ancak Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi bulunmayan hızlandırılmış prosedüre tabi sığınmacılar YUKK Madde 72 ve Madde 76 gereğince sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Benzer şekilde alan araştırması sürecinde, geçici koruma statüsü kapsamında değerlendirilemeyen, uluslararası korumaya da başvuramamış Iraklı Türkmen grupların temel sağlık hizmetinden yararlanamadıklarına şahit olunmuştur. Beş-altı aylık hamile bir kadının hamileliği süresince hiçbir sağlık kontrolü ve aşı hizmetinden yararlanamadığı, hastaneye gittiğinde kaydı olmadığı için işlem yapılamadığına tanıklık edilmiştir. Ayrıca, yine sorunlu bir hamilelik sürecinden geçen Iraklı sığınmacı bir kadının, eşinin yaptırdığı özel sağlık sigortası sayesinde devlet hastanesinde ameliyat olup bir aylık riskli dönemi hastanede geçirebilmiştir. Eşi özel sağlık sigortasını yaptırmasaydı, devlet hastanesinde olduğu halde bebeğin yoğun bakım ve annenin

bir aylık hastanede yatışı ve tüm takip tetkik işlemleri, altından kalkamayacakları ciddi bir yük getirebilecekti.

Peki bu koşullar altında YUKK, resmi kurumlara sosyal yardımlaşma ve dayanışma açısından nasıl bir yükümlülük getirmektedir? Madde 89-2 ihtiyaç sahibi sığınmacıların sosyal yardım ve imkanlardan faydalanabileceğini ifade eder. YUKK, kendi bünyesinde sığınmacılara özel bir sosyal yardım fonu oluşturmaz ancak mevcut Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yasasına eklemeler. Valilikler, Kaymakamlıkların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla, bulundukları illerde tespit edilen ihtiyaç sahiplerine yardım ve maddi destek sağlar. İhtiyaç sahibi sığınmacılar ve diğer yabancılar da bu kapsama alınmış ve Kaymakamlığın Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonunun süreçlerine tabi tutulmuşlardır. Kaymakamlıklar, vakıflar aracılığıyla ilçelerde ikamet eden vatandaş ve yabancı uyruklu ihtiyaç sahiplerine kömür, gıda ve temizlik malzemeleri şeklinde aynı yardımlarda ya da maddi yardımlarda bulunabilirler. Dolayısıyla ihtiyaç sahibi sığınmacılar mevcut yasal düzenlemede yardım için Kaymakamlıklara başvuru yapabilmektedir. Ancak ihtiyaç sahiplerinin tespit edilmesi ve ne tür yardımlar yapılacağı, ilçe kaymakamlıklarının tasarrufunda olup ilçeden ilçeye farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durumun da kendi içinde bir tutarsızlık yarattığı söylenebilir. Ancak belirtilen vakıfların sahip oldukları kısıtlı kaynaklar tüm ihtiyaç sahiplerine yetişmelerini engellemekte olup, artan Suriyeli sayısı mevcut durumu daha da güçleştirmekte, sığınmacılara sunulan kaynakların paylaşılacağı ihtiyaç sahiplerinin artış göstermesi söz konusu olmaktadır.

Mevcut durumda, sığınma taleplerinin çoğu ilk önce BMMYK'ya yapılmakta ve sonra GİGM'e başvurulmaktadır. BMMYK başvuruları sırasında sığınmacı adayları, hangi şehire yerleşmeleri gerektiğine dair bilgilendirilirler. Bilgilendirmeyi BMMYK yapsa bile yerleştirilme kararını veren merci GİGM'dir. GİGM, düzenli olarak BMMYK'yı yerleştirilmeye açık iller konusunda bilgilendirmelerde ve tavsiyelerde bulunmaktadır. BMMYK'nın görevi ise sığınma başvurusunda bulunanlara GİGM tarafında tespit edilen illerden hangisine yerleşeceklerini bildirmektir. Sığınmacı adayı ilk GİGM'ye başvurduğu taktirde, YUKK 71. Madde uyarınca, GİGM kişinin başvuru yaptığı ilde mi kalacağına yoksa

başka bir ile mi gönderileceğine karar verir. Daha sonra sığınmacılar kendilerine söylenen il sınırları içindeki ikamet adreslerini GİGM'e bildirirler. Sığınmacılar, üçüncü ülkeye yerleştirilme süreci tamamlanıncaya kadar kendileri için belirtilen ilde kalmak zorundadır. Şehir dışına yapılacak olan seyahatler Göç İdaresi İl müdürlüklerinin yazılı iznine tabidir. Ayrıca YUKK 71. ve 82. maddeler, sığınmacılara il müdürlüklerine haftada bir ya da birkaç kez imza verme gibi yükümlülükler getirmektedir. Böylece, sığınmacının ildeki ikamet durumu hakkında denetim sağlanmaktadır. 77. Madde'ye göre, tespit edilen illere yerleşmeyen ya da ilgili birimlere gerekli bilgilendirmeyi yapmayan sığınmacılar, uluslararası koruma statülerini kaybederler.

Ayrıca, sığınma başvurusunda bulunan bireylerin, sağlık eğitim haklarından ve birtakım sosyal yardımlardan yararlanmaları sadece ikamet ettikleri şehirlerle sınırlıdır. Yani kendilerine sağlık, temel eğitim ve sosyal yardım hizmetleri almalarını sağlayan yabancı kimlik numarasının bulunduğu yabancılar kimlik kartı, kimlik kartının verildiği şehir sınırları için geçerlidir (AİDA, 2015, s.82).

Barınma sorununun çözümünü, sığınmacıların kendisine bırakan, sosyal yardım konusunda net bir strateji sunmayan yasal düzenlemeler, çalışma konusunda da katı bir tutum izlemektedir. YUKK, sığınmacılara, başvuru yaptıkları tarihten itibaren altı ay sonra çalışmalarına müsaade eder ancak iş gücü piyasasına erişimlerini garantilemez, çalışma süreçlerini belirlenmesi ve çalışma izni başvuru şartları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenir (YUKK Madde 89). Yabancıların Çalışma İznine Dair Kanunun 12. Maddesine göre, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı başvurulardan sonra 30 gün içinde karara varır. Çalışma izni alabilmesi için sığınmacının, işverenle birlikte çalışma iznine başvurması gerekir. Yabancıların Çalışma İzninin Uygulaması Yönetmeliğinin 13. Maddesine istinaden Bakanlık, şu şartlara göre izin talebini değerlendirir:

1. Her yabancı çalışana karşılık 5 Türk vatandaşının çalışma şartı vardır. Yani 2 sığınmacı çalıştırmayı düşünen bir işverenin hâlihazırda en az 10 Türk vatandaşı personel çalıştırması gerekmektedir.
2. İş yerinin yaklaşık 25 bin dolar ihracat hacmine ya da 800 bin TL hasılatı ya da 100 bin TL sermayeye sahip olması gerekmektedir.

3. *Dernek, vakıflarda ikinci maddenin, hava yolu, eğitim ve ev içi hizmetler I şkollarında ilk iki maddenin karşılanması beklenmez.*
4. *Eğer çalışma iznine şirket ortağı başvuracaksa en az yüzde 20 paya sahip olmalıdır ve bu yüzde en az 40 bin TL'ye eşdeğer olmalıdır.*
5. *Yabancı çalışanın ücreti pozisyonuna ve niteliklerine uygun olarak belirlenmelidir.*

Yabancılar Çalışma İzni Kanununun 11. Maddesi, sektörel ve ekonomik koşulların gereklerini göz önünde bulundurularak belirli dönemlerde yabancıların iş gücü piyasasına erişimini kısıtlayabilme hakkı tanır. Ayrıca başvuru sahibinin eğitim durumunu ve işverenin neden Türk vatandaşı yerine yabancı bir çalışanı tercih ettiğine dair öne sürdüğü gerekçeleri başvuru sürecinde değerlendirilir.

Yukarıda detaylı olarak verilen yabancıların çalışma koşullarını ve şartlarını belirleyen yasal düzenlemelerin öne sürdüğü kriterler, başvuru sürecinin işveren üzerine yüklediği maddi ve prosedürel yük, çoğu sığınmacıların çalışma izni olmadan kaçak bir şekilde çok boyutlu sömürüye açık halde çalışmalarına yol açmaktadır. Sığınmacıların çoğu, tekstil, inşaat ve yan sanayi sektörlerinde düşük vasıflı işlerde çalıştırıldıkları için bu sektörlerde küçük ve orta ölçekli işverenlerin ek finansal ve idari yük altına girmeyi göze almayıp, uzun çalışma saatlerinde asgari ücretin altında ve sigortasız bir şekilde yabancı işçi çalıştırmayı tercih etmektedir.

Bu bölümde yasal çerçevenin sığınmacılar meselesini nasıl biçimlendirdiği ele alınmıştır. Mevcut yasal düzenleme, Türkiye'nin göç ülkesi olmadığı, savaş, şiddet madurlarının geçici olarak barındırıldığı anlayışının bir yansıması olarak ifade edilebilir. Yardım ve hizmetlere oldukça sınırlı erişim, hareket özgürlüğünün son derece kısıtlanması gibi vatandaşlara tanınan haklardan mahrumiyet geçicilik, misafir algısının bir yansımasıdır. Uluslararası koruma statüsü çerçevesinde sığınmacıların sınırlar içinde geçici olarak kalmalarına izin verilmesi, onların varlıklarına tolerans gösterilmesi anlayışı, sığınmacıları egemen bakış açısında vatandaşlarla eş değer bir konumda bulundurmamaktadır. Ancak, diğer yandan sayıları milyonları bulan sığınmacıları her açıdan yeterli bir sosyal sistem mekanizmasına eklemlenmelerinin, zaten kısıtlı sosyal kaynaklara sahip olan Türkiye için çok da gerçekçi bir tablo olduğu söylenemez.

3.4.3.2 Bu süreçler sığınmacıların Türkiye'deki durumunu nasıl biçimlendiriyor: yeni madunlar

Bu başlık altında, önceki bölümde özetlenen yasal çerçevenin özellikle toplumsal olarak sığınmacıları nasıl konumlandığı üzerinde durulmaktadır. Mevcut yasal çerçevenin kısıtlılıkları, içeride rıza gösteren sessiz ve gitmek için bekleyen, Türkiye'deki kalışını geçici olarak görmek zorunda kalan bir kitlenin oluşmasına yol açmıştır. Altıntaş (2014), yasal düzenlemelerde de görüldüğü üzere, Türkiye'de mültecilerin ulus-devletin iktidar mekanizmalarıyla kurulan ilişkide 'sessiz', temsilsiz yığınlar olma durumlarını maduniyet kavramı ile açıklar. Ancak postkolonyal bir kavram olarak öne sürülen ve sonrasında Necmi Erdoğan'ın Türkiye'de yoksulluk çalışmasında kavramsallaştırdığı maduniyet kavramı, içinde hegemonya ve karşı-hegemonya, egemen söylemlerin ve mekanizmaların reddedildiği bir direniş ve karşı duruşu da barındırır. Hindistan'daki köylü ayaklanmalarında olduğu gibi dayatılan egemen kültürün, sermaye birikim sürecinin ve kurumlarının inkarı ve yıkımı madun olma durumunun bir ifadesidir. Ancak bu karşı duruş ve karşı hegemonya pratiklerinin, Türkiye'de bulunan sığınmacılar açısından söz konusu olduğu söylenemez. Ancak, maduniyet kavramı Türkiye'deki sığınmacılar açısından, sığınmacıların aktif eyleyiciler olarak kendilerini nasıl temsil ettikleri, kendi varoluşsallıklarını ve toplumdaki iktidar mekanizmaları içindeki konumlanışlarını nasıl algıladıklarını, yukardan egemen söylemlerin sığınmacıları kalıcı siyasi, toplumsal ve ekonomik aktörler olarak yok sayan ve kontrol edici söylemlerine alternatif sunması açısından önemlidir. Kısacası "(m)aduniyet, toplumun işleyiş mekanizmalarında kendilerini temsil edemeyen kişi ve gruplar için kullanılmaktadır" (Altıntaş, 2014, s. 255). Madun kavramının tanımında, sessiz, temsilsiz olma durumu, eşitlik, arada kalmışlık durumları Türkiye'deki sığınmacıların toplumsal konumlarının anlamlandırılması açısından da işlevseldir. Vatandaşların karşısında, içinde bulunduğu ülkenin toplumsal yapısının bir üyesi olmamaları, geçici misafir olarak görülmeleri, geldikleri ülke, geçici olarak bulundukları ülke ve gitmek istedikleri,

hedefledikleri ülke arasında eşikte konumlarını yeniden üretmektedir. Aslında bu aradalık hali doğal bir süreç olmayıp iktidarla ve egemenle öznenin ilişkisinde yatmaktadır. Ulus devlet sistemi içinde vatandaş statüsü taşıyanların, doğal vazgeçilmez olarak tanınan hakları, sığınmacı durumunda radikal ya da anomali durumuna dönüşür. Özne ulus-devlet sınırlarından çıktığı anda sahip olduğu vazgeçilmez doğal hakları kendisinden sıyrılıp, yeni konumlandığı toplumda haklarından soyutlanmış bir şekilde devletin iktidar mekanizmalarının işleyişine bağımlı bir konuma gelir. Bu bağımlılık durumu sığınmacıların pasif özneler olarak algılanması yanılsamasını doğurmamalıdır.

Türkiye’de sığınmacılar için kullanılan misafir kavramı, gelenleri geçici, yardıma muhtaç, mazlum devletsiz insanlar olarak görülmesine yol açabilmektedir. Ayrıca sığınmacıların günlük yaşam deneyimlerinde yerel halkla temaslarda, acıma-yardım, güvensizlik ve kuşku, ilgisizlik-bilgisizlik, neden geldi gibi yukardan bakış unsurları sıkça görülmektedir. Ancak kan bağına dayalı etnik ve dini homojen ulus-devlet yapısını ve düzeninin varoluşlarıyla sınırlarını zorlayan, yerel toplumu “neden ülkesinde kalıp vatanını savunmadı?” sorusunu sorduran sığınmacıların varlığı, ulus-devlet, vatandaşlık ve vatandaşlığın doğumla kazanılan bir statü olma kurgusunu yeniden biçimlendirme potansiyelini de taşımaktadır.

“Devlet ve aktörleri, bireyleri devletle olan ilişkilerinde bireyselliklerinden çıkarıp bir grup kategorisi altında ele alır. Sonuç olarak, verili bir topluma üyelik belirli toplumsal kolektif kimlik aidiyetlikleri üzerinden gerçekleşir” (Cohen, 1994, s.12). Bu sınıflandırmalar, sığınmacılar için de geçerli olup, egemenle olan temaslarda ve koşullarını belirleyen yasal düzenlemelerde, yaşanmaz koşullardan kaçıp geçici olarak misafir edilen yabancı nüfuslar olarak değerlendirilmektelerdir. Sığınmacılara Türkiye’de bekleme sürecini geçirme ve bu süreç içinde birtakım kısıtlı haklar ve görevler verilmesi BMMYK ve GİGM’nin belirlediği kriterlere uyup uymadıklarına göre belirlenmektedir. Bu açıdan devletin sığınmacıların gündelik yaşamlarını şekillendirecek bir takım pratikleri dikte ettiği söylenebilir. Bu pratikler aynı zamanda aidiyetliğin ve dışlanmanın sınırlarını da çizer (Ergönül, 2014, s.127). İmza zorunluluğu, belirli şehirlerde

ikamet zorunluluğu ve seyahat kısıtlılığı, yabancı kimlik numarası ve yabancı kimlik belgelerinin farklılığının yarattığı durumlar, çalışma izni prosedürleri, yabancıları toplumdan dışlayan vatandaşlar ile misafir/yabancı sığınmacılar arasında sınırları keskinleştiren devlet pratikleri olarak varsayılabilir. Bu tarz pratikler, ötekine karşı oluşturulan bir sığınmacı kimliği/kategorisi yaratabilir ve sığınmacıların günlük yaşam pratiklerini bu uygulamalarla şekillendirerek, vatandaşların günlük yaşamlarından ayırıştırır (Simon, 2004, s.187, akt. Ergönül, 2014, s. 127).

Yine bu politikalar ile, devlet kendi egemenliğini sınırlar içindeki farklı nüfuslar üzerinden yeniden kurgular. Sığınmacıları yerleştirilmesi gereken şehirleri belirleyerek, sığınmacı kampları koyarak, belirli hak ve özgürlüklere erişimi sınırlandırıp vatandaşlardan ayırıştırarak, temelde belirli statüler (sığınmacı, uluslararası koruma, ikincil koruma, geçici koruma, vb.) yaratıp bu statüler üzerinden farklı hak ve özgürlükler (bu durumda kısıtlamalar) yaratarak egemen gücünü konsolide eder. Bu durum görüşmeye katılan sığınmacılar açısından da “hareket etmemiz lazım”, “vatandaşlık çok önemli” “hiçbir şeye hakkımız yok, nefes al diyorlar başka bir şey yaptırmıyorlar” ifadeleri ile dile getirilmiştir. Marshall’ın sosyal devlet ve eşitliği sağladığı olarak ifade ettiği vatandaşlık aslında hakların ve özgürlüklerin tanındığı statülerden biridir. Bu açıdan, iş gücü piyasasına, evrensel sağlık hizmetlerine ve eğitim hizmetlerine eşit koşullarda erişim, sadece vatandaşlara tanındığı sürece birleştirici ve homojenleştirici bir süreçtir. Ancak farklı sığınmacı/mülteci/misafir/yabancı/kaçak gibi farklı statülerin ayrıştırıldığı toplumlarda bu tip hak ve hizmetlerin dışlayıcı bir etkisinin de olduğu söylenebilir.

“Eğer mülteciler modern ulus devlet düzeni için bu kadar rahatsızlık verici bir unsur oluşturuyorsa bunun nedeni her şeyden önce şudur: Mülteciler, insan ile vatandaşı doğum ile milliyet arasındaki sürekliliği koparmak suretiyle, modern egemenliğin original kurgusunu krize sokuyor.” (Agamben, 2013, s.158, Altıntaş, 2014, s. 267).

Vatandaşlık kavramı ile insan haklarının kaderi ve ulus-devletin kaderi birbiriyle ilintilendirilmiştir. Bu, aslında bir paradoks yaratıyor, insan haklarının aslında cisimleştirmesi gereken öznenin mülteci olması gerekirken, mevcut

sistemde insan hakları krizine işaret ediliyor (Agamben, 2013, s. 152, Altıntaş, 2014, s. 259).

Türkiye, ABD, Kanada ve AB ülkeleri sığınmacı ve mülteci göçünde belirleyici roller oynamaktadır. Batı ülkeleri, Kabul kotaları ve kısıtlayıcı politikalarıyla çatışma ve yoksulluktan kaçan sığınmacıların hareketlilik biçimi ve yaşam stratejilerini biçimlendirirken, Türk devleti de yabancılara yönelik tutumuyla sığınmacı ve mültecilerin içinde bulundukları toplumsal alanı şekillendirmektedir (Danış, 2010, s.215). Ülkelerine geri dönme imkanı olmayan ve son derece kısıtlı bir sosyal sermayeye sahip olan sığınmacılar, kayıt dışı sömürüye açık, güvencesiz ve açlık sınırındaki çalışma koşullarıyla sürekli dışsal desteğe bağlı bir yaşam sürmekte ve yaşadıkları sınıfsal düşüşle sınıf altına dönüşmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyo ekonomik açıdan sınıf altı gruba dahil olan sığınmacılar egemen toplumsal ilişkiler açısından da madun olarak değerlendirilebilirler.

Maduniyet ve derin yoksulluğun boyutlarını daha net bir şekilde ortaya koyabilmek için Uluslararası Af Örgütü'nün No Safe Refuge başlıklı 2016 yılında tarihli raporuna kısaca değinmekte fayda vardır. Türkiye'deki sığınmacıların temel sorununun, temel barınma ihtiyaçlarının giderilmesi ve yasal iş gücü piyasasına erişim olduğu söylenebilir. Sağlıklı ve insani koşullarda barınma ve temel insani koşullarda işlere erişimin, kişinin varlığını sürdürebilmesi için temel olgular olduğu düşünüldüğünde, sığınmacıların Türkiye'deki durumlarının vehameti de ortaya çıkar. Temel barınma ihtiyacını karşılayamaması, kendini gerçekleştirme yolundaki -uygun koşullarda çalışma- engeller, sığınmacıların saygın ve kendine yeterli bir yaşam sürmelerine imkan tanımadığı söylenebilir (Uluslararası Af Örgütü, 2016).

Türkiye, uygun barınma koşullarını ihtiyaç sahibi vatandaşlar için de sığınmacılar için de karşılayamamaktadır. Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Konvansiyonunun üyesi olarak, ulusal konut stratejisi geliştirmesi gerekirken Konsey, Türkiye'nin üç milyon ünite konut eksiğinin olduğunu bildirmiştir. (Uluslararası Af Örgütü, 2016, s. 24)

Ayrıca mevcut konutların önemli bir kısmı yeterli standartlara sahip değildir. 2015 yılı Ulusal Gelir ve Yaşam Standartları Anketi, nüfusun yüzde 39'unun barındığı konutlarda nemli duvarlar, sızdıran çatı, temellerinin rutubetli olması gibi sorunların olduğunu ortaya koymaktadır (www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21584www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=21584). Sığınmacılar ve kayıt dışı göçmenler de bu mevcut koşullara eklenmiştir ve yukarıda belirtilen olumsuz şartlara sahip konutlarda ikamet etme durumunda kalmaktadırlar. Sığınmacılar, barınma ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla karşılamak durumundadır ve genelde konut kiralama yoluna gitmektedirler. Görüşmeler sırasında da barınma sorunu mülakatlarda sıklıkla dile getirilmiştir. Ev bulma, yüksek kiralar, elverişsiz koşullarda yaşama gibi birçok sorun gözlemlenmiştir. Örneğin derme çatma tek katlı bir evde kalan Iraklı görüşmecim, evin tüm onarımını kendisi yapmış (elektrik tesisatı, tavanın ve duvarların sağlamlaştırılması, dam aktarmak gibi) hatta, çatıdan gelen suyu engellemek için çatıyı tamir etmeye çalışırken düşmüş ve aylarca evde alçılı yatmak zorunda kalmıştır. Evin rutubetinden ve soğğundan dolayı küçük yaştaki çocuğunun sağlık sorunları kronikleşmiştir. Isınma sisteminin de olmadığı evde ikinci el eski bir sobayla tek odayı ısıtabilmektelerdir. Bağlantılarını kendi imkanlarıyla kurdukları eski tip borulu kömür sobası da ayrı bir tehlike oluşturmaktadır.

YUHK, sığınmacıların kendi barınma giderlerini karşılamalarını öngörür. 200 binden fazla Suriyeliyi kamplarda barındırmasına rağmen ülkenin kendi imkanlarıyla milyonlarca sığınmacıya ücretsiz ve uygun konut sağlaması gerçekçi görünmemektedir. Bu da 3 milyon yabancının kendi imkanlarıyla hayatta kalmaları anlamına gelir. Uluslararası Af Örgütünün Raporunda (2016), görüştükleri sığınmacıların yaşam koşulları çarpıcı bir şekilde resmedilmiştir:

“Araştırmacıların görüştüğü Afgan ve Pakistanlı 9 erkek, yaşanılmaz koşullara sahip bir evi 15 kişiyle paylaşıyorlar. Ev soğuk ve rutubetli, duvarlarında zeminde ve pencerelerde delikler var. beş kişi bir odada yatıyor ve odalarda sadece yatak ve battaniye var. Tek ısınma kaynağı küçük bir odun sobası. Ayrıca 52 yaşında inşaat mühendisi bir Afgan başka kişilerle birlikte, bodrum katındaki küçük ve hijyenik koşullara sahip olmayan bir tekstil atölyesinde kalmaktadır. Aynı

kişi Uluslararası Af Örgütü araştırmacılarına kirayı ödeyemediği zamanlarda ise cami, park metro istasyonları gibi kamuya açık alanlarda kaldığını söylemiştir⁴⁰ (Uluslararası Af Örgütü, 2016, s. 25)

2013 Türk Tabipler Birliği'nin 2013'de yaptığı bir araştırmaya göre Suriyeli sığınmacıların yüzde 25'i, yıkıntılarda barınmakta ya da ellerindeki imkanlarla derme çatma barınaklar kurmaktadır (Uluslararası Af, 2016, s. 25; <http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacirpr.pdf>: 39-42). Mevcut yasal mevzuat, zor durumda olan sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılayacak evrensel bir sosyal yardım prosedürü sunmamakta olup bu açıdan yetersizdir. İleride bulgular kısmındaki tartışmalara da paralel bir durum Uluslararası Af Örgütü'nün (2016, s. 26) çalışmasına yansımıştır. Şöyle ki görüşülen 10.000 Suriyeli sığınmacıdan, hiçkimsenin devletten finansal bir destek almadıklarını belirtmiştir. Sığınmacılar sadece aile üyelerinden, diğer sığınmacılardan ve dini cemaatlerden yardım aldıklarını belirtmiştir. Eskişehir'deki alan araştırmasında da benzer bir sonuca ulaşılmış ve görüşülen sığınmacıların hiçbiri kapsamlı bir yardımdan haberdar olmadıklarını ve ender ve dar kapsamlı tek seferlik hayırseverlerin yardımları dışında ve kendi çevrelerinin dışında bir yardım almadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum da aslında sığınmacıların Türkiye'deki yalnızlığının boyutlarını çarpıcı bir şekilde ortaya koyar.

Türkiye'deki mevcut mevzuat, sığınmacılara yönelik kapsamlı bir sosyal yardım politikası sunmamakla birlikte, sığınmacıların kendi ihtiyaçlarını idame ettirebilecekleri düzenli gelir ve güvenceli imkanlar sunan iş gücü piyasasına erişimlerini de engellemektedir. Sığınmacıların ve genel olarak yabancıların çalışma koşulları ve iş gücüne erişimleri YUKK ve İş Kanunu çerçevesince belirlenmektedir. Bu kanunlara göre yabancılar; avukat, doktor, dişçi, hemşire gibi belirlenmiş mesleklerde istihdam edilemezler. Ayrıca tez konusu olan sığınmacıların tabi olduğu maddelere göre, sığınmacılar başvurularının üzerinden

⁴⁰ "Another place visited by researchers was an unhygienic and airless room containing about 12 bunkbeds. Amnesty International interviewed three of the residents, who were men from Afghanistan. Below the room was an industrial operation, where the recyclable materials that they had collected from the garbage were weighed and sorted. Also in Istanbul, Amnesty International researchers saw the place where a 52-year Afghan civil engineer from Baghlan Province occasionally lives along with a number of other men; it was a small, unhygienic textile workshop in a basement. He told researchers that when he cannot afford to pay rent he must sleep in public places such as mosques, parks and metro stations." (Yazar tarafından çevrilmiştir.)

altı ay geçtikten sonra çalışma izni için başvurabilirler. 26 Nisan 2016'da yürürlüğe konan iki yönetmelik, Suriyelilerin ve Suriyeli dışındaki sığınmacıların çalışma izni koşullarını belirlemektedir. Buna göre altı aydan sonra ikamet ettikleri il sınırları içinde çalışma iznine başvurabilmekte, çalıştıkları iş yernini yabancı oranı yüzde 10'u geçmemelidir. Çalışma izni de sadece başvuru alan belirli bir iş ve işveren için geçerlidir. Kişi çalışma izni aldığı işten ayrılınca çalışma izni de otomatik olarak iptal olmaktadır. Çalışma izninin alınmasındaki temel sorun ise, başvuru işlemlerinin işveren tarafından gerçekleştirilecek olmasıdır. Yani tüm yasal ve maddi yükümlülük, Çalışma Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik başvuruları prosedürleri işverenin sorumluluğundadır. Bu da, zaten güvencesiz çalıştırmanın getirdiği ekonomik kazançlar karşılığında üstlenilecek prosedürel ve ekonomik yük karşısında bu süreci gerçekçi kılmamaktadır. 2015 yılında toplam Suriyeli nüfusunun sadece yüzde 0.1'i yasal olarak çalışma izni almıştır. 2016 Mart'ında çalışma izni başvuruları 2000'e çıkmış olup bunların ne kadarının kabul edilip ne kadarının reddedildiğine dair veriler mevcut değildir (Uluslararası Af, 2016, s. 30; http://www.goc.gov.tr/files/files/_2015_g%C3%B6%C3%A7_y%C4%B1ll%C4%B1k_rapor_18_04_16.pdf: 54-55; http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementationpackage/docs/implementation_report_20160304_eu-turkey_joint_action_plan_en.pdf:5; <http://www.theguardian.com/world/2016/apr/11/fewer-than-01-of-syrians-in-turkey-in-line-for-work-permits>. Erişim Tarihleri 13.03.2017). Çalışmanın kapsamındaki Suriyeli olmayan sığınmacıların yasal olarak çalışma ve çalışma izni başvurularına dair veriler net olarak bilinmese bile araştırma kapsamındaki katılımcıların geldiği ülkeler dikkate alındığında Afganistan, Gine, İran, Irak, Kamerun, Nijerya ve Somali'den gelenlerin çalışma izni başvuru sayısı 2016 yılında 3958'dir (<http://cibs.csgeb.gov.tr/PivotResult.aspx?oid=000000000158627&filterList=de5055c3-934a-4807-b788-af693ceb3b2f&cols=a66604b0-f741-4208-8cd0-1810d10abae4&rows=03e6f84c-4220-4b0d-821b-ed3d6d14afe9&measures=4b673f3d-c770-44e7-8586-c6fcfac375c3&subject=&kullanicisiz=1&temaOid=000000000003546>, Erişim

Tarihi, 13.03.2017). Ancak uluslararası kuruluşların çeşitli çalışmalarının ortaya koyduğu üzere sığınmacılar ağırlıklı olarak yasal yollardan iş gücü piyasasına erişememekte, enformal olarak ciddi bir risk ve sömürü altında hayatlarını idame ettirmeye çalışmaktadır.

3.4.4 Türkiye'ye yönelik uluslararası göç üzerine ampirik çalışmalar

Yıllar boyunca, önemli bir dış göç ülkesi kabul edilen Türkiye'nin geleneksel göç politikaları, ulus-devlet inşası ile ilgili kaygılarla şekillenmiştir. Bu anlamda, Zolberg (1983)'in ulus-devlet oluşumu ve zorunlu göç olgusunun bağlantısını inceleyerek göç yazınına olan katkıları, bu yüzyılın ilk yarısında Türkiye'ye yönelen göç akımı deneyimlerinin de daha etkin bir şekilde kavranmasına yardımcı olmuştur. Ancak bu göç modeli İkinci Dünya Savaşı sonrası değişim göstermiş ve Türkiye dış göç ülkesi olarak nam salmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Avrupa'nın yeniden yapılandırılması sürecinde 1960'daki ekonomik patlama, Türk işçilerini de Avrupa'ya çeken bir faktör olmuştur. Bu bağlamda Castles ve Kosacks'ın (1973) klasik katkılarının, Türkiye'nin dış göç serüveninin daha geniş bir çerçeveden irdelenmesinde önemli bir yardımı dokunmuştur. Türkiye'nin içerdeki demografik, siyasi ve ekonomik dinamikleri Türkiye'den giden işçiler için itici faktörler arasında belirtilebilir. Abadan-Unat (1976-2002) çalışması, Türkiye iş gücü göçünün temelinde yatan bu itici faktörler için önemli bir arka plan oluşturmuştur. Castles ve Miller'ın Göçler Çağı (2008) adlı eseri ise, Türk işgücü göçünü, "misafir işçilerin" Akdeniz ve Balkanlar'dan Batı Avrupa ülkelerine olan hareketliliğinin bir parçası olarak ele almıştır. Faist'in (2003) Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar adlı eseri de ekonomik alanda, sosyal alanda ve kültürel alanda küreselleşmenin göçü ve göçmen bireyi nasıl etkilediğini incelemiştir. Faist, genelde uluslararası göç dinamiklerini özelde ise Türk-Alman göç olgusunu sosyal sermaye ve ağ kavramı çerçevesinde irdlemiştir.

Yukarıda ele alınan eserler, göç bağlamında Türkiye'yi iş gücü göçüne kaynaklık eden ülke olarak ele almakta ve iş gücü göçünün sosyal, kültürel

ekonomik boyutlarını küreselleşme faktörünü de içine alarak analizler ve yaklaşımlar sunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, 1980'lerden itibaren Türkiye'nin göç rejiminde değişen konumu alan yazında ilgili çalışmalara da yansımıştır. Son dönem çalışmalara bakıldığında Türkiye ve göç olgusunu sadece iş gücü göçü ve iş gücü göçünün farklı boyutlarının incelenmesinin yanı sıra, kayıt dışı göç, sınır politikaları, mültecilik ve sığınmacılık üzerine de araştırmaların yapılmaya başlandığı görülmektedir. Soğuk (1999) *States and Strangers: Refugees and Displacements of Statecraft* adlı eserinde, devletçi söylem ve ulus devlet söylemi içinde kurulan vatandaş, ulus ve devlet kavramlarının ve bu kavramlar çerçevesinde geliştirilen politika ve uygulamaların mültecilik olgusu ve mültecilik deneyimi açısından geniş bir değerlendirmesini sunar. Mültecilik meselesinin politika boyutuyla ilgili olarak ise Yücel Acer, İbrahim Kaya ve Mahir Gümüş'ün (2010) *Türkiye'nin İltica Stratejisi* kitabı, mültecilere dair mevcut nicel veriler ışığında uygulamadaki iltica hukukunun bir analizini yaparak, uluslararası hukuk düzenlemelerinin ve AB İltica düzenlemesinin dikkate alınarak hazırlanacak, meselenin insanlık boyutuna ağırlık verecek ve statü verilmesinde uluslararası standartlara uygun bir iltica stratejisinin geliştirilmesini öngörmektedir. Bunun yanı sıra, Acer ve diğerleri, çekim merkezi ve tampon bölge olmanın önüne geçecek şekilde etkin sınır kontrolünün sağlanarak bilgi paylaşımını da içeren kurumsal koordinasyonun sağlanmasını ve benzer şekilde menşe ülkeler ve geçiş ülkeler ile etkileşim kurularak içsel ve dışsal yük paylaşımının sağlanmasının gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Son olarak yazarlar profesyonel kurumsal bir yönetim anlayışı, göç ve ilticaya bütüncül bir yaklaşımla geçiciliğin, mültecilere yarattığı sorunların önüne geçilmesini, kitlesel ilticaya özel bir yaklaşım geliştirilmesi, geri dönüşün planlanması ve bilgi gizliliğinin sağlanması üzerinde durmaktadır.

Türkiye'de mülteciler ve kayıt dışı göçmenlerle ilgili yapılmış benzer alan araştırmaları açısından bakıldığında, Brewer ve Yüksekler'in *A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in Istanbul* çalışması; Didem Danış, Cherie Taraghi ve Jean François Perouse'un "*Integration in Limbo: Iraqi, Afghan, Maghrebi and Iranian Migrants in Istanbul*" çalışması öne çıkmaktadır. Bu çalışmaların yanı sıra Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliğinin ve Uluslararası Af Örgütü'nün, Türkiye'deki mülteci kamplarının durumları, Türkiye'nin mülteci politikası,

mültecilere tanınan temel haklar ve mevcut genel sayısal verileri içeren izleme raporları da bulunmaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse, Brewer ve Yüksekler'in İstanbul'daki Afrikalılar üzerine yaptıkları çalışmanın temel amacı, Afrikalı göçmenlerin demografik özelliklerini tanımlayarak, göç etme süreçlerini ve nedenlerini belirleyip İstanbul'daki mevcut yaşam koşullarını ve sorunlarını saptamaktır (2009, s. 637). Bu amaç doğrultusunda Şubat 2005-2006 İstanbul'da yüz otuz üç Afrikalı mülteci ve kayıt dışı göçmenle yaptıkları anket ve yirmi bir Afrikalı mülteci ve kayıt dışı göçmenle yüz yüze mülakatlar ile çeşitli STK ve kamu kuruluşu temsilcileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmasından elde edilen verilerden yola çıkarak Brewer ve Yüksekler (2009)'in çalışmalarının bulguları aşağıdaki maddelerle özetlenebilir:

- İstanbul'daki Afrikalı mülteci ve kayıt dışı göçmenler homojen bir grup olmayıp Afrika'nın farklı bölgelerinden ve çok çeşitli sebeplerle gelenlerden oluşan heterojen bir gruptur.
- Afrikalıların içinde yalnız erkekler, yalnız kadınlar olduğu gibi çocuklu aileler de bulunmaktadır.
- Kayıt dışı/kayıt dışı göç ve mültecilik birbirinin içine geçmiş ve Batı Avrupa'ya geçme hedefi taşıyan süreçtir.
- Avrupa'ya geçiş sürecinin zorluğu ve sürenin uzunluğu Afrikalıların Türkiye'de kalmasını ve çeşitli hayatta kalma stratejileri benimsemelerini gerektirmektedir.
- Afrikalı mültecilerin, genelde yaşam koşulları olumsuzdur.
- Bu olumsuzluğun sebepleri düzensiz gelir elde etme fırsatının yoksunluğu, sosyal yardım ve hizmetlerin eksikliği ve mülteciler arasında toplumsal ağların zayıflığıdır.

Raporun içeriğinden de özetle bahsetmek gerekirse, raporun ilk bölümde, STK ve resmi kurumlarla yapılan görüşmelere ve ikincil kaynaklara dayanarak,

Afrikalı mültecilerin iltica prosedürlerine, sosyal ve insani yardıma ulaşılabilirliğe, yasal boyutlarına ve Türkiye'nin göç ve iltica rejimine yer verilmiştir. Araştırma bulgularını içeren ikinci bölüm ise, Afrikalıların demografik özellikleri, sosyal sorunları incelenerek, Türkiye'de kalma sebepleri, kalma uzunlukları, gelir elde etme stratejileri ve gelecek planları, gelir kaynakları ve temel sorunlarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, mültecilerin yaşamlarına dair bilgiler vardır, enformal girişimcilikleri, sosyal faaliyetleri, kurdukları sosyal ağlar, evlilik gibi yaşamlarının farklı boyutlarına dair araştırmacıların gözlem ve bulgularını içermektedir.

Brewer ve Yüksekler'in saha çalışması sürecinde, Uydu Kent politikası yeni yeni uygulamaya konmaya başlamış olup araştırmaya katılan sığınmacılar, bu politika çerçevesinde farklı kentlere yerleşmek istemediklerini belirtmişlerdir. Bu isteksizlik temelde katılımcıların İstanbul'da kalmayı tercih etmelerine, belirtilen illerde çalışma imkanlarının kısıtlı ve yerel halkın küçük kentlerde daha muhafazakar ve yabancılara kapalı olmasına; İstanbul'da kendi sosyal gruplarından kopmak istememelerine bağlanmıştır (Brewer ve Yüksekler, 2009, s. 659-660). Tez kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmasında da kimi katılımcıların Eskişehir'den ziyade İstanbul'da daha fazla çalışma olanağı bulabileceklerini ve metropolün kalabalığın içinde sosyal alanlarda daha rahat hareket edebileceklerini belirtmişlerdir. Eskişehir'in merkezinin genç nüfus ağırlıklı bir üniversite kenti özelliği taşıması, öğrencilere uygun konut piyasasının ve hizmet sektörünün gelişmiş olmasının sığınmacılar için uygun koşullar yarattığı mülakatlarda ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, daha küçük kentlerde yaşayan arkadaşlarının Eskişehir'e gelme taleplerinden ve küçük kentlerde durumun sığınmacılar için daha zor olduğundan bahsetmişlerdir. Bu açıdan Brewer ve Yüksekler (2009, s. 659-660), Uydu Kent uygulamasının başında Afrikalı sığınmacıların ifadelerinden aktardıklarına benzer endişeler ve sorunlar alan araştırmasından 7-8 yıl sonra Eskişehir'de gerçekleştirilen mülakatlarda da görülmektedir.

Brewer ve Yüksekler (2009, s. 664-665), Afrikalı sığınmacılar özelinde üçüncü ülkelere bekleme sürelerinin uzunluğunu ve bu sürecin belirsizliğini dile

getirmiştir. Aynı mesele 2012-2014 yıllarında tez kapsamında gerçekleştirilen alan araştırmasındaki katılımcılar tarafından da temel bir sorun olarak dile getirilmiştir. Araştırmacılar, bu bekleme süresinin uzunluğu ve belirsizliğini, üçüncü ülkelere yerleştirilme süreci ile mülteci statüsünün tanınma sürecinin tamamen farklı olduğunu vurgulayarak açıklar. Şöyle ki, ABD, Kanada, Avustralya gibi mülteci Kabul eden ülkelerin öne sürdüğü kriterler, BMMYK'nın mülteci statüsünün tanınmasında ele aldığı kriterlerden farklıdır. Mülteci statüleri Kabul edildikten sonra, tez çalışması katılımcılarının deneyimledikleri gibi sığınmacılar yerleşmek istedikleri ülkelerin uluslararası kuruluşlar nezdindeki temsilcilikleri tarafından ayrıca değerlendirilmektedir.

Araştırmacıların Afrika'lı sığınmacıların sahip oldukları toplumsal ağlara dair analizleri de ileride detaylandırılacak olan tez çalışmasının bulguları kapsamında değerlendirilebilir. Araştırmaları sonucunda Afrikalı sığınmacılara çeşitli sorunlarla başedebilecek kaynak ve yardımları içere zengin toplumsal ağlara sahip olmadıkları sonucuna ulaşan Brewer ve Yüksekler (2009, s. 667-668), bu durumun İranlı ve Iraklı sığınmacılarla tezat oluşturduğunu ifade ederler. Çeşitli STK çalışanlarının ifadelerine dayanarak İranlı ve Iraklı sığınmacıların maddi açıdan Afrikalı sığınmacılardan çok daha iyi durumda olduklarını varsayarlar. Bu varsayım özellikle yardım kurumlarının İranlıların daha varlıklı olduğu önkabulünün yanıltıcı bir genelleme olduğu ifade edilebilir. Eskişehir'deki sığınmacılar özelinden konuşulacak olursa, tez çalışması kapsamında İranlı katılımcılar tarafından özellikle yardım kuruluşlarındaki ve yerel halktaki bu genel kabulün sorunsallaştırıldığı bulgulanmıştır. Eskişehir BMMYK temsilcisi sosyal çalışmacı da, İranlı sığınmacılara yönelik bu önyargının ilk devrim sürecinde kaçan varlıklı burjuvaziden kaldığını belirtir (Mete, 2013 tarihli görüşme). Ancak günümüzde sadece ellerinde bir bavulla kaçmak zorunda kalan ve ağır çalışma koşullarına rıza göstermek durumunda olan İranlı katılımcıların maddi açıdan daha iyi olduğuna dair bir genellemeye varmak yanıltıcıdır. Diğer yandan, yine araştırma bulgularında da ortaya çıktığı üzere, ihtiyaç sahibi olsalar bile İranlı katılımcılar, zengin olduklarına dair yanlış algı yüzünden yardım talebiyle gittikleri kurumlardan geri çevirildiklerini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla böylesi yanlış temsiller ve genellemeler, ihtiyaç sahibi sığınmacıların yardım ve desteklere

erişimini de engelleyebilecek bir etkiye sahip olduğu için, bu tarz genellemelere dikkatli bir şekilde yaklaşmak elzemdir.

Yine unutulmamalıdır ki, sığınmacılık ve zorunlu hareketlilik, deneyimler, deneyimlerin algılanması son derece öznel durumlardır ve kişinin sosyal, kültürel, ekonomik sermayesi, içinde bulunduğu toplumsal koşullar bu koşulların kişi üzerindeki etkisi biçimlendiği söylenebilir. Örneğin eve uğrayıp pasaportunu bile alma şansı olmayan, kimliksiz ve mülksüz bir şekilde sınırı yayan olarak geçen İran36E'nin koşulları, 12 saat ağır beden işçiliği yapmak zorunda kalan İran33E'nin koşulları Afrikalı katılımcılarla benzerlik göstermektedir. Her ne kadar İranlı katılımcıların Eskişehir'de eklemlenebileceği kendilerinden önce yerleşmiş bir arkadaş, aile çevresinin bulunma şansı Afrikalı katılımcılardan daha fazla olsa da, Afrikalı katılımcılar da ilk geldiklerinde kendilerine destek olan eklemlenme sürecinde barınma ve iş bulma gibi hayati konularda yardım eden kendilerinden önce gelmiş sığınmacıların varlığından bahsetmişlerdir.

Brewer ve Yüksek (2009, s. 679), İstanbul'da yaşayan Afrikalıların grup içi sosyal ağlarının olumsuz etkilerinin de olduğunu hatırlatırlar. Özellikle kadınların insan kaçakçıları ve diğer diğer göçmenler tarafından cinsel saldırıya uğradıklarına dair STK çalışanlarının ifadelerine dayanarak yazarlar, belirli bir grup içinde hareket eden bir kimsenin o grubun olumsuz nitelikleri ve yasa dışı faaliyetlerinden dolayı zarar göreceğini dile getirmişlerdir. Bu durum kuramsal kısımda ele alınan toplumsal ağlar ve sosyal sermaye yapısının ve niteliğinin önemine vurgu yapan tartışmaları destekler niteliktedir. Zira, kişilerin toplumsal ve ekonomik eklemlenmeleri, toplumsal yapı içinde varolabilmeleri sadece sahip oldukları toplumsal ağlar aracılığıyla mümkün olduğu durumlarda bu ağların niteliği hayati bir önem kazanır. Toplumsal ağları kanun dışı faaliyetler yürüten kişilerden oluşan birisinin de o kanun dışılığı kayması çok da ihtimal dışı değildir. Yine tez çalışması kapsamındaki katılımcılar özelinde düşünüldüğünde, sadece kayıt dışı işlerde çalışan kişilerden oluşan toplumsal bir ağın içine dahil olan bir kimsenin eklemlenebileceği işkolu yüksek ihtimalle arkadaşları aracılığıyla ulaşacağı kayıtdışı sektör olacaktır. Dolayısıyla sosyal sermayeleri ve toplumsal ağları o kişilerin toplumsal gerçekliklerini de belirler. Bu açıdan Iraklı

katılımcıların diğer Iraklı sığınmacılardan uzak durması olumsuz olarak algıladıkları bir toplumsal ağ yaratmaktansa böylesi bir ağa hiç dahil olmama tercihleri olarak da yorumlanabilir. Aynı apartmanda oturdukları ve desteğe rehberliğe son derece ihtiyaç duyduğu halde ev ziyaretinde bulunduğum 4 çocuklu yalnız kadının Iraklı komşusuyla herhangi bir iletişiminin olmadığını söylemesi bu çerçevede değerlendirilebilir.

Brewer ve Yüksekseker'in (2009) anket çalışması sonucunda barınma ve konut paylaşımı konusunda katılımcıların yüzde 42'sinin kendileriyle aynı ülkeden gelenlerle evlerini paylaştıklarını ancak yüzde 5.2'sinin farklı Afrika ülkelerinden gelenlerle evlerini paylaştıklarını ortaya çıkıştır. Ancak tez çalışması kapsamında görüşülen katılımcıların ülke ayrımı yapmadan farklı ülkelere Afrikalı sığınmacılarla evlerini paylaştıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Tabi kartopu yönteminin ve birbirini tanıyan katılımcılarla görüşmenin getirdiği bir yanlılık olabileceği gibi Eskişehir gibi İstanbul'a nazaran küçük ve yabancıya alışık olmayan bir kentte, fiziksel olarak görünür olmanın getirdiği ortak olumsuz deneyimler Afrikalı katılımcılar arasında empatiye dayalı bir paylaşıma sokmuş olduğu söylenebilir. Yine Eskişehir'e gelenlerin BMMYK'a başvuru yapmış ya da öğrenci oldukları düşünülürse kurumsal bir referansın bulunması da özellikle Afrikalıların birbirlerine karşı daha açık olmasında etken olabilir. Diğer yandan İstanbul gibi bir metropolde güvenmeme, yalnızlık ve tanımadıklara olan kuşkunun daha derin hissedildiği ve aynı ülkeden ya da toplumsal gruplardan olan sığınmacıların aşinalık temelinde bir güven ve paylaşım duygusu geliştirdikleri de her iki kentteki eğilimlerin farklılığını açıklayabilir.

Yardım ve sosyal dayanışma açısından da Brewer ve Yüksekseker'in (2009) araştırma bulguları tez çalışması kapsamında ele alınabilir. Söz konusu araştırmanın anket sonuçlarında görüldüğü üzere İstanbul'daki Afrikalıları, düzensiz ve kısıtlı bir gelir kaynağına sahiptir. İstanbul'da ankete katılan Afrikalıları, fabrikada, atölyelerde kayıt dışı olarak ücretli işlerde çalışarak, sokak satıcılığı gibi düzensiz işlerle, kendi yanında getirdiği parayla geçimini karşıladıklarını, arkadaşlardan borç almak ya da dilenmek şeklinde para kazandıklarını belirtmişlerdir. Eskişehir'de gerçekleşen alan araştırması

katılımcılarının da dilenmek dışında benzer şekillerde yaşamlarını idame ettirmeye çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Yine aynı anket çalışmasında İstanbul'da Afrikalı katılımcıların STK'lardan daha fazla yararlanabildikleri görülmüştür. Anketlerde katılımcıların yüzde 22'nin yardım için hiç başvuru yapmadıkları diğer başvuru yapanların da yüzde 70'in üzerinde uluslararası kuruluşlara başvurdukları ortaya çıkmıştır. Ancak anket sonuçlarında bu başvuruların ne şekilde sonuçlandığı nadir net bir bulgu yoktur. İstanbul'daki uluslararası STK'ların, temel gıda, giyim ve battaniye gibi ihtiyaçların giderilmesinde, acil sağlık hizmetlerinde ve ilk gelenlere psikolojik destek ve yasal destek gibi hizmetler sunduğu belirtilmiştir (Brewer ve Yüksek, 2009, s. 675-677). Eskişehir'de büyük çaplı uluslararası STK'ların olmaması, yardım faaliyetlerinin yerel ve gönüllü girişimlerle sınırlı kapasitelerde gerçekleşmesi gerçeğine bağlı olarak, ağırlıklı olarak katılımcılar da Eskişehir'de yardım için herhangi bir STK'ya başvurmadıklarını söyledikten sonra ilk geldiklerinde yönlendirildikleri STK'lardan yardım alamadıkları ya da çok cüzi ve temel düzeyde bir defalığa mahsus yardım alabildiklerini ifade edilmiştir. Kısaca İstanbul'da yaşayanlarla karşılaştırıldığında Eskişehir'deki sığınmacıların STK yardımları konusunda daha şanssız oldukları söylenebilir.

Sonuç olarak, Brewer ve Yüksek'in saha çalışması ve bulgularından çıkan sonuç, İstanbul'da yaşayan Afrikalıların, yapısal faktörlerin, sosyal, ekonomik ve hukuki dinamiklerin işleyişiyle şekillenen kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliğinin pasif nesneleri olmadıklarıdır. Aksine karşılaştıkları zorluklar ve olumsuz koşullarla mücadele içinde kendi cemaatlerini oluşturma, temel ihtiyaçlarını gidermek için farklı stratejiler geliştirme gibi sığınmacılık süreçlerini belirlemede aktif olarak adımlar atmaktadırlar (2009, s.711-712). Ayrıca, İstanbul'daki Afrikalı kayıt dışı göçmenlerin ve mültecilerin, sorunlarının ciddi boyutta olduğu ve bu sorunların en başında, sağlık hizmetlerine, eğitime ve olumlu koşullarda barınma imkanlarına ulaşım geldiği vurgulanmıştır. Buna ek olarak tüm mülteci ve kayıt dışı göçmenlerin yasal olarak çalışamamalarının da önemli bir sorun olduğunu dile getirilmiştir.

Brewer ve Yüksekler'in çalışması örneklem grubunun büyüklüğü ve yöntemi açısından sağlıklı bulgular ve sonuçlar öne sürer ve İstanbul'daki Afrikalıların sorunlarının giderilmesine yönelik çözüm önerileri öne sürerler. Alan bulguları, İstanbul'daki Afrikalıların alan araştırmasında analiz edilen bu sorunları İstanbul'daki diğer sığınmacı gruplarla ve diğer kentlerle karşılaştırıldığında nerede durduğuna dair karşılaştırmalı analizleri de mümkün kılmaktadır. Bu sebeple tez kapsamında söz konusu araştırma detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Tez kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer ampirik çalışma da Danış ve diğerlerinin, İstanbul'daki İranlılar, Iraklılar, Afganlar ve Mağrip ülkelerinden gelenler üzerine yaptıkları araştırmadır. Bu araştırmanın temel amacı, bu grupların Türkiye'de resmi olmayan bütünleşme modellerinin ortaya konulmasıdır. Bu dört ülkeden gelen grupların, derin yoksunluk içinde ne şekilde bir hayatta kalma stratejisi geliştirdiklerine ve emek gücü, barınma piyasalarına eklenme sürecinde nasıl mekanizmalar geliştirdiklerine odaklanılmıştır. Danış ve diğerlerinin İran, Irak, Afgan ve Mağrip ülkelerinden gelenleri seçmelerinin nedeni, bu grubun Türkiye'de kalıcı yasal statülerinin olmayışı olsa da Danış ve diğerleri, çalışmanın kavramsal çerçevesini çizerken, araştırmayı mültecilik üzerinden değil kayıt dışı ya da kayıt dışı göçmenlik tanımı çerçevesinde yaptıklarını belirtmektedir. Ancak hedef gruplarının kaynak ülkeleri ve Türkiye'deki yaşam koşulları açısından bu projenin hedef kitlesiyle aynı paralellikte olması, çalışmayı proje için önemli kılmaktadır.

Alan araştırması kapsamında dört farklı gruptan toplamda yüz kırk kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Genel olarak görüşmeler, her göçmen grubun grup profilinin tanımlanmasını, sosyo-ekonomik, etnik ve dini karakteristiklerinin belirlenmesini, göç sürecinin ve gelecekteki göç etme planlarının saptanmasını ve son olarak da yaşam statülerini ve İstanbul'da emek piyasası ve konut piyasasıyla bütünleşebilme olasılıklarını belirlemeyi içermektedir.

Çalışma temelde bu göçmen grupların sosyoekonomik bütünleşmesi üzerinde durmakta olup, yazarlar, bu grupların istikrarsız ve belirsiz statülerinden dolayı, "belirsizlik içinde bütünleşme" kavramını ileri sürmekte ve göçmenlerin

kendi kaynaklarını seferber ederek gayriresmi bir bütünleşme stratejisi izlediklerini öne sürmektedir. Çalışma sonunda elde edilen bulguları maddeler halinde özetlemek gerekirse:

- Devlet ve STK yardımlarının çok kısıtlı olması, bu göçmen grupların kendi yaşamsal stratejilerini geliştirmeleri ve sosyoekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmeleri için kendi grupları içinde oluşturdukları toplumsal ağları hayati bir öneme sahiptir.
- Öncelikle aile, akraba ve arkadaşlardan oluşan ağlar temel desteği sağlıyor. Ailenin ve akraba arkadaş ağlarının olmadığı durumlarda göçmenler sosyal sermayelerini, dini ve etnik kimlikleri üzerinden oluşturmaktadır.
- Dilsel, dini ve etnik kimliğe dayalı sosyal sermayeler göçmenlerin kendi yaşam stratejilerini seferber etmede birincil role sahiptir.
- Barınma konusunda, mevcut akrabalık ve arkadaşlık bağları önemli olup örneğin Afganların Zeytinburnu'na, Irak Kürtlerinin Kumkapı ve Yenikapı'ya yoğunluklu olarak yerleşmeleri bu bağların barınma konusunda etkisinin göstergesidir. Farklı göçmen grupları arasında da bu konuda ayrışmalar vardır. Örneğin, Mağrip ülkelerinden gelen göçmenlerin ağları daha zayıfken ve çok kısıtlı kaynaklara sahip oldukları için daha küçük cemaatler oluştururken, Iraklı ve Afganların Aksaray ve Zeytinburnu'nda Iraklı Türkmen dernekleri, Afgan kahvehaneleri gibi toplumsal alanları vardır.

Danış v.d. (2009, s.444), özellikle sığınmacılara yönelik uyum ve kabul politikalarında, finansal ve kurumsal kapasitelerin kısıtlılığından dolayı bir boşluk olduğunu belirtirler. Resmi olarak toplumsal ve ekonomik sisteme eklemlenme mekanizmalarının eksikliğinde göçmenlerin kendi hayatta kalma ve eklemlenme stratejilerini geliştirdiklerini ve bu eklemlenme biçimlerinin de tam bir sosyal bütünleşme değil ancak parçalı bir bütünleşmeye tekabül ettiğini belirtirler. Portes ve Zhou (1993)'nin parçalı asimilasyon kavramına referansla Danış v.d. (2009), sığınmacı ve kayıt dışı göçmenlerin eklemlenme biçimlerinin doğrusal bir çizgi izlemediğini ifade etmek için parçalı bütünleşme kavramını kullanırlar. Bu

parçalılık İstanbul'daki sığınmacı ve kayıt dışı göçmenlerin mekânsal ve sektörel dağılımlarında en somut biçimini alır (Danış v.d., 2009, s.455).

Vertovec (2002, s. 3-4), toplumsal ağlar, göçmenlerin yerel tarihlerinden, ulusal koşullarından ve ortak sosyokültürel özelliklerinden beslendiğini ifade eder. İstanbul'daki kayıt dışı göçmenler üzerine yaptıkları çalışmada da Danış v.d., oluşturdukları toplumsal ağların, İstanbul'daki çeşitlilikten ve göçmenlerin sahip olduğu sosyal sermayeden beslendiğini ortaya koymuşlardır. İstanbul'daki toplumsal heterojen yapı, özellikle Irak, İran, Mağrip ülkelerinden gelen göçmenlerin kendi sosyal sermayeleriyle eklemlenebileceği, kendilerinden önce gelen göçmenlerin oluşturduğu nişlerin oluşmasına ortam yaratır (Danış v.d., 2009, s. 456). Ailevi toplumsal dini ve etnik sosyal sermayelerin evsahibi toplumsal sosyal sermaye oluşumunda etkin olduğunu söyleyen Danış v.d., İstanbul'daki birçok kayıt dışı göçmen için aile bağlarının ve etnik kimliğe dayalı ilişkilerin ağların oluşumunda etkili olduğunu bulgulamışlardır (2009, s. 457-458). Iraklı Türkmenler sahip oldukları Türk etnik kimliğiyle egemen yerel toplumla bütünleştikleri gibi, İranlıların da kendi aile ve dini grupları aracılığıyla toplumsal, ekonomik ve psikolojik destek aldıklarını söylemişlerdir (Danış v.d., 2009, s.620). Brewer ve Yüksekler gibi, Danış v.d. de, devlet yardımlarının ve sivil toplum desteğinin zayıf olması gerçeğinin karşısında, kayıt dışı göçmen grupların kendi kurdukları toplumsal ağların hayatta kalma ve eklemlenme süreçleri için birincil öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir. Alan araştırmalarının sonucunda İstanbul'daki söz konusu sığınmacı ve kayıt dışı göçmen grupları için dilsel, dini ve etnik sermayeler toplumsal ağlarının oluşumunda öne çıkan kaynaklar olarak bulgulanmıştır. Bu toplumsal ağların, yeni gelen bireylerin barınma sorunlarının çözümünde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu ağlar aynı zamanda yeni gelenlerin işgücü piyasasına eklemlenme süreçleri açısından da önem arz eder. Sözlü olarak grup içinde uygun işlerle ilgili bilgilerin iletilmesi sonucunda belirli grupların aynı iş kollarında öbeklendiği de gözlemlenmiştir. Böylelikle özellikle kayıt dışı işkollarında etnik nişlerin oluştuğu da yazarlar tarafından belirtilmiştir. Ancak etnik kökenlerinden ve dini mensubiyetlerinden bağımsız olarak özellikle yeni gelen kayıt dışı göçmenler en güvencesiz ve olumsuz koşullarda, en düşük ücretler

karşılığında daha çok inşaat ve tekstil işkollarında çalışma imkanı bulabilmektedir (Danış v.d., 2009, s.623-626).

Sonuç olarak Danış ve diğerlerinin çalışması geniş kapsamlı bir örneklem üzerinden söz konusu kayıt dışı göçmen grupların (Irak, İran, Afgan ve Mağrip ülkelerinden gelenler) sosyoekonomik bütünleşmesi ve demografik karakteristikleri hakkında önemli bulgular sunmaktadır. Ancak bu grupların temel sorunlarına ve sorunlarla kendi içlerinde geliştirdikleri başa çıkma stratejilerine yer verirken, bu konuda sivil toplumun, devletin ve genel olarak ev sahibi toplumun üzerine düşen sorumluluklara değinilmemiştir. Başka bir ifadeyle, çalışmada ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik ne gibi somut adımlar atılabileceğine dair bir öngörü ve öneri bulunmamaktadır.

Genel çerçevesi sunulan İstanbul'da gerçekleştirilen bu iki geniş kapsamlı alan araştırmalarının yanı sıra Konya'da Somalili mültecilerin sosyo-kültürel ve dini hayatları kültürel yapılarına odaklanan⁴¹ ve Kayseri'de İranlı çocukların ulusal ve dini kimlik oluşumlarını ele alan yüksek lisans tezleri⁴² ve Türkiye'de mültecilerin hukuki, kavramsal ve kuramsal boyutlarını açıklayan makaleler bulunmakla beraber, ⁴³ Eskişehir'de sığınmacıların sosyal ve ekonomik konumlarını, gündelik yaşamdaki bireysel deneyimlerini ve genel olarak sığınmacılık hikayelerini kendi anlatılarına dayanarak ele alacak ve yaşadıkları sorunlar ile bu sorunların çözümüne ışık tutacak geniş çaplı bir araştırmanın yapılmamış olması, bu tez çalışmasını özgün kılmaktadır.

⁴¹ Gedik, M. (2009). *Somalili Mültecilerin Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Konya Örneği)*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya.

⁴² Çalhan, M. (2008). *National and Religious Identities of Children of Iranian Asylum Seekers in Kayseri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Oratdoğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara

⁴³ Kirişçi, K. (2003). The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations. *Turkish Studies 4 (3)*. Başak, C. (2011). *Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenler*.İçişleri Bakanlığı Yayınları Yayın No: 686, Ankara. Buz, S. (2008). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi: 10(4)*. Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet 18(2)*. Deniz, O. Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*.

3.5 Sonuç

Bu bölümde sığınmacı hareketliliğinin günümüzde küresel boyutları ve Türkiye'ye yönelen kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliğinin gelişimi ve mevcut durumu ile ilgili temel noktalar ele alındı. İlk bölümde dünyadaki durum, BMMYK, Uluslararası Göç Örgütü ve Uluslararası Af Örgütü verileri üzerinden değerlendirildi. Bu değerlendirme çerçevesinde sığınmacı mülteci hareketliliğinin giderek artma eğiliminde olduğu, bu kitlelerin neredeyse tamamının gelişmekte olan komşu coğrafyalarda barındığı, gelişmiş ülkelerin uyguladığı kısıtlayıcı politikalarının ve Avrupa kalesinin dramatik sonuçlarının boyutları, veriler üzerinden tartışıldı. Bu açıdan kuramsal kısımda ele alınan tartışmalara da sığınmacı hareketliliğinin küresel durumu bağlamında ampirik dayanakları sunulmuş oldu.

Güncel veriler ile İran ve Irak'taki sığınmacı hareketliliğinin siyasi ve toplumsal koşulları ışığında, göç ve insan hareketliliğinin ayrıcalıklı bir azınlığın sahip olduğu bir istisna olduğu ifade edilebilir. Avrupa Kalesi tartışmasında da görüldüğü üzere, kendi sınırları içinde ve yüksek sermaye sahibi profesyonellere sınırsız bir hareket serbestisi tanınırken, savaş, şiddet ve zulümden kaçıp onurlu bir yaşam sürmeye çalışan insanların önüne ciddi engeller konulmaktadır. Bir bakıma kayıt dışı göç hareketlerinin artması, tehlikeli deniz yollarında can kayıplarının artması, gelişmekte olan coğrafyalarda yersiz yurtsuz, sınırlar arasında kalmış kitlelerin yoğunlaşması gelişmiş ülkelerin küresel ekonomik güçlerin kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda bu coğrafyalara istikrarsızlığı taşıırken diğer yandan sınırlarını tamamen kapatmalarına bağlıdır.

Türkiye yakın zamana kadar, Sahra Altı Afrika, Güney Asya ve Ortadoğu'dan yani siyasi ve ekonomik dönüşümlerin en şiddetli şekilde cereyan ettiği coğrafyalardan Avrupa, ABD ve Kanada'ya yönelen kişiler için bir geçiş noktası konumundaydı. Ancak, artan sığınmacı hareketliliği karşısında sınır kontrollerinin bu geçişleri engellemesi sonucunda Türkiye'nin geçiş ülkesi olarak rolünün yavaş

yavaş kalıcı bir sığınmacı ülkesine doğru evrildiği söylenebilir. Bu durumda Türkiye artık sadece göçe kaynaklık eden ülke değil aynı zamanda göç alan ve geçiş ülkesi konumundadır.

Bu açıdan, Türkiye'nin göç hareketliliği sistemindeki rolü, göç dalgalarının hacmi ve göç türlerinin çeşitliliğinin artması ile bir dönüşüme uğramıştır. Ortadoğu, Asya ve Avrupa arasında bir köprü görevi gören Türkiye'ye, Avrupa dışından ve siyasi çalkantıların, ekonomik belirsizliklerin yaşandığı bölgelerden gelenlerin artışı dikkat çekmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nde Türkiye'nin coğrafi sınırlandırma koyması ise Avrupa dışından gelenleri hukuki yapının içine dahil edebilecek yasal düzenlemelerin önünü tıkamakta ve sığınmacı statüsünde kalan bu yeni göçmenlerin durumlarını muğlaklaştırmaktadır. Ancak AB'nin gittikçe katılaştıran göç ve mülteci politikaları, bir "Avrupa Kalesi" inşa ederek dışarıdan girişleri zorlaştırırken kendi vatandaşlarına sınırsız dolaşım hakkı tanır. Türkiye'de ise altyapı ve ekonomik kapasitenin, bu yeni gelen göç dalgalarını tamamen sistemle bütünleştirebilmesi için yetersiz kalması ise sığınmacıların kendi bütünleşme ve hayatta kalma stratejilerini üretmelerini gerektirmektedir.

Hızla küreselleşen dünyada yeniden tanımlanan uluslararası göç rejiminde Türkiye'nin konumu tartışılırken görünen odur ki, ulus-devlet anlayışı temelinde sınırların ve sınırlar içindeki yabancıların üzerinde kontrolün korunmasına yönelik uygulamalara gidilmiştir. Coğrafi Sınırlandırmanın kaldırılmasındaki isteksizlik, homojen toplumun varlığını koruma çabası ve yabancı unsurların dışlanması gerektiği anlayışını yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, uluslararası göç politikalarında da dar kalıplı ulus-devlet geleneğinin devam ettiği bir gerçektir. Bu gerçeğin bir göstergesi, Nisan 2013'te kabul edilen YUKK'ta "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı" olarak tanımlanması şeklinde ifade edilebilir.

Ancak şu da bir gerçektir ki, göç hareketleri, Türkiye'de siyasi yönetimlerin ulus-devletin yaratılması ve korunmasında bir araç olmaktan çıkmıştır. Irak ve İran örneklerinde de görüldüğü üzere, küresel dinamikler, komşu ülkelerin baskıcı rejimleri ve savaşlar, yersiz yurtsuzlaşmış milyonlarca insanı, yakın coğrafyalara sığınma ihtiyacına itmektedir. Günümüzün en önemli insani krizlerinden olan bu yoğun sığınma hareketi karşısında Türkiye'de artık ulus-devletin yaratılması ve

korunması çabaları ile öne sürülen uygulamalar işlevselliğini yitirmiştir. Teoride egemen söylemin geçici olarak görmeye devam ettiği ancak pratikte ve mevcut koşullarda giderek kalıcılışımaya başlayan sığınmacı grupların zaman içinde toplumla bütünleşmelerini sağlamak ve insani koşullarda yaşamalarını sağlayacak imkanlar sunmak, ön plana çıkacak meseleler olarak gözükmektedir.

Açıkçası, yaklaşık son 30 yılda Türkiye'yi etkileyen uluslararası hareketlilikte, yakın coğrafyadaki siyasi karışıklıklar ve ekonomik yapılanmanın rolü büyüktür. 1980'lerde İran Devrimi ve onu takip eden İran-Irak Savaşı ile başlayıp, Halepçe Katliamı, 1991 Körfez Savaşı, 2002 Irak Müdahalesi, Arap Baharı ve 2012'den itibaren Suriye'de yaşanan iç savaş, etnik ve mezhep çatışmaları sonucunda son dönemde yaşanan mülteci ve sığınmacı akını gösteriyor ki, Türkiye'nin, günümüzde ve yakın gelecekte daha önce ev sahipliği yapmadığı bir yabancı nüfusu barındırması söz konusu olacaktır. Her zaman etnik ve kültürel çeşitliliğinin farkında olan Türkiye toplumu da, sığınmacıların orta ve uzun vadede kalıcı olmalarının getireceği farklı bir çeşitlilikle yüzleşmenin güçlükleri ile karşı karşıya kalacaktır. Sığınmacı ailelerin Türkiye'de yetişen nesilleri, toplumsal süreçlere nasıl eklemlenecektir? Nüfus içinde çok sınırlı haklara sahip, yoksulluk ve açlık sınırında yaşayan yabancı bir nüfusun varlığı, toplumsal yapıyı nasıl dönüştürecek? Türkiye devlet olarak, yerel çekme ve küresel itme faktörlerine karşı göç hareketliliğini nasıl denetleyecektir?

Hollifield (2004) "The Emerging Migration State" adlı makalesinde göç konusu iki farklı devlet yönetim şekline ışık tutmuştur: göçe yönelik daha açık bir politika izleyerek bu göç hareketliliğinden kendisine fayda çıkarmaya çalışan devletler ile etrafına duvar örerek bu hareketliliği durdurmaya çalışan devletler. Türkiye bu devletlerden hangisini temsil edecektir? Türkiye'nin iki taraftan yönelen baskılarla karşılaşacağı daha beklenilir bir durumdur. YUKK'nun metin ve anlatımdan da anlaşılacağı üzere, Türkiye resmi göç anlayışına bağlı kalmaya devam etmektedir. Diğer yandan ampirik gerçeklik de kayıt dışı göçmen ve sığınmacıların Türkiye'ye gelip kısa ya da uzun dönem için yerleşmeye devam edeceğini göstermektedir.

Bu bölümde, sığınmacılık meselesinin küresel arkaplanı sunulmuş ve Türkiye'deki hukuki ve toplumsal yapının burada bulunan sığınmacılar için yarattığı koşullar ampirik verilere dayanarak ele alınmıştır. Belirtilen savaş ve şiddet ortamı içinde yetişmiş ve travmatik deneyimler içinde kaçmak zorunda kalmış, ancak hedeflediği güvenli ve refah ülkelerine gitme yollarının da tıkanmıştır. Bir sonraki bölümde, alan araştırması verilerine dayanarak sığınmacıların bu sınırlar arasında olma durumları, belirsizlik ve kısıtlılık durumlarını nasıl algılayıp deneyimledikleri yine kendi ifadeleri ile aktarılacaktır. Sığınmacılar dışlayıcı bir resmi göç anlayışı içinde sadece geçici olarak ikamet olanağı tanıyan düzenlemeler karşısında geleceği belirsiz bu süreçle nasıl başa çıkmaktadır? Sosyal yardımlara erişimin kısıtlılığı ve uygulamalardaki farklılıklar, istihdam sorunu, arada kalmışlık ve sesini duyuramama gibi derin meseleler sığınmacıların gündelik yaşamlarında nasıl deneyimlenmektedir? Bu sorunlar karşısında, sığınmacılar hayata devam edebilmek için nasıl stratejiler geliştirmektedir? Kuramsal tartışmalar ve güncel veriler ışığında alan bulgularına dayanarak Sonraki bölümde Eskişehir özelinde bu sorulara yanıt aranmıştır.

4. YÖNTEM

4.1 Giriş

Araştırma konusu, sosyoloji disiplini kapsamında göç ve küreselleşme teorilerinin sosyo-ekonomik ve emek piyasası konumu, sosyal ağlar ve sosyal sermaye, ulus-devlet, vatandaşlık ve yabancılık tartışmalarına temellendirilmiştir. Bu kuramsal tartışmalar doğrultusunda, kentsel mekandaki aidiyetliklerin ve günlük hayat deneyimlerinin nasıl inşa edildiği yorumsamacı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları, genellemelere yer verilmeyecek şekilde ve bireysel deneyimlerin öznellikleri çerçevesinde sunulmuş olup, araştırma mevcut büyük resmin farklı parçalarına ışık tutacak şekilde bir durum tespit çalışmasıdır.

Bu bölüm, alan araştırması sürecindeki temel prosedürlerin ve deneyimlerin aktarıldığı, alanda yapılacak olan benzer yapıdaki nitel çalışmalara temel olacak bir rehber niteliğindedir. Tez çalışmasındaki temel amaç, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların⁴⁴ yaşam deneyimleri, bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar ile bu sorunlarla başa çıkma stratejilerinin saptanmasıdır. Çalışmada bu hedef doğrultusunda niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Denzin ve Lincoln’un (2005, s. 10) belirttiği üzere, nitel araştırma; “varlıkların ya da olguların, nitelikleri, süreçler ve anlamlar gibi miktar, sıklık, yoğunluk türünden nicel ölçütlerle deneysel olarak incelenemeyecek özelliklerine ilişkindir ve gerçekliğin toplumsal olarak inşasına odaklanır”. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak da tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 39). Bu bağlamda, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların

⁴⁴ Çalışmanın giriş bölümünün sonunda, çalışma kapsamında sığınmacı ve sığınmacı kavramlarının kullanımı hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır.

yaşam koşullarının genel çerçevesi, günlük yaşam deneyimleri, temel sorunları ve bu sorunlarla baş etme stratejileri meselelerinin ortaya konmasının, kendi doğal ortamında derinlemesine irdelenebilmesinin nitel bir araştırmayla mümkün olabileceği düşünülmüştür. Nitel araştırma yöntemi uygulanırken, derinlemesine görüşmeler, açık uçlu sorular ve anlatı şeklinde geçen görüşmeler ve hayat hikayeleri sığınmacıların, Eskişehir'deki deneyimlerini anlamlandırıp yansıtabilmek açısından işlevsellik kazanmıştır.

Araştırma süreci temelde ikili aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada Eskişehir'de yaşayan sığınmacıların koşullarının sınırlarını çizen ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelerin ve uygulamaların analiz edilebilmesi için ilgili yasal çerçeveler ve süreçler incelenmiştir. Bu bağlamda Cenevre Sözleşmesi, Türkiye'de İskan Kanunu, Çalışma Kanunu ve Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu incelenmiş, Aralık 2014'te BMMYK Eskişehir temsilcisi, Eskişehir Yabancılar Şube Müdürü, Büyükşehir, Odunpazarı ve Tepebaşı Belediyesi'nden yetkililer, Eskişehir Barosu ve Uluslararası Af Örgütü Ankara temsilcileriyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda alan araştırmasının ikinci aşamasını ise Eskişehir'de yaşayan sığınmacılarla gerçekleştirilen görüşme formu ve sohbet şeklinde gerçekleşen yarı yapılandırılmış görüşmeler oluşturmaktadır. 2012 - 2014 yıllarında yürütülen araştırmada yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatların yanı sıra, İranlı bir sığınmacı aile ile Iraklı bir aileye yapılan düzenli ziyaretler ve kurulan yakın ilişkilerle günlük hayat deneyimleri, yaşam koşulları ve özellikle söz konusu sığınmacı ailelerin çalışmanın başladığı 2012'den tezin tamamlandığı 2017 yılına kadar yaşadığı dönüşümler yakından gözlemlenmiştir. Alan araştırması, toplamda 23 sığınmacı ve 7 kilit figürden oluşan 30 katılımcıyla tamamlanmıştır. Görüşme süreleri görüşmecilere göre değişiklik göstermekle birlikte, görüşmeler yaklaşık olarak yarım saat ile iki saat arasında değişen uzunluklarla gerçekleşmiştir. Görüşmelerin farklı uzunluklarda olması, görüşme yapılan kişilerin Türkçe ve/veya İngilizce hakimiyetinden, araştırmacıya duydukları güven ve araştırmacıyla aralarındaki ilişkiden, kilit figürler açısından ise konuya hakimiyetlerinden kaynaklanmıştır.

Aralık 2016 rakamlarına göre yaklaşık 9000⁴⁵ sığınmacının Eskişehir’de barındığı göz önünde bulundurulduğunda, görüşülen sayısı sınırlı kalmaktadır. Ancak ileri bölümlerde detaylı olarak ele alınacak alan sınırlılıkları, görüşülen sayısının belirlenmesinde son derece bağlayıcı olmuştur. Dolayısıyla, araştırma bulgularının son derece heterojen bir grup olan sığınmacıların genelini temsil ettiği iddia edilmemektedir. Ancak mülakatların, tartışmanın doğası, söylem ve söz konusu grubun dinamikleri açısından önemli açılımlar sunabileceği düşünülmektedir.

4.2 Araştırma Deseni

Bu çalışma, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların iltica deneyimleri, günlük yaşam koşulları, temel sorunları ve bu sorunlarla başa çıkma stratejilerini anlamak üzere yola çıkıldığından keşfedicidir. Yine Eskişehir’de bulunan sığınmacıların yaşadıkları temel sorunların altında yatan farklı dinamikler arasındaki ilişkilerin sorgulanması ve günlük yaşam koşullarının farklı boyutlarının ortaya konulması açısından da bu çalışmanın açıklayıcı olduğu söylenebilir.

Bu araştırma, araştırma deseni olarak bir durum çalışmasıdır. Durum çalışması, ‘nasıl’ ve ‘niçin’ sorularını temel alarak, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinlemesine bir şekilde incelemesine olanak veren bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 276). Deneysel bir çalışma ya da anketler, mevcut olgunun içinde olduğu içeriği derinlemesine araştırmak için yeterli değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 276). Görüşülenlerin temel sorunlarının yaşam alanları ve günlük deneyimleri üzerinden daha derinden ele alınabilmesi için derinlemesine görüşmeler araştırmanın doğası ve amaçları açısından uygun görülmüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2011; Büyüköztürk ve diğerleri, 2010). Buna bağlı olarak durum çalışması çerçevesinde beş aşamalı bir nitel

⁴⁵ İKGV sosyal çalışmacılarının resmi olmayan beyanlarına dayanmaktadır.

Çalışma gerçekleştirilmiştir. Bunlar; problemin saptanması, sahaya giriş, görüşülenlerle irtibata geçme, veri toplama ve veri analizi aşamalarıdır.

Birbirine eşanlı olarak STK ve yerel yönetim temsilcileri ile sığınmacılara mülakatlar gerçekleştirilmiş olup görüşmelerin yapısı açısından kilit figürlerle yapılan görüşmelerde sorular, görüşülen kişilerin kurumsal uzmanlık alanlarına ve konumlarına göre belirlenmiştir (Mülakat soruları için bkz. Ek.1). Genel olarak, BMMYK temsilcileri, Eskişehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar şubesi, Uluslararası Af rgt ve yerel yönetim temsilcileri ile yapılan görüşmeler şu dört ana başlıktan oluşmaktadır:

- İltica süreci ve kurumun bu süreçteki görev ve sorumlulukları
- Yasal ereve ve yasal sürecin uygulamadaki durumu
- Görüşülen kişilerin gözlemlerine dayanarak sığınmacıların genel durumları, yaşam koşulları ve temel sorunları
- Temsil edilen kurum ile ilgili bilgiler, kurumun sığınmacılar açısından temel görev ve sorumlulukları

Sığınmacılar ile yapılan görüşmelerin genel çerçevesini ise şu ana başlıklar belirlemiştir:

- Demografik bilgiler
- Hareketlilik süreci
- Günlük yaşam deneyimleri
- Temel sorunlar
- Sorunlarla baş etme stratejileri olarak sosyal ağlar ve sosyal sermaye

Yukarıda da görüldüğü üzere sığınmacılar ile yürütülen görüşmeler beş ana başlık altında yapılandırılmıştır. Görüşülenlerin kimliğini belli etmeyecek şekilde demografik bilgileri alındıktan sonra ülkelerindeki hayatları, ülkelerinden ayrılma süreci, Türkiye'ye giriş yapmaları ve Eskişehir'deki günlük yaşamları hakkında konuşulmuştur. Sığınmacılık içinde siyasi, ekonomik ve güvenlik meselelerini barındıran bir olgu olduğu ve görüşülen kişilerin de ülkelerinden ciddi bir tehdit nedeniyle kaçtığı gerçeği gözetilerek; konunun hassasiyeti ve etik sebeplerden

ötürü görüşülenlerin kişisel bilgileri onların kimliğini açıklayacak şekilde ele alınmamıştır. Mülakatlara görüşülenlerin aidiyet duygusu ve Eskişehir'deki genel durumları sorgulanarak devam edilmiştir. Görüşülen kişilerin aidiyet duygusu ve iltica deneyimlerini anlamak amacıyla, geride bıraktıkları ülkedeki hayatı, ayrılma süreci, Eskişehir'deki yaşamı, kendisini Eskişehir'de nasıl konumlandığı ve nasıl hissettiği irdelenmiştir. Bunun yanı sıra Eskişehir'e geldikten sonra yaşadıkları temel sorunlar, barınma ve temel ihtiyaçlarının teminini nasıl sağladıkları, geçimlerini nasıl karşıladıkları, yerli halkla ve/veya sığınmacılarla etkileşim ve iletişimlerinin boyutları sorgulanmıştır.

Görüşmeler gerçekleştirilirken, iltica öncesi gelişmelerin ve iltica sürecinin bireyler üzerindeki travmatik etkilerinin tekrar canlanmaması konusunda hassasiyet gösterilmiştir. Sığınmacılar gibi hassas gruplarla yapılan araştırmalarda, sorulacak soruların belirlenmesi ve görüşme sürecinde görüşülenlerin tepkileri daha ciddi bir titizlikle takip edilmelidir. Görüşmeler, kamusal olarak görünür olmayan ve yerel halkla zorunlu olmadıkça iletişime geçmeyen sığınmacı grupların deneyimlerinin ve gündelik yaşam pratiklerinin duyurulması açısından son derece önemlidir. Bunun yanı sıra kişilerin göç sürecini anlatırken yaşadıkları ağır travmaların, zihinlerinde yeniden canlanmaması için sorular görüşmeci tarafından titizlikle belirlenmiş ve görüşme sürecinde olası her durum gözetilmiştir. Diğer yandan sınırlı da olsa görüşülenlerin yaşadıkları olumsuz deneyimlerin aktarılması, ileride sığınmacıların temel sorunlarının tartışıldığı bölümlerde de görüleceği üzere, yerli halkın sığınmacılara yönelik tutumlarının bir parça da olsa olumlu yönde değişmesi açısından önem taşıyabilir. Mülakatlarda sıklıkla dile getirildiği gibi, yerli halkla temas anlarında görüşülenlerin zaman zaman maruz kaldığı “Buraya niye geldiniz ki?” “Ülkenizde kalıp savaşmak yerine niye kaçıyorsunuz?” ve benzeri sorular açısından sığınmacıların iltica etmeden önceki deneyimleri ve iltica süreçlerinin kısmen de olsa ele alınmasının önem arz ettiği düşünülmektedir.

Temel sorunlar konusu altında, sığınmacıların Eskişehir'deki sosyo-ekonomik koşulları, günlük hayat deneyimleri ve temel sorunlarının anlaşılması çerçevesinde, günlük temel ihtiyaçlarının karşılanması, kişinin kendisini

gerçekleştirebilmesi açısından temel insani bir hak olan çalışma durumları da ele alınmıştır. Yine bu bağlamda görüşülenlerin istihdam ve yoksulluk konusundaki görüşleri ve deneyimleri sorgulanmış; çalışma durumları, göç öncesi sahip oldukları meslek, buradaki çalış(ama)ma durumunun kendilerini nasıl etkilediği, eğitimlerine ve mesleklerine uygun olarak çalışamamalarını nasıl değerlendirdikleri, Eskişehir'e geldiklerinden itibaren kaç farklı işte çalıştıkları, işyerinde iş arkadaşlarının ve işverenlerin davranışlarını ne şekilde algıladıkları ve çalışma koşullarına bağlı olarak deneyimledikleri yoksulluk üzerine konuşulmuştur. Bu bağlamda çalışma durumuyla ilgili olarak görüşülenlerin geçimlerini nasıl sağladıkları, kendi mesleklerinde çalışıp çalışmadıkları sorgulanmıştır.

İstihdam olgusunun özellikle sığınmacılar için son derece sorunlu olması gerçeği ile mülakatlarda istihdam meselesine ayrıca yer verilmiştir. 2014 YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) öncesinde o dönemdeki ifadesiyle sığınmacılara çalışma hakkı tanınmamakta olup, sığınmacılar kayıt dışı olarak, güvencesiz, emek yoğun sektörlerde istihdam edilmekteydi. YUKK ile birlikte sığınmacılara çalışma hakkı tanınmış olup, çalışma izninin alınması süreci ile prosedürler işverenlere maddi ve manevi yük getirmektedir. Ayrıca kayıt dışı istihdamın getirdiği kazancın işverenlere cazip gelmesi, sığınmacıların reel sektörde güvenceli ve eğitimlerine uygun sektörlerde istihdam edilmelerini büyük ölçüde engellemektedir. Bu durum, görüşmeciler de dahil sığınmacıları istihdam alanında, yoğun sömürüye açık, dezavantajlı bir konuma sokmaktadır.

Son ana başlıkta ise bütün bu sohbet sürecinde konuşulanlardan yola çıkılarak görüşülenlere Eskişehir'de yaşadıkları temel sorunlar, bu sorunlarla nasıl başa çıktıkları, yardım için kimlere başvurdukları, kendilerine göre genel olarak sığınmacı grupların sorunlarının neler olduğu ve yerli halktan ve STK lardan neler bekledikleri sorulmuştur.

Bunun yanı sıra görüşülenlerin temel günlük ihtiyaçları ve çalışma sorunlarına çözüm olarak dayanışma ve sosyal ağlar kurup kuramadıklarını ve bunların boyutlarını anlamak için, yerel yönetimler ve STKlarla iletişim dereceleri, kendilerine ulaşan yardım faaliyetlerinin olup olmadığı, kendilerinin özellikle

herhangi bir kuruma maddi/manevi destek yardım için başvuru yapıp yapmadıkları, başvurularına ne şekilde karşılık aldıkları, kimlerden destek gördükleri, kimlere güvenip güvenmedikleri, kurumların ve bireylerin kendilerinin ve sorunlarının farkında olup olmadığı hakkındaki düşünceleri, içinde bulundukları sığınmacı gruplarının en temel sorunları hakkındaki düşünceleri ile bireylerden ve kurumlardan beklentileri sorgulanmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere sığınmacılar gibi hassas ve tehdiye açık gruplarla çalışılırken dikkat edilmesi gereken en temel mesele, görüşülen kişilerin tespit edilmesini sağlayacak bilgilerin sunulmamasına özen gösterilmesidir. Örneğin, çalışmalarının yasal olmamasına karşın bireylerin hayatlarını idame ettirebilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaları en temel haklarıdır. Görüşmeler sırasında katılımcıların hemen hemen hepsi kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Katılımcıların işyerleri ile ilgili bir bilginin paylaşılması hem katılımcıların kendilerinin hem de kendileri gibi çalışan diğer sığınmacıların zaten güvencesiz ve belirsiz olan çalışma imkanlarını tamamen ortadan kaldırma riskini içinde barındırır. Diğer yandan özellikle siyasi sığınmacıların içinde bulundukları hayati tehditlerden dolayı katılımcıların tespit edilmesini kolaylaştıracak herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu amaçla, veri toplama ve analiz sürecinde katılımcıların isimleri yerine kişilerin geldikleri ülke, saha çalışmasının sürdüğü 2 yıllık araştırma dönemindeki yaşları ve cinsiyetlerinin baş harfinden oluşan bir kodlama sistemi uygulanmıştır. Örneğin Somali'den gelmiş 28 yaşındaki kadın görüşmeci Somali28K şeklinde kodlanmıştır. Bu kodlama sonunda iki farklı katılımcının da Irak42E kodunu aldıkları fark edilmesi üzerine bu iki katılımcının kodlanmasında Irak42E-1 ve Irak42E-2 şeklinde ayrıma gidilmiştir.

4.3 Çalışma Grubu

Alan araştırması iki farklı çalışma grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. İlk grup, amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiş olup temel kriter, sığınmacıların Eskişehir'deki yaşam koşullarının belirlenmesinde etkili olan, Eskişehir'de

sığınmacı ve ilticayla ilgili uzman ve yetkili kişiler ve ilgili kurum temsilcileri olmasındır. BMMYK adına Eskişehir’de faaliyet gösteren İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı (İKGV) Eskişehir temsilcisi, Eskişehir Yabancılar Şube Müdürü (İl Göç İdaresi’ne devir işlemlerinden önce), Büyükşehir Belediyesi Kadın Dayanışma Merkezi Müdürü, Tepebaşı Belediyesi Evde Bakım Hizmetleri sosyal çalışmacıları, Odunpazarı Belediyesi Aşevi Müdürü, Uluslararası Af Örgütü Ankara Temsilcisi, Eskişehir Barosu İnsan Hakları Komisyonu üyesi ile Aralık 2014-Şubat 2015 tarihleri arasında olmak üzere 7 kişiyle görüşmeler yapılmıştır.

İkinci grup için ise yine nitel çalışmaya uygun olarak parametrik olmayan bir yöntem izlenmiştir. Parametrik yöntemin seçilememiş olmasının temel sebebi, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların - yaş, cinsiyet, gelinen ülke, ilçelere göre dağılımı gibi temel genel verilere ulaşılamamasından kaynaklanmıştır. Amaçlı örneklem yöntemi ile çalışma grubu belirlenmiş olup, görüşülenlerin belirlenmesinde temel kriter Eskişehir’de BMMYK’ya başvuru sürecinde olan ya da dosyası bekleyen sığınmacı statüsüne sahip olunmasıdır ya da sığınmacılık başvuru sahibi olunmasıdır. Görüşülen sığınmacılara kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır, güvenlik endişeleri ve güven sorunları yüksek olan bir grupla çalışıldığı için, tanıdık vasıtasıyla ve görüşmelerin güven çerçevesinde gerçekleşebilmesi için kartopu yöntemi alan araştırmasının doğası ve koşulları açısından tercih edilmiştir. Tablo 4.1’de de görüldüğü üzere çalışma grubunun ülkeler açısından dengesiz dağılımı, görüşülenlere kartopu yöntemiyle ve sosyal ağlar aracılığıyla ulaşılmamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4. 1: Görüşülenlerin Geldikleri Ülkelere Göre Dağılımları

Irak	İran	Afganistan	Afrika Ülkeleri
Irak52K	İran28E	Afganistan17K	Gine28E
Irak21E	İran60K		Kamerun20E
Irak23E	İran35E		Kamerun28K
Irak28E	İran45E		Gine64E
Irak56K	İran30K		Nijerya27E
Irak26E	İran33E		Kamerun24E
Irak42E-1	İran40K		Somali27K
Irak42E-2			

Ev sahibi toplumla teması oldukça sınırlı seviyelerde olan, olumsuz deneyimler yaşayan ve genel olarak insanlara karşı güven sorunu yaşayan bireylere sağlıklı bir şekilde ulaşabilmek için mülakat sürecini deneyimlemiş görüşmecilerin aracılığı ve referansı oldukça önemlidir. Bu yönetime rağmen, 4 görüşmeci çeşitli nedenlerle görüşmeyi kabul etmemiştir. Sonuç olarak Irak, İran, Afganistan ve çeşitli Afrika ülkelerinden olmak üzere 23 sığınmacıya ulaşılabilmiş olup, demografik bilgileri Tablo 4.2’de gösterildiği gibidir. Daha önce de belirtildiği üzere, katılımcılara güvenlik nedeniyle ve etik kaygılarla herhangi bir isim verilmemiş olup sadece geldikleri ülke, görüşme tarihindeki yaşları ve cinsiyetlerinden oluşan kodlar verilmiştir. Ayrıca yine güvenlik sebebinden dolayı katılımcılara ulaşma şekli ve görüşmelerin gerçekleştirildiği mekanlar detaylı bir şekilde açıklanmamıştır.

Katılımcılarla ilgili olarak demografik bilgilerine kısaca değinmek gerekirse, yaş grubunun 17 yaşından 64 yaşına kadar oldukça geniş bir yelpazeyi kapsadığı söylenebilir. Eğitim durumları ise genel olarak orta öğretim ve yükseköğretim seviyesindedir. Eskişehir’de kalma süreleri açısından çalışma grubu bir yıldan kısa bir süredir Eskişehir’de yaşayanlarla, 5 yılı aşkın süredir Eskişehir’de barınanları kapsamaktadır. Ancak bir yıldan az süredir Eskişehir’de kalanların, -mülakatlarda anlaşıldığı üzere- sadece BMMYK başvuru süreci için bile önlerinde en az iki sene olduğu, kabul almaları durumunda bile en az 5 sene Eskişehir’de kalacakları anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 4.2). Bunun yanı sıra görüşülenler arasında Eskişehir’de bulunma süreleri beş yılı geçmiş, başvuru ve kabul süreçleri belirsiz olan, ülkelere geri dönemeyen ve başka bir ülkeye gidemeyenler de bulunmaktadır.

Türkiye’ye giriş yapma yollarına bakıldığında, görüşülenlerin daha çok karayoluyla ve farklı ülkelere geçerek geldikleri görülmektedir. Görüşülenlerden uçakla ve pasaport kontrollerinden geçerek gelenler olduğu gibi, kara yolundan ya da denizden kaçakçıların aracılığıyla sınırdan geçenler de vardır (Bkz. Ek 2.1). Katılımcıların hemen hemen hepsinin mesleki eğitimleri mevcut olup katılımcılar, Eskişehir’de kayıt dışı ve düzensiz olarak, eğitimlerine uygun olmayan işlerde çalışmaktadır. Gelir durumları açısından ise dönemin asgari ücretinin

altında düzensiz bir gelire sahip olup valilikten aldıkları yardım, geride kalan yakınlarının yardımı ve buraya gelmeden önceki birikimleri ile geçinmeye çalıştıkları söylenebilir (Bkz. Ek 2.2).

4.4 Veri Toplama Aracı

Veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış mülakat formu geliştirilmiştir. Form yoruma dayalı açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Sığınmacılarla yapılan görüşmeler açısından en kısa görüşme 20 dakika en uzun görüşme ise 2 saat sürmüştür (Bkz. Ek 2.1). Görüşmeler, görüşülenlerin sözlü izni alınarak ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir, bir görüşülen ses kayıt cihazını kabul etmediği için araştırmacı tarafından not tutulmuştur. 20 dakika ve 30 dakika süren görüşmelerin sebebinin pilot çalışma kapsamında gerçekleştirilen ilk görüşmelerin İKGV ofisinde vakıf çalışanlarının da bulunduğu ortamda gerçekleştirilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Çevirmenin ve temsilcinin otorite figürü olarak görüşmenin yapıldığı ortamda bulunmalarının, görüşülenler açısından tedirginlik yarattığı ve özellikle kurumlarla ilgili sorulara verdikleri cevaplarda bu tedirginliklerini yansıttıkları düşünülmektedir. Pilot çalışmanın başında fark edilen bu durum karşısında araştırmacı, görüşme yöntemini değiştirip kartopu yoluyla ve tanıdık ağları aracılığıyla çalışma grubunu oluşturmuştur.

4.5 Veri Analizi

Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular betimleyici bir şekilde önceden belirlenmiş temalar altında doğrudan alıntılarla analiz edilmiştir. Elde edilen veriler özgün formuna elden geldiğince sadık kalınarak ve görüşülenlerin ifadeleri birebir aktarılacak şekilde alınmıştır. Buna ek olarak veri analiz sürecine araştırmacı kendi yorumlarını da dahil etmiştir. Bu açıdan görüşmelerden elde edilen bulgular içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Görüşülenlerin düşüncelerini doğrudan

yansıtabilmek için görüşmelerden birebir alıntılar yapılmıştır. Elde edilen bulgular mevcut alanyazın çerçevesinde bulgular ve yorum bölümünde tartışılmıştır.

Ses kaydına alınan görüşmeler çözümlenerek Word programında metin haline getirilmiş ve Nvivo 11 programı aracılığıyla kodlanmıştır. Bu kategoriler araştırmanın problemi çerçevesinde kuramsal ve kavramsal yaklaşımların ışığında belirlenmiştir. Bu kategoriler şu ana başlıklardan oluşmaktadır:

- Demografik bilgiler
- Hatıralar geride kalanlar
- Önceki yaşamına dair anlatılar
- Geliş sebebi
- Yolculuk süreci
- Eskişehir’de sığınmacılık deneyimleri
- Yerel halkla temas anları
- Grup içi temaslar
- Çalışamama
- Paylaşamama
- Maddi yoksunluğun boyutları
- Güvensizlik-Yalnızlık-Belirsizlik halinin ifadeleri
- Temel sorunların ifadeleri
- Bağlayıcı ağlar
- Köprü kurucu ağlar
- Beklentiler ve gelecek planlar

Bu başlıklar altında belirlenen kategorilerin sayısı alt kategorilerle birlikte 63’e ulaşmıştır. Bu kategoriler altında gruplandırılan veriler, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların toplumsal konumlarının, deneyimledikleri temel sorunların ve sorunlarla başetme stratejilerinin tespiti amacıyla analiz edilmiştir. Sığınmacıların temel sorunları deneyimleme biçimleri, sorunlarla başetme sürecinde sahip oldukları toplumsal ağlar ve sosyal sermayelerinin sınırları katılımcıların kendi anlatıları üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle, mensubiyet yitimi ve maduniyet kavramsallaştırmaları çerçevesinde Eskişehir’de yaşayan

sığınmacıların toplumsal ve ekonomik eklemlenme biçimleri değerlendirilmiş, sığınmacıların toplumsal konumlarını nasıl algıladıkları ve aktardıklarına dair varsayımlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

4.6 Alan Süreci ve Deneyimi

Araştırmanın en zaman alıcı aşaması, sahaya giriş süreci olmuştur. Araştırmanın başladığı 2012’de Eskişehir’de sayıları 1000 civarında olan sığınmacılarla doğrudan iletişime geçmek yerine ilk önce kurumlar sonra da tanıdıklar aracılığıyla görüşülenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Sahaya giriş için ilk adım olarak Eskişehir Yabancılar Şube Müdürlüğü ve İKGV’ye ziyaretlerde bulunulmuş, Eskişehir’deki sığınmacıların genel durumu hakkında bilgi alınmıştır. Sığınmacı ve sığınmacılar hassas gruplar olup güvenlik birimlerinin de doğrudan bağlı olduğu bir konu olduğu için ilkönce Üniversite aracılığıyla yazılı izin alma yoluna gidilmiştir. Ancak dönemin Yabancılar Şube Müdürü, örnek bir yazı göstererek Valilik’ten standart olarak çalışmalara izin verilememektedir yazısı geldiği ancak kendisinin bilgisi ve sözlü izni çerçevesinde çalışmayı yürütebileceğini bildirmiştir. Kendisinin İKGV sosyal çalışmacısıyla da irtibata geçmesiyle alana giriş yapılmıştır. Araştırma sürecinde Yabancılar Şube Müdürü değişmiş olup yeni Müdür’ün de araştırmaya sözlü izni, süreçle ilgili bilgisi ve süreci takibi olmuştur.

Sığınmacılarla yapılan pilot çalışma niteliğindeki ilk görüşmeler İKGV ofisinde gerçekleştirilmiştir. İKGV Eskişehir Bürosu, Eskişehir’de yaşayan ve sayıları 2016’da 9000’e ulaşan sığınmacı nüfustan kurumsal olarak sorumlu tek birimdir. İKGV, Eskişehir’deki tüm sığınmacıların BMMYK başvurularının yapılması ve takibi işlemlerinin yanı sıra, sığınmacıların hastane, okul gibi devlet kurumlarıyla olan iletişimlerinde; evlilik, cenaze, doğum gibi işlemlerinde rehberlik hizmetleri sağlamaktadır. Eskişehir’de merkezde eski bir iş hanında bulunan vakıf böyle bir işlem için uygun olmayan çalışma koşullarına sahiptir. Dar ve karanlık bir koridora açılan küçük bir ofis ortamında bir sosyal çalışmacı ve iki

rehberle, göçün yoğun olduğu dönemlerde günde ortalama 100 kişiye hizmet vermeye çalışılmaktadır.⁴⁶ Çeşitli zamanlarda gerçekleştirilen ziyaretlerde, onlarca sığınmacının karanlık dar koridorda uygun olmayan koşullarda beklemek durumunda kaldığına araştırmacı tarafından tanıklık edilmiştir.

Ziyaretler sırasında, sığınmacılarla İKGV çalışanlarını karşı karşıya getiren en temel meselenin, BMMYK'daki dosyalarının durumuyla ilgili detaylı bilgi alamama, şehir değiştirme talepleri, resmi birimlere bildirmeden farklı şehirlerde kalma durumları ile maddi yardım talepleri olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin bir görüşme esnasında, çocuklarının kitap kırtasiye masrafları için yardım isteyen sığınmacı geri çevrilmiş, daha sonra bu durum çalışanlar tarafından sığınmacıların uyanıklığı olarak açıklanmıştır. Aslında burada “uyanıklık” olarak ifade edilen durum, kısıtlı imkanlar çerçevesinde geliştirilen hayatta kalma stratejisinin bir türü olarak görülebilir.

Yine farklı zamanlarda gerçekleştirilen bir ziyaret sırasında tanık olunan bir olay da sağlık sorunlarından dolayı ikamet etmesi gereken il yerine bir süredir kaçak olarak Eskişehir’de yaşayan Iraklı bir sığınmacının, durumun tespit edilmesi üzerine bir çözüm arayışıyla temsilciliğe gelmesidir. Ancak kendisine, kesin bir şekilde bu konuda hiçbirşey yapılamayacağı ifade edilmiş, söz konusu şehre gitmesi gerektiği şeklinde karşılık verilmiştir. Sığınmacının sağlık durumunun gitmesi gereken şehirde yaşamaya el vermediğini uzun uzun anlatması, ancak “yapacak bir şey yok, gideceksin” şeklinde karşılık alması sonucunda tartışma yoğunlaşmış ve sığınmacı hiçbir sonuç alamadan ofisi terk etmek durumunda kalmıştır.

Toplumun en dezavantajlı, çaresiz ve hassas kesiminin her türlü kurumsal ve bürokratik sorumluluğunu taşımak ve topluma ülkeye yabancı bir nüfusun bulunduğu şehirde o kişilerden sorumlu tek kişi olmak, her gün tanık olunan sıkıntı ve mağduriyet çalışanlar üzerinde ciddi bir stres baskısı ve zaman içinde mesleki körlüğe yol açabilmektedir. Dolayısıyla, İKGV ziyaretlerinde tanık olunan

⁴⁶ BMMYK Eskişehir temsilcisi olarak İKGV, 2015 yılında daha uygun koşullara sahip bir binaya ve ofis koşullarına kavuşmuş olup iki sosyal çalıştırıcı (çalışmacı?) istihdam etmeye başlamıştır.

çaresiz sorunlarda ve bürokratik olarak bir şey yapmanın mümkün olmadığı durumlarda, çalışanların, oldukça mesafeli ve soğukkanlı bir şekilde meseleyi dengelemeye çalışmaları bu açıdan da değerlendirilebilir.

Son olarak İKGV'nin Eskişehir'de yaşayan sığınmacılar için görev, sorumluluklarının boyutlarını daha iyi ifade edebilmek için kısa bir örnekle konu noktalanabilir. İKGV Eskişehir temsilcisi bir görüşmede, kendisinin bir gün önce yaşadığı ve hala etkisinden kurtulamadığı bir olayı aktarmıştır. Bir Afrika ülkesinden biri bir yaşından küçük diğeri beş yaşlarında iki bebekli bir ailede, anne bir hastalıktan dolayı komaya girmiş; baba anneyi hastaneye götürüp yanından ayıramazken ve başka yakınları da olmadığından dolayı iki bebek iki gün boyunca evde tek başına kalmışlardır. En sonunda baba İKGV'ye ulaşabilmiş, sosyal çalışmacı ve tercümanları eve vardıklarında bebekleri derin bir perişanlık ve yoksunluk içinde bulmuşlardır. Görüşme sırasında aktarıldığı üzere, ailenin başvuracağı ve yardım alabileceği kendilerinden başka kimse yoktur. Bütün bu anlatılanlar çerçevesinde, BMMYK Eskişehir temsilcisi olarak İKGV ve Eskişehir'deki sığınmacılarla ilişkileri ve görüşülen sığınmacıların İKGV hakkındaki görüşleri, Sorunlarla Başa Çıkma Stratejileri Olarak Toplumsal Ağlar bölümünde detaylandırılacaktır.

Daha önce de belirtildiği üzere İKGV ofisinde başlatılan pilot görüşmelerde, görüşülenlerin tedirginliği, üçüncü partilerin karşısında bazı soruları sorma konusunda yaşanan tereddütler, araştırmacıyı görüşülenlere ulaşmak için farklı yöntemler bulmaya sevk etmiştir. İleriki bölümlerde de ele alınacağı üzere, görüşülenlerin İKGV ve çalışanlarını dosyaları üzerinde tasarruf ve hatta istedikleri zaman kişilerin dosyalarını kapatabilecek yetkiye sahip otorite figürü olarak görmeleri, etik açıdan ve sağlıklı veriler elde edilmesi açısından araştırmacı tarafından sakıncalı bulunmuştur. Bunun üzerine alanda daha zor ve yavaş ilerleyen bir sürece girilmiştir. Arkadaş ve iş çevresinden oluşturulan ağlar sayesinde sınırlı sayıda sığınmacıya ulaşılmaya çalışılmış, sonra ulaşılan sığınmacılar sayesinde yeni görüşülenlerle tanışılmıştır. Bunun bir örneği, araştırmacının İranlı bir sığınmacıdan Farsça dersi alan bir arkadaşının aracılığıyla İran35E ile tanışmasıdır. Zaman içinde arkadaşlık ilişkisini ilerleten İran35E,

araştırmacıyı, kendi çevresindeki diğer İran'lı sığınmacılarla tanıştırmıştır.

İran'lı sığınmacılarla ilgili temel sorun, araştırmacıya güvenme meselesidir. İran'dan gelenler, siyasi sebeplerle, genelde idam cezasından veya işkence uygulamalarından kaçarak kaçak yollarla sınırdan geçmektedir. İran35E'nin mülakat sırasında bahsettiği üzere: "Uzakta olmam ailem için kötü. Babam 75 yaşında ona baskı yapıyorlar mektup gönderiyorlar telefonla arıyorlar. Nerde olduğumu öğrenmek için. Telefonları kontrol ediyorlar. İran'dan buraya gelmek çok kolay bir pasaport bir bilet alıp gelirler. Casusluk yapmak için gelenler oluyor." (İran35E) Dolayısıyla özellikle İran'dan ve Irak'tan gelen sığınmacılarla görüşürken, güvenlik meselesine karşı son derece hassas olmak önem arz etmektedir. Bu durum özellikle siyasi sığınmacıların kimseye kolay kolay güven duymaması, kendi aralarında da iletişimin belirli bir düzeyde kalmasına sebep olmaktadır.

Sözü edilen sığınmacıların bu güvensizlik duygusu, ses kaydı alınmasını istememeleri, görüşmeyi kabul etmemeleri gibi durumlarda kendini göstermiştir. Bu noktada, sığınmacılar gibi hassas gruplarla yapılan araştırmalarda güç ilişkileri açısından araştırmacının rolüne değinmekte fayda vardır. Marmo (2013, s. 85), sığınmacı araştırmalarında, araştırmacının hakim konumunu tartışırken, her ne kadar araştırmacının, sessiz ve güçsüz olan sığınmacı grupların seslerini duyurabilmek amacıyla potansiyel riskleri en aza indirecek ve görüşülen kişileri koruyacak şekilde hareket etse de konumu gereği, görüşülen sığınmacıyla iletişime geçtiğinde, araştırmacı ve görüşülen arasında bir iktidar ilişkisi kurulduğunu vurgular. Sennett'a göre (1972, s. 24, akt. Erdoğan 2011, s. 45), madun gruplar olarak "yoksullarla mülakat yapan kişiye başka bir yaşam biçiminin elçisi, daha üst ve eğitilmiş bir sınıfın temsilcisi, devlet ya da hayır kurumu görevlisi gibi davranması muhtemeldir." Bourdieu'nun (1999, s. 609, akt. Erdoğan, 2011, s. 45) deyişiyle, mülakat ilişkisinde toplumsal asimetrinin etkilerini azaltmanın yollarından biri aktif ve metodik dinlemedir. Dilsel olarak mülksüz bırakılmış gruplar için mülakatın her zaman bir zorla içeri girme olduğunu unutmamalıyız (Charlesworth, 2000, akt. Erdoğan, 2011, s. 45). "Ayrıca araştırmacının kendi dünyasından çıkan soruları ısrarla sormak bir tür epistemiş şiddet oluşturabilir.

Bir söylemin analizinde, söylenenler kadar söylenmeyenler ve hatta söylenemeyecek olanlar da önemlidir. Sessizliği veya suskunluğu ölçmek yoksul madun öznelerin kendi dili olmayan veya devralınmış bir dille konuşanların söyleminin analizinde bilhassa önemlidir” (Erdoğan, 2011, s. 46).

Bir kriz durumu içinde yaşayan sığınmacı, kaçtığı ve vardığı ülkede otoritelere karşı, daha geniş açıdan küresel güçlerin işleyişine karşı savunmasız konumdadır (Marmo, 2013, s. 92). Ancak bu savunmasızlığın, sığınmacı bireylere içkin bir durum olmadığına dikkat çekmekte fayda vardır. Öyle ki, sığınmacılar sıradan insanlar olup, sıra dışı ve rahatsız edici birtakım olaylardan dolayı çaresizlik, yoksulluk, belirsizlik ve güvensizlik ortamında mücadele etmek durumunda kalmışlardır (Block ve diğerleri 2013, s. 6). Bu duruma görüşülenlerle yapılan sohbetlerden örnek vermek yerinde olacaktır. Sonradan çok yakın bir aile dostu olan ve yine araştırmacının bir atanıldığına özel İngilizce dersi verirken tanıştığı Irak28E’nin, Irak’tan kaçmak zorunda kalmadan önce sürdürdüğü üst orta sınıf hayatını anlatırken, geride bıraktığı villasına, arabalarına, seyahatlerine dair gösterdiği fotoğraflar, mevcut durumda oturduğu ev ve yaşam koşullarıyla tam bir tezat oluşturmaktadır. Yine benzer şekilde İran30K, geride bıraktığı hayatını, evini ve refah içindeki düzenini fotoğraflarla anarken, görüşme sırasında içinde bulunduğu koşulların aslında çok yabancı olduğunu ifade etmektedir. Görüşülenlerin bu çabasının altında yatan dinamikler arasında, Bulgular ve Yorum bölümünde detaylı bir şekilde ele alındığı üzere, katılımcıların genel kamusal algıda suçlu ya da potansiyel suçlu olarak görülen yabancılar ve sığınmacılar grubunun dışında kaldıklarını kanıtlama çabasının da yattığı ifade edilebilir. Yine Marmo’nun (2013, s. 6) belirttiği gibi, görüşülenlerin içinde bulundukları durumun, aslında kendi normalleri olmadığına kendilerince bir ifade biçimidir.

Sığınmacılar çerçevesinde katılımcı ve araştırmacı arasındaki güç ilişkisine dönecek olursa, mikro düzeyde ele alındığında görüşme sırasında katılımcı ve araştırmacı arasındaki ilişkide, katılımcı sığınmacı savunmasız güçsüz konumdayken görüşmeci hakim konumdadır. Marmo (2013, s. 93)’ya göre araştırmacının hakim konumu, görüşülen sığınmacı grupların seslerinin resmi mercilere duyurulmasındaki tek aracı olmaları, görüşülenlerin ifadelerinden

oluşan bulguların yorumu ve analizinde tek kontrol sahibi olmaları, nitel araştırmanın dinamiklerinden soru soran-bilgi veren ilişkisinde soru soranın süreci yönlendiren hakim konumda olmasından kaynaklanmaktadır. Bunlara ek olarak dışardan gelmiş yabancı araştırmacı, görüşülenlerin gözünde soyut bağımsız bir varlık olmayıp, resmi bir kuruma bağlı, ev sahibi toplumun bir parçasıdır ve görüşülenin özel alanına girmektedir.

Erdoğan (2011) mülakat yöntemi ile, madunun sesine başvurarak dil, temsil ilişkisinin sorunsuz hale geldiğini ve akademik söylemin yapılandırıcı etkisinin ortadan kalktığını söyler. Ancak mülakat analizlerinde, madun grupların otantik sesi varsayımı, onları idealize etmek ve romantikleştirmek sonucunu da doğurabilir. Yine Erdoğan (2011), bu romantize ve idealize etme riskinin, madun grupların kendi anlatılarına atfetmedikleri analitik, eleştirel bir duruşu yansıtmaya yanılgısına da düşürebileceğini ifade eder. Erdoğan (2011) tartışmasında, madun grupların kendine ait bir dille ya da dillerine hakim olmadan, kendilerine yabancı sözcüklerle, bizim onlardan duymak istediklerimizi, beklentilerimizi ya da bizden beklentilerine göre konuşabileceklerinin gözardı edilmemesi gerektiğini vurgular. Dolayısıyla mülakat pratiğinin kendisi ve anlatılar da iktidar ilişkilerine dahildir. (Erdoğan, 2011, s. 57).

Görüşmeler sırasında, katılımcıların bu sözü edilen katılımcı-görüşmeci arasındaki güç ilişkisini nasıl yorumladıklarına dair çeşitli örnekler yaşanmıştır. Örneğin, Irak42E-1'ye çalışma hakkında bilgi verilip ailesiyle tanışma isteği belirtildiğinde araştırmacıyı evine davet etmiştir. Ancak yolda henüz kendisine görüşme süreciyle ilgili bilgi verilmeden, kesinlikle ses kaydı alınmasını ve anket gibi sorular sorulmasını istemediğini, görüşmenin normal bir sohbet havasında sürmesini istediğini belirtmiştir. Kendi ifadesiyle “Ses kaydı alıp sorular sormanı istemiyorum, denek hayvanı gibi gelip bizi sorgulamayın, özellikle eşim çok rahatsız olur, biz denek değiliz” demesi, görüşülenlerin de sözü edilen iktidar ilişkisini ne kadar derinden hissettiğini göstermektedir. Yine benzer şekilde İran45E, görüşmeler sırasında kendisine İran’daki sosyo-politik koşullarla ilgili sorular yöneltildiğinde, her sorunun sonunda benzer soruları araştırmacıya yöneltmesi, araştırmacının Türkiye’deki benzer konularla ilgili neler düşündüğünü

sorması da bu iktidar ilişkisinin bilincinde olup bunu kırmaya yönelik çabalar olarak yorumlanabilir.

Bu noktada yoksulluk çalışması kapsamında Erdoğan'ın (2011) maduniyet kavramsallaştırması çerçevesinde öne sürdüğü tartışma yöntemsel olarak sığınmacılar ile yapılan bu araştırma için de anlamlıdır. Maduniyet çalışmaları bakış açısıyla yoksullar olduğu gibi sığınmacıların toplumsal ve kültürel temsillerini dinlemek "hegemonik olmayan seslere kulak vermek" (Jameson, 1981, s. 86 akt. Erdoğan 2011, s. 43) olarak ifade edilebilir. Ancak Erdoğan (2011, s. 43) yoksulların, bu çalışma kapsamında sığınmacıların, onları madun eden egemen iktidar ilişkilerinin ve mekanizmalarının dışına çıkmadan konuşamayacaklarını belirtir. Sığınmacılar açısından bakıldığında, tek bir sığınmacı grubu ve deneyiminden söz edilemeyeceği gibi, madun olma durumları da Türkiye'de vatandaş olan yoksulların maduniyetlerinden ayrılır. Şöyle ki, görüşülen sığınmacıların iki istisna hariç hepsi göç öncesi ülkelerinde yüksek bir sosyal, ekonomik ve insan sermayesine sahiptir. Göç ve sığınma sürecinde bu yüksek kültürel ve insan sermayesini korusalar bile sosyal ve ekonomik sermayelerinde ve dolayısıyla sınıfsal konumlarında ciddi bir düşüş yaşamaktadırlar. Bu açıdan, çalışma kapsamındaki sığınmacıların durumu, daha önce madun olmayan ve hegemonik kalıplar içinde konuşabilen ancak yabancı bir toplumda yabancı bir sistem ve iktidar ilişkileri içinde sosyal ve ekonomik dışlanmanın getirdiği sonradan bir maduniyettir. Bu hem ekonomik ve de yasal statünün sonradan dayattığı kişinin kendini ait hissetmediği ve içselleştiremediği bir toplumsal konumdur.

Mülakatlar sırasında yabancı bir grupta temas sırasında yaşanan en önemli sınırlılıklardan biri de dil meselesidir. Görüşmecilerin büyük bir kısmının Türkçe bilgisinin zayıf olması görüşmeleri İngilizce yapmak ya da tanıdıkları, güvendikleri bir yakınlarının tercümanlığıyla yapma ihtiyacını doğurmuştur. Örneğin İran^{36E} kodlu katılımcı Türkçe ya da İngilizce bilmediği ve başka tercüme yapacak güvenilir kimse bulunmadığı için, yurtdışında yaşayan yakın bir akrabasına online olarak bağlanılmış, internet üzerinden, akrabasının İngilizce çevirmenliği aracılığıyla mülakat gerçekleştirilmiştir. Yine görüşmecinin Türkçe ve İngilizce

bilgisinin olmadığı durumlarda tercümanlık yapan kişinin de Türkçesi ya da İngilizcesi yeterli olmayıp veri kaybına uğrandığı durumlar da olmuştur. Örneğin İran49K kodlu katılımcı sorulan soruya Farsça olarak dakikalarca cevap verirken, yine İranlı çevirmen ana dili olmadığı için aynı konuşmayı birkaç cümle ile aktarabilmiştir.

Dil meselesiyle ilgili yaşanan soruna çarpıcı bir örnekle konuyu noktalamak gerekirse, yaş aralıkları 9 aylıktan 12'e kadar değişen 4 çocuklu yalnız yaşayan Iraklı bir kadınla görüşmeye gidilmiştir. Ancak kadın Türkçe ya da İngilizceye hakim değildir ve tercümanlık yapabilecek tek kişi 12 yaşındaki kızıdır. Son derece olumsuz koşullarda ve oldukça kısıtlı imkanlarla yaşam mücadelesi veren aileye yöneltilen sorular, özellikle yaşadıkları sorunlar ve Türkiye'ye gelme sürecini anlatmaları, bu görüşmeyi bizzat bu sorunları yaşayan 12 yaşındaki kız çocuğunun çevirecek olması düşüncesi etik açıdan araştırmacıyı rahatsız ettiği için görüşmeden vazgeçilmiş ve sadece gözlemlerle yetinilmek durumunda kalınmıştır.

Sonuç olarak, bu bölüm, tez çalışmasının alan araştırması sürecini, temel prosedürlerini ve araştırmacının deneyimlerini aktarmaktadır. Bu bölümde toplumdaki dezavantajlı ve hassas gruplarla yapılan alan araştırmalarında, sığınmacılar özelinden yola çıkılarak, dikkat edilmesi gereken etik meseleler ve özen gösterilmesi gereken hususlar da özet olarak ele alınmıştır. Bu bölümle, benzer gruplarla nitel araştırma yapacak olan araştırmacılara yol gösterilmesi ve araştırmanın bulgularının elde edilme süreciyle ilgili temel bilgilerin sunulması amaçlanmıştır.

5. ESKİŞEHİR'DE YAŞAYAN SIĞINMACILARA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARININ İNCELENMESİ

5.1 Giriş

Bu bölümde, tez çalışması kapsamında elde edilen alan bulguları değerlendirilmiştir. Tez çalışmasına Eskişehir'de yaşayan sığınmacıların günlük hayattaki deneyimleri, bu deneyimler sırasında yaşadıkları en temel sorunlar ve bu sorularla başa çıkma stratejilerinin tespit edilmesi amacıyla yola çıkılmıştır. Alan araştırmasından elde edilen veriler de bu doğrultuda katılımcıların sığınmacı olmadan önceki hayatlarına dair anlatıları, hareketlilik süreci, sonrasında Eskişehir'deki deneyimlerine dair anlatılarda öne çıkan meseleler, sığınmacı olarak katılımcıların en temel sorun yaşadıkları alanlar ve bu sorularla nasıl mücadele ettikleri ana başlıkları altında gruplandırılarak analiz edilmiştir. Ayrıca, verilerin analizinde katılımcıların, eşiklik ve belirsizlik durumunda geleceklerini nasıl tahayyül ettikleri ve içinde bulundukları egemen toplumdan neler beklediklerine dair ipuçları da sunulmuştur.

Bu bölüm Hareketlilik Öncesine Dair Anlatılar; Eskişehir'de Günlük Yaşam Deneyimleri; Temel Mücadele Alanları; Sorunlarla Başetme Stratejileri; Geleceğin Kurgusu ve Genel Değerlendirme olmak üzere altı altbaşlıktan oluşmaktadır. Hareketlilik öncesine dair anlatılar ve ayrılış hikayeleri alt başlığında katılımcıların ülkelerinden ayrılmadan önceki hayatları, ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmalarının sebepleri ve ayrılış sürecine dair anlatıları analiz edilmiştir. Katılımcıların geçmişe dair anlatıları analiz edilirken iki temel amaç gözetilmiştir. İlk olarak, katılımcıların köken ülkelerindeki olumsuz deneyimleri, göç sürecinde yaşadıkları ve geçmişe dair anılarından yola çıkarak ve kişisel anlatılara dayanarak sığınmacılık sürecinin arka planı analiz etmek amaçlanmıştır. İkinci olarak ise, katılımcıların sıklıkla dile getirdikleri yerel halkın yeterli duyarlılığı göstermemelerine dair sorunlarına katılımcıların kendi ifadelerinden yola çıkarak

değnilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda özellikle yerel halkın “neden geldiniz, niye ülkenizi savunmadınız?” soruları ve genel olarak bu zorunlu göçün gönüllü, keyfi hareketlilik olarak algılanması önkabulüne karşın katılımcıların kendi özgün ifadeleriyle dile getirdikleri hikayelerine yer verilmiştir. Böylelikle bıraktıkları ülkelerdeki dinamiklerin zorlayıcılığı ve hayati zorunluluk, böylesi bir kararı alış sürecinin bireyler üzerinde getirdiği baskı ile özellikle kayıt dışı geçişlerde hareketlilik sürecinin tehlikeli ve travmatik boyutları katılımcıların anlatılarıyla aktarılmıştır.

Eskişehir’de Günlük Hayat Deneyimleri başlığı altında katılımcıların Eskişehir’de günlük yaşam deneyimleri, kendilerini Eskişehir’de nasıl hissettikleri, yerel halkla ve kendi sığınmacı gruplarıyla ya da diğer gruplarla kurdukları ilişkiler ve temas anları, kimlerle sık sık görüştükleri, iletişim kurdukları, günlerinin nasıl geçtiğine dair yöneltilmiş sorulara alınan yanıtlar analiz edilmiştir. Bu analizlerden yola çıkılarak, katılımcıların ait olma ve yabancılık deneyimlerine, Eskişehir’e geldikten sonra toplumsal statülerinde bir dönüşüm yaşayıp yaşamadıklarına dair algılarına, toplumsal temas anlarını anlatılama ve algılama biçimlerine, kimliklerini içinde bulundukları toplumsal ve ekonomik koşullara göre nasıl kurguladıklarına dair ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, toplumsal temas anları ile yakından ilişkili olarak anlatılarda öne çıkan yalnızlık-soyutlanmışlık ve güvenememe meseleleri de katılımcıların ifadeleri özelinde aktarılmıştır.

Mücadele Alanları başlığı altında, alan araştırmasında elde edilen bulgular temelinde Eskişehir’de yaşayan katılımcı sığınmacıların yaşadıkları temel sorunlar, bu sorunları deneyimleme, algılama ve ifade etme biçimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan konuşmalar çerçevesinde maddi kaynakların yoksunluğu ve sığınmacılık statüsünün son derece sınırlandırıcı kapsamının getirdiği sorunların katılımcıların temel mücadele alanları olduğu tespit edilmiştir. Maddi kaynakların yoksunluğu ile ilgili sorunlar, katılımcıların işgücü piyasasına eklemlenme biçimlerinde, maddi yoksulluk deneyimlerinde ve bu yoksulluğu ifade ediş biçimlerinde, kaynaklarının ve maddi dayanışmalarının son derece sınırlı ve kısıtlı olması şeklinde kendisini göstermiştir. Sığınmacılık statüsünün getirdiği sorunlar

ise, hareket edememe, kısıtlılık, eşiklik, bekleyiş sürelerinin uzunluğu ve sürecin belirsizliği ve bunlarla ilgili olarak gelecek kaygısı şeklinde ifadesini bulmuştur.

Bahsedilen bu sorunlarla başedebilmek için katılımcıların ne gibi stratejileri izlediği ve ürettiği Sorunlarla Başetme Stratejileri başlığı altında ele alınmıştır. Alan bulgularından yola çıkarak bu stratejilerin, temelde katılımcıların sahip oldukları sosyal ve kültürel sermaye çerçevesinde geliştiği ortaya konmuştur. Katılımcıların anlatılarından yola, daha çok çalışamama ve soyutlanmanın getirdiği maddi ve psikolojik sorunlarla başedebilme sürecinde işlevsel hale gelen bu toplumsal ağların ne kadar etkin olduğu da tartışılmıştır.

Görüşmelerin sonuna doğru, katılımcılara, geleceğe dair planları ve yerel toplumdan, kurumlardan beklentileri sorulmuştur. Sınırdalık Halinde Katılımcıların Geleceğe Dair Planları ve Beklentileri başlığı altında katılımcıların bu sorular çerçevesinde şekillenen anlatıları incelenmiştir. Bu anlatılardan yola çıkarak katılımcıların içinde bulundukları eşiklik, araftalık durumunun geleceği algılayış ve aktarış biçimini de etkilediği tespit edilmiştir.

Genel Değerlendirme başlığı ise, elde edilen verilerden öne çıkan bulguların alan yazındaki ilgili kuramsal tartışmalar ışığında detaylı olarak irdelenmesini içermektedir. Katılımcıların hareketlilik öncesine dair anlatılarının çatışma kuramı, dünya sistemleri kuramı ve küreselleşme tartışmalarının neresinde durduğu incelenmiştir. Eskişehir'deki sığınmacılık deneyimleri toplumsal temas anlarındaki deneyimlerle toplumsal konumun ve kimliğin dönüşümü, dışlanma ve mensubiyet yitimi kavramları ile ele alınmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bir önemli bulgu da katılımcıların toplumsal temas anlarında özellikle yerelle temas deneyimlerini aktarma ve sorunsallaştırma deneyimleridir. Bu araştırma katılımcıların egemen toplumu nasıl algıladıklarının sorgulanması açısından da mevcut literature eklemlenmektedir. Katılımcıların eşiklik durumunu nasıl yaşadıkları, Bauman'ın yabancılık üzerine kuramsal tartışmaları, ulus-devlet egemen vatandaşlık karşısında yabancı, mülteci/sığınmacı olarak istenmeyeneler mefhumuna dair kuramsal tartışmalar çerçevesinde ele alınmıştır. Katılımcıların ekonomik eklemlenme biçimi iş ve konut piyasasına erişim süreçleri, kaynakların yoksunluğu, paylaşamama durumları kuramsal tartışmalara referansla ele

alınmıştır. Çalışma meselesi ve ikincil güvencesiz gündelik emek yoğun işkollarında çalışma deneyimleri de kuramsal tartışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

5.1.1 Demografik yapı

Bu başlık altında katılımcı grubun demografik kompozisyonu kısaca sunulmuştur. Tablo 5.1’de de görüldüğü üzere, 23 katılımcıdan oluşan grup İran, Irak ve çeşitli Afrika ülkeleri arasında eşit bir dağılım sergilemektedir. Buna göre, çalışma grubu İran kökenli 7 ve Irak kökenli 8 katılımcı, çeşitli Afrika ülkelerinden gelen 7 katılımcı ve 1 Afgan katılımcı olmak üzere 23 katılımcıdan oluşmaktadır. Yöntem kısmında da değinildiği üzere, katılımcı grubunun, Eskişehir’deki sığınmacı nüfusunun ülkelere göre dağılımını ne kadar temsil ettiği evrene ilişkin verilerin temin edilememesinden dolayı tespit edilememiştir. Türkiye’de sığınmacıların genel durumuna ilişkin kısımda bahsi geçtiği üzere, Türkiye genelinde ülke ağırlığının Suriye’den sonra Irak, Afganistan ve İran olarak dağılım sergilediği görülmektedir. Eskişehir’in de bu açıdan ülke genelini temsil ettiği düşünülürse, kısmen bu dağılım geneli yansıttığı söylenebilir. Afgan görüşmeci sayısının azlığı ise nitel araştırma deseninin ve kartopu yönteminin doğası gereği şekillenmiştir.

Çalışma grubunun cinsiyet ve yaş dağılımları incelendiğinde, erkek katılımcıların 15 kişiyle ağırlıklı olduğu ifade edilebilir. Yaş grubunun, 20-29 yaş aralığında yoğunlaşması, daha çok genç bir araştırma grubunun varlığını göstermektedir. Erkek sığınmacıların ağırlıklı olmasının ve 20-29 yaş grubunda yoğunlaşmasının, göç araştırmalarındaki ‘geleceği kurma, öncü göçmen ve bekar erkeklerin daha çok göç ettiğine’ dair açıklamalarla paralellik gösterse de, sığınmacı göç zorunlu göç biçimi kapsamında görüldüğü için bu durumu açıkladığı düşünülmemektedir (bkz. Tablo 5.1).

Tablo 5. 1: Katılımcıların Yaş, Cinsiyet ve Köken Ülkeye Göre Dağılımları

Köken Ülke	Kadın	Erkek	TOPLAM	15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69	TOPLAM
İran	3	4	7		1	3	2		1	7
Irak	2	6	8		3	2	1	2		8
Afganistan	1		1	1	-	-				1
Gine		2	2		1	-			1	2
Kamerun	1	2	3		3					3
Nijerya		1	1		1					1
Somali	1		1		1					1
TOPLAM	8	15	23	1	10	5	3	2	2	23

5.2 Hareketlilik Öncesine Dair Anlatılar ve Ayrılış Hikayeleri

5.2.1 Hareketlilik öncesine dair anlatılar

Yapılan çalışma kapsamında sığınmacı katılımcıların doğup büyüdüğü toprakları terk etmek zorunda kalma sebeplerinin ağırlıklı olarak iç çatışma ve savaş ile siyasi baskılar olduğu belirlenmiştir. Aile ve sosyal çevre baskısı da araştırma grubundaki katılımcıların zorunlu olarak ülkelerini terk etmelerine sebep olmuştur. 4 katılımcı ise ekonomik yoksunluklar, ülkelerinde gelecek görmemeleri ve ailelerinin geçimlerini sağlayabilmeleri amacıyla ülkelerini terk ettiklerini belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 5.2). Temel olarak söylenebilir ki, katılımcıların sığınmacı hareketliliğine katılma sebepleri ülkelerinin toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullarına göre biçimlenmiştir.

Tablo 5. 2: Katılımcıların geliş sebebi ve ülkelere göre dağılımları

Geliş Sebebi/Ülkelere göre Katılımcıların Dağılımı	İç Savaş-Çatışma	Siyasi Baskı	Aile-Toplumsal Baskı	Ekonomik Nedenler
Irak	5			
İran		6	2	
Kamerun			1	2
Nijerya				1
Gine	1			1

Tablo 5.2’de tüm katılımcıların yer almamasının sebebi, mülakatlar gerçekleştirilirken katılımcıların psikolojik durumlarından ve mülakat süresince gösterdikleri tepkilerin dikkate alınmasından kaynaklanmaktadır. Tüm katılımcılara geliş sebepleri ile geliş süreçleri sorulamamıştır. Bunun sebebi ise hassas bir grup olmaları, travmatik anıların ve özel anlatıların kendileri istemedikleri ve kendileri anlatmadıkları sürece sorulmamaya özen gösterilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin pilot araştırma sürecinde, çevirmen aracılığıyla yapılan görüşmede bir katılımcıya Irak’ı terk etme ve Türkiye’ye sığınma sebebi sorulduğunda, çevirmen bu soruya “Kardeşi kardeşinin oğlu ve oğlunu öldürmüşler. Bunları şimdi sormayalım tansiyonu var” (Çevirmen, Irak52K) diye karşılık vermiş ve katılımcıya soru yöneltilmemiştir.

Benzer şekilde Afgan17K ve Somali27K’nın dil bilmemeleri, özel bir alanda görüşme yapılamamış olması, katılımcıların mülakat sürecindeki genel durumlarının araştırmacı tarafından gözlemlenmesi ve çevirmenin de karşı cinsten olması sebebiyle ülkelerinde yaşadıkları sıkıntılar ve terketme sebebine dair soruların sorulması araştırmacı tarafından uygun görülmemiş ve bunun için bu iki katılımcının geliş sebebi analiz sürecine dahil edilmemiştir.

Yaşadıkları coğrafyalara göre katılımcıların geliş sebepleri değerlendirildiğinde Iraklı katılımcıların ağırlıklı olarak iç savaş ve çatışmaların yarattığı hayati tehditten kaçtıkları, İranlı katılımcıların ise katı siyasi yönetimin baskıcı uygulamalarından dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kaldıkları söylenebilir. Afrika ülkelerinden gelenlerin durumu çeşitlilik arz etse de ağırlıklı

olarak ekonomik yoksunluk, silahlı çetelerin şiddeti ile aileler ve toplumsal gruplar arasındaki çatışmalardan kaçtıkları bulgulanmıştır.

Katılımcıların geldikleri ülkelere göre, zorunlu göçe katılma sebeplerinin çeşitlilik göstermesi ve sığınmacı hareketliliğinin belirli coğrafyalardan kaynaklanması, kişilerin doğdukları coğrafyanın ve o coğrafyadaki toplumsal, siyasi ve ekonomik yapıların belirleyiciliğine işaret ettiği söylenebilir. Bu belirleyiciliği, İbn-i Haldun “Coğrafya kaderdir” ifadesi ile özetlerken, toplumların, içinde bulundukları coğrafi şartlara uyum sağlama süreci içinde geliştiğini belirtmiştir (İbn-i Haldun, 2007, s. 336). Bu noktada coğrafi koşulların belirleyiciliği katılımcılar açısından kısmen açıklayıcıdır. Küresel güçlerin ve gelişmiş ülkelerin petrol kaynakları üzerindeki çıkar ilişkilerinin Irak’ın günümüzdeki istikrarsızlığa ve şiddet ortamına gelmesine sebep olduğu 3. Bölümde ele alınmıştır. Iraklı katılımcılar, gelme sebeplerini aktarırken özellikle 2011’de Amerika’nın çekilmesi sonrası süreçte ortaya çıkan istikrarsızlık ile terör ve silahlı grupların iktidar mücadelelerinin yarattığı şiddet ortamına vurgu yapmışlardır. Şiddetin ve terörün nasıl gündelik yaşamın bir gerçeği haline geldiği Iraklı katılımcıların deneyimlerine de çarpıcı bir biçimde yansımıştır. Konuşmalar sırasında katılımcıların özellikle çalıştıkları kurumlara, yaşadıkları bölgelere ve sahip oldukları etnik ve dini kimliklere göre “kafir”likle damgalanıp kolaylıkla milis güçlerin ve terör örgütlerinin hedefleri haline gelebildikleri ortaya çıkmıştır. Irak30E’nin yaşadığı tehdit ve tehlikenin boyutları Irak’taki mevcut duruma yönelik bir ipucu niteliğinde sunulabilir:

“Öncelikle biliyorsun orası (Irak) tehlikeli. Türkiye’ye geldiğimde sadece bir defa tehdit edildiğim için değil. İlk defa beni tehdit ettiklerinde telefonla işini bırak dediler. Bırakmadım. Evet niye işini bırak dediler çünkü sen kafirsin. Even niye kafirim çünkü bu yaptığın iş çalıştığın iş resul –peygamber- zamanında yoktu. Dedim ki konuştuğun telefon da o zaman yoktu sen de kafirsin. Sonra dedi ki bana cevap veriyorsun ne kadar cesursun, dilin çok uzun. Benim dilim uzun değil dedim, söylediklerin mantıklı değil. Sonra telefonu kapattılar. Evet, eğer işini bırakmazsan seni öldürürüz dediler. İkinci sefer, beni ve annemi takip ettiler. Allah’a şükür hayatta kaldım. Üçüncü sefer ben, eşim, ve bebeğim dayımı ziyarete gidiyorduk. Bizi takip ettiler ve ateş ettiler. Bundan sonra eşim, babam ve annem karar verdiler, bak oğlum, burada senin bir hayatın yok. Ben hayır gitmek istemiyorum dedim. Gerçekten korkuyorlardı her

seferinde ne zaman çıksam beni arıyordu (eşi)nerdesin niye geç kaldın. Sadece bir defa değil üç defa peşime düştüler.” (Irak30E, Ek 3.1)⁴⁷

Irak23E de çalıştığı bölgeden ve babasının mesleğinden dolayı hayati tehdit altında olduğunu belirterek, mülakat sırasında Irak30E’ye benzer deneyimlerini aktarmıştır. Irak23E’nin ifadesine de yansıdığı üzere Irak’ta tehditin kaynağının belirsizliği ve yakınlarının bile tehdit kaynağı olabileceği durumu ileride değinilen katılımcıların güvensizlik duygusunun temelini ve korumak istedikleri gizliliğin önemini de açıklar niteliktedir:

“Düşmanını bilmiyorsun kimin kimin sana ateş edeceğini bilmiyorsun bunun gibi. Ayrıca babam Dekan yani bizim için daha tehlikeli. Çünkü bilirsin kolejde dekan ve düşmanları var insanlar öğrenciler belki onu sevmezler ve bu da tehlikeli. Aslında ben bir yerde iki ay çalıştım. Çok tehlikeli bir bölgede resmi hükümet bölgesinde Yeşil Bölge deniyor. Eğer duyduysan Yeşil Bölge Amerikalılar’ın ve hükümetin bulunduğu bölge. Yani ben o bölgede çalıştım. Nasıl söylesem izole edilmiş yalıtılmış bir bölge çünkü devlet işleri. Yani orada çalışanlar için çok tehlikeli. Çünkü hükümet işi ve çatışmalar var. Çıktığın zaman insanlar orada çalıştığını biliyorlar. Benim gibi küçük çalışanlar için. Büyük patronların güvenlik elemanları var. Buna rağmen evleri de Yeşil Bölge’de. Onlar için tehlikeli değil ama bizim için öyle. Eve gelirken yolda arkadaşımın dükkanı var. Bana geldi ve beni arayan ve öldürmek isteyen bir grubun olduğunu söyledi. Böyle birşey olacağını biliyordum. Çünkü çok tehlikeli bir bölge. Eve dönünce babama söyledim sonra bir hafta evde kaldım evden çıkmadım. Bir hafta sonra çıkıp buraya geldim. Sonuçta o kişiler kimdi bilmiyorum. Abim, arkadaşım olan dükkan sahibine gitti, o gelenleri biliyordu. Aslında Irak’ta şöyle bir durum var, polise gidip şikayet edemiyorsun. Ben de polise gidemedim. Çünkü polise güvenemiyorsun, belki de onlardı, güvenmiyorum” (Irak23E, Ek- 3.2)

Irak’taki güvensizlik ortamının mevcut durumu, polis gibi kamu güvenliğinden sorumlu birimlerin güvenliği ve kamusal düzeni sağlayamamaları açısından da çarpıcıdır. Güvenlik birimlerinin bile kendilerini korumayamadıkları bir durumda, silahsız sivil halkın kendilerini nasıl koruyup güvende hissedecekleri ciddi bir soru işaretidir. Irak23E ve Irak30E, aldıkları tehditler karşısında güvenlik birimlerinin “kendi başınızın çaresine bakın” şeklinde karşılık vermeleri ile bu kendi başının çaresine bakma biçiminin ülkeyi terkedip daha güvenli coğrafyalara yerleşme şeklinde sonuçlandığı ortadadır:

⁴⁷ İngilizce gerçekleşen görüşmeler İngilizce olarak çözümlenmiş ve metne aktarılırken yazar tarafından aslına sadık kalarak Türkçe’ye çevrilmiştir. Alıntıları özgün İngilizce hali Ek-3 bölümünde sunulmaktadır.

“ Polise gittik, kararımızı vermede etkili olan da buydu. Polise gittiğimizde polis tam olarak birşey yapamayız dedi. Biz kendimizi koruyamıyoruz sizi nasıl koruyalım. Bu bizim karar vermemizde etkili oldu. Çünkü kendilerini bile koruyamıyorlardı. Biz de bu karara vardık. Bir gece kimseye söylemeden sadece bir arkadaşımıza söyleyerek. Bizi giderken (komşular) görünce şaşırdılar”(Irak30E, ek-3.3)

“Polis güvenilir değil ya da ben güvenemiyorum. Esas mesele polisin seni korumayacağı. Ee Eğer onlar bir şey yapamazsa seni koruyamazsa. Hapse giren suçlular çıkabiliyor, polise para verip çıkıyorlar. Amerikalılardan önce iyiydi. Sakin ve oturmuştu herşey. Ben küçük çocuktum o zaman ve 2003'te savaşı kendi gözlerimle gördüm. Çok oldukça ee sürpriz, bilmiyorum şok olmuştum. Çocuktum savaş nedir bilmiyordum ve 2003'ten bu zamana kadar Irak'tan gidene kadar çok tehlikeli karmaşık bir hayattı. Ama umurumda da değildi. Bu durumu umursamıyordum. Sadece hayatımı yaşıyordum ailemle arkadaşlarımla. Olaylar oluyordu bir yerde arabaya bomba koymuş bir yerde çatışma var diye duyuyordum. Birşey yapmadım. İçinde olduğumuz durum sonuçta bugünlerde herkes ölüyor” (Irak23E, Ek-3.4)

Yine Iraklı katılımcılar, ülkedeki mevcut hukuksuzluğun ve istikrarsızlığın boyutlarını, fidyeciliğin ve insan kaçırmanın son derece yaygın bir tehdit olduğuna dair ifadeleriyle ortaya koymaktadır:

“Abime tehdit oldu. İki gün hırsızlar aldı abimi aldı. Biz para verdik sonra terk ettiler. Terk etmişler babam dedi burası buraya geldik.” (Irak21e)

Coğrafi koşulların, doğal kaynakların ve bu doğal kaynaklar üzerindeki küresel rekabetin gelişmekte olan ülkelerde güvensizlik, iç çatışma ve şiddete yol açtığı daha önce tartışılmıştı. Bu durum katılımcıların kişisel hikayelerinde de çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 64 yaşındaki Gineli katılımcının anlatısından da anlaşılacağı üzere, gelişmiş ülkeler çeteleşme ve mafya gibi paramiliter oluşumların aracılığıyla sömürgecilikten kalma ekonomik çıkarlarını devam ettirmektedir. Genellikle silahlı çetelerden oluşan bu paramiliter gruplar, ele geçirilmesi amaçlanan zengin kaynakların bulunduğu topraklara baskınlar yaparak oradaki yerli halkı katledip kaçabilenleri de kaçırmaya zorlamaktadır:

“Ben kaçak daha geldi Gine Fildişi, Burkina Faso, Nijer, Cezayir, Libya, ondan sonra Libya İstanbul by boat yavaş yavaş bir buçuk ay yani. I came by boat very difficult. I run to Fildişi. Gine is very difficult, dictator, military, altın elmas çalışıyor. Amerika, Fransa mafia çalışıyor çok zor. O tarihte benim moral çok bozuk çok zor. They kill you askeri they say bandit yok devlet bandit komando yani 5 kişi 10 kişi silahı var bıçağı var yani. Geliyor kapıya tık tık aç

bam. Sizin kabile altın çıkar, sivil yani devleti yok o zaman devlet toprak lazım altın elmas yani sonra problem. Gece yarısı gelir keser sen konuş problem gelir keser” (Gine64E)

Bu sürecin insani boyutları ve travmatik sonuçları yine Gine64E’nin ifadelerinde ortaya çıkmaktadır. Bir ailenin ve kabilenin tamamen parçalanması, yakın akrabalarla hertürlü iletişimin yakınların sağlık durumundan bile yıllarca haberdar olamayacak şekilde kesilmesi, katılımcılar özelinde ve genel olarak sığınmacılar üzerinde ciddi bir stres sebebidir:

“Kimse yok memlekette kabile yok dağıldı. Bizim kabile zengin topraklar zengin çok altın elmas. Sonra devlet değişti güçlü bir kabile gece yarısı gelir keser. Ben kaçtım Fildişi’ne çocuklar Senegal’de annem Mali’de. Kaçanlar kaçtı kaçamayanları kestiler. Abimi buldum Fransa’da abim. Dedim abi öldün mü yok ben ölmedim ben de ölmedim” (Gine64E)

Özellikle yabancı kültürlerden ve dillerden katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulguların analizinde dil kullanımı dikkate alınmalıdır. Maduniyet tartışmalarında da ifade edildiği üzere katılımcılar deneyimlerini ve tanık oldukları olayları kendi gerçeklerinin bağlamı dışında bir dilde (İngilizce ya da Türkçe ya da çevirmenin aracılığı ile) aktarmışlardır. Bu durum, terkettikleri ülkelerin toplumsal koşullarını, bu koşullar içinde kendi yaşantılarını, yabancı bir bağlamda ifade etmekte zorlandıklarını yansıtmaktadır. Örneğin:

“ Ee aslında bilmiyorum, krizin içinde yaşarken bilemiyorsun ancak dışarı çıkarsan. Ben de buraya geldim insanları gördüm nasıl yaşadıklarını sonra kendimi o durumdaki halimi düşündüm. Çünkü çok tehlikeli ve başına ne gelecek bilmiyorsun evden çıkarsan. Güvenli değil, çok tehlikeli. Nasıl anlatılır bilmiyorum çok karışık.” (Irak23e, Ek-3.5)

Yine Irak23e’nin yukarıdaki ifadeleri, yaşanan şiddetin ve terörün tüm aşırılığına rağmen Irak toplumunun günlük yaşamının bir parçası haline geldiğini ve normalleştirildiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. “Buraya geldikten sonra burada insanların nasıl yaşadığını gördükten sonra kendimi o (Irak’taki) ortamda hayal ettim” ifadesi Irak’taki şiddetin ve terörün gündelikleşmesi ve normalleşmesi gerçeğinin bireysel düzeydeki yansımaları olarak görülebilir. Ancak bambaşka toplumsal koşullar içinde bulunan birisinin kendi toplumsal ve kültürel

referanslarını içeren bir dilin dışında bir dille bu durumu aktarma çabasının güçlüğü yine Irak23E'nin yukarıdaki ifadelerinde görülmektedir.

Gelinen bu noktada, tüm bu anlatılardan yola çıkarak söylenebilir ki çatışma ve içsavaş gibi şiddet ortamından kaçan katılımcıların anlatıları, yaşanılmaz koşullar ve tehdit algısından ziyade bireysel deneyimler ve tanıklıklara dayanmaktadır. Bu anlatılar, zorunlu olarak sığınmacı hareketliliğine katılan katılımcıların, bu hareketliliğin, ancak tehditlerin bireysel bir şiddet eylemine dönüşme noktasında hayatta kalabilmek için başvuru olan son çare olarak değerlendirildiğine işaret eder.

İranlı katılımcıların geliş sebebi ise Iraklılar'dan farklılık göstermektedir. Irak'taki gibi güvensizlik ve siyasi istikrarsızlığın yarattığı şiddet ve çatışma ortamı İran için geçerli değildir. Bireysel siyasi baskılar ve idam cezası gibi tehditlerden dolayı Türkiye'ye sığınan İranlı katılımcıların anlatıları, 3. Bölümde bahsi geçen siyasi ve toplumsal dönüşümün kişiler üzerindeki etkilerini yansıtır niteliktedir. Görüşülen İranlı sığınmacılar, mevcut rejime karşı muhalif düşüncelere, İslami yönetime uygun olmayan yaşam biçimlerine ve inançlara sahip olmalarından dolayı somut tehditler karşısında Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmışlardır. İran28E ve İran36E'nin ifadelerinde görüldüğü üzere kimi zaman bu baskı aile üyelerinin istihbarat güçlerini ihbar etmesi şeklinde somutlaşabilmektedir:

"Ailemle sorun yaşadım gitmek zorunda kaldım. Eşcinsel olduğu için babası ve abilerinden tehdit almış. Bu durumunu öğrenince onu hayatı tehlikeye girmiş." (İran28E, çevirmen aracılığıyla)

"Evliydim, eşim ilk önce benim için sorun değil bu senin seçimin dedi (din değiştirme konusunda). Sonra yavaş yavaş ailesi dindardı. Ona baskı yaptılar ve o da bunu yaptı (ihbar etti). Benim bilgisayarıma girdi. Ben iş için seyahatleyken. Arkadaşım komşum beni aradı evde misin dedi. Evde değilim seyahatleyim niye diye sordum. Evine bir yabancı geldi tüm eşyalarını aldı diye cevap verdi. Saklandım ve onu aradım, eşimi aradım bana senin için birşey yapamam artık, sana iyi şanslar dedi." (İran36E, Ek 3.6).

İran36E'nin İran'dan kaçış hikayesi, yaşanan toplumsal baskılar, cezalandırma yöntemleri İran'ın bahsedilen yakın tarihini ve toplumsal yansımalarını özetler niteliktedir. Yasakların ötesine geçen seçtiği gibi yaşama

şansı olmamanın verdiği baskı, rejimin kamusal alanda sergilenen cezalandırma sisteminin çocuk yaşlarda yarattığı travmalar ve sistemin yarattığı “aynısı sizin de başınıza gelebilir” algısının yoğunluğu İran36E’nin anlatısında açık ifadesini bulur:

“ Farklı din arayışı içindeydim. İncamızı seçemiyoruz hepimiz Müslüman olmalıyız. Benim için bu bir sorundu. İncil’i okudum, Yahudiliği araştırdım, Peygamberleri inceledim ve benim düşüncelerime yakın buldum. Bilgisayarımda çok fazla bilgi vardı. Bunları ele geçirdiler. Arabalarımı, evime bankadaki parama el koydular. Yedi ay sonra dinini değiştirdim o yüzden mahkemeye çıkmalsın diye bir yazı geldi. Mahkemeye çıkarsam sorun sonu iyi olmaz. İki ay önce hırsızlık yapan birisinin ellerini kestiler, dört parmağını herkesin önünde. Çocukken 30’dan fazla insanın idam edildiğini gördüm. Sokaklarda idam ettiler çocuklar normal insanların görebileceği şekilde. Ya delirecektim ya da kendimi öldürecektim...Soruyorlar bana ülkedeki sorun ne diye. İçki içme özgürlüğümüz yok, kızlarla birlikte olma özgürlüğümüz yok. Mesele çok fazla yasak olması değil, özgür olmama. Bizler hayvan değiliz kendi yaşamımızı kendimiz seçebiliriz kendi hayatımızı kendim seçebilirim niye bunu benden alıyorlar.” (İran36E, Ek 3.7).

İran36E’nin ifadelerinden görüldüğü üzere, İran Devrimi’nin baskıcı uygulamalarının travmatik izleri, o dönemde çocuk yaşta olan bireyleri farklı tepkiselliklere ve arayışlara yönlendirebilmektedir. İran36E özelinde bu durum İslami Cumhuriyet’in baskıcı ve katı uygulamalarına karşı farklı inançlara yönelme şeklinde gerçekleşmiştir. Katılımcı, çocukluğunda derin izler bırakan cezalandırma yöntemlerine benzer uygulamalara maruz kalmamak için kendisine ülkesini terketmekten başka yol bulamamıştır. Yine İran’daki yönetimin farklı dini gruplara yönelik baskılarını İran60K da şu şekilde dile getirmiştir:

“15 sene Hristiyan. İran, çok baskı vardı devlet tarafından. O korkudan biz de buraya kaçmak zorunda kaldık.” (İran60K, çevirmen aracılığıyla).

Rejimin baskıları sadece dini gruplara yönelik olmayıp yönetim tarafından tehdit olarak algılanan tüm gruplara karşıdır. Adil olmayan yargılamalar sonucunda verilen cezaların bireylerin yaşam hakkını bile elinden alabileceği noktaya geldiği düşünüldüğünde, katılımcıların içinde bulundukları tehditin boyutları daha iyi anlaşılır. Örneğin muhalif siyasi bir gruba üyeliikten dolayı Türkiye’ye sığınmak zorunda kalan İran49K’nın ifadeleri, İran’da siyasi muhalif

gruplara yönelik baskıların uzun yıllardan beri süregeldiğini, bu baskıların kişilerin ekonomik haklarını dahi ihlal ettiğini açıklar niteliktedir.

“Kocam siyasi kişi 12 sene hapse gitti. Ben 5 sene hapse kaldım. Yani siyasi bir adam. Kardeşim şey gitti hükümet oyle yaptı. O da siyasi bir kişi. İranın hükümetin bir sıkıntı var, hiçbir zaman rahat koymadılar. Her zaman mesela mm problem yaşattılar çok çok zor siyasi çok zor. Ekonomik işlere hiç izin vermesinler bunlar çalışsın. O zaman ki iş yeri kaydettiler onu cancel etti hükümet. Hükümet dedi ki o grup organizasyon yardım para yardım versin ekonomik çalışma çok izin vermez. Cancel yaptılar onlara. O günki bunlar geldi iki gün öncesi intelijans servis geldi kapıdan ee istenilen şey hapse gönderdiler. Kocam evde değil, neden mesela mobile kapalı dedim bilmiyorum. Cuma gelsin kendisini teslim etsin. Herşeyi bıraktılar cuma herşeyi bıraktılar sadece bir çanta geldiler. Cuma gitsin kendini teslim etsin bilmiyor ki bir daha ne zaman çıkacak. Ee bunlar şey var yani emlak ev herşey var orda onlara istiyorlar alsın, hükümet almak için geldi, hiç izin vermiyorlar. İstiyorlar satılsın izin vermiyorlar. Aha mm herşeyi kardeşine bıraktı ama onlara da arıyorlar söylüyorlar ki onlara da sıkıntı yapıyorlar onlar için.” (İran49K, çevirmen aracılığıyla Farsça-Türkçe).

İranlı katılımcıların sıklıkla dile getirdikleri sorunlar, özellikle siyasi suçlarda yarıgılanma ve cezai hüküm süreçlerinin belirsizliğinden kaynaklıdır. Ülkedeki cezaların belirsizliği ve idam cezasının nasıl keyfi bir şekilde verilebileceği İran’ın son 40 yılının incelendiği bölümde tartışılmıştı. Bu belirsizliğin yarattığı tehdidin boyutlarını İran33E şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Ben geldim ben şey siyasi karikatürler çizdim. Mesela Ahmedinejad karikatür şey ee savaş konu bunları ben yaptım. Emniyet polis İranda ittaalat onlar geldiler ki ben yokmuştum o zaman. Yani ofis yokmuştum. O sekreter bana aradı dedi ki geldiler. Ben o gün ben ve aile burda bir arkadaşım varmış onu aradım. Dedi ki buraya gel Eskişehir’e gel buraya gel. Uçak bileti aldım geldim buraya. İki gün sonra geldik Türkiye’ye.

M: çıkışınızla ilgili bir sıkıntı olmadı mı?

İran33 E: olmadı mesela bu mahkeme şey lazım 10 gün şeye lazım hüküm veriyorlar ama ben iki gün sonra kaçtım.

M: peki kendinizi gösterseydiniz, polise gitseydiniz ne olurdu?

İran33E: Hüküm var belge var. Benim hokum şey var açık yani her zaman gelecek tutuyorlar çünkü açıktır benim hüküm. Demediler ki kaç yıl hapis var, açık yazdı, geldiği zaman o zaman hüküm veriyor çünkü açıktır.” (İran33E)

İbn-i Haldun coğrafya kaderdir ifadesini, coğrafyadaki doğal koşulların toplumların yapısını ve kaderini biçimlendirdiği şeklinde açıklar. İranlılar

açısından bu yargı kısmen açıklayıcıdır. Her ne kadar doğa koşulları ve zengin kaynakların yarattığı bir şiddet ortamı söz konusu olmasa da, normalde farklı bir coğrafyada dünyaya gelmiş olsalar gayet doğal insani hak olarak sayılabilecek – farklı dine mensup olma, muhalif görüşler ifade etme, farklı cinsel tercihler, vb.- eylemler ve olgular bulundukları coğrafyada baskı ve hayati tehdit unsuru olabilmektedir.

Elde edilen bulgular özelinde değerlendirildiğinde İranlı katılımcıların da Iraklı katılımcılarda gözlemlendiği gibi, yaşanan baskı ve algılanan tehditin bireysel düzeyde somut bir gerçekliğe dönüşme noktasında ülkelerini terk etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Ancak bu tehdit unsurunda temel vurgu yargı sürecinin belirsizliği ve keyfiligidir. Ayrıca bedensel bütünlüğe zarar verecek cezalar, idam cezaları ya da uzun yıllar sürecek hapis cezaları ve bu cezaların adil olmayan yargılamalar sonucunda verilebilmesi katılımcıların algısında ciddi bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere, bu cezaların aynı zamanda topluma emsal olması için kamusal alanda infaz edilmesinin etkileri de söz konusudur. Yine Iraklı katılımcıların deneyimlerine benzer şekilde, tehdit aile üyeleri de dahil olmak üzere katılımcıların en yakınlarından bile gelebilmektedir. İranlı katılımcıların anlatılarından yola çıkarak söylenebilir ki, farklı inançlara mensup olmak, farklı siyasi görüşleri dile getirmek ya da rejimin dayattığından farklı yaşam biçimlerini benimsemek en temel insan hakları ihlallerini de içeren cezai işlemlere maruz kalma riski taşıyabilmektedir.

Afrika ülkelerinden gelen katılımcıların geliş sebeplerine dair anlatılar çeşitlilik arz etse de, zorunluluğun getirdiği bir hayatta kalma stratejisinin varlığı satır aralarında kendisini göstermektedir. Örneğin, Kamerun28K ve Kamerun24E tamamen ekonomik nedenlerle geldiklerini ifade etmişlerdir. Kamerun28K yalnız yaşayan ve çalışmayan annesi ile bakıma muhtaç kardeşlerinin maddi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Türkiye'ye çalışmak üzere kaçak yollarla geldiğini anlatmıştır. İleride katılımcıların karar alma süreci tartışılırken de değinileceği üzere, katılımcıların hanehalkının geçimini sağlama stratejisi olarak hareketliliği araçsallaştırdığı ifade edilebilir. Ayrıca, her ne kadar ekonomik nedenlerle göç ve sığınmacılık hareketliliği gibi zorunlu görülme de, kuramsal kısımda da bahse

konu olduğu üzere, maddi yokluk ve yoksullukla mücadele stratejisi olarak hareketliliğe katılmak da zorunluluk kapsamında değerlendirilebilir:

“ Kolay değildi. Annem ve kardeşlerim var. Okula gidiyorsun ama sonunda bir işin olmuyor. Kamerun’da sorun devlet, hükümet değil, para. Bir iş için uygun olabilirsin ama rüşvet ve yolsuzluk yüzünden başkası işe alınıyor. Kamerun barış içinde, Afganistan gibi sivil savaş yok. Sorun ekonomik” (Kamerun 24E, Ek-3.8)

Afrika ülkelerinden gelen katılımcıların, aile ve sosyal çevre baskısını İranlı katılımcılardan farklı bir boyutta deneyimledikleri görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Danimarkalı bir aktivistin Nijerya’da cadı olduğu gerekçesiyle sokağa atılan 2 yaşındaki bir bebeğe sahip çıktığı görüntülerle dünya kamuoyunda yankı uyandıran Afrika’daki çocuk cadılar meselesinde olduğu gibi, inanışa ve kültüre dayalı faktörlerin de bireyler üzerinde son derece baskıcı ve yaşanmaz koşullar yaratabileceği ifade edilebilir.⁴⁸ Örneğin Kamerun20E, geliş sebebiyle ilgili konuşurken, içinde bulunduğu kültürel ve dini yapı içinde yakın çevre baskısının kendisi üzerindeki etkisinden bahsetmiştir. Kamerun20E’nin aşağıdaki ifadesi, katılımcının kabilesinin kültürel dayatmalarını reddetmesi sonucunda, kaçmaktan başka çaresinin olmadığını göstermektedir:

“Benim problem baba anne kaza öldü. Okul uzak problem para sistem kötü Afrika’da. Benim baba king village sonra baba öldü Afrika sistem kötü. Normal ben king bu sistem king çok zor. Aile satanik ama o Satanismi sevmiyor sorun bu. Eğer gelmeseyi onlar öldürürdü çok korkuyordu. Akraba aile orda çok agresif Baba ölünce ilk çocuk şef olur. Aile sana şef oldun derse orada kalıp ölüleri kontrol etmen gerekir. Kültür. he doesn’t like Satanism so this is problem. If he didn’t come here they kill him he was very afraid. Akraba aile orda çok agresif When your father die first child be the chief The family tells you to be chief he has to stay in village be control of dead people. Kültür.” (Kamerun20E, Fransızcadan çevirmen aracılığıyla, Ek-3.9)

Yöntem bölümünde, katılımcı ve araştırmacı arasındaki örtük iktidar ilişkisinde, katılımcının araştırmacının duymasını isteyeceği ya da kendi iddiasını güçlendirecek anlatılara ağırlık vererek kendi kurguladığı ve aktarmak istediği gerçekliği anlatılarına yansıtacağı meselesine değinilmişti. Yukarıdaki alıntıyı

⁴⁸ Konuyla ilgili bkz. Schnoelbelen, 2009 BMMYK için hazırladığı rapor

değerlendirirken, Yöntemde bahis konusu edilen katılımcıların gerçekliği yeniden kurgulaması meselesini dikkate almak önemlidir. Katılımcı araştırmacının tamamen dışarıdan farklı kültürel ve toplumsal kodlardan geldiğinin farkındadır. Araştırmacının kültürel ve toplumsal kodlarının tamamen dışında kalan anlatılara başvurması ve böylece araştırmacı üzerinde belirli bir etki yaratma çabası da aslında katılımcının bu örtük iktidar ilişkisine müdahale etme çabası olarak değerlendirilebilir. Bu konuyla ilişkili olarak katılımcı ve çevirmeninin sorular yöneltildikten sonra, araştırmacının anlamadığını bilerek kendi aralarında Fransızca konuşmaları da araştırmacıyla kurulan iktidar ilişkisini dönüştürme ve araştırmacıyla aralarına sembolik bir sınır çizme pratiği olarak ifade edilebilir.

Konuya dönmek gerekirse, Türkiye'ye sığınma sebepleri arasında aile ve toplumsal çevre baskısı Gine28E'nin anlatılarına da yansımıştır. Gine28E'nin ifadelerinden görüldüğü üzere aslında, katılımcıların ülkelerini terk etme sebepleri zaman zaman iç içe geçebilmekte ve birçok faktör etkili olabilmektedir.

“ Sorun aileyle ilgili. Anne Müslüman baba Hristiyan bu sorun yaratıyordu. Annesi ve babası arasında seçim yapması gerekiyordu. Sorun büyüdü, iş arıyordu iş ararken senin hangi tarafta olduğunu bilmeleri lazım. Hatta diğer taraftan olduklarını öğrenirlerse seni öldürebilirler de. Huzurlu değildi. Ailesi bile tehlikedeydi. İlk önce İspanya'ya gitmek istedi ama İspanya Dünya Kupası olduğu için Konsolos yokmuş. O da Türkiye' konsolosluğuna gidip Türkiye'ye vize almış”
(Gine28E, çevirmen aracılığıyla Fransızca'dan İngilizce'ye, Ek 3.11)

Yine ilerideki tartışmalarda da detaylı olarak ele alınacağı gibi, sığınmacı ve mülteci olmanın baskı ve zulüme uğramak üzerinden tanımlanması, katılımcıların resmi görüşmelerinde bu vurgu üzerinden kendilerini tanımlama ve kanıtlama eğilimine doğru yönelttiği söylenebilir. Nijerya27E'nin bahsettiği gibi, kimi zaman yabancı bir toplumda resmi bir statüyle kalabilmenin tek yolu BMMYK'ya başvuru üzerinden geçebilmektedir. Bu sebeple kendi kalışlarını ve sığınmacı statülerini haklı gösterebilmek ve resmi olarak kalabilme imkanını sağlayabilmek için katılımcıların zulme dayalı haklı ve geçerli sebeplere vurgu yapma refleksi geliştirdikleri söylenebilir. Bu açıdan Nijerya27E'nin sığınma başvurusuna dair ifadeleri açıklayıcıdır:

"When I go to Istanbul I asked how can I survive here. Only way to survive go to UN tell your problem." (Nijerya27E, Ek 3.12)

Bu ifadelerden, Afrika kökenli katılımcıların zulüm görmedikleri ve iltica sürecini ve sığınmacılık statüsünü istismar ettiklerine dair yanıltıcı bir yargıya varılmamasına dikkat etmek elzemdir. Aksine, tanıdığı kısıtlı haklara rağmen BMMYK'ya başvuru yapma ve sığınma statüsü kazanma, topraklarını çeşitli sebeplerle terk etmek zorunda kalan Sahara-altı Afrika kökenli katılımcılar için Türkiye'de yasal ve güvenceli olarak hayatta kalma seçeneği sunmaktadır.

Katılımcılar özelinde, sığınmacıların ülkelerini terk edip güvenli coğrafyalar arayışına girme sebepleri çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olup o yapının oluşmasında ülkelerin doğal zenginlikleri, kolonileşme ve koloni-sonrası dönemleri, toplumsal yapıları gibi birçok sosyal, ekonomik, kültürel dinamiklerin varlığı söz konusudur. Katılımcıların anlatılarındaki temel ortaklık algılanan tehdit ve şiddetin hayati boyutu ve bireysel bir gerçekliğe dönüşmesidir. Yine anlatılardaki bir diğer ortaklık da, yaşanan gerçekliğin kendi bağlamı dışında aktarılanın verdiği kısıtlılık olarak ifade edilebilir.

Bir sonraki başlıkta, yaşanan bu olumsuz koşullar içinde katılımcıların ülkelerini terk edip güvenli coğrafyalara yerleşme kararını hangi süreçler içinde aldıkları ve yola çıkma sürecine nasıl karar verdikleri analiz edilmiştir.

5.2.2 Ayrılış hikayeleri

İranlı ve Iraklı katılımcıların ve Gine64E'nin anlatıları özelinde, yola çıkma sürecine ilişkin kararların ani gelişmeler karşısında hızlı bir şekilde alındığı, gerekli en temel hazırlıkların ancak tamamlanabildiği ve katılımcıların sadece ihtiyaç duydukları temel eşyalarını yanlarına alıp tüm sahip olduklarını geride bıraktıkları görülmektedir. Konuşmalar sırasında zorunlu hareketliliğin doğası ve deneyimlenen tehdidin boyutları, katılımcıların kalıcı olarak ülkelerini terk ederken ve aşına olmadıkları bir toplumsal, siyasi ve ekonomik yapıya alışma

sürecinde gerekli ön hazırlıkları gerçekleştirmelerine izin vermediği ortaya çıkmıştır. Böylesi bir kaçış ve terkediş sürecinin insani boyutu ve travmatik izleri katılımcıların aktarmak istedikleri kadarıyla ve tamamen kendi ifadeleriyle aktarılmıştır. Tüm katılımcılara ülkelerinden ayrılış ve Türkiye'ye giriş yolu sorulmuş olup, meselenin hassasiyeti ve etik kaygılardan dolayı sadece ayrılış hikayelerini kendiliğinden anlatanların ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca katılımcılara yolculuk deneyimlerine dair travmatik anılarını canlandırabilecek herhangi bir soru özellikle yöneltilmemiştir.

İran36E ve Gine64E'nin anlatıları ani gelişen hayati tehditlerle karşılaşan katılımcıların deneyimleri ve travmalarına ilişkin dramatik örnekler sunar. Yolların içerdiği tehlikeler, kimliksiz-isimsiz olmanın getirdiği stres ve korku, tanık olunan travmatik anlar, yolun belirsizliği, yasadışı ve güven vermeyen aktörlere kimliksiz ve isimsiz bir şekilde kendini teslim etme durumu özellikle kayıt dışı yollarla geçiş yapan katılımcıların ortak deneyimleridir.

"...Karım beni ihbar etti. Arkadaşlarım eve gitme diye beni aradı. Polisler pasaportumu, kağıtlarımı herşeyi almışlar. Eve bir daha dönmedim yedi ay saklanarak kaçtım...Cep telefonumu değiştirdim, şehirden ayrılırken ismim kimliğim yoktu. Yollarda ölsem kim olduğum belli değil sadece yanımdaki iki kişi biliyor. Sana daha önce de anlatmıştım kaçarken neler yaşandığını. Mesela sınırı geçerken tecavüze uğrayan kızlar, sınırı geçmeye çalışan kızları beklediklerini konuşurlarken duydum (kendisini sınırdan kaçıran kaçakçılar)" (İran/36/erkek, Ek 3.13)

Gine64E'nin hikayesine özellikle değinmek bu noktada işlevsel olacaktır. Katılımcının kabilesinin yaşadığı toprakların değerli madenler açısından zengin olduğu anlaşılnca, silahlı çeteler tarafından baskına uğramıştır. Gece gerçekleşen katliamdan kaçabilenler farklı ülkelere dağılmış, Gine64E'nin ailesi komşu ülkelerde kalmışken kendisi kaçak yollardan İstanbul'a oradan da Eskişehir'e ulaşmıştır.

"Sizin kabile altın çıkar, sivil yani devleti yok o zaman devlet toprak lazım altın elmas yani sonra problem. Gece yarısı gelir keser sen konuş problem gelir keser. Fildişine kaçtım Burkina Faso'ya gittim, Nijer gece ben uyu gündüz ben çok zor. Cezayir ben gördüm bir grup var. Söyledim Cezayir gel götürüyüm Libya kaç bin kilometre çöl ağaç yok gündüz uyu gece deve var o sistem yani. Libyaya götürdüler Trablus'a. İstanbul'a gittim. Ailem çok zor. Africa difficult aslanı var leoparı var çok tehlikeli." (Gine/64/Erkek)

İran49K, İran33E ve İran30K'nın anlatılarında ise hareketlilik sürecinin istihbarat örgütünün haklarında soruşturma açıp teslim olma süresi tanımları ile başladığı görülmektedir. İranlı katılımcıların anlatılarındaki ortak noktalardan biri, yapılan baskın sırasında baskının yapıldığı yerde bulunmamaları sayesinde kaçma şanslarının olmasıdır. Diğer bir ortak nokta ise, kendilerine tanınan birkaç günlük teslim olma süresi dolmadan kısa bir zaman içinde ülkelerini terk etmeleridir. Tabii bu durum aynı zamanda kısa sürede sahip oldukları tüm taşınmaz birikimleri geride bırakarak ve “sadece bir çanta ile” yabancı bir toplumda yeniden bir hayat kurma çabası anlamına gelmektedir.

“O gün ki bunlar geldi iki gün öncesi intelijans servis geldi kapıdan ee istenilen şey hapise gönderdiler. Kocam evde değil, neden mesela mobile kapalı dedim bilmiyorum. Cuma gelsin kendisini teslim etsin. Herşeyi bıraktılar cuma herşeyi bıraktılar sadece bir çanta geldiler. Cuma gitsin kendini teslim etsin bilmiyor ki bir daha ne zaman çıkacak.” (İran49K, Farsça’dan Türkçe’ye çevirmen aracılığıyla)

Özellikle Irak ve İranlı katılımcılar içinde bulundukları tehdit, belirsizlik ve güvensizlik nedeniyle yolculuk sürecini mümkün olduğunca çevrelerinden gizli tutmuşlardır. Örneğin Irak23E sadece ailesinin ve çok güvendiği birkaç yakınının desteğiyle Irak’tan ayrılmış ve bu süreçte de hava yolunun güvenli olmadığı gerekçesiyle kara yolunu tercih ettiğini belirtmiştir. Kişilerin yakın arkadaşlarından, komşu ve akrabalarından bile tehdit alabileceği güvensiz bir ortamda tüm bu ayrılış sürecinin olabildiğince gizli ve hızlı bir şekilde organize edilmesi katılımcılar açısından hayati önem taşımaktadır.

“İşten eve gelirken yol üstünde arkadaşımın dükkanı var. Bana gelip beni arayan ve öldürmek isteyen bir grup olduğunu söyledi...Ben de eve gidince babama anlattım ve o hafta evden dışarı çıkmadım...O kişilerin kim olduğunu bilmiyordum, arkadaşım tanıyor onları. Sabaha karşı saat beş-altı gibi babam otobüs terminaline gitti ve bana bir bilet aldı. Havaalanına gitmedim çünkü güvenli değil. Otobüs daha güvenli ve firmanın sahibi de babamın arkadaşı böylece hepsi gizlilik içinde oldu. Ailem gitmemi istedi onlar için gittim.” (Irak23E, Ek 3.14)

Katılımcıların ülkelerinden ayrılış süreciyle Türkiye’ye giriş yolları Tablo 5.3’de sunulmuştur. Varış yolları ve Türkiye’ye giriş biçimi ile ilgili bilgi veren beş katılımcının kayıt dışı olarak kara ve deniz yoluyla sorunlu coğrafyalardan Türkiye’ye ulaştığı görülmektedir. Afganistan17K’nın da İran üzerinden karayolu

ile ülkeye girdiği düşünüldüğünde kaçakçıların yardımıyla kayıt dışı olarak giriş yaptığı varsayılabilir.

Tablo 5. 3: Katılımcıların Türkiye'ye Varış Yolları ve Varış Biçimleri⁴⁹

Katılımcı	Türkiye'ye Giriş Yolu	Türkiye'ye Giriş Biçimi
Irak52K	Bağdat Şırnak Karayolu	
Afganistan17K	İran üzerinden karayolu	
Irak42E-2	Irak'tan havayolu	Kayıtlı
İran28E		
Irak26E		
İran60K	Doğrudan Eskişehir	Kayıtlı
Somali27K	Kara ve deniz yoluyla	Kayıt dışı
İran35E	İran'dan yürüyerek	Kayıt dışı
Gine64E	Kara ve deniz yolu	Kayıt dışı
Nijerya27E	Gürcistan'dan kara yolu	Kayıtlı
Gine28E	Havayolu	Kayıtlı
Kamerun20E	Karayolu İran'dan yürüyerek	Kayıt dışı
Kamerun28K	Havayolu	Kayıtlı
İran44E	Demiryolu	Kayıtlı
Irak30E	Havayolu	Kayıtlı
İran33E	Havayolu	Kayıtlı
İran49K	Karayolu	Kayıtdışı
Irak21E	Havayolu	Kayıtlı
Irak23E	Karayolu	Kayıtlı
Kamerun24E	Havayolu	Kayıtlı
Irak42E-1	Havayolu	Kayıtlı

Kaynak: Alan araştırmasının bulgularından yola çıkarak araştırmacı tarafından derlenmiştir

Genel olarak katılımcıların ayrılış ve yolculuk süreçlerine dair anlatılarından yola çıkarak, yaşanan tehdit algısının ve baskı ortamının ayrılış sürecini ve biçimini belirlediği ifade edilebilir. Katılımcıların aktardıkları kadarıyla ayrılış hikayelerinden anlaşıldığı üzere, yola çıkış ve sınırları geçiş biçimleri katılımcı sığınmacıların ülkelerindeki koşullara, içinde bulundukları tehdidin boyutlarına ve tehdidi algılama biçimlerine göre değişmektedir. Ancak, zorunlu olarak ülkelerinden ayrılmak durumunda kalan katılımcıların anlatılarında ortaya çıkan ortak noktalar, ayrılmadan önce zamana yayılan bir hazırlık sürecine imkanlarının olmaması, ani karar verme ve hızlı hareket etmeleri, zorunlu olarak ve hayatta

⁴⁹ Görüşmeler sırasında katılımcıların kimliklerini belli etmeme endişesi, katılımcıların hassas durumları ülkelerinden ayrılış ve Türkiye'ye giriş süreciyle ilgil tüm katılımcılarla detaylı görüşme olanağını mümkün kılmamıştır. Araştırmacı sadece hangi yolla Eskişehir'e geldiniz ve yolculuk süreciyle ilgili konuşmak ister misiniz? Sorularını yöneltmiş ve bu sorulara aldığı cevapların üstüne daha fazla detaylı bilgi istemeye yönelik sorular sorulmamıştır. Dolayısıyla tablodaki veri eksikliği araştırmacının konunun hassasiyetini ve katılımcıların görüşme sürecindeki tepkilerini gözlemlemesinden kaynaklanmaktadır.

kalabilmek için ülkelerini terk ettiklerine yönelik yaptıkları vurgudur. Sığınmacılık ve mültecilik statülerinin tanınmasında haklı zulüm ve hayati tehdit durumunun somut olarak belgelenmesi gerekliliği de bu koşulları vurgulamalarını açıklar niteliktedir.

Iraklı katılımcıların anlatıları özelinde değerlendirildiğinde, içinde bulunan genel savaş ve şiddet halinin ciddi bir ayrılma sebebi olarak sorunsallaştırılmadığıdır. Ancak Iraklı katılımcılar, farklı grup ve örgütlerin bireysel hedefi haline geldiklerinde ve tehditler kendileri ile aileleri üzerine yoğunlaştığında ülkeden ayrılma kararı aldıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeler sürecinde Irak30E ve Irak23E'nin 2003 işgal döneminde ve sonrasındaki çatışma ve savaş ortamında Irak'taki yaşamlarına devam ettikleri, ülkelerinden ayrılmayı düşünmedikleri ve ancak son raddede evlerine ve ailelerine yönelik bireysel tehdit almaya başladıklarında ayrılmaya karar verdiklerini vurgulamışlardır. Görüşme sırasında kendilerine ayrılış süreçlerini detaylandırıcı bir soru sormamak konusunda özen gösterilmesine karşın Iraklı katılımcıların ısrarla ülkelerinden ayrılış sürecinin genel çatışma ortamından kaynaklanmadığını vurgulamaları bu açıdan çarpıcıdır. Kaldı ki, 3. Bölüm'de de anlatıldığı üzere işgal, ambargo sonrasında çatışma ve şiddet ortamının kalıcılığı ile can güvenliğinin olmaması Iraklı katılımcıların ülkelerinden ayrılmaları için son derece geçerli ve insani bir sebeptir. Buna karşın katılımcıların "Irak'tan onca olay boyunca ayrılmadım" vurguları aynı zamanda yerel toplumda sığınmacılar için genel olarak var olduğu saptanmış olan "niye kalıp savaşıyorlar, mücadele etmiyorlar" sorusunun içselleştirilmesi ve buna karşı gelişen savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir. İranlı katılımcıların anlatılarında ise sahip oldukları muhalif duruşları sebebiyle kendilerinin ihbar edilmesi sonucu yapılan baskınlar ve bu baskınlardan tesadüf eseri kurtuluş ve ani ayrılış hikayeleri ön plana çıkmaktadır. Bu süreçte İranlı katılımcılar sahip oldukları maddi birikimleri de büyük ölçüde geride bırakarak ve yolculuk için gerekli düzenlemeleri bile yapamadan ve ağırlıklı olarak kayıt dışı yollarla ülkelerinden ayrılmak durumunda kalmışlardır. Bir sonraki başlık altında, katılımcıların ayrılış sürecinde geride bıraktıklarına yönelik anlatılarına yer verilmiştir.

5.2.3 Geride bırakılanlar

Katılımcılara, Eskişehir'e gelmeden önce ülkelerinde günlerinin nasıl geçtiğini, evlerini, mahallelerini, işlerini, sosyal yaşamlarını anlatmaları istenmiş ve her iki ülkedeki yaşamlarını karşılaştırırlarsa neler söyleyebilecekleri sorulmuştur. Bu sorulara verdikleri cevaplar kapsamında geride bıraktıklarına dair algıları ve belleklerinde yer eden unsurlar tespit edilmiştir. Katılımcılar her ne kadar olumsuz şartlardan dolayı ülkelerini terk etmiş olsalar da önceki yaşantılarına dair anlatılarında nostalji ve özlem duyguları ağır basmaktadır. Geçmişe duyulan özlem ve olumlamalar, özgürlük, kaliteli zaman geçirme, mesleklerine, geride bırakılan maddi olanaklara, komşuluk arkadaşlık ilişkilerine ve aile fertlerine duyulan özlem şeklinde kendini göstermektedir. Katılımcıların geride bıraktıkları yaşamları "mutluluk", "hoşluk" gibi kavramlarla nitelendirdikleri tespit edilmiştir. Mevcut koşullarda yaşanan mahrumiyetler, yoksunluklar ve katılımcıların algıladıkları sorunlara karşılık olarak kurguladıkları geçmişe dair anlatıları mevcut olumsuzlukların karşıtı olarak olumlanmaktadır. Örneğin ayrımcılık hissi yaşayan Nijerya^{27E}, geride bıraktığı yaşamına ve toplumuna özgü düşüncelerini "ayrımcılık yapmazdık" vurgusuyla ifade etmiş, mevcut koşullarda yalnızlık ve soyutlanma sorunu yaşayan Kamerun^{24E} ise ülkesindeki yaşamını geride bıraktığı arkadaş ve üniversite çevresine yönelik vurgular çevresinde olumlamıştır.

"Güzeldi. Biz ayrım yapmayız. Afrikada beyazları kardeş gibi görürüz. Bizde böyle bir anlayış vardır, birisini gördüğümüz zaman benimle aynı olduğunu biliriz." (Nijerya^{27E}, Ek 3.16)

" Hayatım mutluydu. Üniversitede başkentteydim. Günlerim mutlu geçiyordu, üniversite yurdunda kalabalık arkadaş grubuyla vakit geçirir, oyun oynardık" (Kamerun^{24E}, Ek 3.17)

Görüşmelerin bir kısmında katılımcıların evlerine ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretler sırasında, katılımcıların konutlarında ciddi eksiklikler içeren altyapı sorunların olduğu, sağlıksız bir yaşam alanının eğreti, ikinci el ve her an geride bırakılabilir eşyalarla döşenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların geçmiş anlatılama biçimleri, nostaljik öğelerle geride bıraktıkları hayatlarını olumlamaları, mevcut olumsuz koşullarıyla aralarına zihinsel bir mesafe koyma çabaları olarak değerlendirilebilir. Özellikle Irak^{30E}, İran^{36E},

İran30K ve Irak42E-1 ile yapılan görüşmelerde geçmişe dair anlatılarda, katılımcıların evlerine, eşyalarına, arabalarına ve mesleklerine ilişkin ifadelerinin görüşmelerin gerçekleştiği o anla ve mekanla tam bir zıtlık yarattığı gözlemlenmiştir. Son derece mutevazı, ikinci el eşyalarla döşenmiş, eski, yıpranmış ve ciddi altyapı sorunları taşıyan konutlarda gerçekleşen görüşmelerde katılımcıların geçmişteki bir zamana ve geçmişteki mekanlara duydukları aidiyet, içinde bulundukları ana ve mekana ait olmama hissi, sığınmacı olan katılımcıların içinde bulundukları eşiklik durumunu simgeler niteliktedir. İran30K'nın dile getirdiği biçimde geçmişte bıraktıkları gerçek yaşamları ve gerçek evleri ile gelecekte “yeni bir ev bulacağız” umudu “burda hepsi geçer” olma durumuyla birleşmiştir.

“Ben çok severdim herşey yani çünkü ben sekiz sene evlendim herşey yeni herşey kendim buldum mesela ben bunu seviyorum. Burda eşyalar hepsi ikinci el ama orda herşeyim daha iyi mesela ... (çocuğunun) odası vardı. Yani ... (çocuğu) odasına yatak odasında beş kere altı kere uyumadı. Herşey çok yeniydi ben çok severdim. Şimdi bakıyorum mesela fotoğraflara bakıyorum. Yani kendime söylüyorum o zaman herşey daha iyi olur. Yeni bir ev bulacağız. Burda hepsi geçer..” (İran30K)

“Ayrılırken bir sandalye bile satmadık. Evim hala orda duruyor ama zarar gördü mü, yandı mı, yağmalandı mı bilmiyorum, gerçekten. Yemin ederim evimle ilgili hiçbirşey bilmiyorum. Oada arabam vardı, geniş bir evim vardı kendi ebeveyn odamız vardı. Sadece bir gecede hepsini bıraktık geldik başımıza bu işler gelince.” (Irak30E, Ek 3.18)

“Yani sadece hayat. İş daha iyi iş orda, ev kendisi ev vardı. Eee kendiler arabası vardı yani herşey daha iyi. Altın dükkanı vardı, inşaat, yani ben hiç mali sıkıntımız yokmuş orda. Herşey inşaatla çalışırdı altın dükkanı kendisi vardı.” (İran49K)

Katılımcılar, geride bıraktıkları yakın sosyal ilişkileri, arkadaşlar, komşular arası ziyaretleri ve paylaşımları, içinde bulundukları yabancı toplumdaki mevcut yalnızlıklarına karşı özlemle dile getirmişlerdir. Görüşmelerin gerçekleştirildiği dönemde tek katlı derme çatma bir evde oğlu, gelini ve torunu dışında sosyal çevresi ve dışarıyla iletişimi olmayan ve bu özlemi yoğun bir şekilde yaşayan Irak56K, geçmiş yaşamıyla bugününü karşılaştırması istendiğinde şu ifadeleri dile getirmiştir:

“

“Dedi ki, nasıl tercüme etsem... Önceden mahallemiz çok güzeldi. Komşularımıza gidip gelirdik, gerçekten sıkı ilişkilerimiz vardı. Bayram sabahlarında herkes toplanırdı... İnsanlarla iletişimi özledik ve burada bizimle konuşan kimse yok. Ziyaretimize kimse gelmiyor. Bazen sadece yoldan geçenlerle selamlaşıyoruz o kadar. Sıfır iletişim. Burada sosyal bir yaşantımız yok kimsenin umrunda değiliz zaten. Sadece karşı penceredeki yaşlı hanım bazen bize selam verir o kadar.”(Irak56K, Arapça’dan İngilizce’ye çevirmen aracılığıyla Ek 3.19)

“Eveet. Çok eğer herşey problem olmazsa böyle ben orayı çok severdim. Çünkü herşeyim çok iyi evim çok iyi daha güzel herşey kolay. Çalışardım, ailem vardı arkadaşlarım vardı mesela ben bir apartmandan evim orda otuz arkadaşız hep komşularla arkadaş bir gün hepimiz toplarız yemek konuşmak için. Ailem çok önemliydi. Annemle çok zor o zaman ki ben geldim birden oldu. Mesela bilmezdik böyle olur” (İran30K)

Katılımcılar geçmişe duydukları özlem anlatılarına, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerini mistifize etme şeklinde yansıması, içinde bulundukları mevcut koşullarda hissettikleri soyutlanma ve yalnızlığın bir yansıması olarak düşünülebilir. Bu durum Irak30E’nin geçmiş anılarına dair ifadelerinde komşular ve arkadaşlar arasındaki dayanışmanın dile getiriliş biçiminde oldukça belirgindir. Katılımcı, iki toplumu karşılaştırırken ‘merhamet’ ve ‘kayıtsızlık’ kavramlarını kullanarak, geride bıraktığı toplumu paylaşımcı, merhametli, özverili olarak; şu anda içinde bulunduğu toplumu ilgisiz, kayıtsız olarak tanımlamıştır.

“Sana gösterdim, en büyük şirketlerden birinde çalışıyordum, gerçekten harika bir arabam ve harika bir evim vardı, çok iyi arkadaşlarım, mahallem vardı. Komşularım gerçekten sıcak insanlardı. Yemin ederim onları çok özliyorum. Sabahın üçünde dördünde arabayı çalıştırsan, hasta mısın diye kontrol ederlerdi. Bir kere babam hastalandı ve sabah arabayı çalıştırdık. Komşum hayırdır, bir sıkıntı mı var diye sordular bizimle hastaneye geldiler. Burada böyle şeyler bulamıyoruz. Gün içinde seni görmeseler akşam ne oldu her şey yolunda mı diye sormaya gelirler. Geçen sene annem evde düştü, ambulans geldi 15 dakika evin önünde kaldı. Kimse ne oldu bir sıkıntı mı var diye sormadı. Karşı pencereden izleyen kadın ertesi gün bir geçmiş olsun ne oldu demedi. Gerçekten çok şaşırdım, burada insanlar farklı. Irak’ta gerçekten sıcak kanlı, cana yakındı insanlarda merhamet vardı.” (Irak30E, Ek 3.20)

Ancak Irak30E’nin geride bıraktığı komşuluk ilişkilerine dair yukarıdaki anlatılarının, özellikle Irak23E’nin ve yine Irak30E’nin de ifadelerinde dile getirdikleri gibi kimseye güvenememe, yola çıkışlarından kimseyi haberdar etmeme eğilimleri ile tezatlık oluşturduğu açıktır. Bir tarafta Irak’lı katılımcılar için şiddet, çatışma ortamı her an en yakınının bile karşıt ya da radikal gruplara ihbar

edebilme ihtimali ile biçimlenen kimseye güvenememe durumu söz konusudur. Diğer tarafta ise katılımcının geride bıraktığı mahallesinde duyduğu güvende olma hissine dair ifadeleri vardır. Bu çelişkili anlatılar katılımcı sığınmacıların geçmiş, şimdi ve gelecek arasında yaşadıkları gel gitler ve çelişkilerin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan tutarsızlık olarak da anlaşılabilir. Zira, son derece paylaşımcı, merhametli ve dayanışmacı olarak anımsanan bir komşuluk, arkadaşlık ve sosyal çevreye aynı zamanda güven duyulmaması, ihbar ve tehdit kaynağının bu çevreden de gelebileceği endişesi, katılımcıların ifadelerindeki çelişkilere işaret ettiği söylenebilir. Fakat bu durum aslında, katılımcının şu anda bulunduğu zamana, mekana ve topluma yabancılığı karşısında geçmişte bıraktıklarına duyduğu kuvvetli bağ ve aidiyet hissinin bir ifadesi olarak yorumlanmalıdır. Ait olduğu ve geride kalanlar, olumlu değerleri taşıyan dayanışmacı ve paylaşımcı bir yapı, bu yapıdan isteksiz ve zorunlu kopuş ile şu anda bulunan toplumsal yapıya karşı yabancılaşma Irak30E'nin anlatılarında şu şekilde dile getirilmiştir:

"Gerçekten özlüyorum, gece birşey olduğunda mahallende güvende olma duygusunu özlüyorum. Bir defasında bana yakın bir komşunun evinde yangın çıktı sabahın dördünde, Ramazan'dı kışın. Bütün sokak itfaiyeyi beklemeden evden eşyaları çıkarıp yangını söndürmeye çalıştı. İtfaiye geldiğinde yangın sönmüştü yaralananlar olmuştu. Arka odada uyuyan birisini pencereyi kırıp dışarı çıkardık. Gerçekten benim oturduğum caddede oldu. Irak'tan giderken uçağın kapısına kadar geçirdiler, seni burda koruruz gitme dediler..." (Irak30E, Ek 3.21).

Sonuç olarak katılımcıların, ülkelerinden ayrılmaya iten nedenlerden bahsederken aktardıkları koşulların olumsuzluğunun ve katlanılmaz boyutlarının, geride bıraktıkları yaşamlarını aktarıırkenki canlılık ve geçmişlerini kutsamaları ile tezatlık tespit edilmiştir. Ancak ilk bakışta çelişki olarak ifade edilebilecek bu durum, katılımcıların sığınmacılık deneyimlerinin, o anda olmama, o ana ait hissetmeme, geçmiş ve gelecek arasındaki eşiklik durumlarının bir yansıması olarak görülebilir. Diğer yandan bahsedilen yaşantıları ve geçmiş yaşama dair anlatıları katılımcıların kendi kimliklerini oluşturan kendilerine ait ve kendilerini var eden parçaları olarak düşünülebilir. Ancak ülkelerinden ayrılma sebepleri kendileri dışında ve kendilerine rağmen gelişen zorlayıcı, olumsuz ve katılımcıların karşıt durduğu koşullarca şekillenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, geliş sebebine dair anlatılar güvensizlik, zulüm ve katlanılmaz koşulların

hikayelendirilmesi ile aktarılırken bu koşullar kendi kontrolleri dışında ve kendilerine rağmen gelişen koşullardır. Katılımcıların geride bıraktıkları hayatlarına, maddi olanaklarına ve sosyal ilişkilerine dair kutsamaları ve bu hatıraları canlı ifadelerle aktarmaları, katılımcıların mevcut olumsuz durumları ile aralarına mesafe koyma, aidiyetliklerini geçmiş üzerinden kurgulama biçimi olarak yorumlanabilir.

Bu bölümde, katılımcıların sığınmacı olmadan önceki deneyimleri, onları ülkelerinden ayrılmaya iten koşullar, zihinlerinde yeniden kurguladıkları şekilde aktardıkları anıları, ve hareketlilik süreçlerine dair anlatıları analiz edilmiştir. Bir sonraki bölümde, katılımcıların Eskişehir'deki yaşamları, deneyimleri ve içinde bulundukları koşulları algılama ve anlatılama biçimleri analiz edilerek, bu koşulların genel bir çerçevesi çizilmiştir.

5.3 Eskişehir'de Sığınmacılık Deneyimleri

Bu başlık altında katılımcıların, Eskişehir'de kendilerini nasıl hissettikleri sorusuna verdikleri cevaplar üzerinden gelişen konuşmalardan elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Analiz edilen veriler ışığında, katılımcıların kendilerini Eskişehir'de nasıl hissettikleri sorusuna karşılık yalnızlık ve yabancılık duyguları, özellikle yerel halkla anlık temaslarındaki dışlanmışlık hissi ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, sosyal çevrelerinin daralması, kapalı küçük bir çevrenin getirdiği kısıtlılık, ileride detaylı bir şekilde değinilecek olan istihdam sorunu, eksik istihdam ve dil meselesinin sığınmacıların gündelik hayatlarını ve toplumsal konumlarını dönüştürdüğü tespit edilmiştir. Toplumsal konumlarındaki dönüşümün sonucunda katılımcı sığınmacıların sığınmacılık, yabancılık ve vatandaşlık referanslarına dayalı, hakka sahip olma/olmama temelinde içinde bulundukları koşullarda kimliklerini yeniden inşa etme sürecine girdikleri ifade edilebilir.

5.3.1 Aidiyetlik-yabancılık

Katılımcılara kendilerini Eskişehir’de nasıl hissettikleri sorulduğunda, aidiyetlik ve yabancılık algılarının genellikle yerel halkla kurulan temas biçimleri, deneyimleri ve bu deneyimlerin algılanışı çerçevesinde şekillendiği tespit edilmiştir. Örneğin Irak30E, Eskişehir’de yabancılık duygusunu yoğun bir şekilde yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcının hissettiği yabancılık duygusunun boyutları sorgulandığında kendini yaşadığı topluma ait hissetmeme ve yabancılık duygusunun, yerel halkla temas anlarındaki olumsuz deneyimleriyle yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

“ Açıklama... Mesela pazara ya da farklı yerlere gittiğinde ailenle konuşurken insanlar sana bakıyor. Toplumdan kendini saklamaya çalışıyorsun. Biz kendimizi saklamaya çalışıyoruz çünkü kimsenin bize kötü şeyler söylemesine ihtiyacımız yok. Farklı bir milleteniz. Mesela hastanelerde fısıldar gibi konuşuyoruz başkaları bizim farklı milletten olduğumuzu, nereden geldiğimizi öğrensin istemiyoruz” (Irak30E, Ek 3.22).

Iraklı katılımcıların yerelle temas anlarına dair anlatılarında öne çıkan vurgu, yerel toplumun genel olarak sığınmacılar ve özelde Iraklılar hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduğuna yönelik bir algıya sahip olduklarıdır. Diğer bir ifadeyle Iraklı katılımcılar, günlük hayattaki deneyimlerine dair konuşmalar sırasında kendilerinin toplumsal olarak dışlandığını ve bu dışlanmanın da yerleşik olumsuz algılardan kaynaklandığına dair düşüncelerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların kendilerini yabancı olarak hissetmeleri ve kendi kimliklerini aidiyetlerini yerelle temas deneyimleri ile şekillenen süreçler içinde yeniden kurdukları ifade edilebilir. Herbert Mead’in (1967, s. 135) benlik olgusu yani kişinin benlik algısının toplumsal deneyim sürecinde ötekiyle kurulan ilişki içinde biçimlendiği şeklinde kavramsallaştırması, katılımcıların kendi benliklerini, içinde bulundukları toplumsal koşulları algılayış biçimlerine göre yeniden şekillendirmelerinde görülmektedir. Katılımcıların egemene bakış açılarının kendilerini yerel topluma karşı kapatıp kapamamalarıyla da bağlantılı olduğu söylenebilir.

“... Ve herneyse bize sorduklarında kendimizi açıklayamıyoruz. Çünkü biliyorlar ki biz Irak’tan geldik sanki kötü bir ülkeden gelmişiz, cahilmişiz gibi. Sanki çölden deveyle gelmişiz gibi. Evet

bu şekilde düşünüyorlar. Benim gördüğüm durum bu. Birilerinin bunları söylemesi lazım.”
(Irak30E, Ek 3.23).

Ancak aynı katılımcı, yerel toplumda Iraklılara yönelik olduğunu düşündüğü mevcut olumsuz algıyı eleştirirken, araştırmacıyı görüşmeler sürecinde Iraklılar’a güvenilmemesi konusunda uyarmıştır. aynı şekilde çalıştığı yerde işverenin başka bir Iraklı sığınmacıyı da işe alma deneyimini olumsuz bir şekilde aktarmasında aslında yerel halka ait olduğunu düşündüğü bu olumsuz algının kendisi tarafından da içselleştirildiği ve kendisini olumsuz bir görüşe sahip olduğu diğer Iraklılardan ayırdığı gözlemlenmiştir. Bu yargıya, Irak30E ve ailesiyle 5 yıl süren arkadaşlık ilişkisi ve kendisini ev ve işyeri de dahil olmak üzere farklı ortamlarda gözlemlene ve sohbet etme fırsatlarından varılmıştır. Örneğin Irak30E, bir ziyaret sırasında işyerinde meydana gelen bir olayı aktararak bu olay üzerinden araştırmacıyı diğer Iraklı sığınmacılara karşı uyarmıştır: Irak30E’nin aldığı düşük ücrete rağmen işyerindeki yoğunluğun büyük bir kısmını üstlenmesinden yola çıkarak patron başka bir Iraklı sığınmacıyı daha işe almak ister. Ancak yeni gelen işçinin işlediği adi bir suçtan dolayı polis tarafından arandığını ve bu tarz suçları alışkanlık haline getirdiğini bilmez. Bu yeni gelen işçi yüzünden ciddi sorunların yaşanmasına ve kendi işinin de tehlikeye girmesine kızan Irak30E, patronunu uyarmasına rağmen sadece ekonomik çıkarları uğruna işyerini tehlikeye attığını söyleyerek bu sorunu araştırmacıyla paylaşmıştır.⁵⁰

Aidiyet ve yabancılaşma hissinin aktarılmasında, kamusal alanda kendini rahat hissedememe durumu ve bu durumun kaynakları Irak23E’de de benzerlik göstermektedir. Burada yabancılaşma duygusunun yanında ayna benlik olgusunun da varlığı sözkonusudur. Özellikle Iraklı katılımcılardan Irak23E’nin anlatısında, “yüksek sesle konuşmama”, “sokakta dikkatli yürüme” gibi “basit kurallara saygı gösterme” vurgusu davranış kalıplarının belirleyiciliğini göstermektedir. Irak23E genel olarak Iraklı sığınmacıların eski davranış kalıplarını devam ettirmeleri ve davranış kalıplarının yerel halkın beklentisiyle uyumsuzluğunu kendi grubunun bir eksikliği ve hatası olarak yorumlamaktadır. Yine Iraklı sığınmacılardan

⁵⁰ Katılımcının ve görüşmeler sürecinde çalıştığı işverenin mahremiyetinin korunması amacıyla olayla ilgili detaylı bilgiler aktarılmamıştır.

bahsederken “onlar”, “they” kalıbını kullanması da ‘olumsuz’ davranış sergileyen Iraklı sığınmacı grubuyla kendi arasına mesafe koyma çabası olarak yorumlanabilir. Kendisi de yerli toplumun olumsuz algı ve kalıp yargılarını yansıtarak, Iraklı kimliğiyle kendisini ifade etmesinde yaşadığı çekinceyi dile getirmiştir; Irak23E, bu durumda ayna benlik olarak yerel toplumun yargı kalıplarına referansla kendisinin de dahil olduğu Iraklı sığınmacı grupları ve kendisini değerlendirmektedir. Bu değerlendirme, katılımcının Irak’taki sosyo-ekonomik statüsünün getirdiği genel olarak Irak halkına yönelik bir üst bakış olarak da ifade edilebilir.

“Bazen insanların neden geldin diye sorduklarını duyuyorum. Farklı bir dil duydukları zaman gelip bize soruyorlar. Ya da alışveriş yaptığım kişi Türk olmadığını biliyor nerden geldiğimi, öğrenci mi olduğumu soruyor... Irak’tan geldiğimi söylediğimde kendimi rahat hissetmiyorum. Çünkü orada ne olduğunu biliyorum Irak’tan geldiğimi öğrendiklerinde insanların nasıl nasıl baktığını bilmiyorum.

M: Niye böyle düşünüyorsun, sence nasıl bakıyorlardır?

Irak23E: Bilmiyorum, Irak’ın çok iyi bir şöhreti yok diye düşünüyorum. Irak’tan Türkiye’ye çok fazla gelen var, Iraklılar gelince burda sorun çıkarıyorlar... Kendi aralarında kavga ediyorlar. Yüksek sesle konuşmamak gibi basit kurallara saygı göstermiyorlar. Sokakta yürürken düzgün davranmalısın bu çok önemli. Onların sokakta düzgün davrandıklarını düşünmüyorum.” (Irak23E, Ek 3.24).

Katılımcıların hissettiği yabancılık duygusu ve ait olmama hissinin toplumsal kabulle ve toplumdaki kalıp yargıların katılımcılar tarafından algılanış ve deneyimleniş biçimiyle yakından ilişkili olduğu açıktır. Bu dışarıda bırakılma ve yabancılık duygusu kimi katılımcıların uzun yıllar kalmalarına rağmen Türkçe öğrenmeyi reddetme gibi tepkiselliklerine dönüşebilmektedir. Irak30E, beş yıldan uzun süredir Türkiye’de kalmasına, ilköğretimde okuyan kızı ile eşinin son derece akıcı ve belli belirsiz bir aksanla Türkçe konuşmalarına rağmen kendisi, Türkçe öğrenmeyi ve konuşmayı özellikle reddettiğini çeşitli zamanlarda dile getirmiştir. Bu tepki farklı ülkelerden gelen bazı sığınmacılarda da gözlenmiştir. Benzer şekilde İran44E de, yaşadığı yabancılık ve dışlanma duygusundan dolayı, dil öğrenmeye karşı bir çaba göstermediğini ifade etmiştir. Bourdieu’nun oyun analogisine referansla söylenebilir ki katılımcı “oyun dışı bırakılmasına” tepki

olarak egemenin kurduğu oyunun kurallarını benimseyip içselleştirmeyi reddetmiştir.

“O kadar dışlanmış hissediyorum ki, dil öğrenmeyi bile denemiyorum diyor. Beni hiçbir zaman oyuna katmıyorlar ve o yüzden ben de ilgilenmiyorum. Yani bize yabancı gibi bakıyorlar ve kendi ülkenizde özgür olmadığınız için buraya içki içme özgürlüğü için geliyorsunuz diyorlar. Bize iyi davranmıyorlar. Ama bu dünyanın her yerinde aynı.” (İran44E, Farsça’dan İngilizce’ye çevirmen aracılığıyla, Ek 3.25)

Ancak bu ait olamama ve yabancılık duygusunun tüm katılımcılar tarafından benzer şekilde deneyimlendiğini söylemek yanıltıcı olur. Katılımcıların bir kısmı, kültürel ve dini öğelere vurgu yaparak kendilerini Eskişehir’de ve Türkiye’de rahat hissettiklerini dile getirmişlerdir. Özellikle Eskişehir’in genç bir nüfusa sahip olması, öğrencilerin yoğun olarak yaşadığı üniversite şehri olma özelliği, genç ve üniversiteli nüfusun daha kabul edici olduğuna dair vurgular, Irak ve İranla benzer dini inanç, kültür ve alışkanlıklar; katılımcıların kendilerini Eskişehir’de rahat hissetmelerini ve kısmen de olsa kendilerini ait hissetmelerini kolaylaştıran faktörlerdir.

“Gine bitti ben siyah Türk yani Gine bitti. Türkiye’de oturuyorum. Ben burayı seviyorum bizim kabile Müslüman kabile yani başka ülke istemiyorum ben Müslüman yani.” (Gine64E, Ek 3.26).

“Eskişehir’de çok öğrenci var o yüzden kendimi rahat hissediyorum. (Yakın zamana kadar) Ben de öğrenciydim.” (Irak23E, Ek 3.27).

“İkinci ülkem olarak görüyorum. Kültür çok yakın, İslam.” (Irak42E-2).

Toplumsal kabul ve toplumsal süreçlere eklemlenme biçimleri katılımcıların ait olma ve yabancılık duygularını şekillendirmektedir. Katılımcıların anlatılarından yola çıkarak sığınmacıların içinde bulundukları yerel toplumu ve Iraklıların durumunda kendi gruplarını da ötekileştirerek kendilerini uzak tutma yolunu izledikleri söylenebilir. Bu diyalektik bir süreçtir, yerel toplum tarafından gündelik pratikler içinde dışlandıklarına dair bir algının oluşması, katılımcıların da zamanla yereli ötekileştirerek kendilerini toplumdan uzaklaştırmalarıyla sonuçlanmaktadır. Ait olma ve yabancılık duygusu, toplumsal kabule dair deneyimlerin algılanma biçimi ile kültürel, dini faktörler ve nüfusun nitelikleri gibi yapısal unsurlardan etkilenmektedir. Bu açıdan bir sonraki bölümde ele alınan

katılımcı sığınmacıların toplumsal temas deneyimlerinin, yerel toplumla ve kendi gruplarıyla temas anlarının nasıl anlamlandırıp aktardıklarının kapsamlı analizi tartışmanın bütünlüğü açısından önem arz eder.

5.3.2 Toplumsal temaslar

5.3.2.1 Yerelle temas

Yerelle temas anlarının ve deneyimlerinin algılanış biçimlerinin, katılımcıların aidiyetlik ve yabancılık, dışlanma, yalnızlık ve soyutlanma duygularının niteliğini belirlemesi açısından önemi açıktır. Bu sebeple katılımcılara, komşularıyla, işverenleriyle iş arkadaşlarıyla olan iletişimleriyle bu kişilerin kendilerine nasıl yaklaştıkları sorulmuştur. Ayrıca semt pazarları, hastaneler, parklar gibi kamusal alanlarda tanımadıkları insanların kendilerine yönelik belirli bir yaklaşımı olup olmadığı, örneğin kendi dillerini konuşurken herhangi bir tepkiyle karşılaşp karşılaşmadıkları sorgulanmıştır. Bu konuyla ilgili katılımcıların yanıtları, aynı zamanda onların anlam dünyalarını da yansıtmaktadır. Örneğin, pazarda alışveriş yaparken ya da ilk taşındıkları zaman, tanımadıkları insanların kendilerine çok fazla soru yöneltmesi kimi katılımcılar için son derece olumsuz ve rahatsız edici bir deneyim olurken başka katılımcılar benzer durumu daha çok “gülünecek” bir an olarak aktarmışlardır. Örneğin İran30K, tanımadığı insanların İran’daki ailesini, kaç kardeş olduklarına kadar sormaları, hatta bir kişinin İran’daki ev kiralarnı sormaya kalkmasını her ne kadar yadırgasa da nihayetinde “kötü” olarak değil “gülünecek bir şey” olarak yorumlamıştır:

“Soruyorlar ama mm kotu değiller kotu bir söz demiyorlar. Herkes soruyor çünkü biz Türkçe bilmiyor biz Türk değiliz. Nerden geldin neden geldin ee ben diyorum İran. O zaman diyorlar neden geldin, demiyorum biz mülteciyiz, biz öğrenciyiz. Yani annem babama soruyor kaç tane arkadaş (kardeş) var. O kadar şey. Bir teyze sokaktan beni gördü, orda İran’da ev kiralar ne kadar. Yani sen ne yapıyor. Ama kotu birşey soylemiyorlar oyle gülmek için.” (İran30K).

Katılımcıların, yerelle temas anlarına dair sorulara verdikleri yanıtlar mülakatların gerçekleştirildiği ortam da göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Şöyle ki, BMMYK temsilciliğinde ve kurumun çevirmeni aracılığıyla yapılan görüşmelerde, katılımcılar toplumsal temas anlarıyla ilgili öznel deneyimlerini aktarmaktan kaçınmış ve “her toplumda iyi insanlar var kötü insanların olduğu gibi”, “iyi insanlar bir kötülüğünü görmedik” gibi genel geçer yanıtlarla karşılık vermişlerdir. Örneğin BMMYK ofisinde görüşülen Irak52K, yaşadığı yalnızlık, yabancılık duygusu ve hiç tanıdığının olmaması gerçeğine karşın yerel toplumla ilgili genel geçer olumlu yargılarla yanıt vermesi görüşmenin gerçekleştiği ortama bağlanabilir.

M: Burada yabancılık çekiyor musunuz?

Irak52K: Tabii ki yabancılık çekiyoruz.

M: Ne açıdan yabancılık çekiyorsunuz?

Irak52K: Anlaşma sıkıntılı oluyor dil sorunu oluyor...

M: Komşularla Eskişehirliyle günlük hayatta iletişiminiz nasıl?

Irak52K: İyi insanlar iyi insanlar

M: Tanıştığınız, arkadaşlık kurduğunuz kimse var mı?

Irak52K: Herhangi bir arkadaşım yok burada tanıdığım.

M: Sizin gördüğünüz kadarıyla burda insanların sığınmacılara yaklaşımı nasıl?

Irak52K: İyi, güzel, Eskişehir halkı iyi niyetlerde bir olumsuzluk olmadı.” (Irak52K, Arapça’dan Türkçeye çevirmen aracılığıyla)

Görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirilirken, katılımcıların araştırmacı üzerinde belirli bir algı yaratmak için olumsuz deneyimlere olduğundan fazla ağırlık vermiş olabilecekleri de gözönünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan Irak30E’nin durumu örnek olarak sunulabilir. Söz konusu katılımcı görüşmelerde olumsuz deneyimleri ağırlıklı olarak aktarmış ve bu olumsuz deneyimleri “Hitler gibi olmak, ırkçılık, Arapça’ya yönelik ayrımcılık” gibi son derece keskin ifadelerle nitelendirmiştir. Ancak, katılımcının iş bulma, ev bulma

süreçlerinde ve aile üyelerinin yaşadıkları sağlık sorunlarında yine yerel halktan bireylerle kurdukları arkadaşlık bağları sayesinde destek gördüklerini belirtmemesi, ayrıca yorumlanması gereken bir meseledir. Bu konuyla ilgili araştırmacının hastane işlemleri için katılımcıya eşlik ettiği sıradaki gözlem ve deneyimleri örnek olarak sunulabilir. Katılımcının hastanede yatmasını gerektiren bu süreçte araştırmacı birebir o sürecin içinde bulunarak takip etmiştir. Başvurulan hastanede, tüm yatılı hastalara iki kişilik odalar tesis edilmektedir. Katılımcının da yatırıldığı odadaki diğer yatağa birkaç saat sonra Türk vatandaşı olan başka bir hasta da yerleştirilmiştir. Ancak bu durumu şikayet etmek isteyen Irak30E, yanına başka bir hasta verilmesini kendisine özellikle yapılan bir haksızlık olarak ifade etmiş ve kendisine tek kişilik ayrı bir oda tahsis edilmesini talep etmiştir. Görevlilerin tek kişilik bir tane oda olduğu onun da üst düzey yönetici ve yakınlarına tahsis edilebileceği yanıtından sonra bunun Iraklı olduğu için kendisine yapılan bir ayrımcılık olduğu yönünde yetersiz Türkçesiyle görevlilerle tartışmaya başlamıştır. Bu sürede sorunun daha fazla büyümemesi ve yanlış anlaşılmalara yol açılmaması için araştırmacı araya girip yakın çevresinin de aracılığıyla sorunu çözmeye çalışmıştır.

Beş yıllık süreç içinde Irak30E kodlu katılımcının yerel halktan bireylerle kurduğu arkadaşlık ilişkileri aracılığıyla iş ve konut bulma sürecinde diğer görüşülen sığınmacılardan daha avantajlı konuma gelebildiği gözlemlenmiştir. Mülakat ve diğer görüşmeler sırasında katılımcının sürekli yaşadığı olumsuz deneyimlere vurgu yapması ve iş bulmadan sağlık sorunlarına kadar yerel halkla olan bağlarından gördüğü destekleri mülakata yansıtmaması, söz konusu katılımcı özelinde ve mülakatların genelinde dikkat edilmesi gereken bir husustur. Irak30E özelinde, beş yıllık süreçte katılımcının hayatına dair araştırmacının yakın gözlemleri ile mülakatlar sırasında çizilen yalnızlık ve yerel temaslardaki olumsuzluğun gerçekte ifade edildiği derecede yoğun yaşanmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitten yola çıkarak söylenebilir ki, bazı katılımcılar, içinde bulundukları durumu olduğundan daha olumsuz bir şekilde resmederek, karşı tarafta belirli bir algı yaratma stratejisi izleyebilmişlerdir.

Yine katılımcılar ağırlıklı olarak olumlu deneyim de aktarsalar, olumsuz deneyim de aktarsalar genel olarak anlatılarına “her toplumda olduğu gibi burada da iyi insanların da kötü insanların da olduğu” vurgusu ile başlamışlardır. Bu durum da katılımcıların öznel değerlendirmelerine rağmen genelleme yapmaktan kaçınmaları, bu deneyimlenen olumsuzlukların araştırmacının da içinde bulunduğu yerel topluma özgü olmadığını ifade etme kaygısı olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların, yerel halkla temas anlarını sorunsallaştırdıkları temel noktanın, tanımadıkları insanlar tarafından kendilerine yöneltilen meraklı sorular olduğu ifade edilebilir. İran36E, yerel halkla temas anlarında özellikle “apartman insanların” yabancılara karşı tedirgin ve çekingen yaklaşıtlarını ifade etmiştir. İran36E, genel olarak sığınmacılar ile ilgili bir bilincin olmadığına, “turist sanılmalarına” kimi zaman ilgisiz yabancı kişiler tarafından sadece meraklarını gidermek amacıyla sığınmacılara yöneltilen soruların, muhatapları üzerinde yaratabileceği olumsuzluklara değinmiştir. “Kim olduklarını bilmiyorum, niye bu soruları yöneltiliyorlar, aldıkları cevaplarla ne yapacaklar?” ifadesi de yerel halktan bireylerin kendilerine hak gördükleri bu soru sorma davranışlarının katılımcı sığınmacılar açısından nasıl algılandığının bir tezahürüdür. Ayrıca İran36E’nin bu temas anlarını aktarma biçimi, “Sonrasında takip eden ilk on soruyu hızla cevaplıyorsunuz” ifadesi, aslında tanımadığı kişilerden, yabancılardan gelen bu “sorgulanma” sürecinin ne kadar sık deneyimlendiğini de göstermektedir:

“ Ben konuşmaya başladıktan sonra ikinci soru senin memleket nerelisin? Sonraki ilk on soruyu hızlıca cevaplıyorsunuz. Apartman insanları çok soru soruyor. Bazıları gerçekten çok iyi. Ama ilk zamanlar rahatsız oluyorlar, korkuyorlar, biz yabancıyız burada işimiz ne. İran’ın nerede olduğunu bilmiyorlar. İkinci soru, bizimle Arapça konuşmaya çalışıyorlar ve çoğu kişi benimle Arapça konuşmaya çalıştı... Komşularla bir sorunum yok, iyiler... Eğitimsizlikle ilgili bir sorun. Bizi turist sanıyorlar, öğrendikleri zaman Allah Allah mülteci mi? Asla inanmıyorlar. Ondan sonra bir sürü soru geliyor. Bazıları cevap vermek istemeyebilir, bunu bilmiyorlar, senin kim olduğunu bilmiyorlar, aldığın cevapları ne yapacaksın. Mültecilerle ilgili bilgileri olması gerekiyor. Çoğu kişi hapse girmiş normal sağlıklı bireyler değiller, psikolojik sorunları oluyor, onlara ne oldu başlarına ne geldi bilmiyorlar (yerel halk) inanmıyorlar... Tğrk insanı genelde cana yakın kibar insanlar yardımcı olmaya çalışıyorlar. İyi insan da kötü insan da bulabilirsin...” (İran36E, Ek 3.28).

Katılımcılara, bu gibi yaklaşımların ve soruların hangi açılardan kendilerinde rahatsızlık yarattığına dair sorular yöneltildiğinde, soruların amacını aştığını, cevap verdikleri zaman karşı taraftan aldıkları tepkilerden rahatsızlık duyduklarını, özel ve kişisel olarak algılanan sorulara cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir:

“Bazen kötü bir şekilde bakıyorlar, sen nesin kimsin der gibi. Çoğu zaman normal insanlar gibi kendi aramızda konuşurken nerden geldin diye soruyorlar. Biliyorum ilginç. Ama cevap verdikten sonra devam ediyorlar, niye geldin. Tamam şu oldu bu oldu. Niye burda yaşıyorsun? Niye buraya geldin? Evet geldim çünkü durumumuz öyle gerekti. Cevap vermek zorunda değilim, özel bir mesele bununla ilgili konuşmak istemiyorum. Bazen agresif bir ifadeyle soruyorlar, agresif bir yüz ifadesiyle karşılaşmak zorunda değilim. Agresif yüz ifadeleri beni gerçekten kızdırıyor.” (Irak30E, Ek 3.29)

Buradaki sorgulama/sorgulanma meselesi; soru soran bilgi isteyen ev sahibi yerli halkla, burada olma gerekçesini açıklamak zorunda kalan, yerel halkın gözünde normal olmayanı temsil eden sığınmacı birey arasındaki iktidar ilişkisinin bir biçimi olarak da ifade edilebilir. Dolayısıyla yerel halkla temas anları, soru soran/hesap veren arasında biçimlenen bir iktidar ilişkisini barındırır. Bu ilişki içinde bir otoriteye karşı hesap verme durumunda bırakılmanın getirdiği haksızlığa uğrama ve nesneleşme duygusu, katılımcıların anlatılarına yoğun bir şekilde yansımıştır.

“Yenim ederim yemin ederim bir defa değil, iki üç dört beş... milyar kere sordular bunları. Her seferinde aynı hikayeyi tekrar tekrar anlatıyorsun. Sadece sorular değil yüz ifadeleri ve imalar. Mesela annem camiye gidiyor. Orda kimseyle konuşmaz çünkü hiç Türkçesi yok. Çok güzel ve nasılsın o kadar. Yanına gelip ona birşeyler söylüyorlar,gözündeki boyayı gösterip (sürme) Arap stili, bize de getir annem Türkçe yok diyor hala onunla konuşmaya devam ediyorlar... Ya insanları rahat bıraksınlar. Kimseyle konuşmak istemiyoruz sadece rahat bıraksınlar. Sorulardan çok nasıl sorulduğu rahatsız ediyor.”(Irak30E, Ek 3.30).

“Eskişehir’deki gençleri seviyorum. Yaşlıları sevmiyorum onların bilgisi olmuyor. Bazen dışarı çıktığımda yaşlılar beni işaret ediyorlar görüyorum. Gençler internete giriyor, üniversiteye gidiyor, İngilizce konuşuyorlar ama yaşlıları sevmiyorum.” (Nijerya27E, Ek 3.31).

Yerel halkla katılımcıların temas anlarındaki iktidar ilişkisi, resmi kurumların yardım dağıtımı ya da alışveriş esnasında meyve-sebze seçebilme anlarında hakkı

olma-olmama şeklinde kendini gösterebilmektedir. Bu temas anlarında katılımcılara “Bizim ÷lkemize bizim şehrimize geldiklerinin” hatırlatılması, “Sığınmacıların bizim ekmeğimizi elimizden alıyor” tepkilerinin gösterilmesi, bir sorun anında “Beğenmiyorsanız ÷lkenize dönün” çıkışları katılımcıların sıklıkla dile getirdikleri olumsuz deneyimlerdendir:

“Galiba kötü birşey yapmıyorlar. Mesela kendime bir kere cuma pazara söyledim kendim seçebilir miyim dedi yok siz bizim ÷lkemize bizim şehrimize geldiniz ne kadar herşey istiyorsunuz. Boyle. Bir kere oldu.” (İran30K).

“2011’de Kaymakam’a gittim, orada halktan bir kız ‘şimdi m÷lteciler bizden yemeğimizi paramızı almak için bizle savaşıyorlar’ dedi. Evet böyle dedi yani artık Türkler dışında da kaymakamdan yardım alıyorlar dedi, beni anladın mı. Ona dedim ki ‘kızkardeş şu yardım ben istemiyorum, iş ver ben hemen gidiyorum’ böyle dedim. Bana iş ver ve şimdi gideyim. Sanıyorlar ki evimizi ÷lkemizi bir gıda kolisi için terk ettik. Sanki önceden yemeğimiz yoktu. O gece gerçekten uyuyamadım, insanların bu düşünceleri yüzünden.” (Irak30E, Ek 3.32)

Ayrıca yine yerel halktan bireyler tarafından yöneltilen “Niye burdasınız, beğenmiyorsanız ÷lkenize dönün” gibi tepkilerin de katılımcıların kendilerini ait hissedememelerini ve yabancılık duygularını da beslemekte ve ileride görüleceği üzere kendilerini yerel toplum karşısında yabancı olarak konumlandıracak şekilde kimliklerini yeniden üretmelerine yol açmaktadır:

“Türlere sorunumu anlatmak istemiyorum herhangi bir beyaza. Afrika’da sorunun olduğunda söylediğinde yardımcı olamazlarsa üzgünüm derler. Fakat Türkiye’de eğer yardımcı olamayacaklarsa sana gülüyorlar. Ülkeneye geri dön o zaman diyorlar. Mesela sorunumu Türlere söylediğimde param yok diye, ÷lkeneye geri dön niye buraya geldin diyorlar... İngilizce bilmeyenler zaten neden burda olduğunu anlamıyor. Eğer İngilizce konuşuyorsa bilgisi var demektir ona açıklayabilirim. Burada İngilizce bilmeyenlerle konuşmuyorum. Bilenler, gel sana yardımcı olalım diyorlar çünkü neden burda olduğumu anlıyorlar.” (Nijerya27E, Ek 3.33).

“Avustralya’ya gidecek bir Irak’ta yaşlı bir kadını ziyarete gittik. Gidecepi gün komşuları of ‘Arab pislik gittiler’ böyle diyor. Pislik Arap gitti artık. Yaşlı bir kadın, evi sobalı, evi otelden bile temiz. Temizlikle ilgisi yok bunun...” (Irak30E, Ek 3.34)

Yukarıdaki iki katılımcının ifadelerinden yola çıkarak yapılabilecek diğery bir önemli tespit de, özellikle olumsuz deneyimler aktaran katılımcıların, komşuların olumsuz tepkilerine, işyerinde yerli çalışanlarla yaşanan gerilim anlarına ve

sokakta yabancıların merakı ile amacını aşan sorularının kendilerinde yarattığı stres ve rahatsızlığa vurgu yapmalarıdır. Yerelle temas anlarında nadir örnekler dışında fazla olumsuz deneyim yaşamayan bir katılımcı ise yaşadığı bu ender olayları özellikle yabancı olmasından dolayı kendine yönelen bir tepki olarak algılamak yerine, Irak ve Türk toplumunda kabul edilen davranış kalıplarının farklılığıyla açıklamıştır:

“Bir gün arkadaşım ile beraberiz, gülüyor muyduk neydi hatırlamıyorum. Komşu bir adam geldi ve sesimizi alçaltmamızı yoksa polis çağıracağını söyledi. Çok şaşırdım polis çağıracağını söyleyince. Burada normal gibi ama Irak’ta polis çağırdığında çok tehlikelidir. Sadece böyle birşey oldu. Genelde iyi insanlar dışarı çıktığımda iyiler. Ne gibi sorunlar mesela yüksek ses sorun oluyor. Bilmiyorum ben alışık değilim herkesin kendi odası vardı geldiğim yerde evler yalıtılmıştı. Yüksek sesle müzik dinlersin seni kimse duymaz çünkü yalıtılmış evlerdi. Burada öyle değil komşunu duyuyorsun. Şok olmuştum. Eğer caddede birkaç kişi beraber yürürken birşeylere gülersek bu sorun olabilir bazen.” (Irak23E, Ek 3.35).

Diğer yandan yukarıda alıntıdan yola çıkarak söylenebilir ki katılımcılarda, kendi arkadaş gruplarıyla birarada gezmelerinden, kendi aralarında biraz yüksek sesle konuşmalarından ya da gülmelerinden dolayı yerel toplumun rahatsız olduğuna dair bir algı vardır. Bu algı, yerel toplumun, sığınmacıların kamusal alanlarda birtakım davranış kalıplarıyla görünür olmalarından dolayı duydukları rahatsızlığın farkında olduklarının işaretidir. Katılımcılar bu farkındalıkla ve yerel toplumdan bireylerin tepkilerini çekmemek amacıyla kendi dillerini konuşmamak, toplum içinde daha dikkatli davranmak, kısık sesle konuşmak gibi yeni davranış kalıpları geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Irak23E, görünür olmalarından dolayı yerel toplumda oluşan bu rahatsızlığı, bulundukları toplum içinde kabul gören ve kabul görmeyen davranışlar olarak açıklamıştır. Ancak davranışların kabul görme kabul görmeme durumunun sadece sığınmacılar için mi geçerli olduğu yoksa toplumun geneli için mi geçerli olduğu ayrıca sorgulanması gereken bir meseledir.

Bazı katılımcılar, yerelle temas anlarında yaşadıkları olumsuz deneyimleri genelleme yapmadan, çatışma yaşadıkları kişilerin eğitim seviyelerinin düşüklüğüne vurgu yaparak açıklamış ve çatışma yaşadıkları kişilerin yanında kendilerine destek gösterenlerin de varlığına dikkat çekmişlerdir. Örneğin Gine28E, yaşadığı olumsuz deneyimlerini aktarırken, kendisine yönelen olumsuz

davranışların kişilerin düşük eğitim düzeyinden kaynaklandığı; aynı zamanda işverenin bu olumsuzlukları dengelemek için çaba gösterdiğini ve durumunu kolaylaştırmaya çalıştığını belirtmiştir

“Beraber çalıştığı kişi hep zorluk çıkarıyor en sonunda gidip patronuna durumu anlatıyor. Belki onun yapısı öyle. Benim dilimi anlamıyor, onun yapamayacağı birçok şeyi ben yapabilirim...İşçiler iyi eğitilmiş değiller burada eksik istihdam çalışıyorum... Patron ona aldırış etme dedi. Aptalca şeyler yapıyor bağılıyor, neden oturuyorsun diyor. En sonunda patron vardiyalarımızı değiştirdi. Seyahat etmeyen dışarıda hayatın nasıl olduğunu bilmeyen insanlar o yüzden onlara aldırış etmiyorum.” (Gine28E Fransızca’dan İngilizce’ye çevirmen aracılığıyla, Ek 3.36).

Ancak katılımcıların, yerel halkla kurulan hegemonik ilişkide yerleştirildikleri ikincil konumu itaatkar bir şekilde içselleştirdiklerini söylemek hatalı olacaktır. Şöyle ki, görüşmeler sırasında katılımcılar bu ‘soru soran - cevap veren’ ilişkisini şiddetle sorgulamış ve özellikle tanımadıkları kişiler tarafından yöneltilen bu soruları karşı tarafın cehaleti, eğitimsizliği ve saygısızlığı gibi olumsuz değerlere bağlamışlardır. Katılımcıların bu soru soran-cevap veren ilişkisindeki ikincil konumlanışı soru soranın cehalet ve bilinçsizliği karşısında kendilerinin eğitilmiş ve bilinçli olmaları ile açıklamaları, yerelle temaslardaki örtük iktidar ilişkisini tersine çevirme stratejisi olarak düşünülebilir.

“Seni tanımayan insanlar gelip burada ne işin var, öğrenci misin, kaç çocuğun var, Afrika’da annen var mı? Gibi bir sürü aptalca sorular soruyorlar, kızıyorum. Türkiye’de olmamamız gerektiğini düşünüyorlar. Neden buraya geldiğini bilmek istiyorlar. Nijerya’da bir sürü Türk var onları gördüğümüz zaman soru sormuyoruz neden burda çalışıyorsun diye. Almanya’da bir sürü Türk var milyonlarca kimse onlara neden burdasın diye sormuyor. Neden Türkiye’ye geldiğini bilmek istiyorlar. Nijerya’da Türk gördüğümüzde soru sormayız niye burda diye özgür dünya. Neden Amerika’ya gitmiyorsun diyorlar... Bu benim için hep sorun. Beraber çalıştığım insanlar bilgisiz kötü davranıyorlar. Konuştukları zaman kabalar. Bankada insanlar düzgün normal konuşur ama inşaatta kötü konuşuyorlar. Üniversiteye gittim, insanlarla nasıl konuşulur biliyorum. Beni kızdırıyorlar.” (Nijerya27E, Ek 3.37).

“Adam Turkish okul var çok iyi adam Turkish okul yok çok kötü.” (Kamerun20E).

Yerel halkla temas anlarında deneyimlenen olumsuzluklar karşısında katılımcıların meselenin insani boyutuna vurgu yapmaları, evrensel insanlık anlayışının dışında tutulduklarına yönelik ifadeleri de dikkate almaya değerdir.

"Benim için yani çok problem olmadı ama arkadaşlarımı biliyorum. Mesela bi tane arkadaşım geldi burda dil bilmezdi. Ben gittim ona yardım için ev bulmak için. Bir tane kiralık ev yazdım aradım dedi yabancıya vermiyoruz. Oyle bi tane bir daha arkadaşım yani emlakçıya gitti beğendiler herşey ev sahibi doktor bizi gördü hayır hayır git git biz yabancıya vermiyorum. Ben daha konuşmadan. Kötü birşey yaptı. Ben ona söyledim ki doctor bey hepimiz insan neden böyle söylüyorsun." (İran30K)

"Afrika burda problem. Dışarı çıktığımızda ah bak siyahi biri. Hayvan gibi gözüküyoruz. Bize böyle bakıyorlar çünkü bizim belgelerimiz yok." (Kamerun20E, Ek 3.38)

Her ne kadar katılımcılar mülakatlar sırasında yerel halkla temas anlarını sorunsallaştırsalar da, Eskişehir’de öğrenci ve genç nüfusunun yoğun olmasından dolayı katılımcılar, diğer kentlerde yaşayan sığınmacılara göre kendilerini daha rahat hissettiklerini de belirtmişlerdir. Ayrıca komşularının, tanıdık aracılardan dil öğrenme ve barınma konusunda kendilerine sağladıkları yardımlar da katılımcıların olumladıkları temas anlarına örnek olarak gösterilebilir.

"Eskişehirli Eskişehir insanları daha iyi yabancılarla bakıyorlar. Çünkü biliyor mesela Denizli’den İstanbul’dan öyle mukayese yaparsan Eskişehir biraz daha iyi insanlar. Burda çok herkes ders okudu oyle daha iyi yabancılarla bakıyorlar oyle problem yok yani." (İran49K, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla)

"Dil yüzünden bir duvar var. Çok az Türkçe ile konuşuyorum ama bana karşı rahatlar ve çok yardımcı oluyorlar. Bir komşum bana Türkçe derslerinin yerini gösterdi. Adresini verdi. Emlakçı da bana yardımcı oldu." (İrak23E, Ek 3.39).

Genel olarak, katılımcıların yerel halkla temas anlarının, komşular, iş arkadaşları ile kurulan yüzeysel ilişkiler ya da alışveriş sırasında, kamusal alanda yürürken tanımadıkları kişilerle girdikleri anlık etkileşimlerle biçimlendiği tespit edilmiştir. Bu anların yerel halk-sığınmacı; ev sahibi-misafir konumlarının belirlediği hegemonik bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir. Tanımadıkları kişiler tarafından kendilerine yöneltilen sorular, bu soruların yöneltilmesinin algılanış biçimi ve kendilerine yöneltildiğini ifade ettikleri dışlayıcı tepkiler katılımcıların

yerelle temas anlarını sorunsallaştırdıkları temel meselelerdir. Toplumsal dışlanmanın bireysel deneyimleri olarak ifade edilebilecek bu anların kimi katılımcılar tarafından istisnai durumlar olduğu dile getirilse de, katılımcıların anlam dünyalarında önemli bir yer ettiği ve kendilerini içinde bulundukları topluma tam olarak ait hissedememelerinde etkili olduğu söylenebilir. Yine bu hegemonik ilişkideki ikincil konumlarını içselleştirmeyen ve sorgulayan katılımcılar ise, bu davranışları karşılarındaki kişinin eğitim seviyelerinin düşüklüğüne ve bilinçsizliklerine bağlamaktadır.

5.3.2.2 Grup içi temas

Yerel halkla son derece sınırlı ve genelde olumsuz olarak nitelendirilen temas anlarının yanında katılımcıların çoğunlukla kendi gruplarıyla iletişim halinde oldukları tespit edilmiştir. Bu durum özellikle İranlı ve çeşitli Afrika ülkelerinden gelen katılımcılar için geçerlidir:

"...ee burda çalışmıyom ama evde internetten grup ki bunlar onlar için çalışıyor, internet sayfa var sayfadan makale yapıyor telefon görüşme. Oyle. O grup adı mujahidin. O eski kişiler ki hepsi hapse gittiler bir tane grup müesse bir tane grup yaptı hep dünyada bir oldular hepsi onlara çalışıyorlar. Internet. ... M: Burda en çok kimlerle görüşüyorsunuz? İran49K: İranlı herkesle." (İran49K).

"Burda da istemiyorum ki deyim herşey zor herşey kotu. İyi günler de var arkadaşlarımıza gidiyoruz. Belli günler parka gidiyoruz piknik yapıyoruz. İyi günler de var kendi arkadaşlarımız bulduz. Böyle de geçer böyle günler iyi olsun... Ee İranlı arkadaşımız var evet o çok var yani 4 5 aile var ev gidiyoruz. Daha arkadaşlar var yani sokaklarda görüşüyoruz konuşuyoruz ama eve gelmiyor yani o kadar yakın değiliz ki ev davet etmek için. Ama arkadaşlarımız var. ee hep İranlı arkadaş sadece burda geldim bi tane arkadaş buldum. Daha yok" (İran30K)

"M: Acil durumlarda kime gidersin? Nijerya27E: Kendi siyahi arkadaşlarıma." (Nijerya27E, Ek 3.40).

Diğer yandan Iraklı katılımcılar, geçmiş deneyimlerinin de etkisiyle diğer Iraklı sığınmacılara karşı bir tetikte olma ve güvenmeme halindedirler. Iraklı

katılımcıların Irak'tan gelen diğer sığınmacılara yaklaşımı, grup içi oluşturulabilecek dayanışma ve etkileşim açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir. Iraklı katılımcıların grup içi temaslarının son derece kısıtlı ve yüzeysel olması, geride bıraktıkları Irak toplumundaki bölünmeleri geldikleri toplumda da devam ettirmeleri, güvensizlik ve her an herkesin tehdit unsuru olabileceği algısıyla açıklanabilir. Iraklıların diğer Iraklılarla iletişimi ve onlara yönelik algısı güvenmeme temelinde şekillenmektedir. Ayrıca Iraklı katılımcıların Iraklı sığınmacılara yönelik “sahte sığınmacı, turist sığınmacı olma, dürüst olmamaları” gibi yaklaşımları da grup içi temaslarını son derece sınırlandırmaktadır.

“Burada yakınımız yok ve kimseyle konuşup hayatımızı riske atmak istemiyoruz. Oradan (Irak'tan) zaten bu insanlar yüzünden uzaklaştık. İki tip mülteci var herkes bilsin. Turist mülteci ve gerçek mülteci. Turist mülteci Türkiye'ye gelip 5 6 ay kalıyor şansını enemek için belki başka ülkelere geçerim diye. Gerçek mülteci ise burada 5 6 yıl kalıyor, çok zor bir hayat sürüyor, ülkesine dönemiyor BM birşey yapamıyor. Gerçek durum bu. Çok fazla gelen var. Gerçek suçlular var onlar çok çok kötü. Belgeleriyle tüm kanıtlarıyla gerçek mülteciler var bir de Türkiye güzel bir şansımı deneyeyim diye gelenler var.” (Irak56K, Arapça'dan İngilizce'ye çevirmen aracılığıyla Ek 3.41).

Bu açıdan bir sonraki bölümde katılımcıların kendi gruplarıyla olan etkileşimini kısıtlayan güven duymama meselesine açıklık getirmekte fayda vardır.

5.3.2.3 Güvenememe

Güvensizlik duygusu İranlı ve Iraklı katılımcılar tarafından yoğunluklu olarak dile getirilmiştir. Katılımcıların anlatılarında bu güvensizlik duygusu siyasi sığınmacı olan İranlı katılımcıların, istihbarat servislerinin İran'da kalan akrabalarına kendilerini sormaya devam etmeleri, Iraklı katılımcıların diğer Iraklılara karşı şüpheyle yaklaşımları şeklinde kendisini göstermiştir. Örneğin casusluk endişesi Iraklı ve İranlı katılımcıların ortak olarak ifade ettikleri bir meseledir.

“Uzakta olmam ailem için kötü. Babam 75 yaşında ona baskı yapıyorlar mektup gönderiyorlar telefonla arıyorlar. Nerde olduğumu öğrenmek için. Telefonları kontrol ediyorlar. İran’dan buraya gelmek çok kolay bir pasaport bir bilet alıp gelirler. Casusluk yapmak için gelenler oluyor.” (İran36E, Ek 3.42)

“Ee evet var böyle siyasi arkadaşlar ama burda çok yani keyfimizden çok konuşmuyoruz. Çünkü herkes korkuyor insanlar bellidir herşey olur. Çok konuşmuyoruz sadece bir iki aile var biraz daha yakın. Onlarla konuşuyoruz ama öyle çok yok sadece yaşamak için burda konuşuyoruz. M: bu da insanı biraz yalnızlaştırıyor mu? İran30K: evet evet ee ben kendim korkum onlar da iyi insandılar öyle değil ki yani kötü olsun korkim nasıl. Yok öyle değil, onlar da zor yaşıyorlar biliyorum zor işler var aileler uzak. Bir tane arkadaşına ağlıyor belli değil benim ne zaman gitmek. Babası öldü gitmedi kadın anlatır mesela biliyorum onlar da zor” (İran30K)

“Söyledim sana sadece ailemve üç dört arkadaşım biliyor burda olduğumu. Burası çok güvenli, burada devlete polise güveniyorum güçlüler. Beni bulamazlar burda.” (Irak23E, Ek 3.43)

Özellikle Iraklı katılımcıların hem kendi gruplarına hem de yerel halka güvenememeleri temelinde şekillenen toplumsal ilişkilerinin temelleri, mülakat yapmayı kabul etmeyen ama evini ziyaret için araştırmacıyı davet eden Irak42E-1’nin anlatılarına dayanarak tartışılacaktır. Yöntem kısmında da bahsedildiği üzere, Irak42E-1, ses kaydı ve soru cevap şeklinde bir mülakat gerçekleşmesini ve kendi durumlarıyla ilgili soru sorulmasını kabul etmeyip, evde kendileriyle sohbet ve normal bir ev ziyareti çerçevesinde istenilen sorulara cevap verebileceklerini söylemiştir. Bunun üzerine, katılımcının evinden ayrıldıktan sonra konuşmalar ve gözlemler geriye dönük olarak kaleme alınmıştır. Bu görüşme ağırlıklı olarak Irak’taki güncel siyasi durum ve bu durumun Türkiye’deki Iraklı sığınmacılara yansımaları çerçevesinde gelişmiştir.

Özellikle Iraklı sığınmacılar arasında gözlemlenen güvensizlik durumu Irak42E-1 ve ailesinde de mevcuttur. Irak30E gibi Irak42E-1 de diğer Iraklı sığınmacılar arasında ‘yalancı’ ve ‘hırsızların’ olduğunu, kendisi Irak’tan geldiği ve toplumu iyi tanıdığı için kimin yalan söyleyip söylemediğini anladığını ama Irak toplumuna aşina olmayan birisinin dikkatli olması gerektiğini ifade etmiştir. Kendisinin kimseyle Arapça konuşmadığını sadece İngilizce konuştuğunu

böylelikle Iraklı olduğunun diğer Iraklılar tarafından anlaşılmaması için çabaladığını ifade etmiştir:

“Burda çoğu insan yalan söylüyor, BM’deki Arapça tercümanlar Iraklı olmadıkları için anlamıyorlar, sen de Arapça bilmediğin için anlamazsın ama aksanından anlıyoruz hangi bölgeden geliyor Sünni mi Şii mi diye. Mesela burda Sünni olduğunu iddia eden ama aslında Şii olan Iraklılar var. Bu yüzden Sünni olduklarını söylüyorlar zulme uğruyormuş gibi yapmak için ama aslında öyle değil.” (Irak42E-1)⁵¹

Irak42E-1’nin kendi dilini konuşamamasına kadar varan ve kendi grubundan sığınmacılarla iletişime geçmesini engelleyen bu derin güvensizlik duygusunun temelinde, geride bıraktığı toplumsal ve siyasi koşullar yatmaktadır. Kuramsal kısımda ele alındığı üzere çatışma ortamı ve bu ortamın doğurduğu insani güvensizlik kişileri topraklarını terk etmeye zorladığı gibi yeni geldikleri toplumda kurdukları sosyal ağların sınırını da belirlemektedir.

Irak’ın son 40 yılı tartışılırken özellikle ABD çekildikten sonra ortaya çıkan şiddet ve terör halinin boyutlarına değinilmişti. Irak42E-1’nin aktardığı deneyimler ve görüşme sırasında Irak’taki şiddet olaylarına dair izlettiği videolar, bu şiddet ve çatışma ortamının toplumsal boyutlarının derinliğini ortaya koymuştur. Akademik yayınlardan ya da medyadan takip edildiği kadarıyla Irak’taki mesele ağırlıklı olarak istatistiki bilgi, uluslararası ilişkiler ve siyasi tartışmalar çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak Irak’taki çatışma ve şiddet ortamının bireyler üzerindeki travmatik etkilerin derinliği ancak bu süreci birebir deneyimleyen sığınmacıların anlatıları üzerinden kısmen de olsa ortaya konulabilir.

Bu çerçevede Irak30E, Irak23E ve Irak42E-1 gibi katılımcıların neden diğer Iraklı sığınmacılara güvenmedikleri, görünür olmamaya çalıştıkları derinde yatan travmatik deneyimlerden yola çıkarak anlaşılabilir. Irak42E-1, tüm bu şiddetin temelinde yatan mezhep çatışmasının altında Irak’ta siyasi ve silahlı güçlerin desteklediği Şii milislerin Sünnilere uyguladıkları baskıların yattığını anlatmıştır. Irak’ın son 40 yılının tartışıldığı bölümde Şii ve Sünni bölgelerinde uygulanan

⁵¹ İngilizce gerçekleşen ve ses kaydı alınmayan görüşme sırasında katılımcının ifadelerine sadık kalınarak Türkçe not alınmıştır.

kimlik taramaları sonrasında diğ er mezhebe mensup olduğu anlaşılan kişilerin kaçıırılıp infaz edildiğine değinilmişti. Irak42E-1'nin tek yanlı olarak şii milislerin Sünni gruplara yönelik olarak anlattığı zulüm bu tartışmalarla paralellik taşır. Örneğin, kimliğinden Sünni olduğu anlaşılan kişilerin polisler ya da askerler tarafından alıkonulup ancak fidye karşılığında bırakıldığına hatta bazen fidyeye rağmen öldürüldüğüne dair anlatıları yakın tanıklıklarına dayanmaktadır. Alanyazında da çeşitli kaynaklara referansla bu ve benzeri katliamlara yer verilmiş olsa da bu katliamların her iki tarafın da gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Irak42E-1, kent merkezlerinde daha çok terör saldırıları ve insan kaçıırma şeklinde gerçekleşen şiddetin, kırsalda silahlı milislerin keyfi olarak uyguladıkları vahşi katliamlar şeklini aldığını anlatmıştır. Kırsaldaki durumu anlatırken telefonunda açtığı bir videoyu oynatmadan önce araştırmacıya ‐bunu izleyecek cesaretin var mı?‑ diye sormuştur. Araştırmacının onayı üzerine oynatmaya başladığı video Irak'ta kırsal bir bölgede bir kişinin vahşice katledilmesi sırasında çekilmiş görüntüleri içermektedir. Araştırmacının ilk saniyelerden sonra izleyememesi  zerine Irak42E-1 videoyu gülerek durdurmuştur. Bu  rnek olay, bir tarafta, vahşete varan şiddet olaylarının Iraklı katılımcı için normalleşmiş bir toplumsal gerçekliğe büründüğünün göstergesidir. Diğer tarafta ise, kendi toplumsal koşullarının dışından yerel toplumu temsil eden araştırmacının, kendileri için normalleşmiş bu görüntüleri izleyememesi Irak42E-1 tarafından bir zayıflık göstergesi olarak değ erlendirildiği söylenebilir.

Güvensizlik hissiyle birlikte şiddeti normalleştirme halinin açıkça anlaşılabilmesi için Irak42E-1'nin anlattığı iki olayı aktarmakta fayda vardır. Bu olayların ilkinde Irak42E-1, 50'li yaşlarında Kerküklü Sünni Türkmen olduğunu ve şii bölgesinde oturduğunu özellikle belirttiği bir arkadaşının maskeli bir grup tarafından kaçıırılma ve fidye karşılığında bırakılma hikayesini anlatmıştır. Olayın sonunda 50 bin dolar karşılığında serbest bırakılan arkadaşına, fidyecilerden biri ‐komutan şimdiye kadar senin gibi 120 kişiyi öldürdü, seni niye serbest bıraktı?‑ sorusunu yöneltmesi de, şiddetin normalleştirilmesinin boyutlarını çarpıcı bir şekilde ortaya koyar.

İkinci olay da Irak42E-1'nin evine 100 metre mesafede oturan başka bir arkadaşının başına gelen bir terör saldırısıdır. Bu saldırı, Irak30E'nin de görüşmeler sırasında anlattığı, arabaların altına yerleştirilen ve ısınınca infilak edip büyük bir hasara yol açan patlayıcılarla gerçekleştirilmiştir. Şans eseri patlayıcı yerleştirme esnasında infilak edince arkadaşı kurtulmuştur. Irak42E-1, işin ilginç tarafının bombayı yerleştirirken ölen kişinin üzerinden polis kimliği ve polis silahının çıkması olduğunu belirtmiştir. Olayı incelemeye gelen askeri görevliler kimlik ve silahı sakın polise vermeyin biz inceleyeceğiz diyerek teslim almış aynı gün içinde ise teslim alan kişi açılan ateş sonucu öldürülmüştür. Irak42E-1'nin anlattığı bu olaylar, medyaya yansıyan raporlarda ve akademik çalışmalarda ele alınan şiddet sarmalının günlük hayatta ne şekilde yaşandığını ortaya konması açısından önemlidir. Irak21E'nin ses kaydı alınmadan önce üstü kapalı olarak ağabeyinin kaçırıldığını söyleme sebebinin, Irak23E'nin ve ailesinin duyduğu endişenin ve Irak30E'nin polis de dahil olmak üzere hiçbir Iraklı'ya güvenmemesinin altında yatan sebepleri net bir şekilde açıklamaktadır.

Yine bu güvenememe meselesiyle bağlantılı olacak şekilde Irak42E-1, sosyal medya hesabından birisinin fotoğrafını gösterip fotoğrafla ilgili yorumları araştırmacıya çevirmiştir. Bu yorumlarda, fotoğraftaki kişinin Irak'ta doktor olduğunu söyleyerek sahtekarlıkla birçok aileyi dolandırıp Türkiye'ye geldiği anlatılmaktadır. Tesadüfen Türkiye'de barındığı ilde kendisini tanıyan mağdurlardan biri dolandırıcıyı gördüğü şehri, kimlik bilgilerini ve fotoğrafını sosyal medya ağı üzerinden arkadaşlarıyla paylaşmıştır. Bu paylaşıma dayanarak Irak42E-1 defalarca yaptığı uyarıyı tekrarlamış ve Irak'tan gerçek sığınmacılarla birlikte çok fazla hırsız ve yalancının de geldiğini, dolandırıcıların ve fidyecilerin topladıkları parayla zengin olup Türkiye'ye sığınmacıymış gibi kaçtığını o yüzden her Iraklı'nın her anlattığına inanılmaması gerektiğini vurgulamıştır.

Yukarıda detaylı bir şekilde ele alındığı üzere, Irak'taki toplumsal ve siyasi koşullar ve travmatik deneyimler, Iraklı katılımcıların geldikleri toplumda da diğer Iraklı sığınmacılara güvenememelerine yol açmaktadır. Bu güvenememe durumu, Iraklı sığınmacıların kendi aralarında dayanışma ağları oluşturamamaları, arkadaş

ve tanıdık çevrelerinin son derece kısıtlı kalması, aile ve akraba çevresi dışındaki Iraklılarla görüşmemeleri şeklinde kendini gösterir.

5.3.2.4 Soyutlanma ve yalnızlık hissi

Katılımcıların yalnızlık ve soyutlanma duygusu anlatılarına, çocuklarının ve kendilerinin sosyalleşememe kimseyle iletişime geçememe, sığınmacıların kendi kaderlerine terk edilmeleri, özellikle ilk yerleşme sürecinde yaşanan zorlukları paylaşacak kader ortağının olmaması ve sorunlarla hem maddi hem de manevi olarak tek başına başatmenin getirdiği ağırlık şeklinde yansımıştır. Bu yalnızlık ve soyutlanma duygusunun yoğun bir şekilde hissedilmesinde önceki başlıklarda ele alınan toplumsal dışlanma ve katılımcıların güvensizlik duygularının da etkisinin olduğu bir gerçektir:

"M: Acil durumlarda kime başvurursunuz? Irak30E: Yemin ederim kimsem yok. 112 sadece yazabilirsin 112 ve artık sadece sen... Daha önce bir arkadaşım vardı adı S. 2010'da işyerinden. İyi biriydi, neye ihtiyacın olursa beni ara diyordu, kardeşiz diyordu. İşten ayrıldıktan sonra üç dört defa aradım sadece merhaba demek için yardım istemek için değil. Numarasını değiştirmiş ulaşamadım. Bir gün sokakta gördüm sadece başıyla selamladı arkadaş gibi değil de işyerinden sıradan bir tanıdık gibi. Kandırıldım, söylüyorlar ama söylediklerini yapmıyorlar. Arkadaşlığa ihtiyacımız var..." (Irak30E, Ek 3.44).

" Türklerle konuştuğu zaman genelde Türkiye'de İran'da olmayan özgürlükle övünüyorlar geldiniz buraya özgürlüğün tadını çıkarıyorsunuz diye... Siyasi sığınmacı olduklarını öğrenince de bir tarafa ayrılıyorlar sadece bir taraftan bakıp siyasi olarak övünmeye başlıyorlar. Burada herkesin Ahmedinejad'ı sevdiğini düşünüyor, kiminle konuşsa Ahmedinejad'ı destekliyorlar... Yani sessiz birisi ve arkadaşı yok mahallesinde de komşularıyla ilişkisi yok, kimseyi tanımıyor bir iletişimi yok." (İran44E, Farsça'dan İngilizce'ye çevirmen aracılığıyla, Ek 3.45).

Yalnızlık ve yalıtılmışlık duygusunun, katılımcıların dil bariyerleri nedeniyle sosyalleşmelerinin de engellenmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

"Irak'tan geldikten sonra hayatımız değişti daha da zorlaştı. Sosyal bir yaşantımız yok, yapacak bir şeyim yok çünkü kimseyle konuşamıyorum, dil öğrenemiyorum çünkü evden çıkmıyorum. Kimse benimle iletişim kurmak istemiyor. Türkçe öğrenmek isterim ama yaşlı kadını kim beni

çıkartıp öğretecek ki. O yüzden üzgün hissediyorum... Gittiğimiz tek yer tek yaptığımız paramız olduğunda ödemelerimizi aldığımızda BİM'e gitmek tek lüksümüz bu." (Irak56K, İngilizce-Arapça çevirmen aracılığıyla, Ek 3.46)

Yalnızlık ve yalıtılmışlık duygusu, dışarıya açılmamanın ve sosyalleşememenin getirdiği boğucu ve kısıtlayıcı bir şekilde rutinleşmeye de yol açmaktadır.

"Gerçekten çok zor, hergün eve geldiğinde çocuğun evde hep seni görüyor, kuzenleri amcaları yok, gideceğin ziyaret edebileceğin kimse yok. Hep evde televizyon çizgi film izliyor evde kendi başına oynuyor ya da ödev yapıyor. Bu rutin yüzünden sıkılıyor tabii. Büyüdüğünde ne olacak. Günlerimiz çok rutin geçiyor. Dışarı çıkamıyoruz, sosyal hayat yok. O kadar az kazanıyoruz ki dışarda restoranta gidemiyoruz." (Irak30E, Ek 3.47)

Ayrıca yalnızlık duygusu, yabancı bir toplumda sığınmacı olarak yaşamamanın getirdiği maddi ve manevi yükü tek başına omuzlandığı durumlarda da sarsıcı bir şekilde hissedilmektedir. İran30K, ilk yerleşme sürecinde hissettiği hayatındaki keskin dönüşümün, bilinmezliğin, gelecek endişesinin ve tek başına kalmışlığın kendisinde yarattığı etkiyi şu şekilde dile getirmiştir:

"Boyle bizim için çok zor daha zorluk da istemiyoruz çalışmak için. İlk günler o zaman ki ... (kocas) inşaat giderdi kışta mesela ... (çocuğu) o zaman çok küçük bir buçuk sene çok geç gelerdi. Şey yağmur gelerdi. Çok mesela ben yalnız kaldım, ağlardım hemen ne iş yapıyor çok zor geçerdi boyle... bilmiyorum bir küçük işyeri kuaforda lokantada bilmiyorum 5 saat 6 saat çalışmak psikolojiye çok daha iyi olurdu. Burda belli değil ne zaman gidiyorsun. Ailenden uzaksın yaşamak zor herşey mesela öyleki sen istiyorsun değil. Çok zor geçer. Ama yani iş olsaydı yani daha kolay geçerdi. Kadınlara çok zor geçer burda sadece sabah akşam mutfakta bişey yemek yapmak ben böyle sevmiyorum... İran'da arkadaşlarımızla giderdik aynı yere boyle gezmek için şey imm akraba evimize giderdik, arkadaşlarımıza çok giderdik. Burda onları yapamıyorsun." (İran30K).

5.3.3. Toplumsal konumun dönüşümü

Katılımcıların geçmiş yaşamlarına ve bugünlerine dair anlatılarında, sınır geçişi ile birlikte eski toplumsal konumlarını yitirdikleri, eğitim ve eski mesleklerinden bağımsız olarak sığınmacı/yabancı/vatandaşlık mefhumları üzerinden tanımlı yeni ve hiyerarşik olarak daha aşağı bir toplumsal konuma eklemlendikleri görülmektedir. İleride bulguların alan yazın çerçevesinde değerlendirildiği bölümde, sığınmacıların sınır geçişleri ile birlikte önceki toplumsal konumlarına referansla sahip oldukları ekonomik ve simgesel sermayelerinin geride kaldığı ve vatandaş olmama üzerinden tanımlanan daha aşağı bir toplumsal konuma geçtikleri tartışılacaktır. Toplumsal konumun dönüşümü katılımcılar açısından sosyo-ekonomik statülerinin gerilemesi ve bu gerileme sonucunda eğitimlerine uygun olmayan mesleklerde istihdam edilmeleri ya da çalışamamaları, işyerinde ya da barındıkları apartmanlarda kendilerine denk olarak görmedikleri toplumsal statüden insanlarla birarada olmaları şeklinde deneyimlenmektedir. Örneğin, İran30K, sığınmacı olduktan sonra yaşadığı dönüşümü dile getirirken, yönetici konumundan işsiz kalmaya, dışa dönük sosyal bir yaşam biçiminden eve bağımlı kısıtlı bir çevreye kapanma durumunu vurgular:

“Babamın fabrikası, üniversitaya gitmezsem de orda çalışırdım ama üniversiteye gittim mühendislik okudum daha yardım ediyim. Çalışardım herşeye bakardım kendi fabrikam. Çok iyi olurdu sabah giderdim. Çok farklı önce benim için biraz çok zor yani, ben orda kendim patrondum kaç eleman çalışardı benim için. Ama burda kuaförde gittim temizlik için paspas için bir gün sabah gittim söyledi ki yukarda sen temizlik için biraz ağladım sonra geçti. Ben kendim işim vardı kendim patrondum herkesle çok ihtiram vardı boyle şimdi ama kendim hallettim kendim için kendime. Hayat boyle geçer. Ee yani şey çalışmak daha iyi biraz zor böyle. İşte bilmezsin sadece yardım için baş yıkamak için eşya vermek için. Ama kendim hallettim kendimi...Burda evdeyim. Biraz zor olur yani orda arabamız vardı arabayla her uzak yollarla gidebilirsin. Burda sadece çarşıyo gidiyoruz. Kendimize izin vermiyoruz ki zor geçsin. Ee çok ee kendimiz ee çok telaş ediyoruz daha bir ee şey yaşamak olsun.” (İran30K).

İran36E'nin “yüksek lisans dereceli garsonlar görebilirsiniz” şeklindeki ifadesi, katılımcıların deneyimlediği dönüşümü özetler niteliktedir. Dil bariyeri,

yasal düzenlemeler ve toplumsal koşullar katılımcıların sahip oldukları eğitim, mesleki tecrübe gibi kültürel sermayelerini işlevsel hale getirmelerine olanak tanımamaktadır. Yeni geldikleri toplumsal koşullara referansla sığınmacılık yabancılık statüleriyle konumlanmaları, yerel toplum ve toplumsal düzen dahilinde sahip oldukları kültürel ve mesleki birikimlerin önüne geçmekte ve yeni koşullarında belirleyici olmaktadır.

“Kafelerde ya da sokakta müzik yapıyorum. Yarı zamanlı iş arıyorum. Türkçe bilmiyorum, bilgisayar deneyimim var ama Türkçe açıklayamıyorum. O yüzden garzsonluk, temizlik gibi ucuz işlerde çalışıyoruz, Türkçe öğrenmemizde de faydası oluyor. Eğer evde otursam öğrenemem. Oto yıkama ya da inşaat gibi ucuz işlerde çalışıyoruz arkadaşlarla. Türkiye’dekiy asalara göre zaten izniniz yok. Burada yüksek lisans dereceli bir sürü garson bulabilirsiniz” (İran36E, Ek 3.48).

5.3.4. Sonuç olarak: kimliğin yeniden inşası

Bu bölümde, katılımcıların Eskişehir’de gündelik yaşam deneyimleri analiz edilmiştir. Katılımcıların anlatıları temelinde, yerel toplumla temas anlarındaki deneyimlerin, sığınmacıların aidiyet duygularını ve yabancılık algılarını belirlediği söylenebilir. Örneğin, yerel toplumla temas anlarındaki olumsuz deneyimleri yoğun bir biçimde hisseden ve görüşmelerde bu olumsuzluklara ağırlık veren Irak30E kendisinin içinde bulunduğu toplumdan soyutlandığını hissetmiş ve bu duygu Türkçe öğrenme konusundaki isteksizliğinde kendisini göstermiştir.

Eskişehir’de yaşadıkları sığınmacılık deneyimleri, içinde bulundukları toplumsal koşullar, yerel halkla ve diğer sığınmacı gruplarla kurdukları temaslar sonunda katılımcıların aidiyetliklerini ve kimliklerini yeniden kurguladıkları söylenebilir. Bir önceki altbaşlıkta, katılımcıların sosyo-ekonomik koşullarındaki bozulma ve toplumsal konumlarının dönüşümü, farklı bir toplumda aşına olmadıkları değer ve pratiklere göre kendi konumlarını yeniden değerlendirmeleri, vatandaşlık ve sığınmacılık statülerinin tanıdığı ve tanımadığı haklar ve gerçek sığınmacı olma “turist sığınmacı olma” durumları ele alınmıştı. Katılımcıların

kendilerini ifade ederken vurguladıkları tüm bu algı kalıplarının, aslında yeni toplumsal koşullara referansla benlik algılarının da dönüşmeye başladığına yönelik bir işaret olduğu kabul edilebilir.

Örneğin Nijerya^{27E} kodlu katılımcı, ten renginden dolayı tanımadığı kişilerin kendisini Arap olarak çağırmasının kendisinde yarattığı rahatsızlığı dile getirirken aslında kendi benliğini de daha önce deneyimlemediği bir şekilde “Arap olmadığı” “Arapça değil İngilizce konuştuğu” üzerinden yeniden ifade etmektedir. Kendi benlik algısını “ait olmadığı bir gruba” referansla yeniden inşa edip içinde bulunduğu toplumda kendisini ifade etme çabası, tartışmanın başında dile getirildiği üzere, yerel halkla temas anlarında karşılaştığı tepkiler sonucunda geliştiği açıktır.

“Burada siyahi birini gördüklerinde Arap Arap diyorlar. Ben İngilizce konuşuyorum Arapça değil neden bana Arap Arap diyorlar bilmiyorum. Gençler Arap demiyor zenci kara çocuk diyor. Yaşlılar Arap Arap diyor sinirleniyorum. Arap değilim, Arapça konuşan kişiler Araptır. Beni Fransızca İngilizce konuşurken görüyorlar Arap diyorlar.” (Nijerya^{27E}, Ek 3.49).

“Yabancıyım burda, insanların yanından yürüyüp geçiyorum yabancıyım. İletişimim yok. Çok iş ben yabancı çok iş veriyor.” (Kamerun^{20E}, Ek 3.50).

Irak^{30E}, mülakat sırasında çocuğunun geleceği ile ilgili kaygılarını dile getirirken, çocuğunun Türkiye’nin ulusal kimliğini simgeleyen değerleri benimseyerek yetiştiğini vurgulamıştır. Çocuğunun ilköğretim sisteminde diğer tüm çocuklarla aynı milli değerleri öğrenerek yetişiyor olmasına rağmen her zaman için ikincil konumda kalacağına ve toplum tarafından toplumun bir parçası olarak algılanmayacağına dair üzüntüsünü aktarmıştır. Her ne kadar katılımcı, kendisini topluma ait hissetmese de ev sahibi topluma ait milli referanslara yapılan vurgu dikkat çekicidir. Burada katılımcının üstünde durduğu mesele aslında, yabancı bir toplumun değerlerini benimseyerek yetişmesine rağmen çocuğunun o toplumdan dışlanacak olmasının yarattığı hayal kırıklığıdır. Bu da, özellikle yeni yetişen nesillerin kimlik oluşumunda bir taraftan kendilerini içinde bulundukları toplumun değerlerini benimsemeleri diğer taraftan yine aynı toplum tarafından ikinci sınıf, yarı-vatandaş, vatandaş olmayan, yabancı gibi algı kategorileri ile dışlanmalarının yarattığı bir çelişkiyi beraberinde getirebilmektedir.

“Burada doğdu, bu ülke için mars söylüyor. Bu ülkenin dilinde yazıyor konuşuyor. Bu ülkenin yemeğini yiyor havasını soluyor, bu toprakta yaşıyor. Buranın bayrağını Atatürk’ü öğreniyor, Türkiye’yi kendi ülkesi olarak öğreniyor. Ama tüm bunların yanında Türk değil. Hep ikinci sınıf olacak. Bizim hissettiğimiz bu. Gerçekten çocuğum Türkçe konuşuyor, Atatürk marşı söylüyor, Türk bayrağı çiziyor ama Türk değil. Beş yıldır burada en azından ona verin (vatandaşlık) bana vermeyin.” (Irak30E, Ek 3.51)

Katılımcıların yerel toplumla sahip oldukları ortak unsurlar üzerinden kurdukları yeni aidiyetlik biçimlerinin, mevcut vatandaş ve yabancı ikiliğinin dışında kalan referanslara gönderme yaptığına dair ipuçlarına ulaşılmıştır. Örneğin Gine64E “ben siyah Türk” derken dini kimliği üzerinden aidiyetlik kurgusunu tekrar oluşturduğu gözükmemektedir (Bkz Ek 3.26).

Ulus-devletlerde, hakların ve kaynakların, “vatandaşlık” “sığınmacılık” “mültecilik” ve “yabancılık” statüleri üzerinden paylaşımı ve dağıtımı ile ilgili tartışmalara kuramsal kısımda yer verilmişti. Bu durumla ilgili olarak katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, sığınmacıların içinde bulundukları toplumsal koşullara göre sahip oldukları yeni statüleri üzerinden kendi benliklerini yeniden oluşturup yansıttıkları söylenebilir. Meseleyi biraz daha somutlaştırmak gerekirse, katılımcıların kendilerini gerçek sığınmacı olarak tanımlamaları, şansını denemek için turist gibi gelip sığınmacı iddiasında bulunan, iltica etmeye gerçekten ihtiyaç duymayan sığınmacılarla karıştırılmak istenmeme çabası bu durumun yansımasıdır. Bu çaba İranlı katılımcılarda da Iraklı katılımcılarda da tespit edilmiştir. İranlı katılımcılar, “casusluk yapmak için gelenler, turist gibi gelenler”, Iraklı katılımcılar “hırsızlık için gelenler, Türkiye’de kalmayı haketmeyenler, gerçekten tehlike altında olmayanlar” şeklinde dile getirdikleri “olumsuz” sığınmacılar karşısında, gerçek sığınmacılık üzerinden kimliklerini yeniden kurgulayarak karşı tarafa kendilerini ifade etmişlerdir:

“Bir gün polis merkezinde (Yabancılar Şube Müdürlüğü) konuşuyoruz, bu benim için özel bir olaydır. Buradaki polis merkezinde beni severler. Benim iyi birisi olduğumu söylerler. Oranın müdürü BM’den gelenlerle benim için konuştu. Müdür, burada kalmayı bir gün bile hak etmeyenlerin de kaldığını ve beni göstererek benim gibi gerçek mültecilerin yalnız kaldığını söyledi. Evet zor bir süreç ve herkese eşit yaklaşıyorsunuz ama bunun somnucu da var. Herkesi

yakıyorsunuz böyle. Gerçekten tehlikede olanlar da var ama tehlikede olmayanlar da var. Bu da gerçekten mülteci olanları ülkesine dönemeyenleri incitiyor” (Irak30E, Ek 3.52)

“Bu biraz ben yani dinledim ki arkadaşlar bazen şey değil İran’dan mesela yaşamak çok zor kaçtık bazen yalan diyor söylüyorlar ama ben kendim arkadaşlarımı biliyorum. Yani mesela diyor mesela onlara söylüyorlar ki biz Hristiyan olduk hükümet biliyor öğrendi biz kaçtık. Bilmiyorum yalan mı ama mesela boyle ben dinledim ki ama BM’e konuşma yapıyor diyor ki bu yalan o zaman kabul etmiyor. Onlar biliyorlar ki bu yalan yalan değil.” (İran30K)

Katılımcılar arasında statü ve hak temelli aidiyetliğin yeniden tanımlanışı diğer sığınmacı gruplara yönelik algılarla da biçimlenmektedir. Örneğin, Iraklı katılımcılar, İranlı sığınmacıların kendi bireysel eylemleri yüzünden sığınmacı olduklarını ancak kendilerinin ellerinde olmayan faktörlerden dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kaldıklarının altını çizmişlerdir. Yine İranlı sığınmacıların “zenginliği”, “keyfiliği” vurgusuyla Iraklı katılımcılar kendi sığınmacı konumlarının haklılığına vurgu yapmışlardır. Diğer taraftan İranlı katılımcıların da Arap olarak ifade ettiği Iraklı sığınmacılarla ilgili benzer bir yargısı vardır:

“Eskişehir’deki insanlar bizim durumumuzu bilmiyorlar. Bizi burada varlıklı sanıyorlar, iyi bir yaşantımız var sanıyorlar. İranlıların olumsuz bir özelliği ise paraya ihtiyacımız olduğunu ya da kötü bir yaşantımız olduğunu göstermek istemeyiz. Bu yüzden insanlar da paramız var sanıyorlar ama gerçekte kötü durumumuzu göstermek istemiyoruz. Oo İranlılar zengindir gibi yani. İnsanlar devletin yardım ettiğini sanıyor ama gerçekte bir ödeme yok. Devletin BM’nin maddi yardımları oluyor diye söylentiler var ama gerçek farklı” (İran44E, Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla Ek 3.53).

“... (Z)aten Araplar burda çalışmıyor çünkü para çok var zengin bunlar. Ee ben her Arap yani inşaat çalıştım Arap yokmuş, heryer çalıştım Arap yok. Afrikalar, Afganlar çok çalışıyor burda. İranlılar çok çalışıyor. Cuma pazarda saat satıyordum ben gördüm. Afganistan burda var Eskişehir’de çok var çok da kalıyorlar burda...Ben şey babamı hastane götürdim. Dedi siz İranlı bize çok masraf şey yaptılar. Ama dedi ki Suriyeli varsa hiçbir şey yok. Yani kanun var Suriyeliler hiçbir şey almıyorlar yani bedava hepsi bedava. Ben söyledim ki Arap Suriye çok iyi gidiyor. M: siz ne düşünüyorsunuz bu farklılıkla ilgili? İran33E: orda savaş var bence haklı. Ama bize de baksınlar. Ama zenginler buraya geliyor. Mesela Suriye savaş var onlar ki para yok şey Suriye’den Türkiye’ye şey var geçiş mesela burda şey kalıyorlar. Eskişehir geliyor İstanbul’a gidiyor bunlar para var zengin bunlar. Ayrıca ayrıcalık var.” (İran33E).

Ancak bu genel geçer kalıp yargıların tüm katılımcılar için geçerli olduğu söylenemez. Örneğin İran30K ve Irak23E kodlu katılımcıların ifadelerinden yola

çıkarak, ortak deneyimler, zorluklar ve yokluklar temelinde ulusal aidiyetlerden, kültürel ve dini öğelerden bağımsız bir ortak sığınmacı aidiyetliğinin de kimi katılımcılar tarafından benimsendiği söylenebilir.

“Benim için önemli değil yani. Onlar da hoşlandıklarından gelmediler buraya savaştan kaçtılar. Biz de boyle siyasi halimiz kaçtılar. Herkes herkese hak veriyorum. Ben yani bazı arkadaşlar soyluyorlar Araplar boyle Afganlar boyle ama bence hepimiz bir insan mıyız hepimiz aynı durumumuz var. Ben onların yeni halini biliyorum onlar da aileden uzak yani ee güzel işler vardı güzel bir hayat vardı. Ama hemen multeci biraz mesela bizden daha zengin. Onemli olan onlar da burda multeci.” (İran30K)

“Bilmiyorum, onlar da benimle aynı durumdalar. Fazla kimse tanımıyorum ama tanıdıklarım da benimle aynı durumda. Ben neyle yüzleşiyorsam onlar da aynı şeyle yüzleşiyorlar. Başka mültecilerle konuştuğumda bazen, İranlıların yardıma ihtiyacı olmadığını zengin olduğunu bizlerin fakir olduğumuzu söylüyorlar. Bazı insanların önyargıları var, İran Irak arasındaki sorunlardan kaynaklı. Ben de yok çünkü ben de insanım onlar da insan...Ben de yaşamak istiyorum onlar da. Geçmiş umrumda değil ama geçmişi önemseyen insanlar var onlar İranlıları sevmiyor İranlılar da onları. Benim için normal. Onlar da mülteci ben de mülteciyim.” (Irak23E, Ek 3.54).

Aidiyetliklerin ve kimliklerinin ifade biçimleri değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, katılımcıların iltica süreçlerinin durumudur. Örneğin, İran30K ve İran33E gibi, iltica süreçleri sonlanmak üzere olan ve üçüncü bir ülkeye yerleştirildikleri kesinlik kazanan katılımcılar, sığınmacılık üzerinden ya da geride bıraktıkları toplumsal referansla kendilerini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Diğer yandan Irak30E, Gine64E gibi beş yılı aşkın süredir Türkiye’de sığınmacı olarak kalan ve üçüncü bir ülkeye yerleşip yerleşemeyecekleri henüz netleşmemiş katılımcılar ise daha çok yerel toplumla olan ortak değerler üzerinden vatandaşlık ve sığınmacılık kalıplarının dışında yeni aidiyetlik biçimleri üzerinden kendilerini ifade ettikleri görülmüştür. Siyah Türk, ikinci sınıflılık gibi bu yeni ifade biçimlerinin oluşmasında yerelle olan temaslarda yaşanan deneyimlerin katılımcılar tarafından nasıl algılanıp değerlendirildiği de önemlidir. Ayrıca, gündelik deneyimlerde yerelle temas anlarında egemene yönelik algının biçiminin de önemli olduğu bulgulanmıştır. Toplumsal temas anlarında kişisel deneyimlerin içselleştirilmesi yerek topluma yönelik olumsuz bir algı geliştiren katılımcıların, konuşulan dili öğrenmeyi ve kullanmayı reddetme ve dışarı ile

iletişime kendini kapatma gibi pratikler geliştirdikleri ifade edilebilir. Anlatılarında olumsuz deneyimlere ağırlık veren katılımcılar için, yerel toplumla temas anlarında yaşanan gerginlik ve tepkiselliklerin genellenmesi ve olumlu deneyimlerin ise istisnai durumları teşkil ettiğine dair bir genel kabul söz konusudur.

5.4 Mücadele Alanları

Tez çalışmanın temel amacının, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların temel sorunlarını tespit etmek ve bu sorunları nasıl deneyimlediklerini analiz etmek olduğu belirtilmişti. Bu amaç doğrultusunda katılımcılara yöneltilen burada ne gibi sorunlar yaşıyorsunuz? Sizce Eskişehir’deki sığınmacıların en temel sorunları nelerdir? Sorularına verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir. Bu yanıtlar çerçevesinde katılımcılar, maddi kaynakların yoksunluğunun ve sığınmacılık statüsünün son derece sınırlandırıcı kapsamının getirdiği sorunların varlığına vurgu yapmışlardır. Maddi kaynakların yoksunluğu ile ilgili sorunlar, katılımcıların işgücü piyasasına eklemlen(eme)me biçimlerinde, maddi yoksulluk deneyimlerinde ve bu yoksulluğu ifade ediş biçimlerinde, kaynaklarının ve maddi dayanışmalarının son derece sınırlı ve kısıtlı olması şeklinde kendisini göstermiştir. Sığınmacılık statüsünün getirdiği sorunlar ise, hareket edememe, kısıtlılık, eşiklik, bekleyiş sürelerinin uzunluğu ve sürecin belirsizliği ve bunlarla ilgili olarak gelecek kaygısı şeklinde ifadesini bulmuştur. Dolayısıyla bu başlık altında, katılımcıların deneyimlediği temel sorunlar Maddi kaynaklı sorunlar ile sahip oldukları statünün getirdiği sorunlar olarak iki alt başlık altında ele alınmıştır.

5.4.1 Kaynakların yoksunluğu

Katılımcıların maddi temelli sorunlarının ve bu sorunları deneyimleme biçimlerinin tespit edilebilmesi için şu sorular yöneltilmiştir:

- Gelmeden önce kendi mesleğinizi mi yapıyordunuz?
- Burada nasıl geçiniyorsunuz?
- Çalışıyorsanız, işiniz kendi mesleğinizle, eğitiminizle ilgili mi? Değilse bu sizi nasıl etkiliyor?
- İşyerinde, işvereninizin çalışma arkadaşlarınızın size karşı tutumu nasıl? Dil, iletişim konusunda zorluk yaşıyor musunuz? Buradaki çalışma koşulları alışkanlıkları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Eskişehir’de çok iş değiştirdiniz mi, hangi işlerde çalıştınız?

Bu soruların karşılığında katılımcıların anlatılarından yola çıkarak, çalışma izinlerinin pratikte sağlanamaması, kayıt dışı istihdamda yaşanan sömürü, katılımcıların sahip oldukları eğitim ve mesleklere uygun işlerde çalışamamanın getirdiği maddi ve psikolojik baskı, sağlık hizmetlerinin ücretli ve ilaçların pahalı olması katılımcıların ortak deneyimledikleri maddi sorunlar olarak bulgulanmıştır.

Ancak her ne kadar bu sorunlar ortak olsa da, katılımcıların bu sorunları deneyimleme ve algılama biçimlerinde farklılaşmalar olduğu da gözlemlenmiştir. Örneğin Afrika ülkelerinden gelen katılımcılar, yaşadıkları maddi kaynakların paylaşılabilmesi konusundaki sorunları kendi fiziksel özellikleri ve dış görünüşlerinin farklılığına bağlamışlardır.

*“İran beyaz Irak beyaz başka mülteci beyaz problem yok. Ben Afrika gidiyor aş yok anladın?”
(Nijerya27E)*

Yine dini ve kültürel unsurların da farklı sığınmacı grupların yaşanan sorunların algılanış biçimlerini etkilediği görülmüştür.

“...Müslümansen iyi Hristiyanım dersen sorun var. Benim için sıkıntı yok ben Müslümanım ama Hristiyan arkadaşlarım var onlar sürekli kızgın...” (Nijerya27E)

İranlı katılımcılar ise İranlı sığınmacıların varlıklı bir grup olduğuna dair toplumdaki genel inanın özellikle yardım ve desteklerin dağıtım sürecinde kendilerini mağdur ettiğinden yakınmışlardır.

“Yardım edenler örgütler var ama İranlılarla Iraklı ve Suriyelilere mesafe koyuyorlar. İranlılar’ın parası olduğu kendilerini geçindirebildikleri düşünüyorlar. Iraklı ve Suriyeliler

gittiğinde İranlılardan daha çok yardım alıyorlar çünkü İranlıların parayla geldiklerini düşünüyorlar.” (İran44E, Farsça’dan İngilizce’ye çevirmen aracılığıyla, Ek 3.56)

Bu genel bulgular çerçevesinde tüm katılımcıların ortak olarak ifade ettikleri temel sorunlardan çalışamama, paylaşamama meseleleri, yaşadıkları maddi yoksulluğun boyutları ile bu yoksulluk durumunu nasıl algıladıkları ayrı altbaşlıklar altında analiz edilmiştir.

5.4.1.1 Çalış(ama)ma

Bireylerin insanlık onuruna yakışacak, eğitim ve becerilerine uygun geçimlerini sağlayacak şekilde çalışabilme imkanı temel insan haklarındandır. Ancak Türkiye’de sığınmacıların geçici olarak bulunduğu genel algısı ve üçüncü bir ülkeye gidene kadar sadece sınırlar içinde kalma hakkı tanınması katılımcıların istihdam alanındaki hareketliliklerini son derece kısıtlamaktadır.

Zaman içinde gelişen yasal düzenlemelerle, işverenin girişimleri ve başvurusu ile sığınmacılara çalışma izni sağlanması mümkün olsa da, pratikte bu uygulama sadece başvuru alan iş ve işveren için geçerli olup, işverenlerin de bu durumun getireceği maddi ve prosedürel yükümlülüklerden kaçındığı, kayıt dışı işçi çalıştırmanın getirdiği ekonomik kazançları gözettikleri bir gerçektir.

Eskişehir’de çalışma deneyimi olmuş veya tanıdıklarının yakınlarının çalışma koşullarını yakından gözlemleme şansı olan katılımcıların ortak anlatıları çalışma imkanlarının sadece kayıt dışı inşaat sektöründe, hizmet sektöründe ve “fabrika” olarak ifade ettikleri çeşitli yan sanayi kollarında sağlanabildiği yönündedir. Katılımcılar ağırlıklı olarak yüksek öğrenim görmüş, belirli bir mesleğe, sanata sahip olan hatta yöneticilik yapmış bireylerdir. Bu durumda katılımcıların inşaat ve hizmet sektöründe düşük vasıflı ve vasıfsız işlerde çalışmalarının getirdiği maddi ve manevi zorluklar açıktır.

Eğitim ve meslekleri dolayısıyla sahip oldukları sosyal statü ve toplum içindeki saygın konumlarındaki ani düşüş, kendi becerilerini kullanamamanın ve

kendini gerçekleştirememenin etkileri katılımcıların anlatılarında sıklıkla dile getirilmiştir:

“Çok farklı önce benim için biraz çok zor yani, ben orda kendim patrondum kaç eleman çalışardı benim için. Ama burda kuaförde gittim temizlik için paspas için bir gün sabah gittim söyledim ki yukarda sen temizlik için biraz ağladım sonra geçti..” (İran30K).

“Biz bilgiliyiz 5 ayda Türkçe öğreniyoruz, çay bahçesinde otellerde çalışıyoruz. Fransızca, İngilizce biliyoruz ama yine de iş yok. Hep sorun oluyor. Beraber çalıştığım insanların bilgisi yok hep kötü davranıyorlar. Konuştukları zaman seninle kaba konuşuyorlar. Bankada insanlar normal kibar konuşur ama inşaatta kötü konuşuyorlar. Ben üniversitede okudum insanlarla nasıl konuşulacağını biliyorum. Beni kızdırıyorlar. Ama kabul etmek zorundayım yapacak birşeyim yok.” (Nijerya27E, Ek 3.57)

Nijerya27E kodlu katılımcının “yapabileceğim birşey yok kabul etmek zorundayım” ifadesi aslında, katılımcıların kendilerine sunulan tek seçenek olan bu çalışma koşullarına razı gelme durumlarını yansıtır. Sokakta kalmamak, faturaları ödeyebilmek, hanede tek çalışan olmak, aç kalmamak gibi temel insani ihtiyaçların bir şekilde karşılanması gerekliliği, kuramsal kısımda detaylı bir şekilde ele alınmış olan sömürüye son derece açık, küçük düşürücü, talepkar ve ağır koşullarda çalışmaya rıza yaratır.

“Burada ders veriyorum ama bana gerçek öğretmen ücreti ödenmiyor, 750 lira veriyorlar, restaurantta garson bile almaz 750 lira (2014 yılı başlarında). Beni kullanıyorlar bu yüzden kendimi kötü hissediyorum. Ama çalışmak zorundayım korkuyorum, bebeğim var başının üstüne çatı koymam lazım. Çalışmak zorundayım, bazen ekstra iş veriyorlar, yapmak zorunda değilim ama işten çıkarılmaktan korkuyorum. Bebeğin bunu istiyorum buna ihtiyacım var dediğinde ve karşılayamadığında çok zor... sigorta yok, hak yok sürekli işten çıkarılma korkusu. Yapman gerekenden fazlasını yapmak zorundasın ve aza razı olmalısın işinde kalabilmek için. Bazen sekreter özellikle beni kızdırmak için işler veriyor. Biliyorlar benim görevim değil ama en kolay kabul edecek kişi benim çünkü kabul etmek zorundayım. İşyerindeki kurban her zaman sen oluyorsun.” (Irak30E, Ek 3.58).

Irak30E, her ne kadar yaptığı işe göre düşük bir ücretle çalışsa da, çalışma koşulları açısından diğer katılımcıların yanında görece şanslı olduğu söylenebilir. Bu açıdan, kuramsal tartışmalarda ele alınan sömürünün katılımcılar tarafından ne şekilde deneyimlendiğine açıklık getirmek önemlidir. Örneğin araştırmacı İran33E'yle görüştüğü süreçte, katılımcı üç kişilik ailesinin geçimini ve tüm

giderlerini, küçük bir pideci dükkanında evlere paket servisi yaparak karşılamaktaydı. Eskişehir’de kaldığı iki yıllık süre boyunca 4 defa iş değiştirdiğini aktaran katılımcının yüksek öğrenime sahip olduğu ve meslek olarak bir sanat dalı icra ettiği düşünüldüğünde, yaşanan statü kaybının dramatik boyutları ortaya çıkmaktadır.

“ İnşaat haftalık veriyom, patron vermedi bir hafta sonra veriyom. Bir gün dedik mesela 10 gün şey var para var, birgün 10 saat oturduk orda parayı aldık. İnşaatlar böyle veriyor. Ama lokanta pideci falan onlar çünkü insandan para alıyor akşam para veriyor elemana...mm bazen sadece yabancı şeye yapıyorlar, ama ben biryere çalıştım hepsine vermedi, ustalara vermedi. Onlar itiraz olur ama biz izin yok öyle yapıyorlar. Mesela ben parke çalıştım bir gün iki ton yani 2000 kg ben parke götürdüm 3. Kat 4. Kat koydum tek başına. Ustalar geldi dedi, senin patron kim, tek başına üç dört palet var ben götürdüm yukara, asansör yok. Bu adam en son uç gün para vermedi. Ben aradım dedim paramı ver vermedi. Ben bıraktım ben bıraktım almadım.” (İran33E)

İran33E kodlu katılımcının mesleki deneyimlerinden, önceki toplumsal statüsünden bambaşka koşullarda ağır beden işçiliği gerektiren son derece düşük nitelikli işlerde çalışması, çalışma koşulları ve ağır çalışma sonunda ücretini bile alamaması yaşanan sömürünün önemli bir boyutunu anlatır. Diğer bir boyutu ise kayıt dışı çalışmanın haklarını talep etmelerini ve görünür olmalarını engellemesidir. Ağır koşullarda uzun çalışma saatlerinde günlerce, haftalarca çalışıp sonrasında, işverenlerin “nasıl olsa kaydın yok, kimseye şikayet edemezsin, parayı ödemiyorum” şeklindeki tavırları katılımcıların anlatılarında sıklıkla dile getirilmiştir.

“... Sadece İranlılar için değil herkes için bir sorun. Biraz insanlık dışı. Çalışamıyorlar ama faturaları kiralari ödemek zorundayız. Bazı insanlar kayıt dışı çalışmak zorunda kalıyorlar. İş buldukları zaman işverenler en sonunda ücretlerini ödemiyor. Yani işe alıyorlar tamam gel çalışabilirsin ama günün sonunda ücretlerini ödemiyorlar. Ben yönetmendim, film yapıyordum, şimdi gidip sabah 7’den akşam 8’e inşaatlarda çalıştım. Günün sonunda patron neden sana ücret ödeyeyim çalışma iznin yok dedi... Üç kere çalıştı üçünde de parasını alamadı artık çalışmıyor.” (İran44E, Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla Ek 3.59)

“İşte ee biliyorlar ki bizim izin yok çalışma için o zaman eğer para vermediler biz şikayet etmiyoruz. Kendisine hayır ama çok arkadaşına para vermediler. Bir ay çalıştı parasını vermediler.” (İran49K, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla)

Alanyazında kayıt dışı göçmenlerin ve sığınmacıların çalıştıkları işkollarının güvencesiz olması, sık sık iş değiştirme, ücretlerin düzenli ödenmemesi, her an işten çıkarılabilme riskinin yüksek olduğu ifade edilmişti. Bu durum araştırmaya katılan sığınmacılar için de geçerlidir. Görüşülen katılımcıların anlatılarında Eskişehir’de kaldıkları süre boyunca defalarca iş değiştirdikleri ve işverenleri tarafından hiçbir açıklama yapılmadan işten çıkarıldıklarına dair bulgulara ulaşılmıştır.

“Türkiye’ye geldiğimden beri hiç çalışmadım torunlarıma bakıyordum kızım çalışıyordu. Ama artık sağlık sorunlarından dolayı o çalışamayacak ben iş arıyorum.

M: Peki kızınız çalışırken onun işvereniyle veya beraber çalıştığı insanlarla ilişkisi nasıldı?

İran60K: Bir problem yoktu beraber çalıştığı insan iş sahibiydi. Fakat iki ay sonra başka bir personel bulup işten çıkarıyorlardı. Nedenini de bilmiyorduk. Başka birini bulup işten çıkarıyorlardı.

M: Mesleğine eğitimine uygun işler miydi?

İran60K: Yok yok bulaşıkçılık yapıyordu. Üniversite mezunu ama bulaşıkçılık yapıyor lokantada.” (İran60K, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla)

“M: Burda ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

Irak42E-2: Yaşam, para, madde. Bazen çalışıyorum bazen işi bırakıyorum. İş olduğu zaman çalışıyorum.

M: Geldiğinden beri yaklaşık kaç iş değiştirmiş?

Irak42E-2: Ara ara oto yıkamada çalıştım, mermerde çalıştım, inşaatta çalıştım.

M: Buraya gelmeden önce kendi mesleğinizi mi yapıyordunuz?

Irak42E-2: Evet kendi mesleğimi yapıyordum. Devlet memuruydum bir de kardeşimle lokantada çalışıyordum.” (Irak42E-2, Arapça-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

“İran49K: restoran lokanta, herşey orda mutfakta... ee burda yabancılar çünkü iş izni yok herkes mesela lokanta sahibi onlar da korkuyorlar. Eğer herkes şikayet yapsın kendisine 3000 lira ceza veriyor. Lokanta sahibine de 7000 lira çünkü izin yok. Çünkü izin yok onlar da biliyor parayı biraz az. Ben sana iş veriyom ama para daha vermiyom.

M: günde kaç saat çalışıyor (eşi)?

İran49K: 12

M: Peki yani ne kadar kazanıyor?

İran49K: 35-40 günde. O çok arkadaşlar 60-70 sigorta, onlar sigorta var, bize sigorta yapmıyorlar.

M: kaç iş değiştirdi eşiniz?

İran49K: günlük 20 liraya inşaat çalıştı, bir tane daha lokantada çalıştı, 4 tane. Sadece önemli birşey eğer iş izin olsun hiç sıkıntı yok. Hiç problem değil...." (İran49K, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

"Önce geldim 3 ay 4 ay çok zormuş. İnşaatta çalıştım, parkede çalıştım. Çok zor işler yaptım. Ama sonra bir yıl getti iyi oldu...O sorunlar şey ee bu mm gönderme için bazen belli yeni benim bellidir. Altı ay sonra gidicem ama bazen belli değil onlara çok zor. Burda çalışma iznin yok ama yabancı polis biliyor bu işi. Biliyor ki adam burda işsiz olmaz, nasıl hayat şey devam. Ee onun için o hepsi şeydir, yani bu gitmek durum o önemli. Belli veya belli olmuyor o çok zor...

M: ne kadar zamadır burdasınız?

İran33E: iki yıl oldu. 3 4 ay sonra iki yıl olacak.

M: kaç iş değiştirdiniz?

İran33E: iki üç inşaat, bir parke burda çalışıyorum."(İran33E).

Sahara-altı Afrika ülkelerinden gelen katılımcı sığınmacılar da kayıt dışılık, uzun çalışma saatleri, düşük ücretler gibi temel sorunların yanı sıra, fiziksel görünürlüklerinin çalışma ortamındaki ilişkilerini etkilediğini belirtmişlerdir.

"Fabrika sahibi çok iyi adam. Kira 400 lira her ay. System çok zor Turkish. Maaş yok düzensiz. Racism var çok var normal çalışıyor sonra kötü adam bakıyor Afrika çalışıyor konuş konuş sonra polis geliyor anladın. Problem yok ben çalışıyor sonra kötü adam görüyor anladın. M: how many hours a day how many days a week does he work? (Günde kaç saat haftada kaç gün çalışıyor?) 12 hours 6 in the morning to 6 in the evening (Günde 12 saat sabah 6 akşam 6). We change every time. Many many inşaat çalışıyor sonra patron yok para yok. Sonra kira istiyorlar para. Çalışıyorum çok iş sonra haftalık para yok. Çalışıyorum çalışıyorum sonra para yok ya da çok az var." (Kamerun20E Fransızca-İngilizce-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

"Benim Türk babam var M... Plastik pencerede çalışıyor. İş aradım iş var İngilizce biliyor. Çalıştığım yerde o patron bir de işyerinin sahibi var. Sahibi beni gördü siyahi olmaz dedi. M.

bağırđı benim için savaştı. Ne zaman sorunun olsa onu ararım. İşyerinin sahibi olsaydı bana izin alırdı ama işyeri sahibi siyahi istemedi...” (Nijerya27E, Ek 3.60).

Kuramsal tartışmada, genel olarak kayıt dışı göçmenlerin ve sığınmacıların ikincil sektördeki güvencesiz, niteliksiz düzenli geliri olmayan, asgari ücretin bile altında gelir getiren tehlikeli işkollarında istihdam edilme durumu ele alınmıştı. Bu durum araştırmaya katılan sığınmacılar için de geçerlidir. Sahip oldukları eğitim, beceri ve icra ettikleri meslekten bağımsız olarak çalışan katılımcıların hemen hepsi, beden gücüne dayalı, uzun çalışma saatleri, düzensiz düşük gelir, tehlikeli, niteliksiz, sigortasız ve kayıt dışı işkollarında istihdam olanağı bulabilmişlerdir. Bakmakla yükümlü olunan kişilerin varlığı, ailenin ve yakın çevrenin desteğinin olamaması, hayatı idame ettirecek minimum ihtiyaçların karşılanması katılımcıları bu çalışma koşullarına rıza göstermelerine sebep olmaktadır. Zira, Irak23E, Irak21E ve İran44E örneklerinde görüleceği üzere ailenin desteğinin sağlanabildiği durumlarda, kişiler bu koşullarda çalışmayı reddetme şansına sahiptirler.

Sonuç olarak Eskişehir’de katılımcıların en temel maddi kaynaklı sorunlarının başında çalış(ama)ma durumları olduğu ifade edilebilir. Her ne kadar ikincil sektörde ve insan altı koşullarda çalışma imkanı bulsalar da, bu işkolları kişilerin eğitimleri ve meslekleriyle taban tabana zıtlık teşkil etmektedir. Sadece temel ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilecek bir gelir elde etmelerini sağlayan, kendini gerçekleştirme, becerilerini kullanma ve üretkenlik açısından hiçbir tatmin yaratmayan, ağır sömürü ve bedensel yük gerektiren işler gerçek anlamda bir çalışma olarak ifade edilemez. Bu durumda, katılımcıların çalışma izni olarak ifade ettikleri çalışamama sorununun altında, çalışma koşullarının ve nitelikli mesleklere erişimin sağlanmasını engelleyen daha derin yapısal faktörler yatmaktadır.

5.4.1.2 Barın(ama)ma

Alan deneyiminden ve katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak sığınmacıların yaşadığı bir diğer temel sorunun da barınma ile ilgili olduğu ifade edilebilir. Barınma ve konut bulma konusunda öne çıkan en temel sıkıntılar ev

sahiplerinin ya da emlakçıların sığınmacı ve yabancıya evlerini kiraya vermek istememeleri, olumsuz koşullardaki konutlara normal değerinin üstünde kira istemeleri, sadece eski bakımsız ve sağlıksız koşullara sahip konutlarda barınma imkanı bulabilmeleri şeklinde sıralanabilir. Ayrıca Eskişehir’de kendilerine yardım edecek ve yol gösterecek bir tanıdığı olmayan katılımcıların ilk yerleşme sürecinde kendilerine kalacak bir yer bulmak konusunda ciddi sıkıntılar yaşadıklarına dair bulgular da tespit edilmiştir. Nijerya27E’de ilk Eskişehir’e geldiğinde tanıdığına olmaması sebebiyle ilk başta sokakta kaldığını en sonunda BM temsilciliğinden yardım istediğinde kendisine kalabileceği bir otel bulduklarını söylemiştir. Katılımcıların anlatılarında, gelecekleri şehirlerde önceden kalacak yer ayarlama konusu gibi en temel barınma ihtiyacının karşılanmasında bile tanıdık ağlarının yokluğunda sokakta kalma ihtimalinin son derece yüksek olduğu görülmektedir:

“Sokaklardaydım. İlk geldiğimde BM’ye kalacak ev var mı diye sordum bana günlük 10 liraya bir otel buldular. İlk gittiğimde bana ev yok dediler. Üç ay için 300 lira verdiler”. (Nijerya27E, Ek 3.61).

İran49K, İran33K, Irak23E’nin vurguladığı ve Irak30E’nin deneyimlerinden gözlemlendiği kadarıyla ev sahiplerinin yabancılara evlerini kiraya vermek istememeleri, kiralara yüksek olmasıyla birlikte katılımcıların konut bulmalarını zorlaştırmakta ve ancak elverişsiz koşullara sahip evlerle seçeneklerini sınırlandırmaktadır. Alan araştırması sürecinde, Irak30E’nin kiralık ev arayış sürecinin takibi sırasında, sığınmacılar için kiralık ev bulmanın ne kadar zor olduğuna yakından tanıklık edilmiştir.

Ev sahibi, Irak30E ve ailesinin barındığı konutu kışa girerken boşaltmalarını talep etmiştir. Merkezi konumda ancak tek katlı ve ciddi bir bakıma ihtiyacı olduğu için uygun bir kira karşılığında oturduğu evden kışa girerken ani bir şekilde çıkmak zorunda kalması, katılımcı için ciddi bir sıkıntı sebebi olmuştur. Bu süreçte araştırmacı da İran30E ve ailesi için uygun ve merkezi konumda kiralık ev arayışına girmiştir. Araştırmacı bir tanıdığına aracılığıyla katılımcı için uygun koşullara sahip kiralık bir ev bulmuştur. Ertesi gün katılımcıyla buluşup evi görmeye gitmek için yola çıkıldığında ise ev sahibinin sonradan fikrini değiştirdiği ve evini aileye kiralamak istemediği bilgisi gelmiştir. Araştırmacının evin

bulunmasına aracılık eden tanıdığı, ailenin Iraklı olmasından dolayı ev sahibinin sonradan fikir değiştirdiğini aktarmıştır. Ancak yaklaşık altı aylık bir arayışın sonunda katılımcı, merkeze oldukça uzak ve bu yüzden ulaşım sıkıntısı yaşadığı bir mahallede kiralık bir konuta yerleşebilmiştir. Yine Irak30E'nin Eskişehir'deki ilk yerleşme süreci ile ilgili anlatısı, genel olarak sığınmacıların barınma konusunda yaşadıkları sıkıntıları özetler niteliktedir:

"İlk gün İstanbul'a geldik çünkü uçak oraya indi. İkinci gün otobüsle Eskişehir'e gelip otelde kaldık. Sonrasında çıkıp kalacak yer aramaya başladım. İlk karşıma çıkan kişi paramı çaldı, emlakçı. Beni yerin altında tek odalı bir yer 375 lira tek oda yer altında, penceresi yok 375 lira 2010'da. Çok pahalı dedim, bana boyle abi boyle dedi. Boyle abi boyle, hala duyarım. Peki yukarıda birinci kat 400 lira. Doğalgazlı ama bize olmaz dedi." (Irak30E, Ek 3.62)

"Ayrıca ee konut eem evi kiralamaya iznim yok. Çok emlakçıya gittim Iraklıların yabancıların bu evde yaşamalarına izin vermiyorlar" (Irak23E, Ek 3.63).

Ev sahiplerinin sığınmacılara evlerini kiralamayı reddetmelerinden dolayı yaşanan barınma sıkıntısı diğer katılımcılar tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin İran30K'nın arkadaşıyla birlikte ev ararken karşılaştığı ev sahibinin tepkisini "hayır hayır git git yabancıya ev vermiyorum" şeklinde aktarması, gördüğü tepkinin dile getiriliş biçimi ve bu tepkinin böyle incitici ve küçültücü bir şekilde aktarılması katılımcıların sırf farklı bir kimliğe ve statüye sahip olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Söz konusu katılımcının eğitim düzeyi, sosyal statüsü gibi sahip olduğu nitelikler geldiği toplumda ev sahibinin konumuyla eşdeğer olsa da, sığınmacılık ve yabancılık tüm bu sahip olunan kültürel sermayelere, farklı bir simgesel sermaye ile eklemlenmekte ve sahip olunan bu niteliklerden bağımsız bir şekilde katılımcıları simgesel sermayeleri açısından ev sahibi toplumun gözünde aşağı bir konuma yerleştirmektedir. Bu yerleşilen aşağı konum da ev sahiplerinin nezdinde olumsuz bir referans olarak değerlendirilmekte ve evlerini sığınmacılara kiralamak konusunda mesafeli durmaktadırlar.

5.4.1.3. Kaynakları Paylaş(ama)ma

Çalışamama altbaşlığındaki tartışmalarda katılımcıların, çalışma ve işgücü piyasasına eklemlenme süreçlerine dair dile getirdikleri ücretlerin düşüklüğü ve düzensiz ödenmeleri önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bir şekilde çalışan katılımcılar son derece düşük ücretlerle hanelerin temel ihtiyaçlarını bile zorlukla karşılamakta ve ağırlıklı olarak yardım ve desteğe bağımlı olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Bu durum yani sahip olunan kaynakların yok derecesinde sınırlı olması sığınmacı grupların daha kötü şartlar altındaki diğer sığınmacılarla ellerindeki son derece sınırlı kaynakları bölüşmeleri, mevcut yoksulluğun ve yoksunluğun paylaşılarak çoğalması şeklide ifade edilebilir. İran44E kodlu katılımcının anlatısı, sığınmacılardan ikamet harcı alındığı döneme ait olup bu uygulama 2014 yılında kalkmıştır.

“Çocuklarıyla bir kadınla tanıştım kimlik kartları yoktu. O küçük çocukları kimliksiz görmek çok üzücü ama kişi başına 120 lira ödemesi gerekiyor ve ödemediği için kimlikleri yok. Bu çok acı. Ben de bütün arkadaşlarıma gittim onlar da yoksul ve paraları yok. Kendi aramızda para toplamaya çalıştık ve çocukların kimliğini çıkarttık.” (İran44E, Ek 3.64)

İran44E kodlu katılımcının, “cebindeki son 20 lirayı” kendisinden daha zor durumda olduğunu gördüğü bir sığınmacıya vermesi, olmayan kaynakların paylaşılmaya çalışılması yani paylaşılmasına bir örnektir.

“Gece yemeği olmadığı için aç yatan insanlar biliyorum. Küçük çocukları hasta olan ve doktora gidemeyen aileler var... Geçen hafta üç çocuğuyla bir kadın gördüm ögle yemeği yedirecek parası yoktu. Cebimdeki son 20 lirayı verdim. Burada sığınmacılar kendi kendilerine yardım ediyorlar. Kendimize yetecek para olmadığı halde” (İran44E, Ek 3.65)

Türkiye’ye ilk geldiği günlerde Irak30E de, sokakta tesadüfen karşılaştığı kendisine bir barınak ve bebeğini besleyebilecek temel gıda maddelerini bile karşılayamayan bir Afgan sığınmacıya kendi son derece kısıtlı imkanları çerçevesinde o an için en temel sorunu çözebilecek kadar yardım edebildiğini ifade etmiştir.

“Sokakta Afganistan’dan gelmiş bir kadın gördüm. Karton üzerinde uyuyordu. Bildiğin karton. Bebeğiyle sokakta yatıyordu. Ne zamandır burdasın diye sordun üç gündür dedi. Benden yardım istedi. Bebeğim aç, ben artık tükendim dedi. Ben de üç gün önce gelmişim ona süt ve birşeyler almak benim vazifem/sorumluluğum değil.” (Irak30E, Ek 3.66).

İran44E ve Irak30E’nin ifadelerinde yola çıkarak, katılımcı sığınmacıların, kendi durumlarının ve içine düşebilecekleri derin yoksunluğun bilinciyle kendilerinden yardım isteyen çok daha zor durumda kalan sığınmacıların durumuna karşı daha hassas yaklaştıklarını belirtmişlerdir. Ancak son 20 lira gibi son derece kıt ve her an tükenebilecek kadar kısıtlı maddi kaynakların paylaşımı, katılımcıların kendilerini de her an aynı derin yoksunluğun içine itebilmektedir.

Yoksunluğun bölüşülmesi durumu, birbirini tanımayan sığınmacıların aynı evi paylaşarak bazen tek kişinin kazandığı düşük ücretle tüm hanehalkının geçimini sağlamaya çalışması şeklinde kendini göstermektedir. Daha çok Afrikalı katılımcılar için geçerli olan bu durum, Afrikalı sığınmacıların sokakta kalmış yeni gelen Afrikalı sığınmacılara evlerini açmaları şeklinde kendini gösterebilmektedir. 6-7 kişiyi bulabilen Afrikalı sığınmacılardan oluşan bu hanelerin giderleri, kimi zaman sadece bir kişinin asgari ücretin de altında olabilecek düzensiz geliriyle zorlukla karşılanabilmektedir. Bu durum da, aslında, tek kişiye yoğun çalışma temposu karşılığında verilen son derece kısıtlı ücretin aslında 6-7 kişi tarafından paylaşı(ama)ması durumudur.

“Altı kişi apartman iki oda bir salon para yok başka adam iş yok ben çalışıyor başka çalışan yok. Bir apartman iş yok. Çalışıyorum çok iş sonra haftalık para yok. Çalışıyorum çalışıyorum sonra para yok ya da çok az var.” (Kamerun20E, Fransızca-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

“Üç odalı bir dairede 4 kişi kalıyoruz. Caddeye çıktığımızda tanışıyoruz. Arkadaşlarımızı görüp evimizde kalabilirsin diyoruz. Evde tek çalışan benim. Diğerleri Kamerun’dan. M: İşsiz kaldığın 6 ayda nasıl geçindin? Nijerya27E: Kendi siyahi arkadaşlarım var aynı evde kaldığımız onlar yardım etti.” (Nijerya27E, Ek 3.67).

“Hem üç kira veriyor hem gelenlere yardım ediyor, yatacak yeri olmayanlara evini açıyor. Geçen sene 4 kişi geldi 2 3 ay kaldılar zaten kendisi de gariban adam burda alıyor 50 kuruş 50 kuruş eşin dostun yardımı oluyor.” (Gine64E hakkında tanıdığının ifadesi).

Katılımcıların, maddi sıkıntılarla başa çıkma stratejilerine yönelik anlatılarında paylaşamama durumuna dair ipuçlarına ulaşılmıştır. Örneğin

İran30K, kendileri gibi diğer sığınmacı arkadaşlarının da zor koşullar altında çok kısıtlı imkanlarla ancak temel ihtiyaçlarını giderebilecek kadar kazanç sağladıklarını vurgulamıştır. Bundan dolayı, acil ihtiyaç durumlarında bile kimseden maddi destek isteyemeyeceğini ve kimseye de maddi destek sağlayamadığını belirtmiştir. Bu durum ileride tartışılan sorunlarla başa çıkma stratejisi olarak Bağlayıcı ağların sınırlılığını da açıklar niteliktedir.

“Arkadaşlar için mi yok böyle burda yok. İran’da böyle vardı mesela benim bi şeye ihtiyacım vardı paraya ihtiyacım vardı arkadaşlarımız verirdi aile verirdi. Çünkü orda herşey belli, herkes belli çünkü onlarda iş vardı ee zor işler yoktu işi kolay, parası iyi ama burda mesela ben kendim biliyorum ki bu arkadaş çok zor işi vardı sabahnan akşam gidiyor. Ben nasıl ondan yardım istiyorum. Nasıl para istiyorum...Böyle yardım ediyoruz. Ama para yardım çok zor ben kendime yok nasıl ondan istiyom.” (İran30K).

“İraklılar zaten onların durumu kötü biz onlardan destek alsak olmuyor ki vatandaşlardan alıyoruz.” (Irak42E-2, Arapça-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

5.4.1.4 Maddi yoksulluğun boyutları

Görüşmeler ve gözlemler sürecinde, katılımcılarının deneyimlerini anlatılamalarında, yaşadıkları maddi yoksulluğun boyutları da gözler önüne serilmiştir. Sadece ağır işkollarında ve son derece düşük ücretlerde çalışma imkanı bulabilmelerinden dolayı, katılımcılar özelinde sığınmacıların alım güçlerinin de son derece zayıf olduğu bulgulanmıştır.

“Para kazanmak ve biriktirmek büyük sorun bizim için. Mesela, normal ev 300 gaz pahalı, elektrik faturası bizim için çok yüksek. Bizim için para kazanmak ve biriktirmek çok çok zor. Yiyecek almak, evi geçindirmek. Bildiğin gibi sigorta yok. Gözlüklerimi kendim ödedim bir ziyaret göz doktoruna 5 dakikalık bir muayene 70 lira. Günde 12 saat çalışıp 30 lira alıyorum. İki buçuk gün çalışıp beş dakikalık muayene ödüyorum. İlaç da çok pahalı. İran’dan gelenlere ısmarlıyoruz ilaçları ” (İran36E, Ek 3.68)

Çalışmayanlar için ise durumun vehameti daha derindir. Örneğin çevirmenin Irak52K kodlu katılımcı için söyledikleri, bu zor koşullarda çalışma imkanı

bulamayan ve yardıma bağımlı yaşamak zorunda kalan sığınmacıların genel durumunu anlamak için bir ipucu niteliğindedir.

“Üç ayda bir 400 lira Valilikten yardım alıyorlar sosyal yardım alıyorlar 200 dolar da Irak’tan geliyor her ay. Başka gelir kaynakları yok.” (Irak52K).

Ancak, sosyal yardımların katılımcıların genellikle belirttiği gibi düzenli ve istikrarlı bir şekilde sürmediğini ve onun dışından gelen aile desteğinin kaynağının da yine istikrarsız bir coğrafyadan olduğuna dikkat çekmekte fayda vardır. Dolayısıyla katılımcıların günde 12 saat boyunca çalışıp en iyi ihtimalle 30 lira almalarının yanı sıra çalışma imkanı olmayan sığınmacıların ise beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını bile nasıl karşılayacakları belli değildir.

Hanede sadece üniversite mezunu kızı çalışırken onun da işine son verilen İran60K kodlu katılımcının çalışamama durumuna dair ifadeleri, sığınmacı aileler üzerindeki maddi baskıların yaşanan yoksulluğun derinliğini de gözler önüne sermektedir:

“Sadece yardım istiyoruz. Bizim en büyük problemimiz maddi durumumuz şu an evin kirasını ödeyememiştir. Bize borç para verse sonra ödesek. Ama evin kirasını ödemek zorundayım çocukların okul masrafını ödemek zorundayım.” (İran60K).

Tablo 5.4 katılımcıların anlatılarında dile getirdikleri maddi yoksunluğun boyutlarını somutlaştırmaktadır. Görüldüğü üzere ağırlıklı olarak eğitim seviyeleri yüksek ve meslek sahibi olan katılımcılar, düzenli gelir getiren güvenli işlerde çalışma imkanı bulamamaktadırlar. Geçici ve kayıt dışı çalışma durumları, gelirlerini de etkilemekte ve ortalama gelirlerin 1000 liranın altında olduğu görülmektedir.

Tablo 5. 4: Katılımcıların Meslek-Eğitim Düzeyi, Gelirleri ve İkamet şekilleri

Görüşülen	Eğitim Düzeyi	Meslek	Çalışma Durumu	Aylık Toplam Hane Geliri	İkamet Şekli
Afganistan17K	Lise	Terzi	Çalışmıyor	85 TL	Yurtta kalıyor
Gine28E	Üniversite	Kimya	Fabrikada çalışıyor	Yaklaşık 700 lira	Arkadaşlarıyla kirada
Gine64E	Üniversite	Öğretmen	Camide temizlik görevlisi	800-1000	Yalnız kirada kalıyor

Görüşülen	Eğitim Düzeyi	Meslek	Çalışma Durumu	Aylık Toplam Hane Geliri	İkamet Şekli
Irak21E	Lise	Sporcu	Çalışmıyor	1000	Ailesiyle kalıyor
Irak23E	Üniversite	İşletme	Çalışmıyor	600	Yalnız yaşıyor
Irak26E	Ortaokul	Terzi	Çalışmıyor	Valilik yardımı	Kirada arkadaşlarıyla yaşıyor
Irak30E	Üniversite	Mühendis	Çalışıyor	800	4 kişilik ailesiyle kirada
Irak42E-1	Üniversite	Mühendis	Çalışmıyor	Kendi yanında getirdikleri	4 kişilik ailesiyle kirada
Irak42E-2	Ortaokul	Devlet memuru	Düzensiz çalışıyor	Valilik yardımıyla 800-850	Eşi ve çocuklarıyla kirada kalıyor
Irak52K	Üniversite	Tarih öğretmeni	Çalışmıyor	Irak'tan 200 dolar geliyor	Üç kızıyla kirada kalıyor
Irak56K	İlkokul	Ev hanımı	Çalışmıyor	800	4 kişilik ailesiyle kalıyor
İran28E	Lise	Mesleği yok	Çalışmıyor	Valilik yardımı birikim	Yalnız kirada yaşıyor
İran30K	Üniversite	Mühendis	Çalışmıyor	1100	Ailesiyle kalıyor
İran33E	Üniversite	Sanatçı	Çalışıyor	1000	Ailesiyle kalıyor
İran36E	Üniversite	Ziraat mühendisi	Düzensiz çalışıyor	Düzenli bir geliri yok	Arkadaşlarıyla kirada
İran49K	Lise	Ev hanımı	Çalışmıyor	800	Ailesiyle kalıyor
İran44E	Üniversite	Sanatçı	Çalışmıyor	Geliri yok	Akrabasıyla kirada kalıyor
İran60K	Lise	Hemşire	Çalışmıyor	Valilik yardımı dışında düzenli gelir yok	Kirada kızı damadı ve torunlarıyla yaşıyor
Kamerun20E	Lise	-	Atölyede çalışıyor	Düzenli gelir yok	Arkadaşlarıyla kira
Görüşülen	Eğitim Düzeyi	Meslek	Çalışma Durumu	Aylık Toplam Hane Geliri	İkamet Şekli
Kamerun28K	Lise	Zanaatkar	Çalışmıyor	Geliri yok	Arkadaşlarıyla kira
Kamerun24E	Üniversite	Ekonomi mezunu	Çalışmıyor	Geliri yok	Arkadaşlarıyla kira
Nijerya27E	Üniversite	İşletmeci	İnşaatta çalışıyor	Düzenli bir geliri yok	Arkadaşlarıyla kirada kalıyor
Somali27K	İlköğretim	Mesleği yok	Çalışmıyor	Valilik yardımı dışında düzenli geliri yok	Kirada iki kızı ve arkadaşları ile kalıyor

Katılımcıların içinde bulundukları maddi yoksunluğu deneyimleme ve ifade etme biçimleri de önemlidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, ücretli işi olmayan, diğer taraftan yardım ve destek olanağı da son derece kısıtlı olan sığınmacıların kendilerinin ve çocuklarının en emel ihtiyaçlarını bile karşılayamama durumu derin bir çaresizlik ve umutsuzluk durumunu da ifade eder.

“İki çocuğum var onlara yardım lazım babaları olmadığından dolayı. Her gece düşünüyorum yatmadan önce babaları olmadığı için işim olmadığı için yardım vermediklerinden dolayı. Çok düşünüyorum geceleri uyuyamıyorum. Nasıl yaşıyoruz nasıl geçiniyoruz iş yok para yok.”
(Somali27K, Arapça-Türkçe tercüman aracılığıyla)

Somali27k kodlu katılımcının dile getirdiği gibi, sürekli ve düzenli bir gelirin olmaması, evde işsizlik, bakmakla yükümlü olunan çocukların ihtiyaçlarını karşılayamama sorunu, katılımcıların, yaşadıkları maddi yoksullukların boyutunu daha çok derinleştirmektedir. Ailelerin, daha önce sahip oldukları maddi imkanları ve statülerini tamamen kaybetmelerinin, bu sürecin çocukların üzerindeki etkisinin, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamamalarının bundan dolayı çocukların okulda sosyalleşme sürecinde yaşanabileceği sorunların, ebeveyn olan katılımcıların üzerinde ayrı bir stres faktörü oluşturduğu tespit edilmiştir.

“Hastane, paraya ihtiyacımız var. Burada sürekli çalışmadığımızdan dolayı bir veya iki hafta çalışıyoruz iki üç ay boşu boşuna oturuyoruz. Çocuklar zaten okula gidiyorlar okuldan özel şeyler istiyorlar. Çalıştığım zaman iyi çalışmadığım zaman çocuklar üzülüyor, bilmiyorlar ki”
(Irak42E-2).

Tüm bu bulgulardan yola çıkarak, katılımcıların Eskişehir’deki temel mücadele alanlarının ekonomik ve maddi temelli olduğu ifade edilebilir. Uygun koşullarda işgücü piyasasına eklemlenememeleri, yeterli ve düzenli gelire sahip olamamanın getirdiği baskı, katılımcıları aynı zamanda derin bir umutsuzluk ve çaresizlik duygusuna itmektedir. İran60K’nın, Eskişehir’de nasıl vakit geçirdiği üzerine konuşurken, “başka bir yaşamımız yok zaten olamaz” ifadeleri, katılımcının yoksunluk ve yalnızlığın kabullenışı ve umutsuzluğunu yansıtmaktadır. Sığınmacıların sadece hayatta kalabilmelerini sağlayacak temel ihtiyaçlarını giderebildikleri diğer katılımcılar tarafından da vurgulanmıştı. Ancak

İran60K, bunun ötesine geçebilecek ve bireyin kendini geliştirmesine ve gerçekleştirmesine imkan sağlayacak bir yaşam biçiminin kendileri için mümkün olmadığını ifade etmiştir.

“Burda dernek var ayakkabı elbise ordan alabildik. Sadece gıda masraflarımızı karşılıyorlar başka bir yaşamımız yok zaten olamaz” (İran60K, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla)

“ee şöyle ki biz artık bir para kullanmak yok yani yemek dışarda yemiyor, sigara içmiyor alkol içmiyor oyle bir masrafı yok sadece hayata devam ediyor. ” (İran49K, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

Katılımcıların deneyimlediği çalışma ve yoksunluğa dair sorunların, yapısal sosyo-ekonomik dinamiklerinin yanında, katılımcıların sığınmacı statülerinin kısıtlayıcılığından kaynaklandığı açıktır.

“...vatandaşlık lazım özgürlük lazım. İkamet var ikamet vatandaşlık yok çalışmak yok. Ne zaman vatandaşlık var senin iş var...” (Gine64E)

Ancak sığınmacılık statüsü gereği katılımcılar salt ekonomik alanda mücadele sergilememektedir. Sığınmacılık sürecinin sonuçlanmasının uzun yıllara yayılabilmesi ve nasıl sonuçlanacağını ucu açık olması aynı zamanda, sığınmacılık kapsamında tanınan hakların katılımcıların hareket alanlarını son derece kısıtlaması, görüşmeler sırasında maddi sorunlardan sonra sıklıkla dile getirilen diğer mücadele alanları olmuştur.

“Tek ricam şudur yardım sağlasınlar çok kötü durumda olan sığınmacılarımız vardı. Tanıdığım aileler cuma pazarı çıkışından sonra çöplerden topluyorlar. Paraları olmadığından dolayı durumları çok kötü. Geçen cuma kadınları gördüm cuma pazarından çöplerden topluyorlar. Kiralar çok pahalı ama Eskişehir’de de valilikten üç ayda bir yardım alıyoruz kömür yardımı yapıyorlar. Bazen altı ayda bir yılda bir koli erzak veriyorlar yardım olarak. Allaha çok şükür.” (Irak42E-2)

Bir sonraki bölümde katılımcıların hukuki statülerinden kaynaklı ekonomik olmayan sorunlar analiz edilmiştir.

5.4.2 Statü kaynaklı sorunlar: belirsizlik-eşiklik-kısıtlılık

Katılımcılar, Eskişehir'deki deneyimleri ve yaşadıkları sorunlara yönelik anlatılarında, maddi sorunların yanı sıra, sığınmacılık statüsünün, başvurularının üçüncü ülkelerce kabul olup olmayacağının, bu geçici statüde ne kadar daha yaşayacaklarının belirsizliğinden dolayı yaşadıkları sorunlara da sıklıkla değinmişlerdir.

Eskişehir'de kendilerini nasıl hissettikleri sorusuna katılımcılar ağırlıklı olarak “hapishanedeyiz” “İran’dan özgürlüğümüz için kaçtık geldik burda kapana kısılmış gibiyiz” (İran44E) “We need to move” (Gine64E, Nijerya27E, Kamerun20E) “Burda açık hapishanede gibiyiz” (İran36E, Somali27K) ifadeleri ile durumlarını tanımlamışlardır.

Ülkelerine geri dönemeyen, ancak başvurularının ne zaman sonuçlanacağını, olumlu sonuçlanıp sonuçlanmayacağını bilemeyen, mülteci statüsü kazandığı halde üçüncü ülkelerce henüz kabul edilmeyen ve Türkiye’de geçici sığınmacı statüsüyle 6 yılı aşkın bir süredir bulunan sığınmacıların deneyimledikleri belirsizlik ve eşiklik duygusunun yarattığı stres son derece çarpıcı ifadelerle dile getirilmiştir. İran36E kodlu katılımcı, içinde bulunduğu belirsizliğin, geleceğini görememenin, kendini gerçekleştirecek şekilde mesleğini icra edememenin bireyler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu “bilincimizi unutuyoruz, insan olduğumuzu unutuyoruz” şeklinde anlatmıştır. Yavaş yavaş körelme, işe yaramama, kendini gerçekleştirememeye durumu ve bu durumun ne kadar süreceğinin bilinmemesi katılımcıda yavaş yavaş ölme hissi olarak algılanmaktadır.

“Biz mülteciler yerle gök arasındayız. Herşey belirsiz. Belirsizlikler yüzünden yaşadığımızı, bilincimizi unutuyoruz, insan olduğumuzu unutuyoruz. Burada hapis gibiyiz. Neden önüme bir tabak yemek koyup sonra buna dokunma diye cezalandırılıyor. İş var ama yavaş çalışmıyorum, düzenli yardım yok. Burada yavaş yavaş ölüyoruz” (İran36E, Ek 3.69)

Maddi sorunlarla ilgili dile getirilen çaresizlik duygusu, bekleyiş meselesi için de geçerlidir. “Beklemek zorunda olmak” ancak bu bekleyişin ne kadar süreceğini bilememek İran44E’nin Türkiye’deki durumunu sıkışmışlık olarak algılamasına yol açmaktadır. İran44E ve diğer katılımcılar için beklemek dışında yapacak birşey olmaması mevcut durumlarını özetler niteliktedir.

“...İran’dan kaçıp buraya özgürlük için geldim ama şimdi burda sıkıştım kaldım birşey yapamıyorum. Yapacak birşey yok beklemek zorundayım. İran’a dönemiyorum, Türkiye’yi terkedemiyorum. Burada hapis gibi sıkıştım...” (İran44E, Ek 3.70)

Katılımcılar, bekleme zorunluluğunu ve sürecin belirsizliğini BMMYK’nın işleyişine ve yoğunluğuna dayandırmaktadırlar. Statülerinin getirdiği kısıtlılıklar, kalışın zorunluluğa ve kalıcılığa doğru evrilmesi, birçok olanaklar sunabilecek güzel bir şehiri katılımcılar açısından bir açık hava hapisanesine dönüştürebilmektedir.

“Yoğun oldukları için çok fazla insan gidiyor. Burada bazı kişilere BMMYK net cevap veremiyor, 4-5 yıl boyunca hiç bilgi alamadan kalanlar var. Bugünlerde mülakat-görüşme için 5-6 ay sonrasına randevu veriyorlar, ilk mülakat için. Burada işsiz, parasız, sigortasız o süreyi beklemek zorundalar. Dediğim gibi güzel bir şehirde hapis gibisin...” (İran36E, Ek 3.71).

Katılımcıların, başvuru sürecinin hangi aşamada olduğuna dair sağlıklı bilgi alamamaları da, algılanan belirsizlik ve kısıtlılık durumunun etkisini arttırmaktadır. Yıllarca Türkiye’de bekleme durumu, bu bekleme durumunun daha ne kadar bu şekilde devam edeceğini bilememe, bu süreci kendini gerçekleştirme ve geliştirme şeklinde değerlendirme imkanı olamama, (varsa) sahip olunan birikimlerin zamanla erimesi katılımcılar tarafından ağırlıklı olarak yaşanan sorunlardır.

“... Sanırım Perşembe ya da Çarşambaları öğleden sonra 1-3 arası arayıp statü hakkında bilgi alabiliyorsun. Aradığında (İran44E-çevirmen) karşı taraftaki kişi kaba bir şekilde seninle ilgili bir cevap yok dedi. En azından bir şey söyle, üç yıldır buradayım benim statüm tanındı mı ve cevap hayır henüz bir yanıtımız yok deyip kapattı.” (İran44E, Ek 3.72)

Irak30E görüşme sırasında, içinde bulunduğu çaresizliği çocuklarına iyi bir gelecek sunamamanın verdiği yükü, bu yükü geleneksel cinsiyete dayalı aile içi rolünün gereklerini yerine getirememenin verdiği sıkıntıyı yoğun duygusal

ifadelerle dile getirmiştir. Katılımcının ifadeleri aslında görüşülen tüm sığınmacıların içlerinde bulundukları maddi ve manevi kısıtlılık durumunu özetler niteliktedir:

“İngilizlerin deyişi gibi kendimi iki sınır arasında sıkıştırdım... Sorun elim kolum bağlı. Çalışabilirim ama izin vermiyorlar. Önüme konan meyveyi yiyebilirim ama dokunamazsın diyorlar. Temel sorun bu. Ama sabırlıyım... Eskisi gibi yanıt vermiyorlar işler değişti (BMMYK). Biliyor musun, 3-4 sene sonra tekrar arayın dediklerinde seni öldürüyorlar. Zaten beş yıldır buradayım yani geleceğimin bittiğini mi söylüyorsun. Arada beklemede kaldım. Yerde değilim, gökte değilim, insan değilim hayvan değilim. Hayvan olamam çünkü sokakta yaşayamam ailemle. Çok zor çok çok zor. Belki bu görüşmelerden sonra sen bir şeyler yapabilirsin.” (Irak30E, Ek 3.73).

5.4.3 Sonuç olarak: temel sorunlar

Katılımcılara, kendi yaşadıkları ve çevrelerindeki diğer sığınmacılardan gözlemledikleri kadarıyla en temel sorunlarının ne olduğu sorulduğunda dile getirilen sorunların maddi temelli olduğu bulgulanmıştır. Katılımcıların anlatılarında maddi temelli sorunlar çalışamamak, en temel ev giderlerini ve çocuklarının eğitim ve sağlık masraflarını karşılayamamak şeklinde kendisini göstermektedir.

“Çalışmak. Sürekli çalışsak. Diğer kurumlara gitmeyiz.” (Irak42E).

“Maddi durumumuz kötü... Şimdi hanımefendinin hastaneye gitmesi lazım sağlık durumları çok iyi değil muayene olması lazım ona ihtiyacı var. maddi problemler zaten herkeste var.” (Irak52K).

“Bazen gerçekten paraya ihtiyacım oluyor, buraya alışmak bizim için zor. En önemli şey doktora gitmek bazen zor oluyor. Bazen oğlum maddi olarak çok çok kötü durumda oluyor. Bazı zamanlar çok sıkışık oluyor” (Irak56K, Ek 3.74)

“Herhangibir sağlık problemi olduğunda sağlık ocağına aile hekimine gidiyoruz. Bel problem var bu şekilde halletmeye çalışıyoruz. Torunumun psikolojik problem var onu hala bir çözüm bulamadık maddi problemlerden dolayı kızımda da kansızlık var ona da bir daha çözüm üretememiştir.” (İran60K).

Maddi temelli sorunların yani düzenli ücretli işlerde çalışamamanın sebebini katılımcılar, sahip oldukları sığınmacı statüsü ile ilişkilendirmişlerdir. Bu ilişkisellik, ifadesini “çalışma iznimiz olsa başka kurumlara gitmeyiz”, “vatandaşlık lazım” “en temel sorunumuz çalışma izni, çalışmaya iznimiz yok” şeklindeki yanıtlarda kendisini bulmuştur. Statü kaynaklı çalışamama durumunun yarattığı diğer olası sorunlar Nijerya27E’nin ifadelerinde yer almıştır. Çalışamama durumunun katılımcıların toplumsal yaşama katılmaları ve bütünleşmelerini de engellediğini ve katılımcılar genel olarak soyutlanma ve yalnızlık hissettiğini belirtmişlerdir.

“ Sorun çalışma izni. Para harcayacak güzel yerler var ama dışarı çıkacak param yok. TEk başıma caddede oturuyorum açık alanlarda telefonumda internet var internet üzerinden chat yapıyorum. Sonra eve uyumaya gidiyorum. Tek başıma vakit geçiriyorum.” (Nijerya27E, Ek 3.75).

“Eskişehirde en fazla arkadaşsız ve parasız oluyorum.” (İran28E).

Katılımcıların çalışamama temelli maddi sıkıntılarının yanında sıklıkla dile getirdikleri diğer bir sorun da yine sahip oldukları sığınmacılık statüsü ve prosedürlerle ilgili olan belirsizlik ve bekleyiş meselesidir. Düzenli bir gelire, sahip oldukları niteliklere uygun çalışma imkanına sahip olamadan, çocukları için istedikleri gibi bir gelecek kuramadan, aileleriyle biraraya gelemeden ne kadar zaman bu kısıtlı koşullarda bekleyeceklerini bilememe halleri maddi sıkıntılar kadar katılımcılar arafından sorunsallaştırılmıştır.

“Bekleme süresi ve parasızlık en büyük problemlerden birisi.” (İran28E)

Barınma meselesi de, katılımcıların dile getirdikleri en temel sıkıntılardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. İran30K’nın deneyiminde olduğu gibi sadece sığınmacı kimliğinden dolayı ev sahibinin hiç tanımadan katılımcı ve arkadaşıyla görüşmeyi kaba bir biçimde reddetmesi, Irak30E’nin ilk yerleşme sürecinde tanımadığı bir emlakçı tarafından aldatılması ve 2010 yılında Eskişehir’de tek odalı penceresiz bir bodrum katına yaklaşık 400 lira kira ödemesi, komşularla yaşanan gerilimlerin yabancılık üzerinden biçimlenmesi barınma sorununa dair örneklerdendir. Ayrıca alan deneyiminden ve ev ortamında gerçekleştirilen görüşmelerdeki gözlemlerden yola çıkarak söylenebilir ki, katılımcılar özelinde

sığınmacılar merkezde terk edilmiş, bakımsız ve genel olarak tercih edilir olmayan konutları kiralayabilmekte ya da merkezden uzak ulaşım olanaklarının ve çarşıya erişimin zor olduğu mahallelere yerleşebilmektedir. Öğrencilerin yoğunluklu olarak yaşadığı mahallelerin de toplumsal kabulün ve birarada yaşamının daha kolay olması bakımından bazı katılımcılar tarafından tercih edildiği ayrıca tespit edilmiştir.

Kimi ev sahiplerinin sığınmacılara evlerini kiralamayı daha onlarla karşılıklı biraraya gelmeden reddetmeleri, toplumda sığınmacılara karşı toplumsal kabulün sınırlılığına dair de bir ipucu sunmaktadır. Katılımcıların dile getirdiği üzere, egemen konumdaki yerel toplumun günlük yaşam pratiklerinde “polis çağırma”, “kendilerinde tanımadıkları kişilere soru sorma hakkı görmeleri” iktidar ilişkilerini “yabancı, misafir/ev sahibi” karşıtlığı içinde yeniden üretebilmektedir. Bu durum katılımcılar tarafından farklı şekilde algılanıp yorumlansa da genel olarak sorunsallaştırılmıştır. Örneğin Irak23E’nin daha önce alıntılanan ifadelerinde görüldüğü üzere, Iraklıların genelde yerel halkı rahatsız edici pratikler sergileyebildikleri gerekçesiyle yerel toplumdaki bu tepkisellikler haklılaştırılabilir. Aynı zamanda bu genel yargıdan kendilerini uzaklaştırma ve kendilerinin “diğer Iraklılardan farklı olmaları” “Iraklı olduğunu ifade etmek istememeleri” “sokakta kendi aralarında Arapça yerine İngilizce konuşma tercihi” yerel toplumdan bireysel olarak gördükleri tepkilerin haksızlığının yanı sıra söz konusu katılımcıların “Irak”lılardan ziyade yerel topluma daha yakın olma çabalarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Aslında özellikle Iraklı katılımcıların ifade ettiği bu pratikler, yerelin olumsuz algısı nedeniyle, toplum içinde kabul görebilmek için kendilerine etiketlenen olumsuz sığınmacılık/yabancılık statüsünün reddinin bir yansımasıdır. Ayrıca yerel toplumdan gördükleri tepkilerin olumsuz olarak algılanması ve deneyimlenmesi katılımcıların pratiklerini ve hareket alanlarını sınırlandırmakta, kendilerini, kimliklerini ifade etme biçimlerini dönüştürmektedir (Bkz. Ek 3.24).

Sonuç olarak katılımcıların Eskişehir’de deneyimledikleri sorunlar ve mücadele alanları temelde maddi kaynaklıdır. Bunun yanı sıra, yerel toplumla temaslardaki deneyimlerin katılımcılar tarafından sorunsallaştırılması görüşmeler

sürecinde ifade edilen genel bir duruma işaret eder. Bu sorunsallaştırma ise egemen yerel toplumun katılımcılar tarafından algılanış biçimi ile yaşanan deneyimlerin anlamlandırılmasıyla yakından ilgilidir. Diğer taraftan katılımcıların yerel toplumu algılayış biçimi, konut arama, çalışma ve diğer gündelik toplumsal alanlardaki temas anlarında deneyimledikleri tepkilerle şekillendiği söylenebilir.

Tüm bu tartışmalardan yola çıkarak katılımcılar özelinde sığınmacıların en temel maddi ihtiyaçların karşılanması ile ilgili sorunlar ağırlık kazandığı görülmektedir. Bunun yanında çalışma izinlerinin olmaması, düzenli gelirin olmaması, yardımların düzensiz ve yetersiz olması, yalnızlık hissi, bekleme süresinin uzunluğu, hastane, ilaç masrafları da görüşmelerde sıklıkla dile getirilen sorunlardır. Araştırmanın temel amacının sığınmacıların Eskişehir'deki temel sorunları ve bu sorunlarla baş etme stratejilerini nasıl oluşturduklarının tespiti. Bu amaç doğrultusunda bir sonraki bölümde, katılımcıların deneyimlediği bu sorunlarla nasıl başa çıktıkları takip eden bölümde kendi anlatılarından yola çıkılarak aktarılmıştır.

5.5 Sorunlarla Başetme Stratejileri

Bir önceki bölümde, katılımcılar özelinde Eskişehir'de bulunan sığınmacıların gündelik hayattaki deneyimleri, yaşam mücadeleleri, deneyimlerini sorunsallaştırma biçimleri kendi öznel anlatılarından yola çıkarak irdelenmiştir. Bu bölümde ise, bu mücadele alanlarıyla baş edebilmek için ne gibi stratejiler geliştirdikleri ele alınmıştır. Bu stratejilerin temelde sahip oldukları sosyal ve kültürel sermaye çerçevesinde geliştiği bulgulardan tespit edilmiştir. Toplumsal ağlar biçiminde sahip oldukları sosyal sermaye, yerel toplumdan bireyler ve kurumlarla kurdukları köprü kurucu ağlar, kendi gruplarıyla ya da farklı ülkelerden diğer sığınmacılarla kurdukları bağlayıcı ağlar ve farklı ülkelerdeki yakınları, aile üyeleriyle aralarında olan ulus-ötesi ağlar çerçevesinde üç altbaşlıkta ele alınmıştır. Katılımcıların anlatılarından yola, daha çok çalışamama

ve soyutlanmanın getirdiği maddi ve psikolojik sorunlarla başedebilme sürecinde işlevsel hale gelen bu toplumsal ağların ne kadar etkin olduğu da tartışılmıştır.

Bu başlık altında katılımcıların “ilk geldiğinizde yerleşme sürecinde yardım aldığınız kişi/kurum oldu mu? Bu süreçte kimlerden daha çok yardım gördünüz? Gelmeden önce Eskişehir’de tanıdığınız birileri var mıydı, size destek sağladılar mı? Acil bir durumda yardım için kimlere başvurursunuz? Yaşadığınız maddi/manevi sorunlarla ilgili kimlerden destek görüyorsunuz? Burada STK’ların ve başka kurumların sığınmacılara yönelik yardım destek faaliyetleri var mı? Bu tip yardım faaliyetlerinden haberdar mısınız? Sizce burada insanlar sığınmacıların ihtiyaçlarının ve durumlarının farkında mı?” sorularına verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular tartışılmıştır.

Katılımcılar bu sorulara verdikleri yanıtlardan, Valiliğin üç ayda bir yaptığı 300 lira yardım ve kömür yardımı dışında düzenli bir yardım almadıkları ve ayrıca geliri olmayan katılımcıların tek geçim kaynağının bu yardım olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kimi katılımcılar çeşitli dernek isimleri söyleseler de onların yardımlarının da düzensiz, anlık ve yetersiz olduğunu vurgulamıştır. İran44E kodlu katılımcı “dernekler var ama onlar da son derece fakir” ifadesi STK’ların ve yardım kurumlarının katılımcılara ve genel olarak sığınmacılara erişimi açısından yetersizliğini ortaya koyar niteliktedir. Köprü kurucu ağlar olarak nitelendirilebilecek kurumsal ve yerel yardımların son derece kısıtlı olması ve yaygın olmaması katılımcıların kendi arkadaş, akraba ve tanıdık çevreleriyle kurdukları dayanışma ağlarına yönlendirmiştir. Katılımcılar ilk geliş ve yerleşme sürecinde daha önce Eskişehir’e gelen aile, akraba ya da arkadaşlarından destek aldıklarını belirtmişler hatta barınmak istedikleri uydu kenti seçerken tanıdık faktörünün öneminin altını çizmişlerdir. Afrika ülkelerinden gelen sığınmacılar ise sokakta gelen tanımadıkları Afrika kıtası kökenli sığınmacılarla da dayanışma ağı kurabilmekteledir.

5.5.1 Dayanışma ve sosyal ağlar

Katılımcıların sorunlarla başetme mekanizmaları olarak sosyal sermayelerini oluşturan sahip oldukları ilişki ağları, kendi grup içi ağları olarak bağlayıcı ağlar, yerel halkla ve kurumsal düzeyde kurdukları ağlar olarak köprü kurucu ağlar ve sınır aşırı ilişki ağları çerçevesinde gördükleri destekleri nitелеmek açısından ulusaşırı ağlar olarak incelenmiştir. Bu kavramsallaştırma Coleman ve Faist'in kavramsal ve kuramsal yaklaşımlarına referansla oluşturulmuştur.

5.5.1.1 Bağlayıcı ağlar

Katılımcıların anlatılarında, aile ve arkadaşlardan oluşan bağlayıcı ağların en önemli işlevinin ilk geliş ve yerleşme süreciyle ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Irak42E-2, İran28E, İran33E, İran36E, İran60K, Irak21E, Irak23E, İran30K, İran49K, Gine28E, Gine64E, Irak56K, İran49K, İran28E, İran33E ve Nijerya27E olmak üzere katılımcıların önemli bir kısmı Eskişehir'i seçerken burada daha önce kalan aile, akraba ve arkadaşlarının bigilendirmelerini dikkate aldıkları ve yerleşme sürecinde onların desteğini gördüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların hareketlilik sürecine dair hikayelerinde, böylesi bir hareketliliğin gerekli ön hazırlıklarını gerçekleştirme fırsatı bulmadan tamamen yabancı bir topluma yerleşme sürecinde yaşadıkları sıkıntılara değinilmişti. Çok kısıtlı maddi kaynaklarla ve ani gelişmelerle kendilerini Eskişehir'de bulan katılımcılar yerleşme sürecinin daha az sancılı geçebilmesinde sahip oldukları aile ve akraba ağlarının önemini vurgulamışlardır:

“ee o zaman ki ilk gelmek için zaman kıştı çok zor gunler. Bir tane ev buldular hiçbirşey yok eşya yok elektrik kapalı su yok. Çünkü bilmezsin nasıl bunları kaydetsin nasıl bunları açsın. Ama mesela hukümet birşey olsun ki herkes ilk zaman geldi burda yardım etsin ev bulamak için eşya bulamak için. Evet eger hiç kimse bir arkadaş bir tanışsın olmasaydı çok zor. Bunlar

arkadaş biraz yardım etti ama bazen hiç arkadaş yok. Ee o zaman biz yeni kendimizin isteği için gelmedik. Bilmezsün biran oldu o zaman dil bilmiyoruz, hiçbirşey bilmiyoruz. Para var ama bilmiyoruz nasıl ne yapacak şimdi. Ben bazen galiba para da yok ama bunlar para vardı arkadaş buldu daha iyi oldu. Ama bazen para da yok dil de yok bilmiyorlar hiçbirşey.” (İran49K, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

“Ben arkadaşım önce burda ee yaşıyordu. Onu aradım onun evine gittim. Bi tane komşu var o da iranlı ama iki yaş burda dilde çok dil bilirdi o bize çok yardım etti yani ev bulmak için o bize emlakçıya geldi yani hergün. Yani bir hafta bize yardım etti. Yani polise gittim kaydetmek için asama gittim orda git heryer bize çok yardım etti o arkadaşım. Ben de oyle o kim bize yardım etti bi yeni arkadaş geliyor ben yardım ediyorum.” (İran30K).

Bağlayıcı ağların niteliği ve biçimi katılımcıların geldikleri ülkelere göre de farklılaşmaktadır. İran ve Iraklı katılımcılar, akraba ve arkadaş gibi yakınlıkları olan kişilerle süreç öncesinde kurdukları ağlarla ilk geliş ve yerleşme sürecinde yaşanan sıkıntılara bir çözüm bulma yoluna gitmişlerdir. Ancak Afrika ülkelerinden gelenler için bu durum biraz daha farklıdır. Görüşülen Afrikalı katılımcılar, İranlı ve Iraklılardan farklı olarak, güven sorunu yaşamadıkları için kendi gibi sokakta gördükleri ve kalacak yerleri olmayan diğer Afrikalı sığınmacılara evlerini açabilmekteledir (Bkz. Ek 3.67).

“Altı kişi apartman iki oda bir salon para yok başka adam iş yok ben çalışıyor başka çalışan yok. Bir apartman iş yok.” (Kamerun20E)

Katılımcıların dile getirdiği sığınmacıların mücadele ettiği en temel sorun çalışamama durumu ve buna dayalı maddi yoksunluklarla başa çıkmak için bağlayıcı ağların rolü Paylaşamama başlığı altında kısaca ele alınmıştı. Maddi meselelerle ilgili katılımcıların ellerindeki son derece cüzi kaynakları paylaşamadıkları ve kendileri gibi diğer sığınmacılardan da maddi destek beklemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların diğer sığınmacılarla maddi kaynaklarını paylaşmaları kendilerinden çok daha zor durumda, sokakta kalmış, çocuklarının temel ihtiyaçlarını gideremeyen bir sığınmacıyla karşılaştıklarında sahip oldukları “son 20 lirayı” vermek şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu kıt kaynağın paylaşılması yardım edilen kişinin sadece anlık ve geçici ihtiyacını karşılayabilmekteyken yardım eden kişiyi yoksunluk durumunun içine sokmaktadır. Bu durum yani son 20 liranın varlığı, karnını doyurabilmek, gibi

ifadeler birçok katılımcı tarafından dile getirilmiştir: “Cebimde 20 lira varsa ben mutluyum” “son 20 liramı verdim ama ben parasız kaldım”.

Aslında bu durum katılımcıların her an mutlak yoksunluk durumuna geçebilme riskiyle iç içe olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla katılımcıların da vurguladığı üzere, bağlayıcı ağlar kapsamında sığınmacıların birbirini maddi olarak destekleyemedikleri söylenebilir. Sadece Afrikalı katılımcıların evlerini diğer Afrikalı sığınmacılara açmaları, hane içinde o anda iş bulabilenlerin gelirinin tüm hanehalkının temel giderlerini karşılaması gibi dayanışmacı bir yapılanma tespit edilmiştir. Örneğin Nijerya^{27E}, Kamerunlu 4 kişiyle paylaştığı dairede tek çalışanın kendisi olduğunu, işsiz geçen altı aylık dönemde ise “my black people” diye ettiği Afrikalı arkadaşlarının desteğiyle yaşamına devam edebildiğini söylemiştir. Yine Gine^{64E}’nin evini onlarca kişiye açması, Afrika kökenli araştırma katılımcılarına Gine^{64E} aracılığıyla ulaşılmış olması, özellikle Afrika ülkelerinden gelenlerin bağlayıcı ağlarının ne kadar güçlü olduğunu ve kendi aralarında enformal bir destek dayanışma mekanizmasının kurulduğu da ifade edilebilir.

Katılımcıların kendi grupları içinde oluşturdukları bağlayıcı ağlar, iş bulma, yardım dağıtımlarını haberdar etme ve Eskişehir’de ev bulma, elektrik, doğalgaz, su işlemleri, resmi kurumlarda gerçekleştirilmesi gereken işlemlerde rehberlik etme, yol gösterme şeklinde işlevsellik kazanmaktadır. İran^{49K}’nın söyledikleri, arkadaşlık tanıdıklıkların olmamasının sığınmacılar için sokakta kalabilme anlamına gelebileceğine işaret etmektedir. Katılımcılar özelinden yola çıkarak bağlayıcı ağların yeni ve yabancı bir toplumda hayata tutunabilmek için son derece önemli olduğu anlaşılmaktadır.

“ilk zamanda o zaman ki bir multeci geliyor, numarası yok ev vermiyorlar elektrik o zaman o da uç ay dort ay zaman lazım ki tc numarası (yabancı kimlik numarası) versinler. Eğer bir arkadaş olmasın ki biraz yardım etsin o zaman hiçbirşey yapmıyoruz ne yaparız oyle. Ev yok hiçbirşey yok. Sadece arkadaşlar oyle bir arkadaş diğer arkadaşla yardım ediyor. Mesela bir arkadaş gelsin evi arkadaşın adına aldık evi arkadaşın adına açtı biz de oyle o zaman geldik ev arkadaşımıza adına aldı. Eğer arkadaş yoksa ev de olmuyor.” (İran^{49K}, Farsça-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

Uzun süredir Eskişehir’de bulunan katılımcıların iş bulma konusunda yeni gelen arkadaşlarına aracılık yaparak destek oldukları tespit edilmiştir. Kuramsal tartışmada belirtildiği üzere, bu iş alanları da katılımcıların sahip oldukları bilgi ve çevreleriyle sınırlı kalmakta ve ancak niteliksiz, geçici ve ağır işkollarına eklemlenebilmektelerdir. İran33E, ilk geldiği aylarda iş konusunda son derece sıkıntı çektiğini, sadece inşaat işlerinde ağır beden işçisi olarak iş bulabildiğini ve işin sonunda ücret alamadığını belirtmiştir. Ancak zaman içinde nitelik olarak değişmese bile daha az beden gücü gerektiren ve ücretini temin edebildiği işlerde çalışmaya başladığını dile getirmiştir. Çarşı içindeki yerel lokantalarda paket servisinde çalışan katılımcı, artık kendisinin tanıdığı işverenler sayesinde yeni gelen İranlılar’a işbulma konusunda destek olabildiğini ifade etmiştir. Katılımcının çalıştığı işkollarında “Arapları” (Iraklılar ve Suriyeliler kastedilmiştir) görmemesinin sebebini her ne kadar onların zenginliğine bağlasa da, bu durumun aslında o işkollarına tanıdıkları aracılığıyla erişim sağlayabilenlerin girebildiği o sebeple belirli grupların ağırlıklı olarak çalıştığı da varsayılabilir.

“Hep burda İranlılar arkadaşlar şey buluyor işleri. Ben arkadaşım varmış burda o söyledi. Biz gittik çalıştık. Şey ee benim eve ben ben şey yapıyorum. Konuşuyorum. Çünkü çok lokantalar beni tanıyor. Ben iş buluyorum arkadaşlara...zaten Araplar burda çalışmıyor çünkü para çok var zengin bunlar. Ee ben her Arap yani inşaat çalıştım Arap yokmuş, heryer çalıştım Arap yok. Yok Arap çalışmıyorlar.” (İran33E)

“Yani diyor ki, ben yönetmendim film yapıyordum şimdi inşaatlarda sabah 7 akşam 8 çalıştım günün sonunda para vermiyoruz dediler. Neden diye sorduğunda iznin yok niye ödeme yapalım dediler... İnşaatla paraya ihtiyacı olduğu için çalıştı. Bir arkadaşı da garson, paketçi olarak çalışıyordu. Açıkçası üç defa çalıştı ve hiçbirinde ücretini alamadı o yüzden çalışmıyor” (İran44E, Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla Ek 3.76).

İran33E’nin yukarıdaki ifadeleri, İran44E’nin aktardıklarıyla birlikte değerlendirildiğinde, özellikle yeni gelen sığınmacıların ağır ve güvencesiz işkollarının en alt tabakasında ancak istihdam alanı bulabildiklerini. Bu süreçte dayanıp devam eden ve sosyal ağlarını geliştirebilenlerin görece daha az olumsuz koşullarda işlere geçiş yapabildikleri böylece kendi içinde sürekli yeni gelenlerin alt katmanları doldurduğu bir sosyal hareketlilikten söz edilebilir. Ancak şu da

gözü edilmemelidir ki, bu sosyal hareketlilik asla niteliksiz ve güvencesiz işlerden nitelikli işkollarına doğru bir hareketlilik olarak ifade edilemez.

Katılımcıların, sorunlarla başedebilme çareleri arasında bağlayıcı ağlarla ilgili olarak Afrika ülkelerinden gelenlerin kurmaya başladığına benzer bir oluşumun sadece iş bulma konusu ve sadece katılımcıların eski arkadaş, tanıdık çevresiyle sınırlı kalmakla birlikte İranlı ve Iraklı katılımcılar arasında da olduğu varsayılabilir. Dolayısıyla, yerel kurumların yetişemediği, ilk gelenlerin barınma, gerekli resmi işlemleri tamamlama ve geçimlerini sağlayabilme konusunda yol göstericilik, bilgi paylaşımı alanlarındaki önemli boşluklar sığınmacı grupların kendi aralarında enformal olarak oluşturdukları bağlayıcı ağlarla doldurulmaya çalışılmaktadır. Ne var ki bu ağlar da bilgi paylaşımı, rehberlik gibi yardımlarla sınırlı kalabilmektedir, Afrikalılar arasında daha fazla gözlemlenen maddi paylaşımlar ise son derece kısıtlı kaynakların daha fazla kişiyle bölüşülmesi anlamına gelmektedir.

“Yani kendimiz ahvalimizi nasıl ben biraz çünkü arkadaşlarım benlen konuşmak bilmiyorlar ben daha iyi biliyorum bazı günler bir gün okula gidiyorum kızının öğretmenine ya ev bulmak için iki kere üç kere gittim emlakçıya gittim. Böyle yardım ediyoruz. Ama para yardım çok zor ben kendime yok nasıl ondan istiyom.” (İran30K).

5.5.1.2 Köprü kurucu ağlar

Kuramsal kısımda, köprü kurucu ağlar göçmen grupların, yerel egemen toplumdan bireylerle olan ilişki ağları şeklinde tanımlanmıştı. Bu ağları, zayıf bağların gücü olarak niteleyen Putnam, grup içindeki bireylerin, yerel topluma ve egemen kaynaklara erişimlerini sağlayan ağlar olarak nitelemektedir. Katılımcılar özelinde değerlendirildiğinde de yerel toplum bireyleri ve kurumları ile kurulan ilişkilerin zayıf ve kırılğan olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ağırlıklı olarak yerel toplumdan kişilerle ilişki kurmadıklarını, kuranların da yüzeysel komşuluk ve iş ilişkisi dışına çıkamadıkları gözlemlenmiştir. Diğer yandan katılımcılar, konut, iş bulma ve yerel toplumda tutunabilecek bilgilere erişimin sağlanmasında yerelle

kurulan zayıf köprü kurucu ağların önemine de işaret etmişlerdir. Örneğin araştırma sürecinde, Irak30E'nin sağlık sorunu, iş bulma ve taşınma süreçlerinde – Iraklı sığınmacılara güvenmediği ve İranlı sığınmacılarla da iletişimi olmadığı düşünüldüğünde- yerel toplumdan kişilerle kurduğu arkadaşlık ilişkilerinin desteğini gördüğü gözlemlenmiştir.

Köprü kurucu ağların zayıf olmasının ve yerelle olan bireysel düzeyde dayanışma ağının zayıf olması, her iki gruptan bireylerin birbirine yönelik olumsuz algılarına dayandırılabilir. Yerel halkın sığınmacılara yönelik algısının doğrudan tespit edecek veriler sunulmasa bile, katılımcıların ifadelerinden ve olumsuz deneyimlerinden ipucu elde edilebilmektedir. Bunun yanı sıra, katılımcılara “Eskişehirli, yerel toplum sığınmacıların varlığının ve sorunlarının farkında mı sizce?” sorusuna verdikleri yanıtlar da karşılıklı bir uzak durma olduğunu göstermektedir.

“Kurum olmadığından dolayı gidip şikayetlerimiz anlatmak için tabii ki halk da yardım sağlamıyor. Şimdi hayırsever kurum olmadığından dolayı nereye gideceğiz. Sıkıntılar problemler nasıl çözülür.” (Irak42E-2)

Yine katılımcıların bir kısmının bu olumsuz deneyimlerden uzak durmak için yerel halkla olan temasını en aza indirmeye çaba gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum da bazı katılımcılar özelinde bireysel düzeyde yerel toplumla olan ilişki ağlarının karşılıklılık esasında bilinçli olarak zayıf tutulduğunu göstermektedir.

“K.’da (eski oturduğu mahalle) insanlar kötüydü çünkü ses çıkmıyor, orada oturamadık. Ses çıkarma ses çıkarma, bebeğim daha iki yaşında. Yürürken bebeği kontrol edemezsin ve ses çıkarma ses çıkarma gürültü yapma. Bizim yabancı olduğumuzu gördükleri zaman daha kötü yapıyorlar. O yüzden bu hayat değil diyorum. Zeminde bir ev bulmam lazım bu insanlarla, ırkçılık gibi şeylerle sorun yaşamamak için. Allah’a şükür öyle bi rev buldum komşumuz yok kimse yok...” (Irak30E, Ek 3.77).

Köprü kurucu ağların analizinde, katılımcıların resmi kurumlara yönelik algısıyla ilgili bulgulara da ulaşılmıştır. Özellikle “acil durumlarda kimden yardım alırsınız” sorusuna, katılımcılar ağırlıklı olarak aile ve diğer sığınmacı yakınlarından oluşan sosyal gruplarına başvurdıkları, sonrasında ise “112”, polis ve İKGV (BMMYK’nın Eskişehir çalışma ortağı) şeklinde karşılık verilmiştir. Bu yanıtlar her

ne kadar resmi kurumlara güven olarak yorumlanabileceği gibi, katılımcıların resmi kurumlardan başka destek isteyebilecekleri kimsenin olmadığını vurgulama biçimi olarak da düşünülebilir.

“Bizim için bu şey olmadı yani. Ama o zaman babası kalp atak oldu biz emergency aradık geldi. Eğer bir kötü şey olsun bence polis daha iyi olur polisi arayım. Bazı arkadaşlarımız geldi olsun arkadaşlarımızı arayacağız kötü birşeylerde polis daha iyi yardım ediyor.” (İran30K).

“Yemin ederim kimsem yok sadece hastane. Yani 112, yazabilirsın yüzoniki ve şimdi sadece sen ciddiym.” (İrak30E, Ek 3.78).

Yine köprü kurucu ağların etkililiği açısından katılımcıların, Eskişehir’deki resmi kurumlar ve STK’ların yardım dayanışma faaliyetlerinin olup olmadığı, bu faaliyetlerden kendilerinin haberdar olup olmadığı ve yardım alıp almadıkları nasıl yardımlar sağlandığı ile ilgili deneyimlerine başvurulmuştur. Katılımcıların anlatılarından yola çıkarak, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kapsamında Yasal Çerçeve ve Uygulamalar bölümünde belirtildiği gibi üç ayda bir hane bazında 300 TL gibi bir yardım yapıldığı bunun dışında katılımcıların yapılan yardımlarla ilgili herhangi bir bilgilerinin olmadığı, bilgisi olanların da yardımlardan etkin bir şekilde fayda sağlayamadıkları tespit edilmiş sınırlı sayıda STK’nın kıyafet ve kuru gıda yardımı yaptığı bulgularına ulaşılmıştır.

“Sorunlarla ilgili ben hastaneye pek gitmedim ama diğer insanlar valilikten üç ayda bir 300 lira yardım alıyorlar.” (İrak26E).

“Bir tane her altı ayda bir ya da yılda bir gideriz. Sık uğramayız. Gittiğimizde sadece bir kutu kuru gıda verirler, fasulye, pirinç gibi ve giysiler. İkinci el giysi ya da yeni. Sadece bu bir de soba aldık. Başka yardım yok.” (İrak30E, Ek 3.79).

“Biz gidiyorduk ikametgah tezkeremize göre kayıt yapıyorduk kurumlarda. İki tane kurum var birisi yeni kıyafet veriyor birisi de ikinci el kıyafet veriyordu. Altı ayda bir kıyafet dağıtıyorlar diğeri de yılda bir dağıtıyor. Onlara kayıt yaptım. Valilikten Sosyal Yardımlaşma Vakfından 250 300 lira para alıyoruz. Özel münasebetleri de camilerden et alıyoruz. 2 senedir Eskişehir’de ikamet ediyoruz. Birkaç yerde kayıt yaptım çamaşır makinesi için camide yaptım. Hala gelsin bekliyoruz. İki sene önce kayıt yaptılar çamaşır makinesi için hala haber yok.” (İrak42E-2 Arapça-Türkçe çevirmen aracılığıyla).

"IKGV'den çok yardım destek aldım. Direk Türkiye'ye gelirken Eskişehir'e gelirken otobüsle geldim. Burada destek sağladılar bana" (İran28E, Farsça Türkçe çevirmen aracılığıyla).

Ancak bu yardım faaliyetlerinin katılımcıların büyük bir kısmına ulaşmadığı ve bu faaliyetlerle ilgili bilgilerinin de olmadığı söylenebilir. Örneğin faaliyetlerden haberiniz oluyor mu? Size ulaşan ya da sizin yardım destek için başvurduğunuz herhangi bir STK oldu mu sorusuna ağırlıklı olarak olumsuz yanıt alınması özellikle köprü kurucu ağlar kapsamında dayanışma ve yardımlaşmanın kurumsal düzeyde son derece sınırlı kaldığı katılımcıların anlatılarında açıkça ortaya çıkmaktadır.

"M: Yardıma ihtiyacınız olduğunda kime gidersiniz? Gine28E: Bilmiyorum M: Sığınmacılara yardım eden bir kurum var mı, biliyor musunuz? Gine28E: Hayır bilmiyorum. (Gine28E, Ek 3.80).

"M: hiç yardım için başvurdunuz mu? Irak21E: Hayır hiç gitmedik. M: Burada sığınmacılara yardım ediliyor mu? Biliyor musunuz? Irak21E: Yok yok. Yok yok biz hiç gitmedik." (Irak21E).

"M: Maddi yardım için herhangi bir sivil toplum kuruluşuna gittiniz mi?

Irak23E: Hayır gitmedim. Aslında bilmiyorum sadece Vali mültecilere 150 lira veriyor sanırım. Sadece kimliği olanlara iki ay için 150 lira gibi. Tek bildiğim bu. Belki yardım istemediğim için, istesem yardım ederler. Bilmiyorum..." (Irak23E, Ek 3.81).

"M: Eskişehir'de sığınmacılara yardım eden kurum biliyor musunuz? Kamerun 24E: Hayır, gerçekten bir bilgin yok onlarla ilgili." (Kamerun24E, EK 3.82).

"M: Herhangi bir sivil toplum kuruluşundan haberiniz var mı? Nijerya27E: Hayır Eskişehir'de bilmiyorum. M: Hiç yardım kuruluşlarıyla ilgili herhangi bir bilgi duydunuz mu? Nijerya27E: Bazı kurumlar var diyorlar ama nerde ulaşırım onlara bilmiyorum" (Nijerya27E, Ek 3.83).

"Erzak vermişler bize ikinci el kıyafet vermişler. Pek hayri bir kurum görmedim bize yardım sağlasın. Sürekli yardım sağlasın." (Irak42E-2).

"Bişey ben unuttum söyleyim. Birşey ilk geldik birşey biryere kaydettik vakif boyle bilmiyorum adını ne. Ama bir yaşlı kişi geldi evimizi gördü, soyledi kaç kişi burda oturuyor. Kimliği gösterdi şey verdi bir şey macaroni Verdi bir tane yağ verdi boyle bir kere yardım etti. Şu biraz şampuan sabun mesela balsemik, bulgur, şeker, çay o kadar bir tane o kadar yemek ihtiyacını yardım etti. Bir daha oyle birşey olmadı." (İran30K).

“Belediye, kaymakam mültecilere yardım ediyor ama seçerek herkese ödeme yapmıyor. Evi durumu kontrol ediyorlar. BMMYK çocuk için para veriyor. Ama yeterli değil sadece hayatta kalabilecek kadar. Eskişehir’de bazıları özellikle Ramazan’da gıda veriyor bazı sosyal gruplar meyve, makarna veriyorlar kutuda” (İran44E, Ek 3.84).

“Eski mahalemizde aşevi vardı bugüne kadar tek yardım aldığımız yer o aş evi. Bayramlarda hiçbir dernekten ya da vakıftan bir yardım görmedik. Biz bazen gitmişiz başvurmuşuz istemişiz ama gelip inceleme yaptılar herhangi bir sonuç çıkmadı. Kurban bayramında damadın iş sahibi biraz et yardımı yapmıştı. Yazın bizim buzdolabı bozuldu bizim mahallede bir stk vardı gittik başvurduk böyle birşeye ihtiyacımız var diye onlar da reddettiler bizi yardımcı olamayız dediler.” (İran60K).

Bağlayıcı ağların analizinde, yönlendirme ve rehberlik hizmetlerinin yokluğunda bu boşluğun sığınmacıların kendi aralarında kurdukları ağlarla doldurulduğundan bahsedilmişti. Bilgilendirme ve yönlendirme açısından kurumsal köprü kurucu ağların zayıflığı, “ilk geldiğinizde siz yönelndiren birileri oldu mu?” sorusuna karşılık Irak52K’nın şu ifadeleri ortaya koymaktadır:

“Yok olmadı. Otogar var ya. Ben daha önce Ankara’da kalıyordum. Ankara’da birisinden sordum. Eskişehir BM tarafından bize gönderdiler biz de sora sora geldik. Otogardan sorduk.” (Irak52K).

“Kimse yardım etmedi sadece oğlum. Valiliğe gittik, bir kuruma gittik bize kıyafet versinler diye ama 5 6 yılda sadece üç defa” (Irak56K, Ek 3.85).

Saha gözlemleri ve alan deneyimlerinden yola çıkarak, STK’ların kaynak yetersizliği, hem yerel hem sığınmacı ailelerden yardıma muhtaç nüfusa ulaşabilecek STK’ların mevcut kapasitelerinin yeterli olmaması, “İranlıların zengin yardıma ihtiyaçları yok” “Afrikalılar yemek beğenmiyor” “kendi yoksulumuz varken dışardan gelenlere mi bakacağız” gibi bir takım ayrımcı söylem ve pratiklerin de sığınmacılara yönelik sivil dayanışma ağlarının yetersizliğinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca İranlı katılımcıların kendi gruplarına yönelik genel algının yardımlara erişimlerde de bir engel olduğu dile getirilmiştir.

“Biz bitane Birleşmiş Milletlere bir tane şey var ee şubesi var burda. Orda gitti adımızı yazdı herşey biz orda işimiz vardı. Ama arkadaşlar herşey söylüyoruz birbirimize. Şey bir eem ee dedim ki bir Türkçe kurs o arkadaşım söyledi git sen de. Sadece kaymakam yardım ediyor bir kere arkadaşın söyledi ki biryer var biraz giyim veriyor. Biz de önce geldik hiç giyim şey mesela

bir çanta bir küçük valiz geldiğimiz için bişeyimiz yok. Gittim hepsi ikinci giyim ama ona da İranlılar vermiyorlar. Yani söyledi ki bunlara da Sudan Sumali o zaman Iraklı biraz az burda ama Sudan Sumali Afgan çok bunlara veriyoruz. İranlılar hepsi zengin. Birşey var bir tane vakıf mı yani giyim veriyor herşey var orda. Biz de çıktık.” (İran30K).

“Yok vermiyorlar biliyorum. Ee kaymakamlık sadece veriyor 3 ay 100 lira. Belediye vermiyor, ama Araplara veriyor, Afganlara veriyor ama İranlılara vermiyor. Suriyelere çok veriyorlar.” (İran33E).

“ Yılda bir ya da iki defa ucuz gıda dağıtımı ve kıyafet dağıtımı yapan banazı kurumlar ve dernekler var. Yani yardım yapan bazı kurumlar var diyor ama bunlar İranlı mültecilere mesafe koyuyorlar... Her zaman İranlıların daha fazla paraları olduğuna ve kendi geçimlerini sağlayabileceklerine inanıyorlar. Iraklılar ve Suriyeliler gittiklerinde İranlılardan daha iyi yardım alıyorlar. İranlıların yanlarında parayla geldiklerine inanıyorlar...” (İran44E, Farsça İngilizce çevirmen aracılığıyla Ek 3.86).

Arkadaşlık ilişkisi sayesinde hayatlarının 3-5 yıllık dönemlerinin yakından gözlemlendiği katılımcıların, yerel toplumdan bireylerle kurdukları ilişkilerin, işbulma, sağlık sorunlarının çözümü ve konut bulma meselelerinde işlev kazandığına tanıklık edilmiştir. Ancak bu istisnai ve öznel bir durum olup katılımcıların ve sığınmacıların geneli için geçerli olduğu söylenemez. Zira katılımcılar ağırlıklı olarak yerel toplumun ve kurumların kendilerinin varlığından fazla haberdar olmadığını ve bu sebeple yerel halktan bireyler ve kurumlarla dayanışma kuramadıklarını belirtmişlerdir.

“Yani yardım çok etmiyorlar yani ben görmedim. Herkes çok mutlu değil çünkü biliyorsun biz burda mülteciyiz. Ya daha iyi bir iş verilsin kendimiz meslekimizde çalışalım. Ya para yardım. Hem izin çalışma işler izin yok hem para vermiyorlar boyle olmaz. Ya daha iş olsun ya da çalışmıyoruz para versin. Eğer biz mülteciyiz eğer ki olmaz boyle.” (İran30K).

5.5.2 Ulus-ötesi dayanışma ağları

Bağlayıcı ağların özellikle maddi paylaşımlar açısından etkili olamaması, köprü kurucu ağların ise yerel toplum ve sığınmacıların karşılıklı algıları, etkileşim ve ilişkilerin zayıflığı ile sivil toplumun erişim kapasitesinin kısıtlı olması gibi

sebeplerle etkili olmadığı söylenebilir. Ancak istisnai arkadaşlık ilişkilerinin yaşanılan sorunlarla mücadelede faydalı olduğu görülmüştür. Grup içi bireylerin bağlayıcı ağırları ise ağırlıklı olarak bilgi paylaşımı, yerleşme ve rehberlik şeklinde mevcut boşluğu doldurmaktadır. Dolayısıyla, katılımcılar özellikle maddi sorunlarla başedebilme süreçlerinde, geride bıraktıkları toplumlardaki ilişki ağlarından ya da Amerika, Kanada gibi ülkelere kendilerinden önce yerleşmiş yakınlarının desteğinden de faydalanmaktadır. Örneğin Irak30E'nin yeni doğan bebeğinin tedavisi için gerekli ve Türkiye'de oldukça pahalı satılan ilaçları Kanada'da yaşayan akrabaları aracılığıyla getirtmesi; İran36E'nin de aynı şekilde sığınmacıların İran'dan gelen akrabalarına ilaç ve elektronik eşya sipariş etmeleri, çoğu katılımcının geride kalan ailelerinin maddi desteği ve gönderdikleri parayla geçimlerini sağladıkları sıklıkla dile getirilmiştir. Örneğin Irak23E'nin geride bıraktığı ailesi için endişelenmesi ancak ailesinin katılımcıyı maddi olarak destekleyebilmesi için Irak'ta çalışmaya devam etmek zorunda kalmaları özellikle ele alınması gereken bir meseledir. Maddi zorunluluklar ve çalışamama durumu, katılımcılar özelinde ailelerin farklı stratejiler geliştirdiğini göstermektedir. Görece daha yoğun tehdit altında olan aile bireylerinin güvenli ülkelere gönderilip ailenin geri kalan bireylerinin risk altında çalışmaya devam ederek maddi destek sağlaması katılımcılar arasında yaygın olarak gözlemlenen bir durumdur. Irak56K oğlunun yanına Türkiye'ye geldiğinde eşi Irak'ta kalıp çalışmaya ve geride bıraktıkları gayrimenkulleri idare etmeye devam ederek maddi kaynak sağlamıştır. Yine İran44E de, çalışmadığını ve İran'daki ailesinin maddi desteğine bağlı olarak hayatını sürdürebildiğini ifade etmiştir:

"Ailesi para gönderiyor geçinebilmesi için. Böylece nasıl yaşadığını tahayyül edebilirsin. Burada İran'daki ailesinin desteği sayesinde yaşıyor hayatta kalabilmesi için tek dayanağı bu. Burada üç yıl kaldığını söylüyor ve sadece para harcıyor para kazanamıyor." (İran44E, Farsça İngilizce çevirmen aracılığıyla, Ek 3.87)

"Afrika'dan bana para gönderiyorlar (ailesi)" (Gine28E, Ek 3.88)

"Bazen ailemizi arıyoruz, Irak'taki kocamı (maddi destek için)" (Irak56K, Ek 3.89).

"Şey yani aileden birşey yok. Biz geldik. Mesela orada araba varmış sonra sattırdım, gönderdi." (İran33E).

"M: Anne babanız gelmeyi düşünüyor mu?"

Irak21E: Memur onlar orada kaldılar.

M: Onlar niye gelmedi?"

Irak21E: Çünkü memurlar orda çalışıyorlar para geliyor. Orda doktorlar. orda para kazanmak için kalmaya devam ediyorlar... burda çalışmak yasaktır napıcak yani babam da annem orda kaldılar. para kazanmak için kaldılar. Hayır hiç çalışmadık. Sadece babanın getirdiği." (Irak21E).

"M: What is your monthly average income?"

Irak23E: Around 500 from my family." (Irak23E, Ek 3.91).

Ayrıca Gine64E ve Kamerun28K'nın özelinde, bazı katılımcıların çeşitli Afrika ülkelerinde kalan ve Türkiye'ye ulaşamayan aile bireylerinin geçimlerini sağladıkları gözlemlenmiştir. Bu şekilde Türkiye'de çalışıp elde edilen kısıtlı kaynakların yurtdışında kalan aile bireylerine destek sağlayacak ulus-aşırı bir bağın da varlığından söz edilebilir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi bu kaynak aktarımı da nicelik açısından son derece kısıtlıdır ve sığınmacıların yurt dışına maddi paylaşımları sadece iki katılımcıda rastalanan istisnai bir durum olarak gözlemlenmiştir.

Tüm bu bulgular ışığında, düzenli ve yeterli gelir getiren bir işte çalışma imkanlarının olmaması, kendi aralarında kurdukları dayanışma ağlarının maddi sorunlara çare bulamaması, köprü kurucu ağlar ve kurumsal desteklerin yetersizliğinin katılımcıları farklı hayatta kalma stratejilerine yönelttiği söylenebilir. Bu durum bir tercihten ziyade zorunluluk olup ailelerin parçalanmasına da yol açabilmektedir. Zira, özellikle eşlerin ve ebeveynlerin geride kalıp işlerine devam etmek zorunda olmaları, yabancı bir toplumda tanıdığı olmayan kadın ve çocukların barınmaya çalışması ve diğer aile üyelerinin de tehdit altında hayatlarına devam etmeye çalışmaları anlamına gelmektedir. Bu durumla ilgili olarak Irak30E'nin aile ziyareti sırasında araştırmacının bir anısını aktarmak faydalı olacaktır. Irak30E ve ailesinin araştırmacının evine misafir olduğu bir akşam, yemek sırasında Irak'ta ciddi bir patlama olduğu haberi alındı. Patlamanın olduğu bölge, ailenin maddi olarak destek sağlayabilmek için Irak'ta çalışmaya

devam eden babalarının yaşadığı bölgede gerçekleşmişti. Haber alındıktan sonra yaklaşık bir saat boyunca internet üzerinden az önce konuştukları babalarına tekrar ulaşamamaları o sürede yaşadıkları endişe ve korku, aslında bu sorumluluk paylaşımının bir tercihten çok dramatik bir zorunluluk olduğuna çarpıcı bir şekilde işaret etmektedir.

Toparlamak gerekirse, bu başlık altında, katılımcıların anlatılarında dile getirdikleri mücadele alanları ve deneyimledikleri sorunlara karşı nasıl bir başetme stratejisi geliştirdikleri sunulmuştur. Katılımcıların anlatılarından yola çıkarak sahip oldukları toplumsal ağlarından oluşan sosyal sermaye türleri ve niteliklerinin bu sorunlarla başedilebilmesinde ne kadar etkin olduğu irdelenmiştir. Aynı zamanda, kurumsal düzeyde köprü kurucu ağların özellikle maddi dayanışma açısından katılımcıların gözünde ne kadar ulaşılabilir ve etkili olduğu da ele alınmıştır. Sonuç olarak söylenebilir ki, katılımcılar, deneyimledikleri sorunlarla başedebilmek için aktif bir şekilde sahip oldukları ağları etkinleştirmekte ve bağlayıcı olarak kavramsallaştırılan grup içi ağlarla mevcut kurumsal boşlukları enformal olarak doldurmaktadırlar. Ancak kaynak yoksunluğu ve son derece kısıtlı imkanları bu dayanışma biçimini sadece bilgi paylaşımı, istihdam ve konut sektörlerine yeni gelenlerin girebilmesi şeklini alabilmektedir. Maddi kaynakların paylaşımı da özellikle Afrikalı sığınmacı gruplar arasında mevcut olsa da bu durum daha çok kişilerin mutlak yoksunluktan kurtulabilmeleri için kıt kaynakların daha fazla kişi arasında bölüşümü olarak değerlendirilmelidir. Kurumsal ve grup içi dayanışmanın yetersizliğinin, katılımcılar özelinde sığınmacı bireyleri ulus-aşırı ağlardan destek almaya yönelendirdiği görülmüştür. Geride bıraktıkları aile bireylerinin maddi desteklerine bağımlı olmak ise ailelerin parçalanması ve geride kalanların ciddi bir tehdit altında yaşamlarına devam etmeye çalışması anlamına gelmektedir. Bu durum da aslında katılımcıların kaçtıkları tehdit ve riskleri tam anlamıyla geride bırakamamaları, bu sorunları orada yaşamaya devam eden yakınları aracılığıyla deneyimlemeye devam ettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Bu başlık altında, Eskişehir'deki sığınmacıların deneyimledikleri sorunlar nelerdir ve bu sorunlarla ne şekilde baş etmekteledir? Şeklinde çalışmanın temel

sorusu elde edilen bulgular temelinde yanıtlanmaya çalışılmıştır. Yoğunlukla deneyimlenen çalışamama temelli maddi sıkıntılara karşı sahip olunan sosyal sermayenin son derece kısıtlı bir cevap sunduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, yeni toplumsal yapı içinde hareket edebilme ve alışma sürecinde sahip olunan bağlayıcı ağların hayati bir öneme sahip olduğu bulgulanmıştır. Yine göç yazınına referansla ulus-ötesi ağların Eskişehir’de yaşayan sığınmacılar için önemli bir destek kaynağı olduğu belirtilmiş ancak bu desteğin ciddi risk barındırdığı da ifade edilmiştir. Katılımcıların geçmiş hayata dair deneyimleri, hangi süreçlerin kendilerini bu hareketliliğe yönlendirdiği, Eskişehir’de neler deneyimledikleri ve deneyimledikleri sorunlarla ne şekilde başetmeye çalıştıklarına dair bir resim sunulmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde ise katılımcıların geleceklerine nasıl baktıkları, belirsizlik ve eşiklik durumunun gelecek beklentilerini ne şekilde biçimlendirdiği, genel olarak yerel toplumdan ve kurumlardan neler bekledikleri aktararak katılımcı grubu ile ilgili genel sunulan resmin bütünlük kazanması amaçlanmıştır.

5.6 Sığınmacıların Geleceğe Dair Planları

Görüşmelerin sonuna doğru, katılımcılara, geleceğe dair planları, üçüncü bir ülkeye yerleşmeleri kabul edilmezse ikinci bir planları olup olmadığı ve yerel toplumdan, kurumlardan beklentileri sorulmuştur. Bu sorular çerçevesinde şekillenen anlatıları incelendiğinde, katılımcıların içinde bulundukları eşiklik, araftalık durumunun geleceği algılayış ve aktarış biçimini de etkilediği tespit edilmiştir. Yaşadıkları sorunların derinliğine, belirsizliğe ve yoksulluğa rağmen konuşmalar sırasında “there is god there is hope”⁵², “akuna matata”, “god will take care of us”⁵³, “Allah’a çok şükür” gibi ifadeleri kullanmaları, mevcut belirsizliğin ve olumsuz koşulların karşısında geliştirdikleri bir hayata devam etme yöntemi olarak ifade edilebilir. Zira, tüm bu belirsizlik ve umutsuzluk içinde hayata

⁵² Allah’ dan ümit kesilmez

⁵³ Allah bize yardım eder

tutunabilme, çocuklarını yetiştirme ve yokluk içinde geleceklerini kurmaları için manevi bir dayanağın olması son derece insani bir ihtiyaçtır. Dolayısıyla, mevcut durumlarını anlatılamaları ve geleceğe dair planları, umut-umutsuzluk arasında gidip gelmeleri, geri dönme ve kalma arasında yaptıkları tercihler ve mevcut durumlarının iyileştirilebilmesi için toplumun ve kurumların neler yapabileceğine dair beklentileri şeklinde üç altbaşlıkta tartışılmıştır.

5.6.1 Umut-umutsuzluk arasında: akuna matata

Katılımcıların içinde bulundukları olumsuzlukların kendilerinde yarattığı umutsuzluk ile bu umutsuzlukla başa çıkabilmeleri için sığındıkları umut arasında gidip gelmeleri anlatılarına da yansımıştır. Ceplerinde sadece o günü kurtarmalarına yetecek kadar paranın olması, bugünlerin de değişeceği hiçbirşeyin sonsuza kadar aynı şekilde devam etmeyeceğine dair söylemlerin peşi sıra “mucizeye, sihire ihtiyacımız var” söylemi bu aradalığın çarpıcı bir ifadesidir.

“Bilmiyorlar bilmiyorlar. Hakuna matata, çok sorun var ama sorun yok dersin o anlama gelen bir kelime. Biz bununla yaşıyoruz, hakuna matata gibi yaşıyoruz. Hiçbir şey sonsuza kadar sürmez. Sihire ihtiyacımız var. Umut sayesinde hergün yaşıyoruz. Eğer 20 lira varsa sorun yok. Allah’tan ümit kesilmez” (Nijerya27E, Ek 3.91).

Irak30E’nin çocuğu olacağını öğrendiğinde eşiyle yaşadığı şok ve endişe, mevcut durumda bebeğe nasıl bir gelecek sunabilecekleri, bir bebeğin ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilecekleri sorunu karşısında yine yeni doğan bir bebeğin aileye getireceği moral ve umuda ihtiyaç duyduklarına dair söyledikleri de bu duruma örnek teşkil eder. Irak30E, bebek haberini, üçüncü bir ülkeye yerleşme konusunda tüm umudunun tükendiği bir zamanda almıştır. Tüm bu yokluk ve sıkıntı içinde yeni bir bebeğin haneye getireceği yük karşısında ihtiyaç duydukları moral kaynağı, “bebeğe ihtiyacımız var, Allah bize yardımcı olur” söyleminde ifadesini bulmuştur.

“Eşim doğum kontrolü alıyor bebek olmasın diye. Ve 11 beş sene boyunca bebek sahibi olmadık. Ve şimdi bir tane olacağını öğrendik ve şok olduk korktuk. Herkes mutlu olur biz korktuk. Bu

bebeğe ihtiyacımız var, karımın ihtiyacı var ama onu kaybedeceğim gidip kürtaç olacağım dedi. Hayır onu yapma dedim. Durumumuz iyi değil dedi ama hayır Allah bize yardım eder dedim.” (Irak30E, Ek 3.92).

Irak30E ve ailesi için bebeğin doğumunu takip eden aylarda beklenmedik bir sürpriz gerçekleşmiş ve kısa bir süre içinde üçüncü bir ülkeye yerleşme imkanına kavuşmuşlardır. En ümitlerini yitirdikleri ve artık Türkiye’de kalacaklarını düşündükleri anda gerçekleşen bu durum, sığınmacılar söz konusu olduğunda içinde bulundukları eşiklik ve aradalığın her an değişebilirliğini tam anlamıyla yansıtmaktadır. Irak30E özelinde umut ve umutsuzluk arasındaki bu eşiklik durumu olumlu bir şekilde sonuçlanmıştır. Ancak İran33E’nin de belirttiği üzere özellikle Afgan sığınmacıların on yılları aşkın süre bekleyişleri ülkelerine geri gönderilmeleriyle ya da burada sığınmacı statülerini kaybederek kayıt dışı konumuna gelmeleriyle sonuçlanabilmektedir.

“Ama Afganlılar zor onlara hayat burda amerikaya gidemiyor, 10 yıl 8 yıl sonra gidiyorlar. Biz iki yıl gidiyoruz. Çünkü iranda geliyorlar onlar mesela afganistan iranda gidiyor iran beş yıl dört yıl kalıyor ondan sonra turkey geliyor 10 yıl kalıyor burda. BM afganlılar çok şey bakmıyor memlekete gönderiyor. Bizim ülkemizden savaş yok ama zaten var hatta afganlar yirmi yıl orda yaşıyorlar da gönderdi. Arkadaşım söyledi. Başbakan önce bmi bir belge imza attılar ki şey benim mesela vatandaşlara gönder dedi. Bazen Kabul ediyor amerika bazen gönderiyor afganistan.” (İran33E).

Katılımcılar özelinde sığınmacıların geleceğe dair beslemek istedikleri umut ve içinde bulundukları umutsuzluk arasında kalmış olmaları, sorunlarını aktarırken söylemlerine yansımaktadır. Örneğin Irak42E-2, sorunları ve çaresizlikleri aktarırken kendisine mesafe koyması ve üçüncü kişilere aktarması, bu umutsuz ve çaresiz durumu içselleştirmeme ve kendisiyle özdeşleştirmeme çabası olarak ifade edilebilir. Diğer yandan dışarıdan gelecek yardıma bağımlı bir şekilde yaşamasının zorunluluğunu kendi özelinde sorunsallaştırmadan bu yardımların varlığına şükranlık duyması da ayrıca çarpıcıdır. Diğer yandan görüşmenin BMMYK ortağı olan İKGV’nin ofisinde gerçekleşmesi de katılımcının anlatısını bu şekilde kurgulamasına sebep olmuştur denilebilir. Yani sorunları kendisini dışarıda tutarak aktarırken olumsuz bir algıya sahip olduğunu ifade etmek istememesi ve sonrasında yardıma muhtaç olma durumunu

sorunsallaştırmadan gelen sınırlı ve düzensiz yardıma şükürlerini sunması, katılımcının görüşme sırasında bulunanların duymasını isteyeceğini düşündüğü biçimde kendisini ifade ettiği şeklinde yorumlanabilir.

“Tek ricam şudur yardım sağlasınlar çok kötü durumda olan mültecilerimiz vardı. Tanıdığım aileler cuma pazarı çıkışından sonra çöplerden topluyorlar. Paraları olmadığından dolayı durumları çok kötü. Geçen cuma kadınları gördüm cuma pazarından çöplerden topluyorlar. Kiralar çok pahalı ama Eskişehir’e de valilikten üç ayda bir yardım alıyoruz kömür yardımı yapıyorlar. Bazen altı ayda bir yılda bir koli erzak veriyorlar yardım olarak. Allah’a çok şükür.” (Irak42E-2).

5.6.2 Gitmek-kalmak arasında

Görüşmelerin sonlarına doğru katılımcılara yöneltilen, başvurularının kabul edilmemesi durumunda/kabul edilmeseydi, ne yapardınız, ikinci bir planınız var mı? Sorunsuna verdikleri yanıtlar mevcut durumları, buradaki yaşamlarını algılayış biçimleri ve resmi süreçlerine bağlı olarak her katılımcıya göre farklılaşmaktadır. Üçüncü bir ülkeden Kabul aldığını ve her an gideceğini bilen katılımcılar da, süreçleri belirsiz olanlar da böyle bir durumda Türkiye’de kalacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak bunu ifade ederken şartların zor olduğunu, vatandaşlık gibi kalıcı resmi bir statünün kazanılabilmesi için çaba gösterilmesi gerektiğini de vurgulamışlardır.

“Mesela bir kişi burda şey Birleşmiş Milletleri kabul etmedi di mi öyle diyorsunuz. Onlar çok zor çünkü hiç belli değil ne zaman burda kalacak kaç yıl kalacak hiç belli değil. Bizim arkadaşlar var uç yıl dort yıl burda şey oturuyo ama bilmiyor. Söylüyor ki ne zaman burda kalıyor böyle çalışıyor zor çalışıyor. Zaten sonuçta olmuyor zor işler yapıyorlar. Çok zor onlar.” (İran33E).

Anlatılarında daha olumlu bir çizgi izleyen Irak23E, Gine64E gibi katılımcıların Türkiye’de kalma durumunu sorunsallaştırmadan kendilerine ellerinden gelen en uygun koşulları yaratmanın çaresine bakacaklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir.

“B Planı Türkiye’de kalmak. Bir daire alırım, burada okurum ve yasal olarak çalışabilirim. Planım bu.” (Irak23E, Ek 3.93).

"Hayır başka bir ülke istemiyorum. Burada kalmak istiyorum Türkiye'yi seviyorum. Sanırım burda kahrım Türkiye'de kalmak isterim." (Gine64E, Ek 3.94).

"Yapmak birşey yok. Ee çünkü gidiş yok, ama bence bu şey ben Türkçe dil öğreniyom burda resim öğretmen işler yapıyorum. Birşeyler yapıyorum burda." (İran33E).

Diğer yandan Irak30E, Irak56K gibi anlatılarında olumsuz ve umutsuz tonların ağırlık kazandığı katılımcılar ise yapabilecekleri bir planlarının olmadığını hiçbir şekilde geleceklerini göremediklerini dile getirmişlerdir.

"Plan yok dedi, bir planı yok." (Irak56K, çevirmen aracılığıyla, Ek 3.95).

"Ne planı kardeş, nasıl plan yapalım." (Irak30E, Ek 3.96).

Ancak Irak30E'nin anlatılarında sergilediği plan yapamama ve geleceği görememe durumunun pratikleriyle ve yaşadıklarıyla örtüşmediği söylenebilir. Araştırmacının, Irak30E kodlu katılımcının ve ailesinin Eskişehir'deki son dört yılında gözlemlediği kadarıyla, katılımcının Irak'taki mülkünü satın ev satın alması, kalıcı ve nitelikli iş bulma çabalarını, çocuğunun eğitime ve kişisel gelişimine gösterdiği özen ve titizliği, sonrasında yurt dışına yerleşme sürecindeki çabaları dikkate değerdir. Geleceğe dair umudunu yitirmiş ve plan yapamaz duruma gelmiş birisinden böylesi bir azim göstermesi beklenemez. Ne var ki, İran44E, anlatılarında umutsuzluğunu Irak30E kadar çarpıcı bir şekilde dile getirmese de, çalışmayı iş aramayı bırakması, Türkçe öğrenmek konusunda çaba sarfetmemesi ve yerel toplumla herhangi bir ilişki kurmaması içinde bulunduğu umutsuzluğa ve geleceğe yönelik karamsarlığına daha fazla işaret etmektedir. Şu da unutulmamalıdır ki, bazı katılımcılar karşısındaki muhatapları üzerinde daha derin bir etki bırakmak için çarpıcı ve umutsuz bir tablo çizme eğilimi sergilemiş olabilirler. Bu eğilim kendilerinin statü ve kaynakları diğer sığınmacılardan daha fazla hak ettiği, daha fazla çaresiz olduğu algısı yaratma kaygısının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

Nijerya27E, konuşma sırasında gelecekle ilgili plan yapamama durumu ve gitmek ile kalmak arasındaki sıkışmışlığı ve iltica sürecinin bu sıkışmışlık durumuna etkisini dile getirir. Katılımcıların BMMYK tarafında iltica süreci işlerken ülke dışına çıkmaları, başvurularının iptal edilmesi anlamına gelmektedir,

ülkelerine de geri dönemeyecekleri için, dosyalarının kapanmasını göze alamayan sığınmacılar, kendi imkanlarıyla başka şehirlere ya da ülkelere geçiş yapamamakta, ancak ülkelerine geri de dönememektedir. Mevcut statüleri Türkiye’de düzenli ve kalıcı bir hayat kurmalarına da imkan tanımadığı için katılımcılar belirsiz bir süre içinde her an gidebilir durumunda bekleyiştedirler:

“Plan yapıyorum ama biraz sorun. İlk sorun BM, BM sana ne zaman gidebileceğini söylemiyor. Bir yerlere gitmekte özgür değiliz sorun bu. İkinci sorun burda beklemek zorundasın eğer ülkeme dönersem buraya geri gelemem...Bırak çalışmak için başka ülkeye gideyim.”
(Nijerya27E, Ek 3.97).

Her an gidebilme durumu, üçüncü bir ülkeden yerleşme için kabul alan mülteciler için de devam eder. İran30K, İran33E ve İran36E’nin iltica ve üçüncü bir ülkeye yerleşme sürecine yakından tanıklık edilmiştir. Söz konusu katılımcılar, üçüncü bir ülkenin iltica başvurularını ve yerleşme taleplerini kabul ettiğini öğrendikten sonra altı ay ile bir senelik bir süreç içinde, her an yola çıkmak için haber beklemiş ve yolculuk bilet tarihine üç gün ile bir hafta kala kendilerine haber verilmiştir. Diğer bir ifadeyle kabul edildikten ve gidişleri kesinleştikten sonra bile yolculuk tarihine kadar altı ay ile bir senelik bir süre zarfında her an yola çıkabilir durumunun belirsizliği devam etmiştir.

Eşiklik ve belirsizlik durumu her an gidebilme ihtimalini de içinde barındırır. Her an gitme ihtimalinin sınırlı bütçeyle geçinme zorunluluğuyla birleşmesi ile katılımcıların son derece sade ikinci el eşyayla evlerini döşemeleri gibi pratikler katılımcıların gidecekleri zaman geldikleri gibi yine tek bir çantayla yola çıkabilmelerine imkan tanır.

5.6.3 Yerel halktan ve kurumlardan beklentiler

Görüşmeler, katılımcıların geliş hikayeleri, Eskişehir’deki gündelik yaşamları ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin deneyimleri, bu sorunlarla ne şekilde başettiklerine dair anlatıları çerçevesinde gelişmiştir. Bu görüşmeler sürecinde, yaşanan tüm bu sorunlar ve kendilerinin üretmeye çalıştıkları çareler ve mevcut

yerel çabaların yetersizliğine vurgu yapılmıştır. Bu konuşmalar üzerine katılımcılara, sığınmacıların buradaki zorlu süreci kolaylaştırabilmek, biraz olsun durumlarını rahatlatabilmek için yerel halkın, kurumların sivil toplumun neler yapabileceği, kendilerinin toplumdan neler beklediği sorulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplar, özellikle ilk geliş ve yerleşme sürecinde rehberlik, kalacak yer ve temel yardımların yapılması, sonrasında kişilere mesleklerine ve eğitimlerine uygun düzenli sigortalı işlerde çalışma imkanı verilmesi, çalışamayan geliri olmayanlara yönelik yardımların sistematik ve yeterli bir şekilde düzenli olması şeklindedir. Genel olarak katılımcıların sorunlara ve beklentilerine dair anlatılardan yola çıkarak yerel toplumdan ve kurumlardan beklentileri maddi yardımların düzenli ve sistematik bir şekil alması, aşevi, geçici barınma-yurt olanakları ile somutlaştırılması, hareket edebilme ve kısıtlılığın kalkması, çalışma imkanı sağlanması, bekleme süresinin kısılması, hastane işlemlerinin kolaylaştırılması olarak özetlenebilir.

"Vatandaşlık lazım we don't have they need liberty. Ikamet var ikamet vatandaşlık yok çalışmak yok. Ne zaman vatandaşlık var senin iş var vatandaşlık yok senin iş yok çok zor very difficult. Job is very difficult. There are different nationality there are different problems very difficult. We need to move vatandaşlık var iyi vatandaşlık yok zor çok zor. We need to move. Beş sene altı ay I cannot go I cannot see my family they cannot come here it's prison. It is very difficult we need to move. Very difficult for us. We have no authorization.." (Gine64E).

"

"Bulduğumuz ülke çok da iyi bir durumda değil. Ama rehberlere ihtiyacımız var, rehberleri karşılayabilirler, bir çağrı merkezi, bilgi merkezi. Mesela bu emlakçı iyi biri, güvenilir ona gidin gibi bilgilendirme. Böyle ufak ufak bilgiler... Umarım herkes iş bulur, kimse ilk geldiği gün parasını çaldırmaz. Bize neler yapıldı bilmiyorsun, herşeyi açıklayamam. Annem gibi hiçbir şey bilmeyenler ne yapsın. Tüm parasını ilk günden çaldırır. Ben erkeğim. Kadınlar ne yapsın, Afrikalı kadınlar, çok çocuklu Afgan aileler. Rehber ihtiyacımız var. Kiraları ödeyemiyoruz. Dört beş yıldır burda kalan rehber olsun mesela. Bu durumda bu zor koşullarda kalan sabır gösteren kişi yalan söylemiyordur. En azından ona bir iş very a da beş yıl sonra vatandaşlık ver kendisine vermesen bile çocuklarına ver." (Irak30E, Ek 3.99).

"Hastane, paraya ihtiyacımız var. Burada sürekli çalışmadığımızdan dolayı bir veya iki hafta çalışıyoruz iki üç ay boşu boşuna oturuyoruz." (Irak42E-2).

“Ben sadece şey burda çalışma iş önemlidir. Biraz iş kolay olursa herkes çalışıyor hayatını devam ediyor. Her taraf iş çok önemli çalışmak çok önemlidir.” (Irak21E).

“Hareket etme iş yapma şansı tanısınlar. Burada insanlar Türkiye’yi çok seviyor ama hareket etmeleri lazım. Eğer sana ödeme yapmazlarsa nasıl yaşamına devam edebilirsin.” (Kamerun28E, Ek 3.100).

Ayrıca katılımcılar, yerel toplumda sığınmacıların durumuna yönelik daha bilinçli ve hassas bir tutumun gelişmesine dair beklentilerini de dile getirmişlerdir. Egemen toplumla olan temas anlarında dile getirilen olumsuz deneyimler ve bu deneyimlerin sorunsallaşması katılımcıların beklentilerine yönelik ifadelerine de yansımaktadır. “Bizi yabancı değil insan olarak kabul etsinler” söyleminden yola çıkarak, katılımcının toplumsal alandaki yabancı olma deneyiminin evrensel insanlık durumuyla çatıştığı “insan yerine konulmama” şeklinde algılandığı söylenebilir.

“Bizi de insan gibi düşünün, insan gibi sevin yabancı gibi davranmayın her defasında bizimle konuşulduğunda. Bu bizi yoruyor.” (Irak56K, Ek 3.101).

Egemen toplumun kendilerini anlamasını istemeleri de katılımcıların günlük hayatta deneyimledikleri soru sorma-cevap verme durumunun bir ifadesidir. “Hoşumuza gelmedik”, “buraya gönüllü olarak gelmedik” ifadeleri iki yönlü yorumlanabilir. İlk olarak katılımcılar, “niye geldiniz, beğenmiyorsanız gidin, buraya gelip bizim ekmeğimizi elimizden alıyorsunuz” ve benzeri tepkilerden dolayı yaşadıkları manevi yorgunluğu sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu tepkilere karşı sürekli kendilerini açıklama zorunluluğu karşısında katılımcılar, yerel toplumun kendilerine yönelik kabul edici bir anlayış geliştirmelerini beklediklerini ifade etmişlerdir. İkinci olarak, katılımcılar, yerel toplumla temas anlarında yaşadıkları tepkilerden dolayı, kendilerinin burada keyfi olarak, ülkenin maddi kaynaklarından kendilerine pay kazanmak için bulunduklarına dair genel bir kabul oluştuğunu düşünmekteLERdir. Kaldı ki, “burada zorunlu olarak bulunduğumuzu anlasınlar” karşılığı, sorunlu temas anlarında katılımcıların kendilerini ifade edememelerinin ve görüşmeler aracılığıyla yerel toplumun kabul edici olmayan söylemlerine karşın “biz de bu durumda bulunmaktan memnun değiliz”in dışı vurumu olarak anlaşılabilir.

“Devlet anlamalıdır ki mülteci buraya kendi ülkesindeki sorun yüzünden gelmiştir. Burada gönüllü olarak değiller. Devlet insanların standartlarına ulaşabilmelidir çok zeki insanlar var burda (sığınmacılar kastediliyor). Eğer onlara belge vermezlerse hapse kapatılmış gibi oluyor.” (Gine28E, Ek 3.102).

“Yani bir kişi olsun bizim halimizi bilsin. Yani anlasın biz burda gerçek problemimiz var ee biz ee biz hoşumuz halimize gelmedik, kendimiz istemezsin yani boyle.” (İran30K).

Yalnızlık ve soyutlanma duygusu ile ilgili tartışmalarda katılımcıların çocuklarının sosyalleşememesine yönelik kaygılarına değinilmişti. Bu kaygılardan yola çıkan katılımcılar, çocukların oyun oynayabileceği, sosyalleşerek toplumsal yaşama katılabileceği ücretsiz bakım imkanlarının sunulmasına yönelik öneri ve beklentiler dile getirmişlerdir. İran30K kodlu katılımcının beklentilere yönelik anlatısına “çok teşekkür ediyoruz yani burda bizi kabul etti bu ülke” şeklinde başlama biçimi anlamlıdır. İki farklı biçimde yorumlanabilir. İlk olarak, araştırmacı karşısında tamamen olumsuz bir tablo çizmemek ve “nankörlük etmiş olmamak” için böyle bir ifade kullandığı söylenebilir. Diğer yandan, yine önceki yorumla ilişkili olarak, egemen toplumda kabul eden-misafir yabancı olarak kabul edilen arasındaki iktidar ilişkisinin içselleştirmesi olarak da anlaşılabilir. “Biz sığınmacılar teşekkür ediyoruz” söylemi yabancı bir gruba aidiyetlik duygusunun yansımasıdır. Diğer yandan “kabul edilme-kabul etme” buna karşılık “teşekkür borcu hissetme” de aslında egemen yerel toplumun gönüllü-gönülsüz kabulünün kendilerine yönelik bir taviz ve teşekkür edilmesi gereken bir tahammül olarak içselleştirildiği söylenebilir. Ancak anlatıya bütünsel yaklaşıldığında, tüm yokluklara ve destek ihtiyacına rağmen katılımcının ihtiyaç ve taleplerini dile getirirken söze “kabul edilmek” gibi aslında en doğal ve normal karşılanması gereken bir durum için “teşekkür ederek” başlaması , daha önce yerelle temas anlarında sorunlarını dile getirirken karşılaştığı tepkilere karşı geliştirilen bir refleks olarak da değerlendirilebilir.

“Ama yani mm çok memnunuz çok teşekkür ediyoruz yani burda bizi kabul etti bu ülke bize yardım etti yani. Kendimiz bizim ülke boyle yardım etmedi yani kaçtık ordan. Ama biraz halimize yardım etsin yani benim için bi tane küçük çocuğum var. ee Biliyorum ki arkadaşlarda küçük çocuk var, Araplar çok çocuk var yani çocuk okul kindergarden gibi yani beş yaşa şey altı yaş yedi yaş gidiyor ama beş yaş yani. Oynamak lazım onlar için konuşmak arkadaş bulmak lazım sadece hergün beni görüyor. Çocuklar için biryer olsun ücretsiz olsun. Ben sordum biryer

boyle her ay 500 lira boyle olmaz ki. Boyle şeyler olsun daha iyi olur... Yani herkes geliyor onca zamanlar çok zor geçer biraz geçer herşey dil biliyoruz iyi iş bulacaz. Ama onca çok zor geçer. O zamanlar çok destek istiyoruz yani çok yardım istiyoruz. Küçük ev mesela biryer olsun küçük evler olsun ama herkes bilsin ki yer var. küçük küçük ev olsun ama mesela kira olmasın. Oyle ya çalışmak izin versinler.” (İran30K).

5.7 Genel Değerlendirme

Alan araştırmasına, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların toplumsal koşullarına bu koşulları deneyimlenme ve anlamlandırma süreçlerine ışık tutulması amacıyla yola çıkıldığı belirtilmiştir. Bu amaç çerçevesinde toplumsal ve ekonomik eklemlenme biçimleri, içinde bulundukları koşulların getirdiği sorunlar ve bu sorunlarla nasıl başettiklerine dair elde edilen bulgular analiz edilmiştir, katılımcıların sığınmacılık deneyimlerine dair anlatıları, yaşadıkları temel sorunlar bu sorunlarla nasıl başettikleri ve genel olarak toplumdan ve gelecekte beklentileri sorgulanmıştır. Bu noktaya kadar, alan araştırması katılımcılarının sığınmacılık deneyimleri, hareketliliğe katılmadan önceki hikayeleri, hareket süreçleri ile Eskişehir’de gündelik yaşamlarına, mücadele ettikleri sorunsal alanlara ve bu alanlarla başetme stratejilerine dair genel bir resim sunulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla katılımcıların kendi öznel anlatılarına ve özgün ifadelerine başvurulmuş, bu ifadeler doğrudan alıntılar halinde çalışmaya aktararak katılımcıların kendi seslerine aracılık edilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede bu başlık altında detaylı bir şekilde analiz edilen bulgulardan öne çıkan temel köşe taşları kuramsal tartışmalar ışığında değerlendirilmiştir. Bu öne çıkan köşe taşları, çatışma ve güvensizliğin hareketlilik sürecindeki belirleyiciliği, katılımcıların eşiklik durumunun geçmişe, şu ana ve geleceğe dair anlatılarına yansımaları; toplumsal temas anları ve dışlanma süreçlerinin algılanışı; çalışamama, paylaşamama ve barınamama biçiminde somutlaşan maddi yoksunluklar; bu yoksunluklarla başedebilmek için sığınmacıların harekete geçirdikleri dayanışma ağları ve sosyal sermayeleridir.

Bulgularda öne çıkan bu noktalar temelinde temel bulguların alan yazına referansla bir değerlendirilmesi sunulmak amacıyla ilk altbaşlıkta katılımcıların hareketlilik öncesine dair anlatılarının çatışma kuramı, dünya sistemleri kuramı ve küreselleşme tartışmalarının neresinde durduğu incelenmiştir. Özellikle Irak ve Afrika ülkelerinden gelenlerin deneyimledikleri çatışma ve güvensizlik hissini temelinde siyasi ve ekonomik düzenin gelişmekte olan ülkelere getirdiği yeniden yapılanma süreçlerinin toplumsal etkileri tartışılmıştır. Ayrıca Sirkeci (2012) ve Castel'e (2004; 2017) referansla güvensizlik ve mensubiyet yitimi olguları ile katılımcıların hareketlilik sürecine dair anlatılarından yola çıkarak kavramsal bir çerçeve sunulmuştur. Katılımcıların hareketlilik sürecinin bireysel kararlar ve yapısal süreçler arasındaki diyalektik ilişki içinde biçimlendiği söylenebilir.

Sığınmacılık deneyimi, tamamlanmamış ve sürekli dönüşüm halinde olan, algıların, anlam dünyalarının ve kimliklerin ifade biçimlerinin sürekli evrimleştiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede ikinci altbaşlıkta, Eskişehir'deki sığınmacılık deneyimleri toplumsal temas anlarındaki deneyimlerle toplumsal konumun ve kimliğin dönüşümü, dışlanma ve mensubiyet yitimi kavramları ile ele alınmıştır. Katılımcıların hayatlarına dair anlatıları sürekli bir aradalık ve eşiklik durumunu yansıtır. Geçmişe dair anlatıları yaşanan tehdit ve baskı ile geçmişin kutsanması, geride bırakılanlara özlem arasında gidip gelmektedir. Geleceğe dair düşünceler, belirsizliğin ve mevcut güvensizliğin getirdiği umutsuzlukla, arzu edilen "Batı"ya kavuşabilmenin hayali arasında gidip gelmektedir. Geçmiş ve gelecek arasındaki şu anın kendisi ise eşiklik deneyiminin kendisi olarak tezahür eder. Katılımcıların şu andaki deneyimlerini "yerle gök arasında" arafta olma durumları geçmişi yeniden aktarmalarında ve gelecek tahayyüllerinde de ifadesini bulur. Araştırma kapsamında elde edilen bir önemli bulgu da katılımcıların toplumsal temas anlarında özellikle yerelle temas deneyimlerini aktarma ve sorunsallaştırma deneyimleridir. Meseleyle ilgili makro düzey kuramsal tartışmalar, ulus-devlet ve vatandaşlık karşısında sığınmacılık/yabancılik olgularını eleştirel olarak irdelerler. Mikro düzeyde ise Suriyeliler özelinde yapılan ampirik çalışmalar yerel halkın misafirlik/yabancılik mefhumları üzerinden sığınmacılara yönelik algılarına odaklanırlar. Ancak Suriyeliler dışında kalan sığınmacı grupların, toplumsal temas anlarında kendilerine yönelik algıları ve bu

algıların nasıl deneyimlendiğine dair kapsamlı ampirik tartışmalar mevcut değildir. Bu araştırma kapsamında katılımcıların egemen toplumu nasıl algıladıkları sorgulaması açısından mevcut literature eklemlenmektedir. Ulus-devletlerin nüfus kontrolü açısından araçsallaştırdıkları vatandaşlık ve sığınmacılık/yabancılık karşıtlığının mikro düzeyde bireyler arasındaki temas anlarına nasıl yansıdığı, bu kurgulanmış karşıtlığın bizzat bu statüleri taşıyan bireyler tarafından ne derece içselleştirilip söylemlerine aktardıklarına dair ipuçları sunulmuştur. Dolayısıyla katılımcıların eşiklik, dışarda olma durumunu nasıl yaşadıkları, Bauman'ın yabancılık üzerine kuramsal tartışmaları, ulus-devlet egemen vatandaşlık karşısında yabancı, mülteci/sığınmacı olarak istenmeyeneler mefhumuna dair kuramsal tartışmalar çerçevesinde ele alınmıştır.

Üçüncü altbaşlıkta, ekonomik eklemlenme biçimi iş ve konut piyasasına erişim süreçleri, kaynakların yoksunluğu, paylaşamama durumları kuramsal tartışmalara referansla ele alınmıştır. Çalışma meselesi ve ikincil güvencesiz gündelik emek yoğun işkollarında çalışma deneyimleri de kuramsal tartışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu başlığın temel çerçevesi, katılımcıların içinde bulundukları ekonomik şartlar ve toplumsal koşulları, hukuki çerçeve, piyasa koşulları gibi yapısal süreçlerle belirlenmektedir. Ancak katılımcılar pasif nesneler olarak kendileri bu yapısal süreçlere boyun eğme durumunu olduğu gibi Kabul etmemekte ve söylemlerinde, başetme stratejilerinde, çalışma, dil öğrenme gibi reddedişlerle tepkilerini gösterme yoluna gitmektelerdir. Bu stratejiler maduniyet, dayanışma ağları ve sosyal sermaye tartışmaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Son olarak katılımcıların gelecek tahayyülleri, bunun anda yaşanan güvensizlik duygusuyla bağlantısı Castel (2004; 2017)'e referansla ele alınmıştır.

5.7.1 Çatışma ve insani güvensizlik hissi olguları çerçevesinde katılımcıların hareketlilik sürecinin değerlendirilmesi

Katılımcıların hareketlilik sürecine dair bulgular, Dünya Sistemleri ve Kurumsal Kuramın tartışmalarına dair ipuçları içerir. Kurumsal Kuram'ın, sığınma

hareketliliği özelinde yasa dışı mafya benzeri örgütlenmelerin oluşacağı artık bir öngörü olmaktan çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerin yasal ve güvenli yollarla erişimi imkanını ortadan kaldırmaları tehlikeli yollarla ve kayıtdışı şekilde geçiş sürecini yöneten ve bu süreçten rant sağlayan oluşumların kurumsallaşmasına yol açmaktadır. Özellikle 2015 bahar ve yazında, Türkiye’den AB’ye kayıt dışı göç şeklinde sığınma hareketliliğinin yoğunluk kazanması ve trajedilerin Türkiye ve dünya kamuoyunda oldukça yer almaya başlamaları bu örgütlerin yapılanma ve işleyişine dair bilgiler basılı ve görsel medyada sıklıkla yer almıştır. Özellikle kurumsal kuram hareketlilik sürecini anlatan katılımcılardan kayıtdışı yollarla geldiğini belirten İran36E, Gine64E ve Somali27K’nın anlatılarına dair bulgulara kuramsal bir temel oluşturur. Peki, katılımcılar özelinde bireyleri bu yollara iten dinamikler nedir sorusuna Wallerstein’in geliştirdiği Dünya Sistemleri Modeli ile Sirkeci’nin geliştirdiği Çatışma Modeli kuramsal açılım getirmiştir. Wallerstein’in geliştirdiği Dünya Sistemleri Analizinin bu göçü küresel sermayenin ve piyasanın çevre ülkelerin ulusal sınırlarına nüfuz etmesiyle açıkladığına kuramsal kısımda değinilmiştir. Neoliberal düzen olarak ifade edilen günümüz küresel sermaye rejimi, etkisi altına aldığı ülkelerin sosyo-ekonomik yapısını da dönüştürmektedir. Toprak, hammadde ve işgücüne müdahale eden kapitalist düzen çevre ülke nüfuslarını yerlerinden ederken, merkez ülkeler ekonomik yatırımlarını korumak için denizaşırı çevre ülkelere siyasal ve askeri müdahalelerde bulunmaktadır. Bu durum da uluslararası göç akımını ve çevre ülkelere sığınmacı akımını tetiklemektedir. Neoliberal ideolojiler temelinde yürütülen ekonomik reformlar gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımcılar ve yabancı para akışının lehine işlerken, güvenli işlerinden olan kitleleri farklı coğrafyalar arayışında yersiz yurtsuzlaştırmaktadır.

Bu durum 3. Bölümde aktarılan Irak’taki siyasi ve toplumsal gelişmelerin ekonomik arka planını açıklar. Kuramsal kısımda, 1970’lerin sonundan itibaren küresel krizlerin gelişmekte olan coğrafyalarda nüfusun fakirleşmesi, marjinalleşmesi ve aşırı uç grupların güçlenmesine yol açtığı Hayter (2003)’e referansla değinilmiştir. Irak’ın son 40 yılı dikkate alındığında, petrol krizi temelinde gelişen, halkı yoksullaştıran ve aşırı uçların palazlanmasına yol açan katı ekonomik ambargoların, aşırı baskıcı yönetimin ve sonrasında uluslararası askeri

müdahalelerin Irak toplumu üzerindeki olumsuz etkileri açıktır. Bu küresel ekonomik durumun yansımaları yanında kuramsal tartışmalarda Faist (2003)'e referansla dekolonizasyon sürecine de değinilmiştir. Faist'in mülteci hareketliliğini Afrika, asya ve Ortadoğu'daki dekolonizasyon süreci sonrasındaki ulus devlet oluşum süreciyle açıkladığı vurgulandı. Dekolonizasyon sürecinde, siyasi iktidar mücadeleleri, eski emperyalist şimdiki küresel güçlerin müdahalesi ile birlikte sığınmacı hareketliliğini tetiklemiştir (Faist, 2003:102). Kuzey Irak'taki ve Afrika ülkelerindeki etnik temizlik ve katliamlarda da görüldüğü üzere, bu mücadele sürecinde ırk, etnisite, milliyet, din veya siyasi aidiyet gibi çeşitli kesimlerin ayrıştırılarak zulüm görmeleri şeklinde gerçekleşmiştir.

Irak'lı tüm katılımcıların deneyimlerine dayanan anlatılarında sıklıkla yer verilen farklı gruplar arasındaki iktidar çatışmalarının sığınmacı hareketliliğine olan etkisi yadsınamaz. Faist'in neden belirli devletlerden çok fazla mülteci ve sığınmacı akını olduğunu anlamak için ülkelerin içinde bulundukları göç sistemlerine, tarihsel, siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal bağlantılarına bakılması gerektiğine dair tartışması kuramsal kısımda bahis konusu edilmişti (2003, s. 103). Faist'in bu tartışmasından yola çıkarak alan araştırmasında ağırlıklı olarak yer alan iki menşe ülke yani İran ve Irak'a dair tarihsel, siyasal ve toplumsal süreçleri Dünya ve Türkiye'de Kayıt dışı Göç ve Sığınmacı Hareketliliği başlığı altında tartışılmıştır. Iraklı katılımcıların çatışma, çeteler, terör ve güvensizliğe, İranlı katılımcıların rejim baskılarına dair anlatıları bu tartışmalara bireysel tanıklıklar ve deneyimler biçiminde eklenmektedir.

Gelişmekte olan coğrafyalardaki baskı koşullarının yüzbinlerce insanı yersiz yurtsuzlaştırması ve güvenli ülkeler arayışına sürüklemesine karşın gelişmiş ülkelerde 1990'ların başlarından itibaren sığınmacı konusunda bir panik halinin başgösterdiği kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliğinin tartışıldığı kısımlarda dile getirilmiştir. Bu tartışmalardan yola çıkarak söylenebilir ki, sığınmacı hareketliliği kapsamında özellikle Afrika ülkelerinden gelen ve transit göçmen olarak da değerlendirilebilecek sığınmacılar, küresel ekonomik ve siyasi konjonktürün yarattığı olumsuzluklar nedeniyle, daha yaşanabilir bir ülke arayışıyla Türkiye'ye gelmektedirler. Ancak Türkiye'nin mevcut mevzuatı bu sığınmacı/transit

göçmenlerin kalıcı bir statüyle, düzenli ve kayıtlı çalışmalarına imkan sağlamadığı gibi, Avrupa Kalesi ile korunan daha gelişmiş ülkelere ulaşımını da imkansızlaştırmaktadır. Avrupa'daki "gemi dolu metaforu" ve Avrupa toplumunda yaygın olan "asalak/suçlu sığınmacı" algısı, zorunlu olarak evlerini topraklarını terk edenlerin "Türkiye gibi coğrafyalardan medet umması"na yol açmaktadır (Canefe, 2015, s. 21). İngiltere eski Başbakanı Tony Blair'in BM'e menşe ülkelere komşu coğrafyalarda güvenli bölgeler yaratılarak gelecekteki sığınmacıların bu bölgelerde tutulmasını böylelikle gelişmiş refah ülkelerinin güvenliğinin sağlanmasına dair önerisini takip eden dönemlerde Avrupa Kalesinin inşasına yönelik siyasalar, katılımcıların dile getirdiği Türkiye'deki bugünkü uzun bekleyiş sürelerine-kısıp kalma durumlarına da ışık tutar (Bauman, 2004, s. 68). Katılımcıların sıklıkla dile getirdikleri bekleme sürelerinin uzunluğu, Türkiye'de kısıtlı kalma durumu, geçiciliğin kalıcı hale gelmesi, aslında gelişmiş devletlerin sığınmacılığın koşullarını hazırlamaları ve sınırlarını sığınmacı/mülteci hareketliliğine kapatma noktasına gelmeleri ile yakından ilişkilidir.

Tez çalışması kapsamında Sirkeci ve Cohen'in (2013) hareketlilik mefhumu göç kavramsallaştırması yerine kullanılmıştır. Zira göç olgusu, belirli bir toplumsal ve coğrafi konumdan başka bir coğrafi konuma geçme sürecinin tamamlanmış halidir. Göçmen kişinin yeni geldiği topluma yerleşmesi ve bütünleşme sürecine girmesi söz konusudur. Ancak özellikle günümüzdeki sığınmacı hareketi, eşiklilik mefhumuyla nitelenen sürekli bir hareketliliği içinde barındırır. Bu hareketlilik, köken ülkede değişmekte olan toplumsal düzenin ve bireysel deneyimlerin dönüşümüdür. Bu dönüşüm görece yaşanabilir koşullardan yaşanamaz ve katlanılamaz bir toplumsal koşula geçişi ifade eder. Bu koşullar da bireyleri sınırları geçmeye yönelik bir hareketliliğe sevk eder. Yalnız bu hareketlilik sadece yapısal unsurlarla belirlenmez, bireylerin karar verme süreci, biçimi ve stratejileri gibi bireysel deneyimler, tercihler ve bireyler arası etkileşimler bu hareketliliğin şeklini, zamanını ve sürecinin belirlenmesinde etkilidir. Diğer yandan şu da unutmamalıdır ki sığınmacılık hareketi, Türkiye ve Eskişehir'deki sığınmacılar açısından tamamlanmamış bir süreçtir. Öyle ki Türkiye, komşu ülkelerdeki karışıklıklar ve çatışmalardan kaçan bireylerin sığınma arayacakları ilk güvenli

ülke olup esas hedefleri kalıcı bir statüyle geleceklerini planlayabilecekleri gelişmiş coğrafyalara erişmektir.

Genel olarak sığınmacıların özelde ise araştırma katılımcılarının geçmişe dair anlatılarından yola çıkarak hareketlilik öncesi süreçlerin bir çatışma haliyle tanımlanabileceği söylenebilir. Sirkeci (2012), “bireysel, hanehalkı, toplumlar ve devletler arası gerilim ve çatışmalar”ı ulusasıırı insan hareketliliklerini belirleyen temel bir dinamik olarak sunar. Sirkeci (2012, s. 354) “transnasyonel”- ulusasıırı kavramının, göç olgusunun doğrusal açıklamasından uzaklaşarak, insan hareketlerinin çoklu dinamiğine, “hem burada hem orada olma durumlarını” karşılaması açısından önemine işaret eder. Ancak ulusasıırı göç yazını, sığınmacıların köken ülkeyle bağlarının koptuğu savıyla sığınma hareketliliğini kapsamaz (Koser, 2007, s. 237; Sirkeci, 2012, s. 354). Ne var ki, Ulusasıırı Ağlar altbaşlığı altında sunulan alan bulguları da göstermektedir ki, sığınmacılar özellikle sorunlarla başetme stratesjisi ve dayanışma çerçevesinde sahip oldukları ulusasıırı ağlara yönelmektedirler. Hatta alan bulguları, Türkiye’deki sığınmacılık koşulları sebebiyle, geride kalan ve/veya üçüncü ülkelere yerleşmiş aile bireylerinin katılımcıları maddi olarak desteklediklerini göstermektedir. Irak23E ve Irak21E’nin Türkiye’ye sığınmaları ve geçimlerini sağlamaları ailelerinin Irak’ta kalarak çalışmaya devam etmesiyle mümkündür. Yine İran36E ve İran44E de İran’da kalan ailelerinin maddi desteğiyle yaşamlarını idame ettirebilmektedirler. Benzer şekilde alan araştırması sürecinde hayatı yakından gözlemlenen Irak30E’nin de Irak’taki babasından ve farklı ülkelerde yaşayan akrabalarından maddi destekler aldığına tanıklık edilmiştir. Maddi yardımlar dışında, internet ve sosyal medya gibi iletişim araçlarıyla katılımcılar geride bıraktıkları hem de dünyanın diğer coğrafyalarına dağılmış aile, arkadaş çevreleri sosyal ve siyasi gruplarıyla görüşmeye devam etmektedirler. Eskişehir’de sığınmacıların ulusasıırı ağlarını harekete geçirmelerine benzer şekilde, Bahai’ler üzerine yaptığı çalışmada Ergönül (2014) de, Van’da yaşayan Bahai grupların İran’la ve farklı ülkelere yerleşmiş diğer Bahailerle iletişim ağı içinde olduklarını ve böylece sığınmacılar açısından da ulusasıırı ağların oluştuğunu tespit etmiştir. Toparlamak gerekirse Sirkeci (2012), ulusasıırı göç yazınının sığınmacılar meselesini dışarda bıraktığı

eleştirisinden yola çıkarak çatışma ekseninde oluşturduğu kuramsal modelini sığınmacılık ve mültecilik hareketi üzerinden kurmaktadır.

Katılımcıların hareketlilik öncesi anlatılarına dair bulgularda öne çıkan bir diğer önemli mesele de çatışma algısıyla yakından bağlantılı olarak çatışma durumunun bireylerde yarattığı insani güvensizlik hissidir. Özellikle İran ve Iraklı katılımcıların sığınma hareketliliğiyle ilgili anlatılarında güvensizlik vurgusu dikkate değerdir. Ancak güvensizlik kavramı dar anlamda fiziksel şiddet ve maddi güvensizlik olarak değil Sirkeci (2012)'nin maddi ve manevi güvensizlik ve Castel (2004)'in sosyal güvensizlik kavramsallaştırmaları çerçevesinde değerlendirilebilir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine referansla güvenliğin insanların en temel ihtiyacı olduğu ve son derece öznel bir şekilde algılandığı söylenebilir. Bunun karşısında insani güvensizlik, "...belli bir yerde, belli bir durumdaki belli bir insan topluluğu ve/veya bireyler için çatışmanın bir tür yoksunluk, yoksulluk hissi yaratması olarak görülebilir." (Sirkeci, 2012, s. 355). İnsanların bu güvensizlik algısı son derece öznel ve kişisel olabileceği gibi çatışmalar, savaşlar, görünmeyen gerilimler, aile içi ve bireysel çatışmalar şeklinde kendini gösterebilir. Dolayısıyla Sirkeci'nin ifadesiyle, insani güvensizliğe yol açan etkenler çeşitlilik teşkil eder ve bireyleri bulundukları ülkelerin sınırlarını terk etmelerine yöneltir (2012: 355-356).

Baskı ve şiddet gibi maddi olmayan ve ekonomik yoksunluk gibi çeşitli biçimlerde tezahür eden insani güvensizlik hissinin insan hareketliliği açısından temel motivasyon olması durumu araştırma katılımcıları için de geçerlidir. Katılımcıların hareketlilik öncesine dair anlatıları dikkate alındığında aslında bu güvensizlik hissinin, somut deneyimlere dönüştüğünü söylemek mümkündür. Örneğin Iraklı ve İranlı katılımcılar ile Gine64E'nin deneyimledikleri çatışma, şiddet, istihbarat örgütlerinin baskınları ve meçhul yargılanma süreçlerine dair anlatıları dikkate alındığında güvensizlik kendileri için öznel bir değerlendirmeden öteye geçmiştir. Özellikle İranlı ve Iraklı katılımcıların Türkiye'ye gelebilecek olan ajanlara karşı sürekli temkinli olmaları ve Iraklı katılımcıların diğer Iraklı sığınmacılara güvenmeme eğilimleri de yaşanan deneyimlerle güvensizlik hissinin perçinlenmiş hali olarak düşünülmelidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Sirkeci

(2012)'nin belirttiği gibi katılımcıların insani güvensizlik deneyimleri hareketliliklerini biçimlendirdiği gibi geldikleri toplumda kurdukları ilişkinin boyutlarını da belirler. Örneğin Irak23E'nin komşusuyla yaşadığı sorunda komşunun "polisi çağırırım" tehdidini algılayış biçimi, Irak'taki deneyimleri ve Irak polisine yönelik duyduğu güvensizliğe referansla şekillenmektedir. Yine Irak30E'nin yerel halktan tanımadığı kimselerin kendisine soru yöneltmesini "ne amaçla soruyorlar, ne yapacaklar bu cevaplarla" şeklinde yorumlaması, Irak'ta tanık olduğu mezhep ve etnik gruplar arası iktidar çatışmalarından, insanların güvenlikleri için kimliklerini gizleme çabalarından kalan bir refleks olarak ifade edilebilir. Irak'ın Son 40 Yılı altbaşlığında, Irak'taki mezhep ve etnik ayrışmanın geldiği ciddi çatışma boyutuna özetle değinildiği üzere, bu süreci bizzat deneyimleyen katılımcıların geldikleri ülkede yerel halkla temaslarında yaşadıkları endişe anlaşılırdır. Sonuçta katılımcıların hareketlilik öncesi deneyimlerine dair bulgular açısından değerlendirildiğinde insani güvensizlik hissi ve farklı boyutlardaki çatışma faktörleri, geçmiş anlatılama ve toplumsal ilişkilerini algılama biçimleri açısından açıklayıcıdır.

Ancak bu çatışmanın sadece toplumlar ve devletler arasındaki şiddet içerikli çatışmalar olmayabileceği, aile bireyleri ve bireysel çatışmaların, ekonomik güvensizliklerin de önemi söz konusudur. Örneğin İran28E'nin cinsel tercihlerinden dolayı ailesinden tehdit görmesi, İran36E'nin farklı dini arayışlara girmesinden dolayı eşinin istihbarat güçlerine ihbarı, Gine28E'nin anne ve babasının farklı inançlara mensup olmasından dolayı yaşadığı baskı gibi toplumda olan baskıların aile üyeleri arasında çatışma unsuruna dönmesi anlatılara yansımıştır.

Sirkeci'nin kuramsal modelinde çatışma üç boyutlu bir yapıyla kavramsallaştırılmıştır:

"makro(örn. Gönderen, transit ve göç alan ülkelerin çatışan siyasi tercihleri), mezo(örn. Göç eden ve göç etmeyen haneler arası gerilimler, hanehalkı içerisinde cinsiyet rollerinden kaynaklı gerilimler), mikro(örn. Bireyler arası çatışmalar, göçmenler ile göçmen olma-yanlar arası gerilimler) ve de bu düzeyler arası(örn. Sınır güvenlik görevlileri, vize görevlileri vb. ve göç eden bireyler arası gerilimler)." (Sirkeci 2012, s. 359).

Katılımcıların anlatılarında, her üç düzeye ait çatışma deneyimlerinin hatta aynı anda birden fazla çatışma düzeyinin mevcudiyeti söz konusudur. Örneğin Irak30E'nin, silahlı çetelerden tehdit alması, ayrılış sürecinde yakınlarının "gitme biz seni koruruz" şeklinde onu vazgeçirmeye çalışmaları, Irak23E'nin istemediği halde babasının kararıyla Irak'tan ayrılmayı kabul etmesi, yerelle temas anlarında tanımadıkları kişilerin sordukları soruların rahatsız ediciliği, bu temas anlarının "yabancılar ev yok" "İranlılar zengin diye yardım etmiyorlar" şeklinde deneyimlenmesi çatışma olgusunun farklı düzeylerdeki tezahürüne işaret eder.

Yapılan çalışma kapsamında sığınmacı katılımcıların doğup büyüdükları toprakları terk etmek zorunda kalma sebepleri ağırlıklı olarak iç çatışma ve savaş ile siyasi baskılar, ekonomik yoksunluklar, ülkelerinde gelecek görmemeleri ve ailelerinin geçimlerini sağlayabilmeleri amacıyla ülkelerini terk etmeleri şeklinde özetlenebilir. Sirkeci'nin öne sürdüğü kuramsal modelde tüm bu sebepler içinde farklı düzeyde çatışmalar barındırır ve bu çatışmaların yarattığı insani güvensizlik algısı ve deneyiminin boyutları da katılımcıların hareketlilik kararını etkilediği sonucuna ulaşılabilir. Yine bu kuramsal model, sığınmacılık mefhumunun resmi sınırlayıcı hak tanımlamasının üzerine yeni bir kavramsallaştırma sunar. Ekonomik yoksunluklar ve kıt kaynaklar üzerindeki içkin çatışmalardan dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalanların hareketliliği egemen anlayışta keyfi olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak bu kavramsallaştırma, ekonomik alandaki çatışma ve güvensizlik hissini de zorunlu hareketlilik kapsamında değerlendirilmesine olanak tanır.

Sirkeci'nin (2012) çatışmanın ve insani güvensizliğin boyutu ve deneyimlenme biçiminin hareketlilik süreçlerini etkilediği savı, katılımcıların hareketlilik süreçlerinde ve deneyimlerine dair anlatılarında ifadesini bulur. Hayati tehditin bireysel bir biçim aldığı Irak23E ve Irak30E kodlu katılımcılar kimseye haber vermeden ve düzenlerini olduğu gibi geride bırakarak ülkelerinden temelli ayrılmışlardır. Hatta güvensizlik algısı, Irak23E'nin seyahat biçimini de daha konforlu olan havayolu yerine karayolu yönünde tercih etmesinde etkilidir. İran36E'nin hareketlilik sürecine dair anlatısı güvensizlik hissini belirleyiciliğine belki de en çarpıcı örneği teşkil eder. Aniden meydana gelen ve ciddi bir hayati

tehdit unsuru oluşturan gelişmeler, İran36E'nin evine bile uğrayıp gerekli en temel malzemelerini alamadan kaçak olarak karayoluyla sınırı geçme biçimini belirlemiştir. Benzer şekilde İranlı katılımcıların sadece “bir çantayla” gelmelerinin temelinde, kaçtıklarını belli etmeme, her an yakalanma riskine karşı biran önce sınırlardan geçiş yapma kaygısı gibi çatışma durumlarının yarattığı güvensizlik hissinin yattığı açıktır.

Güvensizlik meselesi, araştırma kapsamında analiz edilen bulgular çerçevesinde farklı boyutlarıyla ele alınması gereken bir meseledir. Güvensizlik durumu katılımcılar açısından hareketlilik sürecinde sınırı geçince geride kalmaz. Castel (2004, s. 31)'in ifade ettiği sosyal ve sivil güvensizlik sığınmacılık konumunda da devam etmektedir. Castel (2004, s.31) güven altında olmak durumunu “bireyin toplumsal statüsünü düşürme riski taşıyan ani ve beklenmedik olaylardan korunmak” şeklinde tanımlar. Sığınmacılık meselesi ve katılımcıların hareketlilik süreci tam da bu korunmadan mahrumiyeti temsil etmektedir. Katılımcıların sığınmacılık sürecinde “çalışarak yaşamını kazanma koşulunu yitirmiş olmaları”, mülk sahibi olmama, sahip oldukları sosyal ve kültürel sermayeyi kullanma imkanlarının yasal çerçeveye tıkanmış olması, katılımcıları “hayatta kalabilmek için emeklerinden başka bir şeyi olmayan”ların arasına dahil eder. Irak42E-2, Nijerya27E, İran60K'nın anlatılarında, çalıştıkları sürece ancak geçimlerini sağlayabilmek, çalışmadıkları zaman geçimlerini sağlamak için dışarıdan yardımlara bağımlı olma durumu, Castel'in (2004; Castel, 2017) çalışmanın tarihsel sürecinde 17. Yüzyılda Sanayileşme sürecinde Avrupa'daki beden işçilerinin durumuyla paralellik taşır. Vauban'dan referanla, 18. Yüzyıldaki küçük ücretlilerin, gündelikçilerin ve vasıfsız işçilerin durumuna dair “...aşırı çalışmadığı koşulda ölmesi gerektiği açıktır” şeklindeki betimleme, yarın iş bulamazsam ne olacak sorusu Somali27K'nın içinde bulunduğu çaresizliğin ifadesiyle örtüşür. Yarının belirsizliği meselesi, iş bulup bulamamaktan ziyade, karnını doyurup doyuramayacağı sorusu kadar derin bir sosyal güvensizlik meselesidir.

“Her gece düşünüyorum yatmadan önce babaları olmadığı için işim olmadığı için yardım vermediklerinden dolayı. Çok düşünüyorum geceleri uyuyamıyorum. Nasıl yaşıyoruz nasıl geçiniyoruz iş yok para yok.” (Somali27K)

Somali27K’da en çarpıcı ifadesini bulan güvensizlik meselesi, bugünün güvensizliğinden dolayı yarına ait mutlak bir belirsizliğin varlığıdır. Hareketlilik süreci ile ilgili tartışmada ele alınan sosyal güvensizlik ve sürekli güvensizlik içinde olmak “gündelik yaşama da sirayet eden” bir durumdur (Castel, 2004, s. 35). Daimi güvensizlik içinde olmak Castel’in deyişiyle “ne şimdiki zamana hakim olabilmek ne de geleceğe dair olumlu öngörülerde bulunabilmektir... Sosyal güvensizlik, insanın yaşamını günü birlik sürdürülen ve çözümü hep belirsiz kalan bir hayat memet mücadelesi haline getirir.” Katılımcılar açısından da daimi bir yarının belirsizliği içinde yaşama durumu geleceğe dair planları da mümkün kılmamaktadır. Bu güvensizliği nispeten daha az hisseden ve yaşayan katılımcıların geleceğe dair plan yapmaya daha eğilimli oldukları, bu güvensizlik hissini daha yoğun bir şekilde yaşayıp ifade eden katılımcıların “ne planı” şeklindeki tepkileri, mevcut durumun devamı dışında bir alternatif dile getirememeleri Castel’in 19. Yüzyıl Avrupasında güvensizlik meselesine dair tarihsel analizini paralel bir durum niteliğindedir.

“Şimdiki zamana hakim olamama ve geleceğe dair öngörülerde bulunamama” durumu ile beraberinde geçmişle kurulan ilişki aslında farklı bir çatışma boyutunun ifadesidir. Sirkeci çatışma temelinde oluşturduğu ulusaşırı hareketlilik analizindeki çatışma özneler arası çatışmadır. Ancak katılımcıların anlatılarında çatışmanın başka bir boyutundan da söz etmek mümkündür, bu da, bireylerin kendi içinde yaşadığı ve yeniden kurguladığı geçmişle şu anın çatışması. Geride Bırakılanlar adlı altbaşlıkta, katılımcıların geçmişte sahip olduklarını kutsallaştırma biçimlerine detaylı bir şekilde değinilmişti. Bu kutsallaştırma biçimi, geçmişteki deneyimleri ile çelişkili olmakla birlikte şu anda yaşadıkları olumsuzluklarla kendi aralarına mesafe koyma, kendilerini şu anın yabancı ve olumsuz ortamından ziyade geçmişin aşına ve refah tahayyülüne ait hissetme çabası olarak değerlendirilmiştir. Bu anlatılar da aslında katılımcıların kendi algı dünyalarında yaşadıkları geçmiş aidiyetlikleriyle andaki gerçeklikleri arasındaki çatışmalı bir durumun ifadesidir.

5.7.2 Eşiklik, mensubiyet yitimi ve toplumsal temaslar

Sığınmacılık deneyimi, tamamlanmamış ve sürekli dönüşüm halinde olan, algıların, anlam dünyalarının ve kimliklerin ifade biçimlerinin sürekli evrimleştiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede ikinci altbaşlıkta, Eskişehir'deki sığınmacılık deneyimleri toplumsal temas anlatlarındaki deneyimlerle toplumsal konumun ve kimliğin dönüşümü, dışlanma ve mensubiyet yitimi kavramları ile ele alınmıştır. Katılımcıların hayatlarına dair anlatıları sürekli bir aradalık ve eşiklik durumunu yansıtır. Geçmişe dair anlatıları yaşanan tehdit ve baskı ile geçmişin kutsanması, geride bırakılanlara özlem arasında gidip gelmektedir. Geleceğe dair düşünceler, belirsizliğin ve mevcut güvensizliğin getirdiği umutsuzlukla, arzu edilen “Batı”ya kavuşabilmenin hayali arasında gidip gelmektedir. Geçmiş ve gelecek arasındaki şu anın kendisi ise eşiklik deneyiminin kendisi olarak tezahür eder. Katılımcıların şu andaki deneyimlerini “yerle gök arasında” arafta olma durumları geçmişini yeniden aktarmalarında ve gelecek tahayyüllerinde de ifadesini bulur.

Bu başlık altında katılımcı sığınmacıların egemen toplumu nasıl algıladığı, egemen söylem içinde kendilerini nasıl konumlandıkları, eşiklik, dışarda olma durumunu nasıl deneyimledikleri, Bauman'ın yabancılık üzerine kuramsal tartışmaları, ulus-devlet egemen vatandaşlık karşısında yabancı, mülteci/sığınmacı olarak istenmeyenler mefhumuna dair kuramsal tartışmalar ele alınmıştır. Sığınmacıların sınırı geçiş sürecini, sınırları geçtikten sonra içine girdikleri yeni toplumsal konumları ve ekonomik koşulları Robert Castel'in mensubiyet yitimi mefhumu bağlamında irdelenmiştir.

Castel (2017, s. 22-23), mensubiyet yitimi kavramını dışlanma kavramı yerine tercih ederken tamamlanmamış süreçlere, oluşa vurgu yapar. Bireyin çalışma durumuyla ve ilgili farklı toplumsal konumlara geçiş sürecinin varlığı

noktayı belirtmek için mensubiyet yitimi temasını kullanır. Dışlanma yoksunluk halini belli ederken, mensubiyet yitimi bu yoksunlukların saptanmasında bu durumu doğuran süreçleri belirtir. Castel (2017, s. 24), “mensubiyetini yitirmişlerin ne karşısında ayrıştırıldığı değersiz kılındığı ve oyun dışına atıldığı” sorusuna karşılık “içinde bulunulan durum ile öncesi arasındaki ilişkiyi araştırmak, uç durumları kendinden menkul hale getirmemek” gerektiğini söyler. Benzer bir bakış açısıyla sığınmacılar Castel’in ifadesiyle mensubiyetini yitirmiş kimseler olarak değerlendirilirse hangi süreçler içinde bu konuma gelindiğinin anlaşılması önemlidir. Örneğin Iraklı katılımcıların kendi aralarında olan grup içi ağlarının Afrika ülkelerinden gelenlerden ve İranlılar’dan daha zayıf olmasının nedeni ancak hareketlilik öncesi süreçte Irak’ta deneyimledikleri toplumsal ve siyasi koşullarla anlaşılabilir. Ama bu koşullar ve deneyimler kendinden menkul değildir, bu deneyimler ve koşulların da belirli bir koşullar şeklinde oluşması kendi içinde farklı siyasi ve toplumsal süreçlere dayalıdır.

Ulus-devlet, vatandaşlık ve sığınmacılık mefhumlarının kuramsal tartışmasında, devleti merkezileştiren sığınmacı ve mülteci kavramlarının, devletsizlik üzerinden tanımlanmakta olup devleti olabilecek tek siyasi birim şeklinde normalleştirdiğine ve vatandaşlığı yasal olarak var olmanın tek yolu olarak gösterdiğine değinilmişti. Ulus devletin bireylerin hak ve özgürlüklerinin tanımlanmasında yegane belirleyici siyasi aktör olması ve bu hak-özgürlüklerin vatandaşlık bağıyla bir devlete mensubiyet yolu ile belirlenmesi, sınırlardan geçerek bu bağı kaybetmek durumunda kalan sığınmacılar için mensubiyet yitimini teşkil eder. Mensubiyet yitimi mefhumunu, İnsel (2017, s.14) Castel’in Ücretli Çalışmanın Tarihçesi kitabının Türkçe baskısının önsözünde şöyle tanımlar:

“(B)ütün toplumlar çeperlerinde, az veya çok, çalkantılı bir alan barındırır. Bu alan, kişilerin toplumsal ilişkilerin hemen hepsinden yalıtıldığı, en önemlisi üretim faaliyetlerinin hiçbir türüne ya hiç katılmadıkları ya da doğru dürüst düzenli bir biçimde ve bir toplumsal statü sahibi olarak katılmadıkları, toplumsal mensubiyetlerini yitirdikleri alandır. Mensubiyet yitimi, yoksulluktan öte bir durumdur.”

Vatandaşlık bağı ile devlete siyasi birliğe mensubiyetin tanıdığı hakları, bu birliğin dışına çıkmak zorunda kalan sığınmacıların hareketlilik sürecinde

yitirmeleri ve yeni geldikleri toplumun da sığınmacıları kabul etmedeki isteksizlikleri Castel'in (2004; 2017) tarihsel analizinde aktardığı feodal Avrupa dönemindeki gezgin yersiz yurtsuzların durumuyla örtüşür.

“(B)u durumun en açık hali, feodal toplumun çatırdamasıyla birlikte 14. Yüzyıl ortasında İngiltere’de ortaya çıkmaya başlayan gezgin serseridir... İlerleyen yüzyıllarda köyünü, marabalığını, ya da yarıcılığı terk etmek zorunda kalıp yollara dökülenlerin sayısı arttıkça, bu dilencilere karşı devlet şiddet önlemleri almaya başlar. Rönesans İngilteresinin dilenciler, gezgin serseriler olarak tanımlanan bu yığınla ilgili aldığı kararlar köleliğin yeniden tesisine benzetilebilir. Toplumsal mensubiyetini yitirmiş olmanın ilk figürü, eli ayağı tutan gezgin serseri ya da dilencidir. Zorunlu çalışmaya maruz bırakılan bu kitle proletaryanın atasıdır.” (İnsel, 2017, s.14).

İnsel (2017, s.14), Castel’in analizinden yola çıkarak, ücretli bu evsiz barksızlar grubunun ücretli emeğin en yalın halini temsil ettiklerini çünkü sahip oldukları tek varlığı kendi kas güçleri olduğunu ifade eder. Ücretli emekçi konumu 20. Yüzyıla kadar “tekinsiz, aşağılık, sefil bir konum olarak değerlendirilmiştir.” Bu aslında mülksüz, varlıksız, topraksız kimselerin “düştüğü” bir durumdur. Bu durum, gündelikçi çalışarak, “ertesi gün güvencesi olmadan günbegün kazanmak ya da aç kalmak” arasında gidip gelen bir hali temsil eder (İnsel, 2017, s. 14). Özellikle ertesi gün güvencesi olmadan günbegün kazanma hali, tekinsiz bir konum olarak değerlendirilme ve topraksızlık durumu tek önemli sermayenin kişinin emeği olması, günümüz sığınmacılarının içinde bulunduğu durumu da tanımlar niteliktedir. Katılımcıların anlatılarından yola çıkarak, çalışma olanaklarının genelde tamamen beden gücüne dayanan işlerden oluşması, topraksız yersiz yurtsuzluk hali, yerel toplum tarafından kuşkuyla yaklaşılmaları sığınmacıların Ortaçağ Avrupa’sındaki bu gezgin ücretli beden işçileri sınıfıyla benzerliklerini teşkil eder.

Aslında bu benzerlikler 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren sosyal devlette ücretlilik statüsünde ortaya çıkan ve neoliberal ekonomi-politiğe dayanan sosyal güvenlik eksikliğinin sonuçlarındandır. Devlet ekonomi ve çalışma alanında düzenleyici işlevini ve “sosyal olma niteliğini yer yer kaybettikçe”, “kitlesele ve sürekli işsizliğin yarattığı statü yıpranması” yaşanmaktadır. Bu statü yıpranmasıyla, “uzun süredir işsiz olanlar, yoksul çevre mahallelerin sakinleri,

asgari gelir desteği alanlar, sanayideki dönüşümler nedeniyle işsiz kalanlar, stajdan staja ufak tefek işlerle geçici uğraşanlar arasında dolaşan gençlerden oluşan bir kitle, artık gelişmiş ekonomik toplumlarının kalıcı bir parçası olmaya başlar.” Katılımcı sığınmacılar da bu grubun içinde yoksul, işsiz, statü kaybı yaşayan, gündelik ve sömürüye açık ağır işkollarında istihdam edilmeleriyle yer almaktadırlar. Castel, yapısal olarak düzenli, güvenli ve nitelikli işkollarında istihdam edilemeyen bu grupların birkaç yüzyıl öncesinin “gezgin serserileri, dilencileriyle arasında konum örtüşmesi olduğuna dikkatimizi çeker... artık ücretliler toplumu da mensubiyet kaybı üretmektedir.” (İnsel, 2017, s. 14-16).

Sığınmacılar açısından bu mensubiyet kaybı durumu Bauman’ın sığınmacıları tasfir ettiği “atık insan” tabiri ile en çarpıcı ifadesini bulur. Küreselleşmenin sinsi yüzü olan devlet dışı aktörlerin başı çektiği düzensiz savaş hali, kabileler, çeteler arası çatışmalar nüfusları bu çatışma alanlarından kaçmaya yönlendirmektedir. Küreselleşmenin bir ürünü olan bu kaçma durumu ve sığınmacılık hali, vatansızlığı yani tek meşru hak ve özgürlüklerin tanımlandığı yegane bağıllık olan devlet mensubiyetinden mahrumiyeti getirir. Sınırı geçişle birlikte, sığınmacılar kimliklerinin ve öznelliklerinin tüm ayırt edici unsurlarından arınıp sadece devletsizlik, yersiz yurtsuzluk ve işlevsizlik sığınmacılar güruhuna dahil olurlar. Katılımcıların, yerelle temas anlarında dile getirdikleri şikayetlerin temelinde yerel toplum tarafından kendilerine yöneltilen bu genellemeler yatmaktadır. Irak23E’nin, Irak30E’nin, Irak36E’nin kendilerini diğer Iraklı ve sığınmacı gruplardan ayırma çabaları da, araştırmacıda ve temas ettikleri diğer yerel gruptan bireylerde varolacağını düşündükleri bu önyargılı genellemelere karşı kendilerini savunma ve ifade etme çabası olarak görülebilir. Şimşek’in (2015), Suriyeliler üzerine yaptığı çalışma da, katılımcıların anlatılarında ortaya çıkan benzer meseleye vurgu yapar:

“Suriye’den Türkiye’ye göç eden birçok kişinin kendine özgü, zor hayat hikayeleri var. Türkiyeliler onların farklı hayat hikayelerini etnik, dini ve sınıfsal farklılıklarını göz ardı ederek hırsız, dilenci, vatan haini, seks işçisi, gündelik yaşama adapte olamayan göçmenler gibi birçok negatif tanımlama ile özdeşleştiriyorlar. Ülkelerindeki iç savaş nedeniyle yerinden edilen milyonlarca Suriyeli, toplumun onlara biçtiği kimlikler çerçevesinde yaşamlarını sürdürmeye

çalışıyorlar... Görüştüğüm Suriyeli ailelerin hemen hemen hepsi aynı sorunlardan şikayet ediyorlar.” (Şimşek, 2015, s. 60-62).

Görünen o ki, Suriye’den, Irak’tan, İran’dan geldiğine bakılmaksızın, sahip oldukları öznel nitelikler dikkate alınmaksızın yerel toplum içinde yabancı bir dil – Arapça ya da Farsça- konuşmak, farklı bir takım bedensel pratikler sergilemek, bu kimselerin hemen olumsuz bir sığınmacı kategorisi altında genellenmelerine yol açabilmektedir. Dolayısıyla sığınmacı olma hali mensubiyet yitimi, normal anlam dünyalarının toprak, ev, köy, aile, kent, mülkler, meslekler, statü gibi tüm göstergelerinin yitimidir (Bauman, 2004, s. 75-77). Katılımcıların kendilerini ifade etme biçimleri, aidiyetlikleri ve bugünlerini aktarmaları da bu yitirilmişlikler, geride bırakılmışlıklar üzerinden kurgulanmaktadır.

Yerel halkın ve egemenin tüm bu öznelliklerden arındırarak tekinsiz-yabancı-sığınmacı genellemesine dahil ettiği katılımcıların geçmişlerini kutsamaları ve tüm travmatik deneyimlere rağmen geçmişle bağı koparamama durumları, Bauman’ın betimlediği egemenin gözünde istenmeyen yığınlara dahil olma haline bir meydan okuma tepkiselliği olarak değerlendirilebilir. Ancak diğer yandan egemen toplumsal düzen, “atık insanlar” olarak kategorileştirdiği sığınmacıların dışarıdalık durumlarını kalıcılaştıracak koşulları yasal düzenlemelerle, gündelik pratiklerle yeniden üretir. Yerel toplumda egemen olan misafirlik söylemi, koruma altına alma, kabul etme durumu bu sığınmacıların gönüllü olarak kabul edildiği, egemen yerel tarafından istenen oldukları anlamına gelmez (Bauman, 2004, s. 79). Aksine, katılımcıların da dahil olduğu bu sığınmacılar, kendilerini gönüllü olarak kabul etmeyen egemen yerelin toleransına tabiidir. Bu tolerans etme durumunun en belirgin göstergeleri Suriyelilere tanınan geçici koruma statüsünün Bakanlar Kurulu kararına bağlı olması, bu geçici koruma statüsünün sadece Suriyelilere tanınması, bir sığınmacının kendisine tayin edilen uydu kentin dışına izinsiz çıktığında statüsünü kaybederek kayıtsız durumuna düşebilmesi şeklinde sıralanabilir.

Katılımcıların gelmeden önceki hayatlarını aktarış biçimleri ile Eskişehir’deki deneyimleri birlikte düşünüldüğünde geride bırakılanların sadece maddi varlıklar olmayıp, meslek, toplumsal statü, vatandaşlık bağı gibi daha çok kültürel ve sosyal

sermayenin oluşturduğu simgesel sermayeler olduğu bulgulanmıştır. Ancak bu hareketlilik sürecinde tüm bu sahip olunan özellikler de sınırın gerisinde bırakılmış ve Türkiye'ye geçişte yerel toplumun karşısında sadece yabancı, sığınmacı, geçici gelenler olarak genel bir sınıflandırmayla toplumun diğer dışarıda bırakılanları arasına katılmışlardır. İran'da fabrikada yönetici pozisyonunda çalışmış üniversite mezunu İran30K'nın burada yerel toplumdaki bir ev sahibinin "gidin gidin yabancıya ev yok" şeklinde bir tepkiyle karşılaşması, egemenin gözünde tüm sahip olduğu özelliklerden yalıtılmış bir şekilde sadece "istenmeyen bir yabancı" haline gelme sürecinin en yalın ve dramatik ifadesidir. Olumsuz bir yabancı kategorisine dahil edilme ve toplumdan dışlanma durumu, zamanla, katılımcıların kendileriyle bu olumsuz olarak damgalanan "sığınmacı grubun" arasına mesafe koymaları; kendilerini dışlayan oyunun egemen kodlarını, dil öğrenmeme gibi pratiklerle reddetmeleri gibi farklı şekillerde tezahür eden davranış kalıplarına evrilebilmektedir.

Katılımcılar Eskişehir'de sığınmacılık deneyimlerini aktarırken yerelle temas anlarına sıklıkla değinmişlerdir. Bu temas anlarına dair anlatıların analizinde, özellikle tanımadıkları yerel halktan bireyler ve katılımcılar arasındaki etkileşimlerde içkin iktidar ilişkisi irdelenmiştir. Bu iktidar ilişkisinin soru soran ev sahibi ve hesap veren katılımcı sığınmacı şeklinde vücut bulduğuna ve katılımcıların egemenle olan sorunlu ilişkiyi, cehalet, bilgisizlik, ilgisizlik gibi değerlere atıfla tersine çevirmeye yönelik stratejiler izlediğine, bulguların analiz edildiği kısımlarda değinilmiştir.

Yerel halkın sığınmacılara yönelik algısına dair yapılan araştırmalar Suriyeliler'in yoğunluklu olarak yaşadığı kentlerde ve Suriyeliler özelinde gruplaşmakla birlikte genel olarak sığınmacılara yaklaşım açısından fikir vericidir. Bu çalışmalarda sığınmacıların (Suriyeliler) görünür olmaları, hastane, park, otobüs gibi ortak paylaşılan kamusal alanların "işgal edildiği" algısı ve o kamusal alanlarda yer bulamama şikayetleri; ülkelerinde kalıp mücadele etmedikleri ve kaçtıkları için vatan hainliği gibi ithamlara; kanun dışı faaliyetlerde bulunmaları gibi olumsuz yerel algılara dair bulgular sunulmuştur (Şimşek, 2015, s. 60-62; Ekinci, 2015, s. 53-54). Bu tez çalışması kapsamında yerel halkın sığınmacılara

yönelik algılarına dair bir araştırma yapılmamış olsa da, katılımcıların kendi deneyimlerinden bu algılara yönelik ipuçları elde edilebilmektedir.

Ergönül (2014, s. 145-148) Van'da yaşayan İran Bahaileriyle yaptığı etnografik çalışmada, yerel halkla Bahai grup arasında asimetrik bir ilişkiye işaret ederek Bahai'lerin deneyimledikleri olumsuz toplumsallaşma süreçleri sonunda görünür olmamayı seçerken, yerel halkın onlara karşı uzaktan meraklı, temkinli ve mesafeli yaklaştığına dair bir çıkarımda bulunur. Ergönül'ün bu tespitine paralel olarak, çalışmanın bulguları da katılımcılardan bazılarının özellikle görünür olmamak için özen gösterdiklerini ortaya koymuştur. Örneğin İran30K kendisine sorulan sorulardan yorulduğu ya da tanımadığı insanlara kendisini anlatmak istemediği için sığınmacı yerine öğrenci olduğunu söylemesi; Irak30E ve Irak42E-1'nin dışarıda özellikle Arapça yerine İngilizce konuştuğunu ve Irak'tan geldiklerinin özellikle diğer Iraklılar tarafından anlaşılmasını istemediklerini söylemeleri, Irak23E'nin "sokakta yüksek sesle konuşmamaya, düzgün yürümeye" dikkat ettiğine ve Iraklı olduğunu söylemekten çekinmesine dair yaptığı vurgu, katılımcıların görünür olmama çabalarını yansıtır.

Sirkeci, geliştirdiği Çatışma Modelinde, çatışma alanının yerelle temas anlarını da kapsadığını belirtir. Ulus-devlet belirleyiciliği çerçevesinde vatandaşlık-vatansızlık karşıtlığı, günlük hayatta pazarlar, parklar, mahalle ve caddelerde yerelle temas anlarındaki ilişki biçiminde görünürlük kazanır. Bu temas anlarındaki çatışma, içkin iktidar ilişkisinin doğurduğu bir çatışma halidir. Egemeni temsil eden yerel topluma mensup bireylerin kendilerinde soru sorma, yetkisi görmesi, buna karşılık katılımcıların duyduğu rahatsızlığı ifade etme ve bu soru sorma durumunu algılayıp ifade etme biçimleri bu çatışma halinin tezahürleridir. Katılımcıların anlatılarında ifade ettikleri yerelle temas anlarında karşılaştıkları tepkisellikler vatandaşlar ve vatansız sığınmacılar arasında asimetrik iktidar ilişkisinin bir yansımasıdır. Yani vatandaşlar-vatansızlar/sığınmacılar ayrışmasının bedenleşmiş hali yerelle temas anlarında katılımcıların gördüğü tepkilerde kendini gösterir.

Ergönül'ün (2014, s. 143) de Van'daki İran Bahai'leri üzerine doktora çalışmasında, Van'daki sıradan insanların genel olarak Van'da yaşayan İran

Bahaileri ve sığınmacıların durumları hakkında bilgisiz olduğunu ortaya koyar. Bu çalışma kapsamında da katılımcıların yerelle temas anlarına dair anlatılarından yola çıkarak, Eskişehir’de sokaktaki sıradan insanın, sığınmacıların varlığını, gelme sebeplerini, geldikleri farklı kültürleri bilmediklerine dair ipuçlarına ulaşılmıştır. Örneğin İran36E, İranlı olduğunu öğrenen kişilerin kendisiyle Arapça konuşmaya çalıştığını söylemesi ya da Nijerya27E’nin kendisine tanımadıkları insanları Arap diye hitap etmesinden duyduğu rahatsızlık sokaktaki sıradan insanın sığınmacılar hakkındaki bilgisizliğine dair ipuçları barındırır. Araştırmacının alan deneyimi sürecinde de Eskişehirli yerel halkın sığınmacılar konusunda fazla aşinalığı olmadığı gözlemlenmiştir. Suriyeli sığınmacı nüfusunun artışından ve gündemde yer almasından önceki dönemlerde doktora tez konusuyla ilgili araştırmacının konunun dışındaki kişilerle girdiği diyaloglar da bu durumu destekler ipuçları taşırlar. Kimi zaman araştırmacı, çalışma konusunun konuk evinde yani ‘sığınma evlerinde’ kalan şiddet mağduru kadınlarla karıştırıldığına, mesele açıklandıktan sonra diyaloga giren kişinin Eskişehir’deki sığınmacıların yabancı turist ya da öğrenci olduğunu düşündüğüne şahit olunmuştur. Bu tür diyaloglar özellikle Suriyeli sığınmacı göçünün yoğunluk kazanmasından önce araştırmacı tarafından sıklıkla deneyimlenmiştir. Suriyeli sığınmacı göçünden sonra ise İngilizce ve Türkçe dışında dil konuşan yabancıların genel olarak “Suriyeli” olarak tanımlandığına araştırmacı tarafından sıklıkla rastlanmıştır.

Tüm farklılıklarından ve öznelliklerinden ayrılarak “Suriyeli” ya da “Arap” olarak kategorileştirilen ve uzak durulan sığınmacıların bu bilinçsizlik ve toplumsal konumlanma koşullarını deneyimleme biçimleri son derece sorunludur. Irak30E’ye gerçekleştirilen bir aile ziyareti sırasında katılımcının eşinin aktardığı kısa bir diyalog, sokaktaki sıradan insanların sığınmacıların varlığına dair bilinç düzeyinin canlı bir örneğidir. Pazar alışverişi sırasında aralarında Arapça konuşan Irak30E ve eşi yanlarında alışveriş yapan bir kadının dikkatini çeker ve kadın katılımcıya nereden geldiklerini sorar. Katılımcı Irak’tan geldiklerini ve sığınmacı olduklarını söyledikten sonra kadının verdiği karşılık “hep siz geliyorsunuz buralara biraz da biz gitsek ya sizin taraflara” olur. Bu kısa örnek, Sennett’in ilgisizlik, farkında olmama durumunu izah eder niteliktedir. Fiziksel mekanlardaki yakınlık ve temasa karşın yerli gruplar ve sığınmacılar arasında derin bir sembolik

mesafe vardır. Bu mesafe Afganistan'ın içinde bulunduğu çaresizliğe karşı manevi bir sığınma ihtiyacı ile duvara yazdığı "Allahım yardım et" ifadesi ile yerel halktan aynı odayı paylaştığı arkadaşlarının yazının "erkek arkadaşının ismi" olduğunu sanması aslında bu uçurumun en dramatik ve çarpıcı biçimidir (Bkz. Ek).

Yukarıda anlatılan yerel halkın sığınmacı gruplara karşı olan bu umursamaz tavrını Sennett (2008, s. 45), esneklik ve umursamazlık arasındaki diyalektik ilişkiye vurgu yaparak açıklar. Sennett'in esneklik kavramından kastı, işgücü ve sermayenin sınırları kolaylıkla aşmasının yanısıra, çalışma ve sosyal hizmetlerde kurumsal belirlenmişliğin ve yapılandırılmışlığın dönüşümünü ifade eder. Bu esnek yapılar ise toplumsal ilişkilerde umursamazlığı beraberinde getirir. Kentel alanlarda çeşitlilik açısından esneklik arttıkça, fiziki ve sembolik alanlarda ayrışmalar da boy gösterir ve farklılığın yarattığı esneklik, ayrışmaların ve farklı grupların birbiriyle temas etmemesi şeklinde yönetilir. Kentlerdeki gerilim ve suç artışının engellenmesi için, birbirine yabancı olan grupların etkileşiminin en az seviyede tutacak şekilde kontrol edici stratejiler izlenir. Eskişehir özelinde de bu durumun varlığı söz konusudur. Görüşmelerde, yerel halkla temasın yok denecek kadar az ve yüzeysel seviyelerde olması, katılımcıların ağız birliğiyle "yerel halkın kendi sorunlarının farkında olmadığı"na dair verdikleri yanıt, Sennett'in kavramsallaştırmasını destekler niteliktedir. Aslında bu umursamazlık hali, her iki tarafın da karşılıklı olarak birbirine duyduğu güvensizliğin bir sonucudur. Kent içinde farklılaşmanın artması ve yerel halkın sığınmacı gruplara, sığınmacı grupların birbirlerine tekin olmayan, potansiyel suçlu tedirginliği ile yaklaşmaları iletişim seviyelerini de sınırlamaktadır. Farklı gruplar arasında iletişim ve etkileşimin sınırlı olmasının sonucunda, özellikle yerel halkın sığınmacıların durumuna yönelik kulaktan dolma ve genellemelere dayalı bilgiler ve önyargılardan beslenen bir umursamazlık geliştirdiği söylenebilir.

Toparlamak gerekirse, günümüz küresel düzeni, sığınmacı-mülteci üreten bir düzendir. Katılımcıların deneyimlerinde aktardıkları ve gelişmekte olan coğrafyaları etkileyen savaşlar, baskıcı yönetimler, kıtlık, açlık, yoksulluk küresel kapitalizmin ve neoliberal ekonomi-politik çıkarları gözetken devletlerin işleyiş biçimlerinin bir sonucudur. Bu sistem, bir yandan zorunlu göç, sığınmacı-mülteci

hareketliliğini tetikleyen koşulları ortaya çıkarırken, bir yandan bu zorunlu hareketliliğe katılanların işgücünü sömürmektedir. Tüm mensubiyetlerini yitirmiş ve hak sahipliği iddiasında olamayan hareket halindeki bu insan topluluklarının hayatta kalabilmek için tek varlıkları sahip oldukları beden güçleridir. Hayatta kalmak için tek imkanları da beden gücüne dayalı güvencesiz, sendikasız kayıtdışı işkollarında “karın tokluğuna çalışmaya boyun eğmekten” geçer (Canefe, 2015, s.21). Bu mensubiyet yitimi sadece maddi imkanların kaybı olarak değil ancak, eğitim, mesleki birikim, toplumsal saygınlık gibi statü kaybını da içerir. Statü kaybı şeklinde gerçekleşen mensubiyet yitimi ise, sığınmacıların sınırları geçişle birlikte yeni geldikleri toplumda tüm sahip oldukları niteliklerden arınmış bir şekilde vatansız-sığınmacı genellemesi dahilinde değerlendirilmeleri anlamına gelir. Egemen toplumun bu genellemesi ulus devlet söyleminin vurguladığı vatandaş-vatansız/sığınmacı karşıtlığında vatandaşlık üzerinden haklar ve özgürlüklerin tanımlanması açısından önemlidir. Bu vatandaş/vatansız-sığınmacı karşıtlığı ve içinde barındırdığı iktidar ilişkisi, yerel halkla sığınmacıların temas anlarında kendini göstermektedir.

5.7.3 Yeni madunlar?

Bu altbaşlıkta, katılımcıların ekonomik eklemlenme biçimi iş ve konut piyasasına erişim süreçleri, kaynakların yoksunluğu, paylaşamama durumları kuramsal tartışmalara referansla ele alınmıştır. Çalışma meselesi ve ikincil güvencesiz gündelik emek yoğun işkollarında çalışma deneyimleri de kuramsal tartışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu başlığın temel argümanı katılımcıların içinde bulundukları ekonomik ve toplumsal koşullarının, hukuki çerçeve, piyasa koşulları gibi yapısal süreçlerle belirlenmesi etrafında gelişmiştir. Ancak katılımcılar bu yapısal süreçlerin gidişatına göre şekillenen pasif nesneler olmaktan ziyade söylemlerinde, başetme stratejilerinde, çalışma, dil öğrenme gibi reddedişlerle tepkilerini gösterme yoluna gitmekteledir. Bu stratejiler maduniyet, dayanışma ağları ve sosyal sermaye tartışmaları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tezin kuramsal kısmındaki tartışmaları hatırlamak gerekirse, TÜİK'in güncel verilerinden yola çıkarak çalışan nüfusun büyük bir oranının sanayi sektörün dışında ve asgari ücretin altındaki ücretlerle geçinmeye çalıştıkları ifade edilmişti. Toplumda işsizlik, güvencesizlik ve derinleşen yoksulluğun arttığı sosyo-ekonomik resmin içine, belirsiz ve güvencesiz bir statüye sahip milyonlarca sığınmacı ve kayıt dışı göçmen eklenmekte ve yaşamlarını yerel halkın genellikle tercih etmediği çalışma koşullarında, küresel piyasanın talep ettiği ucuz işgücü havuzunda istihdam edilerek idame ettirmektelerdir. İlgili alan yazında, ampirik tartışmalar, bu çalışmanın bulgularını da destekler nitelikte sığınmacıların hak talep etme, örgütlenme gibi haklardan yoksun olduklarını ve işverenler tarafından mevcut ücret seviyesinin çok altında ve yasalarla belirlenen çalışma sürelerini aşacak şekilde, güvencesiz olarak çalıştırıldıklarını ortaya koyar.

Kuramsal tartışmalarda, devletin koyduğu yasal statü tanımlarının sığınmacıların toplumsal koşullarını belirlediği varsayılarak, kısıtlayıcı politikaların sığınmacıların kayıt dışı statülerini, ikincil emek piyasasındaki emek yoğun kayıt dışı sömürüye açık koşullara rıza göstermelerinde etkili olduğu vurgulanmıştı. Sığınmacıların geldikleri toplumdaki bu dezavantajlı konumlarını Castles (2011, s. 312) neoliberal paradoks kavramıyla tanımlar. Neoliberal paradoks küresel bir sınıf hiyerarşisinde, yüksek kültürel ve sosyal sermayeye sahip gelişmiş ülkelerin vatandaşları sınırsız bir hareketlilik hakkına sahipken, bu sınıfın dışında kalanlar ayrıştırıcı, kontrol edici ve dışlayıcı mekanizmalara maruz kalırlar.

Bu kontrol mekanizmaları, özellikle gelişmekte olan ülkelere gelen zorunlu hareketliliğe maruz kalan insanları neo-liberal düzenin gerektirdiği uysal emek gücüne dönüştürme işlevine sahiptir. Vatandaşlık bağının getirdiği haklardan yararlanma şansı kalmamış olan yersiz yurtsuzlaşmış sığınmacıların da dahil olduğu bu insan kitlesi, talep edilen uysal emeğin en gözde kaynaklarını oluşturur. Görüşmeler sırasında bazı katılımcıların, çalışma sonunda işverenlerin “kayıtsızsınız niye ödeme yapayım” diyerek ücretlerini ödemediğini bunun karşısında kendilerinin de şikayet edebilecekleri bir mekanizmanın olmadığına dair ifadeleri bu tartışmalara ampirik dayanak sağlar niteliktedir.

Bu durum yine kuramsal tartışmalarda ele alınmış olan göçün ekonomikleştirilmesi ve güvenlikleştirilmesi ikilemi çerçevesinde de düşünülebilir. Dünya genelinde ve özellikle gelişmiş coğrafyalarda kayıtdışı hareketliliğin özelde ise sığınmacı hareketliliğinin durdurulmasına yönelik güvenlikleştirici söylemlerin hakim olduğuna sıklıkla değinilmiştir. Bu güvenlikleştirici söylemler çerçevesinde uygulanan politikalar, dışardan gelişleri son derece kısıtladığı gibi, sınırlar içinde bulunan bir şekilde giriş yapmayı başarmış sığınmacı ve kayıtdışı göçmenleri de her an sınırdışı edilebilme tehdidi karşısında boyun eğme ve rıza göstermeye mecbur bırakmaktadır. Bu boyun eğme ve rıza gösterme durumu, neo-liberal düzende işleyen sermayenin talep ettiği işgücünün oluşmasında da son derece işlevseldir. Böylelikle en ufak bir memnuniyetsizlik ifadesinin ve şikayetin, sınırdışı edilme ile sonuçlanabilecek olma riski, zaten kayıtdışı oldukları için yoksayılan ve hak talep etme mekanizmaları baştan oluşmayan görünmez bir emek gücünün varlığını mümkün kılınmaktadır. Bu itaatkarlık durumu, katılımcıların ücretlerini alamama, şikayet edememe, “kötü adamların şikayeti sonucunda” işlerinden olma hatta sınır dışı edilme korkusu şeklinde kendisini göstermektedir. Ancak katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, tüm katılımcıların bu durumu pasif bir şekilde kabullendiklerini söylemek de hatalı olur. Katılımcıların bir kısmının çalışmayı reddederek kendilerini oyunun dışında tutma ve bunun yerine ailelerinin desteğiyle ayakta kalma yolu izledikleri de bir gerçektir.

Tüm bu tartışmalardan yola çıkarak Canefe (2015)’nin ifadesiyle “vatansızlık üzerinden yeni bir sömürü sistemi”nin varlığından bahsedilebilir. Marshall’ın kurduğu anlamda vatandaşlığın temel eşitliklerin sağlandığı bir mekanizma olmadığı sığınmacılık meselesi çerçevesinde açıktır. Pratikte vatandaşlık, bir takım hak ve özgürlükleri bireylerin toplum içindeki konumuna göre dağıtır ve toplum içinde yer alan bazı grupları dışlayıcı bir işlev görür. “Kronik vatansızlık durumu”nun sığınmacıların, yerli işçilerin yarısı kadar paraya talip olarak tehlikeli -3D- şeklinde ifade edilen sektörlerde çalışmaya mecbur olmalarıyla sonuçlanmaktadır. “İhbar edilmek ve ülkelerine geri gönderilmek tehdidiyle tamamen işverenlerin ve sermaye sahiplerinin insafına terk edilmiş” olmaları, vatandaşlık mensubiyetinin yitimi ile sahip olmaları gereken haklar ve devlet

korumasından mahrumiyetin dramatik bir boyutudur (Canefe, 2015, s. 21).

Bu noktaya kadarki tartışmaları bütünlüklü bir şekilde toparlamak gerekirse, katılımcıların anlatıları üzerinden sığınma sürecine dair şöyle bir çıkarımda bulunulabilir. Çatışma ve Dünya Sistemleri modellerinin anlattığı süreçlerin yersiz yurtsuzlaştırdığı sığınmacılar, hak ve özgürlüklerin tanımlandığı bir devlete vatandaşlık mensubiyetlerini de yitirirler. Katılımcıların sahip oldukları eğitim seviyesi, sahip oldukları mülkler, kimliklerini üzerinde inşa ettikleri aidiyetlikleri ve çeşitlilikleri hareketlilik sürecinde geride kalır. Yeni geldikleri egemen toplumda, tüm özellikleri, öznellik ve çeşitlilikleri kaybolur ve muğlak genel bir vatansız-sığınmacı grubu içine dahil olurlar. Bu konumlanma aslında yerel toplumun umursamazlık, ilgisizlik ve dışlama şeklinde tabir edilebilecek tutumlarının gündelik hayattaki pratiklerine yansımalarıyla üretilir. Kamerun20E'nin kendisine "Arap" denmesinde gösterdiği tepki; İran30E'nin kendisini kovan ev sahibine karşı "biz de insanız" çıkışı; "pis Araplar" diyen komşularını Irak30E'nin "Hitler"e benzetmesi ve bu davranışlarını "ırkçılık" olarak nitelendirmesi bu dışlayıcı konumlanışa karşı gösterdikleri tepkiselliklerin dışı vurumudur.

Vatandaşlık ve vatandaş olmama şeklinde mensubiyet yitimi, katılımcıların işgücü piyasasındaki konumları yani çalışamama durumlarını da belirler. Varsanyi ve Castles'in vurguladığı paradoksal durum yani, devletlerin sığınmacıların çalışma piyasasına erişimini engelleyici politikaları karşısında neo-liberal düzenin ucuz emek gücüne ihtiyacı bulgulara da yansımasıdır. Nitelikli, eğitim düzeyi yüksek katılımcılar burada tamamen beden gücüne dayalı vasıfsız işçi olarak geçimlerini sağlayabilmektelerdir. Kayıtsız, kağıt üstünde var olmamaları çalışma koşullarında katılımcıları tamamen işverenlerin merhametine bırakmaktadır. Bu durum da katılımcıların ağır beden işlerinde uzun saatler çalışması, çalışma sonunda ücretlerini alamamaları ve şikayet edebilecekleri haklarını arama şanslarının olmaması anlamına gelir. Dolayısıyla vatandaşlık hakları üzerinden mensubiyet yitimi, katılımcıların nitelikli ve güvenli işgücü piyasası gibi makbul kaynaklara erişimlerinin engellendiği bir ekonomik dışlanma da söz konusudur. Hem toplumsal hem de ekonomik dışlanmayı derin bir şekilde deneyimleyen İran44E ve

Irak^{30E} gibi katılımcılar, oyuna dahil edilmemenin ve toplumsal bütünlüğün çeperlerine itilme durumunu oyunun kurallarını benimsememe, reddetme ve aktif bir şekilde dışarda kalma biçimleriyle tepkiselleştirirler. Bu tepkiler kimi zaman dil öğrenmeyi reddetme, egemen toplumun değerleriyle büyüdüğü halde hiçbir zaman tam olarak dahil olamayacağını bildiği çocukları için isyan etme, bilinçli olarak çalışmayı reddetme gibi biçimler alır. Katılımcıların bu tepkisellikleri, öznenin kendisini nasıl yorumladığına, egemenin kendisini belirli bir şekilde konumlandırmasına karşı madun olarak ifade edilebilecek olan sığınmacıların tepkilerini nasıl ortaya koyduklarına dair ipuçları taşır.

Sığınmacılar üzerine tartışmalarda sığınmacıların sessiz, temsilsiz gruplar olduğuna, toplumun çeperlerinde konumlandıklarına, egemenin kendileri hakkındaki dışlayıcı söylemlerin sığınmacıların toplumsal koşullarını belirlediğine kuramsal tartışmalarda değinilmiştir.

Sığınmacılar özelinde maduniyet olgusu düşünüldüğünde Canefe (2015)'nin şu ifadeleri çarpıcıdır:

“Özellikle küçük ve orta kademedeki işverenler ucuza ve esnek çalışan, uzun saatler boyu çalışabilecek ve vardiya pazarlığına girmeyecek, temel işçi haklarını aramayacak, disiplinli, çalışkan becerikli ve can derdinden her koşula evet demek zorunda kalan bu işgücünü istihdam etmeyi tercih ediyor.... 163 farklı ülkeden gelip de gölge işgücüne katılan ve sayıları artık milyonları bulan bu emekçilerin türküsünü yakacak hiç kimse yok, çünkü kağıt üstünde bir kayıtları bulunmuyor ve dahası, zaten çoğunun dönebilecekleri bir ev veya vatan da yok.” (Canefe, 2015, s. 22).

Canefe'nin yukarıdaki ifadelerinde belirtilen sığınmacı emekçilerin “türküsünü yakacak hiç kimsenin olmaması” hali, kağıt üstünde görünür olmama yani temsilsizlik ve vatansızlıkla ilişkilendirilmektedir. Kısacası vatansız olmanın getirdiği maduniyet, zaten kayıtdışı oldukları için kendi adına konuşamayan sığınmacıların başkaları tarafından da görmezden gelindiği “türkülerinin yakılamadığı”, temsil edilmediği varsayımlarını barındırır.

Bu kuramsal varsayımlar çerçevesinde katılımcıların anlatıları, maduniyet tartışmaları ışığında değerlendirilebilir. Hindistan'daki köylü ayaklanmalarının analizi üzerinden ortaya çıkan postkolonyal yazın, egemen toplumsal koşulların

dışında kalmış, egemen tarih yazınının yer vermediği, seslerini duyuramayan, seslerini çıkaramayan grupların kendi karşıt egemen siyasi ve toplumsal alanlar yaratma durumlarına odaklanır. Gareth Williams (2002)'in maduniyet tartışmasından yola çıkarak, madun grupların bütünlüğü bozma potansiyeli taşıyan dışlanmışlar şeklinde algılanmaları bu grupların ulusal toplumun dış çeperlerine itilmelerine neden olduğu söylenebilir. Yine bu grupları egemen toplumsal sisteme müdahale edebilecek, egemen sistemi çalışmaz hale getirebileceklerine dair genel bir kanı hakimdir. Sığınmacıların da vatansız olma durumlarının vatandaşlık bağının ve ulusal bütünlüğün yüceltildiği toplumlarda meydan okuyucu bir potansiyele sahip olduğu ve hakların vatandaşlık üzerinden tanımlı olması durumunu sorgulattığı Kuramsal Kısımda ifade edilmişti. Sığınmacılık durumuna içkin bu meydan okuma potansiyelinin egemen toplum tarafından tehdit olarak algılanması, misafir, yabancı gibi söylemlerle şekillenen pratiklerde kendini gösterir.

Yine katılımcıların, sorunlarla başetme stratejisi olarak oluşturdukları ağlar, destek ve dayanışma amacıyla arkadaş, akraba, aile çevresiyle yakın sokaklarda oturma eğilimi, günlük hayat içinde görünür olmaları, sığınmacıları yabancı-vatandaş olmayan gruplar olarak toplumun çeperlerinde konumlandırır. Ancak diğer yandan bu konumlanış karşısında oluşan dayanışma ağlarının ve bu ağlar içinde gerçekleşen transferlerin varlığı apolitik, tarihsiz ancak ortak deneyimler üzerinden şekillenen yeni karşıt egemen toplulukların oluştuğuna dair bir çıkarıma götürebilir (Gareth Williams, 2002). Aslında siyasi anlamda karşıt egemenlikten ziyade bu grupların karşıtlığı, mevcut egemen sistemin onları içermemesinin, hareketsiz kılmasının karşısında kendi aralarında kurdukları dayanışma ağları, enformal sektörde çalışmaya mecbur kalma, yerel toplumla ilişkilerini sınırlı bir seviyede tutma gibi koşulların belirsizlikleriyle başetme mücadeleleri çerçevesinde gelişmiş oluşumlardır.

Diğer yandan maduniyet çalışmalarının bir sorunu, madunların egemen dil ve söylem dışına çıkarak kendilerini ifade etme yollarının olmadığıdır. Spivak, ünlü Madun Konuşabilir mi? sorusuna karşılık olarak egemen söylemlerin –ki her ne kadar bu söylemlerin bir kısmı madun grupları temsil ettiğini ve onlara ses

olduğunu iddia eden aydın elitlerin söylemleri de olsa- dışında kendilerini ifade etmelerine imkan olmadığını söyler (Spivak, 2016).

Ancak, Irak30E'nin çocuğunun Türk değerleriyle büyüdüğü vurgusu, Gine64E'nin "ben siyah Türküm" şeklindeki kendilik tanımlaması, "din kardeşliği, Müslümanlık ve ortak kültürler" katılımcıların kendilerine yabancı olması beklenen egemen söylemleri kısmen de olsa içselleştirmiş olabilecekleri yargısını taşıyabilir. Guha'ya referansla, yönetici sınıflar, kentli yoksulları ve madun grupları kontrol etme ve yönetme eğilimi taşırlar ancak kültürel egemenliklerini yaymaları mümkün olmaz. Bu egemen söylemler, katılımcılar özelinde kısmen benimsense bile, bu benimsenme madun grupların sistemin avantajlarından yararlanacakları anlamına gelmez. Aksine mevcut madun durumlarını meşrulaştırıp haklılaştırarak bir direniş biçimi geliştirmelerini engeller. Irak30E'nin kızının vatandaşlık değerlerini, bulunduğu toplumun değerlerini öğrenerek yetişmesine rağmen, bu söylemleri içselleştiriyor olmasına rağmen yine de vatandaş sayılmayacağı dışlanacağına dair isyanı aslında bu durumun bir ifadesidir. Gine64E'nin kendisini Müslümanlık üzerinden Siyah Türk olarak tabir etmesi de, kendisini bu topluma ait hissetme durumuna karşılık olarak vatandaşla eşit haklara sahip olmasına dair bir beklentiyi barındırır. Dolayısıyla, katılımcıların vatandaşlık mefhumunun kendi doğasını sorgulamak yerine neden kendilerinin vatandaş olarak kabul edilmediklerini sorgulamaları, vatandaşlık/vatansızlık diyalektiği üzerinden işleye sistemi yeniden üretmektedir. Bu açıdan sığınmacılar, vatandaşlık ve ulus-devlet mefhumunu sorgulatacak potansiyeli taşımalarına rağmen henüz bu potansiyellerinin farkındalığını kazanamamışlardır. Bu potansiyellerinin farkındalığında olamamaları ya da dışında kaldıkları vatandaşlık olgusunun doğasını sorgulamamaları durumu, tartışmanın başında ele alınan madunların mevcut egemen sistem dışında söylem üretememe meselesiyle bağlantılıdır. Katılımcı sığınmacılar, egemen sistemin verili kabul ettiği ulus-devlet ve vatandaşlık söylemlerinin dışına çıkamadan bu söylemleri sorgulamak yerine bu sisteme dahil olabilme talebi üzerinden kendilerini ifade etmişlerdir.

Diğer yandan Necmi Erdoğan, kendilerine yabancı egemen söylem içinde konuşmalarının, madunların bu söylemleri içselleştirdikleri anlamına gelmediğini

savunur. Aksine madunlar, egemen söylemleri kendilerini ifade etme süreçlerinde dönüştürüp yeniden biçimlendirirler. Ayrıca yoksul madunlar üzerine geliştirdiği tartışmasında, Erdoğan, madun grupların kültürel ve siyasi söylem üretim mekanizmalarından yoksun olduklarının da altını çizer. Dolayısıyla madun gruplar, egemen kesimler tarafından dinlenmeye layık görülmediği gibi kendileri de görünmez ve sessiz kılınmalarına karşıt gelen manevralar üretirler. Katılımcıların görüşmeler sırasında yerel halkla temas anlarında sıklıkla dile getirdikleri “ırkçılık” ithamları, “hepimiz insanız” vurgusu, egemen dili öğrenmeyi ve konuşmayı reddetmeleri, kendilerine sorulduğunda sığınmacı değil öğrenci olduklarını söylemeleri, “yerel halkla bir temaslarının olmadığına” yapılan vurgu ve yerel halkın sığınmacıların “farkında olmadıkları”nı ifade edişleri bu manevralara örnektir. Katılımcıların yerelle temas anlarında yaşadıkları soru sorma-cevap verme meselesini sorunsallaştırma biçimleri, bu soruları soranların “cahil” “bilgisiz” olmaları “açık görüşlü olmamaları” “ne amaçla sordukları belli değil” ifadeleri de madun grupların egemenle olan ilişkilerini dönüştürme ve yeniden şekillendirme biçimidir. Yine egemen söylemler kullanılmakla birlikte, soru sorma cevap verme durumu normalleştirilmemekte tam tersine egemeni temsil eden bireylerin bu pratikleri olumsuz sıfatlarla tanımlanmaktadır.

Katılımcıların madun olma durumları ile ilgili olarak ele alınabilecek bir diğer husus da çalışma meselesidir. Gündelik, günü kurtaracak kadar kazanç sağlayan güvencesiz niteliksiz ya da düşük nitelikli işlerde ve düşük ücretlerde çalışma durumları katılımcıları yoksullaştırmakta ve yine yapılan sömürüye ses çıkaramamaları madun olma durumlarını güçlendirmektedir. Katılımcıların sıklıkla deneyimledikleri, ağır işlerde uzun saatler boyunca çalışmaları, çalıştıktan sonra razı oldukları o düşük ücretleri bile alamamaları. İşverenlerin gün sonunda “zaten kaçak çalıştın kime şikayet edeceksin ki” diyerek bu kayıtdışı çalışmaya mecbur olma durumunu kullanmaları madunların sessiz ve temsilsiz olmalarıyla yakından ilişkilidir. Maduniyet tartışmalarında vurgulanan temsilsizlik ve sessizlik olgularını yansıtmaları açısından, katılımcıların aktardıkları haklarını talep edememe ve şikayet edememe durumu son derece anlamlıdır.

Bu çalışma kapsamında katılımcıların kendi deneyimlerini anlatılama

biçimleri, kendi öznelliklerini, kimliklerini ifade etme biçimlerinin anlaşılması, ve yerel halkla temas anlarını nasıl deneyimlediklerini aktarmaları, genel olarak sığınmacıları dışlanan, çalıştırılmayan, yardıma muhtaç, yönetilebilen pasif konumdan çıkarması açısından önemlidir. Katılımcıların bu deneyimleri aktarma ve sorunsallaştırma biçimleri, dili kullanma ve söylemlerinde, bilinçli olarak deneyimledikleri dışlanmayı ve egemenin karşısındaki konumlarını yeniden biçimlendirme manevrası olarak ortaya çıkmıştır.

Irak30E'nin sosyal yardımlaşmadan yardım almaya gittiğinde kendisi gibi yardım almaya gitmiş yerel halktan birisinin “siz geldiniz ekmeğimizi elimizden alıyorsunuz” tepkisine karşı, “biz de istemedik böyle olsun, çalışmamıza izin verilse yardıma ihtiyacım olmaz” çıkışı maduniyet tartışmaları çerçevesinde de değerlendirilebilir. Sahip olduğu vatandaşlık statüsüyle egemen söyleme kendisini daha yakın konumlandıran madunun, kendisiyle benzer sosyo-ekonomik konumda bulunan katılımcıyı rakip olarak görmesi ancak kendisinin bu yardıma muhtaç kalma ve kısıtlı kaynaklar için rekabet etmek zorunluluğunun yapısal kökenlerini sorgulamaması ayrıca dikkate değer bir konu olup egemen söylem içinde kendisini ifade edememesi ve bu araçlara sahip olamamasıyla yakından ilintilidir. Egemen mekanizmaların dışında konuşamayan vatandaş madunun hakkını arayabilme yolları ve temsilsiz olması, içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak gösterebileceği en yakın hedefi yine kendisiyle benzer sosyo-ekonomik konumda bulunan ancak buna ek olarak vatandaşlık statüsünden mahrum olan katılımcıdır. Dolayısıyla vatandaşlık statüsünün yitimi, katılımcılar için egemen toplumdan dışlanmaları ve yaşanan toplumsal sorunlar için “günah keçisi” olmaları anlamına gelebilmektedir. Bu tepkiler karşısında katılımcının çalışma imkanımız olsa bu yardımları talep etmezdik çıkışı, bu karşılaşma sonrasında Irak30E'nin yaşadığını dile getirdiği stres ve üzüntü, sığınmacı madunun yerel toplumda mevcut egemen söylemleri içselleştirmede olduğu gibi karşıt egemen-duruş stratejisinin dışavurumudur. Bu durumda Irak30E'nin gözünde kendisine hesap soran kişi, vatandaş olduğu için düzenli işlerde çalışma imkanı daha yüksek olan bir kişinin de kendisi gibi yardım almaktadır. Katılımcının “bana iş verin, yardıma ihtiyacım olmasın” şeklindeki çıkışı aslında karşı tarafa, düzenli bir şekilde çalışma imkanı olduğu halde-vatandaş olmasından dolayı- yardım

almasını sorgular bir ima içerir.

Gramsci'ye göre karşıt egemen duruş maddi koşullardan, günlük deneyim ve pratiklerden ortaya çıkar. Dolayısıyla maduniyet bilinci tarihsel olmayan, apolitik ve tarihsiz bir bilinçlilik durumudur. Bu madun bilinci ortak deneyimler, göreceli yoksunluğun farkında olmak, gündelik hayatta ötekilik aidiyetinin ve kimliğinin dışı vurumu şeklinde gelişir. Kimliğin Yeniden Dönüşümü altbaşlığında tartışıldığı üzere, katılımcılar yeni geldikleri toplumsal deneyimler, yoksunluk ve dışlanma temelli yabancı-sığınmacı olma temelinde yeni kimlik aidiyetlikleri üretmektedirler. Bu kimlik aidiyetlikleri, yaşanan sorunlar ve bu sorunlarla başetme stratejileri içinde sürekli yeniden şekillenen bir süreci içerir.

Egemen toplum içinde sorunlarla başedebilmek için sığınmacı madunlar kendi stratejilerini geliştirmektedirler. Örneğin, katılımcıların sorunlarla başetme stratejileri, kendi aralarında kurdukları dayanışma ağları, yerel toplumdan bireylerle temas anlarında dikkatli olmaları, görünür olmamak için gösterdikleri çaba madun olarak sayılabilecek katılımcıların egemen alanı dönüştürme biçimleri olarak görülebilir. İran44E'nin ailesinin İran'dan gönderdiği parayı tahsil etme sırasında bankalarla yaşadığı sorun ve en sonunda İran'dan gelen transferlerin gerçekleştirilmemesi konusunda bilgi sahibi olmayan bir çalışan sayesinde parasını çekmesi; işbulma konusunda katılımcıların birbirlerine yardımcı olarak enformal bir ağ sistemi oluşturmaları, yeni gelenlerin daha önce gelip yerleşmiş sığınmacılar aracılığıyla konut ve iş piyasasına eklemlenebilmeleri, mevcut egemen piyasa sisteminde doğrudan yer alamayan katılımcıların oluşturdukları ara formlar madunların sistemi dönüştürme stratejilerine ve karşıt egemen bir biçim oluşturmalarına dair örneklerdir. Ancak bu stratejiler bilinçli bir politik duruştan ziyade zor ve dışlayıcı koşullar içinde var olabilme, tutunabilme mücadelesi içinde gelişmiş pratiklerdir.

Sonuç olarak, Erdoğan'ın kent yoksulunun kendilerini nasıl temsil ettiği, nesnel koşullarını nasıl algıladıkları ve egemen karşısındaki güçsüz durumlarını nasıl anlamlandırdıkları, yoksulların kendi ifadeleri üzerinde analiz etmiştir. Bu çalışmada da benzer şekilde katılımcıların sığınmacılık deneyimleri, egemen yerel toplumda kendilerine yönelik algı ve önyargıları kendilerinin nasıl algıladıkları ve

mevcut yabancı/misafir konumlarını nasıl temsil ettikleri üzerinde durulmuştur. Katılımcıların anlatıları üzerinden yola çıkıldığında, Erdoğan'ın yargısına benzer şekilde, madun olan katılımcıların egemen söylemlerin tamamen dışında bir alan oluşturdukları söylenemez. Madunlar kendi tarihlerini, hikayelerini anlatılamaları ve aktarmaları ancak egemen kodların kullanımıyla mümkün olabilmektedir. Katılımcılar, kendi aidiyetliklerini ve kimliklerini ifade etme biçiminde egemen söylem ve temsiliyetlere dair kodları kullanmışlardır. Ancak bu kullanımlar katılımcıların bu söylemleri tamamen içselleştirdikleri anlamına gelmez. Katılımcıların sahip oldukları özelliklerle vatandaşlarla eşit haklara sahip olma iddiasında bulunmaları, vatandaşlık ve sığınmacılık prosedürlerine içkin eşitsizliği sorgulamak yerine kendilerini bu mevcut statüler üzerinden tanımlamaları mevcut egemen söylemi içselleştirme olarak yorumlanabilir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, katılımcılar vatandaşlık statüsüne sahip olmadıkları ya da yabancı sığınmacı oldukları için maruz kaldıkları ve deneyimledikleri olumsuzlukları meşrulaştırmamakta, bu konumlarından ötürü kendilerinde doğal olarak bir eksiklik olduğu ve bundan dolayı mevcut durumu hakettiklerini ifade etmemektedirler. Kısaca, egemen söylemdeki “misafirliklerini bilsinler, çok görünür olmasınlar” durumunu söylemlerinde meşrulaştırmadan haklara erişim ve yerel toplumdan tepki görmeme şeklinde pratiklerini dönüştürmektedirler. Irak23E'nin Iraklıların toplumun beklentilerine uygun davranmadıkları için tepki gördükleri kendisinin bunlara dikkat ettiği söylemi de aslında bu tepkilerin haklılığını savunmaktan ziyade kendisinin varolabilmek için bedensel pratiklerine dikkat ettiğinin ve bundan dolayı topluma daha yakın olduğunun bir ifadesidir.

Son sözler olarak, maduniyet tartışmalarında özellikle Erdoğan'ın kent yoksulları çalışmasına paralel olarak katılımcıların da, kendi temsiliyetlerini yerel egemen toplumun bireyleri şeklindeki ötekiye karşı konumlandırıdıklarından bahsedilebilir. Katılımcılar kendi kimliklerini olumsuz “öteki” karşısında konumlandırmışlardır. Bu olumsuz öteki “dışa dönük olmayan” “dünyayı bilmeyen” “cahil” “bilgisiz” hatta “ırkçı” olarak nitelendirilen sığınmacıların ve dolayısıyla katılımcıların kendilerinin durumlarını umursamayan bir ötekidir. Buna karşı katılımcılar bıraktıkları ülkelerinde “siyah ve beyazların” birarada yaşamasına “beyazların, Türklerin çalışmasının kendi ülkelerinde normal

karşılanmasına”, “hepimizin insan olduğuna” “eğitimliyim nasıl konuşulacağını, kibar konuşmayı bilirim” şeklinde bir kendilik temsiliyeti oluşturmuşlardır. Yani katılımcılar, kimliklerini yeni geldikleri topluma referansla ve bu toplum içinde temas ettikleri olumsuz bir ötekiye karşı yeniden oluşturmaktadırlar ve bu yeni dönüşen kimlikler, kucaklayıcı, eğitilmiş, kibar, farklılıklara saygılılık gibi evrensel değerler üzerinden kurulmaktadır. Bu şekilde yeniden kimlik oluşumu, egemen yerel toplumun dışlayıcı söylemlerine ve tepkilerine karşı bir direniş mekanizması olarak da kabul edilebilir.

5.7.4 Dayanışma ve ağların etkililiği

Bulgulardan yola çıkarak söylenebilir ki yukarıda özetlenen belirsizlik eşiklik ve vatandaş olamamanın getirdiği olumsuzluklar içinde varolabilmek için katılımcılar çeşitli başatma stratejileri geliştirmiştir. Bu stratejiler ise katılımcıların sahip oldukları bağlayıcı sermayeler –kendi grupları içinde sahip oldukları ilişkilere dayalı bağlar- ile köprü kurucu sermayelerini –yerel halkla olan iletişim ve ilişki ağlarına dayalı- harekete geçirebilme kapasiteleriyle belirlenir. Kuramsal bölümde ele alınan Bourdieu, Coleman ve Putnam’ın sosyal sermaye ve sosyal ağlar tartışmaları katılımcıların oluşturdukları grup içi ve gruplar arası dayanışma ağlarına kavramsal temel sağlar. Örneğin Coleman (1999) sosyal sermayenin üç unsurundan bahseder: yapılandırılmış ilişkiler, değerler ve davranışlar. Katılımcıların anlatıları üzerinden değerlendirildiğinde, aile, arkadaş grubu gibi ilişki ağları içinde yoğunlaşan, aile içi dayanışma, siyasi ya da dini değerler gibi belirli ortaklıkların biraraya getirdiği etkileşimler sonucunda gelişen rehberlik etme, konutu tanımadığı sığınmacılarla paylaşma, “son 20 lirasını paylaşma”, iş bulma gibi davranışların, sahip oldukları sosyal sermayeler aracılığıyla oluşturdukları dayanışma ağlarını biçimlendirdiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, daha önce de vurgulandığı üzere, İranlıların kendi tanıdıkları ve grupları içinde oluşturdukları enformel ağlar, Afrika ülkelerinden gelen ve birbirini tanımayan sığınmacıların barınma, iş bulma gibi konularda birbirine destek olması

gibi benzer aidiyetler taşıyan bireylerin biraraya gelmesi Coleman'ın kavramsallaştırmasıyla açıklanır. Dolayısıyla katılımcılar, verili ağlara eklenilerek ya da kendi dayanışma ağlarını kurarak sosyal ve ekonomik kaynaklarını paylaşma yoluna gitmekteledir. Bu ağların oluşmasında ise sembolik ve toplumsal bağlar kilit rol oynar.

Ancak, bu ağların işlevselliği ve ne kadar etkili olduğu da ayrı bir tartışma konusudur. Resmi olanakların eksikliğinde, yeni gelen dil bilmeyen ve “oyunun kurallarına” yabancı olan sığınmacıların, daha önce yerleşmiş katılımcılardan rehberlik, barınma ve tercümanlık konusunda destek gördükleri görüşmelerde sıklıkla değinilmiştir. Her ne kadar iş bulma konusunda İran33E'nin belirttiği gibi eski sığınmacılar yeni gelenlere yol gösterse de, sahip olunan ve aktarılan bu bilgiler sığınmacıları, niteliksiz ve düşük ücretli gündelik iş ağlarıyla sınırlamaktadır. Daha somut bir ifadeyle, çarşı içinde küçük bir pideciye paket servisi yapan İran33E kodlu katılımcı yeni gelen arkadaşlarına ancak yine benzer bir işkolunda ve benzer koşullarda iş bulmasına aracı olabilmektedir. Ergönül (2014, s. 183), bu durumu eski sığınmacılar ve yeni gelenler arasında bir aktarım olarak ifade eder. “(E)vler, mobilya, süreçle ilgili bilgi ve Van'ın yaşam koşulları yeni gelenlere aktarılır. Bu topluluklar hastalıklara, ekonomik zorluklara karşı güvenlik ve yabancılara karşı sığınak olarak işlev görürler.” Katılımcıların, yeni geldikleri yabancı aşına olunmayan koşullarda tutunabilme imkanıyla kurdukları destek ve dayanışma ağları böylesi bir aktarımı da barındırır. Irak'lı ve İranlı katılımcıların kendilerinden önce gelip yerleşmiş arkadaş ve akrabaları aracılığıyla konut, iş bulabilmeleri ve resmi işlemlerini kendilerinden önce gelen arkadaş ve akrabaları yardımıyla halletmeleri, yabancı bilinmeyen bir toplumda kırılğan konuma sahip bireylerin kendi güvenli bölgelerini yaratma biçimidir aynı zamanda. Van'da Ergönül'ün (2014) bahsettiği yeni gelenler ve eski sığınmacılar arasında hüküm süren ilişki, sürekli hareketlilik ve ait olmamaya dayalı yeni toplumsallaşmaların önünü açmaktadır.

Bağlayıcı ağların bilgi ve deneyim birikimlerinin yeni gelen sığınmacılara aktarılması açısından etkili olduğu açıktır. Ancak maddi paylaşım ve maddi sıkıntıların bu bağlayıcı olarak tabir edilen grup içi ağlar aracılığıyla giderilmesi

meselesi soru işaretidir. Bu kaynakların son derece kısıtlı olması, İranlı bir katılımcının kendisinden daha kötü durumda olduğunu gördüğü çocuklu bir sığınmacı kadına son 20 lirasını vererek kendisinin o mutlak yoksunluk durumuna düşmesinde olduğu gibi, katılımcıların kendi aralarında maddi dayanışmalarını zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde 5-6 Afrikalı sığınmacının paylaştığı bir hanede tek kişinin asgari ücretin çok altında bir gelir getirmesi ve bu gelirin hane içinde paylaşılması kısıtlı kaynakların daha fazla kişiye bölünmesi anlamına gelir. Bu da aslında maddi olanaklardan ziyade mevcut yoksunluğun daha fazla sığınmacı arasında paylaşılması durumudur. Kuramsal bölümde de la Rocha'nın kaynakların yoksunluğu üzerine yaptığı tartışmaya istinaden, neoliberal yeniden yapılanmada, ücretlerin düşmesi, güvencesiz kayıtdışı işlerin artışı ile kaynakların yoksunlaşması durumuna geçildiği ifade edilebilir. Kaynakların yoksunluğu mefhumu aslında katılımcıların kendi içlerinde oluşturdukları dayanışma ve yardımlaşma ağlarının maddi paylaşımlar açısından zayıflığını açıklar niteliktedir.

Köprü kurucu yani yerel toplumla kurulan ilişki ağlarına dair bulgular değerlendirilirken ise katılımcıların genellikle yerel halkla olan iletişimlerinin sınırlı olduğu görülmüştür. Bulguların analiz kısmında detaylı bir şekilde ele alınan köprü kurucu ağların sığınmacıların dayanışma ağlarında fazla etkili olmadığı meselesi ve bu meselenin altında yatan dinamikleri aktarması açısından tartışmayı İran60K'nın ifadeleriyle noktalamak anlamlıdır:

"Her yerde iyi insanlar var kötü insanlar var. Bazen iyi insanlarla karşılaşıyoruz bazen de kötü insanlar denk geliyor çok normal birşey. Tabii ki biz burda yabancılık çekiyoruz. Çünkü biz burda serbest hapis hanede gibiyiz çünkü hiçbirşey yapma hakkımız yok. Zaten Türk vatandaşıyla bir iletişimimiz yok arkadaşlığımız da yok. Kendi halkımızla genelde görüşüyoruz."

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların içinde bulundukları toplumsal koşulları, bu koşulları deneyimleme ve anlamlandırma biçimlerini araştırma amacıyla yola çıkılmıştır. Bu çerçevede tez çalışmasının temel amacının Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların günlük yaşam deneyimleri içindeki mücadele alanlarını ve karşılaştıkları temel sorunları tespit etmek ile bu sorunlarla başetme stratejilerine ışık tutmak olduğu Giriş kısmında belirtilmişti. Bu temel amacın yanında ve buna paralel olarak, katılımcıların hareketlilik öncesine ve sürecine dair anlatıları, katılımcıların toplumsal koşullarındaki ve sosyal statülerindeki dönüşümler ile yerel halkla temas anlarındaki deneyimlere dair bulgular mevcut kuramsal tartışmalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Kısaca, Eskişehir’de yaşayan sığınmacı grupların sosyal ve ekonomik alanlara dahil olma/olamama durumları, geliştirdikleri başetme stratejileri ve dayanışma ağları ile genel yaşam koşulları hakkında bir çerçeve çizilmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların anlatıları özelinde Eskişehir’deki sığınmacıların temel sorunları ve bu sorunlarla nasıl baş ettikleri tespit edilmiştir. Bu amaçla Irak, İran, Afganistan ve Sahara-altı Afrika ülkelerinden gelip Eskişehir’de üçüncü ülkelere yerleştirilme sürecini bekleyen sığınmacıların anlatıları temel alınmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan sığınmacıların durumuna dair olan temel sorular Necmi Erdoğan’ın (2011) yoksulluk ve maduniyet üzerine yaptığı çalışmanın epistemolojik bakış açısından yola çıkılarak geliştirilmiştir. Madunlar konuşabilir mi? Sorusundan yola çıkarak geliştirdiği kuramsal tartışmasında Spivak (2016) iki farklı temsiliyet biçimi: ‘hakkında konuşmak’ ve ‘adına konuşmak’ ikiliğinden bahsetmiştir. Bu ikilikten yola çıkan Erdoğan (2011) da yoksullar üzerine geliştirdiği analizinde ‘yoksullar hakkında konuşmak’ ile “yoksullar adına konuşmak” arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır. Bu çalışma kapsamında sığınmacıların da sessiz ve temsilsiz kitleler grubuna dahil oldukları, hayatlarını ilgilendiren politikalar, yerel toplumsal ilişkiler ağı içindeki konumlarını belirleyen faktörlerin, başkalarının kendileri hakkında konuşmaları

üzerine alınan kararlarla şekillendiği bir gerçektir. Bu kuramsal temel çerçevesinden bakıldığında yerel toplum arasında ve medyada yer alan “suçlu”, “kurban”, “gariban”, “tehlikeli” gruplar olarak kategorileştirilen, “dışardan gelip vatandaşların hakkı olan kaynakların yeni ortakları” şeklindeki temsillerin, sığınmacıların kendi gerçeklikleriyle ne kadar örtüştüğü tartışmalıdır. Çalışmada, sessiz ve temsilsiz olarak kabul edilebilecek sığınmacıların gerçekliklerinin yine ancak kendi ifadeleriyle kavranabileceği kabulüyle nitel araştırma yöntemi izlenmiştir. Bu doğrultuda, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların günlük hayat deneyimlerinde karşılaştıkları temel sorunlar, toplumsal konumlarının vatandaşlık/yabancılaşma/sığınmacılık deneyimleri üzerinden nasıl biçimlendiği ve kendilerini bu nosyonlar üzerinden nasıl tanımladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez kapsamındaki tartışmalar bütünlüklü olarak değerlendirildiğinde katılımcılarla yapılan görüşmeler temelde sığınmacı olmadan önceki yaşam koşulları ve deneyimleri; hareketlilik süreci; Eskişehir’de gündelik hayat içindeki deneyimleri; yaşadıkları temel sorunlar ve bu sorunların çözümünde harekete geçirmeye çalıştıkları sosyal ağlar çerçevesinde şekillenmiştir. Anlatılarda yer verilen ve analiz sürecine tabi olan bu veriler, sığınmacılık süreçlerinin farklı aşamalarını içerdiği üzere alanyazında farklı kuramsal modeller ışığında temellendirilmiştir.

Tez çalışmasının hedef kitlesi, Eskişehir’de İran Irak ve Sahara altı Afrika’dan gelenleri kapsamaktadır. Bu kapsamda, katılımcıların hangi süreçler sonucunda yabancı bir ülkede sığınmacı statüsünde konumlandıkları, bu sürece nasıl gelindiği; Irak, İran ve Sahara-altı Afrika’da sığınmacı hareketliliğini doğuran temel dinamikler, siyasi ve ekonomik yeniden yapılanma Dünya Sistemleri Analizi ve Çatışma Modelinin sunduğu kuramsal ve kavramsal çerçeve içinde ele alınmıştır. Dünya Sistemleri analizi özellikle post-kolonyal dönemde gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan coğrafyalara askeri ve ekonomik müdahalelerinin topraksızlaşmış, yersiz yurtsuzlaşmış nüfusların ortaya çıkmasına yol açtığını açıklar niteliktedir. Gelişmiş coğrafyalardan yola çıkan sermayenin kar arttırımı güdüsüyle yöneldiği geliştirmekte olan coğrafyalarda ucuz işgücü ihtiyacını daha çok göçmen işgücüyle

karşıladıkları günümüzün bir gerçeğidir. Sermayenin ucuz işgücü arayışıyla yeni coğrafyalara yönelmesi yerine, bu coğrafyalara gelen kayıt dışı göçmen ve sığınmacı işgücünü istihdam etmeyi tercih ettiği söylenebilir. Kayıt dışı göç ve sığınmacı hareketliliğinin ağırlıklı olarak, çalışma koşullarının ve ücret seviyelerinin düşük, işsizlik gibi ekonomik dinamiklerin olumsuz yönde seyrettiği gelişmekte olan coğrafyalarda yoğunlaştığı daha önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Sosyal hakların eridiği, çalışma ve iş koşullarının sermayenin karını arttıracak şekilde her türlü düzenlemeden muaf tutulduğu, enformalleşme ve işsizliğin yoğun bulunduğu gelişmekte olan coğrafyalarda, kayıt dışı göçmen ve sığınmacıların varlığı sermaye için bir fırsat oluşturmaktadır.

Kısacası, küreselleşme ve neoliberal ekonomi-politik tartışmalarından yola çıkarak söylenebilir ki sığınmacıların bireysel kararları, statüleri ve toplumsal eklemlenme biçimleri küreselleşme ve devlet pratikleri tarafından şekillenmektedir. Üretimlerini denizaşırı coğrafyalara taşıyarak, üretim ilişkilerinin dünya çapında yayılmasını sağlayan, esnekleşme, güvencesizleşme ve düşük ücretler ile karakterize edilen neo-liberal sistemin ulus-aşırı sermayesinin ihtiyaç duyduğu nitelikteki emek gücü büyük ölçüde göçmen, kayıt dışı göçmen ve sığınmacılar tarafından karşılanmaktadır.

Küreselleşme üzerine gerçekleştirilen bu model, Eskişehir’de yaşayan katılımcıların emek piyasasına eklemlenme biçimleri açısından da açıklayıcıdır. Alan bulgularından yola çıkarak katılımcıların, vasıfsız, günü birlik, güvencesiz ve kayıtdışı sektörlerde istihdam edildikleri, keyfi olarak işten çıkarıldıkları, çalışma sonunda ücretlerini alamadıkları, uzun mesai saatlerinde ağır beden işlerinde çalıştıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların işgücü piyasasındaki konumları Piore’nin İkili Emek Piyasası modeli ile anlattığı yapıyla kısmen örtüşmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, mevcut ekonomik yapı, birincil ve ikincil sektörün keskin bir çizgiyle birbirinden ayrıldığı, toplum içinde vatandaşlarla vatansızların da yine aynı keskinlikle bu ikilik içine yerleştirdikleri bir sistem değildir. Çalışma koşulları ve çalışma ilişkilerine dair sorulara verilen yanıtlarda katılımcıların aynı sektörde aynı işkolunda vatandaşlarla birlikte çalıştıkları dile getirilmiştir. Ancak, Piore’nin modeli katılımcıların da dahil olduğu sığınmacı

grupların emek piyasasına eklemlenme biçimlerini farklı bir şekilde açıklayabilir. Piore'nin bahsettiği ayrım, sığınmacıların sahip oldukları eğitim seviyesi, mesleki deneyim gibi kültürel sermayeyle mevcut çalışma koşullarının örtüşmemesi, kendileriyle eşdeğer sermayeye sahip olan vatandaşların çalıştığı nitelikli yüksek ücretli işkollarında çalışma imkanı bulamamaları, bu çalışma koşullarının maddi olanaklarını ve bu temelde toplumsallaşma biçimlerini de belirleyerek kendileriyle eşdeğer gruplardan ayırıştırması şeklinde yorumlanabilir. Buna bağlı olarak katılımcıların anlatılarında, gelmeden önceki yüksek sosyal statülerini, orta üst sınıf yaşam biçimlerini geride bırakıp geldikleri toplumda alt gelir düzeyine ait toplumsal gruplara yakın bir konuma geldiklerine dair net bulgular analiz kısımlarında etraflıca sunulmuştur. Sığınmacıların yaşadığı en temel sorunlar konuşulduğunda, maddi temelli sıkıntılar öne çıkmıştır. Bu sıkıntılar arasında, düzenli ve nitelikli işlerde çalışamamak en fazla altı çizilen meseledir. Çalışma sorununa dayalı düzenli gelir yokluğunda temel ihtiyaçların ve çocukların eğitim giderlerini karşılanamaması, güvencesizlik ve yarının belirsizliği gibi maddi ve manevi yansımaları da anlatılarda dile getirilmiştir.

Çalışma sorunundan sonra, en sık vurgulanan bir diğer mesele de uygun koşullarda barınma olanaklarının temininde yaşanan güçlülük. Barınma ve konut sorununa dair anlatıların odaklandığı temel deneyimler, potansiyel ev sahibi-komşular arasında yaşanan gerilim anlarına, ev sahiplerinin evlerini sığınmacılara kiralamayı reddetmelerine ve reddediş biçimlerine, uygun barınma koşullarına sahip konut bulunamamasıdır. Özellikle Eskişehir'e ilk yerleşme sürecinde aile ve arkadaş desteği alma şansı olmayan katılımcıların barınma ihtiyaçlarını giderme konusunda ciddi sıkıntılar yaşadıklarına dikkat çekmek gerekir.

Kimi ev sahiplerinin sığınmacılara evlerini kiralamayı daha onlarla karşılıklı biraraya gelmeden reddetmeleri, sığınmacılara karşı toplumsal kabulün aldığı biçime dair ipuçları barındır. Ancak toplumsal kabulün katılımcılar tarafından algılanma biçiminin en fazla belirginlik kazandığı anlar komşularla ve sokaktaki insanla olan temas anlarıdır. Bu temas anlarına dair konuşmalarda öne çıkan en temel nokta katılımcıların yerel halktan hiç tanımadıkları kişilerin kendilerine

yönelttiği sorular ve gösterdikleri tepkilerdir. Katılımcıların, yerel halkla temas anlarını sorunsallaştırdıkları temel noktanın kendilerine tanımadıkları insanlar tarafından yöneltilen meraklı sorular olduğu ifade edilebilir. Ancak bu soruların, geçmişlerinde travmalar yaşamış ve genel olarak güven duygusunu büyük ölçüde yitirmiş sığınmacılar üzerinde ciddi olumsuz etkilerinin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Katılımcılara, bu gibi yaklaşımların hangi açılardan kendilerinde rahatsızlık yarattığına dair sorular yöneltildiğinde, soruların amacını aştığını, cevap verdikleri zaman karşı taraftan aldıkları tepkilerden rahatsızlık duyduklarını, özel ve kişisel olarak algılanan sorulara cevap vermek istemediklerini belirtmişlerdir.

Birbirine yabancı sığınmacı ve yerel halktan bireylerin karşılaşma anlarının, soru soran/hesap veren arasındaki örtük bir iktidar ilişkisi barındırdığı açıktır. Bu ilişkide soru soran yerel halktan kimsenin, egemen ev sahibi konumuyla kendisinde bu hakkı gördüğü söylenebilir. Bunun karşısında sığınmacı katılımcıların bu anlık karşılaşmaları sorunsallaştırma biçimlerinde, gündelik pratiklerdeki örtük hegemonik ilişkiler içinde yerleştirildikleri ikincil konumlarını meşrulaştırmadıkları açıkça görülmektedir.

Karşılaşma anlarıyla ilgili konuşmalar sırasında, katılımcılar bu karşılaşmaları ve kendilerine yönelen tepki biçimlerini sorgulamış, bu durumu kendilerinin yabancı ya da sığınmacı olmalarından dolayı yerinde meraklar olarak değil karşı tarafın cehaleti, bilinçsizliği ve saygısızlığıyla açıklamışlardır. Bu açıklayış biçimi aynı zamanda, soru soran ve egemen konumda olan yerelin cahil bilinçsiz öteki olarak kurgulanmasının bunun karşısında ise katılımcıların eğitilmiş ve bilinçli olarak benlik kurgusunun bir ifadesidir. Diğer bir ifadeyle, sığınmacı katılımcılar, kimliklerini yeni geldikleri topluma referansla ve olumsuz bir ötekiye karşı yeniden oluşturmaktadırlar ve bu yeni dönüşen kimlikler, kucaklayıcı, eğitilmiş, kibar, farklılıklara saygılılık gibi evrensel değerler üzerinden kurulmaktadır. Bu şekilde yeniden kimlik oluşumu, egemen yerel toplumun dışlayıcı söylemlerine ve tepkilerine karşı bir direniş mekanizması olarak da kabul edilebilir.

Özetle söylenebilir ki, Eskişehir’de sığınmacılar, gündelik hayat deneyimleri, içinde bulundukları toplumsal koşullar, yerel halkla kurdukları temaslar sonunda aidiyetliklerini ve kimliklerini yeniden oluştururlar. Yeni geldikleri toplumda bir takım hak ve kaynaklara erişimlerinin sahip oldukları hukuki statülerinin üzerinden olması, sığınmacıların da “gerçek sığınmacı” “turist sığınmacı”, “hırsız” “yalancı” gibi kendi grupları içinde farklı ötekileştirmelere gitmeleriyle sonuçlandığı görülmüştür. Iraklı katılımcıların kendilerini olumsuz imaja sahip olduğuna inandıkları Iraklı sığınmacı grubundan uzak tutma ve kendilerini diğer Iraklılardan farklı bir şekilde ifade etmeleri bu açıdan dikkate değerdir. Bu açıdan “gerçek sığınmacı” olma fakat bu farkın yerel kurum ve otoriteler tarafından anlaşılamaması, sığınmacı gruplar açısından sığınmacılık içinde de farklı sığınmacılıkların olduğuna işaret eder. Kısacası katılımcılar yeni geldikleri toplumsal koşullara referansla kimlik dönüşümleri iki farklı ötekileştirme ve benlik biçimi barındırır. İlki cahil yerel ötekiye karşı bilinçli ve eğitilmiş bir benliktir ikincisi ise yalancı, uyumsuz, suçlu ya da turist sığınmacı ötekiye karşı gerçek sığınmacı benliğidir.

Gelinen noktaya kadarki tartışmaları toparlamak gerekirse, katılımcıların Eskişehir’de deneyimledikleri sorunların ve mücadele alanlarının temelde maddi kaynaklı olduğu bulgulanmıştır. Bunun yanı sıra, yerel toplumla temaslardaki deneyimlerin katılımcılar tarafından sorunsallaştırılması görüşmeler sürecinde ifade edilen genel bir duruma işaret eder. Bu sorunsallaştırma ise egemen yerel toplumun katılımcılar tarafından algılanış biçimi ile yaşanan deneyimlerin anlamlandırılmasıyla yakından ilgilidir. Bu deneyimler sonucu ise katılımcı sığınmacıların benlik algılarının da yeniden biçimlendiği görülebilmektedir.

Katılımcıların hayatlarına dair anlatılarında ortaya çıkan bir diğer önemli nokta da sürekli bir aradalık ve eşiklik halinin söylemlerine yansımalarıdır. Katılımcılar görüşmeler sırasında, geçmişle gelecek arasında, nostaljiyle travma arasında, belirsizlikle umut arasında, gitmekle gelmek arasındaki eşiklik hallerini çeşitli biçimlerde ifadelerine yansıtmışlardır. Geçmişe dair anlatılarında yaşanan tehdit ve baskıların aktarılmasını takiben geride bıraktıkları üzerinden geçmişi kutsamaları; bekleme sürecinin belirsizliğinden şikayet etmelerinin ardından

geleceğe dair planlarını paylaşmaları bu aradlığın bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Sığınmacıların geçmişle ve geride kalanlarla tam olarak bağlarının kopmaması, şu anla ve şu andaki yerle tam olarak aidiyetlik ilişkisinin kurulamaması ile geleceğin belirsizliği bir arafta olma durumu ve eşiklilik halidir. Bu eşiklilik halinin temelleri ise bulundukları sınırlar içindeki topluma vatandaşlık bağı ile bağlı olamamalarında ve geride bıraktıkları toplumla da siyasi ve toplumsal bağlarını koparmış olmalarında aranmalıdır. Sınırlar bu açıdan simgesel bir anlam taşır zira, sığınmacılar sınırlardan geçerken vatandaşlık bağına kaybetmek suretiyle bir mensubiyet yitimiyle karşı karşıya kalırlar. Bu mensubiyet yitimi, vatandaşlık statüsüyle tanımlanan sosyal hakların, siyasi varoluşun, kendi kendini temsil edebilmenin yitimini yani genel olarak bir statü yıpranmasını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle sığınmacılık hali, hak ve özgürlüklerin tanımlandığı tek meşru merci olan vatandaşlık ve devlet mensubiyetinden mahrumiyeti getirir. Sınırı geçişle birlikte sığınmacılar, siyasi topluma aidiyetliklerinden ve benliklerinin tüm ayırt edici unsurlarından soyutlanıp, vardıkları toplumlarda devletsizlik, yersiz yurtsuzluk ve işlevsizlik üzerinden tanımlanmış sığınmacılar güruhuna dahil edilmektelerdir.

Yukarıda bahsedilen bu durum katılımcıların gelmeden önceki hayatlarını aktarış biçimlerinde ve Eskişehir'deki deneyimlerinde de ortaya çıkmaktadır. Geçmişe dair anlatılarında, katılımcıların, geride bırakılanların sadece maddi varlıkları olmadığı, meslek, toplumsal statü, vatandaşlık bağı gibi daha çok kültürel ve sosyal sermayelerini de geride bıraktıkları ortaya çıkmıştır. Her ne kadar bu özellikler bireye içkin olup onunla birlikte gidilen coğrafyalara da taşındığı bir gerçekse de, geldikleri toplumda katılımcıların sahip oldukları bu özellikler anlamını, simgesel önemini ve dahi işlevini yitirmektedir.

Katılımcıların anlatılarından ve deneyimlerinden yola çıkarak, sığınmacıların eğitim seviyelerinden, mesleklerinden ve geride bıraktıkları toplumsal statülerinden bağımsız olarak Türkiye sınırından geçişleriyle birlikte yabancı, şüpheli, suçlu olarak damgalanan toplumun çeperlerindeki grupların arasına itildikleri varsayılabilir. Daha önce de belirtildiği üzere, İran'da fabrikada yönetici

pozisyonunda çalışmış üniversite mezunu İranlı'nın burada yerel toplumdaki bir ev sahibinin “gidin gidin yabancıya ev yok” şeklinde bir tepkiyle karşılaşması, egemenin gözünde tüm sahip olduğu özelliklerden yalıtılmış bir şekilde sadece “istenmeyen bir yabancı” haline gelme sürecinin en yalın ifadesidir.

Bu noktaya kadar alan bulgularının ortaya koyduğu sığınmacıların deneyimlediği maddi sorunlar, yabancılık/sığınmacılık statülerinin temellendirdiği toplumsal kabule dayalı sorunlar bir bütünlük halinde özetlenmeye çalışılmıştır. Temelde maddi yoklukların, çalışamama durumunun, sığınmacılık statüsünün getirdiği olumsuzlukların içinde varolabilmek için katılımcılar çeşitli başetme stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejiler kurumsal ve resmi yapıların sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılamada ve sorunlarını gidermede yetersiz kaldığı durumlarda, hayati boşlukları doldurma niteliği taşır.

Bu çalışma kapsamında sığınmacıların işlevselleştirdikleri sorunlarla başetme stratejileri temelde bağlayıcı sermayeler ve köprü kurucu sermayelerin mobilizasyonu ile oluşan toplumsal ağlar çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır. Katılımcıların anlatıları üzerinden değerlendirildiğinde, bağlayıcı sermaye üzerinden şekillenen toplumsal ağlar, aile, arkadaş grubu gibi ilişki ağları içinde yoğunlaşıp, aile içi dayanışma, siyasi ya da dini değerler gibi belirli ortaklıkların biraraya getirdiği etkileşimler sonucunda gelişebilmektedir. İranlı katılımcıların yeni gelen sığınmacı arkadaşlarına rehberlik edip konut bulma ve diğer resmi işlemlerde yol göstermeleri, Sahara-altı Afrika ülkelerinden gelen katılımcıların sokakta kalmış ama tanımadıkları diğer Afrikalı sığınmacılara evlerini açması, katılımcıların diğer sığınmacı arkadaşlarıyla iş bulma ve maddi yardımlar konusunda bilgi paylaşımları sahip oldukları sosyal sermaye ve toplumsal ağlarının işlevselleştirme biçimlerine örnektir.

Ancak, bu ağların özellikle maddi sorunların çözümünde ne kadar etkili olduğu ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Resmi olanakların eksikliğinde, yeni gelen dil bilmeyen ve “oyunun kurallarına” yabancı olan sığınmacıların, daha önce yerleşmiş katılımcılardan rehberlik, barınma ve tercümanlık konusunda destek gördükleri katılımcıların anlatılarında sıklıkla değinilmiştir. Ergönül (2014, s. 183), bu durumu eski sığınmacılar ve yeni gelenler arasında bir aktarım

olarak ifade eder. Özellikle Afrika ülkelerinden gelen ve İran kökenli katılımcıların, yeni geldikleri yabancı aşına olunmayan koşullarda tutunabilme imkanıyla kurdukları destek ve dayanışma ağları böylesi bir aktarımı da barındırır. Ancak maddi paylaşım ve maddi sıkıntıların bu bağlayıcı olarak tabir edilen grup içi ağlar aracılığıyla giderilmesi meselesi soru işaretidir. Kaynakların son derece kısıtlı olması, bir katılımcının başka bir sığınmacıya yardım olarak verdiği 20 liranın kendisini mutlak yoksunluk durumuna düşürmesi olayında görüldüğü üzere genel olarak katılımcılar arasında maddi kaynakların paylaşımı son derece sınırlıdır. Benzer şekilde Afrikalı bir katılımcının 5-6 sığınmacıyla bir evi paylaşması ve o hanede yaşayanların tüm giderlerinin tek kişinin asgari ücretin de altındaki geliriyle karşılanması aslında kısıtlı kaynakların daha fazla kişiye bölünmesi anlamına gelir. Bu durum maddi olanakların paylaşımından ziyade mevcut yoksunluğun daha fazla sığınmacı tarafından paylaşılmasıdır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların temel sorunları düzenli ve kayıtlı bir şekilde çalışamamalarına bağlı maddi kaynaklı sorunlardır. Makbul kabul edilen düzenli ve nitelikli işgücü piyasasına erişimin vatandaşlık temelinden sağlanabilmesi ise, yaşanan sıkıntıların kökeninde yatan temel meselenin sığınmacılık statüsünün getirdiği ve hukuki olarak tanımlanmış sınırlamaların yattığı söylenebilir. Yine bu sığınmacılık ve yabancılık statüsünün katılımcıların toplumsal konumlarını etkilediği görülmüştür. Geldikleri ülkende dönüşen toplumsal konumları içinde yerel halkla girdikleri etkileşim sürecinde katılımcı sığınmacıların, cehalet-bilinçlilik, turist sığınmacılık-gerçek sığınmacılık referansları üzerinden benliklerini yeniden tanımladıkları gözlemlenmiştir.

Madun gruplar dahilinde değerlendirilebilecek olan sığınmacıların toplumsal konumlarını ve yaşadıkları sorunları pasif bir şekilde içselleştirmedikleri tam tersine kendilerini damgalayan egemen söylemlere karşıt söylemler geliştirdikleri gerçeğine katılımcıların anlamlarından ulaşılabilmektedir. Yine katılımcılar, içinde bulundukları ekonomik ve toplumsal yapının işleyişi ile biçimlenen ve bu yapıdan tek taraflı bir şekilde etkilenen nesneler değildir. Aksine, katılımcılarla yapılan görüşmelerde de ortaya çıktığı gibi sığınmacılar, içlerinde bulundukları maddi ve

statü temelli sorunlarla başedebilmek, içlerinde bulundukları olumsuz koşulları dönüştürebilmek için sahip oldukları sosyal ve kültürel sermayeyi seferber ederek kendilerini içinde dahil edecek ve ait hissedecek yeni toplumsal ağlar oluşturmaktadırlar.

Bu tez çalışması kapsamında Eskişehir’de yaşayan sığınmacıların katılımcıların anlatıları üzerinde genel durumları karmaşık yapısından dolayı çok boyutlu olarak ele alınmıştır. Türkiye’de sayıları 3 milyonu geçen sığınmacıların zaman içinde toplumla bütünleşmelerini sağlamak ve insani koşullarda yaşamalarını sağlayacak imkanlar sunmak ön plana çıkacak meseleler olarak görülmektedir. Son dönemde yaşanan kayıtdışı göç ve sığınmacı akını gösteriyor ki, Türkiye’nin, günümüzde ve yakın gelecekte daha önce ev sahipliği yapmadığı bir yabancı nüfusu barındırması söz konusudur. Türkiye toplumu sığınmacıların orta ve uzun vadede kalıcı olmalarının getireceği farklı bir çeşitlilikle yüzleşmenin güçlükleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bu tez çalışması bulgularından yola çıkarak şu sorular yöneltilebilir: Sığınmacı ailelerin Türkiye’de yetişen nesilleri toplumsal süreçlere nasıl eklemlenecektir? Nüfus içinde çok sınırlı haklara sahip, yoksulluk ve açlık sınırında yaşayan yabancı bir nüfusun varlığı toplumsal yapıyı nasıl dönüştürecek? Yerel toplumda toplumsal kabulün sağlanması ve dışlanmanın önüne geçmesi için ne gibi stratejiler izlenmelidir? Bu sorulardan yola çıkarak gerçekleştirilecek akademik çalışmalar, STK’lara ve ilgili devlet kurumlarına, geliştirecekleri göç politikalarının iyileştirilmesinde, toplumsal farkındalık geliştirecek stratejiler üretilmesinde, sığınmacılara yönelik sunulan hizmetlerin tekrar değerlendirilip güçlü bir destek ortaya konmasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair yönlendirici olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acer, Y; Kaya, İ.; Gümüş, Y. (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Ankara: USAK Yayınları.
- Al-Ali, N.S. (2009). *Iraklı Kadınların Anlatılmayan Öyküsü 1948'den Bugüne*. İstanbul: İletişim.
- Altıntaş, S. (2014). Davetsiz Misafirler: Türkiye'deki Mültecilerin Maduniyet Görünümleri, *İdeal Kent Göç-I*, 14: 252-276.
- Amnesty International-Uluslararası Af Örgütü (2014). *The Human Cost of Fortress Europe: Human Rights Violations Against Migrants and Refugees At Europe's Borders*. London: Amnesty International. http://www.amnesty.eu/content/assets/Reports/EUR_050012014_Fortress_Europe_complete_web_EN.pdf (Erişim Tarihi: 20.03.2017).
- Amnesty International-Uluslararası Af Örgütü (2016). *No Safe Refuge: Asylum-seekers and Refugees Denied Effective Protection in Turkey*. London: Amnesty International.
- Anderson, B. (2011). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis.
- Appadurai, A. (2001). Grassroots Globalization and Research Imagination. In A. Appadurai (ed.), *Globalization* (1-21). A Millenial Quartet.
- Arendt, H. (1997-1945), *The Jewish Writings*, J. Kohn R.H. Feldman (ed.), Schocken Books: New York.
- Arendt, H. (1968). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt
- Asylum Information Database, (December-2015). *Country Report: Turkey*. European Council on Refugee and Exiles (Ed.).

- Bankston III, C.L. (2014). *Immigrant Networks and Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasadışı Göçmenler*. İçişleri Bakanlığı Yayınları Yayın No: 686
- Bauman, Z. (2004). *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme – Toplumsal Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baxter, J., & Eyles, J.. (1997). Evaluating Qualitative Research in Social Geography: Establishing 'Rigour' in Interview Analysis. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22(4), 505–525.
- Block, K., Riggs, E., Haslam, N. (2013). Ethics in Research with Refugees and Asylum Seekers: Processes, Power and Politics. *Values and Vulnerabilities The Ethics of Research with Refugees and Asylum Seekers*, K. Block, E. Riggs, N. Haslam (edt.). Brisbane: Australian Academic Press
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* in (241-260). Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Bozarslan, H. (2011). *Ortadoğu Bir Şiddet Tarihi*. A. Berktaş (Çev.) İstanbul: İletişim.
- Brewer, K.T., Yüksek, D. (2009). A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in Istanbul. *Lands of Diverse Migrations*. A. İçduygu & K. Kirişçi (ed.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları (637-724).
- Buz, S. (2008). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. *Polis Bilimleri Dergisi*: 10(4)
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 18(2)

- Canefe, N. (2015). Mülteciden Sığınmacıya Başvurucudan Göçmen İşçiye, Suriye'den Arafa Giden Yol, *Birikim* 311: 17-26
- Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihesi Sosyal Sorunun Dönüşümü*, Çev. Işık Ergüden. İstanbul: İletişim
- Castel, R. (2004). *Sosyal Güvensizlik*. İstanbul: İletişim.
- Castles, S. (2011). Migration, crisis and the global labour market. *Globalizations* , 8(3), 311-324.
- Castles, S., Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, B. U. Bal, İ. Akbulut (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., Davidson, A. (2000). *Citizenship and Migration: Globalization and the Politics of Belonging*. London: Macmillan.
- Chakrabarty, D. (1998). Minority Histories, Subaltern Pasts, *Economic and Political Weekly*, 33(9): 473-479
- Chalcraft, J. (2006). Subalternity, Material Practices, and Popular Aspirations: Syrian Migrant Workers in Lebanon, *The Arab Studies Journal*, 14(2): 9-38.
- Chambers, I. (1994-2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. İ. Türkmen & M. Beşikçi (çev.), Ayrıntı, İstanbul.
- Chatterjee, P. (2006). *Mağdurların Siyaseti*. V.F. Bozçalı (çev.). İstanbul: İletişim.
- Cholewinsky, R. (2000). "The EU Acquis on Irregular Migration: Reinforcing Security at the Expense of Rights", *European Journal of Migration and Law* 2, pp. 361-405
- Cleveland, W. L. (2008). 1970'lerden 1990'lara Ortadoğu. Modern Ortadoğu Tarihi içinde (407-598), M. Harmanlı (Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Cohen, A. (1994). *Self Consciousness: An alternative anthropology of identity*. New York: Routledge.

- Coleman, J. (2000). *Foundations of Social Theory* (Üçüncü basım). Cambridge: Harvard University Press.
- Çalhan, M. (2008). *National and Religious Identities of Children of Iranian Asylum-Seekers in Kayseri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Danış, A.D. (2010). İstanbul'da Iraklı Göçmenlerin Parçalı Eklenmenme Sürecinde Toplumsal Ağlar. *Türkiye'ye Uluslararası Göç*. B. Push ve T. Wilkoszewski (der.), M. Ç. Özbattır (çev.), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Danış, A. D., Taraghi, C., Perouse, J.F. (2009). "Integration in Limbo": Iraqi, Afghan, Magrebi and Iranian Migrants in Istanbul. *Lands of Diverse Migrations*. A. İçduygu & K. Kirişçi (ed.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları (443-636).
- Dauvergne, C.: 2004, "Sovereignty, Migration and the Rule of Law in Global Times", The Modern Law Review Limited, pp. 588-615.
- de la Rocha, M. G. (2001). From the Resources of Poverty to the Poverty of Resources? The Erosion of a Survival Model. *Latin American Perspectives* 28(4): 72-100..
- Dell'olio, F. (2005). The Europeanization of Citizenship :Between the Ideology of Nationality,Immigration, and European Identity. Bulington: Ashgate.
- Deniz, O. Mülteci Hareketleri Açısından Van Kentinin Durumu ve Kentteki Mültecilerin Demografik Profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*.
- Denzin, N.K., Lincoln, S. Y. (2005). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Ekinci, Y. (2015). Misafirlik Dediğin Üç Gün Olur Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma, *Birikim*, 311 (48-54)

- Erdoğan, N. (2011). Garibanların Dünyası Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar. *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, N. Erdoğan (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 29-46.
- Erdoğan, N. (2011). Yok-Sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve Fark Yaraları. *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, N. Erdoğan (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 47-95.
- Erdoğan, N. (2011). Yoksulları Dinlemek. *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, N. Erdoğan (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 13-26.
- Ergönül, H. (2014). *Identity Constructions and Negotiation of Asylum Seekers/Conditional Refugees in Turkey (Van): Iranian Baha’is*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Faist, T.: (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul: Bağlam.
- Franz, E., (1994). *Population Policy in Turkey: Family Planning and Migration between 1960 and 1992*, Deutsches Orient Institut, Hamburg Pp:44-65; 67-79; 169-208; 237-245; 294-322
- Gedik, M. (2009). *Somalili Mültecilerin Sosyo-kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Konya.
- Golash-Boza, T.M. (2015). *Deported Immigrant Policing, Disposable Labor and Global Capitalism*. New York: New York University Press.
- Goodwin-Gill, G.S, MacAdam, J. (2007). *The Refugee in International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Granovetter, M.(1973). Strength of Weak Ties, *American Journal of Sociology*, 78(6): 1360-1380.

- Gümüş, K. (2008). STK'lar Sivil Toplumun Yerine Geçemez, Sivil Toplumun Katılımı İçin Çalışırlar, *"Sivil" Toplum Kavramı Tartışmaları* (9-18).
- Halfmann, J. (1997). Immigration and Citizenship in Germany: Contemporary Dilemmas, *Political Studies*, XLV, 260-274.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Hayter, T. (2003). The Case Against Immigration Controls. *Feminist Review*, 73, 6-18.
- Hollifield, J. (2010). *The Emerging Migration State*. A. Portes and J. DeWind (Eds.), *Rethinking Migration: New Theoretical and Empirical Perspectives* in (62-89). New York: Berghahn Books.
- İbn-i Haldun. (2007). *Mukaddime (I. Cilt)*. (Çev: S. Uludağ). İstanbul: Dergah Yayınları.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde Transit Göç. *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, M. Murat Erdoğan ve A. Kaya (Der.), 279-294 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul.
- İçduygu, A. ve Kirişçi, K. (2009), *Turkey's International Migration in Transition, Land of Diverse Migrations*, ed: İçduygu A. Kirişçi K., Bilgi Üniversitesi, İstanbul, (2009). Pp:1
- İçduygu, A; Toktaş, Ş. Ve Soner, B. A., (2008). Ulus-İnşa Sürecinde Bir Nüfus Siyaseti: Gayrimüslümlerin Türkiye'den Göçü, *Ethnic and Racial Studies*, 31 Pp: 358-89.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ., (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul, Pp: 249-76
- İnsel, A. (2011). *Neo-liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*. İstanbul: Birikim.
- Interpol-Europol Migrant Smuggling Networks 2016

- International Organization for Migration, (2014). *Fatal Journeys: Tracking Lives Lost During Migration*. Geneva: International Organisation for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/fataljourneys_countingtheuncounted.pdf (Erişim Tarihi: 17.03.2017).
- Karraker, M. W. (2013). Introduction: Global Migration in the Twenty-First Century. M.W. Karraker (ed.), *The Other People: Interdisciplinary Perspectives on Migration*, içinde (3-23). New York: Palgrave Macmillan.
- Kaşka, (2009). The New International Migration and Migrant WOMen in Turkey: The Case of Moldovan Domestic Workers. A. İçduygu, K. Kirişçi (Eds.), *Land of Diverse Migrations* in (726-804). İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- Kirişçi, K., Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitlemel Mülteci Akınları. *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, M. Murat Erdoğan ve A. Kaya (Der.), 297-314 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, İstanbul.
- Kirişçi, K.: 2003, “The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union and Turkish Relations”, *Turkish Studies* 4 (1), pp. 79-106.
- Krause, M. (2008). Undocumented Migrants: An Arendtian Perspective. *European Journal of Political Theory* 7(3): 331-348.
- Grahl-Madsen, A. (1983). Identifying the World’s Refugees, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 467:11-23.
- Marmo, M. (2013). The Ethical Implications of the Researcher’s Dominant Position in Cross- Cultural Refugee Research. *Values and Vulnerabilities The Ethics of Research with Refugees and Asylum Seekers*, K. Block, E. Riggs, N. Haslam (edt.). Brisbane: Australian Academic Press.
- Massey, Douglas S. (1999). “International Migration at the Dawn of the Twenty First Century: The Role of the State”, *Population and Development Review* 25 (2), 303-322.

- Mead, H. (1967). *Mind, Self, & Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Miles, R., Satzewich, V. (2007). Göç, Irkçılık ve Postmodern Kapitalizm. İçinde H. Erbaş (der.), *Fark, Kimlik Sınıf*, Ankara: Eos Yayınevi.
- Özatalay, C. (2014). Türkiye’de Ücretliler Toplumunun Başkalaşimleri, *Toplum ve Bilim*, 129:130-151.
- Özcan Şenses, N. (Ocak 2015). Düzensiz Göç Üzerine Bir İnceleme: Küresel Dinamikler, Ulus Devletler, Göçmenler. *İdeal Kent* 15: 22-39.
- Peshkin, A.. (1993). The Goodness of Qualitative Research. *Educational Researcher*, 22(2), 23–29. Erişim Adresi: from <http://www.istor.org/stable/1176170>. Erişim Tarihi: 21.12.2015
- Piore, M.J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster.
- Roy, O. (1994). *The Failure of Political Islam*. London: Tauris Publishers.
- Salamon, L.M.; Sokolowski, S.W., List, R. (2004). Global Civil Society: An Overview. *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector* (3-60).
- Sassen, S. (2001). Spatialities and Temporalities of the Global: Elements for a Theorization. içinde A. Appadurai (ed.), *Globalization* (260-278). A Millenial Quartet.
- Schnoelbelen, J. (2009). Witchcraft Allegations, Refugee Protection and Human Rights: A Review of the Evidence. *New Issues in Refugee Research*, Research Paper no. 169. Geneva: UNHCR The UN Refugee Agency Policy Development and Evaluation Service.
- Sennet, R. (2008). Cosmopolitanism and the Social Experience of Cities. S. Vertovec & R. Cohen (Eds.), *Conceiving Cosmopolitanism* in (41-47).

- Sert, D. Ş. (2012). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar*. S. G. Ilamur-Öner, A. Şirin Öner (der.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sirkeci, İ. (2012). Transnasyonal Mobilite ve Çatışma, *Migration Letters*, 9(4): 353-363.
- Sirkeci, İ., Cohen, J.H. (2013). Not Migrants and Immigration, but Mobility and Movement.
- Sirkeci, İ., Cohen, J.H (Ocak 2015). Hareketlilik, Göç, Güvensizlik. *İdeal Kent* 15: 8-20.
- Soğuk, N. (1999). *States and Strangers Refugees and Displacements of Statecraft*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Spivak, G. C. (2016). Madun Konuşabilir mi? Çev:Dilek Hattatoğlu, Gökçen Ertuğrul Emre Koyuncu, Ankara Dİpnot Yayınları.
- Şen, M. (2011). Kökene Dayalı Dayanışma-Yardımlaşma: Zor İş. *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, N. Erdoğan (ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, s. 249-292.
- Şimşek, D. (2015). Suriyeli Sığınmacılar ve Misafir Olma Hali, *Birikim*, 311 (55-62).
- Uçarer, E.M.(1996) The Global Refugee Regime: Continuity And Change, *Boğaziçi Journal* 10(1), pp. 5-29.
- Uehling, G.: (2004) Irregular and Illegal Migration through Ukraine, *International Migration* 42(3), pp. 77-109.
- UNDP (2014). Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. *Human Development Report* 2014. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf> (Erişim Tarihi, 14.03.2017).

UNHCR-BMMYK (2000), *Dünya Mültecilerinin Durumu: İnsani Yardımın Elli Yılı*.
(Türkçe baskı) Ankara: BMMYK

UNHCR-BMMYK (Ocak 2011). *Türkiye’de UNHCR: Rakamlar ve Gerçekler*.

UNHCR-BMMYK (2015). *Global Trends Forced Migration*.
<http://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2017).

UNHCR- BMMYK, (2016). *Mid Year Trends 2016*.
<http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/58aa8f247/mid-year-trends-june-2016.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2017)

UNHCR-BMMYK (February 2017). *Desperate Journeys*
<http://www.unhcr.org/news/updates/2017/2/58b449f54/desperate-journeys-refugees-migrants-entering-crossing-europe-via-mediterranean.html> (Erişim Tarihi, 15.03.2017).

Varsanyi, M. W. (2009). Rescaling the Alien, Rescaling Personhood: Neoliberalism, Immigration and the State. *Working Paper 173, Center for Comparative Immigration Studies*, San Diego: University of California.

Wallerstein, I. (2000). Globalization or the Age of Transition? A Longterm View of the Trajectory of the World-System, *Asian Perspective*, 24(2): 5-26.

Wimmer, A and Schiller, N.G. (2002) “Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences”, *Global Networks* 2 (4), pp:301-304.

Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim Ve Bilim, [S.L.]*, 23(112).

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*.
Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yeğen, M., (2002). Yurttaşlık ve Türklük, *Toplum ve Bilim*, 93 Pp: 200-17.

Zolberg, A. R. (1983). The Formation of New States as a Refugee Generating Process *Annals*, 467: 24-38

İnternet Kaynakları

<http://www.asylumineurope.org/reports/country/TURkey/statistics> (Erişim Tarihi: 09.03.2017)

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 28.01.2017)

http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_79_20160630.pdf (Erişim Tarihi: 05.03.2017)

<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/glance.htm> (Erişim Tarihi: 05.03.2017)

<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0073.xml> (Erişim Tarihi: 20.03.2017)

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5901.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2017)

<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2017)

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00195> (Son güncelleme Tarihi 15.02.2017, Erişim Tarihi, 15.03.2017)

<http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (Erişim Tarihi: 03.05.2017)

<http://migration.iom.int/europe/> (Erişim Tarihi: 28.04.2017)

http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710 (Erişim Tarihi, 30.04.2017).

http://www.goc.gov.tr/icerik6/geri-alim_363_378_10093_icerik Erişim, Mart 2017.

http://www.uniraq.com/index.php?option=com_k2&view=item&id=6365:un-casualties-figures-for-iraq-for-the-month-of-february-2017&Itemid=633&lang=en , Erişim Tarihi: 05.03.2017

<http://www.refworld.org/docid/5885c1694.html> (Erişim Tarihi, 30 .04. 2017)

<http://www.unhcr.org/news/latest/2017/3/58cab1634/street-fighting-rages-mosul-residents-run-safety.html> (Erişim Tarihi: 26.03.2017)

<http://www.iom.int/news/displacement-iraq-exceeds-33-million-iom>,
<http://www.iom.int/countries/iraq>, (Erişim Tarihi: 26.03.2017)

<https://www.iranhumanrights.org/tag/farзад-kamangar/>;
<http://iran.elple.net/node/36> Erişim tarihi: Mart 2017.

<https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/iran#72cd39>, Erişim Tarihi: 23.03.2017)

http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380

<http://www.unhcr.org/turkey/home.php?content=178>

<http://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacirpr.pdf>

http://www.goc.gov.tr/files/files/_2015_g%C3%B6%C3%A7_y%C4%B1ll%C4%B1k_rapor_18_04_16.pdf: 54-55;

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementationpackage/docs/implementation_report_20160304_eu-turkey_joint_action_plan_en.pdf:5 (Erişim Tarihi: 30.04.2017)

<http://www.theguardian.com/world/2016/apr/11/fewer-than-01-of-syrians-in-turkey-in-line-for-work-permits> (Erişim Tarihi: 30.04.2017)

http://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/ep-ip_report_executive_summary.pdf (Erişim Tarihi: 30.04.2017)

http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/facts_and_figures_tr_dec_2011_low_respdf.pdf

http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/facts_and_figures_tr_dec_2011_low_respdf.pdf

<<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5326/1485>> (Erişim Tarihi: 21.12. 2015)

Ek-1 Görüşme Soruları

Mültecilerle Görülme Soruları:

- Yaş
- Cinsiyet
- Doğum Yeri
- Eğitim Seviyesi
- Meslek
- Türkiye'deki çalışma durumu
- Konuştuğu Dil
- Türkçe biliyor mu?
- Nasıl/nerde öğrenmiş?
- Doğrudan Türkiye'ye mi geldi?
- Daha önce hangi ülkede bulunmuş?
- Doğrudan Eskişehir'e mi geldi?
- Eskişehir'de barınma şekli nedir?
- Kimlerle birlikte yaşıyor? Kaç kişi kalıyorlar?
- Aylık yaklaşık gelir nedir?
- Bıraktığı ülkedeki hayatı:
 - Gününüz nasıl geçirdi?
 - Nasıl bir mahallede oturuyordunuz?
 - En çok nerelerde nasıl vakit geçirirdiniz?
- Ayrılma Süreci:
 - Ülkeden ayrılma sebebiniz neydi?
 - Ayrılış hikayenizi ve buraya nasıl geldiğinizi anlatır mısınız?
- Eskişehir'deki yaşamı:
 - Burada gününüz nasıl geçiyor?
 - Eskişehir'deki hayatınızla ilgili neler söyleyebilirsiniz?
 - Burada ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
 - Bu sorunlarla nasıl başa çıkıyorsunuz?
 - Eskişehir'de kendinizi nasıl hissediyorsunuz (yabancılaşma çekiyor musunuz, evinizde gibi mi hissediyorsunuz?)
 - Burada kaldığınız mahalleyi anlatır mısınız?
 - Komşularla ve diğer Eskişehirliyle iletişiminiz nasıl? Size nasıl davranıyorlar?
 - Burada en çok kimlerle vakit geçiriyorsunuz?
 - Nerelerde nasıl vakit geçiriyorsunuz?

- Gelmeden önce kendi mesleğinizi mi yapıyordunuz?
- Burada nasıl geçiniyorsunuz?
- Çalışıyorsanız, işiniz kendi mesleğinizle, eğitiminizle ilgili mi? Değilse bu sizi nasıl etkiliyor?
- İşyerinde, işvereninizin çalışma arkadaşlarınızın size karşı tutumu nasıl? Dil, iletişim konusunda zorluk yaşıyor musunuz? Buradaki çalışma koşulları alışkanlıkları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Eskişehir’de çok iş değiştirdiniz mi, hangi işlerde çalıştınız?
- Sizce yoksulluk nedir?
- Kurumlarla iletişim
 - İlk geldiğinizde sizin herhangi bir sebeple başvurduğunuz ya da size ulaşan herhangi bir STK oldu mu? Olduysa hangileri?
 - Görüştüğünüzde, başvurduğunuzda STK’larda çalışanların size karşı tutumları nasıl?
 - İlk geldiğinizde Eskişehir’de tanıdığınız sizi burada yönlendiren birileri var mıydı?
 - Genel olarak burada STK’ların sığınmacılara yönelik yardım ve destek faaliyetleri var mı, hangi alanlarda? Bu gibi faaliyetler olduğunda sizlere duyuruluyor mu, haberdar olabiliyor musunuz?
- Sorunlar ve STK’ların tutumu
 - Acil durumlarda yardım için başvurduğunuz kişi/kurumlar kimler/hangileridir?
 - Burada hangi konularda yardıma desteğe ihtiyacınız oluyor? (rehberlik, hukuki/pskolojik danışmanlık, maddi ihtiyaçlar, eğitim, sağlık konusunda destek)
 - Kimlerden nasıl destek görüyorsunuz? (arkadaşlar, aile, komşular, STK, kamu kurumları)
 - Sizce genelde Eskişehir’deki sığınmacıların en çok karşılaştığı ve yardım beklediği sorunlar nedir? Bunların giderilmesi için neler yapılabilir?
 - Buradaki STK’lardan beklentileriniz nedir?
 - Sizce Eskişehir’deki sivil toplum, buradaki sığınmacıların durumunun, ihtiyaçlarının farkında mı? Sığınmacılara genel olarak yaklaşımı nasıl?

Eskişehir Yabancılar İl Şube Müdürü ile Görüşme Soruları:

Süreçle İlgili

- Sınırdan geçişle itibaren üçüncü ülkeye kabule kadarki sürecin işleyişinden bahseder misiniz?
- Kurumunuz bu sürecin neresinde?
- Bu süreçte en sık yaşadığınız sorunlar nelerdir? (İş yoğunluğu, personel eksikliği, teknik yetersizlikler, kurumlar arası işbirliğinin olmaması...)

- Bu sorunlar sizi nasıl etkiliyor?
- Sizce bu sorunlar sığınmacıları nasıl etkiliyor?
- Bu sorunların giderilmesi için neler önerirsiniz?

Yasal Boyut

- YUKK yasası sığınmacılar açısından ne gibi değişiklikler getirdi?
- Bu bahsettiğiniz yenilikler uygulamaya nasıl yansıyor?
- Bu süreçte ne gibi sıkıntılar var?
- Geçici Koruma Statüsü ne gibi hakları kapsıyor? Bunun Şartlı Mülteci ve İkinci Koruma statülerinden ne gibi farklılıkları var?
- Sığınmacılar hukuki haklarının bilincinde mi? BUnlarla ilgili bilinçlendirme, danışmanlık gibi hizmetlere ulaşabiliyorlar mı?
- BMMYK dosyalarının açılması, takip edilmesi ve gerektiğinde adli mercilere başvurulması durumunda sığınmacılara danışmanlık imkanları veriliyor mu?
- Sizce mevcut mevzuat ve uygulama yeterli mi?
- Ne gibi eksiklikler var, giderilmesi için ne gibi noktalar gerekli?
- Sığınmacıların suça karışmaları ve suç mağduru olmaları durumunda ne gibi prosedürler uygulanıyor?
- Başvurulara red cevabı gelmesi ve dosyanın kapanması durumu ne sıklıkla rastlanıyor? Bu durumda geri de dönemeyecek bir sığınmacının B planı ne olabilir?

Sığınmacılarla İlgili

- Gözlemlerinize dayanarak sığınmacıların en temel sorunları nedir? (Beslenme, barınma, sağlık, eğitim, yoksulluk)
- Sığınmacılar size hangi talep ve şikayetlerle geliyor?
- Bekleme süreleri, belirsizlik, çalışmama, kayıtdışı istihdam gibi meseleler size nasıl yansıyor?
- Tüm bu sorunların giderilmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır?
- Sığınmacılar Türkiye’de kalıcı olurlarsa, topluma entegrasyonla ilgili ne tür sorunlar çıkar? Bunun için ne gibi adımlar atılmalıdır?
- Sığınmacılar içinde en çok hangi grubun sorunları var (çocuk, yaşlı, kadın, engelli, eşcinsel, vb.)
- Hangi tür sorunlar hangi ülkeden gelen sığınmacı gruplarda yoğunlaşıyor? (Mesela İranlı sığınmacılar barınma konusunda daha çok sorun yaşıyor, Afgan sığınmacılar eğitime ulaşma konusunda vb...)

İKGV Sosyal Çalışmacısıyla Görüşme Soruları:

Süreçle İlgili

- Sınırdan geçişle itibaren üçüncü ülkeye kabule kadarki sürecin işleyişinden bahseder misiniz?
- Kurumunuz bu sürecin neresinde?
- Bu süreçte en sık yaşadığınız sorunlar nelerdir? (İş yoğunluğu, personel eksikliği, teknik yetersizlikler, kurumlar arası işbirliğinin olmaması...)
- Bu sorunlar sizi nasıl etkiliyor?
- Sizce bu sorunlar sığınmacıları nasıl etkiliyor?

- Bu sorunların giderilmesi için neler önerirsiniz?

Yasal Boyut

- YUKK yasası sığınmacılar açısından ne gibi değişiklikler getirdi?
- Bu bahsettiğiniz yenilikler uygulamaya nasıl yansıyor?
- Bu süreçte ne gibi sıkıntılar var?
- Geçici Koruma Statüsü ne gibi hakları kapsıyor? Bunun Şartlı Mülteci ve İkinci Koruma statülerinden ne gibi farklılıkları var?
- Sığınmacılar hukuki haklarının bilincinde mi? BUnlarla ilgili bilinçlendirme, danışmanlık gibi hizmetlere ulaşabiliyorlar mı?
- BMMYK dosyalarının açılması, takip edilmesi ve gerektiğinde adli mercilere başvurulması durumunda sığınmacılara danışmanlık imkanları veriliyor mu?
- Sizce mevcut mevzuat ve uygulama yeterli mi?
- Ne gibi eksiklikler var, giderilmesi için ne gibi noktalar gerekli?
- Sığınmacıların suça karışmaları ve suç mağduru olmaları durumunda ne gibi prosedürler uygulanıyor?
- Başvurulara red cevabı gelmesi ve dosyanın kapanması durumu ne sıklıkla rastlanıyor? Bu durumda geri de dönemeyecek bir sığınmacının B planı ne olabilir?

Sığınmacılarla İlgili

- Gözlemlerinize dayanarak sığınmacıların en temel sorunları nedir? (Beslenme, barınma, sağlık, eğitim, yoksulluk)
- Sığınmacılar size hangi talep ve şikayetlerle geliyor?
- Bekleme süreleri, belirsizlik, çalışamama, kayıtdışı istihdam gibi meseleler size nasıl yansıyor?
- Tüm bu sorunların giderilmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır?
- Sığınmacılar Türkiye’de kalıcı olurlarsa, topluma entegrasyonla ilgili ne tür sorunlar çıkar? Bunun için ne gibi adımlar atılmalıdır?
- Sığınmacılar içinde en çok hangi grubun sorunları var (çocuk, yaşlı, kadın, engelli, eşcinsel, vb.)
- Hangi tür sorunlar hangi ülkeden gelen sığınmacı gruplarda yoğunlaşıyor? (Mesela İranlı sığınmacılar barınma konusunda daha çok sorun yaşarken, Afgan sığınmacılar eğitime ulaşma konusunda vb...)

Kuruluş, Yardım, Dayanışma

- Kuruluş yılı ve kuruluş amacınız nedir?
- Organizasyon kapasitenizden bahsedebilir misiniz? (Mali kapasite, personel kapasitesi, yetki sorumluluk boyutu)
- Bütçenizin ne kadarı sığınmacılara yönelik faaliyetlere aktarılıyor? Kaç kişi çalışıyor? Faaliyetlerinizin ve projelerinizin ne kadarı sığınmacılara yönelik?
- Mevcut ihtiyaca cevap verebiliyor musunuz?
- Hangi gruplara nasıl ulaşıyorsunuz?
- Sığınmacı gruplar sizden nasıl haberdar oluyor?
- Hangi konularda sığınmacılara destek oluyorsunuz?
- Bu desteği sağlarken nelere dikkat ediyorsunuz?

Uluslararası Af Örgütü Ankara Temsilcisiyle Görüşme Soruları:

Süreçle İlgili

- Sınırdan geçişle itibaren üçüncü ülkeye kabule kadarki sürecin işleyişinden bahseder misiniz?
- Kurumunuz bu sürecin neresinde?
- Bu süreçte en sık yaşadığınız sorunlar nelerdir? (İş yoğunluğu, personel eksikliği, teknik yetersizlikler, kurumlar arası işbirliğinin olmaması...)
- Bu sorunlar sizi nasıl etkiliyor?
- Sizce bu sorunlar sığınmacıları nasıl etkiliyor?
- Bu sorunların giderilmesi için neler önerirsiniz?
- Sığınmacılara yönelik verdiğiniz hizmetlerin maliyeti nedir?
- Kurumunuzda sığınmacılara yönelik hizmetlerde kaç kişi çalışıyor?

Yasal Boyut

- YUKK yasası sığınmacılar açısından ne gibi değişiklikler getirdi?
- Bu bahsettiğiniz yenilikler uygulamaya nasıl yansıyor?
- Bu süreçte ne gibi sıkıntılar var?
- Geçici Koruma Statüsü ne gibi hakları kapsıyor? Bunun Şartlı Mülteci ve İkinci Koruma statülerinden ne gibi farklılıkları var?
- Sığınmacılar hukuki haklarının bilincinde mi? BUnlarla ilgili bilinçlendirme, danışmanlık gibi hizmetlere ulaşabiliyorlar mı?
- BMMYK dosyalarının açılması, takip edilmesi ve gerektiğinde adli mercilere başvurulması durumunda sığınmacılara danışmanlık imkanları veriliyor mu?
- Sizce mevcut mevzuat ve uygulama yeterli mi?
- Ne gibi eksiklikler var, giderilmesi için ne gibi noktalar gerekli?
- Sığınmacıların suça karışmaları ve suç mağduru olmaları durumunda ne gibi prosedürler uygulanıyor?
- Başvurulara red cevabı gelmesi ve dosyanın kapanması durumu ne sıklıkla rastlanıyor? Bu durumda geri de dönemeyecek bir sığınmacının B planı ne olabilir?

Sığınmacılarla İlgili

- Gözlemlerinize dayanarak sığınmacıların en temel sorunları nedir? (Beslenme, barınma, sağlık, eğitim, yoksulluk)
- Sığınmacılar size hangi talep ve şikayetlerle geliyor?
- Bekleme süreleri, belirsizlik, çalışamama, kayıtdışı istihdam gibi meseleler size nasıl yansıyor?
- Tüm bu sorunların giderilmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır?
- Sığınmacılar Türkiye’de kalıcı olurlarsa, topluma entegrasyonla ilgili ne tür sorunlar çıkar? Bunun için ne gibi adımlar atılmalıdır?
- Sığınmacılar içinde en çok hangi grubun sorunları var (çocuk, yaşlı, kadın, engelli, eşcinsel, vb.)
- Hangi tür sorunlar hangi ülkeden gelen sığınmacı gruplarda yoğunlaşıyor? (Mesela İranlı sığınmacılar barınma konusunda daha çok sorun yaşarken, Afgan sığınmacılar eğitime ulaşma konusunda vb...)

Kuruluş, Yardım, Dayanışma

- Kuruluş yılı ve kuruluş amacınız nedir?
- Organizasyon kapasitenizden bahsedebilir misiniz? (Mali kapasite, personel kapasitesi, yetki sorumluluk boyutu)
- Bütçenizin ne kadarı sığınmacılara yönelik faaliyetlere aktarılıyor? Kaç kişi çalışıyor? Faaliyetlerinizin ve projelerinizin ne kadarı sığınmacılara yönelik?
- Mevcut ihtiyaca cevap verebiliyor musunuz?
- Hangi gruplara nasıl ulaşıyorsunuz?
- Sığınmacı gruplar sizden nasıl haberdar oluyor?
- Hangi konularda sığınmacılara destek oluyorsunuz?
- Bu desteği sağlarken nelere dikkat ediyorsunuz?

Belediye Çalışanlarıyla Görüşme Soruları:

Süreçle İlgili

- Sınırdan geçişle itibaren üçüncü ülkeye kabule kadarki sürecin işleyişinden bahsedebilir misiniz?
- Kurumunuz bu sürecin neresinde?
- Bu süreçte en sık yaşadığınız sorunlar nelerdir? (İş yoğunluğu, personel eksikliği, teknik yetersizlikler, kurumlar arası işbirliğinin olmaması...)
- Bu sorunlar sizi nasıl etkiliyor?
- Sizce bu sorunlar sığınmacıları nasıl etkiliyor?
- Bu sorunların giderilmesi için neler önerirsiniz?

Yasal Boyut

- YUKK yasası sığınmacılar açısından ne gibi değişiklikler getirdi?
- Bu bahsettiğiniz yenilikler uygulamaya nasıl yansıyor?
- Bu süreçte ne gibi sıkıntılar var?
- Sizce mevcut mevzuat ve uygulama yeterli mi?
- Ne gibi eksiklikler var, giderilmesi için ne gibi noktalar gerekli?

Sığınmacılarla İlgili

- Eskişehir’de yaklaşık sığınmacı nüfusu nedir?
- Gözlemlerinize dayanarak sığınmacıların en temel sorunları nedir? (Beslenme, barınma, sağlık, eğitim, yoksulluk)
- Sığınmacılar size herhangi bir talep ve şikayetlerle geliyorlar mı?
- Bekleme süreleri, belirsizlik, çalışmama, kayıtdışı istihdam gibi meseleler size nasıl yansıyor?
- Tüm bu sorunların giderilmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır?
- Sığınmacılar Türkiye’de kalıcı olurlarsa, topluma entegrasyonla ilgili ne tür sorunlar çıkar? Bunun için ne gibi adımlar atılmalıdır?

Kuruluş, Yardım, Dayanışma

- Kuruluş yılı ve kuruluş amacınız nedir?

- Organizasyon kapasitenizden bahsedebilir misiniz? (Mali kapasite, personel kapasitesi, yetki sorumluluk boyutu)
- Mevcut ihtiyaca cevap verebiliyor musunuz?
- Hangi gruplara nasıl ulaşıyorsunuz?
- Sığınmacı gruplar sizin desteğinizden haberdar oluyorlar mı?
- Hangi konularda sığınmacılara destek oluyorsunuz?
- Bu desteği sağlarken nelere dikkat ediyorsunuz?
- Bütçenizin ne kadarı sığınmacılara yönelik faaliyetlere aktarılıyor? Kaç kişi çalışıyor? Faaliyetlerinizin ve projelerinizin ne kadarı sığınmacılara yönelik?

Ek 2: Katılımcı Profili

Ek 2.1: Katılımcıların Kalış Süresi, Konuştukları Dil, Göç Şekli ve Görüşme Süresi

Katılımcı	Kalış süresi	Dil	Göç Şekli	Görüşme süresi
Irak52K	1-3 yıl	Arapça	Bağdat-Şırnak Karayolu	13
Afganistan17K	1 yıldan az	Farsça	Karayolu	42'
Irak42E-2	1-3 yıl	Arapça	İstanbul-Eskişehir uçakla	25'
İran28E	1 yıldan az	Farsça	Doğrudan Eskişehir	20'
Irak26E	1-3 yıl	Arapça	İstanbul-Ankara-Eskişehir	15'
İran60K	1-3 yıl	Farsça	Doğrudan Eskişehir	28'
Somali27K	5 yıl	Arapça	Deniz yoluyla kaçak gelmiş	17'
İran36E	1-3 yıl	Farsça	İran'dan yürüyerek	59'
Gine64E	5 yıldan fazla	Malinke-Fransızca	Fildişi, Burkina Faso, Nijerya, Cezayir Libya Yürüyerek-deve sırtında-tekneyle	108'
Nijerya27E	1 yıl	İngilizce	Gürcistan'dan otobüsle	64'
Gine28E	1 yıldan az	Malinke-Fransızca	Uçakla	67'
Kamerun20E	1-3 yıl	Fransızca	İran'dan yürüyerek	58'
Kamerun28K	1 yıldan az	İngilizce-Fransızca	Uçakla	30
İran44E	1-3 yıl	Farsça	Trenle	60'
Irak30E	3-5 yıl	Arapça-İngilizce	Uçak	98'
Irak56K	3-5 yıl	Arapça	Uçak	125'
İran30K	1-3 yıl	Farsça	Uçak	73'
İran33E	1-3 yıl	Farsça	Uçak	40'
İran49K	5 yıl	Farsça	Karayoluyla	70'
Irak21E	1-3 yıl	Arapça	Uçakla	30'
Irak23E	1 yıldan az	Arapça	Uçak	63'
Kamerun24E	1 yıldan az	Fransızca-İngilizce	Uçak	28'
Irak42E-1	1 yıldan az	Arapça	Uçak	120' ev ziyareti

Ek 2.2: Katılımcıların Eğitim, Meslek, Çalışma Durumu, Aylık Gelir ve İkamet Şekilleri

Görüşülen	Eğitim	Meslek	Çalışma Durumu	Aylık Geliri	Hane	İkamet Şekli
Irak52K	Üniversite	Tarih öğretmeni	Çalışmıyor	Irak'tan 200 dolar geliyor		Üç kızıyla kirada kalıyor
Afganistan17K	Lise	Terzi	Çalışmıyor	85 TL		Yurtta kalıyor
Irak42E-2	Ortaokul	Devlet memuru	Düzensiz çalışıyor	Valilik yardımıyla 800-850		Eşi ve çocuklarıyla kirada kalıyor
İran28E	Lise	Mesleği yok	Çalışmıyor	Valilik yardımı birikim		Yalnız kirada yaşıyor
Irak26E	Ortaokul	Terzi	Çalışmıyor	Valilik yardımı		Kirada arkadaşlarıyla yaşıyor
İran60K	Lise	Hemşire	Çalışmıyor	Valilik yardımı dışında düzenli gelir yok		Kirada kızı damadı ve torunlarıyla yaşıyor
Somali27K	İlköğretim	Mesleği yok	Çalışmıyor	Valilik yardımı dışında düzenli geliri yok		Kirada iki kızı ve arkadaşları ile kalıyor
İran36E	Üniversite	Ziraat mühendisi	Düzensiz çalışıyor	Düzenli bir geliri yok		Arkadaşlarıyla kirada
Gine64E	Üniversite	Öğretmen-akademisyen	Camide temizlik işi	800-1000		Yalnız kirada kalıyor
Nijerya27E	Üniversite	İşletmeci	İnşaatta çalışıyor	Düzenli bir geliri yok		Arkadaşlarıyla kirada kalıyor
Gine28E	Üniversite	Kimya	Fabrikada çalışıyor	Yaklaşık 700 lira		Arkadaşlarıyla kirada
Kamerun20E	Lise	-	Atölyede çalışıyor	Düzenli gelir yok		Arkadaşlarıyla kira
Kamerun28K	Lise	Zanaatkar	Çalışmıyor	Geliri yok		Arkadaşlarıyla kira
İran44E	Üniversite	Sanatçı	Çalışmıyor	Geliri yok		Akrabasıyla kirada kalıyor
Irak30E	Üniversite	Mühendis	Çalışıyor	800		4 kişilik ailesiyle kirada
Irak56K	İlkokul		Çalışmıyor	800		4 kişilik ailesiyle kalıyor
İran30K	Üniversite	Mühendis	Çalışmıyor	1100		Ailesiyle kalıyor
İran33E	Üniversite	Sanatçı	Çalışıyor	1000		Ailesiyle kalıyor
İran49K	Lise	Ev hanımı	Çalışmıyor	800-1000		Ailesiyle kalıyor
Irak21E	Lise	Sporcu	Çalışmıyor	1000		Ailesiyle kalıyor
Irak23E	Üniversite	İşletme	Çalışmıyor	600		Yalnız yaşıyor
Kamerun24E	Üniversite	Ekonomi	Çalışmıyor	Düzenli bir geliri yok		Arkadaşlarıyla kirada kalıyor
Irak42E-1	Üniversite	Mühendis	Çalışmıyor	Düzenli bir geliri yok		Ailesiyle kirada kalıyor

Ek-3 Türkçe'ye Çevrilmiş Görüşme Alıntılarının İngilizce Orijinali

Ek 3.1 “no no I don't, no I used to it. First of all you know all of it it is dangerous. And when I came to Turkey because of not first time threatening. First time they threatened me on the phone they said leave your job. I didn't leave it. Yeah why leave your job they said because you are an infidel . yeah why I am an infidel because this is this thing you are working on it doesn't exist in resul time in peygamber zamanında. I said but the phone you are talking in it did not exist in same time so you are infidel too. So he said you are answering back how much you are brave, tounge tall bad tounge you have. I said I don't have a bad tounge it is not logical what you are saying. They closed the phone. Yeah they said if you don't leave your job we will kill you. Second time they followed me and my mother I told you that. Thanks god I survived. Third time me and my wife and my baby while we were visiting my uncle they followed us and they shot at us. After that my wife, my father and mother they said they decide like hey man leave, you don't have a life in here. I said no, I don't need to leave, I don't need to leave. True she was afraid, everytime this is not a life. If I go she call me, if I go to my friend to visit him, Mustafa why you are late. Not only this they are behind me two three time.” (Irak30E)

Ek-3.2 “You don't know your enemy you don't know who's gonna you know shoot you something like that. Also my father is a dean so more dangerous for us. Because you know he is dean of college and there is enemies and people or students may be they don't like and it is dangerous. I Actually I worked in place for two month. It is very dangerous area it is government area called Green Zone. If you heard about it. Green Zone is a place where American and government there. So I worked in that area. It is very dangerous for the... If you imagine this is area is Green Zone and one entry and one out. How can I say it isolated area. Cause it is very important area that the government works in. So employers they work it is very dangerous for them. It is government and there is fights. So if I understand, it is dangerous for people who work there, when you exit in the evening people know that you work in that zone. Yes exactly and employer like me I'm very small employer. Big employers they have staff and security. Even also they have homes inside the

green zone. It is not dangerous for them only for us. So when I came back to home ee in the way I have friends he has a shop. He came to me and told me that there is some group looking for you and want to kill you. I know thats gonna happen. Because it is very dangerous area. So I go back home I told my father and then aaa my father just I stayed home for one week. One week later I left my home and came here. so I stayed like one week and then I came to Eskişehir. So I don't know who the people are. I have brother, he went to my friend the shop owner, he did know them. Actually in Iraq like this situation we can't go to the polics department. I can't go to there and I have this situation. Because it is ee how can I say it. It is maybe them. I don't trust.” (Irak23E)

Ek-3.3 “We went to the police, this is what make the decision. When we went to police the police people said we cannot exactly, we cannot save ourselves how can we save you. This is what make the decision. Because they said we cannot save ourselves how can we save you. So after that we decide that decision. One night, we didn’t tell anybody, just our friend when they see us leaving shocked. We came to the airport to Istanbul from Istanbul to Eskişehir from Eskişehir to Ankara to go register to UN.” (Irak30E)

Ek-3.4 “ It is very, the police is not safe. Or I can't trust. The main problem is the police it is not gonna protect you. Ee If they can't do anything not gonna protect you. If the criminals they went to the prison they can get out. Police take money they get out. I like when the Americans. It was very settled and quite life. I was young child. And 2003 just the war I see war in my eyes. It is very ee very very ee surprise I don't know shocked. I was child I don't know what war is. And from 2003 until I get out from Iraq it was very dangerous and complicated life. But I didn't care about anything. I didn't care about the situation I just lived my life with my friends and family. Things happened when I hear like there is a fight or some car bomb in some place. I did not do anything. Thats the situation that we lived. And every person dies in these days.” (Irak23E)

Ek-3.5 "Ee I actually I don't know when you live inside the crises you don't imagine you go out. so I came here I see people how they live ee and then I imagine my self in that situation. because it is so dangerous and you don't know whats gonna happen when you get outside your home. It is not safe it is very dangerous. I don't know how to describe it is very complicated." (Irak23e)

Ek-3.6 "I was married my wife did because at first she told me I'm very ok it's your choice. But little by little she is religion people family. They put her on pressure and she did it. She spied on my computer. She did it after I was on travel business travel. My friend my neighbor called me are you in town at home. I said no I'm travelling why? Said some stranger come into your house take some of your stuff. I hide and called him and I talked with my wife she told me I cannot do anything for you good luck." (Iran36E).

Ek- 3.7 "They make problem. I was looking for another religion. We never chose our religion we should be Muslim is our problem. In my case is my problem. I'm looking for Bible, I looking for Jews exactly about Prophet and I thought it's close to my idea, my mind, my life. I had a lot of information in my computer while I'm looking for that. They got it... They got my cars, my house my money in the bank. And after seven month they sent a letter that means you change your religion you need to come to court. My friend if you go they make a problem for you again and again. They put you in pressure get your money get your position. That's not very good. Two months ago they cut the hands because he stole little money they cut the hands four finger in front of the people. When I was child I saw more then 30 people hang. And the people on the streets hang, a child can see, normal people can see. In my childhood I remember more the 30 person hang in front of all the people. A lot of people scared. I'm going to be crazy or kill myself If they can't trust or I can't trust that is problem. They should know and trust. Some of them asked me what is your problem in the country. I said no freedom in my country. Freedom to drink alcohol, make sex with girls. It's not that we have a lot of forbidden things no freedom. We are not animals we can choose our lives I can choose one thing two things in my life why you get that from me." (Iran36E).

Ek 3.8 “It was not easy. I have mother and brothers. You go school but at the end you don’t have job. Actually in Cameron the problem is not government the money on the top. You can be very suitable for a job but bribery and corruption they can get someone else. *Cameron is peaceful we had only one problem with Nigeria. Cameron is not like afghan we don’t have civil war. Problem is mostly economic.*” (Kamerun 24E)

Ek 3.9 ““Benim problem baba anne kaza öldü. Okul uzak problem para sistem kötü Afrika’da. Benim baba king village sonra baba öldü Afrika sistem kötü. Normal ben king bu sistem king çok zor. Aile satanik ama he doesn’t like Satanism so this is problem. If he didn’t come here they kill him he was very afraid. Akraba aile orda çok agresif. When your father die first child be the chief. The family tells you to be chief he has to stay in village be control of dead people. Kültür.” (Kamerun20E, Fransızcadan çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.10 “Problem linking to family. Mother muslim father Christian this was crating a lot of problem. He had to choose mother or father. So the problem aggravating he was looking for a job may be they employ they need to know which party you are from. Even kill if they understand you are from the other party. He was not in peace. Even his family was in danger. He wants to go to spain world cup the ambassador wasn’t there. So he had no choice so he went to Turkish ambassador and get visa to Turkey.” (Gine28E, çevirmen aracılığıyla Fransızca’dan İngilizce’ye)

Ek 3.11 “Problem linking to family. Mother Muslim father Christian this was creating a lot of problem. He had to choose mother or father. So the problem aggravating he was looking for a job may be they employ they need to know which party you are from. Even kill if they understand you are from the other party. He was not in peace. Even his family was in danger. He wants to go to Spain world cup the Ambassador wasn’t there. So he had no choice so he went to Turkish Ambassador and get visa to Turkey.” (Gine28E, çevirmen aracılığıyla Fransızca-İngilizce)

Ek 3.12 “When I go to Istanbul I asked how can I survive here. Only way to survive go to UN tell your problem.” (Nijerya27E)

Ek 3.13 “Because they are following me I changed my mobile when I left the city without any name paper. Without anything I have no anything. If I die nobody know only two person know who came with me. They helped me. I told you a lot of story about my people. For example there are girls raped in the border I heard them talking they were waiting for some girls that want to pass the border and most. Some of girls they had child” (Iran36E).

Ek 3.14 “so when I came back to home ee in the way I have friends he has a shop. he came to me and told me that there is some group looking for you and want to kill you. I know thats gonna happen. because it is very dangerous area. so I go back home I told my father and then aaa my father just I stayed home for one week. one week later I left my home and came here. so I stayed like one week and then I came to Eskişehir. so I don't know who the people are. I have brother, he went to my friend the shop owner, he did know them. About six five am in the morning my father goes to the bus station buys ticket for me and I go out. I did not go to the airport because it is not safe. SO I go to the bus it is more safer. And bus station my dad's friend so it is all secret. because my family the last thing I told you about my work. I wasn't, allowed to get out but I get out I don't care so what it's faith. but my family wanted me to get out, it's for them.” (Irak23E),

Ek 3.16 ““lovely. We don't discriminate. White man come to Africa just like brother. We have this knowledge when we see someone we know he is same with me.” (Nijerya27E)

Ek 3.17 “my life it was happy. I was living in University in the capital city. I'm the first one in my family. My days always happy our university hostel very big we had friends played games.” (Kamerun24E)

Ek 3.18 “No we left we left we didn't even sell a chair. My house is still there and I don't know if it is destroyed or burned or stoled it's really seriously, yemin we don't know anything about my house. I have a car there I have a big house

there we have our own beds our own husband wife room. It's just we left them not even one day. We decided absolutely this incident happened to us.” (Irak30E,)

Ek 3.19 “She said, how I'll translate it ok. She said before our neighborhood it was very nice. Our neighbors come and visit us and we visit to them everyday. We are giving changing each other tools, we were really tight neighborhood. In the feasts in the morning all people together and stuff like that. We missed the communication with people and here there is nobody even saying anything to us. No one visiting to us. Only sometimes selam only they say hello and stuff like that. No contact zero contact. We are not living a social life they don't care to us anyway. in front of us there is a window, an old lady just one time she said hello to us that's it.” (Irak56K, Arapça'dan İngilizce'ye çevirmen aracılığıyla

Ek 3.20 “ok I was working in one of the biggest company, I showed you, ı had a really wonderful car wonderful house ıı wonderful friends, wonderful neighborhood because my neighbors were really warm people. Really ı swear ı missed them so much. Warm at three oclock at night 4 oclock in the morning if you are ill two three hours at night they check why did you start your car. May be you need a help. This is one time happened to my father. My father was ill and we start the car in the morning our neighbor look from the window and he said like hayırdır, whats wrong, they come with us to the hospital. We don find things like that here. The neighbor its really warm they come to your house. By the way they don't see you in one day or something in the night they come ask you hey we didn't see you whats wrong. Last year my mother fall down here in the house and the ambulance cameı 15 minutes here and no one even bother and ask what was going on this woman looking from the window and she didn't in the second day even geçmiş olsun, not like what happened. One time the ambulance came for my father the whoe street from to the top, may be you think ı am exaggerating but ım not. More then a 20 house came to my house. This man called this doctor, do you have a good doctor, this is a good hospital we should go there. I swear I feel like wow, the

people is different. The life in Iraq it is really warm, it alive they have merhamet. They have really merhamet merhamet. They really they one time, when my father get two time ill. One time he fall time and the other time when i was in the job i don't know, my father in the morning i think his heart start to have bad feeling i don't know three of my friend they were in the neighborhood walking. They saw my father like that they took my father they went there nobody called me until afternoon until my father in the house. They did heart check up, they did full test for my father. As if their own father. I said why didn't you call. They said I thought he is our father. Yemin it was his answer. And he is not even my best friend he is a friend and he did like that." (Irak30E)

Ek 3.21 "Really i miss this, i miss that thing I mean I miss that you are safe in your neighborhood if something happened at nights. One time my neighbor house near to my house start to burn. And at four in the morning it was ramazan in winter, the house burned because of electricity the whole street and other street they didn't wait for the fire truck they start taking things and make the house turn off. When the firetruck came two people was wounded and they finish the fire before the truck. They interfere everything they don't take anything. And the guy was sleeping they break the window they enter in they take the guy from the window. Really it is in my street. You know when I left from Iraq I sware to you they didn't even leave me until the door of airplane, they are crying, some friends kiss me some friends they said please don't go. We will save you don't leave, Mustafa we know it is difficult but please don't go, stay blab la bla . they didn't leave me until the door of airplane." (Irak30E),

Ek 3.22 "Explanations... For example when you go to the bazaars or going to a different places when people look at you when you try to talk with your family in bazaar or shops you try to hide yourself from society. We are hiding ourselves from the society because we don't need someone to tell us bad things because. We are a different nationals. For example in hospitals, we go

speak really like whispering do not let other people to know our nationality, from where we are" (Irak30E)

Ek 3.23 "...And anyway if they ask us we cannot explain ourselves. Because when they know we are from irak as if we are from a bad country and we are uneducated people and we come from desert and we just know about camel. Yeah they think like that only. im saying this kind of word not just to this is what i see. Someone need to speak the truth someone need to stand up." (Irak30E, Ek 3.19).

Ek 3.24 "...don't think there... sometimes I hear people ask why did you come here. sometimes when they see different language they come to us and ask us. or when I go to buy something he knows that I'm not turkish so he ask me am I student where am I from. ... When I tell them I'm from Iraq I think they are u I don't feel comfortable saying I'm from Iraq. Because I know what happened there. uuu I don't know what people look about when they know I'm from Iraq.

M: Why do you feel that way, how people can look at you? ,

Irak23E: I don't know I reputation of Iraq I don't think it is very good reputation between the countries. The people came to Turkey there is a lot of people who came to Turkey from Iraq Iraqi people they came and make problems. so u I don't like that.

M: So you think many Iraqi people came here and make problems?

Irak23E: Yes. I know people they making problems. they fight between them Iraiqi people not turkish people. they don't respect simple rules like don't talk loud. when you walk you should behave thats very important. I don't think they behave when they walk in the street. there is few do this. i don't know the freedom here thats not like back home iraq its freedom here you can do anything you like." (Irak23E).

Ek 3.25 “He says I feel so left out I haven’t even try to learn the language. They never even take me to the game so he is not even interested. So he is basically saying that those people looking at us like stranger and say that oh because you didn’t have any freedom in your country so you come here you have the freedom to drink alcohol whatever. But they are not treating them well. But it is everywhere in the world.” (İran44E, Farsça’dan İngilizce’ye çevirmen aracılığıyla

Ek 3.26 “Gine finish ben siyah Türk yani Gine bitti. Türkiye’de oturuyorum. I like only bizim kabile müslüman kabile yani I don’t like another country ben müslüman yani.” (Gine64E).

Ek 3.27 “Eskişehir is very student lot of student here so I’m very comfortable with that. Because I used to be a student” (Irak23E).

Ek 3.28 “After I start talking second question is senin memleket nerelisin? You answer the first ten questions very quickly. Apartment people ask a lot of questions. Some of them are very nice really. But they they first is very uncomfortable, they scared, we are stranger what our job here. They don’t know where is Iran they didn’t know. Second question they think we speak Arabic and most of them tried to speak Arabic with us. Turkish people talk in loud voice like protest in conversation it is very strange to us. I’ve no problem with neighbors they are nice...We have a problem with bad education. They think we are tourists when they know allah allah mülteci mi? they never believe you. After that for example they make a lot of question. Some people they don’t like to answer question, they don’t know who you are why you asking the question what do you want to do with the answer. They need to know about refugee people. Most people they put in jail they are not normal people they are ill, psychologic problems they don’t know what happened to them they don’t believe. For example in my country if you drink alcohol they hang you they don’t know. They don’t know the refugee position. Turkish people most of them cana yakın kind people they try to help. You can find bad people and good people. A little things you can look may be you make them anger. Maybe put them in bad position pressure.” (İran36E)

Ek 3.29 “Sometimes they look bad, bad or they like, what are you, really it happened to us. Like many many times we speak like normal people and they come like hey where are you from? I know it is interesting. But they keep after that answering exactly, why you are here. Ok its this and that. Why you are living in here. Ok why did you come here. Yes I came here because our situation I don’t need to answer that. It is a special thing I don’t need to talk about it. And not only this. Sometimes they ask you like aggressive face. I don’t need to see that aggressive face. The aggressive face really make me angry.” (Irak30E)

Ek 3.30 “I swear, I swear not one time, two, three four five seven six eight nine ten, it’s billion time they ask you that. Every time, so when you’re telling the same story every time and time. It’s not only about the questions it’s about the impression and the face. The people in here like really. For example my mom she go and pray in cami. She don’t speak to no one because she has zero Turkish. Çok güzel ve nasılsın. Only this. They come and interfere her like oo this is nice, Arabic style, for example black thing she put in her eye. Oo this is nice bring us where did you come from my mother said türkçe yok türkçe yok and they keep talk to her...Ya leave the people alone. They don’t need to talk, leave them alone make them live their life. We are not bothered by question, it’s the way.” (Irak30E,).

Ek 3.31 “I love young guys in Eskişehir. I don’t like old people they don’t have knowledge. Sometimes I go out they see old people address me. Young are on the internet go to university they speak in English but the old people I don’t like them” (Nijerya27E)

Ek 3.32 “2011 I had this thing. 2011, I was in kaymakam, in kaymakam there is a girl from the civilian people now refugee people who fighting us to take our food and money. yes she said like that now yani not only the the Turkish people who is taking from kaymakam do you understand me. I said to her, sister kızkardeş şu yardım ben istemiyorum, iş ver ben hemen gidiyorum. Böyle dedim. Give me job I will go now. And they think like that as if we are leaving our houses leaving our countries just for their box of food. As if like

we don't have food before. This is one of the bad things, I really didn't sleep that night. Because people think. M: this is so belittling." (Irak30E)

Ek 3.33 "I don't want to explain my problem to Turkish people any white people. In Africa when you tell your problem and if they cannot help you they say I'm sorry. But in Turkey if they cannot help you they laugh at you. Go back to your country. When I say my problem to Turkish people I don't have money they say go back to your country why are you here. You do this you do that. Those who don't speak English they don't understand why you are here. If you speak English you have knowledge I can explain. People who don't speak English I don't talk to them. When I talk to them they say come I'll help because they understand why I'm here." (Nijerya27E,).

Ek 3.34 "One time we were visiting a Iraqi family who is going to Australia. There was a lady she is an old lady Iraqi woman we were visiting to them in Turkiye. A woman top of her they are making noises and stuff like that she didn't complain about it. in the day of leaving Turkiye, of Arab pislik gittiler artık böyle diyor. Pislik Arap pislik gitti artık. And she is old woman she has soba like that. Her house is cleaner then hotel it is not about clean..." (Irak30E)

Ek 3.35 "no not. he one time I was staying with my friend. I don't know we were laughing or something people living around what you call neighbour a man came and told us to lower our voice or I'll call the police. I was surprised to call police. It seems it is very regular but when you call the police in Iraq it is very dangerous. so I was surprised. and when they I don't remember actually. just this situation. it is every nice people when I go out it is very nice. what kind of problem? like loud voices problem. I don't know I'm not used to we are not used to everyone has it's own room, house it is very isolated. You can listen to loud music no one can hear you because it is very isolated home. and here it is not you can hear everything your neighbour. I'm very shocked. In the street if we go together and laugh on something I think that would be a problem may be it's a problem. Sometimes" (Irak23E)

Ek 3.36 “The guy he working with always giving hard time so he ask patron why is he like this. May be that’s how the guy is. The guy doesn’t understand my language I can do many things that the guy cannot do. May be because they are speaking Turkish. Do not see too much difference. The workers are not well educated. But I’m working under employment. In their jobs there is camera he said the people who reacting like that they are not really Turkish. May be they are part Turkey differen country. Patron said don’t mind that man. one guy may be he is not educated. The patron calling his office don’t mind that guy. the guy do stupid things like shouting napiyosun sen. Asking why you sitting. Patron come with solution that he changed the working shift. People don’t travel and don’t see how life is outside. So don’t mind these guys.” (Gine28E)

Ek 3.37 “People who don’t know you they ask you what are you doing here, are you student, how many children, your mother in Africa? they ask so many foolish question I get angry. They think you are not supposed to be in Turkish. They want to know why you chose to come here. Many Turkish in Nigeria when we see them we don’t ask questions. Why are you working here. There are many Turkish in Germany there are millions nobody say why you Turkish here. They want to know why are you in Turkey. When we see Turkish in Nigeria we don’t ask why are you here it is free world. Why don’t you go to America? ...I always have problem. The people I work with don’t have the knowledge they always misbehave. When they talk to you they talk arrogantly. You talk normal in bank people talk nice but in inşaat they talk bad. I was in university I know how to talk to people very well. They make me angry.” (Nijerya27E)

Ek 3.38 “Africa burda problem. When we walk ah look black people. We look like animal. They look at me because we don’t have documents.” (Kamerun20E,)

Ek 3.39 “The language is very there is a wall. I speak with them like very small turkish and words so they are very very comfortable with me and they help me a lot. My neighbour showed me Turkish lesson. She gives me the address of the lesson. The real-estate also helped me with that.”(Irak23E).

Ek 3.40 “When you have emergency who do you go to? B: my black people” (Nijerya27E).

Ek 3.41 “no first of all because we live far away from center. We don’t have anyone near and we don’t need to talk to anyone risk our lives again. We get out from there because of these kind of people. There is two kind of refugee. Let everybody know. There is tourist refugee and there is real refugee. Tourist refugee stay in turkey 5 6 month and let see if I have a chance may be I get out of Turkey to a different country. There is a real refugee staying here for 5 6 years, having a very difficult life and they cannot go back to their own country and UN doesn’t do anything to them. This is the real situation there is a lot of people coming here. They are real criminals, they are really bad. But they are here just for one. There is two kind the real thing with proof, with papers with all of these things. And the one is they just want Turkey is nice and try my chance.” (Irak56K, Arapça’dan İngilizce’ye çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.42 “The bad thing is I’m away from my family. That’s bad. My father is 75. As my case maybe they have problem for my father. They put him in pressure for example send him letter because they did it before. Most of my friend have experience about bad things. Judgement letters. They ask a lot of question that you should come here and call on telephone.”

Ek 3.43 “I told you no one just my family knows I’m here and few friends three or four. It is very safe here, I trust government police here it is powerful. They cannot find me here.” (Irak23E)

Ek 3.44 “In emergency who do you go to IM30: I swear I don’t have nobody just hospital. You mean 112, you can write that yüzoniki and now only you seriously. But I’m shy ya I don’t need to be heavy on you guys. I don’t need to be heavy. After this job please don’t forget me. Why because I had a friend called selahaddin. In 2010 a really good guy he promised, he was in the course, he promised anything you need, we are brothers, I keep calling him three four times after he left. But after that I don’t call him for help just to say

hello. He changed his phone number, he is not there anymore. I saw him on the street he just did like that to me, just like work friend do you understand me not like a friendship. I got cheat up. They say but they don't do. We need a friend...I found a woman in the street from Afghanistan. Who is sleeping in the cartoon. Ok you know cartoon. She was sleeping on the street and she had a baby. Ask her like how long have you been here. She said three days. She said, please can you help me. I said what kind of help. She said, ok my baby is hungry I tried to have and I'm finished. I've been there three days and I don't have to buy milk and stuff like that." (Irak30E)

Ek 3.45 "" E: He says he were not really looking at him badly but in overall they are discussing with Turkish oh you're Persians ok are you enjoying the life here enjoying the freedom kind of bragging the freedom that they don't have in Iran. So it's more than bragging going on. And then he says that as soon as they find out these are political asylums they are kind of getting a little bit asided and looking at one side only and start bragging politically. So now since you ask this question how do you feel about Persian government...In his opinion he believes everyone loves Ahmedinejad and supports his government. whoever he has talked to they like ahmedinejad because he stands against America... so basically he is very quite guy and don't have friends other then Yasin and in his neighborhood there are people who may not treat them well but he doesn't have much communication either. So it is pretty they don't know each other much. Not much going on." (İran44E, Farsça'dan İngilizce'ye çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.46 "My mother she said our life my life is change from Iraq. Getting harder. No social life, ı don't have anything to do because ı cannot speak with anyone because ı cannot learn always in the house, no one like to communicate with me. I wish to learn Turkish but no one wishing, no one taking me I'm an old woman. And I feel sad. While we are talking about it our baby feel sad about it. The life here no one talk to us because no one need to speak with someone who doesn't know their language she wish to learn Turkish but she cant because there is no communication place to go and learn near our

neighborhood. The problem is and she said the only place and the only thing we can do is the day when we take our payments go to BİM this is only the luxury we have. And nothing else that is in our life going on she said. This make me tired, the heater thing. She said we have the break wood, use the coal and it's really bad for the health. We try to clean it every day two time a day. And stuff like that and it's coal ,the thing is really heavy for her. In Iraq we don't have something like that soba, that's thing that is change, she didn't have anything like that (soba).“(Irak56K, Çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.47 “ It is really difficult when everyday your baby come to the house and you are all the time in the house you don't have an uncle, you don't have cousins, you don't have no one to go and visit. You're always in the house either watching tv or a cartoon or playing game in here or doing your homework. She get bored she get because of the routine because now suffering this. What about when she get bigger. Our days is soooo routine in here. Not getting out, no social life. Not going to restaurant because barely and barely we are making money barely.” (Irak30E)

Ek 3.48 “I play music in one café or street music. Looking for job part time job. I don't know Turkish I cannot speak Turkish I had experience in computer but I cannot explain in Turkish language. Because of that we should be working cheap work like garson, cleaner something like that. It help us learn Turkish very quickly. If I stay home we can never. So looking for cheap like car washing or inşaat most of my friend working in inşaat. According to Turkish law we are not allowed. You can have a lot of garson here with masters degree.” (İran36E).

Ek 3.49 “I don't know. I don't think they know. When they see black man they say Arab Arab. I'm English I don speak Arab why they call me Arab Arab I don't know. The young one don't know arab they say zenci kara çocuk. Old one say arab arab I get angry. I'm not Arab Arab are people speak Arabic. They see I'm speaking French, English call me Arab. Crazy man who is Arab.” (Nijerya27E)

Ek 3.50 “I’m stranger I walk pass people I’m stranger. No communication. Çok iş ben yabancı çok iş veriyor.” (Kamerun20E)

Ek 3.51 “Because he is born here, he is singing for this country in his school. He is writing your language, he is talking your language. He is eating your food he is breathing your air, he is in your soil. He is saying things for your flag, he is saying Atatürk name, he is learning Türkiye as his country. But in all of this things he is not a Turkish person. He is always level two. This is what we are feeling this is the man bottom top. Really my daughter speaking Turkish, she is singing Atatürk, she is drawing Turkish flag but she is not Turkish. She’s been here five years or something at least give for her don’t give me.” (Irak30E)

Ek 3.52 “One time we were talking at the police station, this is a special event for me. The police station in Turkey. While I’ve been here 5 years that is before one year almost, in the police, even the police station they love me. They say you are a good person. I just go there once a year just to renew my kimlik. So one time UN people may be two three people, this lady, the major, she fought with them. She said your guys you don’t care for the good people, you just she fought with them. I got really happy because she said the truth. She said I’m a police woman and I know I’m a manager here. And I know there is people they don’t deserve to have stay in Turkey one day. UN said that there is a real refugee like this guy and you guys are leaving him alone. Like me she said to them. She said yeah we know, this is the hard process. The UN said that the whole people is equal. Yeah the whole people is equal but you need to see the consequences. You are burning the whole people. There is people who is really in danger and there is people who is not in danger. The consequences of this, you are hurting the real people who are not going back to their country.” (Irak30E)

Ek 3.53 “People in Eskişehir don’t know anything of our situation. They all believe that we have good money or good life and he says one of the negative side of Iranians attitude is we don’t want to show that we don’t have money we have bad life. We don’t want to show it. So people think oh they have money in

reality they don't want to show they don't have money. Oh Iranian people are rich or something like that. Basically he was tellin me people think government is helping these people but in the reality the government is not paying anything. The rumors are going around that the government, the UNCR are helping financially and everything but the reality is different.” (Iran44E)

Ek 3.54 “I don't know I feel like they are facing the same situation that I'm facing. I don't know many people, few people. one of them iranian I think student so I don't know. they are in the same situation. they are facing what I'm facing. when I talk to other refugees sometimes they say, Iranians don't need help they are rich but we're poor. People have some prejudices. Actually this is people like that because of the problems between Iran and Iraq old problems. I don't because they are human and I'm human also I don't care they are Iranian or what. I want to live they want to live. I don't care about the past but there is people who care about the past and they don't like iranian and iranian don't like them. but for me it is very regular. they are refugee and I'm refugee also.” (Irak23E)

Ek 3.55 “The guy doesn't understand my language I can do many things that the guy cannot do. May be because they are speaking Turkish. Do not see too much difference. The workers are not well educated. But I'm working under employment” (Gine28E).

Ek 3.56 “there are some organization and charities who are giving some free cheap food and clothing once or twice a year. There is only one. So he says there are some organizations that are helping but those are helping they put a distance to Iranian refugees and other country refugees like Iraqi and Syria. They always think Iranians have more money and that's why they can support themselves whenever Iraqis and Syrians go those people get better help then Iranians. Because they believe Iranians are coming with money. Now you can see the difference.”

Ek 3.57 “We are blessed in knowledge in 5 months we learn Turkish we can work in çay house, in hotels. We know French, English still we have no work. I always have problem. The people I work with don’t have the knowledge they always misbehave. When they talk to you they talk arrogantly. You talk normal in bank people talk nice but in inşaat they talk bad. I was in university I know how to talk to people very well. They make me angry. There is nothing I can do I have to accept for now.” (Nijerya27E)

Ek 3.58 “I work in here as ... teacher and they don’t give me my payment like a real ... teacher they give me 750 not even a waiter in restaurant take 750 (2014 yılı başlarında). They use me, I feel bad about that. But I have to work just to because I’m afraid and just because I have baby I need a roof on top of her. And I have to work, sometimes they make me do extra work and I don’t have to do it but just because im afraid to get fired from that job I have to do. It’s really hard about Eskişehir. It is really difficult when your baby ask you I need that and I need that and you cannot do it... no insurance, no rights you are always afraid to get fired you have to do more than you need to keep your job and take less. Job really important. Sometimes our secretary do attentionally stuff to make you angry. They know that this is not your job but make you do I’m the easiest one to convince you because you have to say yes. You are always the victim in the job.” (Irak30).

Ek 3.59 “Not only for Iranian refugee but for everyone. it is a little bit inhuman. They cant work but they have to pay their phone bills and everything. It is inhuman. Some people are forced to work illegal. And then when they find job to work illegally those employers at the end don’t pay. So they hire them yeah come you can work for a day and then at the end of the day they don’t pay. So he says I was a director a film maker now I have to go work in buildings from 7 am to 8 pm he worked and at the end he said I’m not paying. And why and then he said you don’t have any work permission why should I pay... actually three times he worked and non of those times he got paid so he is not working.” (İran44E, Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.60 ““I have Turkish father Murat. He works in the window plastic window. I’m asking for job iş var. he know English. When I work he is patron the owner is boss. Boss saw me I’m black he said no. Murat was crying he is good they are fighting on me. Anytime I have problem I call him. If he was the owner he could get me work permit but he is not the owner. Boss didn’t want black. work permit sometimes we don’t believe in just go to school. You also learn hand work you know how to do mobilya and go to university. I do hair cut very well.” (Nijerya27E)

EK 3.61 “I’m on the streets. First time I came here I asked UN do you have any house they found me an hotel 10 lira every day. First time I go to UN they tell me there is no house. They give 300 lira in three month.” (Nijerya27E)

Ek 3.62 “First day we went to Istanbul because the airplane took us to Istanbul. Second day we came by bus to Eskisehir and we slept in a hotel. And after that I get out to find an apartment or a place first of all. The first guy who catch me steal my money. M: Emlakçı? 30IE: yeah yeah he take like one room only underground. 375 TL one room underground, no window 375 in 2010. I said to him very expensive he said boyle abi boyle he said like that, boyle abi boyle I still hear it. Ok. And the yukarıda birinci kat 400. With doğalgaz ok but us no.” (Irak30E)

Ek 3.63 “...also ee housing eem I'm not allowed to when I rent my apartment I went to a lot of realestate they said that Iraqi people yabancı are not allowed to live in this.” (Irak23E)

Ek 3.64 “He met this lady with three little children they don’t have an id card. It is really sad to see those little children that don’t have an identity here. It is very sad. So he go all his friends even though they are all poor themselves and don’t have money. He has gone all his friends and try to get some money at least this lady and her kids get ID cards.” (İran44E, Farsça-İngilizce tercüman aracılığıyla)

EK 3.65 “I know people who go to bad who are starving who don’t have food. I know families that have little children they are sick and they are not getting

any medical help... So once last week he met this woman on the street she said I don't even have this money for paying lunch for my kids. He said I had my last 20 lira and I gave it to them. So refugees are supporting themselves inside the society even though they don't have the money themselves." (İran44E, Farsça-İngilizce tercüman aracılığıyla)

Ek 3.66 "I found a woman in the street from Afghanistan. Who is sleeping in the cartoon. Ok you know cartoon. She was sleeping on the street and she had a baby. Ask her like how long have you been here. She said three days. She said, please can you help me. I said what kind of help. She said, ok my baby is hungry I tried to have and I'm finished. I've been there three days and I don't have to buy milk and stuff like that" (Irak30E)

Ek 3.67 "We live in apartment with 3 rooms with 4 people. We meet when we go out the streets. We see friends we can tell you can come to our house. I'm the only one working in the house. They are from Cameroon M: how did you live 6 months when you were unemployed? B:I have my black people we live in the same house they helped." (Nijerya27E)

Ek 3.68 "To gain money and save the money is a big problem for us. For example normal house 300 gas is expensive, electric bill is very high for us money. It's very hard now to make the money, keep the money and save the money it is very hard for them buy food make a house. Work and money. As you know no insurance here. I paid for my glasses one visit 5 minutes with a machine 70 lira. It is very hard for us one day's work is 30. You should work two and a half days and hard 12 hours and after that pay for just one visit. And medicine is very expensive. Most important problem for refugee. When people come from Iran we call them please bring some medicine. They go to a store and buy it is much cheaper. " (İran36E)

Ek 3.69 "Refugee people we are between sky and earth. Nothing is certain. We forget that we live, we forget our consciousness, we forget that we are human. You are like a prison in a beautiful city. You put a plate in front of me

and say don't touch it, I'm punished. There are jobs but I'm not allowed to work. We die here slowly." (İran36E).

Ek 3.70 "he flew Iran and come here for freedom now he stuck here and cannot do anything so there is no other way he has to wait. So he cant return to iran to go back to his normal life but he cannot leave Turkey now he is stuck he is like in a prison in Turkey too." (İran44E Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.71 "But just because they are very busy a lot of people go there. Some people here they UNCHR didn't give them clear answer they stay more then 4 5 year with no answer. Nowadays someone going to get a time for interview they give them more then 5 6 month for first interview. They should stay here without job, money, insurance. I told you you are like a prison in a big beautiful city. Education we had we have a lot of education actually Eskişehir is a very good city." (İran36E),

Ek 3.72 "...So I think in a week on Thursdays or Wednesdays 1-3 pm people can call and ask for their status. He was calling and the person who picked up the phone was very rude and said there is no answer for you. But at least say something I'm here for 3 years do you have any status for him and he said no we don't have it and hang up." (İran44E, Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.73 "I know bind myself between two lines, it's a British saying...The problem is they tie you they tight you and make you for example. I can work but they cannot let you. I can eat they put a fruit in front of you but you cannot touch it. This is the main problem. So I'm patient... they don't care anymore. They don't answer like before, things have changed. So bad day. You know they are killing you when theyare saying like call us like three four years later. But I'm already here for five years so are you telling me my future got destroyed I'm on hold. I'm not in the sky not in the earth, I'm not a human not an animal. I don't feel like a human because I cannot work and make enough money for my family. And I cannot be an animal because I cannot live on the street with

my family at the same time and living free. It is really difficult, really difficult. May be you can do something after this interview.” (Irak30E)

Ek 3.74 “sometimes I really need money, adapt here difficult for us. The most important thing is going to doctor sometimes it is difficult. Sometimes my son financially really really getting bad. It is getting tight sometimes.” (Irak56K)

Ek 3.75 “The problem is working permit. There are good places to spend money but I don’t have money to go out. I sit down on the street free open places I have internet on my phone I chat on the internet. Then I go home to sleep. I spent time by myself alone.” (Nijerya27E)

Ek 3.76 “So he says I was a director a film maker now I have to go work in buildings from 7 am to 8 pm he worked and at the end he said I’m not paying. And why and then he said you don’t have any work permission why should I pay... the construction work he did it because he needed the money. He is also saying what other people have been doing. So one of his friend was working as a waiter paketçi, take out boy. actually three times he worked and non of those times he got paid so he is not working.” (İran44E, Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla)

Ek 3.77 “In K. (neighborhood) it was really bad people because, ses çıkmıyor, we couldnot live there. Don’t make noise don’t make noise with ... (the child) she was like 2 years old. And you know you cannot control that baby when she is walking and so do not make sounds do not make sounds do not make sounds. And when they see us they are foreign they do worsely. They make that’s why I say this is not a life. I should find a house in the ground to avoid problems from people and racism and stuff. And I found thanks god now the neighbors we don’t have any neighbors we don’t have anybody. We try to share but they are in the jobs, they are with their family they will not visit me absolutely.” (Irak30E)

EK 3.78 “I swear I don’t have nobody just hospital. You mean 112, you can write that yüzoniki and now only you seriously.” (Irak30E)

Ek 3.79 “This one we go every six month or every year. We don’t go a lot. We go there and they just give us a box of dry food for example beans, rice and clothes. Used clothes or new clothes. That is only we have only the soba and this. Not anymore help.” (Irak30E)

Ek 3.80 “M: who do you go when you need help? Gine28E: I don’t know M: do you know any organization that help refugees? Gine28E: No” (Gine28E)

Ek 3.81 M: Did you go to any civil society organizations for material help? Irak23E: No I haven't no no. Actually I don't know about that. Only thing I know about that the Vali he gives the refugees 150 lira I think. Only people has kimlik they will he gives them like 150 for two months. That is only thing that I know. May be I didn't ask if I ask they would help. I don't know about that, I don't think may be there is people, I don't think I need that” (Irak23E)

Ek 3.82 “M: do you know any organization in Eskişehir that help refugees? Kamerun24E: no I really don’t have knowledge about them” (Kamerun24E)

Ek 3.83 M: do you know civil society organizations? B: no not know in Eskişehir. M: do you ever hear any help organizations? B: they say there are some organizations but I don’t know where to get it.” (Nijerya27E)

Ek 3.84 Belediye, kaymakam help some refugee but they choose never pay for all of them. They check the house, their situation. UNCHR pay for the child. Its not enough just to be alive. But actually eskişehir some give some food especially in ramazan some social groups they give some fruits, makarna as box they give them.” (İran44E).

Ek 3.85 “nobody, my son. Nobody help me now. we went to townhall to organization to give us clothes but like 5 years 6 years almost three time only.” (Irak56K).

Ek 3.86 “There are some organization and charities who are giving some free cheap food and clothing once or twice a year. There is only one. So he says there are some organizations that are helping but those are helping they put a distance to Iranian refugees and other country refugees like Iraqi and Syria. They always think Iranians have more money and that’s why they can support themselves whenever Iraqis and Syrians go those people get better help than Iranians. Because they believe Iranians are coming with money. Now you can see the difference.” (İran44E, Farsça-İngilizce çevirmen aracılığıyla Ek 3.86).

EK 3.87 “His family is sending money for him for survival. So now you can imagine how he lived here. He is living by the support of his family who is living in Iran or whoever and that’s all he has to live on. So he is saying that he lived here for three years and he is just spending there not earning any money.” (İran44E)

Ek 3.88 “From Africa they are sending money for me.” (Gine28E)

Ek 3.89 “sometimes we call our family, my husband in Irak.” (Irak56K).

Ek 3.90 “what is your monthly average income? around 500 from my family.” (Irak23E)

Ek 3.91 “They don’t know they don’t know. Hakuna Matata is a word much problem but you say no problem. That’s what we are living on, living like that Hakuna Matata. Nothing last forever. Magic we need magic. We live everyday because of hope. If I have 20 lira problem yok. There is god there is hope.” (Nijerya27E)

Ek 3.92 “My wife take birth control for not making a baby. And ıı we are for five years we didn’t make any baby. And we heard we are going to have one, we got shocked, we were afraid. Everybody would be happy, we got afraid, we got shock. And we need that baby and my wife need that baby but my wife said, I will loose it, I will go and make abortion. I said no don’t do that. She said our situation is not good. ı said no god will take care us.” (Irak30E)

Ek 3.93 “Plan B is staying in Turkey. I'm gonna buy an apartment, I'm gonna study here and hopefully so I can work legally. That's my plan.” (Irak23E).

Ek 3.94 “M: What is the situation are you waiting to go another country? O: No I don't want another country I want Turkiye I like here. I think I'm here I like here I want to stay in Turkiye.” (Gine64E).

Ek 3.95 “she said nothing, there is no plan” (Irak56K, çevirmen aracılığıyla).

Ek 3.96 “What kind of plan seriously sister what kind of plan” (Irak30E)

Ek 3.97 “I plan but little problem. First problem UN UN don't tell you free to go for now. that's problem we are not free to go. When you apply for UN. Second you have to wait if I go home now I cannot come back... So let me go out other country to work.” (Nijerya27E)

Ek 3.98 very difficult we need to move. Very difficult for us. We have no authorization..” (Gine64E).

Ek 3.99 “...But we are not in a well done country. We need guiders, they can afford guides, this is a call center this is an information center. Don't take us, for example this emlakçı is a good man, trustable, go to him. Information, and a paper give it to a refugee. The smallest information they can get... I hope everyone get their jobs, every one not get stolen from the first day. You don't know what they did to us. I cannot explain everything. What about someone like my mother doesn't know everything. She will loose all her money from the first day. And I'm a man. What about woman as you said, African womans, may be Afghanis and they have more kids then me. I have one baby. We just need guider. Sometimes a guider not enough. We cannot afford the rent. My guidor, if you been here four year allow him. Because a person living in a country like this, in a tough situation, who is staying and make patient sabır. He is not a liar. At least give him a job or give him a citizenship after five year not for him for his babies.” (Irak30E)

Ek 3.100 They give the chance to move to do business. People like too much Turkiye but they need to move. How you go on your life they don't pay you." (Kamerun28E)

Ek 3.101 "Think about us like a human, love us like a human don't deal with us like a foreigner not everytime like talking to us like we are foreign. This is what make us tired." (Irak56K)

Ek 3.102 "Government should understand that refugee came because they have problem in their country. They are not here voluntarily. The government reach the standard within the people there are very intelligent people. If they don't give them paper they lock them up like prisoners." (Gine28E)